Анджей Сапковський

Іноземний Легіон
книжкова серія

БОЖІ ВОЇНИ

Анджей САПКОВСЬКИЙ

БОЖІ ВОЇНИ

Роман

ЗЕЛЕНИЙ ПЕС

Київ – 2006

УДК 821.162.1 – 312.9=161.2
ББК 84 (4 ПОЛ) 6 – 445
С 19

САПКОВСЬКИЙ, Анджей
С19 Божі воїни: – Роман. – К.: Зелений Пес. Гамазин, 2006. – 640 с.
ISBN 966-365-101-6

Анджей Сапковський (Andrzej Sapkowski) – відомий польський фантаст, автор славнозвісного «Відьмака».

Нова трилогія цього модного нині автора переносить читача до Чехії часів гуситських воєн. Пригоди Рейневана з Беляви, лікаря, чарівника, палкого коханця та хороброго вояка, почалися у першому романі «Вежа блазнів».

«Божі воїни» – друга книга трилогії.

Спекотного літа 1427 запах крові стояв у Празі. Папська булла перетворилася на вогонь та меч для гуситів, які, назвавши себе божими воїнами, стали на криваву стежку війни. Релігійна війна в центрі Європи залишає по собі згарища й купи трупів. І звісно, не обминає Рейневана, сміливого воїна, але безталанного коханця. Майстер потрапляти в халепи та скрутні ситуації, Рейневан все-таки виходить сухим з води – волею провидіння та завдяки допомозі товаришів. Разом із Божими воїнами він веде боротьбу за істинну віру, мститься за кривди та несправедливість. І нарешті знаходить справжнє кохання...

ББК 84 (4 ПОЛ) 6 – 445

© А. Сапковський, текст, 2006
© А. Поритко, переклад українською, 2006
© ТОВ «Джерела М»,
художнє оформлення, оригінал-макет,
виключна ліцензія на видання, 2006

ISBN 966-365-101-6

БОЖІ ВОЇНИ

Світ, зацні панове, останнім часом поширився нам і збільшився. Та й змалів заїдно.

Смієтеся? Що я нісенітниці плету? Що одне другому перечить. От я вам зараз доведу, що аж ніяк.

Гляньте, милостиві панове, у вікно. І що ви бачите за ним, на що вид відкривається? На стодолку, відповісте, як воно і є, і на нужник за нею. А далі що, спитаю я вас, там, за нужником? Так отож, бачте, що якщо я запитаю в дівки, яка оце з пивом до нас поспішає, то вона відкаже, що за нужником – житнє поле, за полем – Яхимова загорода, за загородою – смолярня, а далі – далі то вже, мабуть, Козолупа Мала. Запитаю корчмаря нашого, то той, позаяк більш освічений, додасть, що це зовсім не кінець, що за Козолупою Малою є ще й Велика Козолупа, за ними – поселення Коцмирів, за Коцмировом – село Лази, за Лазами – Гощ, а за Гощем уже, напевно, Твардогура буде. Але бачите, як воно: чим ученішого чоловіка запитаю, як ото вас, для прикладу, тим далі від нашої стодолки, нашого нужника й обидвох Козолуп відійдемо – світлішому-бо розумові відомо, що на Твардогурі світ також не закінчується, що далі є Олесниця, Бжег, Неможлін, Ниса, Глубчиці, Опава, Новий Їчин, Тренчин, Нітра, Остригом, Буда, Белград, Рагуза, Яніна, Коринф, Крит, Александрія, Каїр, Мемфіс, Птолемей, Фіви... І що? Хіба не росте світ? Не стає для нас дедалі більшим?

А воно ж і це ще не кінець. Якщо йти далі за Фіви, у верхів'я Нілу, який як ріка Гіхон з джерела в земному раю витікає, то дій-

демо до земель ефіопів, за якими, як відомо, пустельна Нубія, гаряча країна Куш, злотодайний Офір і вся незмірна Africae Terra, ubi sunt leones* А далі океан, який усю землю обмиває. Але ж і в оцьому океані є острови – як-от Катай, Тапробана, Брагіна, Оксидрата, Гінософа та Сіпангу,** де клімат чудесно врожайний, а клейноти горами лежать, пишуть про це вчений Гуго Сен-Вікторський та П'єр д'Аї, а також єгомость пан Жан де Мандевілль, котрий на власні очі ці чудеса оглядав.***

Так-ось ми й довели, що протягом тих кількох минулих століть світ для нас значною мірою збільшився. У певному сенсі, слід розуміти. Бо якщо навіть самої матерії світові й не прибуло, то нових назв прибуло напевне.

І як, питаєте, примирити з цим твердження, що світ нам змалів? Уже кажу й доводжу. Тільки наперед прошу не кепкувати й не зачіпатися до слів, бо те, що скажу, то не моєї фантазії будуть продукти, а знання, з книг почерпнуті. А з книг кепкувати не годиться, врешті-решт, щоб вони з'явилися, комусь дуже тяжко довелося напрацюватися.

Як відомо, наш світ – це клапоть суші, форми круглої, гейби налисник, з Єрусалимом посередині, зусібіч океаном оточений. На оксиденті**** краєм землі є Кальпа й Абіла, Геркулесові стовпи,

---

* *Земля Африки, де леви (лат.). Тут і далі примітки, позначені астерисками (*) від перекладача. Примітки автора пронумеровані та винесені в кінець книги.*
Катай (Cathay) давня назва Китаю. Тапробана давня грецька і римська назва Цейлону (Шрі-Ланки). Брагіна, Оксидрата, Гінософа (Bragine (Bragman), Oxidrate, Gynosophe) – вигадані острови, які згадуються у «Подорожах Жана Мандевілля». Сіпангу (Cipangu) Японія, від Jipangu (Jipang, Zipangu, Zipangu) в мандаринському діалекті китайської мови в записках Марко Поло.
Гуго Сен-Вікторський (Hugo de Sancto Victore; бл. 1096 – 1141), середньовічний теолог, філософ і педагог. П'єр д'Аї (Pierre d'Ailly; 1350 1420), французький богослов і церковний діяч, канцлер Паризького університету, єпископ у Камбре, кардинал. Жан Мандевіль (Jeane Mandeville або Maundeville; бл. 1300 - 1372) ймовірний укладач популярної розповіді про одорожі, насправді грубий літературний фальсифікатор.
Оксиденті захід.

й ущелина Гадес між ними. На півдні, як я допіру був показав, за Африкою океан простирається. На південному сході тверду землю закінчують підвладна Пресвітеру Йоаннові Нижня Індія та землі Гога і Магога. У септентріональній* стороні світу останнім краєчком землі є Ультіма Туле**, а там, ubi oriens iungitur aquiloni,*** лежить земля Могал, або Тартарія. На сході ж світ закінчується на Кавказі, трішечки далі за Києвом.

А тепер доходимо до суті справи. Себто до португальців. А конкретно – до інфанта Генріха, дюка де Візеу, сина короля Жуана. Португалія, цього не приховаєш, – королівство не надто велике, інфант короля є лише третім у черзі сином, тож і не дивно, що зі своєї резиденції в Сагреші він частіше й з більшою надією споглядав на море, а не на Лісабон. Понаскликав до Сагреша астрономів і картографів, моряків і капітанів, майстрів-корабелів. І почалося.

Року Божого 1418 дійшов капітан Жуау Гонсалвеш Зарку до островів, відомих як Insulas Canarias, Канарські, а назва пішла від того, що собак там була сила-силенна. Невдовзі після цього, в 1420 році, цей самий Гонсалвеш Зарку разом із Тріштаном Ваш Тейшейрою допливли до острова, який охрестили Мадерою. У 1427 році добралися каравели Дієго де Сільвеша до островів, які назвали Азорами – від чого пішла ця назва, тільки Дієго та Богу відомо. За якихось кілька років, у 1434 році, ще один португалець, Жіл Еаніш, обігнув мис Бохадор. А доходять чутки, що вже й наступні експедиції готує дон Енріке, якого вже дехто «Мореплавцем» – El Navegador – називати починає.

Воістину подивляю я сих мореплавців і шанобу велику до них почуваю. Безстрашні вони люди. Адже ж жахіття яке: пускатися в океан під вітрилами! Таж там шквали й шторми, підводні скелі, магнітні гори, моря киплячі й в'язкі, весь час тобі коли не вири, то

---

* *Септентріональний (від Septemtriones – лат. назва сузір'я Великої Ведмедиці) – північний.*

Ultima Thule – (лат.) край зе, лі, міфічний острів на краю світу (з Вергілія).

Де схід сходиться з північчю (лат.).

турбуленції, а як не турбуленції, то течії. Від потвор аж кишить, повно там водяних зміїв, морських серпентів, тритонів, гіпокампів, сиренів, дельфінів і пластуг* Рояться в морі sanguissugae, polypi, octopi, locustae, cancri, pistrixi різні et huic similia** А найстрашніше наприкінці – там-бо, де закінчується океан, за краєм, починається Пекло. Чому, як ви думаєте, сонце, коли заходить, таке червоне? Оце ж тому, що в ньому відбивається пекельний вогонь. А по всьому океані порозсіювані діри, і якщо каравелою на таку діру необачно напливаєш, то падаєш просто до пекла, шкереберть, разом з кораблем і зі всім. Таким воно, видно, робом було створено, щоб не дати смертному чоловікові по морях плавати. Пекло – то кара для тих, хто заборону порушує.

Але, наскільки я знаю життя, португальців це не стримає. Позаяк navigare necesse est***, а за горизонтом є острови та землі, які треба відкрити. Треба нанести на мапи далеку Тапробану, описати в ротейруш шлях до таємничого Сіпангу, позначити на портоланах Insole fortunate, Щасливі острови.**** Треба плисти далі, шляхом святого Брендана*****, шляхом мрій, до Hy Brasil******, до невідомого. Для того, щоби невідоме зробити відомим та пізнаним.

І так ото – quod erat demonstrandum******* – маліє нам і скорочується світ, бо ще трохи – і все буде на мапах, на портоланах і в ротейруш. І зненацька довсюди зробиться близько.

Маліє нам світ й убожіє на ще одне – на легенди. Чим далі запливають португальські каравели, чим більше островів відкритих і названих,

---

* *Пластуга – камбала.*

** *П'явки, поліпи, восьминоги, сарана, раки, акули... та їм подібні (лат.).*

*** *«Плавати морем необхідно» (лат. прислів'я).*

**** *Ротейруш – лоції (порт.). Портолани – середньовічні морські карти.*

***** *Святий Брендан – покровитель Ірландії, визнаний ірландський мореплавець VI століття, саги про два його плавання були в середньовіччі не менш популярні, ніж легенди про лицарів Круглого столу.*

****** *Hy Brasil (з кельтського breas-ail, hy-breasail) – міфічні острови щасливих (благословенних).*

******* *Що й слід було довести (лат.).*

тим легенд стає менше. Раз у раз котрась розвіюється як дим. Щоразу ми убожіємо ще на одну мрію. А коли вмирає мрія, темінь заповнює осиротіле після неї місце. У теміні ж, а надто якщо до того ще й розум засне, тут-таки прокидаються потвори. Що-що? Хтось уже це сказав? Пане добрий! А хіба є щось таке, чого вже хтось колись не сказав?*

Ох, як мені в горлі пересохло... Чи пивом, питаєте, не погребую? Напевне ні.

Що кажете, побожний брате від святого Домініка? Ага, що час перестати балакати не до речі й повернутися до оповіді? До Рейневана, Шарлея, Самсона та інших? Ваша рація, брате. Час. Тож я і повертаюся.

Рік настав Божий 1427. Пам'ятаєте, що він приніс? Аякже. Де ж би таке забути. Але я нагадаю.

Тієї весни, десь у березні, а мабуть, що ще до Великодня, видав папа Мартін V буллу «Salvatoris omnium», у якій проголосив необхідність чергового хрестового походу проти чехів-єретиків. На місце Джордано Орсіні, який був уже в літах і ганебно бездарний, призначив папа Мартін кардиналом і легатом a latere** Генріха Бофорта, єпископа Вінчестерського, кровного брата короля Англії. Бофорт дуже активно взявся до справи. Незабаром було ухвалено хрестовий похід, який мав покарати мечем і вогнем гуситських апостатів*** Похід старанно готували, гроші, річ на війні першорядну, дбайливо збирали. Цього разу, диво з див, ніхто цієї грошви не розікрав. Одні хроністи вважають, що хрестоносці стали поряднішими. Інші – що грошей просто-напросто краще пильнували.

Головнокомандувачем хрестового походу франкфуртський сейм назвав Отто фон Цігенгайна, архієпископа Трірського. Закликали,

---

* *«Сон розуму породжує чудовиська» – назва офорта Франсіско Гойї із серії «Капричіо», датованого 1799 роком. Але не виключено, що хтось сказав був це до нього.*

Легат «a latere» – легат (папський посол) «з ближнього оточення», якого папа призначає для окремих надзвичайних місій.

Апостат (з гр.) – відступник.

кого вдалося, до зброї і під знаки хреста. І ось стали напоготові армії. Прийшов із військом Фрідріх Гогенцоллерн Старший, курфюст бранденбурзький. Стала до зброї Баварія під князем Генріхом Багатим, став фальцграф Йоганн з Ноймаркта та його брат, фальцграф Отто з Мосбаха. Прибув на збірний пункт малолітній Фрідріх Веттін, син зваленого неміччю Фрідріха Войовничого, курфюрста Саксонії. Прибули, кожен із сильним гуфом, Рабан фон Гельмштет, єпископ Шпеєра, Анцельм фон Неннінген, єпископ Аугсбурга, Фрідріх фон Ауфзесс, єпископ Бамберга. Йоганн фон Брун, єпископ Вюрцбурга. Депольт де Ружмон, архієпископ Безансона. Прибули збройні зі Швабії, Гесії, Тюрінгії, з північних міст Ганзи.

Хрестовий похід вирушив на початку липня, через тиждень після Петра й Павла*, перейшов кордон і посунув углиб Чехії, позначаючи свій шлях трупами й згарищами. У середу перед днем святого Якова** хрестоносці, посилені загонами чеського католицького ландфриду, стали під Стршибором, в якому сидів гуситський пан Пршибік де Кленове, і взяли в облогу град, з тяжких бомбард дуже дошкульно його обстрілюючи. Однак пан Пршибік тримався мужньо і здаватися не думав. Облога тривала, час минав. Нетерпеливився бранденбурзький курфюрст Фрідріх, кричав, що це ж хрестовий похід, радив негайно йти далі, атакувати Прагу. Прага, волав він, це caput regni***, хто має Прагу, той має Чехію...

Гарячим, жарким було літо 1427 року.

А що, питаєте, на це Божі воїни? Що Прага, питаєте?

Прага...

Прага смерділа кров'ю.

---

* *Через тиждень після Петра і Павла – 6 липня.*

** *День святого Якова – 25 липня.*

*** *Praga caput regni ("Прага – голова королівства» (лат.)) – напис на гербі Праги.*

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ,

у якому Прага смердить кров'ю, Рейневан тягне за собою хвоста, а потім – по черзі – нудить рутиною, пригадує, тужить, святкує, бореться за життя і потопає в перині. А тло – Історія Європи – викидає коники, показує фокуси й звискує на поворотах.

Прага смерділа кров'ю.

Рейневан обнюхав обидва рукави куртки. Він щойно вийшов зі шпиталю, а в шпиталі, як воно буває в шпиталі, майже всім пускали кров і регулярно вирізали гнійники, та й ампутації відбувалися з частотою, гідною кращого застосування. Одяг міг просякнути запахом, в цьому не було би абсолютно нічого надзвичайного. Але куртка пахла тільки курткою. Нічим більше.

Він підвів голову, принюхався. З півночі, з лівого берега Влтави, доносився запах бур'янів і бадилля, що їх палили в садах і на виноградниках. Від ріки, крім того, тхнуло мулом і стервом: стояла спека, рівень води сильно впав, відкриті береги й висохлі лахи вже досить довго доставляли місту незабутні враження від ароматів. Але цього разу смердів не мул. Рейневан був у цьому впевнений.

Легкий змінний вітерець часом повівав зі сходу, з боку Поржичської брами. З боку Віткова. А земля під Вітковським пагорбом могла, чому б і ні, виділяти запах крові. Бо таки чимало крові в неї всоталося.

«Але це, мабуть, усе-таки неможливо, – Рейневан поправив на плечі ремінь торби й жваво подався вуличкою вниз. – Це неможливо, щоби з Віткова було чути кров. По-перше, це досить далеко. По-друге, битва відбулася влітку 1420 року. Сім років тому. Сім довгих років.»

Він енергійною ходою проминув костел Святого Хреста. Та сморід крові не розвіявся. Зовсім навпаки. Посилився. Бо раптом – для різноманітності – повіяло з заходу.

«Гм, – подумав він, дивлячись у бік розташованого неподалік гетто, – камінь – це не земля, стара цегла і тиньк пам'ятають чимало, чимало в собі затримують. Що поглинуть, те смердить довго. А там, під синагогою, у вуличках і будинках, кров лилася ще рясніше, ніж на Віткові. І в трохи менш давніх часах. У 1422 році, під час кривавого погрому, під час заворущень, які вибухнули в Празі після екзекуції Яна Желівського. Розлючений стратою свого улюбленого трибуна люд Праги повстав, щоби мстити, щоб палити і вбивати. Найсильніше, як завжди, дісталося жидівській дільниці. Жиди зі стратою Желівського не мали абсолютно нічого спільного, і не були ані найменшою мірою винними у його долі. Але кому це заважало.»

Рейневан за цвинтарем при костелі Святого Хреста повернув, пройшов повз шпиталь, вийшов на Старий вугільний торг, перетнув невелику площу і заглибився в брами та тісні провулки, що вели до Длоугої Тршіди* Запах крові вивітрився, зникнув у морі інших запахів. Брами й провулки смерділи-бо всім, що тільки можна було уявити.

Длоуга Тршіда, натомість, привітала його домінуючим і просто приголомшливим запахом хліба. У пекарських крамницях, на лядах і прилавках золотилася, скільки сягало око, красувалася і пахтіла славетна празька випічка. Хоча в госпісі він снідав і голоду не відчував, проте не втримався – у першій же пекарні купив дві великі свіжесенькі булки. Булки, які тут називали цальтами**, мали настільки виразно еротичну форму, що Рейневан досить довго йшов Длоугою Тршідою, наче вві сні, натикаючись на крамниці, поринувши у гарячі, як пустельний вихор, думки про Ніколетту. Про

* *Длоуга тршіда (Dlouha Trida) – Довгий проспект, вулиця празького Старого міста.*

Цальта – продовгаста плетена булочка (від нім. Zelten).

Катажину Біберштайн. Серед перехожих, на яких він наскакував і яких штовхав, було кілька дуже привабливих пражанок різного віку. Він їх не помічав. Неуважно просив вибачення та йшов далі, й навпереміну то гриз цальту, то вдивлявся в неї, як зачарований.

Ринок Старого Міста привів його до тями смородом крові.

«Гм, – подумав Рейневан, доїдаючи цальту, – тут воно, може, й не дивно. Саме для цієї бруківки кров – річ звичайна. Адже Яна Желівського і вісьмох його товаришів стяли саме тут, у Ратуші Старого Міста, заманивши їх сюди того березневого понеділка. Коли після віроломної страти в ратуші мили підлогу, червона піна лилася з-під воріт ручаями, стікала, здається, аж до ганебного стовпа посеред ринку й збиралася там величезною калюжею. А невдовзі, коли звістка про смерть трибуна викликала в Празі вибух гніву й жадобу помсти, кров потекла всіма навколишніми канавами.»

У напрямку костелу Матері Божої Перед Тином* ішли люди, купчилися в підсінні, яке вело до воріт храму. «Рокіцана буде проповідувати, – подумав Рейневан. – Варто би послухати, що Ян Рокіцана може сказати». Вислуховувати проповіді Яна Рокіцани завжди мало сенс. Завжди. А надто тепер, у часи, коли так званий перебіг подій постачав теми для проповідей у просто-таки страхітливому темпі. Було, ой було про що проповідувати. І варто було слухати.

«Немає часу, – нагадав він собі. – Є важливіші справи. І є проблема.

Проблема полягає в тому, що за мною стежать.»

* * *

Те, що за ним стежать, Рейневан зауважив уже давно. Одразу після виходу з госпісу, біля костелу Святого Хреста. Переслідувачі були дуже вмілі, не впадали в око, дуже спритно ховалися. Але Рейневан помітив за собою хвіст. Бо це було вже не вперше.

* *Тин – район Праги.*

Він знав, у принципі, ким були ті, що за ним стежили, і за чиїм наказом вони це робили. Але це не мало особливого значення.

Йому треба було відірватися від хвоста. Він навіть мав план.

* * *

Він вийшов на людний, галасливий і смердючий Худоб'ячий торг, змішався з натовпом, який рухався у бік Влтави та Кам'яного мосту. Він хотів зникнути, а на мості, у вузькій горловині, в тіснині, що з'єднувала Старе Місто з Малою Страною і Градчанами, у натовпі та юрмі, були великі шанси зникнути. Рейневан петляв у тисняві, налітаючи на перехожих і збираючи прокльони.

– Рейнмар! – один із тих, на кого він з розгону наскочив, замість почастувати його, як решта, «сучим сином», назвав його хресним іменем. – Ради Бога! Ти тут?

– Я тут. Послухай-но, Радіме... Господи, що це так тхне?

– Оце, – Радім Тврдік, низький і не дуже молодий чоловік показав на відро, яке тягнув. – Це глина і шлам. З берегу ріки. Вони потрібні мені... Ти знаєш навіщо.

Радім Тврдік був, як знали всі втаємничені, чорнокнижником. Радім Тврдік також був, як знали деякі втаємничені, опанований ідеєю створити штучну людину, голема. Усі – навіть мало втаємничені – знали, що єдиного досі голема вдалося у дуже давні часи створити одному празькому рабинові, якого в документах, що збереглися, називали перекрученим, очевидно, іменем Бен Халеві. Стародавньому жидовинові, як стверджував переказ, сировиною для створення голема послужили глина, шлам і мул, взяті з дна Влтави. Проте Тврдік був єдиним, хто дотримувався думки, що роль діючого чинника тут відіграли не церемонії та закляття, а деяка астрологічна кон'юнкція, яка мала вплив на об'єктний шлам і дану глину, на їхні магічні властивості. Однак, не маючи поняття, про яке конкретно розташування планет могло би йтися, Тврдік діяв методом проб і помилок – брав глину так часто, як тільки

міг, сподіваючись, що колись нарешті натрапить на ту, що треба. Крім того, він брав її з різних місць. Але сьогодні він переборщив: судячи зі смороду, взяв прямо з-під якогось нужника.

– Ти не на роботі, Рейнмаре? – запитав він, витираючи чоло тильною стороною долоні. – Не в шпиталі?

– Я взяв відгул. Не було роботи. Спокійний день.

– Дай Боже, – маг поставив відро, – щоб не останній спокійний. Бо час зараз такий...

Усі в Празі знали, у чім річ, про який час ішлося. Але воліли про це не розводитися. Речення обривали. Обривати речення раптом стало загальнопоширеним і модним. Звичай велів у відповідь на таке обірване речення зробити розумний вираз обличчя, зітхнути й багатозначно покивати головою. Але в Рейневана не було на це часу.

– Йди своєю дорогою, Радиме, – сказав він, розглянувшись. – Я не можу тут стояти. І тобі також краще тут не стояти.

– А що?

– За мною стежать. Тому я не можу йти на Суконницьку.

– Стежать, – повторив Радім Тврдік. – Ті, що завжди?

– Мабуть. Бувай.

– Чекай.

– Це ж на що?

– Це нерозумно – намагатися відірватися від хвоста.

– Чому це?

– Для тих, хто стежить, – несподівано тверезо пояснив чех, – спроби відірватися від хвоста – виразна ознака, що той, за ким стежать, має нечисте сумління і хоче щось приховати. На злодії шапка горить. Те, що ти не йдеш на Суконницьку, це розумно. Але не петляй, не втікай, не ховайся. Роби те, що завжди робиш. Виконуй повсякденні заняття. Втоми переслідувачів нудною повсякденною рутиною.

– Наприклад?

– Мені пересохло в горлі від копання того шламу. Ходімо «Під Рака». Вип'ємо пива.

– За мною стежать, – нагадав Рейневан. – Ти не боїшся...

– А чого, – чарівник підняв своє відро, – мені боятися?

Рейневан зітхнув. Празькі маги не вперше його дивували. Він не знав, чи це гідна поваги холоднокровність, чи звичайнісінький брак уяви, але деякі місцеві чарівники, здавалося, зовсім не переймалися фактом, що стосовно тих, хто займався чорною магією, гусити бували лютішими від Інквізиції. Maleficium, чарівництво, згадувалося серед смертних гріхів, які четверта празька стаття наказувала карати смертю. А коли йшлося про празькі статті, з гуситами не було жартів. Калікстинці з Праги, які вважали себе поміркованими, зовсім не поступалися в цьому плані таборитським радикалам і фанатикам-Сиріткам. Упійманого чарівника саджали в бочку – і в бочці-таки спалювали на багатті.

Вони повернулися у бік ринку, перейшли Ножівничу, потім подалися вулицею Злотників, потім – Сватоїльською. Ішли поволі. Твердік зупинявся біля кількох крамниць, перекинувся зі знайомими крамарями кількома плітками. Стандартно кілька разів обривалося речення на «зараз, коли час такий...», кілька разів відповідалося на це розумною міною, зітханням і багатозначним киванням головою. Рейневан розглядався, але тих, що стежили за ним, не помітив. Вони надто добре ховалися. Він не знав, що ті відчували, але його самого нудна рутина починала втомлювати вже просто-таки дошкульно.

На щастя, невдовзі, повернувши зі Сватоїльської в подвір'я і браму, вони вийшли просто на кам'яницю «Під Червоним Раком». І на невеличку корчму, що її корчмар, без тіні винахідливості, назвав так само.

– Гей! Погляньте лишень! Та це ж Рейневан!

За столом, на лаві, поставленій за колонами першого поверху, сиділо четверо чоловіків. Усі були вусаті, плечисті, вбрані в лицарські лентнери. З двома з них Рейневан був знайомий, тому він

знав, що це були поляки. Але якби навіть і не знав, то здогадався би. Як і всі поляки за кордоном, в чужій країні, так само й ці поводилися зухвало, виклично й демонстративно по-хамськи, що, на їхню думку, мало підкреслювати статус і високе суспільне становище. Найсмішнішим було те, що від Великодня статус поляків у Празі був низьким, а їхнє становище – ще нижчим.

– Слава Йсу! Здрастуй, наш зацний Ескулапе! – привітав їх один із поляків, знайомий Рейневана – Адам Вейднар гербу Равич. – Сідай-но! Обоє сідайте! Запрошуємо і пригощаємо!

– А чого це ти його так охоче запрошуєш? – скривився з вдаваною огидою другий поляк, також великополянин і також не чужий Рейневановi Миколай Жировський гербу Чевоя. – Грошей маєш забагато, чи що? Крім того, травник же у прокажених працює! Ще нас лепрою позаражує! Або й чим гіршим!

– Я вже не працюю в лепрозорії, – пояснив Рейневан, терпляче, бо не вперше. – Рік минув, як не ходжу до божогробців на Здераз. Тепер я лікую в госпісі богуславів. Тут, на Старому Місті. Біля костелика святих Симона і Юди.

– Добре, добре, – махнув рукою Жировський, якому все це було відомо. – Що пити будете? Ах, зараза, вибачте. Знайомтеся. Пасовані пани: Ян Куропатва з Ланьцухова гербу Шренява і Єжи Скірмунт гербу Одровонж. Перепрошую, але що це тут так, курва, смердить?

– Шлам. Із Влтави.

* * *

Рейневан і Радім Твердік пили пиво. Поляки пили ракуське вино і їли тушковану баранину, заїдаючи хлібом. При цьому вони демонстративно голосно розмовляли по-польськи, розповідали один одному різні дотепи й після кожного з них вибухали голосним реготом. Перехожі відверталися, матюкалися собі під ніс. Часом спльовували.

Починаючи від Великодня, а точніше – від страсного четверга, думка про поляків серед чехів була не найкращою, а їхнє становище в Празі – не найвищим. І виявляло тенденцію до подальшого спадання.

Із Сигізмундом Корибутовичем, якого скорочено називали Корибутом, небожем Ягелла, кандидатом на чеського короля, приїхало за першим разом щось зо п'ять тисяч, за другим – зо п'ять сотень польських лицарів. У Корибуті багато хто вбачав надію і порятунок для гуситської Чехії, а поляки відважно билися за Чашу й закон Божий, не шкодували крові під Карлштайном, під Їглавою, під Рецом і під Усті. Попри те, їх не любили навіть чеські товариші по зброї. Хіба можна було любити типчиків, які пирскали сміхом, почувши, що їхні чеські товариші по зброї мають прізвища Піцек з Псікоус або Садло зі Старої Кобзі? Які диким реготом реагували на такі імена, як Цвок з Халупи або Доупа з Засади?

Зрада Корибута, звичайно, дуже серйозно зашкодила польській справі. Надія Чехії підвела по всьому фронту, гуситський король in spe* злигався з католицькими панами, порушив присягу чотирма статтями. Змову було розкрито й розбито, небіж Ягелли потрапив не на чеський престол, а до в'язниці, а на поляків почали дивитися просто-таки вороже. Частина з них негайно покинула Чехію. Але частина все ж залишилася. Нібито демонструючи у такий спосіб незадоволення Корибутовою зрадою, нібито виступаючи на боці Чаші, нібито декларуючи готовність до подальшої боротьби за калікстинську справу. І що? Їх і далі не любили. Підозрювали – не без підстав, – що поляки калікстинську справу мають в одному місці. Стверджували, що вони залишилися, бо, primo**, не мали куди й до чого вертатися. Ще під час виїзду до Чехії вони вже були розтратниками, яких переслідували суди й секвестри, а тепер на них усіх, включно з Корибутом, висіли ще й прокляття та інфамії. Що, secundo, воюючи в Чехії, вони розрахо-

* *In spe – очікуваний; в майбутньому (дослів. – в надії (лат.)).*

** *Primo, secundo, tertio – по-перше, по-друге, по-третє (лат.).*

вують виключно на те, щоб нажитися, одержати здобич і маєток. Що, tertio, не воюють, бо, користуючись відсутністю воюючих чехів, грають їхніх дружин.

Усі ці твердження були правдиві.

Почувши польську мову, перехожий пражанин сплюнув на землю.

– Ой, не люблять чогось нас вони, не люблять, – зауважив, смішно розтягуючи слова, Єжи Скірмунт гербу Одровонж. – З чого б це? Дивнота.

– Та й пішли б вони на хутір, – Жировський випнув у бік вулиці груди, прикрашені срібними підковами Чевої. Як кожен поляк, він дотримувався безглуздого погляду, що як гербоносець, хоч і цілковитий безштанько, він рівний у Чехії Ружомберокам, Коловратам, Штернберкам та всім іншим можним родам разом узятим.

– Може, й пішли б, – погодився Скірмунт. – Но така і дивнота, коханенький.

– Дивує цих людей, – голос Радіма Тврдіка був спокійний, проте Рейневан знав його надто добре. – Дивує людей вигляд лицарського і бойового панства, яке безжурно собі веселиться за корчемним столом. У ці дні. Зараз, коли час такий...

Він обірвав, згідно зі звичаєм. Але поляки не мали звичаю дотримуватися звичаїв.

– Коли час такий – зареготав Жировський, – що йдуть на вас хрестоносці, га? Що йдуть з великою міццю, що несуть меч і вогонь, що землю і воду за собою залишають? Що того й гляди, як...

– Цить, – перебив його Адам Вейднар. – А вам, пане чеху, я так відповім: не до речі ваші дорікання. Бо Нове Місто, авжеж, тепер опустіло, обезлюдніло. Бо коли настали, як ви це зволили сказати, ці дні, новоміські купою потяглися за Прокопом Голим боронити край. Отож якби мені який новоміський дорікав, я би змовчав. Але звідси, зі Старого Міста, не пішов узагалі ніхто. Так що дорікав казан горщикові, от що.

– Сила, – повторив Жировський, – іде з заходу, вся Європа! Не встояти вам цього разу. Буде вам гаплик, настав і вам край.

– Нам, – уїдливо повторив Рейневан. – А вам ні?

– Нам теж, – похмуро відповів Вейднар, жестом утихомирюючи Жировського. – На жаль. Зле ми, виходить, вибрали, на який бік стати в цьому конфлікті. Треба було слухати, що казав єпископ Ласкаж.

– Еге, – зітхнув Ян Куропатва, – було й мені слухати Збишека Олесницького. А тепер стирчимо тут, як худоба на різниці, а різник ось-ось появиться. На нас іде, нагадую вам, хрестовий похід, якого ще світ не бачив. Вісімдесятитисячна армія. Баварці, саксонці, війська рейнських пфальцграфів, озброєний народ зі Швабії, з Тюрінгії, з міст Ганзи, до того ж увесь пльзенський ландфрид, ба навіть якісь заморські диваки. Перейшли кордон на початку липня, взяли в облогу Стршибор, який ось-ось упаде, а може, вже впав. А скільки від Стршибора до нас? Миль двадцять з гаком. То й порахуйте собі. Не довше ніж за п'ять днів будуть тут. Сьогодні в нас понеділок. У п'ятницю, згадаєте мої слова, побачимо їхні хрести під Прагою.

– Не стримає їх Прокоп, поб'ють його в полі. Не встоїть він проти них. Надто вже їх багато.

– Мадіаніти й амалькіти, коли вторглися в Гілеад, – сказав Радім Твердік, були численні, як сарана, верблюдів їхніх було, як піску над морським берегом. А Гедеон на чолі всього лише трьохсот воїнів їх побив і розігнав. Бо воював в ім'я Господа Воїнств*, з Його іменем на устах.

– Так-так, авжеж. А шевчик Скуба переміг вавельського змія. Не плутайте, милостивий пане, казок з дійсністю.

– Досвід навчає, – додав з кислою усмішкою Вейднар, – що Господь, якщо взагалі стає на чийсь бік, то радше на бік сильніших Воїнств.

---

* *Господь (Бог) Воїнств – значення імені Саваоф.*

– Не стримає хрестоносців Прокоп, – замислено повторив Жировський. – Га, цього разу, пане чех, навіть сам Жижка вас би не врятував.

– Прокоп не має шансів, – фиркнув Куропатва. – Закладаюся на що завгодно. Завелика сила надходить. З хрестовим походом ідуть лицарі з Йоргенсшільду, Ордена щита святого Георгія, цвіт європейського лицарства. А папський легат веде, кажуть, сотні англійських лучників. Ти чув, чеху, про англійських лучників? Мають луки завдовжки з чоловіка, б'ють із них на п'ятсот кроків, з такої ж дистанції пробивають бляхи, прошивають кольчуги, неначе лляні сорочки. Хо-хо! Такий лучник здатен...

– А здатен, – спокійно перебив Твердік, – такий лучник встояти на ногах, як дістане по голові ціпом? Приходили тут уже до нас до всякого здатні, приходив різної масті цвіт лицарства, але по сю пору не трапився ніхто, чий череп витримав би чеський ціп. Не бажаєте побитися об такий заклад, пане поляк? Я, бачте, стверджую, що як дістане заморський англієць ціпом у тім'я, то вже удруге не натягне заморський англієць тятиву, бо буде заморський англієць заморським небіжчиком. А якби воно сталося якось інакше, то перемога ваша. На що закладаємося?

– Шапками вас закидають.

– Уже пробували, – зауважив Рейневан. – Рік тому. У неділю після святого Віта* Під Усті. Ти ж був під Усті, пане Адаме.

– Факт, – визнав великополянин. – Був. Усі ми були. І ти там був, Рейневане. Не забув?

– Ні. Не забув.

* * *

Сонце припікало немилосердно, з неба лився жар. Нічого не було видно. Хмара куряви, яку здійняло копитами коней наступаюче лицарство, змішалася з густим пороховим димом,

* *День святого Віта – 15 червня.*

що після залпу вкрив цілий зовнішній квадрат вагенбурга* Над ревінням воїнів та іржанням коней раптом пролунав тріск ламаного дерева і крики тріумфу. Рейневан побачив, як із диму кинулися втікачі.

– Прорвалися, – голосно зітхнув Дзівіш Боржек з Мілетінка. – Розірвали вози...

Гинек з Кольштейна вилаявся. Рогач з Дубе намагався стримати коня, який похропував. Прокоп Голий мав обличчя, немов із каменю. Сигізмунд Корибутович був дуже блідий.

З диму з криком рвонула панцирна кіннота, залізні пани наздогнали втікаючих гуситів, збивали їх кіньми, рубали і сікли тих, хто не встиг сховатися за внутрішній чотирикутник возів. У пролом юрмою рвалися наступні важкоозброєні.

І в цю тісну і затиснуту в проломі юрму, просто у морди коням, просто в обличчя вершникам плюнули раптом вогнем і свинцем гуфниці й тарасниці, загриміли гаківниці, бахнули пищалі, рясною зливою посипалися стріли з арбалетів. Попадали вершники з сідел, попадали коні, попадали люди разом з кіньми, кіннота скупчилася і збилася у клубок, і в цей клубок ударив другий залп, з іще більш убивчим результатом. До охоплених димом возів внутрішнього чотирикутника дісталися тільки нечисленні панцерні, та з ними негайно розправилися за допомогою алебард і ціпів. Зразу ж після цього чехи з диким вереском вирвалися з-за возів, раптовою контратакою заскочивши німців зненацька і миттю витіснивши їх за пролом. Пролом одразу ж перекрили возами, на вози посадили арбалетників і ціпників. Знову загриміли гуфниці, задиміли люфи гаківниць. Засяяла сліпучим золотим відблиском піднята над возовим шанцем золота монстранція**, блиснув білим штандарт із Чашею.

---

* *Вагенбург (нім. Wagenburg – містечко з возів) – гуситське укріплення з поставлених квадратом або колом возів.*

Монстранція (лат. monstrantia) – дароносиця, як правило, у вигляді сонця, виготовлена з золота або срібла.

Ktož jsů boží bojovnicí
A zbkona jeho!
Prosteh od boha pomoci
*A doufejte v něho!**

Спів звучав, гримів і тріумфально розносився над вагенбургом. Курява опадала за відступаючою панцирною кіннотою.

Рогач з Дубе, уже знаючи, обернувся до кінних гуситів, які чекали, вишикувавшись, підняв буздуган. Те саме за мить зробив у бік польської кінноти Добко Пухала. Кінних моравців привів у готовність жест Яна Товачовського. Гинек з Кольштейна замкнув заслону шолома.

З поля було чути вигуки саксонських командирів, які закликали панцирних до чергової атаки на вози. Але панцирні відступали, завертаючи коней.

– Утіка-а-а-ають! Німці утіка-а-а-ають!

– Гир на них!

Прокоп Голий зітхнув, підняв голову.

– Тепер... – важко відсапнув. – Тепер-то їхні дупи вже наші.

* * *

Рейневан покинув товариство поляків і Радіма Твердіка досить несподівано – просто раптом підвівся, попрощався і пішов. Коротким значущим поглядом дав знати Твердікові про причину своєї поведінки. Чарівник підморгнув. Він зрозумів.

Навколо знову смерділо кров'ю. «Напевно, – подумав Рейневан, – доноситься від різниць поблизу, від Койців і від М'ясного фримарку**. А може, ні? Може, це інша кров?

---

* *Хто є Божі воїни*
Та Божий закон!
Просіть у Бога помочі
Та уповайте на нього! (Чеськ.).
Фримарк (з нім. Freimarkt) – ярмарок.

Може, це та, якою пінилися навколишні канави у вересні 1922 року, коли вуличка Железна та провулки навколо неї стали ареною братовбивчих боїв, коли антагонізм між Старим Містом і Табором уже не вперше призвів до збройного конфлікту. Багато пролилося тоді на Железній чеської крові. Досить багато, щоби й досі смердіти».

Саме цей сморід крові посилив його пильність. Переслідувачів він не помітив, не зауважив нічого підозрілого, жоден чех із тих, що ходили вуличками, на шпика не скидався. Попри те Рейневан постійно відчував спиною чийсь погляд. Виходило, що тих, які за ним стежили, ще не втомила нудна рутина. «Гаразд, – подумав Рейневан, – гаразд, гультіпаки, матимете від мене цієї рутини ще більше. Аж обригаєтеся».

Він пішов Кожевною, тісною від чинбарських майстерень і крамниць. Кілька разів зупинявся, вдаючи, ніби цікавиться крамом, крадькома оглядався. Він не помічав нікого, хто би скидався на шпика. Але знав, що десь там вони були.

Не доходячи до костелу святого Гавела, повернув, зайшов у провулок. Він рухався у бік Каролінуму*, свого рідного університету. У рамках рутини саме туди він і прямував, збираючись послухати якийсь диспут. Він полюбляв ходити на університетські диспути і кводлібети** Раніше, невдовзі після прибуття до Праги, він бував на них доволі часто. Після того ж, як у неділю Quasimodogeniti***, першу після Великодня 1426 року прийняв причастя під обома видами, приходив до lectorium ordinarium регулярно. Як справжній неофіт, він хотів якнайглибше пізнати таємниці й заплутані місця своєї нової релігії, а вони якось найлегше доходили до нього під

---

* *Каролінум (Karolinum) – Карлів університет.*

** *Quaestiones de quodlibet, середньовічна університетська гра, одна із форм навчання, яка полягала в тому, що викладач і студенти обмінювалися непростими запитаннями.*

Перша неділя після Великодня.

час догматичних спорів, які регулярно вели представники поміркованого і консервативного крила, згрупованого навколо Яна Пршибрамського, з представниками радикального крила, себто людьми з кола Яна Рокіцани й Пітера Пейна, англійця, лолларда і вікліфіста. Але справжнім запалом відзначалися ті диспути, на які прибували справжні радикали – з Нового Міста. Отоді ставало справді весело. Рейнкеван був свідком, як Пейна, який захищав якусь вікліфістську догму, обізвали «скурвеним енглішем» й закидали буряками. Як старенькому Кристіану з Прахатіц, достойному ректорові університету, погрожували втопити його у Влтаві. Як пожбурили дохлим котом у сивоголового Петера з Младоновіц. Зібрана публіка регулярно чистила один одному мармизи, роз'юшувала носи і вибивала зуби – причому це відбувалося також і зовні, перед Каролінумом, на М'ясному фримарку.

Але відтоді дещо все-таки змінилося. Яна Пршибрамського та людей із його оточення викрили як причетних до змови Корибута й покарали вигнанням з Праги. Оскільки ж природа не терпить порожнечі, диспути відбувалися й далі, але від Великодня роль поміркованих та консерваторів раптом почали виконувати Рокіцана і Пейн. Новоміські – як і перше – виконували роль радикалів. Несамовитих радикалів. На диспутах далі билися, кидалися негарними словами і котами.

– Пане.

Він обернувся. Невисокий індивід, який стояв за ним, був повністю сірий. Сіра фізіономія, сіра куртка, сірий каптур, сірі гачі. Єдиним більш яскравим акцентом у всій його постаті був новесенький, виточений зі світлої деревини кийок.

Він озирнувся, почувши шум за спиною. Другий тип, який перегороджував йому вихід з провулка, був лише ненабагато вищий і тільки трішечки різнобарвніший. Зате морда у нього була набагато гидкіша.

– Ходімо, пане, – повторив, не підводячи погляду, Сірий.

– Куди це? І навіщо?

– Не опирайтеся, пане.

– Хто вам наказав?

– Його милість пан Неплах. Ходімо.

* * *

Іти, як виявилося, довелося зовсім недалеко. До однієї з кам'яничок у південній частині Ринку Старого Міста. Рейневан не дуже добре зорієнтувався, котрої саме, бо шпики провели його з чорного ходу, темними першими поверхами, що смерділи запліснявілим ячменем, подвір'ями, сіньми, сходами. Усередині житло було досить багате: як і більшість помешкань у цьому місці, воно теж було одним із тих, які залишилися після заможних німців, які втекли з Праги після 1420 року.

Богухвал Неплах, якого називали «Флютик», чекав на нього у світлиці. Під світлою брусованою стелею. За один із брусів була зачеплена мотузка. На мотузці висів повішеник. Носаками елегантних чижм він діставав до підлоги. Майже. Бракувало зо два дюйми.

Не бавлячись у привітання та інші дрібноміщанські пережитки, майже не удостоюючи Рейневана поглядом, Флютик показав на повішеника пальцем. Рейневан знав, про що йдеться.

– Ні... – він ковтнув слину. – Це не той... Мабуть... Радше ні.

– Придивися добре.

Рейневан придивився вже настільки добре, щоби бути впевненим, що шнурок, який врізався у набухлу шию, перекривлене обличчя, вибалушені очі та запалий чорний язик згадуватимуться йому найближчим часом під час їжі.

– Ні. Не той... Зрештою, хіба я знаю... Того я бачив ззаду...

Неплах клацнув пальцями. Пахолки, які були у світлиці, обернули повішеника спиною до Рейневана.

– Той сидів. Був у плащі.

Неплах клацнув пальцями. За коротку мить вийнятий із зашморгу труп, накритий плащем, сидів у низькому кріслі – у досить моторошній позі, зважаючи на rigor mortis*

– Ні, – покрутив головою Рейневан. – Радше ні. Того... Гм-м-м... По голосу я би впізнав напевне...

– Мені шкода, – голос Флютика був холодний, як лютневий вітер, – але цього не вдасться зробити. Якби він міг здобутися на голос, ти мені взагалі не знадобився би. Ну ж бо, заберіть звідси це стерво.

Наказ виконали блискавично. Накази Флютика завжди виконували блискавично. Богухвал Неплах, на прізвисько «Флютик», був шефом розвідки й контррозвідки Табора, підпорядковувався безпосередньо Прокопові Голому. А коли ще був живий Жижка – безпосередньо Жижці.

– Сідай, Рейневан.

– Я не маю ча...

– Сідай, Рейневан.

– Ким був цей...

– Повішеник? Зараз це не має жодного значення.

– Він був зрадником? Католицьким шпигуном? Був, як я розумію, винний?

– Га?

– Я питаю, чи він був винний.

– Тобі йдеться, – Флютек недобре подивився, – про есхатологію? Про остаточні справи? Якщо так, то все, що я можу, це послатися на нікейський символ віри: розп'ятий при Понтії Пілаті Ісус помер, але воскрес і вдруге прийде зі славою, судити живих і мертвих. Кожного судитимуть за його думки і вчинки. І тоді буде встановлено, хто винний, а хто ні. Встановлено, так би мовити, остаточно.

---

* *Трупне заціпеніння (лат.).*

Рейневан зітхнув і покрутив головою. Сам собі був винен. Він же знав Флютика. Міг і не питати.

– Тому не має значення, – Флютик показав головою на балку й обрізану мотузку, – ким він був. Важливо, що він устиг повіситися, поки ми виламували двері. Що я не зможу змусити його заговорити. А ти його не ідентифікував. Стверджуєш, що це не той. Не той, кого ти начебто підслухав, коли він учиняв змову з вроцлавським єпископом. Правда?

– Правда.

Флютик зміряв його паскудним поглядом. Очі Флютика, чорні, як у куниці, що цілилися вздовж довгого носа, ніби отвори люф двох гаківниць, були здатні на дуже паскудні погляди. Бувало, що в чорних очах Флютика з'являлися два маленькі бісики, які раптом, немов по команді, одночасно беркицалися. Рейневан уже бачив щось подібне. Щось подібне зазвичай було провісником дуже неприємних речей.

– А я думаю, сказав Флютик, – що неправда. Я думаю, що ти брешеш. Що ти від початку брехав мені, Рейневане.

Звідки Флютик взявся у Жижки, ніхто не знав. Чутки, ясна річ, ходили. Одні вважали, що Богухвал Неплах (справжнє ім'я Єгорам бен Їцхак) був євреєм, учнем школи рабинів, якого просто так, з примхи, гусити пощадили під час різанини в гетто в Хомутові, у березні 1421 року. На думку інших, насправді він називався не Богухвал, а Готтлоб, і був німцем, купцем з Пльзеня. На думку ще інших, він був ченцем, домініканцем, якого Жижка – з невідомих причин – особисто врятував під час різні священиків і монахів у Бероуні. Ще інші стверджували, що Флютик був чаславським пробощем, який вчасно відгадав кон'юнктуру, пристав до гуситів і з неофітським запалом влазив Жижці в сраку – та ще й так вдало, що допнувся посади. Рейневан був схильний вірити саме останнім чуткам: Флютик мусив бути священиком, на це вказували його підла нещирість, дволичність, жахливий егоїзм і просто неймовірна жадібність.

Саме жадібності Богухвал Неплах завдячував своїм прізвиськом. Річ у тім, що коли в 1419 році католицькі пани опанували Кутну Гору, найважливіший в Чехії центр видобування благородних металів, відрізана від кутногорських копалень і монетних дворів гуситська Прага почала карбувати власну монету, мідяки із залишковим вмістом срібла. Це була нікчемна і практично позбавлена вартості монета, її паритет майже дорівнював нулю. Тому празькі гроші зневажали, їх презирливо прозвали «флютиками». Тож коли Богухвал Неплах Неплах почав виконувати в Жижки функції шефа розвідки, до нього моментально причепилася кличка «Флютик». Справа в тому, що дуже швидко з'ясувалося, що Богухвал Неплах заради звичайного собі флютика був готовий на все. Точніше: що Богухвал Неплах за звичайним собі флютиком завжди готовий зігнутися, хоч би й до гною. І що Богухвал Неплах жодного флютика не легковажить – ніколи-преніколи не змарнує нагоди звичайний собі флютик украсти або розтратити.

Яким чудом Флютик втримався в Жижки, який у своєму Новому Таборі суворо карав розтратників і залізною рукою викорінював злодійство, залишалося загадкою. Залишалося загадкоюі те, чому пізніше Неплаха терпів не менш принциповий Прокоп Голий. Пояснення напрошувалося єдине: у тому, що Флютик робив для Табора, Богухвал Неплах був фахівцем. А фахівцям багато що вибачається. Треба вибачати. Бо фахівці – рідкість.

– Якщо хочеш знати, – продовжив Флютик, – то я цю твою розповідь – як, зрештою, і твою особу, – від самого початку наділяв надзвичайно малим кредитом довіри. Таємні з'їзди, секретні наради, всесвітні змови – це речі, добрі для літератури, вони личать такому собі, скажімо, Вольфрамові фон Ешенбаху*. Авжеж, у Вольфрама приємно почитати про таємниці та змови: про загадку Грааля, про Terra Salva, про різних там Кліншорів, Флагетанісів,

* *Вольфрам фон Ешенбах (бл. 1170 – 1220) – німецький поет, автор лицарської поеми «Парсіфаль» про пошуки Грааля.*

Фейрефіців та інших Тітурелів* Проте у твоєму повідомленні було трохи забагато тої літератури. Іншими словами, я підозрюю, що ти просто-напросто набрехав.

Рейневан нічого не сказав, тільки стенув плечима. Досить демонстративно.

– Мотиви для твоїх вигадок, – тягнув далі Неплах, – можуть бути різними. Зі Шльонська ти втікав, як стверджуєш, бо тебе переслідували, тобі загрожувала смерть. Але якщо це правда, то ти не мав іншого виходу, ніж втертися в ласку до Амброжа. А хіба ж це можна було зробити ефективніше, ніж застерігши його про замах, який на нього готується? Потім тебе поставили перед Прокопом. Прокоп у втікачах зі Шльонська підозрює шпигунів, тому вішає всіх підряд і per saldo залишається при своїх. І в який же тоді спосіб рятувати шкуру? А от хоч би взяти та й оголосити сенсації про таємну нараду і змову. Що скажеш, Рейневане? Як це звучить?

– Вольфрам Ешенбах позаздрив би. А на турнірі у Вартбурзі** – ти виграв би тільки так.

– Таким чином, – незворушно вів далі Флютик, – мотивів для вигадок ти мав досить. Але я думаю, що насправді був лише один.

– Звичайно, – Рейневан добре знав, про що йдеться. – Один.

– Для мене, – в очах Флютика з'явилися два золоті бісики, – найпереконливішою є гіпотеза, що твоє крутійство повинне відвернути увагу від справді істотного питання. Від п'ятисот гривень, награбованих у збирача податків. Що ти на це скажеш, медику?

---

* *Кліншор (Клінгсор, угорський чаклун і поет), Флагетаніс (Флагетан, єврейський астроном і мудрець), Фейрефіц (Фейрефіс, повелитель маврів, брат Парсіфаля по батькові) – персонажі поеми «Парсіфаль». Тітурель – герой продовження поеми «Парсіфаль», дід Парсіфаля.*

Конкурс поетів, влаштований на початку XIII ст. графом Германом Тюрінгенським. На першому турнірі переміг Вольфрам фон Ешенбах.

– Те, що й завжди, – Рейневан позіхнув. – Ми ж це вже проходили. На твоє зачовгане і нудне запитання я дам, як завжди, зачовгану й нудну відповідь. Ні, брате Неплах, я не поділюся з тобою грішми, забраними в колектора. Причин на це є кілька. По-перше, в мене нема цих грошей, бо це не я їх заграбастав. По-друге...

– А хто їх заграбастав?

– Нудно кажучи: не маю уявлення.

Обидва золоті бісики підскочили і з розгону беркицнулися.

– Брешеш.

– Звичайно. Я вже можу йти?

– У мене є докази, що ти брешеш.

– Ого.

– Ти стверджуєш, – Флютик прошив його поглядом, – що цей тій міфічний з'їзд відбувся тринадцятого вересня і що в ньому брав участь Каспар Шлік. Так от, з першорядних джерел я знаю, що тринадцятого вересня 1425 року Каспар Шлік був у Буді. А отже, він не міг бути у Шльонську.

– Гівняні в тебе джерела, Неплах. Але ні, це ж провокація. Ти намагаєшся захопити мене зненацька, загнати у пастку. Зрештою, вже не вперше. Правда?

– Правда, – Флютик не зморгнув оком. – Сідай, Рейневане. Я ще з тобою не закінчив.

– У мене нема грошей колектора, і я не знаю...

– Заткнися.

Якийсь час вони мовчали. Бісики в очах Флютика заспокоїлися, майже зникли. Але Рейневан не давав себе обдурити. Флютик почухав носа.

– Якби не Прокоп... – тихо сказав він. – Якби не те, що Прокоп заборонив мені пальцем вас торкатися, тебе і того твого Шарлея, я би вже з тебе витиснув, що треба. У мене всі врешті-решт говорили, не було такого, який би мовчав. І ти теж, не сумнівайся, сказав би, де ці гроші.

Рейневан уже мав досвід, налякати себе не дав. Знизав плечима.

– Та-а-ак, – продовжив після ще однієї паузи Неплах, дивлячись на мотузку, що звисала зі стелі. – І цей також говорив би, з нього я теж витиснув би зізнання. Шкода, воістину шкода, що він устиг повіситися. Знаєш, якийсь час я думав, що, може, це він був у тій грангії... Мене дуже розчарувало, що ти його не впізнав.

– Я весь час тебе розчаровую. Мені справді прикро.

Бісики злегка підскочили.

– Справді?

– Справді. Ти підозрюєш мене, наказуєш стежити за мною, чигаєш на мене, провокуєш. Дошукуєшся моїх мотивів, але вічно забуваєш про головний і єдиний: чех, який змовлявся у грангії, зрадив мого брата, видав його на смерть головорізам вроцлавського єпископа. Та ще й вихвалявся цим перед єпископом. Так що якби це справді він висів на цій балці, я би не пошкодував грошей на подячну месу. Вір мені, я також шкодую, що це не він. І що не жоден із тих, кого ти мені показував і наказував ідентифікувати за інших оказій.

– Правда, – визнав Флютик, замислившись, мабуть, вдавано. – Я ставив колись на Дзівіша Боржека з Мілетінка. Другим моїм типом був Гинек з Кольштейна... Але це жоден із них...

– Ти запитуєш чи стверджуєш? Бо я тобі сто разів повторював, що жоден.

– Так, ти ж їх обох добре роздивився... Тоді. Коли я взяв тебе із собою...

– Під Усті? Я пам'ятаю.

* * *

Весь пологий схил був устелений трупами, але по-справжньому моторошну картину вони побачили над річкою Здіржніцею, яка текла по дну долини. Тут, частково занурені в червоний від крові

мул, височіли гори тіл, людських трупів упереміш із трупами коней. Було очевидним, що тут трапилося. Болотисті береги зупинили саксонців і мейсенців, які втікали з поля бою, затримали їх на досить довгий час, щоб їх устигла наздогнати спочатку таборитська кіннота, а за мить і орда піхоти, яка з ревищем мчала слідом за нею. Кінні чехи, поляки і моравці не затрималися тут надовго, зарубали тих, хто підвернувся, швидко кинулися в погоню за лицарством, що втікало в бік міста Усті. Натомість піші гусити, таборити і Сирітки, затрималися над річкою на довший час. Вони вирізали і перебили всіх німців. Систематично, зберігаючи порядок, оточували їх, стискали, потім у хід ішли ціпи, моргенштерни, булави, алебарди, гізарми, сулиці, сокири, дротики й вила. Пардону не давали. Повертаючись із поля битви, групки галасливих, розспіваних Божих воїнів, закривавлених з голови до ніг, не вели ніяких полонених.

На другому березі Здіржниці, в районі устіцького гостинця, кіннота і піхота ще мали що робити. Із хмар куряви долинав брязкіт заліза, гуркіт, крики. Землею стелився чорний дим, горіли Пршедліце і Грбовіце, сільця на другому березі річки, бо там теж, судячи зі звуків, тривала різанина.

Коні форкали, крутили головами, щулили вуха, бокували, переступали ногами. Дошкуляла спека.

З тупотом, збиваючи пилюку, до них галопом під'їхали вершники, серед них Рогач з Дубе, Вишек Рачинський, Ян Блег з Тєшніці, Пухала.

– Майже по всьому, – Рогач протяжно харкнув, сплюнув, обтер губи тилом долоні. – Їх було якихось тринадцять тисяч. Ми перебили, за приблизними підрахунками, зо три з половиною тисячі. Наразі. Бо там ще триває робота. У саксонців коні втомлені, не втечуть. Так що ще додамо до рахунку – доб'ємо, як на моє око, – десь так до чотирьох тисяч.

– Може, це й не Грюнвальд, – вишкірився Добко Пухала. Веняви на його щиті майже не було видно з-під шару кривавого

багна. – Може, й не Грюнвальд, але теж гарно. Що, милостивий князю?

– Пане Прокоп, – Корибутович ніби й не чув його. – Чи не час подумати про християнське милосердя?

Прокоп Голий не відповів. Рушив конем униз по схилу, над Здіржніцю. Поміж трупи.

– Милосердя милосердям, – гнівно сказав Якубек з Вржешовіц, гейтман Біліни[1]*, який їхав трохи позаду. – А гроші грішми! Це ж бо чисті збитки! Он, дивіться, оцей-от, без голови, на щиті золоті перехрещені вила. Значить, Калькройт. Викуп – щонайменше сто кіп дореволюційних грошів. А цей-от, з бебехами наверху, виноградарські ножі в скошеному справа полі, – буде Дитріхштайн. Знатний рід, мінімум триста...

Над самою річкою Сирітки, які обчищали мертвих, витягнули з-під купи трупів живого юнака в збруї та яці з гербом. Юнак упав на коліна, склав руки, благав. Потім почав кричати. Дістав сокирою, перестав.

– У чорному полі зсунуто-протизубчатий срібний пояс, – зауважив без емоцій Якубек з Вржешовіц, знавець, як виявилося, геральдики та економіки. – Значить, Нессельроде. З графів. З п'ятсот було би за шмаркача. Марнуємо ми тут гроші, брате Прокопе.

Прокоп Голий обернув до нього своє селянське обличчя.

– Бог суддя, – хрипко сказав він. – Ці, які тут лежать, не мали Його печаті на чолах. Не було їхніх імен у книзі живих.

– Зрештою, – додав він після хвилини важкого мовчання, – ми їх сюди не запрошували.

---

* *Пояснення мір і ваг, що застосовувалися в середньовіччі, монетарних одиниць, незрозумілих слів, переклади латинських сентенцій, пісень, гімнів, хоралів та хронік, бібліографічні дані джерел, а також різноманітні цікаві відомості тієї епохи ви знайдете наприкінці книги. Хоча – одразу попереджаємо – не всі. Адже, як ми знаємо, автор вважає, що самому ритися у словниках, лексиконах та енциклопедіях – це велике задоволення, а позбавляти читача задоволення не годиться (примітка видавця польського видання).*

* * *

– Неплах.

– Що?

– Ти весь час наказуєш за мною шпигувати, твої головорізи весь час лазять за мною. Ти й далі наказуватимеш за мною стежити?

– А що?

– Мені здається, що нема потреби...

– Рейневан. Хіба я тебе повчаю, як ставити п'явки?

Якийсь час вони мовчали. Флютик весь час повертався поглядом до обрізаного зашморгу, що звисав зі стелі.

– Щурі, – замислено мовив він, – утікають з тонучого нефа. Не тільки у Шльонську щурі змовляються по грангіях і в замках, шукають протекції з-за кордону, лижуть зади єпископам і герцогам. Бо їхній неф тоне, бо страх кипить їм у дупі, бо кінець примарним надіям. Бо ми вгору, а вони вниз, до клоаки! Корибутович гепнувся, під Усті – погром і побоїще, ракушани розбиті наголову і знищені під Цветтелем, у Лужицях пожежі аж до самого Згожельця. Угерський Брод і Прешбург охоплені страхом, Оломоуц і Трнава дрижать за мурами. Прокоп тріумфує...

– Наразі.

– Що «наразі»?

– Там, під Стршибором... У місті говорять...

– Я знаю, що говорять у місті.

– На нас іде хрестовий похід.

– Це нормально.

– Нібито вся Європа...

– Не вся.

– Вісімдесят тисяч озброєних людей...

– Хрін правда. Тридцять тисяч, щонайбільше.

– Але кажуть...

– Рейневан, – спокійно перебив Флютик. – Подумай. Якби було справді аж так небезпечно, хіба я ще був би тут?

Якийсь час вони мовчали.

– Зрештою, у будь-який момент, – сказав шеф таборитської розвідки, – справи з'ясуються. У будь-який момент. Почуєш.

– Що? Як? Звідки?

Неплах жестом наказав йому мовчати. Показав на вікно. Дав знак прислухатися.

Заговорили празькі дзвони.

* * *

Почало Нове Місто. Першою була Марія На Травнічку, відразу після неї Словани на Емаузах, за хвилину вдарили дзвони костелу Святого Вацлава на Здеразі, до хору приєднався Щепан, після нього Войцех і Михайло, після них, гучно й співучо – Діва Марія Сніжна. Невдовзі дзвони зазвучали в Старому Місті – спочатку озвався Егідій, після нього Гавел, нарешті, голосно і тріумфально, Тинський Храм. Потім задзвонили дзвіниці Градчан – у Бенедикта, у Георгія, у Всіх Святих. Насамкінець, найдостойніший, найглибший, найбільш мідний, ударив – і поплив над містом звук дзвону кафедрального собору.

Злата Прага співала дзвонами.

* * *

На Ринку Старого Міста була страшна метушня і тиснява. Під ратушу валила маса народу, біля воріт юрмився натовп. Дзвони далі били. Панував неймовірний розгардіяш. Люди штовхалися, перекрикували одні одних, жестикулювали, навколо було видно самі лише спітнілі, червоні від зусилля і збудження обличчя, роззявлені роти. Запалені очі.

– Що таке? – Рейневан хапнув за рукав якогось чинбаря, що смердів дубильним розчином. – Вісті? Є вісті?

– Побив брат Прокоп хрестоносців! Під Таховом! Наголову розбив, розгромив!

– Була вирішальна битва?

– Яка там битва! – крикнув поруч тип, який вибіг, видно, прямо від цирульника, з наполовину намиленим обличчям. – Яка там битва! Утекли! Папісти втекли! Куди очі бачили! У переляку!

– Кинули все! – завив якийсь збуджений челядник. – Зброю, гармати, добро, харчі! І втекли! Утекли з-під Тахова! Брат Прокоп переміг! Чаша перемогла!

– Що ви говорите? Утекли? Без битви?

– Утекли, утекли! А коли втікали, наші страшенно їх посікли! Тахов оточений, пани з ландфриду обложені в замку! Брат Прокоп розбиває мури бомбардами, не сьогодні-завтра здобуде місто! Брат Якубек з Вржешовіц переслідує і лупить пана Генріха фон Плауена!

– Цитьте! Цитьте всі! Іде брат Ян!

– Брат Ян! Брат Ян! І райці!

Ворота ратуші відчинилися, на сходи вийшла група людей.

На чолі йшов Ян Рокіцана, проповідник з костелу Марії Перед Тином, невисокий, із шляхетним, щоб не сказати – натхненним обличчям. І нестарий. Провідному на той час ідеологу утраквістської революції було тридцять п'ять років, він був старший від Рейневана на десять. Біля свого славетного учня йшов, хапаючи ротом повітря, Якобеллус Стршиборський, університетський наставник. На півкроку ззаду тримався Пітер Пейн, англієць з обличчям аскета. Далі йшли райці Старого Міста – кремезний Ян Велвар, Матей Смоларж, Вацлав Гедвіка. Та інші.

Рокіцана зупинився.

– Брати Чехи! – крикнув він, піднімаючи обидві руки. – Пражани! Бог із нами! І Бог над нами!

Ревіння юрби спочатку піднялося, потім опало, стихло. Дзвони костелів один по одному переставали бити. Рокіцана не опускав рук.

– Єретиків, – крикнув він ще голосніше, – переможено! Тих,

хто спаплюжив Святий Хрест, накладаючи його з намови Риму на свої злодійські обладунки! Спостигла їх кара Божа! Вікторія з братом Прокопом!

Люди заревіли в один голос, закричали «Віват!». Проповідник утихомирив їх.

– Хоча зійшлися сюди, – тягнув далі він, – орди пекельні, хоч простяглися до нас закривавлені лапи Вавилону, хоч знову загрожувала злоба римського антихриста істинній релігії, Бог над нами. Володар Небес підняв свою длань, щоб знищити вражу силу! Той самий Господь, який потопив війська фараона в Червоному морі, який змусив утікати від Гедеона незліченні війська мідіянітян! Господь, який протягом однієї ночі побив через свого янгола сто вісімдесят п'ять тисяч асирійців, той самий Володар Небес уразив страхом серця наших ворогів! Як війська блюзніра Санхеріва втікали з-під Єрусалима, так розтривожена папістська зграя утікала в паніці з-під Стршибора і Тахова!

– Як тільки побачили, – тоненько завторив йому Якобеллус, – диявольські слуги знак Чаші на хоругвах брата Прокопа, коли почули хорал Божих воїнів, розбіглися в паніці, так, що двох укупі не залишилося! Були наче кукіль, що його вітер розносить!

– Deus vicit! – закричав Пітер Пейн. – Veritas vicit!*

– Te Deum laudamus!**

Юрба заревла і завила. Так, що Рейневановi аж заклало вуха.

* * *

Того вечора, четвертого серпня 1427 року, Прага гучно і гамірно святкувала перемогу. Пражани шаленим спонтанним празникуванням прощалися з тижнями страху й невпевненості. Співали на вулицях, танцювали навколо вогнищ на площах, веселилися по садах та на подвір'ях. Побожніші вшановували Прокопову вікторію на служ-

* *«Бог переміг! Істина перемогла!» (Лат.).*

** *Тебе, Боже, хвалимо (Лат.).*

бах Божих, що стихійно правилися у всіх празьких костелах. Менш побожні могли вибирати з широкої гами імпрез. Усюди, на Старому й Новому Місті, на Малій Страні, яка все ще залишалася переважно згарищем, на Градчанах, майже всюди корчмарі відзначили тріумф над хрестовим походом тим, що всім бажаючим задаром, коштом закладів наливали спиртні напої і подавали страви. Отож по всій Празі повискакували з бочівок чопи і шпунти, запахтіли жаровні, рожни і мангали. Як завжди, хитрі корчмарі скористалися з нагоди, щоби під маскою щедрості позбутися продуктів, які загрожували скиснути або зіпсуватися, – а також і тих, щодо яких це вже було не лише загрозою. Але хто би на таке звертав увагу! Хрестовий похід переможено! Небезпека минула! Веселімося!

І по всій Празі веселилися. Піднімали тости на честь мужнього Прокопа Голого і Божих воїнів та на погибель хрестоносцям, які втекли з-під Тахова. Особливо ж вождеві хрестового походу, Отто фон Цігенхайну, архієпископові Тріра, бажали, щоби по дорозі додому він здох або принаймні розхворівся. Співали нашвидкуруч складені куплети про те, як, побачивши Прокопові хоругви, папський легат Генріх де Бофорт зі страху напаскудив у гачі.

Рейневан приєднався до забави. Спочатку на Ринку Старого Міста, потім разом із випадковою – і досить численною – компанією перемістився на Перштин, до корчми «Під Ведмедиком» поблизу костелика святого Мартіна в Мурі. Потім розохочене товариство перейшло у Нове Місто. Забравши по дорозі кількох пиячків з цвинтаря біля Діви Марії Сніжної, учасники забави вирушили на Кінський базар. Тут по черзі відвідали два шинки: «Під Білою Кобилою» та «У Мейзліка».

Рейневан вірно тримався товариства. Він і сам, що й казати, мав охоту веселитися, святкувати, щиро тішився таховською перемогою, та й менше непокоївся про Шарлея. Маршрут йому підходив: адже він мешкав на Новому Місті. А на Сукенницьку, до аптеки «Під Архангелом», де сподівався зустріти Самсона

Медка, піти не міг. Від цього наміру він відмовився остаточно. Він боявся наразити таємний заклад на спалення, а чеських алхіміків і магів – на деконспірацію. І на ще гірші речі. А ризик був. У веселому натовпі «Під Кобилою» перед його очима кілька разів промайнула сіра постать, сірий каптур і сіре обличчя шпика. Флютик, як з'ясувалося, не відступав ніколи.

Тож він веселився, але ощадливо, не переборщував з пиятикою, хоча магічні відвари, які він вживав на Сукенницькій, робили його стійким до різноманітних токсинів, у тому числі й до алкоголю. Однак врешті-решт він наважився покинути товариство. Забава «У Мейзліка» вже доходила – а частково навіть дійшла – до етапу, який Шарлей називав «вино, спів, блювання». Жінка була виключена з переліку зовсім не випадково.

Рейневан вийшов на вулицю, перевів подих. Прага стихала. Звуки гучних забав потрохи починали поступатися хорам надвлтавських жаб і цвіркунів з монастирських садів.

Він пішов у напрямку Кінської брами. З корчем і пивничок, повз які він проходив, долітали кислі запахи, розлягався брязкіт посуду, дівчачі верески, уже дещо сонні рики й дедалі більш незлагоджені співи.

Já řezník, ty řezník, oba řezníci
Pudem za Prahu pro jalovici
Jak budu kupovat, ty budeľ smlouvat
*Budem si panenky hezky namlouvat!**

Повіяв вітерець, приносячи запах квітів, листя, шламу, диму та бозна-чого ще.

І крові.

Прага далі смерділа кров'ю. Рейневан усе ще чув цей сморід, який його переслідував, усе ще мав його в ніздрях. Відчував

* *Я різник, ти різник, обидва ми різники,*
Підемо за Прагу по яловиць.
Як буду купувати, ти будеш домовлятися,
будемо собі вродливих дівчат підмовляти!

викликану цим смородом тривогу. Перехожих було дедалі менше, Неплахових шпиків поблизу не було ні слуху ні духу. Але тривога не зникала.

Він звернув у Стару Пасіржську, потім з Пасіржської – у вуличку, яка називалась «У Ямі». Ідучи, думав про Ніколетту, про Катажину Біберштайн. Він думав про неї інтенсивно – і швидко відчув наслідки цих думок. Спогади поставали перед його очима так живо й реалістично, з такими подробицями, що скоро це стало нестерпно – Рейневан мимоволі зупинився і роззирнувся. Мимоволі – адже він знав, що однаково не було куди піти. Уже в серпні 1419 року, через якихось двадцять днів після дефенестрації, у Празі зруйнували всі до одного борделі, а всіх до єдиної веселих дівчат прогнали за міські стіни. У питанні суворості звичаїв гусити були дуже суворими.

Реалістичний і сповнений подробиць спогад про Катажину викликав також інші асоціації. Помешкання в будинку на розі вулиць Святого Щепана і На Рибнічку, що його Рейневан ділив із Самсоном Медком, мало господиню, пані Блажену Поспіхалову, вдову, багату на принади жінку з гарними блакитними очима. Ці очі кілька разів зупинялися на Рейневановi настільки промовисто, що він міг підозрювати її милість Блажену в охоті на те, що Шарлей зазвичай розлого окреслював як «ґрунтоване виключно на пожаданні поєднання, яке не є плодом санкціонованого Церквою союзу». Решта світу окреслювала цю річ значно коротше – і значно крутішими словами. А гусити ставилися до речей, які так круто окреслювалися, з великою суворістю. Зазвичай, щоправда, вони робили це радше напоказ, але ж ніколи не було наперед відомо, з чого і кого вони захочуть зробити показуху. Так що хоча Рейневан і розумів погляди її милості Блажени, проте вдавав, ніби не розуміє. Частково зі страху накликати на себе клопоти, а частково – і навіть більшою мірою – з бажання зберегти вірність своїй коханій Ніколетті.

Із задуми його вирвало відчайдушне нявчання, з темного провулка праворуч вискочив і погнався вулицею величезний рудий котяра. Рейневан негайно додав ходи. Кота могли, звичайно, сполохати Флютикові шпики. Але це могли бути й звичайні грабіжники, які чатували на самотнього перехожого. Смеркало, ставало безлюдно, а коли ставало темно і безлюдно, вулички Нового Міста вже не були безпечними. А надто тепер, коли більшість міської сторожі мобілізували до армії Прокопа, одинокому перехожому не належало швендяти по Новому місті.

Тому Рейневан вирішив не бути одиноким. За кільканадцять кроків перед ним ішли двоє пражан, Щоб їх наздогнати, йому довелося неабияк постаратися, вони йшли швидко, а почувши звук його кроків, явно додали ходи. І раптом звернули в провулок. Він увійшов туди за ними.

– Гей, браття! Не бійтеся! Я хотів тільки...

Чоловіки обернулися. В одного біля самого носа був налитий гноєм шанкр. А в руці – ніж, звичайний різницький ніж. Другий, нижчий, був озброєний тесаком з вигнутою у вигляді літери S гардою. Жоден із них не був Флютиковим шпиком.

Третій, той, який ішов за ним і який наполохав кота, сивуватий, теж ним не був. Він тримав дагу*, тонку й гостру як голка.

Рейневан відступив, притиснувся спиною до муру. Протягнув у бік розбійників свою лікарську торбу.

– Панове... – промимрив він, дзвонячи зубами. – Браття... Беріть... У мене нічого більше нема... По... Пош... Пошкодуйте... Не вбивайте...

Пики розбійників, досі суворі й напружені, розслабилися, розповзлися, розпливлися в презирливі гримаси. В очах, до цієї миті холодних і насторожених, з'явилася презирлива жорстокість. Вони наблизилися, піднімаючи зброю, до легкої і гідної зневаги жертви.

---

* *Дага – кинджал для лівої руки.*

А Рейневан перейшов до другої фази. Після психологічної прелюдії а-ля Шарлей настав час застосувати інші методи. Вивчені в інших учителів.

Перший тип анітрохи не сподівався ні нападу, ні того, що дістане лікарською торбою точнісінько у шанкруватого носа. Другий похитнувся від копняка в гомілку. Третій, кремезний, здивувався, коли його тесак розрізав повітря, а сам він гепнувся на купу сміття, перечепившись через уміло поставлену підніжку. Побачивши, що решта наскакує на нього, Рейневан кинув торбу, блискавично витягнув з-за пояса стилет. Пірнув під руку з ножем, застосував важіль на зап'ясток і лікоть, точнісінько так, як наказував «Das Fechtbuch» пера Ганса Талхоффера [2]. Штовхнув одного противника на другого, відскочив, атакував з флангу фінтом, що його рекомендував у таких ситуаціях «Flos duellatorum» авторства Фіорі да Чівідале, том, присвячений бою на ножах, розділ перший. Коли бандюк рефлекторно високо парирував, Рейневан коротко вколов його в стегно – згідно з розділом другим цього самого підручника. Бандюк завив, упав на коліно. Рейневан відскочив, на льоту копнув того, який піднімався з купи сміття, знову відскочив від удару, прикинувся, що спіткнувся, що втрачає рівновагу. Сивуватий грабіжник з дагою явно не читав класиків і не чув про фінти, бо кинувся в раптовий і безладний випад, цілячись у Рейневана, як чапля дзьобом. Рейневан спокійно підбив його плече, перекрутив руку, схопив, як учив «Das Fechtbuch», за плече, заблокував, припер до муру. Прагнучи звільнитися, бандит завдав лівим кулаком раптового удару – і попав прямісінько на вістря стилета, поставленого згідно з вказівками «Flos duellatorum». Вузький клинок ввійшов глибоко, Рейневан чув, як хрустять і кришаться кістки зап'ястя. Розбійник тонко закричав, гримнувся на коліна, притискаючи до живота долоню, з якої струменіла кров.

Третій нападник, кремезний, ішов на нього швидко, рубав навхрест тесаком, навскіс, вліво-вправо, дуже небезпечно. Рей-

неван відступав, парируючи й ухиляючись, й очікував на якийсь хрестоматійний розклад або позицію. Але ні майстер Талхоффер, ні месер Чівідале цього дня йому вже не пригодилися. З-за спини розбійника з тесаком раптом виринуло щось дуже сіре, у сірому каптурі, сірій куртці та сірих гачах. Свиснула виточена зі світлого дерева палка, глухим стукотом повідомляючи про енергійний контакт із потилицею. Сірий був просто блискавичний. Перш ніж розбійник упав, сірий устиг лупнути його ще раз.

У провулок зайшов Флютик і кілька його агентів.

– Ну то що? – запитав він. – Ти далі вважаєш, що нема причин за тобою стежити?

Рейневан дихав глибоко, відкритим ротом хапав повітря. Адреналін почав кипіти в ньому аж тепер. В очах потемніло так, що йому довелося спертися об стіну.

Флютик підійшов, роздивився, нахилившись, розбійника з пробитою рукою. Той стогнав. Швидкими рухами Флютик імітував застосований Рейневаном німецький блок та італійський контрудар.

– Ну-ну, – покрутив головою з повагою і недовірою водночас. – Вправно зроблено, вправно. Хто би міг припустити, що ти довправляєшся аж до такої майстерності? Я знав, що ти ходиш до вчителя фехтування. Але в нього є дві доньки. Тож я припускав, що ти вправляєшся з котроюсь із них. Або ж з обома.

Він дав знак, щоб розбійника, який хлипав і стікав кров'ю, зв'язали. Пошукав очима того, що був уколотий у стегно, але він, як з'ясувалося, потайки змився. Наказав підняти того, якого було ударено палкою. Він усе ще був приголомшений, пускав слину і ніяк не міг зосередити погляд, його очі непереборно косили й весь час норовили втекти кудись углиб черепа.

– Хто вас найняв?

Грабіжник звів очі докупи й хотів сплюнути. Це йому не вдалося. Флютик кивнув, грабіжник дістав палкою по нирках. Коли із

сичанням втягнув повітря, дістав удруге. Флютик недбало махнув рукою, дав знати, щоб його забрали.

– Скажеш, – сказав він на прощання. – Усе скажеш. У мене ще не було такого, щоби мовчав.

– Запитувати, – Флютик обернувся до Рейневана, який усе ще спирався об стіну, – чи ти про щось здогадуєшся, було б образою твого інтелекту. Тому я запитаю. Ти здогадуєшся, чия це робота?

Рейневан кивнув головою. Флютик теж кивнув, схвально.

– Зарізяки скажуть. У мене ще не було такого, щоби мовчав. У мене врешті-решт заговорив навіть Мартінек Локвіс, а це був стійкий і завзятий курдупель, ідейний, справжній мученик за справу. Лотри, найняті за пару дореволюційних грошів, виспівають усе від самого тільки вигляду інструментів. Але я однаково накажу їх припікати. З чистої симпатії до тебе, їхньої недійшлої жертви. Не дякуй.

Рейневан не подякував.

– З чистої симпатії, – продовжив Флютик, – я зроблю для тебе ще щось. Дозволю тобі особисто, власною рукою помститися за брата. Так-так, ти добре чуєш. Не дякуй.

Рейневан не подякував і цього разу. Зрештою, слова Флютика ще не повністю доходили до нього.

– Через якийсь час до тебе з'явиться моя людина. Вона скаже тобі піти на Ринок, у будинок «Під Золотим Коником», той, у якому ми сьогодні розмовляли. Прийдеш туди негайно. І візьми з собою арбалет. Запам'ятаєш? Добре. Бувай.

– Бувай, Неплах.

* * *

Далі обійшлося без сенсацій. Було вже темно, коли Рейневан добрався на ріг Щепана і На Рибнічку, до будинку з кімнаткою на другому поверсі, яку він разом із Самсоном Медком винаймав у пані Блажени Поспіхалової. Усього лише тридцятирічної вдови за

Поспіхалом, requiescat in pace* і Бог з ним, ким би він не був, що би не робив, як би не жив і від чого би не помер.

Він обережно відкрив хвіртку до садка, увійшов у сіни, в яких було темно, хоч в око стрель. Доклав старань, щоб двері не скрипіли, а сходинки старих сходів не тріщали. Він завжди допильновував цього, повертаючись після смерку. Не хотів будити пані Блажену. До того ж він злегка побоювався наслідків, що їх могло би мати зіткнення з пані Блаженою, якби таке сталося потемки.

Сходинка, всупереч його старанням, зрадливо затріщала. Відчинилися двері, повіяло ларендогрою, рум'янами, вином, воском, повидлами, старим деревом, свіжовипраною білизною. Рейневан відчув, як його шию охоплює пухка рука, а пара пухких перс притискає його до поручнів сходів.

– Ми сьогодні святкуємо, – прошепотіла йому в вухо пані Блажена Поспіхалова. – Сьогодні свято, хлопче.

– Пані Блажено... Чи ж бо... Годиться...

– Тихо будь. Ходи.

– Але...

– Тихо.

– Я кохаю іншу!

Вдова втягнула його в бічну кімнату, штовхнула на ліжко. Він занурився в безодню перини, що пахла крохмалем, потонув, обезброєний м'якістю пуху.

– Я... кохаю... іншу...

– Та й кохай собі.

---

* *Хай спочиває в мирі (лат.).*

РОЗДІЛ ДРУГИЙ,

у якому Флютик дотримує слова, Гинек з Кольштейна приносить Празі святий спокій, а історія ранить і калічить, змушуючи медиків важко працювати.

Флютик дотримав слова. Що, зрештою, стало для Рейневана цілковитою несподіванкою.

Адже від тієї розмови минув місяць – від дня гулянки з нагоди перемоги під Таховом. Від замаху та від інциденту з пані Блаженою Поспіхаловою, який стався у ніч з четвертого на п'яте серпня. Інцидент з пані Блаженою повторився, що тут приховувати, потім ще кілька разів і, загалом беручи, мав більше приємних сторін, аніж неприємних. До перших належали – зокрема – смачні та щедрі сніданки, якими після п'ятого серпня пані Блажена стала пригощати своїх квартиронаймачів. Рейневан і Самсон, які доти харчувалися досить нерегулярно і вбого, після п'ятого серпня почали ходити по своїх справах ситі й задоволені життям, а по дорозі доброзичливо всміхалися до ближніх і весело насвистували, пригадуючи смак булочок, сирку, цибульки, печінкової ковбаски, огірочків і яєчні з тертою селерою. Яєчню із селерою пані Блажена подавала особливо часто. Яйця, казала вона, посилаючи Рейневановi погляди оксамитово-ніжні, немов альпійські едельвейси, додають сили. А селера, докидала пані Блажена, додає охоти.

Через місяць після тих подій, уже у вересні, шостого, у суботу перед Різдвом Богородиці, коли Рейневан і Самсон доїдали яєчню з селерою, в кімнаті з'явився, тихо, наче сіра тінь, знайомий Рейневановi сірий типчик у сірих гачах.

– Його милість чекають, – промовив він тихо й коротко. – У «Золотому конику». Швидко, пане.

* * *

Празькі вулиці були надзвичайно малолюдні, навіть безлюдні. Відчувалася напруженість, пульс міста був нервовим, неспокійним і нерівним. Дахи блищали після дощу, який випав перед світанком.

Йдучи, вони мовчали. Самсон Медок озвався першим.

– Майже рівно два роки тому, – сказав він, – ми були в Зембицях. Восьмого вересня 1425 року ти прибув до Зембиць. Зі шляхетною місією визволити кохану. Пам'ятаєш?

Замість того щоб відповісти або прокоментувати, Рейневан наддав ходи.

– За ці два роки, – не здавався Самсон, – з тобою сталися істотні метаморфози. Ти змінив, не багато не мало, релігію і світогляд. Щоб їх захистити, ти ходив у бій зі зброєю в руках, часом дозволяв використати себе політикам, шпигунам і негідникам. І твоїм мотивом є вже не шляхетне визволення, а навпаки: сліпа помста. Помста, яка – навіть якщо вона якимось чудом впаде на дійсно винних осіб – однаково не поверне життя твоєму братові.

Рейневан зупинився.

– Ми це вже обговорювали, – твердо відповів він. – Мої мотиви ти знаєш. І обіцяв допомогти. Тому я не розумію...

– Чому я до цього повертаюся? Бо до таких речей завжди варто повертатися. Завжди варто пробувати до них повертатися, бо раптом подіє, раптом у когось відкриються очі та розум поселиться в голові. Але ти маєш рацію. Я обіцяв допомогти. І допоможу. Ходімо.

У Сватогавельській Брамі – дивовижна річ – не було видно сторожі, жодного озброєного. Це абсолютно вражало, а надто якщо зважити, що Брама і місток над ровом були головним шляхом сполучення між Новим і Старим Містом, причому відносини між цини районами бували настільки напружені, що доводилося тримати на брамах озброєну сторожу. Сьогодні сторожі не було й

сліду, тунель брами був порожнісінький. Він немов запрошував увійти. Нещиро. Як пастка.

Порожнювато було й у вуличках за Святим Гавелом, зазвичай заповнених крамничками і прилавками, дивна тиша панувала на Рибному базарі. А Ринок Старого міста ніби вимер. Два собаки, один кіт і зо тридцять голубів у мирі та гармонії пили воду з калюжі під ганебним стовпом, навіть не озираючись на нечисленних перехожих, які прошмигували попід стінами будинків.

Блищали намоклі від дощу кулі на башточках Тинського храму. Немов золотий тризуб, блищала вежа ратуші. Ратушний горологій*, годинник на вежі, як завжди, скреготів, бив і щось показував – і, як завжди, було не надто відомо, що, чому й наскільки точно. А судячи з положення сонця, ледве минула терція.

Флютик чекав у будинку «Під золотим коником», у тій же кімнаті, що й перед тим, з тією відмінністю, що цього разу обійшлося без повішеника. Стоячи біля вікна, таборитський шпигун вислуховував рапорти, які йому складали люди, схожі на агентів, а також люди, на агентів не схожі. Він побачив Рейневана. Скривився, помітивши Самсона.

– Ти є.

– Я є.

– Арбалета ти не взяв, – кисло зауважив Неплах. – Може, це й на краще. Ще був би в щось вистрелив. Цей твій придурок мусить тут бути?

– Не мусить. Зійди вниз, Самсоне. І чекай.

– Стань там, – наказав Флютик, коли Самсон вийшов. – Там, біля вікна. Стій, мовчи, спостерігай.

Він стояв, мовчав, спостерігав. На ринку далі було порожньо. Біля калюжі під ганебним стовпом чухався пес, кіт вилизував собі хвіст – хвіст у широкому розумінні цього слова, голуби походжали туди-сюди понад краєм води. Десь з боку Унгельта і костелу

* *Горологій (лат. horologium) – годинник.*

Святого Якова озвався ріг. За мить звук рогу долетів і зі сходу, від сплюндрованого Святого Климентія, колишнього монастиря колишніх домініканців.

У кімнату влетів захеканий агент. Флютик вислухав рапорт.

– Над'їжджають, – заявив він, підходячи до вікна поруч. – Силою в якихось п'ятсот коней. Ти чув, Рейнмаре? Маючи п'ятсот коней, хочуть заволодіти Прагою, блазні. Уп'ятисот хочуть захопити владу.

– Хто? Ти скажеш врешті-решт, про що тут йдеться?

– Щурі рятуються з тонучого корабля. Підійди до вікна. Дивися. Придивляйся уважно. Ти знаєш, кого ти повинен виглядати.

З-під ганебного стовпа раптом утекли собаки, за ними погнав кіт. Голуби зірвалися тріпотливою хмарою, налякані дедалі ближчим стукотом підків. Кінний загін наближався з боку півдня, від рову, від порожньої Старогавельської Брами. Невдовзі вершники – і серед них декілька у важких обладунках – з бряжчанням і гуркотом почали вливатися на ринок.

– Колінська дружина Дзівіша Боржека, – розпізнавав барви й знаки Флютик. – Збройні Пути з Частоловиць. Паноші Яна Местецького з Опочна [3]. Панцирні Яна Міхалеця з Міхаловиць. Кіннота Отто де Бергова, пана на Тросках... А на чолі?

На чолі загону їхав лицар у повному обладунку, але без шолома. На білій яці він носив герб – золотого здибленого лева у лазурному полі. Рейневан уже бачив і цього лицаря, і його герб. У битві під Усті.

– Гинек з Кольштейна, – процідив крізь зціплені зуби Флютик. – Зі щепаницької лінії Вальдштейнів, з роду великих Марквартичів. Герой битви під Вишеградом, тепер пан на Камику, літомержицький гейтман. Далекий він пройшов шлях – від величі до зради. Шукай серед його супутників, Рейневане. Дивися уважно. Щось мені підказує, що ти когось упізнаєш.

Ринок Старого Міста гудів від підків, гупання і брязкіт луною відбивалися від стін, здіймалися понад дахами. Гинек з Кольштейна, лицар із левом, здибив сивого коня перед самим порталом ратуші Старого міста.

– Святий мир! – гаркнув він. – Настав час святого миру! Досить крові, насильства і злочинів! Звільнити в'язнів! Звільнити Зигмунта Корибута, нашого законного пана і короля! Досить правління кривавих клік! Кінець насильству, злочинам і війні! Ми приносимо вам мир!

– Святий мир! – вершники хором підхоплювали гасло. – Святий мир! Pax sancta!

– Люде міста Праги! – репетував Гинек. – Столиці чеського королівства і всіх вірних цьому королівству! До нас! Пане бургомістре Старого Міста! Панове райці! Панове засідателі! До нас! Сходьте!

Двері ратуші не прочинилися ні на дюйм.

– Праго! – крикнув Гинек. – Вільна Праго!

І Прага відповіла.

З гуркотом розчинилися віконниці, з-за них визирнули стремена й лучища арбалетів, дула гаківниць, розтруби пищалей. Раптом, немов по команді, Ринок Старого Міста потонув в оглушливому громі пострілів, у пороховому диму й смороді. На озброєних, які скупчилися на площі, посипалася злива куль та арбалетних стріл. Вибухнув і здійнявся крик, лемент, зойки поранених людей, іржання і дикі вереска покалічених коней. Вершники безладно заметушилися, наскакували одні на одних, перекидалися, затоптували тих, хто попадав із сідел. Частина з місця пустила коней у галоп, але з ринку не було куди втікати. Вулиці раптом забарикадували колодами, перегородили натягнутими упоперек ланцюгами. З-за барикад посипалися арбалетні стріли. А з усіх боків – з Железної, з Міхальської, з Длоугої Тршіди, з Целетної, від Тину – на ринок вибігали озброєні люди.

Вершники, захищаючись щитами, збилися в купу під Ратушею. Гинек з Кольштейна намагався навести лад, хрипнув від крику. А з будинків і далі стріляли, кулі й стріли летіли з вікон кам'яниць, що оточували Ринок Старого Міста: з «Єдинорога», з «Червоних дверей», з «Баранця», з «Камінного дзвону», з «Лебедя». Стріляли з вікон і віконець, з еркерів, з дахів, з сіней та з брам. Лицарі й паноші один по одному злітали з сідел на землю, з бриканням падали коні.

– Добре, – повторював крізь зціплені зуби Флютик. – Добре, пражани. Так тримати! Ой, не вийдеш ти з цього живим, пане Кольштейнський з Вальдштейнів. Не винесеш голови.

Гинек з Кольштейна немовби його почув, бо його загін раптом поділився на два підрозділи. Один, силою в якихось сто коней, під командуванням лицаря зі срібно-чорним щитом, галопом поскакав у бік костелу Святого Миколая. Другий, на чолі з самим Гинеком, вдарив на чернь, що атакувала з боку Длоугої Тршіди.

Перший підрозділ зник з поля зору Рейневана, лише з криків та ляскоту він міг здогадуватися, що кіннота намагається прорватися через барикади, прорубати собі шлях на міст і Малу Страну. Зате він бачив, як підрозділ Гинека з розгону налетів на озброєних міщан, як першу лінію поклав покотом, другу – розпорошив, та як на третій лінії застряг, наскочивши на запору з гізарм, списів і вил. Пражани стояли твердо, не дали себе налякати. Їх було багато. Вони були сильні. Впевнені в собі.

Бо весь час надбігали нові.

– Смерть зрадникам! – викрикували вони, атакуючи. – У Влтаву їх!

– Бити, добивати, живими не лишати!

Іржали, стаючи дибки, поранені коні, валилися на вже слизьку від крові землю вершники. А з вікон усе летіли стріли, стріли, стріли...

– Бити зрадників! У Влтаву!

Вершники відступали, повернулися на площу, розпорошилися, помчали маленькими групками, щоби самостійно пробиватися через барикади й ланцюги біля Святого Миколая і на Міхальській. Але Гинека з ними не було. Під героєм Вишеграда й Усті пав кінь, якого вдарили косою по передніх ногах. Лицар устиг вчасно зіскочити, меча не випустив, тих, хто його обступили, порубав. Спершись стіною на стіну будинку «Під слоном», він гукнув до себе таким самих спішених, але побачивши, що ті падають, підкошені стрілами, скочив у склепінчасте підсіння, вивалив плечима двері. Пражани купою ввалилися за ним усередину будинку. У Гинека не було шансів. Минуло небагато часу – і закривавлене тіло в оздобленій левом Марквартичів яці вилетіло з вікна на другому поверсі й гепнулося о празький брук.

– Дефенестрація, – засміявся демонічно перекошений Флютик. – Друга дефенестрація! Оце мені, пся мать, подобається! Справедливість і символіка!

Викинутий з вікна Гинек ще подавав слабкі ознаки життя. Пражани обступили його. Якийсь час вони вагалися. Врешті-решт хтось подолав вагання і штрикнув лицаря списом. Другий рубонув сокирою. А потім почали штрикати і рубати всі решта.

– Саме так! – засміявся Неплах. – Символіка! Га, Рейневане? Що ти скажеш...

Він обірвав. Рейневана в кімнаті не було.

* * *

Слід було визнати, що лицар зі щитом, скошеним на срібло й чернь, рятував життя розважливо і керуючись здоровим глуздом. По перше, щит, який дозволяв його ідентифікувати, він кинув геть ще на ринку. А коли відбиті від барикад біля Овочевого ринку вершники відступили за костелик Святого Лінгарта, де знову нарвалися на пражан і втягнулися в запеклий бій, срібно-чорний лицар без вагання розвернув коня і втік у вулички, у галопі зди-

раючи з плечей плащ з багатою вишивкою. Виїхав, розполохуючи качок і жебраків, на невеличку площу під назвою Біля Калюжі. Чуючи вигуки переслідувачів, які надбігали з боку ринку, вилаявся, зіскочив із сідла, ударив коня по крупу, а сам пірнув у тісний і темний прохід, що вів до Зброярської вулиці. Пражани з галайканням побігли за тупотом копит коня, який біг у бік домініканського монастиря і Влтави. Ріки, у хвилях якої, як випливало з криків черні, монотонність яких уже почала набридати, невдовзі опиняться всі бунтівники і зрадники.

Звуки стихали, віддалялися. Лицар зітхнув з полегшенням, усміхнувся у вуса. Він уже майже не сумнівався, що йому пощастить.

І хтозна, може, йому б і пощастило, якби не те, що Рейневан пречудово знав ці місяця. Вулиця Зброярська та провулки, які відходили від неї, містили в дореволюційні часи кілька затишних і недорогих борделиків, тому ці місця чудово знав кожен студент і бакалавр Карлового університету. Крім того, Рейневан і Самсон Медок використовували магію. Телепатичні амулети. Дуже прості, але достатні для рудиментарного зв'язку. Для стеження і переслідування.

Срібно-чорний лицар зачекав якусь мить, використавши цей час на те, щоби прикрити обладунки кавалком знайденої тикової плахти. Він втиснувся в стіну, почувши тупіт підків, але це лише біг кінь без вершника, буланий, із закривавленим боком. За конем бігла, похитуючись і мукаючи, ряба корова – звідки вона тут узялася, відав хіба що нечистий.

Коли усе стихло, лицар швидко пішов у бік Зброярської. Він вийшов на вулицю, хвилину постояв, роззирнувся, прислухаючись до звуків бою і різанини, які вже стихали. Потім увійшов у перше ж підсіння і на подвір'я, тут взявся скидати бляхи, які могли його демаскувати. З-поміж білизни, що сушилася на шнурку, витягнув сорочку, сильно обтріпану й простору, явно пошиту для вагітної

баби або просто гладкої, від природи. Коли він натягував сорочку через голову, якийсь момент нічого не бачив.

А Рейневан із Самсоном цим моментом скористалися.

Рейневан з розмахом вперіщив лицаря піднятою із землі дошкою. Самсон же вхопив його за барки, струснув, підняв, із силою штовхнув на стіну. На диво, замість того, щоб безсило зсунутися по цій стіні, лицар відштовхнувся від нього, висмикнув із піхов корд і атакував. Самсон відскочив, Рейневан замахнувся своєю дошкою, лицар сильно відбив її, зробив прямий випад кордом, настільки швидкий і такий по-фаховому вправний, що якби не уроки у вчителя фехтування, Рейневан попрощався би з печінкою і життям. Лицар спритно обернув корд у долоні й завдав швидкого ріжучого удару. Якби не вивчений прийом ухиляння, лезо розтяло би Рейневанові горло аж до шийних хребців. Небезпечну ситуацію нейтралізував Самсон, який палицею вибив з рук лицаря зброю, а його самого повалив на землю ударом кулака. Удар був могутній, але лицар і цього разу навіть і не подумав лежати там, де впав. Він підхопився, обіруч ухопив порожню бочку, підняв, застогнав, почервонівши від зусилля, жбурнув її, немов ядро, у Самсона Медка. І тут найшла коса на камінь. Самсон упіймав бочку на льоту. І кинув її назад, ніби м'яч. Лицар гепнувся, збитий з ніг, на купу соломи.

Піднятися він уже не зміг. Рейневан і Самсон навалилися на нього, придавили, скрутили і зв'язали руки. Замотали голову в бабську сорочку. Зв'язали ноги на кісточках довгою мотузкою. І затягли, тягнучи за мотузку, до підвалу неподалік. Вони не панькалися. Не зважали, що голова лицаря ритмічно постукує по камінних сходинках, а сам він постогнує і кляне на чім світ стоїть.

Лицар, якого штурхнули на головки капусти, сів, покректуючи й матюкаючись. Коли Рейневан зірвав йому шмату з голови, закліпав. У підвалі було віконце, так що можна було дещо побачити. Лицар довго роздивлявся Рейневана, Самсона – не так

довго. І відразу оцінив, що з них двох тільки один є партнером для переговорів. Він глянув Рейневанові прямо в очі, відкашлявся.

– Розумно, – він вичавив із себе посмішку. – Розважливо, брате. Навіщо ділитися з іншими, коли можна все мати для себе? Часи надто важкі й непевні, щоб гребувати грошем. А гріш впаде тобі у капшук, обіцяю.

Рейневан стиха зітхнув з полегшенням. Стовідсоткової впевненості досі він не мав і вже наперед переймався наслідками можливої помилки. Але коли лицар заговорив, вже не могло бути мови про помилку. Саме цей голос він чув два роки тому, тринадцятого вересня, у Шльонську, в цистерціанській грангії в Дембовці.

– Ти заслужив... – срібно-чорний лицар облизав губи, глипнув на Рейневана. – Ти заслужив винагороду. Уже хоч би й за спритність. Спритно ти мене впіймав, що тут казати. Маєш, що тут казати, голову на плечах...

Він обірвав. Помітив, що говорить марно, а його слова не справляють на адресата жодного враження. Він негайно перейшов до іншої тактики. Набрав гордовитого виразу й змінив тон. На панський і владний.

– Я – Ян Сміржицький зі Сміржиць. Тямиш, хлопе? Ян Сміржицький. Викуп за мене...

– Там, на ринку, – перебив Рейневан, – труп твого товариша Гинека вже висить на ганебному стовпі, обдертий догола. Коло нього ще є місце.

Лицар не опустив очей. Рейневан зрозумів, з ким має справу, але дотримувався обраної стратегії. Усе ще намагався налякати й залякати.

– З решти твоїх друзяк уціліли тільки ті, яких захистив пробощ Рокіцана, затуляючи власними грудьми від списів черні. Їх затягли до буцегарні в ратуші. Перед тим їх прогнали нашвидку вигаданою «стежкою цноти», між шпалерами людей з палками й сокирами.

Не всі пройшли цю стежку живими. За рештою триває погоня, а чернь усе ще чекає під ратушею. Тебе цікавить, навіщо я це тобі кажу? Бо я маю страшне бажання затягнути тебе туди, на ринок, видати пражанам і подивитися, як ти будеш бігти під киями. А ти знаєш, звідки в мене це бажання? Може, здогадуєшся?

Лицар примружив очі. А потім широко їх розкрив.

– Це ти... Тепер я тебе впізнаю.

– Ти зрадив мого брата, Яне Сміржіцький зі Сміржиць, видав його на смерть. Ти поплатишся за це. Я саме розмірковую, в який спосіб. Можу, як я вже сказав, видати тебе в руки пражан. Можу тут, на місці, власноручно всадити тобі ножа під ребра.

– Ножа? – до лицаря швидко повернулася впевненість у собі. – Ти? Під ребра? Ну то давай, молодший пане з Беляви. Сміливо!

– Не провокуй мене.

– Провокувати? – Ян Сміржицький фиркнув і сплюнув. – Я не провокую. Я глузую! Я знаюся на людях, можу крізь очі зазирнути в душу. До твоєї душі я зазирнув, і ось що я тобі скажу: ти навіть курча не вбив би.

– Я можу, як я сказав, затягнути тебе під ратушу. Там чекає ціла купа менш вразливих.

– А ще можеш поцілувати мене в сраку. Саме це я тобі пропоную. І від усього серця раджу.

– Можу також відпустити тебе.

Сміржицький відвернув голову. Не настільки швидко, щоб Рейневан не вловив блиску в його очах.

– Отже, все-таки, – запитав він, помовчавши, – викуп?

– Це можна й так назвати. Ти даси мені відповіді на декілька запитань.

Лицар глянув на нього. Довго мовчав.

– Ти, шмаркачу, – сказав він врешті-решт, викривляючи губи й розтягуючи слова. – Ти, шльонський німчику. Ти, дохторику-знахарику! З ким, як ти думаєш, ти маєш справу? Я – Ян Сміржи-

цький зі Сміржиць, чеський шляхтич, пасований пан, гейтман мельницький і рудницький! Мої предки воювали під Леньяно й Медіоланом, під Аскалоном і Арсуфом. Мій прадід покрив себе славою під Мюльдорфом і під Кресі. Відповідати на запитання? Тобі? Та пішов ти до сраки, пацан.

– Ти, шляхетний пане Сміржицький, замишляв, як звичайнісінький бандит, зраду своїх земляків. Тих, які зробили тебе гейтманом, посадили тебе в Мельнику й Рудницях. На подяку за це ти змовлявся проти них з Конрадом з Олесниці, єпископом Вроцлава. Два роки тому, у Шльонську, в цистерціанській грангії. Минули цілі два роки, але ти напевне пам'ятаєш. Бо я пам'ятаю. Кожнісіньке вимовлене там слово.

Сміржицький вп'явся в нього очима. Якийсь час він мовчав, кілька разів ковтав слину. Коли заговорив, у його голосі, крім здивування, зазвучала непідробна повага.

– Значить, це ти... Це ти там був. Ти підслухав... Хай би тебе чорти! Мушу визнати, ти широко і з розмахом обертаєшся у світі. Поважаю. Але і співчуваю водночас. Такі помирають молодими. І зазвичай насильницькою смертю.

Самсон Медок послав за допомогою магічного амулета якийсь ментальний сигнал. Але хоча під час переслідування зв'язок і них виходив стерпний, тепер, з відстані двох кроків, сигнал був зовсім нерозбірливий. Тобто нерозбірливим був зміст, а інтенсивність була виразною. Рейневан сприйняв це як вказівку діяти рішуче.

– Ти відповіси на мої запитання, пане Сміржицький.

– Ні, не відповім. Тобі здається, що ти маєш на мене щось, чим можеш налякати, шантажувати? Гівно ти маєш, молодший пане Белява. А знаєш чому? Бо настав історичний час. Кожен день приносить зміни. У такі часи, коновале, шантажисти повинні діяти дуже швидко, інакше їхній шантаж перетворюється на глум. Ти не помітив, що сьогодні відбувалося на вулицях? Я в'їхав до Праги при боці Гинека з Кольштейна. Ми приїхали прямо з Коліна, від

пана Дзівіша Боржека, він же дав нам своїх збройних. Рука в руку з нами відкрито йшли дружинники таких заядлих католиків і гуситожерів, як Пута з Частоловиць та Отто де Бергов. Нема жодної таємниці в тому, для чого ми прибули. Ми мали намір заволодіти ратушею і захопити владу, бо Прага – це caput regni, хто має Прагу, той має Чехію. Ми хотіли звільнити Корибута і зробити його королем. Справжнім королем, тобто щоби він був визнаний Римом. Ми хотіли домовлятися з папою, схильним, подейкують, поступитися в питанні Чаші та причастя sub utraque specie* Готовим до переговорів. Але не з Табором, не з радикалами, не з людьми, руки яких заплямовані кров'ю ксьондзів. Об'єднані з Олдржихом з Ружомберока і панами з ландфриду, ми хотіли покінчити з радикалами, перебити Сиріток, ліквідувати Табор, повернути лад у Чеському Королівстві. Розумієш?

– Ми в'їхали до Праги, – Сміржицький не чекав, поки Рейневан підтвердить, – явно і з відкритим заборолом. Отож я, мабуть, не міг виразніше показати, чого я хочу, проти кого я і проти чого я. На чиєму я боці, з ким у спілці. Усе сьогодні відкрилося і виявилося. То що ти хочеш зробити? Тепер, коли шило вилізло з мішка на повну довжину, підеш до Табора і заявиш: «Чуєте, браття, я скажу вам новину: Ян зі Сміржиць – ваш ворог, він змовляється проти вас із католиками»? Торішній сніг, пане з Беляви, торішній сніг! Ти напартачив, спізнився. Звичайно, ще рік, ще місяць тому...

– Ще місяць тому, – закінчив зі злостивою усмішкою Рейневан, – я міг тебе демаскувати, я був небезпечний. Тому ти наслав на мене найманих убивць. Воістину по-лицарськи, пане зі Сміржиць, по-шляхетськи. Воістину, гордитися повинні на тім світі покриті славою пращури, герої Аскалону і Кресі.

– Якщо ти думаєш, що в силу цього я буду перед тобою каятися, то ти до холери помиляєшся.

– Ти відповіси мені на запитання.

---

* *Під двома видами (лат.), себто у вигляді хліба і вина.*

– Я вже тобі, здається, пропонував поцілувати мене в сраку? А отже, я поновлюю пропозицію.

Самсон Медок раптом встав. А Рейневан міг би поклястися, що Ян Сміржицький злякався.

– Це війна! – закричав він, стверджуючи Рейневана в переконанні. – Війна, хлопе! Хто може тобі зашкодити – той ворог, а ворога знищують! Твій брат працював для Табора, для Жижки, для Швамберка і Гвєзди, тому він був моїм ворогом, міг шкодити і шкодив. А вроцлавський єпископ, навпаки, був цінним союзником, його прихильність варто було завойовувати. Хотів єпископ прізвища таборитських агентів, які діють у Шльонську, то й дістав список. Зрештою, єпископ уже давно мав підозру на твого брата, добрався би до нього і без моєї допомоги. Вроцлавський єпископ має свої засоби і методи. Ти здивувався би, наскільки ефективні.

– Не здивувався би, я дещо бачив. Ефективність дій я теж не заперечую. Адже вже мертвий згаданий тобою Ян Гвєзда, мертвий Богуслав зі Швамберка. А це ж ти, тоді, в цистерціанській грангії, вказав їх обох як ціль для єпископських головорізів. Швамберк був високого роду. Либонь, навіть вищого та старшого, ніж твій, хоч ти й хизуєшся предками. За Богуслава Швамберка на тебе чекає ешафот, його родичі цього допильнують.

Самсон знову послав сигнал. Рейневан зрозумів.

– Гвєзда і Швамберк, – заявив тимчасом Сміржицький, – померли від ран, отриманих у бою. Говори, звинувачуй – ніхто не повірить...

– Ніхто не повірить у чорну магію? – докінчив Рейневан. – Ти це хотів сказати?

Сміржицький стиснув губи.

– Чого ти, до біса, хочеш? – раптом вибухнув він. – Помсти? Ну то давай, мстися! Убий мене! Так, я зрадив твого брата, хоча він довіряв мені так, як Ісус довіряв Юді. Ти задоволений? Звичайно, я збрехав, я ніколи не бачив твого брата, а почув про

нього від... Неважливо, від кого. Але я видав його єпископові, і тому він загинув. А тебе я вважав шпиком Неплаха, провокатором і, можливо, шантажистом. Я мусив щось із тобою зробити. Найнятий арбалетник, неймовірна річ, промазав. Двічі я пробував тебе отруїти, але отрута, видно, на тебе не діє. Я найняв трьох убивць – не знаю, що з ними сталося. Зникли. Суцільні щасливі збіги обставин, молодший пане з Беляви. Дуже дивні щасливі збіги. Чи тут недавно хтось випадково не говорив про чорну магію?

«Флютик, – подумав Рейневан, – змусив упійманих убивць дати свідчення. Він напевне вже раніше мав сигнали, що готується путч, бандити на тортурах сказали решту, підтвердили підозри. На змовників чекала засада, у них не було шансів. Найнявши вбивць, щоб мене усунути, Ян Сміржицький програв Прагу. А Гинек з Кольштейна програв життя».

– Щурі, які втікають з тонучого корабля, – сказав він більше сам собі, ніж лицареві. – Після Тахова, перед лицем дедалі більшої могутності Прокопа і Табора, це був ваш єдиний шанс. Переворот, захоплення влади, звільнення і винесення на трон Корибута, договір з папством і ландфридом. Ви поставили все на одну карту. Що ж, не вийшло.

– Айно, не вийшло, – відповів без особливих емоцій лицар, даяі дивлячись на Самсона, а не на Рейневана. – Я програв. Хоч із якого боку не глянути, виходить, що поплачуся головою. Гаразд, нехай буде, що має бути. Убий мене, видай Неплахові, кинь під ножі черні – що забажаєш. З мене вже досить. Одна тільки в мене просьба, одна супліка... У мене в Празі є панна. Низького стану. Віддайте їй мій перстень і хрестик. І капшук. Якщо я можу просити. Знаю, ваша здобич... Але це вбога дівчина...

– Дай відповідь на мої запитання, – Рейневан знову послухався телепатичної вказівки Самсона, – і сам їй усе віддаси. Ще сьогодні.

Сміржицький опустив повіки, щоб заховати блиск в очах.

– Ти заганяєш мене в пастку. Ти мені не вибачиш. Не відмовишся від помсти за брата...

– Ти його тільки зрадив. Мечами дірявили його інші. Їхні імена я хочу знати. Давай, поторгуйся, виторгуй щось за щось. Дай мені можливість помститися їм, і я відмовлюся від того, щоби помститися тобі.

– Яка в мене гарантія, що ти мене не обдурюєш?

– Жодної.

Лицар якийсь час мовчав, було чути, як він проковтує слину.

– Запитуй, – сказав він нарешті.

– Гвєзда і Швамберк. Їх убили, правда?

– Правда... – запнувся Сміржицький. – Мабуть... Не знаю... Підозрюю, але не знаю. Це можливо.

– Чорна магія?

– Мабуть.

– У розмові з єпископом брав участь ще один чоловік. Високий. Худий. Чорне волосся до плечей. Пташине обличчя.

– Єпископський радник, помічник і довірена особа. Не свердли мене очима. Ти ж або знаєш, або здогадуєшся. Це він виконує для єпископа брудну роботу. Нема сумніву, що саме він убив Петера з Беляви. І багатьох інших. Пригадай собі дев'яностий псалом...

– Стріла, що летить удень. Timor nocturnus.* Демон, що знищує опівдні...

– Це ти сказав, – викривив губи Сміржицький. – Це ти вимовив це слово. І, мабуть, влучив у яблучко. Хочеш доброї поради, хлопче? Тримайся від нього подалі. Від нього і від...

– Чорних вершників, які волають «Adsumus». І задурманюють себе, як асасини, таємними арабськими субстанціями. І користуються чорною магією.

---

* *Страх нічний (Псалом 90; 5).*

– Це ти сказав. Не замахуйся на них. Повір мені й послухай поради. Не намагайся навіть наближатися до них. А якщо вони спробують наближатися до тебе, утікай. Чимдалі і чимшвидше.

– Його ім'я. Ім'я довіреної особи єпископа.

– Його, це точно, боїться сам єпископ.

– Його ім'я.

– Він знає про тебе.

– Його ім'я.

– Біркарт фон Грелленорт.

Рейневан дістав стилет. Лицар мимоволі заплющив очі. Але негайно розплющив, глянув сміливо.

– Це все, пане Яне Сміржицький. Ти вільний. Бувай. І не пробуй більше на мене посягати.

– Він не пробуватиме, – раптом сказав Самсон Медок.

Очі Яна зі Сміржиць сильно розширилися.

– Тобі, – спокійно вів далі Самсон, а нітрохи не насолоджуючись враженням, яке він справив. – Тобі, Яне зі Сміржиць, зради і змови не йдуть на користь. Не оплачуються. І в майбутньому буде так само. Остерігайся змов і зрад. Стільки в тобі думок, стільки планів. Воістину, придався би тобі хтось, хто впівголоса дораджує, підказує, нагадує. Respice post te, hominem memento te, cave, ne cadas.[4] Cave, ne cadas, пане Яне Сміржицький. Слухай, якщо маєш вуха. Nescis, mi fili, diem neque horam [5]. Через свої амбіції, пане Сміржицький, ти впадеш. Але не знаєш ні дня, ні години цього падіння.

* * *

Коли Рейневан вийшов з підвалу, Самсон десь пропав, та невдовзі появився. Вони обидва пішли завулками в бік вулиці Зброярської.

– Ти думаєш, – почав Рейневан, – що це було розумно? Оця твоя завершальна промова? А що це, власне, було? Пророцтво?

– Пророцтво? – Самсон обернув до нього своє обличчя ідіота. – Ні. Так мені якось сказалося. А чи це було розумно? Ніщо не є розумним. Принаймні тут, у цьому твоєму світі.

– Ага. І як це я відразу не здогадався. Якщо вже ми про це говоримо, ти йдеш на Сукенницьку?

– Звичайно. А ти хіба ні?

– Ні. Напевне є чимало поранених, наскільки я знаю Рокіцану, він наказав позносити їх до костелів. Буде маса роботи, кожен лікар придасться. Крім того, Неплах мене шукатиме. Я не можу ризикувати, щоби він за мною потрапив «Під Архангела».

– Розумію.

Вони вийшли на ринок. На ганебному стовпі вже не висів голий і по-звірячому покалічений труп Гинека з Кольштейна, пана на Камику, літомержицького гейтмана, лицаря зі щепаницької гілки Вальдштейнів, з роду великих Марквартичів. Це, мабуть, пробощ Рокіцана наказав зняти його звідти. Пробощ Рокіцана, хоч і робив це з болем, убивство толерував і навіть офіційно схвалював, до певних меж, звичайно, виключно, звичайно, за праве діло, і тільки тоді, коли мета виправдовувала засоби. Але чинити наругу над трупами він не дозволяв ніколи. Ну, скажімо, майже ніколи.

– Бувай, Рейнмаре. Дай мені амулет. Ще загубиш, а тоді Телесма мені голову відірве.

– Бувай, Самсоне. Ага, я забув тобі подякувати. За телепатичні вказівки. Це завдяки ним нам так гладко пішло зі Сміржицьким.

Самсон глянув на нього, а його кретинське обличчя раптом осяяла широка кретинська усмішка.

– Пішло гладко, – сказав він, – завдяки твоєму хистові та розумові. Я мало допоміг, ні в чому не прислужився, якщо не рахувати того, що кинув у Сміржицького бочкою. А що стосується вказівок, то я ніяких вказівок не давав. Я тільки телепатично квапив, просив тебе поспішити. Бо мені страшенно хотілося сцяти.

* * *

Роботи і справді було надзвичайно багато, як виявилося, знадобилася і придалася кожна пара досвідчених у лікуванні рук. Пораненими заповнили обидва бічні нефи костелу Діви Марії Перед Тином, а як Рейневанові довелося почути, численні пацієнти лежали і в костелі Святого Миколая. Майже до смерку Рейневан разом з іншими медиками складав переломи, тамував кровотечі й зшивав те, що можна було зшити. А коли закінчив, коли встав, коли випростав зболілі крижі, коли вже вкотре подолав викликану смородом крові та фіміаму нудоту, коли зібрався нарешті піти й помитися, біля нього, немов привид, з'явився сірий типчик у сірих гачах. Рейневан зітхнув і пішов за ним, не дискутуючи й ні про що не питаючи.

* * *

Богухвал Неплах чекав на нього в корчмі «Під Чеським Левом», розташованій на вулиці Целетній. Корчма варила чудове власне пиво і славилася кухнею, але скалькульоване реноме входило в ціну страв, тому Рейневан у цьому закладі не бував, він не міг собі цього дозволити ні за студентських часів, ні тепер. Сьогодні він уперше мав нагоду ознайомитися з інтер'єром та кухонними запахами, треба визнати, вельми смаковитими.

Шеф таборитської розвідки трапезував сам, у кутку, мужньо й старанно працюючи над печеною гускою, абсолютно ігноруючи той факт, що жир забруднює йому манжети й капає на груди обшитого срібною ниткою вамсу. Він побачив Рейневана, жестом дав йому знак сісти – жест було виконано, між іншим, пінним кухлем пива, яким Неплах запивав гусятину. І їв далі, не піднімаючи очей. Про те, щоб запропонувати Рейневанові страву або напій, він і взагалі не подумав.

Він з'їв цілу гуску, навіть куприк, який було залишив на десерт. «І де воно в ньому діваєтся? – подумав Рейневан. – Таж

він страшенно худющий, хоч апетит – крокодилячий. Гм, мабуть, це нервова робота. Або паразити.»

Флютик зміряв очима рештки гуски і вирішив, що вони вже настільки мало привабливі, що можна присвятити увагу чомусь іншому. Він підняв погляд.

– І що? – Флютик обтер жир із бороди. – Ти маєш що мені сказати? Передати? Доповісти? Дозволь, я вгадаю: не маєш.

– Ти вгадав.

У чорних очах Флютика з'явилися два золоті бісики. Обидва вони підскочили й беркицнулися. Як тільки з'явилися.

– Я переслідував, – Рейневан удав, ніби не помітив, – одного субчика. Він був уже майже в моїх руках. Але втік від мене біля Валентина.

– Ото невдача, – безпристрасно сказав Неплах. – А ти його принаймні впізнав? Чи це був той, що змовлявся з вроцлавським єпископом?

– Той. Так я думаю.

– Але втік?

– Втік.

– Так що ти знову, – Флютик надпив з кухля, – втратив шанс помститися. Ти таки справді невдаха. Воістину, ніщо тобі не вдається, доля ніяк не хоче тобі сприяти. Не один би зламався, якби йому весь час так не таланило. Але я дивлюся на тебе і бачу, що ти переносиш це з гідністю. Тобою можна захоплюватися, та й годі. І заздрити тобі.

– Але, – продовжив він, не дочекавшись реакції, – у мене є для тебе добра новина. Що не вдалося тобі, вдалося мені. Я схопив негідника. І справді неподалік від церкви Святого Валентина, що дуже гарно свідчить про твою правдомовність. Ти тішишся, Рейневане? Ти вдячний? Може, настільки, щоб щиро порозмовляти про п'ятсот гривень збирача податків?

– Змилуйся, Неплах.

– Вибач, я забув, ти ж бо нічого не знаєш про аферу зі збирачем, ти невинний і ні при чому. Тож повернімося до негідника, якого я впіймав. Уяви собі, що це не більше не менше, як Ян Сміржицький зі Сміржиць, гейтман у Мельнику і Рудницях. Ти уявив?

– Уявив.

– І що?

– І нічого.

Скидалося на те, що бісики беркицнуться. Але не беркицнулися.

– Твої донесення про участь Яна зі Сміржиць у шльонській змові, – продовжив після паузи Флютик, – це вже, на жаль, торішній сніг. Взяли і застаріли. Настав історичний час, багато що діється, кожен день приносить зміни, те, що вчора було важливе, сьогодні не має значення, а завтра буде варте менше, ніж собаче лайно. Ти це розумієш, я сподіваюся?

– Аякже.

– Це добре. Зрештою, в так званому загальному вимірі це не має значення, бо яка, врешті-решт, різниця, за що Сміржицького засудять, приречуть на смерть і стратять: за змову, за зраду, за переворот – одна холера. Що має висіти, те не потоне. Твій брат буде відімщений. Ти тішишся? Ти вдячний?

– Благаю тебе, Неплах, не говори тільки, будь ласка, про п'ятсот гривень збирача.

Флютик відставив кухоль, глянув Рейневанові прямо в очі.

– Я про них не говоритиму. Бо, як це не прикро, але Сміржицький змився.

– Що?

– Те, що чуєш. Сміржицький драпнув. Утік з в'язниці. Подробиць я тимчасово не знаю, відомо тільки одне – у втечі йому допомогла коханка, донька празького ткача. У голові не вкладається, сам подумай. Лицар високого роду і його метреса, плебейка,

панна ткачиківна. Вона ж мала знати, що для нього вона – тільки іграшка, що з цього зв'язку нічого бути не може. І проте ризикнула заради коханця життям. Любистку він їй дав, чи що?

– А може, – Рейневан витримав погляд, – досить було людяності? Голосу за спиною, який нагадує: hominem memento te?

– Ти себе добре почуваєш, Рейневане?

– Я втомлений.

– Вип'єш?

– Дякую, але на порожній шлунок...

– Га. Влучно, дохторику. Гей, господарю! Ану сюди!

* * *

У четвер після Різдва Богородиці, одинадцятого вересня, через п'ять днів після спроби путчу, прийшов під Прагу Прокоп Голий, тріумфатор з-під Тахова і Стршибора. З ним прибула вся армія, Табор, Сирітки, пражани та їхні прибічники, бойові вози, артилерія, піхота і кіннота. Було цього всього в сукупності дванадцять тисяч озброєних людей.

І був із ними Шарлей.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ,

у якому Рейневан дізнається, що повинен остерігатися Баби та Панни.

– Непогана була, – оцінив Шарлей, – та яєчня. Ось тільки смак трохи псувала селера, яка абсолютно не поєднується з яйцями. Хто, заради Бога, і для чого пхає до яєчні терту селеру? Це якась розбуяла кулінарна фантазія милої пані господині. Але нема чого бурчати, головне, що живіт повний. Пані господиня, до речі, теж жіночка так нічого собі... Форми Юнони, рухи пантери, блиск в очах, гм, може б то й мені винайняти в неї помешкання і трохи пожити? Я маю на увазі – взимку, зараз я надовго тут не залишуся, бо як не завтра, то післязавтра Прокоп накаже виступати, підемо, подейкують, під Колін, відплатити за зраду панові Боржекові з Мілетінка... Гей, Рейнмаре, а хіба ми йдемо туди, куди треба? Прагу я знаю так собі, але хіба нам не треба йти отуди, за ратушу Нового Міста, у бік монастиря кармелітів?

– Ми йдемо через Здераз до пристані під Деревним торговищем. Попливемо човном.

– Влтавою?

– Атож. Я завжди так роблю останнім часом. Я ж тобі казав, я працюю в шпиталі Богуславів, це неподалік Франтішека. А щоб туди дійти, треба пертися через ціле місто. Це більш ніж півгодини дороги, а в базарні дні треба додати ще півгодини стояння в тлумі під Святогавельською брамою. Човном швидше. І зручніше.

– Значить, ти купив човен, – Шарлей кивнув головою з погано вдаваною серйозністю. – Бачу, медикам тут ведеться добре. Вбираються вишукано, мешкають із розкішшю, снідають сито, а прислуговують їм вродливі вдовички. У кожного, на взірець венеційських патриціїв, власна гондола. Пішли, пішли, я хочу чимшвидше її побачити.

Пришвартований до набережної широкий плоскодонний човен не дуже нагадував венеційську гондолу – можливо, тому, що слугував для перевезення овочів. Шарлей приховав розчарування, спритно скочив на борт і всівся між кошиками. Рейневан привітався з перевізником. Півроку тому він вилікував йому ногу, яку сильно прим'яло бортами двох барок, і за це перевізник, який щодня курсував з Пшар до Бубнів, віддячував йому безплатним транспортом. Ну, скажімо, майже безплатним: за минулі півроку Рейневан уже встиг вилікувати дружину перевізника і двох із шести його нащадків.

Невдовзі навантажена морквою, ріпою і капустою барка відчалила від берега й поплила, глибоко занурена, за течією Влтави.

Вода, крім стружок і сучків, несла багато різнобарвного листя. Був уже вересень. Щоправда, винятково теплий.

Вони віддалилися від берега, перепливли загату і бистрину, навколо якої різко кидалися жерехи, переслідуючи косячок верховодок.

– Однією з численних переваг такого плавання, – розважливо зауважив Шарлей, – і аж ніяк не найменшою, є можливість порозмовляти без остраху, що хтось підслухає. Так що ми можемо продовжити нашу вчорашню бесіду.

Вчорашня бесіда, яка почалася ввечері й тривала до глибокої ночі, стосувалася, як слід розуміти, головним чином найважливіших подій останніх місяців – від таховської битви до недавнього путчу Гинека з Кольштейна та його наслідків. Рейневан повторив Шарлеєві все, що дізнався тиждень тому від Яна зі Сміржиць. І розповів про свої наміри. Цих намірів, як і можна було чекати, Шарлей абсолютно не підтримував. Не підтримував ні вчора, ні сьогодні.

– Це абсолютно нерозумна ідея, – повторив він свою думку. – Це цілковите божевілля – повертатися до Шльонська й шукати помсти. Якби я не знав тебе краще, то подумав би, що ти зовсім

не порозумнішав за останні два роки, ба, підозрював би, що ти ще більше здурів. Але це ж не так. Ти порозумнішав, Рейнмаре, і доказом цього є те, як ти повівся зі Сміржицьким. Він був у твоїх руках, залежав від твоєї ласки або неласки. І що? Ти його відпустив. Сумував за загиблим братом, прагнув відплати – а проте відпустив. Бо розумом, що його ти все-таки маєш, ти осягаєш безглуздість такої помсти. Адже в смерті твого брати винен не Сміржицький. І той Біркарт фон Грелленорт, хоч, можливо, він убив Петерліна власноручно, і вроцлавський єпископ Конрад, хоч то він дав наказ, теж, як це не парадоксально, не винні. Бо те, що вбило Петерліна, – це час історії. Це час історії тоді, взимку 1425 року, привів Амброжа під Радків і Бардо. Це історія, а не мешканці Кутної Гори, скидали впійманих гуситів у шахти. Це не угорці Люксембуржця, а історія ґвалтувала і різала жінок у захопленому Лоуновому. Це не Жижка, а історія вбивала і палила живцем людей у Хомутові, Бероуні й Чеському Броді. Історія також убила Гинека з Кольштейна. Прагнути помститися історії? Бути, як цар Ксеркс, який побив батогами море?

Рейневан покрутив головою. Але не відповів.

Вони допливли до острова Травник. З лівого берега все ще відгонило паленим. У травні 1420 року, під час запеклих боїв з вірним королю військом, Малу Страну підпалили, та так успішно, що вона майже повністю перетворилася на згарище – і фактично залишилася ним досі. Щоправда, її намагалися відбудовувати, але якось без натхнення і запалу. Адже було безліч інших турбот, історія старанно дбала, щоб їх не забракло.

– Таким чином, у світлі історичних процесів, – тягнув далі Шарлей, дивлячись на чорні рештки прибережних млинів, – можна прийняти, що ти вже помстився за брата. Позаяк ти йдеш його слідами, продовжуєш справу, яку він не довів до кінця. У рамках спадщини від брата ти прийняв причастя sub utraque specie і є гуситом. Петерлін, я знаю, до мене дійшли відомості,

справді був віруючим утраквістом, служив справі Чаші зі щирого переконання. Я говорю про це, бо не бракувало й таких, які робили це, керуючись іншими мотивами, іноді дуже негарними, але завжди дуже прозаїчними. Однак, повторюю, це не стосується ні тебе, ні твого брата. Адже ти щиро і віддано, без тіні розрахунку, борешся за справу і релігію, заради яких твій брат дав себе вбити.

– Я не знаю, звідки воно береться, Шарлею, але в твоїх устах найбільш піднесені речі можуть звучати як якийсь корчемний жарт. Я знаю, ти не звик шанувати нічого святого, але...

– Святого? – перебив демерит. – Рейнмаре, мені не причулося?

– Не приписуй мені, будь ласка, – стиснув губи Рейневан, – ні віроломства, ні відсутності власної думки. Так, мене наблизив до гуситів той факт, що Петерлін загинув заради них, я знаю, якою людиною був мій брат, не вагаючись стаю на той бік, на якому стояв він. Але в мене свій розум, мій власний. Я обдумав це питання і вирішив його для себе. Причастя з Чаші прийняв з цілковитим переконанням. Бо я підтримую чотири статті, підтримую вчення Вікліфа, підтримую гуситів у питанні богослужіння й тлумачення Біблії. Підтримую їхній світогляд і програму побудови суспільної справедливості.

– Якої-якої справедливості?

– Omnia sunt communia*, Шарлею! Усе спільне, у цих словах міститься вся божа справедливість. Нема великих, нема малих, нема багатіїв, нема бідноти. Усе спільне! Комунізм! Хіба це не звучить прекрасно?

– Давно вже я не чув нічого, що звучало б настільки ж прекрасно.

– Звідки такий сарказм?

– Не переймайся. Звучи далі. То чим тебе ще полонили вікліфісти?

---

* *Усе спільне (лат.).*

– Я всією душею і всім серцем підтримую принцип sola Scriptura*

– Ага.

– До Святого Письма нічого додавати не треба й не можна, Святе Письмо достатньо зрозуміле, щоб кожен, хто вірує, міг його збагнути без коментарю з амвону. Між віруючими і Богом не потрібні посередники. Перед Творцем усі рівні. Авторитет папи і церковних сановників можна визнавати тільки тоді, коли він не суперечить волі Всевишнього і Святого Письма. А надто ж у такому: майно було довірене священикам для виконання обов'язків, покладених на них Христом і Святим Письмом. Якщо священики цих обов'язків не виконують, якщо грішать, майно в них треба забрати.

– О! – пожвавився Шарлей. – Забрати? Дуже милозвучно! Звучи так і далі.

– Не глузуй. Хіба ти ніколи не замислювався, чому саме тут, у Чехії, в Празі, з іскри, яка вилетіла з констанцького багаття, розгорілася така пожежа? То я тобі скажу: чи ти знаєш, скільки було в празькій дієцезії духовних осіб? Шість тисяч. Скільки було монастирів? Сто шістдесят. Чи ти знаєш, що в самій Празі кожен двадцятий носив рясу або сутану? А скільки було в Празі парафій? Сорок чотири. У Вроцлаві, нагадаю, їх є дев'ять. У самому лише соборі святого Віта було рівно триста церковних посад. Ти уявляєш собі, скільки майна надходило від пребенд і аннат**? Ні, Шарлею, так далі бути не могло і не може. Секуляризація церковного майна абсолютно необхідна. Клір володіє занадто могутньою дочасною власністю. Тут уже не йдеться про Христові заповіді, про повернення до євангельської бідності, до

---

* *Тільки Писання (лат.). Девіз протестантського руху, який передбачає, що християнське віровчення має спиратися тільки на Біблію.*

Пребенда – церковне майно, дохід від якого отримувала духовна особа, яка займала якусь церковну посаду. Аннати (пізньолат. annata від лат. annus – рік) – збір до папської скарбниці з осіб, що отримували вакантну церковну бенефіцію.

способу життя Ісуса й апостолів. Така величезна концентрація майна і влади неодмінно повинна викликати гнів і напруженість у суспільстві. Це має закінчитися: їхнє багатство, їхнє здирництво, їхня пиха, їхня зверхність, їхня влада. Вони повинні повернутися до того, якими були, якими бути їм наказував Христос, – убогими й покірними слугами. І не Йоахим Флорський перший про здогадався, не Оккам, не Вальдхаузер, не Вікліф і не Гус, а Франциск Ассизький. Церква повинна змінитися. Реформуватися. З церкви магнатів і політиків, гордіїв і дурнів, мракобісів і лицемірів, з церкви інквізиторів, з церкви злочинців, які очолюють хрестові походи, таких креатур, як-от хоч би наш вроцлавський єпископ Конрад, вона повинна перетворитися на церкву Францисків.

– Ти марнуєш свій талант по шпиталях. Тобі треба бути проповідником. Але щодо мене віжки трохи попусти. У Таборі в нас досить багато проповідників, аж занадто багато, до переситу, буває, що під час казання аж сніданок вернеться. Тож змилуйся над яєчнею з селерою і трохи вгамуйся. Бо зараз ти ще почнеш розводитися про симонію і розпусту.

– А тому що це правда! Ніхто не дотримується церковних обітниць і правил! Від Рима й до самого низу, до найзачуханішої парафії, – всюди лише симонія, розпущеність, пияцтво, деморалізація. Як же тут дивуватися, що виникають аналогії з Вавилоном і Содомом, що є асоціації з антихристом? Що ходить приповідка omne malum a clero*? Тому я – за реформу, якою радикальною вона б не була.

Шарлей відвів погляд від попелища садиби пріорату йоаннітів та закіптюжених стін костелу Діви Марії Кінця Мосту.

– Кажеш, ти за реформу. Тоді я потішу твої вуха розповіддю про те, як ми, Божі воїни, втілюємо теорію в життя. У травні цього року, чутка про це, мабуть, дійшла до твоїх вух, ми під проводом

* *Усе зло – від кліру (лат.).*

Прокопа Голого вирушили рейдом на Лужиці. Пустили з димом і пограбували кілька осередків культу, в тому числі костелики й монастирки в Гіршфельді, в Остріці і в Бернштадті, а також, що може тебе зацікавити, біля Фрідланда, в маєтностях Ульріха Біберштайна, дядька чи кого там твоєї коханої Катажини. Згожелець, хоч ми його й штурмували, взяти не змогли, але в Любані, який ми взяли в п'ятницю перед неділею Cantate*, надибали кільканадцять ксьондзів і ченців, які саме в Любані знайшли притулок саме в Любані. Їх Прокоп наказав стратити без жалю. Чеських попів попалили, а німецьких затовкли або потопили в Квісі. Різанину приблизно такого ж масштабу ми влаштували через чотири дні в Злоториї... У тебе щось дивна міна. Тобі нецікаво?

– Та ні. Але мені здається, що ми говоримо про зовсім різні речі.

– Невже? Ти прагнеш, кажеш, змінювати церкву. От я й розповідаю тобі, як ми її змінюємо. Хочеш, заявляєш, реформ, якими радикальними вони б не були. Нагадаю тобі, що розбещених прелатів реформували вже навіть королі: польський Болеслав Сміливий, англійський Генріх II Плантагенет, Вацлав IV тут, у Празі. Але що це дало? Один страчений підбурювач Станіслав зі Щепанова, один заколотий нахабний попик Томас Беккет, один втоплений аферист Ян Помуцький. Крапля в морі! Недостатньо радикально, роздріб замість гурту. Якщо йдеться про мене, то я віддаю перевагу методам Жижки, Прокопа, Амброжа. Результати набагато помітніші. Ти казав, що до революції кожен двадцятий пражанин носив сутану або рясу. А скільки тепер зустрінеш таких на вулиці?

– Небагато. Обережно, ми запливаємо під Камінний міст, з нього завжди плюють. А часом сцяють.

Справді, на балюстрадах мосту було повно вуличних хлопчиськ, які намагалися обплювати або обпісяти кожен човен і кожну барку, що пропливали внизу. На щастя, внизу пропливало

* *Четверта неділя після Великодня.*

надто багато човнів, щоб хлопчиська зуміли спаплюжити більше, ніж декілька. Човнові Рейневана і Шарлея щастя сприяло.

Течія несла їх ближче до лівого берега. Пропливли біля сильно знищеного палацу архієпископа і руїн монастиря августинців. А трохи далі, над малостранським попелищем і понад рікою, велично здіймалася скеля Градчан, гордовито увінчана Градом і гостроверхими дзвіницями собору святого Вітта.

Перевізник штовхнув палицею човен, спрямувавши його у течію, і вони попливли швидше. Правий берег, за муром, уже заповнювали нововідбудовані будівлі Старого Міста, лівий берег був більш сільський – його майже повністю займали виноградники. Раніше, до революції, більшість їх належала монастирям.

– Перед нами, – демерит вказав на дзвіницю костелу на правому березі, – якщо не помиляюся, Франциск. Виходимо?

– Ще ні. Підпливемо до загати, а звідти нам до Суконницької – три кроки.

* * *

– Шарлею.

– Що?

– Збав трошки ходу. Ми нікуди не поспішаємо, а мені б хотілося...

Шарлей затримався, помахав дівчатам у крамничці з парфумами, викликавши концерт пискливого сміху. Продемонстрував зігнутий лікоть дітлахам, які показували язики й вигукували дитячі лайки. Потягнувся, поглянув на сонце, яке визирало з-за дзвіниці костелу.

– Я здогадуюся, чого ти хочеш.

– Я вислухав твої одкровення про історичні процеси. А що помста – це марна справа, Самсон мені повторює щодня. Цар Ксеркс, який наказує відшмагати батогами море, жалюгідний і смішний. Тим не менше...

– Слухаю уважно. І з дедалі більшим занепокоєнням.

– Я дуже хотів би добратися до тих сучих синів, які вбили Петерліна. Особливо до того Біркарта Грелленорта.

Шарлей покрутив головою, зітхнув.

– Оцього я й боявся. Що ти це скажеш. А чи пригадуєш ти, дорогий Рейнмаре, Шльонськ два роки тому? Чорних вершників. які волають: «Ми тут!»? Кажанів у Цистерціанському бору? Тоді наші задниці врятував Гуон фон Сагар. Якби тоді Гуон не нагодився вчасно, то шкури з наших задниць, гарно висушені, висіли би в того Біркарта над каміном. Я вже не згадую про той несуттєвий факт, що цей Біркарт явно є прислужником єпископа Конрада, наймогутнішої особи в цілому Шльонську, людини, якій досить ворухнути мізинцем, щоб нас посадили на палі. Та й сам цей Грелленорт – теж не якийсь там звичайний розбійник, а чарівник. Тип, який вміє перетворюватися на птахів, а ти, кажеш, хочеш до нього добратися? Цікаво, як?

– Спосіб знайдеться. Спосіб завжди знайдеться, було б тільки щире бажання. І трохи кмітливості. Я знаю, що це божевілля – повертатися на Шльонськ. Але навіть божевільні заходи можуть бути успішними, якщо божеволіти згідно з розумним планом. Чи не так?

Шарлей уважно на нього подивився.

– Я помічаю, – заявив він, – виразний і цікавий вплив твоїх нових зв'язків. Я думаю, ясна річ, про славнозвісну компанію з аптеки «Під Архангелом». Не сумніваюся, що від них можна навчитися безліч речей. Клопіт у тому, щоб із безлічі речей вміти вибрати ті, яких варто навчитися. Як у тебе з цим?

– Я стараюся.

– Похвально. А скажи-но мені, як ти взагалі з ними покумався? Це ж, напевно, було нелегко?

– Не було, – Рейневан усміхнувся своїм спогадам. – Щиро кажучи, знадобився випадок на межі чуда, збіг обставин. І уяви собі, це сталося. Одного спекотного липневого дня Року Божого 1426.

* * *

Сватоплук Фраундіншт, головний лікар шпиталю Хрестоносців із Зіркою при Камінному мості, був чоловіком у розквіті літ, поставним і гарним настільки, щоб без особливих зусиль спокушати і при першій-ліпшій нагоді грати вигнаних гуситами з їхнього власного монастиря дореволюційних бенедиктинок, які працювали в шпиталі. Не траплялося й тижня, щоб не було чути, як затягнута лікарем до комірчини сестричка стогне, ойкає і закликає святих.

Що Сватоплук Фраундіншт є чарівником, Рейневан підозрював від самого початку, від першого дня, коли він пішов на роботу до госпітальєрів і почав асистувати хірургові під час операцій. По-перше, Сватоплук Фраундіншт, колишній вишеградський канонік, doctor medicinae Карлового університету, який мав licentia docendi в Салерно, Падуї і в Кракові, був учнем Матвія з Бехині, близького співпрацівника славнозвісного Бруно з Осенбрюге. Метр Бруно з Осенбрюге був свого часу ходячою легендою європейської медицини, а Матвія з Бехині сильно підозрювали в потягові до алхімії та магії, як білої, так і чорної. І навіть той факт, що Сватоплук Фраундіншт займається хірургією, теж багато про що свідчив: університетські медики хірургією рук не бруднили, залишаючи її катам і цирульникам, вони не опускалися навіть до флеботомії*, яку з власних кафедр вихваляли як засіб від усіх хвороб. Ті ж лікарі, які були магами, хірургією не гребували й добре на ній зналися – а Сватоплук Фраундіншт був просто-таки надзвичайно вмілим хірургом. Якщо додати до цього типові маньєризми в мові та жестах, якщо докинути перстень з пентаграмою, що його він носив цілком відкрито, якщо доповнити картину несуттєвими на перший погляд натяками, які робилися нібито знічев'я, то можна було бути майже впевненим. Впевненим у тому, що Сватоплук Фраундіншт мав з чорнокнижництвом не тільки побіжний контакт і що він намагається випробувати Рейневана на предмет

* *Кровопускання (букв. з гр. «розтинання жил»).*

власне таких ось обставин. Певна річ, Рейневан дуже остерігався, лавірував й оминав пастки так спритно, як тільки міг. Часи були ненадійні, не можна було бути впевненим ні в кому і ні в чому.

Аж одного дня, в липні, напередодні святого апостола Якова, сталося так, що з тартака, розташованого неподалік, до шпиталю принесли трача, небезпечно пораненого пилкою. Кров текла як з відра, а Фраундіншт, Рейневан і дореволюційна бенедиктинка робили, що могли, щоб текти перестало. Це їм не вдавалося, може тому, що рана була надто велика, а може, просто їм випав невдалий день. Коли йому в черговий раз просто в око бризнула кров з артерії, доктор Сватоплук заматюкався у три поверхи, так бридко, що бенедиктинка спочатку похитнулася, а потім втекла. А доктор застосував закляття перев'язування, яке називали також «чарами Алкмени». Він зробив це одним жестом й одним словом, Рейневан ніколи в житті не бачив настільки вміло зробленого закляття. Артерія негайно закрилася, кров моментально почала чорніти й згортатися. Фраундіншт повернув до Рейневана залите кров'ю обличчя. Було очевидно, чого він хоче. Рейневан зітхнув.

– Quare insidiaris animae meae?* – пробурмотів він. – Чому ти чигаєш на мене, Сауле?

– Я демаскувався, тож ти також мусиш, – вишкірився чарівник. – Ну ж бо, обережна ворожко з Ен-Дора. Не бійся. Non veniet tibi quicquam mali.**

Вони промовили заклинання разом, в унісон, і силою потужної колективної магії перев'язали і закрили всі судини.

* * *

– І оцей-от doctor medicinae, – здогадався Шарлей, – ввів тебе до конгрегації магів, яка збирається в аптеці «Під Архангелом». Тієї, до якої ми власне наближаємося.

* *«Чому чигаєш на душу мою?» (Перша книга Самуїлова, 28; 9, пор. також 24; 12).*

** *«Не спіткає тебе вина» (Перша книга Самуїлова, 28; 10; дослівно: тобі не станеться нічого поганого (лат.)).*

Шарлеєві здогадувався правильно. Вони були на Сукенницькій, аптека вже виднілася за рядом прядилень, ткалень і крамниць з тканинами. Над входом, високо над дверима, нависав еркер з вузесенькими віконцями, прикрашений фігурою крилатого архангела. Фігура вже досить сильно відчула на собі зуби часу, так що годі було розпізнати, котрий це з архангелів. Рейневан же ніколи не запитував. Ні тоді, коли Фраундіншт привів його сюди уперше, – у серпні 1426 року, у день Усікновення Глави Святого Івана Хрестителя*, що випав тоді на четвер, ані згодом.

– Перш ніж ми туди увійдемо, – Рейневан знову зупинив Шарлея, – ще одна річ. Прохання. Дуже тебе прошу стримуватися.

Шарлей тупнув, щоб відліпити від черевика решту купки – на перший погляд собачої, хоча не можна було бути впевненим, бо поблизу крутилися й діти.

– Ми, – з натиском продовжив Рейневан, – маємо перед Самсоном борг.

– По-перше, – Шарлей підняв голову, – ти вже це казав. По-друге, тут нема про що говорити. Він наш друг, і цими трьома словами все сказано.

– Я радий, що ти так до цього ставишся. Віриш ти в це чи не віриш, сумніваєшся чи ні, але погодься з фактом. Самсон у нашому світі ув'язнений. Він, як інклюз**, замкнутий у чужій для нього тілесній оболонці, зрештою, визнай, не надто привабливій. Він робить усе, що може, щоб звільнитися, шукає допомоги... Можливо, він нарешті знайде її тут, у Празі, «Під Архангелом», може, саме сьогодні... Бо якраз...

– Бо якраз, – перебив з легким відтінком роздратування в голосі демерит, – прибув із Зальцбурга й зупинився «Під Архангелом» славетний на весь світ маг, magnus nigromanticus*** Те, що не вдалося празьким чарівникам, можливо, вдасться йому. Ти вже мені про це казав. Щонайменше кілька разів.

* *29 серпня.*

** *Дух, ув'язнений у якомусь предметі (амулеті, монеті тощо).*

*** *Великий чорнокнижник (лат.).*

– А ти щоразу пирскав сміхом і корчив глузливі гримаси.

– Це в мене несамохіть. Я так реагую, коли чую про магію, про інклюзи...

– Тому я прошу тебе, – досить різко перебив Рейневан, – сьогодні стримати свої реакції. Щоб ти, пам'ятаючи про дружбу зі Самсоном, не пирскав і не корчив гримас. Обіцяєш?

– Обіцяю. Не корчитиму гримас. Закам'яніле обличчя. Ні разу, хай мене Бог покарає, не вибухну реготом, коли зайде мова про чари, про демонів, про паралельні світи і буття, про астральні тіла, про...

– Шарлею!

– Мовчу. Заходимо?

– Заходимо.

* * *

В аптеці було темно, враження пітьми посилювалося кольором дерев'яної оббивки стін і меблів. Той, хто заходив із сонця, як оце вони зараз, якийсь час не бачив зовсім нічого. Можна було тільки стояти, кліпати очима та втягувати ніздрями важкий запах пилюки, камфори, м'яти, меду, амбри, селітри й терпентину.

– До ваших послуг... До послуг... Чого панове бажають?

З-за прилавка – точнісінько так само, як більш ніж рік тому, на Усікновення Глави Святого Івана Хрестителя, – виринув, поблискуючи в напівмороці лисиною, Бенеш Кейвал.

– То чим, – запитав він, точнісінько так само, як і тоді. – То чим можу служити?

* * *

– Cremor tartari*, – запитав знічев'я Сватоплук Фраундіншт, – маєте?

– Cremor, – аптекар потер лисину, – tartari?

* *Білий винний камінь (лат.).*

– Саме так. А ще мені треба трохи unguentum populeum*

Рейневан ковтнув слину зі здивування. Судячи з того, що він почув, Сватоплук Фраундіншт мав бути в аптеці «Під Архангелом» знаним і шанованим відвідувачем, а лисий аптекар справляв враження людини, яка бачить його вперше в житті.

– Unguentum є, свіжоприготоване... А от з cremor tartari нині нелегко... А багато треба?

– Десять драхм**

– Десять? Стільки, може, ще й знайдеться. Пошукаю. Заходьте всередину, панове.

Лише значно пізніше Рейневан довідався, що ритуал привітання, на перший погляд ідіотичний, був умотивований. Конгрегація аптеки «Під Архангелом» діяла в глибокій конспірації. Якщо все було гаразд, відвідувач аптеки просив два, завжди два різні препарати. Якби він попросив один, то це б означало, що його шантажують або що за ним стежать. А якби в самій аптеці були засада і мишоловка, Бенеш Кейвал попередив би про них тим, що мав би лише половину потрібної кількості одного з них.

За прилавком, за дубовими дверима, ховалася власне аптека – з типовим для аптеки оснащенням: тут були й шафа з тисячею шухлядок, і численні слоїки й бутлі з темного скла, і латунні ступки, і терези. Під стелею на шнурку висіло засушене чудовисько, стандартна декорація чарівницьких лабораторій, аптек та штукарських будок – сирена, напівдівиця, напівриба, хоч насправді то був препарований скат. Відповідним чином розпластана, розтягнута на дошці й висушена риба справді набувала «сиренячої» форми: ніздрі імітували очі, а виламані хрящі плавників – плечі. Фальсифікати виробляли в Антверпені та Генуї, куди скати потрапляли від арабських купців або всюдисущих португальських мореплавців. Деякі були виготовлені так вдало, що їх насилу

* *Тополина мазь (лат.) – знеболювальна мазь на рослинній основі.*

** *Драхма – 3,73 г.*

можна було відрізнити від справжніх морських сирен. Проте існував один безвідмовний критерій автентичності – справжні сирени були щонайменш у сто разів дорожчі, тому жодна аптека не могла собі їх дозволити.

* * *

– Антверпенська робота, – Шарлей поглядом знавця оцінив засушену гидоту. – Я сам колись сплавив кілька подібних. Йшли як гарячі пиріжки. У Вроцлаві, в аптеці «Під золотим яблуком», одна висить ще й досі.

Бенеш Кейвал поглянув на нього з цікавістю. Він єдиний з чарівників «Архангела» не був працівником університету. І навіть не навчався у ньому. Аптеку ж просто отримав у спадок. Проте він був незрівнянним фармацевтом і майстром приготування ліків – чародійних і звичайних. Його фірмовим препаратом був афродизіяк з перетертих на порошок сироїжок, кедрових горішків, коріандру й перцю. Жартували, що після прийому цього препарату навіть небіжчик зіскакував з мар і щодуху мчав до борделю.

– Ідіть, панове, до нижньої кімнати. Там уже всі зібралися. Чекають на вас.

– А ти, Бенешу, не йдеш?

– Я хотів би, – зітхнув аптекар, – але мушу стояти за прилавком. Люди весь час приходять. Я пророкую лихо цьому світу, якщо у ньому стільки хворих і зболених, які залежать від ліків.

– А може, – усміхнувся Шарлей, – це тільки іпохондрія?

– Тоді я пророкую цьому світу ще більшу більше лихо. Поспішіть, панове, Ага, Рейневане! Обережно з книгами.

– Буду обережно.

* * *

З аптеки був вихід на подвір'я. Зелений від моху колодязь наповнював повітря нездоровою вологою, у цій справі

його невтомно підтримував кривулястий кущ бузку, який кидав тінь на мур і виростав, здавалося, не з землі, а з купи прілого листя. Кущ успішно маскував невеликі двері. Одвірок був майже повністю затягнутий павутинням. Грубо й густо. Було очевидно, що вже багато років у ці двері ніхто не входив.

* * *

– Ілюзія, – спокійно пояснив доктор Сватоплук, встромляючи руку в кокон павутиння. – Ілюзорна магія. Зрештою, проста. Навіть шкільна.

Двері під натиском відчинилися досередини – разом з ілюзорним павутинням, яке на відкритих дверях виглядало як обрізаний ножем шматок грубої повсті. За дверима були гвинтові сходи, що вели нагору. Сходи були круті та такі тісні, що, входячи, ніяк не можна було вберегтися від того, щоб не вимазати плечі штукатуркою зі стін. Кілька хвилин хекання – і виникали наступні двері. Їх уже ніхто не маскував.

За дверима була бібліотека, повна книг. Крім книг, сувоїв, папірусів і кількох різних чудернацьких експонатів там не було нічого. Ні на що більше не вистачило місця.

* * *

Купи інкунабул лежали просто всюди, не можна було й кроку ступити, щоб не спіткнутися об щось на кшталт «Summarium philosophicum» Ніколя Фляменя, «Kitab Al-Mansuri» Разеса, «De expositione specierum» Моріена або «De imagine mundi» Гервазія з Тільбері. За кожним необережним кроком боляче ранив у кісточку кутий ріг оправи твору такого масштабу, як «Semita recta» Альберта Великого, «Perspectiva» Вітлона, «Illustria miracula» Цезарія Гейстербахського. Досить було необачно зачепити шафу, як на голову падала «Philosophia de arte occulta» Артефія, «De universo»

Вільгельма Овернського або «Opus de natura rerum» Томи з Кантімпре.

У всьому цьому балагані можна було нехотячи наштовхнутися на щось або випадково торкнутися чогось такого, чого не рекомендувалося торкатися без дотримання надзвичайної обережності. Річ у тім, що часом траплялося, що гримуари, трактати про магію та списки заклинань наводили чари самі й несамохіть: досить було необачно зрушити, стукнути, ляснути – і нещастя як уродилося. Особливо небезпечним у цьому сенсі був «Grand Grimoire», дуже грізними могли виявитися й «Aldaraia» та «Lemegeton». Уже під час другого свого візиту до «Під Архангелом» Рейневан мав необережність скинути з заваленого книгами й сувоями столу грубезне томисько, яким виявився, ні більше ні менше, «Liber de Nyarlathotep». Тієї ж миті, коли стародавня і липка від масного пилу інкунабула гримнула об підлогу, задрижали стіни й вибухнули чотири з шести слоїків з гомункулами, що стояли на шафі. Один гомункул перетворився на птаха без пір'я, другий – на щось подібне до восьминога, третій – на пурпурового й агресивного скорпіона, а четвертий – на мініатюрного папу римського в понтифікальних шатах. Перш ніж хоч хто-небудь встиг хоч що-небудь зробити, усі чотири розпливлися в зелену мазь з огидним запахом, причому папа-карлик ще встиг проскрипіти: «Beati immaculati*, Cthulhu fhtagn!». Було з біса багато прибирання.

Більшість архангельських чарівників цей інцидент звеселив, але кілька з-поміж них не грішили почуттям гумору, тому Рейневан, м'яко кажучи, не надто виріс у їхніх очах. Однак лише один з магів ще довго після цього випадку дивився на нього вовком і сильно давав йому відчути, що таке антипатія.

Останнім, як легко здогадатися, був бібліотекар та опікун книгозбірні.

---

* *Блаженні незаплямовані (лат.).*

* * *

– Здрастуй, Щепане.

Щепан з Драготуш, опікун книгозбірні, підняв голову з-над багато ілюмінованих сторінок «Archidoxo magicum» Аполонія Тіанського.

– Здрастуй, Рейневане, – усміхнувся він. – Приємно знову тебе бачити. Ти давно не заходив.

Рейневановi коштувало багато зусиль, щоб після необачного вчинку в бібліотеці привести до норми відносини зі Щепаном з Драготуш. Однак він таки зробив це, причому результат перевершив очікування.

– А це, – бібліотекар почухав носа брудними від пилу пальцями, – мабуть, пан Шарлей, про якого я стільки чув? Вітаю, вітаю.

Щепан з Драготуш, який походив зі старої моравської шляхти, був монахом, августинцем і – звичайно ж – чаклуном. З магами конгрегації «Архангела» він знався з давніх-давен, з університету, але назовсім перебрався до аптечної криївки в 1420 році, після того як його градчанський монастир був сплюндрований і спалений. На відміну від решти магів, аптеку – а радше бібліотеку – він не полишав майже ніколи, у місто не виходив. Він був ходячим бібліотечним каталогом, знав про кожну книгу й кожну міг швидко відшукати – в умовах хаосу, який панував у приміщенні, це вміння було просто неоціненним. Рейневан дуже цінував дружбу з моравцем і проводив у бібліотеці довгі години. Його цікавили траволікування і фармацевтика, а книгозбір «Архангела» був у цьому сенсі справжньою копальнею знань. Крім класичних і відомих зільників і фармакопей, як-от Діоскорида, Страбона, Авіценни, Хільдегарди Бінгенської або Миколая Магні, бібліотека містила справжні скарби. Там була «Kitab al-Asar» Гебера, була «Sefer Ha-Mirkahot» Шаббетая Донноло, були невідомі твори Маймоніда, Галі, Апулея, Геррпаради Ландсбергської, а також інші antidotaria, dispensatoria і ricettaria*, яких Рейневан

* *Переліки протиотрут, фармацевтичні довідники і збірники фармакологічних рецептів (лат.).*

ніколи доти не бачив і про які ніколи не чув. І сумнівався, що про них чули в університетах.

– Гаразд, – Щепан з Драготуш закрив книгу і встав. – Ходімо до нижньої кімнати. Ми, певно, потрапимо туди саме вчасно, бо скоро, мабуть, вже буде кінець. А взагалі це досить екстравагантно – починати кон'юрацію не опівночі, як кожен нормальний чародій, який себе поважає, а о першій годині дня, але що ж... Не мені критикувати починання такої особи, як valde venerandus et eximius* Вінцентій Реффін Акслебен із Зальцбурга, жива легенда, ходяча слава і майстер над майстрами. Гм, мені справді цікаво, як майстрові над майстрами поведеться із Самсоном...

– Він прибув учора?

– Учора ввечері. Поїв, попив, поцікавився, чим міг би нам допомогти. Ось ми і представили йому Самсона. Венерандус підхопився і хотів іти геть, упевнений, що ми з нього глузуємо. Самсон же застосував той самий фокус, яким він скористався щодо нас минулого року: привітав його по-латинському, а потім повторив на койне і по-арамейському. Треба було бачити вираз обличчя у шановного метра Вінцентія! Але це подіяло, як і тоді, в нашому випадку. Шановний Вінцентій Реффін подивився на Самсона з більшим зацікавленням і прихильністю, ба навіть усміхнувся, наскільки йому дозволяли м'язи обличчя, постійно застиглі в одночасно похмурій і грубій гримасі. Потім обидва зачинилися в occultum**

– Лише удвох?

– Майстер над майстрами, – усміхнувся моравець, – екстравагантний і в цьому плані. Він понад усе ставить таємничість. Навіть якщо це межує з великою нетактовністю, щоб не сказати – образою. Старий знахар є тут, зараза, гостем. Мені це не заважає, я маю це десь, Бездєховський вищий від таких речей, але

* *Вельми шанований і визначний (лат.).*

** *Тут – святиня, від occultus – потаємний, прихований (лат.).*

Фраундіншт, Теггендорф, Телесма... М'яко кажучи, вони дуже злі. І від усього серця зичать Аксебенові провалу. Це бажання, на мою думку, здійсниться.

– Що?

– Він робить ту саму помилку, що й ми на Трьох Царів* Пам'ятаєш, Рейнмаре?

– Пам'ятаю.

– То поспішімо. Сюди, пане Шарлею.

* * *

З бібліотеки вони вийшли на кружганок, з кружганку шлях вів сходами наниз, до першого поверху, де вони зупинилися перед кованими залізом дверима. На дверях було вміщено малюнок – овал, у якому виднівся спижевий змій Мойсея, serpens mercurialis. Над змієм була зображена чаша, з якої виростали Сонце і Місяць. Нижче виблискували літери V.I.T.R.I.O.L.[6], що означало Visita Inferiora Terrae Rectificando Invenies Occultum Lapidem, секретну трансмутаційну формулу алхіміків.

Щепан з Драготуш торкнувся дверей, промовив заклинання. Двері відчинилися зі скреготом і скрипом. Вони ввійшли. Шарлей глибоко зітхнув.

– Непогано, – пробурмотів він, роззираючись. – Непогано... Визнаю.

– Мені, – усміхнувся Рейневан, – першого разу теж заціпило. А потім я звик.

В алхімічній лабораторії, яка займала величезне підземелля винарні, робота не припинялася, весь час щось відбувалося, також у п'ятницю, у свята й у неділю. Ніколи не згасали печі й атанори**, немилосердно гріючи, що було особливо цінним зимової пори, а також улітку, якщо видавалося холодним. В атано-

* *6 січня.*

** *Атанор (від гебрайського ha-tannur – піч) – алхімічна піч.*

рах відбувалися кальцинація і вижарювання, найрізноманітніші субстанції переходили з фази albedo у фазу nigredo*, виділяючи під час переходу жахливий сморід. У колбах постійно щось фільтрувалося, дистилювалося або ж екстрагувалося, що супроводжувалося бурхливим бульканням і ще страшнішим смородом. У великих алюделях** кислоти діяли на метали, після чого неблагородні метали трансмутували в благородні, з кращим або гіршим результатом. Булькав у тиглях меркурій, або argentum vivum***, плавилася в купелях**** сірка, виділялася в ретортах нітра***** й осідала сіль, а випари витискали сльози з очей. Щось там розчинялося, щось коагулювало, а щось сублімувало, бризкала на всі боки кислота, випалюючи дірки в сторінках безцінних екземплярів «De quinta essentia» Раймунда Лулла, «Speculum alchemiae» Роджера Бекона і «Theatrum chemicum» Арнольда Вільянови. На підлозі стояли й гидотно смерділи відра, повні caput mortuum******

Зазвичай – у тому числі й тоді, коли Сватоплук Фраундіншт вперше привів сюди Рейневана, – в лабораторії працювало принаймні троє або четверо алхіміків. Сьогодні, як виняток, був тільки один.

– Доброго дня, майстре Едлінгере!

– Не підходьте, будь ласка, – буркнув алхімік, не відриваючи очей від великої колби, поміщеної в розжарений пісок над полум'ям. – Ось-ось вибухне!

---

* *Albedo – білість, nigredo – чорність (пізньолат.) – стадії алхімічного перетворення речовини.*

Алюдель (з ар. al-uial) – глиняний горщик грушоподібної форми, відкритий з двох сторін.

Меркурій, argentum vivum (живе срібло – лат.) – алхімічні назви ртуті.

Купель (фр. coupelle – чашечка) – піч для відділення шляхетних металів від свинцю шляхом окисного плавлення.

***** *Нітра (від гр. nitron) – селітра, сода, тобто азотнокисла сіль.*

****** *Caput mortuum – букв. «мертва голова» (лат.); відходи, які залишалися після алхімічних перетворень і які вже ні на що не перетворювалися.*

З Едлінгером Бремом, ліценціатом* Гейдельбергського університету, познайомився в Майнці, запросив його й привіз до Глубчиць князь Вацлав, син Пшемека Опавського. Якийсь час метр Едлінгер знайомив юного князя з алхімічною теорією і практикою. У Вацлава – як і в багатьох князів його часу – був пунктик щодо алхімії та філософського каменя, тож Брем жив у розкошах і достатку доти, доки ним не зацікавилася Інквізиція. Коли в глубчицькому повітрі запахло вогнищем, алхімік втік до Праги, в університет, де його застала буря 1419 року. Німець, що впадав у око, чужинець, який погано говорив чеською, пережив би, напевне, важкі часи. Але його розпізнали і врятували маги з «Архангела».

Едлінгер Брем взяв колбу залізними кліщами й вилив булькаючу рідину в миску, заповнену чимось, що нагадувало жаб'ячу ікру. Засичало, задиміло, огидно засмерділо.

– Sakradonnerwetterhimmelkreuzalleluja! – було зрозуміло, що алхімік очікував кращого результату. – Eine total zkurvene Sache! Scheisse, Scheisse, und noch einmal Scheisse!** Ви ще тут? Я зайнятий! Ага, розумію... Ви йдете подивитися, що там вийшло в Акслебена із Самсоном?

– Саме так, – підтвердив Щепан з Драготуш. – Ідемо. А ти ні?

– У принципі, – Едлінгер Брем витер руки об ганчірку, кинув сповнений жалю погляд на миску димлячої ікри. – У принципі, можу йти. Мене тут уже ніщо не затримує.

* * *

У глибині алхімічної лабораторії, у непримітному кутку за непримітною завісою були сховані дверцята. Для невтаємниченої

---

* *У середньовічних університетах – викладач, який здобув право читати лекції до захисту докторської дисертації.*

Sakradonnerwetterhimmelkreuzalleluja – німецька лайка. Eine total zkurvene Sache – «Повністю спаскуджена робота» (нім.-чеськ. макаронізм). Scheisse, Scheisse, und noch einmal Scheisse! – «Гівно, гівно і ще раз гівно!» (Нім.).

особи – якби така коли-небудь змогла пробратися аж сюди – за дверцятами був складик, повний скриньок, бочівок і бутлів. Втаємничені рухали схований усередині однієї з бочівок важіль, промовляли закляття, – і стіна відсувалася, відкриваючи темний отвір, з якого віяло могилою. Принаймні таке враження складалося першого разу.

Едлінгер Брем у магічний спосіб запалив магічний ліхтар, повів. Щепан з Драготуш, Рейневан і Шарлей увійшли за ним, на сходи, що вилися спіраллю вздовж стін темної шахти, що здавалася бездонною. Знизу віяло холодом. І вогкістю.

Щепан з Драготуш обернувся.

– Пам'ятаєш, Рейневане?

Вкруг нас не сяла пишнота чертога,
Це скорше був якийсь природний льох,
*Де струмувала напівтьма волога...**

– Самсон Медок, – негайно здогадався Шарлей. – Тобто, я хотів сказати, – Данте Аліг'єрі. «Божественна комедія». Улюблений поетичний твір нашого друга.

– Сумніву нема, – усміхнувся моравець, – що улюблений. Бо надто вже часто він до нього звертається. Особливо тут, на цих сходах, вашому другові згадалася не одна цитата з «Пекла». А ви, як бачу, добре його знаєте з цього боку.

– На краю світу я впізнав би його за цим.

* * *

Глибоко сходами вони не спускалися, лише на два яруси, шахта була значно глибшою, сходи зникали в чорній пітьмі, з якої долинав плюскіт води. Природна печера, історія якої губилася в

* *Данте, «Божественна комедія», 34; 97-99. Переклад Євгена Дроб'язка.*
В оригіналі:
Non era camminata di palagio
la v'eravam, ma natural burella
ch'avea mal suolo e di lume disagio.

непам'яті, сягала рівня Влтави. Хто і коли відкрив печеру, хто й до чого її використовував, спадщиною по кому був дім із двориком, який стояв тут століттями, маскуючи вхід до печери, – не знав ніхто. Найбільше вказувало на кельтів: стіни печери були покриті напівзатертими, зарослими мохом рельєфами і фресками, серед яких переважали характерні вигадливо переплетені орнаменти й заповнені меандровими лініями кола. Тут і там появлялися не менш характерні кабани, олені, коні й рогаті людські постаті.

Едлінгер Брем штовхнув масивні двері. Вони ввійшли.

У підземній кімнаті, яку називали нижньою, сиділи за заставленим столом решта магів «Архангела»: Сватоплук Фраундіншт, Радім Твердік, Йошт Дун, Вальтер фон Теггендорф. А також Ян Бездєховський з Бездєхова.

Йошт Дун, якого звали Телесмою*, був колись, як і Щепан з Драготуш, ченцем – це було видно по волоссі, яке, коли відросла виголена тонзура, безладно, патлами стирчало з-над вух, через що власник кучми трохи нагадував пугача. Наскільки Рейневанові було про нього відомо, Телесма замолоду займався ora et labora** у монастирі бенедиктинців в Опатовіцах, і там мав перші контакти з таємними науками. Потім навчався в Гейдельбергу, де вдосконалював магічні знання. Він був абсолютним авторитетом, якщо йшлося про талісмани, – як в аспекті теоретичного знання про предмет, так і при практичному виготовленні амулетів. Він також складав цілком вдалі гороскопи, якими торгував, збуваючи їх різним лжепророкам, псевдоастрологам та квазівіщунам, і непогано на цьому заробляв. Поряд з виторгом аптеки, заробітки Йошта Дуна були основним джерелом доходу конгрегації.

Немолодий уже Вальтер фон Теггендорф був вихованцем Відня, Болоньї, Коїмбри і Саламанки і мав facultas docendi*** у

* *Телесма (гр. telesma) – посвята, посвячення; від цього походить слово «талісман».*

«Молись і працюй» (середньов. лат. прислів'я).

Можливість викладати (лат.).

всіх цих університетах. Він відзначався величезною, просто-таки побожною шанобою до арабської медицини, алхімії та магії, особливо до Гебера й Алькінді, або, як говорив він сам, до Муси Зафара Ель-Суфі Аль-Джабіра та Я'куба ібн Саббах аль-Кінді. Захоплення Теггендорфа проявилося і в його підході до Самсонової справи. На його думку, у всьому були винні джини. Самсон у його теперішньому вигляді, стверджував він, є маджнуном, себто людиною, в тілі якої могутніший джин ув'язнив – для покарання – переможеного меншого джина. Проти такого ув'язнення, заявив німецький чародій, нічого не вдієш. Усе, що можна зробити, – це добре поводитися і чекати амністії.

Reverendissimus doctor Ян Бездєховський з Бездєхова був найстаршим, найдосвідченішим і найбільш шанованим серед чорнокнижників «Архангела». Мало хто знав про нього якісь подробиці, а сам він не любив про себе говорити і не говорив. Років йому було – що саме по собі межувало з чудом і свідчило про неабиякі магічні сили – не менше сімдесяти, позаяк було відомо, що він викладав у Сорбонні за панування короля Карла V Мудрого, який помер у 1380 році, а згідно з правилами викладач університету повинен був мати щонайменше двадцять один рік. Серед університетів, у яких він навчався і в яких викладав, напевне були Париж, Падуя, Монпельє і Прага, – і напевне цими чотирма список не вичерпувався. Ходила чутка, що у Празі Бездєховський вдався в серйозний і гострий особистий конфлікт з ректором, славетним Яном Шінделем. Підгрунтя конфлікту, про який Рейневанові доводилося чути ще під час його навчання в академії, було невідоме, проте стало причиною відходу Бездєховського з університету й розірвання з ним будь-яких контактів. Після 1417 року Бездєховський просто зник. Усі ламали голови, де він міг подітися. Рейневан також ламав. Але тепер уже знав.

– Здрастуй, молодий чоловіче, – сказав Бездєховський. Він єдиний з усього товариства не називав Рейневана на ім'я. – Здрас-

туй і ти, пане Шарлею, якого випереджає власна слава. Ми почули, що ти вже другий рік у таборитів. То як там на війні? Що там чувати?

Ян Бездєховський був єдиним з товариства, хто не цікавився політикою. Воєнні події, якими жила вся Прага, були старому цілком байдужі. Він запитував про них тільки з ґречності.

– Айно, на війні добре, – ґречно відповів Шарлей. – Права справа перемагає, неправа програє. Наші б'ють чужих. Я хотів сказати: хороші б'ють поганих. Тобто: Порядок тріумфує над Хаосом. А Бог тішиться.

– Ах, ах, – втішився старий чарівник. – Це справді добре. Сядь біля мене, пане Шарлею, розкажи...

Рейневан сів біля решти магів. Радім Твердік налив йому вина, судячи з букету, іспанського аліканту.

– Як справи? – запитав Щепан з Драготуш, рухом голови показуючи на зачинені двері, що вели до ocultum, залу дивінації і кон'юрації. – Є результати? Або принаймні знаки на небі та на землі?*

Сватоплук Фрундіншт пирснув. Телесма також, причому він не підняв голови з-над талісману, який натирав полірувальною пастою.

– Herr Meister Акслебен воліє працювати сам. Він не любить, коли хтось зазирає через плече. Пильно стереже свої таємні методи.

– Навіть від тих, хто приймає його як гостя, – кисло прокоментував Фраундіншт. – Цим самим демонструючи, за кого він їх має. За злодіїв, які чигають на його секрети. Перед сном, певно, ховає під подушку капшук і чижми, щоб ми їх у нього не вкрали.

– Почав, щойно зійшло сонце, – втрутився Радім Твердік, бачачи, що Рейневана більше цікавить Самсон Медок, ніж хто що думає про Акслебена. – Справді сам-на-сам з об'єктом, себто із Самсоном. Допомоги не хотів, хоча ми пропонували. Нічого не

* *«...знаки та чуда на небі та на землі» – Книга пророка Даниїла, 6: 28.*

просив, ні інструментів, ні фіміаму, ні aspergillum* Видно, він володіє якимось могутнім артефактом.

– Або правда те, – додав Брем, – що говорять про «Manusfortis». Ним не можна нехтувати.

– Ми ним не нехтуємо, – запевнив Телесма. – Адже це, як-не-як, Вінцентій Акслебен власною персоною, magnus experimentator et nigromantus** Знання про магію йому напевне не бракує. Це майстер. Тож він має право бути дещо екстравагантним.

– Яке складне слово, – скривився Фраундіншт. – У Малій Шмедаві, моєму селі, на таких, як Акслебен, не казали: «екстравагантний». Казали просто, невибагливо і звичайно: сраний надутий хам.

– Ніхто не досконалий, – констатував Теггендорф. – У тому числі Вінцентій Акслебен. А те, що в нього дивакуваті методи роботи? Ну що ж, оцінимо, як виправдовують себе такі методи. Пізнаємо це й оцінимо, як наказує Писання: ex fructibus eorum***

– Закладаюся, – не здавався Сватоплук, – що кислими й невдалими будуть ці плоди. Хто хоче побитися об заклад?

– Я напевне ні, – стенув плечима Щепан з Драготуш. – Бо хіба ж виноград на тернині збирають, або фіги – із будяків?**** Акслебенові не вдасться із Самсоном, результат буде такий самий, як наш на Трьох Царів. Тобто жодного результату. Акслебена погубить те саме, що погубило і нас. Пиха та марнославність.

* * *

На залізній тринозі тліло і курилося тонесенькою смужкою диму ароматичне кадило – класична, рекомендована більшістю гримуарів суміш алое і мускатного горіха. Самсон, введений у транс, лежав на великому дубовому столі. Він був зовсім голий, на його велетенсь-

---

* *Кропило (лат.).*

** *Великий експериментатор і некромант (лат.).*

*** *«За їхніми плодами [ви пізнаєте їх]» (Євангеліє від святого Матвія, 7; 20).*

**** *Євангеліє від святого Матвія, 7; 16.*

кому, майже позбавленому волосся тілі виднілися численні чарівні й кабалістичні знаки, написані магічним чорнилом з кіновари, галуну й купоросу. Велетень був покладений і розпростертий так, щоб його голова, руки й ноги торкалися необхідних точок на Колі Соломона – гебрайських літер Ламед, Вау, Йод, Каф і Нун. Його оточувало дев'ять чорних свіч, мисочка із сіллю і чаша з водою.

Теггендорф і Брем, які стояли при протилежних кутках столу, обидва в просторих церемоніальних шатах, упівголоса інтонували приписані обрядом псалми. Вони саме закінчили «Ecce quam bonum»* і починали «Dominus inlumanitio mea»**

Бездєховський наблизився. На ньому були білі шати й гостроверхий капелюх завдовжки з лікоть, розписаний ієрогліфами. Він тримав athame – двосічний стилет з рукояткою зі слонової кістки, абсолютно необхідний для гоеції*** реквізит.

– Athame, – голосно промовив він. – Ти, що є Атанатос, той, хто не знає смерті, і який є al-dhame, знаком крові! Conjuro te cito mihi obedire!**** Hodomos! Helon, Heon, Homonoreum! Dominus inluminatio mea, quem timebo? Dominus protector vitae meae a quo trepidabo?*****

Бездєховський по черзі торкнувся лезом athame полум'я свічі, води й солі.

– Заклинаю тебе, – промовляв він за кожним разом, – Істото Вогню, іменем Сили: нехай покине тебе привид і нічна мара. Заклинаю тебе, Істото Води, іменем Сили: викинь із себе всяку нечистоту й бруд. Іменем Сили, іменем Амбріела й Ехесатіела, будь благословенна, Істото Солі, хай полишить тебе зла воля демонів. І хай добро Творця повернеться на її місце.

---

* *Псалом 132 («Оце яке добре»).*

** *Псалом 26 («Господь моє світло»).*

*** *Гоєція – чаклунство (лат.), розділ магії, який займається викликанням духів.*

**** *«Заклинаю тебе негайно мені підкоритися!» (Лат.).*

***** *«Господь моє світло й спасіння моє, – кого буду боятись? Господь – твердиня мого життя, – кого буду лякатись?» (Псалом 26; 1).*

Сватоплук Фраундіншт, який асистував старцеві, підійшов і подав йому arctrave – ніж, що закінчувався гаком. Бездєховський виконав ним у повітрі чотири ритуальні рухи.

– Усіма іменами Бога, Адонай, Ель, Елохім, Елохе, Зебаот, Еліон, Есцерхіе, Ях, Татраграматон, Садай, наказуємо вам, демони, які тут кружляють і присутні в астральній своїй іпостасі, постати перед нами у ґречній формі, людській постаті, не викривленими ані жодною деформацією, ані потворністю, здатними до мови зв'язної та осмисленої, здатними відповідати на запитання, які вам будуть задані. Прибувайте і будьте нам покірні, наказую вам Даніелем, Гедіелем і Теодоніелем, Кларімом, Габданом та Інглотом! Прибувайте!

Природно, нічого не сталося, ніхто не прибув і ніхто не з'явився. Але на етапі кон'юрації це було досить нормально.

– Ego vos invoco, – продовжив Бездєховський, піднімаючи arctrave, – et invocando vos conjure, per eum cui obediunt omnes creaturae, et per hoc nomen ineffabile, Tetragrammaton Jehovah, in quo est plasmatum omne saeculum, quo audito elementa corruunt, ar concutitur, mare retrograditur, ignis extinguitur, terra tremit, omnesque exercitus Coelestium, Terrestrium et Infernorum tremunt et turbantur! Venite, venite, quid tardatis? Imperat vobis Rex regum! Тітеїп, Азія, Гин, Єн, Міносел, Ахадан, Вай, Ей, Хаа, Еє, Екзе, Екль, Ель, Ва, Ваа, Ваааа! [7].

У міру промовляння заклять голос мага наростав, сягав усе вищих регістрів, під кінець це було вже майже виття, нелюдський, неприродний виск. Повітря відчутно вібрувало, свічі заіскрилися і пригасли. Раптом засмерділо звіринцем, повіяло смородом гнилизни й лев'ячої сечі. Пітьма, що наповнила кімнату, згустилася, набрала форми, надулася, як купчаста хмара. Усередині хмари щось рухалося, переливалося, звивалося, ніби вугри у мішку, ніби клубок гадюк. Рейневан бачив, як у клубку раптом загорілися налиті кров'ю очиська, як заклацали страшні зубаті щелепи, як

замаячіли потворні фізіономії. Його здивування швидко перетворювалося на переляк: не тільки зі страху перед цією жахливою потворою, а й від думки, що Самсона і справді щось могло з нею поєднувати.

Але Ян Бездєховський з Бездєхова – сумніватися було годі – був могутнім магом, усе було під його контролем. Під силою його закляття посипалася штукатурка зі стелі, полум'я свіч змінило колір на червоний, а потім на блакитний. Пролунали рик і грюк, і страхітливе гадюччя застигло антрацитно-чорною кулею, поверхня якої, здавалося, поглинає світло. Після наступного заклинання куля зникла зі свистом. Самсон Медок, який лежав на столі, напружився, затрясся. А потім ослаб і лежав нерухомо.

– Іменем Кратара! – промовив Бездєховський. – Іменем Капітеля! Закликаю тебе, істото! Говори, ким ти є. Правдиво і без обману говори, хто ти і що ти!

Тіло Самсона знову сильно задрижало.

– Verum, sine mendacio, certum verissimum, – промовив його трохи змінений голос. – Quod est inferius est sicut quod est superius, et quod est superius est sicut quod est inferius, ad perpetranda Miracula Rei Unius [8].

Радім Твердік, який сидів біля Рейневана, голосно зітхнув, Щепан з Драготуш вилаявся собі під ніс.

– Це, – пошепки пояснив він, бачачи його питальний погляд, – це «Tabula Smaragdina». Він говорить словами Гермеса Трісмегіста. Так, ніби... Так, ніби...

– Так, ніби насміхається з нас, – закінчив пошепки Йошт Дун.

– Іменем Альфароза! – здійняв руки Ян Бездєховський. – Іменем Бедрімубала! Per signum Domini Tau! Хто ти? Говори! Де істина?

– Відділяй землю від вогню, – майже негайно відповів голос Самсона. – З великою дбайливістю відділяй те, що тонке, від того, що щільне. І Потенція здійметься з землі до неба, після чого

знову на землю опуститься і візьме в себе сили всіх істот вищих і нижчих. Тоді посядеш славу світу цього. І всяка темрява тебе полишить.

– Вазотас, Замарат, Катіпа! – закричав Бездєховський. – Астросхіо, Абедумабал, Асат! Говори! Закликаю тебе говорити!

Довгий час панувала тиша, яку порушувало тільки потріскуванням свічок.

– Completum est... – прозвучав нарешті спокійний голос Самсона. – Completum est quod dixi de Operatione Solis [9].

* * *

Не допомогли ні заклинання, ні імена Бога, не допоміг ні Астросхіо, ні Абедумабал. Не допомогли ритуальні жести, які виконувалися над Самсоном за допомогою athame й arctrave. Не допомогли ароматні суфумігації. Не допомогло aspergillum з вербени, барвінку, шавлії, м'яти і розмарину. Безсилим виявився як «Більший», так і «Менший ключ Соломона», не найкращим чином показали себе й «Enchiridrion» та «Grand Grimoire». Магія ледве не розвалила будинку, але Самсон не озвався більше жодним словом.

Чарівники «Архангела» вдавали, ніби їх не обходить фіаско, казали, що це нічого, перша чарка колом, і що ще буде видно. Ян Бездєховський, якому робити добру міну було найважче, здобувся тільки на те, щоби пригадати кілька подібних випадків заміни особистості – йшлося, зокрема, про казус Поппо фон Остерни, великого магістра Ордену Хрестоносців. Запахло песимізмом, бо в тому випадку всі старання прусських чародіїв ні до чого не привели – Поппо фон Остерна до кінця свого життя, до самої смерті в 1256 році був «інакшим» – про що, зрештою, ніхто не шкодував, оскільки справжній Поппо був страшенним негідником.

Теггендорф не втрачав надії, infortunium* він приписував звичайному невезінню, посилався на Алькінді і невтомно розводився

* *Невдача (лат.).*

про шайтанів, гулів, джинів, та іфритів. Фраундіншт й Едлінгер Брем звинувачували dies egiptiaci, нещасливі єгипетські дні, до таких, на їхню думку, належала та пам'ятна п'ятниця тридцять першого серпня 1425 року, день екзорцизмів у шльонському монастирі бенедиктинців. Погана «єгипетська» аура, казали вони, спотворила тоді екзорцизм та його наслідки, через це справа стала вкрай нетиповою і повернути її назад буде важко. Телесма, своєю чергою, вважав, що нічого не можна досягти без талісманів, і обіцяв виготовити відповідні талісмани. Радім Твердік, перш ніж його зацитькали, бурмотів щось про големів і шемів.

Щепан з Драготуш натомість розкритикував in toto* прийняту магами стратегію і тактику. Помилка, стверджував він, полягала не стільки в методі, бо він вторинний, скільки в меті, яку вони перед собою поставили. Приймаючи простий і незаперечний засновок, що особистість і дух Самсона Медка були невідомою силою трансплантовані в тіло придуркуватого силача, зусилля слід спрямовувати в напрямку обернення процесу, іншими словами, – до того, щоб виявити діючий фактор, оскільки nihil fit sine causa** Виявивши цю causa efficiens***, вдасться, можливо, зробити оборотним і процес. А що роблять маги «Архангела»? Зосереджуються на спробах розвіяти таємницю, розкрити секрет, що його сам Самсон цілком виразно не хоче або не може виявити. Намагаючись дізнатися, ким – або чим – є Самсон, чарівники прагнуть заспокоїти власну цікавість і марнославство, поводяться як лікарі, які діагностують і досліджують загадкову хворобу заради самого пізнання, без тіні жалю і співчуття до людини, якої ця хвороба торкнулася.

Маги обурилися і накинулися на моравця. Перш ніж розпочати лікування, скористалися метафорою, необхідно докладно розпізнати хворобу. Scire, цитували вони Аристотеля, est causam rei

* *У цілому (лат.).*

** *Ніщо не діється без причини (лат.).*

*** *Діюча причина (лат.); філософський термін.*

cognoscere* Те, ким – або чим – Самсон є насправді, є ключовим елементом. Якщо й далі користуватися медичними порівняннями, то таємниця та інкогніто Самсона – це не тільки симптоми, а й сам nexus, саме ядро, сама сутність хвороби. Щоб вилікувати хворобу, треба розкрити таємницю.

Ось вони й розкривали. Із запалом та ентузіазмом. І без сліду результату.

Самсон тимчасом устиг подружитися з усіма магами «Архангела». З Яном Бездеховським він годинами дискутував про Бога і природу. З Едлінгером Бремом цілими днями стояв біля перегінних кубів і реторт з гаслом «solve et coagula»** на вустах. З Теггендорфом обговорював теорії арабських хакімів і єврейських кабалістів. Зі Щепаном з Драготуш скнів над незнаними й дуже понищеними манускриптами П'єтро ді Абано і Чекко д'Асколі. З Йоштом Дуном виготовляв талісмани, які вони вдвох пізніше випробовували в місті. З Радімом Твердіком ходив до Влтави по шлам для виробництва големів. Для Бенеша Кейвала, прикидаючись ідіотом, робив інтервенційні закупівлі в конкуруючих аптеках.

З усіма грав у карти, пив і співав.

Чарівники полюбили Самсона Медка. Рейневан не міг позбутися думки, що вони полюбили його настільки, що цілком занедбали будь-яку діяльність, яка могла призвести до розлуки з ним.

* * *

Двері, що вели до occultum, відчинилися, і з них вийшов Вінцентій Реффін Акслебен. Зібравши складки чорних шат, сів за стіл, залпом випив келих аліканту. Сидів у тиші й мовчанні, й сам також не озивався. Він був блідий і спотілий, піт приліпив рідке волосся до скронь і тімені.

---

* *«Знання – це пізнання причини» (лат.).*

** *«Розчиняй і згущуй» (лат.).*

Вінцентій Реффін Акслебен гостював у Празі проїздом. Із Зальцбурга, де він проживав, він прямував до Кракова, із циклом лекцій у тамтешній Академії. З Кракова чарівник планував їхати до Гданська, звідти, через Кролевець, – до Риги, Дерпта і Парнави* З того, що Рейневан чув, остаточною метою подорожі була Уппсала. Чув він й інші речі. Те, що Акслебен, дарма що могутній, здібний і славетний чарівник, не користується повагою, бо займається одіозною некромантією та демономантією, забави з трупами й злими духами принесли йому в багатьох середовищах громадський бойкот. Поголос приписував йому знання і вміння користуватися Manusfortis, «Сильною Рукою», – надзвичайно сильними чарами, які можна було навести одним рухом долоні. Поголоски також робили Акслебена одним із лідерів та чільних ідеологів східноєвропейських вальденсів і прихильників вчення Йоахима Флорського, а ще його пов'язували з ломбардською Стрегерією** Відомо було і про дуже близькі зв'язки Акслебена з Братством і Сестринством Вільного Духа – чорнокнижників «Архангела» вельми дивувало, що під час свого перебування в Празі Акслебен скористався гостинністю в них, а не в домі «Під Чорною Ружею», таємній празькій штаб-квартирі Братства. Одні приписували це дружнім відносинам Акслебена з Яном Бездєховським. Інші підозрювали, що некромант хоче залагодити при цьому якісь власні інтереси.

– Про те, – Акслебен нарешті підняв голову, обвів присутніх поглядом, – щоб ви мені дали цього вашого Самсона назавжди, не може бути й мови, так?

Рейневан уже підводився з різкою реплікою на вустах, але його стримав стусан Шарлея. Некромант навіть не помітив цього, скидалося на те, що відповіді він шукав виключно в очах та обличчі Яна Бездєховського. Побачив відповідь, скривив губи.

* *Кролевець – Кенігсберг (нині Калінінград в Росії). Дерпт – нині Тарту; Парнава – нині Пярну (обидва – Естонія).*

Стрегерія (Stregheria) – відьомство (ім.).

– Ну звісно, розумію. А шкода. Я радо б із цим... добродієм іще побесідував. Суб'єкт він начитаний... У мові доладний... І дуже дотепний. Дуже, дуже дотепний.

– Браво, Самсоне, – шепнув Фраундіншт.

– Почастував його, – шепнув у відповідь Телесма, – «Смарагдовою Таблицею»...

– Ви не повірите, – Акслебен вирішив прикинутися, що не почув перешіптування, – що він мені сказав, будучи приспаним. Тому я залишу це для себе, навіщо балакати, якщо ви й так не повірите. Скажу тільки, що у трансі він дав мені кілька порад. Деякі з них, авжеж, я спробую застосувати, побачимо, що з цього вийде.

– Ерудит і поліглот з пикою кретина, – продовжив він після паузи, яку присвятив аліканту, – пригостив мене, крім багатьох інших, довжелезною цитатою з «Божественної комедії». Нагадав, щоб я не піддавався спокусам марнославства. Щоби пам'ятав, що все марнота і що жодна провина не залишиться безкарною. Бо з-посеред чарівників Данте, щоправда, зустрічає в Раю Альберта Великого, але Мікаеле Скотто, Гвідо Бонаті і Азденте, покарані за некромантію, мучаться у Восьмому колі Пекла, у Malebolge, Лихосховах, у Четвертій гаті. Там вони стогнуть і плачуть, ллють рясні сльози, а дияволи в рамках мук перекрутили їм шиї і голови задом наперед, унаслідок чого ці сльози течуть їм по задницях. Приємна перспектива, чи не так? А декламував мені це, слід додати, ваш Самсон із найчистішою тосканською вимовою.

Щепан з Драготуш і Шарлей обмінялися посмішками й промовистими поглядами. Акслебен скоса глянув на них втомленими очима із синцями під ними, дав Твердікові знак, що той може знову долити йому до келиха.

– На мить, – заявив він, – мені майнула думка: а раптом це диявол? Сам втілений диявол? Ой, не кажіть тільки, що й вам нічого такого не здавалося. Це ж достоту хрестоматійний диявольський фокус: ввести в оману, заморочити, ошукати ілюзією. Diabolus,

стверджують класики, potest sensum hominis exteriorem immutare et illudere* Він може це зробити багатьма способами, ото хоча би перемінивши сам орган чуття, себто наше око, домішавши чогось до очної субстанції, через що предмет, на який дивимося, ми бачимо таким, яким демон хоче, щоб ми бачили. Про це вже багато років тому писали Бонавентура, Пселл, Петро Ломбардський, писав Вітлон, писав Миколай Магні з Явора, не зайвим було би пригадати твори перелічених.

– Бовдур, – шепнув Фраундіншт. Акслебен знову вдав, ніби не чує.

– Однак я заявляю, – він підкріпив заяву ляпасом долонею по столі, – що ми не маємо тут справи ні з дияволом, ні з випадком одержимості демоном. Втручання демонів у людське життя можливе і трапляється не так уже й рідко, ми бачили досить багато, щоб у цьому не сумніватися. Але це явище відповідає волі Творця, який дозволяє його ad gloriae sue ostensionem vel ad peccati poenitenciam sive ad peccantis correccionem sive ad nostram erudicionem. Демон сам по собі не є виконавцем. Демон – це incentor, excilator та impellator, помагач, підбурювач і підмовляч, той, хто посилює зло, яке в нас дрімає, і підбурює до поганих вчинків нашу грішну натуру. А я...

– Я, – закінчив він, - не знаходжу нічого злого в чоловікові, якого ви доручили мені обстежити. У ньому, – знаю, що це звучить смішно, – немає і сліду зла.

– Зрештою, як бачу, на ваших обличчях написано, що ви й самі дійшли такого висновку. І ще одне бачу там написане: величезне прагнення, щоб я визнав поразку. Визнав себе переможеним. Визнав, що нічого не досяг. Тож визнаю: я зазнав поразки, нічого не досяг. Задоволені? Прекрасно. То ходімо до якоїсь корчми, бо я зголоднів. Від часу останнього візиту у Варшаві я просто мрію

---

* *Диявол здатний зовнішні людські чуття спотворювати та вводити в оману (лат.).*

про тутешні кнедлики й капусту... Що це у вас такі міни? Я думав, вас втішить моя поразка.

– Та що ви, метре Вінцентій, – нещиро усміхнувся Фраундіншт. – Нас турбує не це. Якщо ви були не в змозі з'ясувати суть явища...

– Хто сказав, – випростався некромант, – що я був не в змозі? Був і з'ясував.

– Позитивний преспріт, – сказав він, насолодившись повною зосередженості й очікування тишею. – Вам щось говорить це визначення? Та що це я питаю, звичайно, говорить. Про те, що існує й така річ, як блукаючий преспріт, ви теж напевне чули. Це досить добре описано у фахових книгах, до яких я з усього серця раджу зазирнути.

– Раджу, – тягнув далі Акслебен, не звертаючи ніякісінької уваги на сповнені ненависті погляди чарівників «Архангела», – проштудіювати випадок Поппо фон Остерни, великого магістра Ордену Діви Марії Німецького дому. Як і цілком подібний, ба ідентичний за своєю природою казус Луцилли, доньки Марка Аврелія. Може, пам'ятаєте? Ні? То пригадайте собі. З цим вашим Самсоном сталося те саме, що з Луциллою і Поппо. Суть явища – позитивний преспріт і блукаючий преспріт. Саме так. Я це знаю. На жаль, самого лише знання недостатньо. Я нічого не можу з цим вдіяти. Тобто я не зміг і не зможу допомогти цьому Самсонові. Ходімо на обід.

– Якщо ви не зможете, – примружив очі Шарлей, – то хто ж тоді зможе?

– Рупілій Сілезець, – тут-таки відповів Акслебен. – І більше ніхто.

– То він, – перервав досить незручне мовчання Теггендорф, – ще живий?

– І взагалі існує? – шепнув до Телесми Твердік.

– Живий. І є найбільшим серед живих спеціалістом у царині астральних тіл і буттів. Якщо хтось і може тут зарадити, то тільки він. Ходімо на обід. Ага... Ледь не забув...

Некромант знайшов поглядом Рейневана, подивився йому в очі.

– Ти – його друг, юначе, – заявив, а не запитав. – Твоє ім'я – Рейневан.

Рейневан ковтнув слину, підтвердив кивком голови.

– Перебуваючи в трансі, цей Самсон віщував, – безпристрасно сказав Акслебен. – Віщування було кілька разів повторене, виразне, чітке, докладне. Стосувалося саме тебе. Тобі треба остерігатися Баби та Панни.

– Так складається, – некромант заморозив поглядом глузливі посмішки Шарлея і Твердіка. – Так складається, що я знаю, про що йдеться. Баба та Панна – це дві славетні вежі. Не менш славетного замку Троски, на Підкарконошші. Стережися замку Троски, юначе на ім'я Рейневан.

– Щасливим збігом, – видушив із себе Рейневан, – я не вибираюся в ті краї.

– Збіг не в цьому, – кинув через плече Акслебен, прямуючи до дверей. – А в тому, що Рупілій Сілезець, єдина особа, яка, на мою думку, може допомогти твоєму Самсонові, уже добрих десять років живе в Чехії. І якраз у замку Троски.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ,

у якому під Коліном бомбарди гаратають і гупають, а плани народжуються, одні великі, інші менші, одні більш, а інші менш утопічні та фантастичні – але що насправді є утопією та фантазією, покаже лише час.

– Брате Прокопе! Брате Прокопе! Бомбарда вистигла! Вгаратаємо ще раз?

Чоловік, до якого звернувся із запитанням старший гармаш, був поставний і плечистий. Його рум'яне обличчя з простими рисами, ніс картоплиною і чорні довгі вуса робили його схожим на хлопа, на задоволеного урожаєм селюка.

Рейневан уже бачив цього чоловіка. Кілька разів. І щоразу зацікавлено приглядався до нього.

Прокоп до революції був священиком, говорили, що він походить з Праги, з роду староміських патриціїв. До гуситів він пристав одразу після дефенестрації, але до 1425 року був усього лише одним із багатьох таборитських проповідників, серед яких виділявся не тільки розумом, холоднокровністю та толерантністю, а й тим, що всупереч приписам гуситської літургії не носив апостольської бороди, а щоранку педантично голився, плекаючи тільки свої славнозвісні вуса. Саме через це гоління і отримав він своє прізвисько – Голий. Після смерті Богуслава зі Швамберка Прокопа зовсім несподівано обрали найвищим гейтманом, головнокомандувачем Табора й верховним Справцею [10] – так перекладалося титул director operationum Thaboritarum. Невдовзі після номінації Прокоп здобув друге прізвисько: Великий. І йшлося не тільки про зріст. Прокоп виявився справді великим вождем і стратегом, це довели гучні перемоги під Усті, під Цвет-

телем, під Таховом і Стршибором. Зоря Прокопа Голого світила яскраво.

– Брате Прокопе! – нагадав про себе гармаш. – Вгаратаємо?

Прокоп Голий поглянув на мури та вежі Коліна, червона черепиця яких гарно компонувалася з осінньою колористикою навколишніх лісів і хащ.

– А чого це вам так, – відповів він питанням на питання, – спішиться гаратати? Руйнувати? Це ж чеське місто, Бога ради! Почекайте, підемо невдовзі на суміжні країни, там собі постріляєте, там собі понищите. А Колін мені потрібний цілий і мало пошкоджений. І таким ми його й візьмемо.

Колін, достоту ніби хотів висловити незгоду й незадоволення, відповів. З мурів гримнуло, бахнуло, на зубцях розцвіли дими, засвистіли кам'яні ядра. І всі врилися в землю за якихось двадцять кроків від першої лінії облоги. Обложений у Коліні пан Дзівіш Боржек з Мілетінка давав знати, що йому зовсім не бракує ні пороху, ні волі до боротьби.

– Пана Дзівіша Боржека, – випередив запитання Прокоп, – ми змусимо здатися. І візьмемо місто без руйнувань, без різанини після штурму, без плюндрування. Щоб колінські міщани любили брата Гертвіка, який незабаром буде тут гейтманити.

Гуситські командири, які оточували Прокопа, хором зареготали. Рейневан знав багатьох із них. Не всіх. Він не знав Яна Гертвіка з Рушінова, який уже мав, як виявилося, номінацію на гейтмана Коліна в кишені. З інших Сиріток він уже бачив був Яна Краловця з Градека, Їру з Ржечиці, у світловолосому і життєрадісно усміхненому велетні впізнавав Яна Колду з Жампаха. З-посеред командирів Табора він упізнавав Ярослава з Буковини, Якуба Кромешина, Отіка з Лози, Яна Блега з Тєшниці.

– Тому, – Прокоп випростався, роззирнувся, щоб було зрозуміло, що він звертається не тільки до гармаша, а й до решти. – Тому прошу не спішити, не рватися, пороху не переводити...

– А що, тільки стояти? – запитав із помітним незадоволенням Ян Колда. – Під цими стінами? Без діла?

– Хто сказав, – Прокоп сперся на частокіл, – що без діла? Брате Ярославе!

– Слухаю!

– Чи Флю... Чи брат Неплах нарешті прислав тих своїх Стенторів*?

– Прислав, – підтвердив Ярослав з Буковини. – Десятьох. Ой, морди страшні... Горілкою і цибулею від них так відгонить, що моцного хлопа з ніг збиває. Але голоси рихтик** як дзвони...

– То нехай ідуть під мури і кричать. Вдень і вночі. Особливо вночі, вночі це найкраще діє. Чи пан Боржек має дітей у Коліні?

– Доньку.

– Нехай багато кричать про цю доньку. А ти, брате Колда, позаяк не любиш сидіти без діла...

– Слухаю наказу!

– Візьмеш свою кінноту, об'їдеш села, по той і по другий бік Лаби. Ще раз оголосиш по всій окрузі, що як хтось спробує постачати місту харчі, то вельми пошкодує. Злапаємо бодай з одною паляницею, бодай з мішечком крупи – обидві руки й обидві ноги відрубаємо.

– Слухаю, брате Прокопе!

– То до занять, по відділеннях, довше не затримую. А ти, брате, чого ще тут?

– Гаратнути б, – почав скиглити старший гармаш, – з великої бомбарди... Хоч би ще разочок... До вечора...

– Я так і знав. – зітхнув Прокоп, – що ти не втримаєшся. Добре. Але ходи-но перше зі мною, огляну твоє господарство. Побачимо, як і на що в тебе гармати нарихтовані. Здрастуй, Шарлею. Здрастуй і ти, брате Белява. Ходіть за мною. Зараз я матиму для вас трохи часу.

* *Стентор – персонаж «Іліади» (5; 785-786), герольд грецьких військ, який гримів мідним голосом «як п'ятдесят мужів».*

Рихтик (заст., з нім. richtig) – точнісінько, достоту.

Рейневан сушив голову, звідки взялося це знайомство. Прокоп Голий і Шарлей впізнали один одного вже при першій зустрічі, на запусти 1426 року, у місті Німбурк, куди послали компанію з Градця-Кралове. Хтозна, чи не врятувало це їм усім шкуру, тому що спочатку градецькі, а потім німбургські Божі воїни, яким усюди ввижалися шпигуни і провокатори, ставали дедалі більш підозріливими і недоброзичливими. Посилання на Петерліна і Горна не допомагало, бо Петерлін і Горн були, як з'ясувалося, настільки таємними співробітниками, що їхні імена мало кому щось говорили і захисту не давали. Невідомо, що було би, якби не з'явився Прокоп. На шию Шарлеєві він не кинувся, велемовно не вітався, але було очевидно, що вони знайомі один з одним. Звідки – залишилося таємницею: жоден не поспішав пояснювати і звірятися. Було відомо, що Прокоп навчався в Каролінумі, що подорожував до закордонних університетів. Рейневан здогадувався, що він познайомився з Шарлеєм під час однієї з таких подорожей.

Вони пішли – Рейневан, Шарлей і Самсон – за Прокопом та гармашем уздовж лінії ровів, гостроколів і загород з фашин. Прокоп перевіряв бомбарди і моздірі*, розмовляв з гармашами і щитниками, ляскав по плечах арбалетників, обмінювався грубими жартами з ціпниками біля багать, випитував в алебардників, чи їм часом чого не треба. Знайшов час, щоб заговорити з жінками, які поралися біля казанів, спробував солдатської каші, не забув скуйовдити світлі чубчики дітлахів, які крутилися при кухні. Скромно піднімав руки, коли Божі воїни здіймали овації на його честь.

Усе це тривало досить довго. Але і про них Прокоп не забув.

Вони повернулися на підгороддя.

Прокопове військо підійшло до Коліна несподівано швидко, так що в мешканців підгороддя залишилося небагато часу, вони врятувалися втечею за міські стіни буквально тільки з тим, що

* *Моздір – короткоствольна гармата великого калібру, пристосована стріляти навісним вогнем; мортира.*

встигли вхопити в руки, залишивши таборитам і Сиріткам значні запаси паші, чимало інвентарю, а до того ще й хати з майже повним урядженням. Тож нічого дивного, що саме в цьому місці було створено основний табір Божих воїнів, оточений шанцем з возів і загорожею для коней. Між халупами і клітями палали численні багаття, дзвеніли молоти в кузнях, стукали молотки у майстернях стельмахів. Сушився на шнурках одяг. Кувікали свині, бекали вівці. Смерділи нужники.

– А взагалі-то, – раптом озвався Прокоп, – навіщо ти, брате Белява, сюди приїхав?

Рейневан стиха зітхнув. Він чекав такого запитання.

* * *

Рішення про похід до замку Троски прийняв Рейневан. Досить спонтанно прийняв, треба сказати, з величезним і палким, як молода вдова, ентузіазмом. Цей ентузіазм і стихійність не дуже припали до смаку магам з-під «Архангела», особливо Фраундінштові та Щепанові з Драготуш. Обидва піддали сумніву як відомості Акслебена, так і легендарні здібності легендарного Рупілія Сілезця. Акслебен, стверджували вони, вигадує, щоб відвернути увагу від своєї компрометуючої поразки із Самсоном. Рупілія Сілезця в замку Троски, найімовірніше, нема. А якби навіть Рупілій Сілезець у замку Троски випадково був, то шанс, що він зможе допомогти, дорівнює нулю – за приблизними калькуляціями Рупілій Сілезець налічує-бо вже якихось дев'яносто років, то чого можна очікувати від такого старого пердуна?

Натомість Телесма став на бік Рейневана. Телесма чув про Рупілія Сілезця, колись навіть мигцем із ним бачився, підтвердженими і перевіреними вже півстоліття він визнав його кваліфікації у царині спіритизму та астральних буттів. Спробувати, заявив він, не завадить. Для Самсона Медка подорож до замку Троски є шансом, який слід би було використати, причому якнайшвидше.

Рупілію, що правда то правда, йде дев'ятий десяток. А в такому віці, всім відомо: простудишся, кашлянеш, перднеш – і не знати коли переносишся в астральне буття.

Телесму підтримав Бездєховський. Старий чорнокнижник не тільки чув про Рупілія, а й познайомився з ним особисто, багато років тому, в Падуї. Рупілій, висловив він думку, і справді може допомогти Самсонові. Але невідомо, чи схоче, бо в Падуї він проявив себе нахабним та егоїстичним засранцем.

Досить скептично та прохолодно, як на диво, поставився до проекту сам Самсон. Самсон не брав участі в дискусії, а якщо й брав, то знехотя. Не аргументував ні за, ні проти. Найчастіше мовчав. Але Рейневан знав його вже надто добре. Самсон простонапросто не вірив в успіх подорожі. Коли ж він врешті-решт на неї погодився, то Рейневан не міг позбутися враження, що зробив він це тільки з чемності.

Залишався Шарлей. Думку Шарлея про цей задум Рейневан знав ще до того, як про неї запитав. Але запитав: для порядку і для форми.

– Це звичайний ідіотизм, – спокійно оцінив Шарлей. Крім того, мені це починає нагадувати Шльонськ два роки тому, пам'ятну сповнену ентузіазму одіссею за пані Аделею. Похід на Троски справляє враження настільки ж обдуманого і, мабуть, подібним чином він би й вівся. І очима своєї душі я вже бачу результат. Ти, мабуть, ніколи не порозумнішаєш, Рейнмаре.

– Ми маємо, як ти кажеш, – тягнув далі, трохи тихіше й серйозніше, – зобов'язання перед Самсоном, ми йому дещо винні. Може й так, не заперечую. Але життя – це життя, а основне правило життя наказує забувати про такі борги, викреслювати їх із пам'яті. Життя відзначається тим, що своя сорочка ближче до тіла. Допомагати ближнім – аякже, чому б і ні, але не власним коштом. Ми зробили, заявляю я, для Самсона досить багато, буде нагода, зробимо більше. А нагода трапиться, я впевнений, раніше

чи пізніше, вистачить сісти й терпляче почекати. Тож почекаймо нагоди. Навіщо цієї нагоди шукати, набиваючи при нагоді ґулі? Думаймо про свою сорочку, Рейнмаре, і про своє тіло, бо це найважливіше. А на що ти хочеш наші тіла наразити, хлопче? Куди ти хочеш нас повести? Триває розбрат, війна, пожежа, панують хаос, безладдя і беззаконня. Це недобрий час для божевільних походів. До того ж без підготовки.

– Так ось, ти помиляєшся, – відповів Рейневан. – Я цілком з тобою не згоден. І аж ніяк не тільки в питанні цинічних життєвих правил і аж ніяк не стосовно того, що в житті найважливіше. Я не згоден з твоєю оцінкою ситуації. Бо час не тільки сприяє походу, а й підганяє його. Під'єштеддя і Їчинське підгір'я опановані нашими військами, нечисленні католицькі пани у цьому районі настрахані, їхній дух надламаний поразкою хрестового походу під Таховом. Вони як обкурені димом бджоли. Тож якщо й вирушати, то саме зараз, перш ніж вони отямляться і знову зможуть жалити. Що ти на це скажеш?

– Нічого.

– А що стосується підготовки, ти маєш рацію. Підготуймося. Що ти пропонуєш?

Шарлей зітхнув.

* * *

Рейневан і Самсон виїхали з Праги десятого жовтня, у день пам'яті святого Гереона та його товаришів-мучеників, який цього року випадав на п'ятницю. Вони покинули місто рано вранці. Коли проминули Поржічську браму, з-за хмар вийшло сонце і казковим сяйвом залило Вітков і Шпитальське поле, що переливалися барвами. Рейневан вирішив, що цей любий серцю краєвид є добрим провіщенням і прикметою.

Ні він, ні Самсон не почували себе надто добре. Обидва мали за собою велемовне прощання з магами з аптеки «Під Арханге-

лом», яке тривало до глибокої ночі. Рейневан зітхав і крутився в сідлі: йому додатково довелося відсвяткувати прощання з пані Блаженою Поспіхаловою.

Вони прямували до Коліна, який від середини вересня був в облозі Табора, Сиріток і пражан. Облогою командував Прокоп Голий. В армії Прокопа Голого був Шарлей. Місяць, який минув від розлуки з ними, Шарлей повинен був використати, щоб підготувати похід. Він стверджував, що такі можливості в нього є. Рейневан йому вірив. Шарлей мав як можливості, так і засоби. Демерит не приховував – а бувало, що навіть і хвалився, – що він воює в таборитській польовій армії заради здобичі й зиску і що має вже чимало відкладеного по різних сховках.

Сонце зникло за чорними хмарами, які напливали з півночі. Стало темно й похмуро. Просто-таки зловіщо.

Рейневан вирішив, що пророкування – то забобон.

* * *

Виглядало, ніби Прокоп не слухає. Але так лише здавалося.

– Відпустити брата Шарлея, – повторив він. – У воєнний час звільнити його від служби в армії. Заради твоїх приватних справ, брате Белява. Іншими словами, приватне понад усе, а обов'язок перед Богом і вітчизною – дурниця. Так чи ні?

Рейневан не відповів, тільки голосно ковтнув слину. Прокоп фиркнув.

– Згода, – заявив він. – Я даю згоду.

– Причин є три, – продовжував він, відверто насолоджуючись остовпінням. – По-перше, брат Шарлей служить у лавах Табора вже понад рік, відпустку заслужив. По-друге, брат Неплах доніс мені про твої заслуги, брате Белява. Ти самовіддано боровся з ворогами нашої справи, героїчно, кажуть, бився з бунтівниками у Празі шостого вересня. Лікував поранених, не пив, не їв і не спав. Це, безперечно, заслуговує винагороди. А по-третє...

Він зупинився, обернувся. Вони вже були під будинком гамазеї, який зараз виконував роль ставки і резиденції штабу облоги.

– А що по-третє і найважливіше, ви довідаєтеся пізніше, ми ще повернемося до цієї справи. А зараз я маю інші. Зрештою, ви дізнаєтеся, які. Будете слухати, бо я залишаю вас при собі.

– Брате...

– Це був наказ. Ходімо. А ваш слуга...Ага, він уже, бачу, чимось зайнявся. Це добре. Не завадить.

Самсон Медок, як завжди вдаючи, що нічого не чує і не розуміє, всівся під стіною гамазеї, дістав ножика і взявся стругати знайдений кілочок. Самсон часто стругав кілочки. По-перше, пояснював він, це заняття якраз для ідіота, яким він виглядає. По-друге, казав він, стругання кілків заспокоює, добре впливає на нервову і травну системи. По-третє, тлумачив, коли він ріже деревину, це допомагає йому під час вимушеного вислуховування дискусій про політику і релігію, тому що запах свіжої стружки вгамовує блювотні рефлекси.

Вони ввійшли до гамазеї, до великого приміщення, яке, хоч і було пристосоване під штаб уже якийсь час тому, й далі приємно пахло зерном. Усередині, за столом, схилившись над мапами, чекали двоє людей. Один був малий і худий, вдягнений у чорне за модою гуситських священиків. Другий, молодший, у лицарському вбранні, був міцнішої статури і світловолосий, з дещо херувимським, а трохи суворо втомленим обличчям, яке нагадувало фламандські мініатюри з «Календаря дюка де Беррі».

– Нарешті, – сказав менший, чорний. – Ми трохи зачекалися, брате Прокопе.

– Обов'язки, брате Прокопе.

На відміну від свого тезка, другий Прокоп бороду носив, щоправда, вбогу, безладну й доволі кумедну. З приводу зросту він відрізнявся також і прізвиськом – його звали Прокопом Малим, або ж Прокупеком. Спочатку також проповідник серед армії

подібних йому проповідників, він виділився серед гуситів – точніше, Сиріток – після смерті Яна Жижки з Троцнова. Разом із градецьким Амброжем Прокупек був біля смертного одра Жижки, а свідків останніх хвилин свого обожнюваного вождя Сирітки вважали майже святими – бувало, що перед ними ставали на коліна й цілували краєчки одягу, траплялося, що матері приносили до них дітей у лихоманці. Шаноба винесла Прокупека на посаду головного духовного вождя – таким чином, він займав серед Сиріток становище аналогічне до того, яке Прокоп займав у Таборі, перш ніж зайняв пост Справця.

– Обов'язки, – повторив Прокоп Великий, невизначено показуючи у бік обложеного міста. Його слова підкреслив могутній грім, стіни задрижали, зі стелі посипалася пилюка. Старший гармаш нарешті зміг гупнути собі зі своєї двохсотфунтової бомбарди. Це водночас означало спокій аж до ранку: така бомбарда після пострілу мусила вистигати щонайменше шість годин.

– Що чекати мене довелося, вибач, брате. І ти, брате Вишеку.

Вишека Рачинського Рейневан уже зустрічав був раніше, під Усті, в кінноті Яна Рогача з Дубе. Шлях поляка до гуситів був нетиповим: Вишек завітав до Праги у 1421 році як посланець литовського князя Вітольда, на службі якого він залишався. У посольстві йшлося, як тепер уже було відомо, про корону для Корибутовича. Рачинському сподобалася чеська революція, особливо після контакту з Жижкою, Рогачем і таборитами, які полякові припали до смаку набагато більше, ніж поміркованi калікстинці, з якими він обговорював Вітольдове послання. Рачинський миттю пристав до таборитів, а з Рогачем його поєднала щира дружба.

На знак Прокопа всі всілися за завалений мапами стіл. Рейневан почувався незатишно, бо усвідомлював, наскільки він не вписується в компанію. Його самопочуття ніяк не покращувала впевнена безцеремонність Шарлея, який завжди і всюди був ніби в себе вдома. Не допомагало й те, що Прокупек і Рачинський, зда-

валося, приймали їхню присутність без будь-яких застережень. Вони вже звикли. Прокоп завжди мав напохваті різномастих розвідників, послів, емісарів і людей для особливих – і навіть дуже особливих – доручень.

– Це не буде коротка облога, – перервав мовчанку Прокоп Голий. – Ми стоїмо під Коліном від Хрестовоздвиження, а я вважатиму успіхом, якщо град здасться до адвенту*. Може й так трапитися, брате Вишеку, що після повернення з Польщі застанеш мене ще тут. Коли вирушаєш?

– Завтра на світанку. Через Одри, потім через Цєшин до Затора.

– Не боїшся їхати? Тепер у Польщі не тільки Олесницький, а й перший-ліпший староста може тебе до льоху кинути. Згідно із законами, які Ягелло оголосив. Певно, через кольки в череві.

Усі, в тому числі й Рейневан, знали, у чім річ. Від квітня 1424 року в Королівстві Польському діяв Велюнський едикт, підписати який короля Ягелла вимусили єпископ Олесницький, Люксембуржець і папські легати. Едикт – хоча в ньому не згадувалося ні прізвище Гуса, ні слово «гусити», – говорив expressis verbis** про Чехію як про територію, «заражену єрессю», забороняв полякам торгувати з Чехією і взагалі виїжджати до Чехії, а тим, які там перебували, наказував негайно повертатися. Неслухняних очікували інфамія*** і конфіскація маєтків. Крім того, стосовно гуситів едикт радикально змінював юридичну кваліфікацію – з прогрішення, яке доти в Польщі каралося виключно церковними судами, єресь перетворювалася на злочин проти королівства і короля, на crimen lesae maiestatis**** і державну зраду. Така кваліфікація формально підключала до переслідування і карання єретицтва весь

* *Хрестовоздвиження – 14 вересня. Адвент – чотири тижні перед Різдвом.*

** *Чітко, виразно (лат.).*

*** *Позбавлення честі (з лат. infamia), що супроводжувалося позбавленням всіх або частини цивільних прав.*

Злочин проти короля і королівства (лат.).

державний апарат, а для тих, кого було визнано винними, означала смертний вирок.

Чехів, природно, це розізлило: Польщу вони вважали братньою і приязно налаштованою країною, а тут замість очікуваного спільного фронту проти «Німчизни» зненацька така образа, замість фронту – афронт. Однак більшість зрозуміла мотиви Ягелла й правила заплутаної гри, що її йому доводилося вести. Незабаром також стало помітно, що едикт був страшний тільки своєю буквою – і буквою все й закінчилося. Тому коли чех говорив «велюнський едикт», то, як правило, підморгував або додавав якийсь дотеп. Як оце зараз Прокоп.

– Нічого, нехай-но тільки хрестоносці за Дрвенцу* рушать, Ягелло тут-таки про свій гучний едикт забуде. Знає-бо, що якби довелося допомоги проти німців шукати, то ж таки, мабуть, не в Римі.

– Гм, – відповів Рачинський. – Факт, не заперечуватиму. Але щоби страху я не мав, теж не скажу. Їду, щоправда, таємно. Але самі знаєте, як воно з новим законом: кожен одразу стає наввипередки пильним, кожен хоче похвалитися запалом, показати себе – а раптом похвалять і підвищать. Тому й має Збишко Олесницький до своїх послуг армію донощиків. А той Єнджей Мишка, єпископський вікарій, цей покруч, псячий син, має ніс, як у пса, і як пес винюхує, чи часом біля короля Владислава не крутиться якийсь гусит... Вибачте, я хотів сказати...

– Ти хотів сказати «якийсь гусит», – холодно відрізав Прокоп. – Не будемо чіплятися до слів.

– Так, правда... Але я до короля радше не наближуся. У Заторі я зустрічаюся з Яном Менжиком з Домброви, партизаном** нашої справи, ми разом їдемо до Пєскової Скали, там таємно зустрічаємося з паном Пйотром Шафранцем, підкоморієм краківським.

---

* *Дрвенца – річка у Польщі поблизу Торуня, притока Вісли.*

** *Партизан – прибічник (заст.).*

А пан Пйотр, людина дуже до нас прихильна, королеві Владиславові посольство повторить.

– Айно, айно, – замислено сказав Прокоп, підкручуючи вус. – Самому Ягеллові тепер не до послів. Тимчасом він має інші гризоти.

Присутні обмінялися багатозначними поглядами. Вони знали, в чім річ, звістка розлетілася швидко і широко. Королева Сонька, дружина Ягелли, була звинувачена у віроломстві й подружній зраді. Вона попустила гальма сорому, як пліткували, щонайменше із сімома лицарями. У Кракові тривали арешти й розслідування, а Ягелло, зазвичай спокійний, казали, рвав і метав.

– На тобі, брате Вишеку, велика відповідальність. Наші посольства до Польщі досі якось не вельми вдавалися. Досить згадати Гинека з Кольштейна. Тому перш за все перекажи, будь ласка, панові Шафранцеві, що якщо король Владислав дозволить, то незабаром прибуде до Вавеля поклонитися його величності чеське післанництво, на чолі якого стану я, власною персоною. Це найважливіша річ у твоїй місії – підготувати мою. Скажеш, що ти є моїм послом per procura*

Вишек Рачинський поклонився.

– На твій розсуд і відчуття залишаю, – тягнув далі Прокоп Голий, – з ким ти ще в Польщі порозмовляєш і до кого наблизишся. Кого промацаєш. Бо мусиш знати, що я ще не вирішив, до кого я зі своїм посольством вирушу. Хотів би до Ягелла. Але за несприятливих обставин не виключено, що до Вітольда.

Рачинський відкрив рота, але промовчав.

– З князем Вітольдом, – втрутився Прокупек, – нам по дорозі. У нас подібні плани.

– У чому подібні?

– Чехія від моря до моря. Така наша програма.

Вираз обличчя Вишка, видно, був надто промовистим, бо Прокупек негайно поспішив роз'яснити.

---

* *За дорученням, замість якоїсь особи (лат.).*

– Бранденбург, – заявив він, тицяючи пальцем у мапу, – це земля, що з правіку належить чеській короні. Люксембуржці просто-напросто збули Бранденбург Гогенцоллернам, не штука буде скасувати цю оборудку. Сигізмунда Люксембурзького ми скасували як короля, скасуємо і його ґешефти. Заберемо, що наше. А якби німаки стали смикатися, то поїдемо туди возами і начистимо їм сраку.

– Розумію, – сказав Рачинський. Але вираз його обличчя особливих змін не зазнав. Прокупек це бачив.

– Маючи Бранденбург, – продовжив він далі, – візьмемося за Орден, за хрестоносців. Виженемо проклятих тевтонців з-над Балтики. І вже маємо море, хіба ні?

– А Польща? – холодно запитав Вишек.

– Польщі, – спокійно долучився Прокоп Голий, – на Балтиці не залежить, це було видно по Грюнвальді. Це було видно по Мельненському мирі* Це чітко видно по нинішній політиці Ягелла, а радше Вітольда, бо Ягелло... Гм, прикро визнати, але що вдієш, таке життя, кожному з нас доведеться колись стати дідом. А щодо інтересів Вітольда, то вони на сході, а не на півночі. Тож ми візьмемо собі Балтику, позаяк... Як це ти кажеш, Шарлею?

– Res nullius cedit occupanti.

– Зрозуміло, – кивнув головою Вишек. – Отже, одне море є. А друге?

– Поб'ємо турків, – стенув плечима Прокупек, – і вже в нас буде Чорне море. Чехія стане морською державою, і баста.

– Як бачиш, брате Вишеку, – підхопив з усмішкою Прокоп Голий, – ми дуже поступливі. Нам з усіма по дорозі, та й з нами всім користь і вигода. Ягеллі ми забезпечимо спокій від Ордену, Вітольдові дамо свободу дій на сході, нехай собі там завойовує і привласнює, що схоче, хоч би й Москву, Великий Новгород і Переяслав-Рязанський. Папі теж, певно, піде на користь, коли ми

* *Мирний договір 1422 р. між Річчю Посполитою і Тевтонським орденом.*

винищимо хрестоносців, які вже понад міру розрослися і возгордилися. Здійснимо пророцтво святої Бригіди, цього разу повністю й остаточно. А коли за турків візьмемося, то Святий Отець теж радше втішиться, ніж засмутиться, чи не так? Як ти думаєш?

Вишек Рачинський залишив свої думки при собі.

– То я маю, – запитав він, – повторити це Шафранцеві?

– Брате Вишеку, – посерйознішав Прокоп. – Ти добре знаєш, що передати. Ти ж наша людина, правовірний християнин, причастя приймаєш з Чаші, як і ми. Але ти поляк і патріот, тому роби так, щоб для Польщі теж була вигода. Адже хрестоносець – це й для Польщі загроза, Грюнвальд мало що поміг, Тевтонський орден і далі нависає над вами, наче Дамоклів меч. Прислухається король Владислав до папських жалів і благань, приєднається до хрестових походів, вишле на нас польське військо – а хрестоносці негайно вдарять з півночі. Вдарять бранденбуржці й шльонські князі. І Польщі прийде кінець. Польщі прийде кінець, брате Вишеку.

– Король Владислав знає про це, – відповів Рачинський. – І не думаю, що він приєднається до хрестових походів. Однак не може польський король відкрито виступати проти папи. І так множаться пасквілі, і так Мальборк під'юджує, що Ягелло поганин та ідолопоклонник у душі, що з поганами кумається, що з дияволом у змові. Тому польський король прагне миру. Угоди між Чехією і Римом. А Рим на таку угоду швидкий...

– Швидкий, швидкий, – заглузував Прокупек. – Чим сильніше римським хрестоносцям шкуру вичиняємо, тим швидший.

– Свята правда, – підтакнув поляк. – Якби папа міг вас... Тобто нас, взяти мечем і вогнем, то взяв би. Стинав би, катував, розривав кіньми, живцем палив, топив і «Gloria in excelsis»* при цьому виспівував. З нами зробили би те саме, що з альбігойцями, після чого оголосили, що це задля слави Божої. Але, як виявилося, не можуть. Сили не стає. Тому хочуть переговорів.

---

* *«Слава во вишніх Богу», католицька молитва.*

– Знаю, що хочуть, – спогорда фиркнув Прокупек. – Але чому ми маємо хотіти? Це ж ми їх в дупу лупимо, а не вони нас.

– Брате, – Рачинський здійняв руку в розпачливому жесті. – Брате, ти повторюєш мені те, що я й сам знаю. Дозволь, я повторю тобі те, що знає польський король Владислав. Що знає кожен християнський король у християнській Європі. Поки що Церква володіє світом і тримає два мечі: духовний і світський. Простіше кажучи: саме папа має всю повноту світської влади, а король є лише уповноваженим. Ще простіше кажучи: не буде Чеське Королівство королівством доти, доки папа чеського короля не затвердить. Тільки тоді настане мир і порядок, а Чехія як християнське королівство повернеться до Європи.

– До Європи? Себто до Риму? Добре, повернемося, але не ціною втрати Суверенності! І нашої релігії! Наших християнських цінностей! Спочатку мусить Рим, тобто Європа, прийняти християнські цінності. Коротко кажучи, мусить перейти в істинну віру. Це значить – у нашу віру. Отже, primo: Європа повинна погодитися і прийняти причастя з Чаші. Secundo: повинна присягтися чотирма празькими статтями. Tertio...

– Я схильний сумніватися, – Рачинський не чекав на tertio, – що Європа на це пристане. Про папу вже й не згадую.

– А от побачимо! – напиндючився Прокупек. – Скільки звідси до Рима? Миль двісті? Доїдемо щонайдовше за місяць! А тоді поговоримо! Побачить римський антихрист наші вози на Затибрі, то йому тут-таки рура зм'якне!

– Спокійно, спокійно, брате, – Прокоп Голий сперся кулаками об стіл. – Ми за мир, хіба ти забув? Наш учений брат, Петер Чельчіцький, повчає, що нічим не можна виправдати порушення п'ятої заповіді. «Не вбивай» – заповідь свята і непорушна. Ми не хочемо війни і готові до переговорів.

– Польського короля, – сказав Рачинський, – втішить ця готовність.

– Я собі так думаю. Але Рим нехай занадто голову не піднімає, на п'єдестал не пхається, про два мечі не просторікує. Бо нам, правовірним чехам, важко, брате, Вишеку, прийняти те, що папи, які останнім часом множаться як кролики, чи то римського, чи якого іншого священноначальства, – це компетентні намісники Бога на Землі, і що ці два мечі – в добрих і праведних руках. Бо останнім часом що не папа, то гіршою виявлявся потолоччю. Як не кретин, то злодій, як не злодій, то пройдисвіт, як не пройдисвіт, то п'яниця і розпусник. А часом усе нараз. При всій моїй добрій волі, хоч я смиренний, як та овечка, таким пастирям я слухняний не буду, таких головами Церкви не визнаю, з такою всевладністю не погоджуся, хоч би мені хто й сто Костянтинових донацій* перед очі показав. Повчав учитель Ян Гус, що не може бути справжнім наступником апостола Петра папа, який живе за звичаями, Петрові противними. Такий папа є вікарієм не Бога, а Юди Іскаріота. Тому, замість підкорятися такому, треба брати його за шкірку і з амвона скидати, привілеїв позбавляти і маєтності відбирати! І так від Ватикану до кожної сільської плебанії. Ти, Брате Вишеку, говориш, що curia Romana рада була б чехів як марнотратних синів привітати з пробаченням, знову прийняти до грона європейської християнської спільноти? І ми були б цьому раді. Але спочатку хай вони змінять звичаї і віру. На істинну. На таку, якої Христос учив. Яку Петро сповідував. Якої вчитель Вікліф і вчитель Гус навчали. Бо істинна віра, віра апостольська, що відповідає букві Біблії, – це та, яку сповідуємо ми, правовірні чехи. Хоче нас європейська christianitas до свого лона? Хай спершу це лоно очистить. Є такі люди, як Петер Чельчіцький, як Мікулаш з Пельгржимова. Як твій

* *Костянтинова донація – документ, яким римський імператор Костянтин Великий надає Церкві (в особі папи Сильвестра I) численні володіння та привілеї і водночас встановлює її абсолютним і єдиним володарем над усім світом. Церква посилалася на донацію щоразу, коли прагнула довести свої привілеї та владу. Однак уже в середньовіччі було доведено, що "донація" -- це фальшивка. Вважається однією з найбільших фальсифікацій в історії Європи (прим. автора до українського видання).*

великий земляк, Павел Влодковіц, що захищає свободу совісті. Дасть Бог, звернеться римська Церква, зрозумівши свої помилки, саме до цих людей. Дасть Бог, послухається їхніх повчань.

– А як не послухається повчань, – докінчив з холодною усмішкою Прокупек, – то послухається наших ціпів.

– Довго тривало мовчання. Перервав його Вишек Рачинський.

– Це все, – ствердив він, а не запитав, – я маю повторити Шафранцеві? Ви цього бажаєте?

– Якби не бажав, – підкрутив вуса Прокоп, – хіба я говорив би про це?

* * *

Перед гамазеєю на Рачинського чекав Ян Рогач з Дубе, славетний гейтман Чаславський. З кінним ескортом.

Поляк скочив у сідло поданого йому румака, взяв від пахолка плащ із вовчих шкур. Тоді до нього підійшов Прокоп.

– Бувай, брате Вишеку, – простягнув руку для потиску. – Нехай тебе Бог провадить. І передай, будь ласка, через Шафранця королеві Владиславові від мене побажання здоров'я. Щоб йому щастило...

– ...в подружжі з Сонькою, – вишкірив зуби Прокупек, але Голий втихомирив його гострим поглядом.

– Щоб йому щастило в ловах, – доказав він. – Знаю, що лови він любить. Нехай, однак, буде обережний. Сімдесят і сім літ має. У такому віці простудитися легко і переставитися від цього можна.

Рачинський схилився, прицмокнув на коня. Невдовзі вони вже їхали клусом до переправи на Лабі, він і Ян Рогач з Дубе. Двоє друзів, соратників, приятелів, товаришів по зброї. Було перед ними, Рогачем і Вишеком, ще багато битв, сутичок і боїв, під час яких вони мали битися разом, бік при боці, кінь біля коня, нога коло ноги, пліч-о-пліч. Разом мали й померти – одного дня, на одному ешафоті, спочатку страшно скатовані, а потім повішені. Але тоді ніхто не міг цього передбачити.

* * *

Велика бомбарда вистигла до ранку, а сповнений ентузіазму гармаш не забарився гримнути з неї рівно зі сходом сонця. Гуркіт і струс землі при цьому був такий, що Рейневан впав з вузької лежанки, на якій спав. А дрібна солома і пил сипалися з брусованої стелі ще три отченаші.

За великою, наче за паніматкою, пішли менші бомбарди, що метали центнерові* та півцентнерові ядра.

Гриміло. Земля дрижала. Розбуджений Рейневан згадував сон, а було що згадувати: йому знову снилася Ніколетта, Катажина фон Біберштайн. З подробицями.

Гармати гриміли. Облога тривала.

* * *

Третю і найважливішу причину своєї згоди дати Шарлеєві відпустку Прокоп відкрив їм близько полудня. У них одразу ж зіпсувався настрій.

– Ви будете мені потрібні в Шльонську. Обидва. Я хочу, щоб ви повернулися до Шльонська.

– У серпні, – продовжив Прокоп, не зважаючи на їхні міни та не чекаючи на відповідь. У серпні, коли ми відбивали хрестовий похід з-під Стршибора, вроцлавський єпископ черговий раз встромив нам ножа у спину. Військо єпископа і шльонських князів за традиційної підтримки Альбрехта Колдіца і Пути з Частоловиць знову вдарило на Находсько. Знову рікою лилася там чеська кров, знову пожежі пожирали садиби. Знову з безборонними людьми чинили звірства, які неможливо описати. Вже щонайменше рік Шльонськом прокочується хвиля страшного терору. Усюди палають багаття. Страшно знущається німота з наших братів-слов'ян. Ми не будемо бездіяльно дивитися на це. Вирушимо на Шльонськ з братньою допомогою. З місією миру і стабілізації.

* *Центнер у середньовіччі дорівнював 40-60 кг.*

– Але таку місію, – Прокоп і далі не давав їм рота розкрити, – треба підготувати. І це й буде вашим завданням. Коли вирішите ваші приватні справи, ті, на які я великодушно дав згоду, вирушите під Білу Гору, до брата Неплаха. Брат Неплах підготує вас до завдання. Яке ви виконаєте, не сумніваюся, з великою відданістю, заради Бога, релігії і вітчизни. Як і годиться Божим воїнам... Ти, Шарлею, бачу, хочеш щось сказати... Говори.

– У Шльонську, – прокашлявся Шарлей, – нас знають. Нас упізнають.

– Я знаю.

– Багато людей нас там знають. Багато хто на нас лютий. Багато хотіли би бачити нас мертвими.

– Це добре. Це гарантія, що ви будете обережними і розважливими.

– Інквізиція...

– І що не зрадите. Кінець дискусії, Шарлею. Кінець балачці! Ви отримали наказ. Повинні виконати завдання. А тепер ідіть собі вирішувати ваші приватні відпусткові справи. Раджу вирішити їх усі та ретельно. Ваше завдання, мушу визнати, ризиковане і небезпечне. Перед таким завданням варто врегулювати особисті справи. Повернути борги друзям і тим, кого ви любите. Взяти в борг в інших...

Раптом він урвав себе.

– Рейнмаре з Беляви, – озвався за мить і глянув, та так, що Рейневановi аж мороз пішов попід шкірою. – А чи не мають часом твої приватні справи чогось спільного з помстою за смерть брата?

Рейневан заперечно покрутив головою, бо в горлі йому раптом пересохло так, що він не зміг би видушити ні слова.

– О-о-о, – склав руки Прокоп Голий. – Це добре. Це чудово. І так тримати.

– Рече Біблія: покладися на Господа, – продовжив він після паузи. – А щодо твого брата, ти можеш додатково покластися на

мене, Прокопа. Справою займуся я, особисто. Уже зайнявся. Твій брат, пам'ять якого я шаную, був тільки одним із багатьох наших союзників, убитих у Шльонську. Злочинна рука досягла багатьох людей, які нам симпатизували, багатьох, які нам допомагали. Ці злочини не залишаться безкарними. На терор ми відповімо терором, згідно з Божою заповіддю: око за око, зуб за зуб, рука за руку, нога за ногу, рана за рану. Твій брат буде відімщений, можеш в цьому не сумніватися. Але приватну помсту я тобі забороняю. Я розуміо твої почуття, але ти повинен стриматися. Зрозуміти, що тут існує ієрархія, черга на реванш, а ти в цій ієрархії далеко від переду. А знаєш, хто на самому переді? Я тобі скажу: я! Прокоп, званий Голим. Шльонські злочинці включили мене до свого списку – ти думаєш, я дозволю, щоб їм це минулося безкарно? Що я не покажу їм, що таке страх? Клянуся Отцем і Сином, що ті, хто кров пролив, заплатять власною кров'ю. Як сказано в Писанні: зітру, як той порох на вітрі, як болото на вулицях їх потопчу.* Пошлю вслід за ними меч, поки не винищу їх остаточно. Ті, хто уклав угоду з дияволом, хто потайки задумував злочини, хто в темряві завдавав підступних ударів, уже тепер озираються у тривозі, уже тепер відчувають на шиї чийсь погляд. Уже зараз ці креатури темряви лякаються того, що в темряві чатує на них самих. Бачили себе вовками, що сіють жах серед безборонних овець. А тепер самі затремтять, почувши виття вовка, який іде їхнім слідом. А висновок звідси такий: підготовка нашого нападу на Шльонськ зараз має ключове значення для всієї нашої справи. Це операція так само важлива, як от хоч би і теперішня облога Коліна або ж запланований на кінець року удар на Угорщину. Повторюю: якщо внаслідок твоїх спроб приватної помсти операція зазнає фіаско, я зроблю висновки. Суворі. Буду безжальним. Пам'ятай про це. Пам'ятатимеш?

– Пам'ятатиму.

---

* *Псалом 18; 42-43.*

– Прекрасно. А тепер... Рейнмаре, брат Неплах доніс мені, що ти спец у... гм... нетрадиційній медицині. А мені кості страшенно ломить... Ти можеш це заговорити? Вилікувати якимось закляттям?

– Брате Прокопе... Магія заборонена... Чарівництво – це peccatum mortalium* Четверта празька стаття...

– Перестань триндіти, добре? Я питав, чи ти можеш вилікувати.

– Можу. Прошу показати, де болить.

---

* *Смертний гріх (лат.).*

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ,

у якому ми ненадовго полишаємо наших героїв і переносимося з Чехії у Шльонськ, щоб подивитися, що у приблизно цей самий час поробляють деякі старі – і нові – знайомі.

«Чи я вже його десь бачив? – думав, дивлячись на свого гостя, Вендель Домараск, magister scholarum* колегіатської школи Святого Хреста в Ополі. – Чи я його десь бачив? І якщо так, то де? У Кракові? У Дрездені? В Опаві?»

З-за вікна долинали голоси учнів, які хором декламували строфи «Фіваїди» Стація. Раз по раз декламацію переривав вереск – це сигнатор, що наглядав за класом, за допомогою різки виправляв чиюсь латину і заохочував до успіхів у навчанні.

Гість був високий, такий худий, що аж мало не кістлявий, але в ньому відчувалася сила. Сивувате волосся було зачесане так, як це було прийнято серед кліру, а фетрова шапка, Вендель Домараск побився б об заклад на що завгодно, прикривала тонзуру або слід від неї. Прибулець також міг би – щодо цього магістр теж готовий був закластися – по-чернечому опустити очі, покірно схилити голову, скласти руки і бурмотіти молитву. Міг би. Якби хотів. Зараз він явно не хотів. Дивився магістрові просто в очі.

Очі прибульця були дуже дивні. Своєю нерухомою гостротою вони непокоїли, будили тисячі мурашок за коміром і на спині. Але найдивнішим був їхній колір – колір заліза, старого, потемнілого, вислуженого клинка ножа. Це враження посилювали рудуваті плямки на райдужках, чисто тобі сліди іржі.

– Ecce sub occiduas versae iam Noctis habenas astrorumgue obitus, ubi primum maxima Tethys imu... impulit... Ай! О Боже!

---

* *Керівник і вчитель колегіатської школи.*

Вендель Домараск, magister scholarum колегіатської школи Святого Хреста в Ополі, а водночас головний резидент таборитської розвідки, шеф і координатор шпигунської мережі в Шльонську, тихо зітхнув. Він знав, ким був прибулець, його попередили, що той прибуде. Він знав, за чиїм наказом прибулець прибув і чий авторитет представляє. Він знав, які прибулець має повноваження, знав, що той має право наказувати, знав також, що загрожує за невиконання його наказів. Більше Домараск не знав. Нічого більше. Особливо ж того, як прибульця звати.

– Айно, так, милостивий пане, – він врешті-решт вирішив вжити форму настільки ж ввічливу, наскільки й безпечно-нейтральну. – Нелегко нам тут у Шльонську останнім часом. Я не кажу вам цього, зрозумійте, щоб відкручуватися від завдань або виправдовувати неробство, у жодному разі, я докладаю старань, брат Прокоп може бути впевнений...

Він не договорив. Залізний погляд прибульця, як виявилося, з-посеред інших властивостей мав також дивовижну властивість вгамовувати словесні потоки.

– У лютому минулого року, – Вендель Домараск перейшов на коротші й конкретніші речення, – виникнув, як ви, мабуть, знаєте, Стшелінський союз. Шльонські князі, старости і ради Вроцлава, Свидниці, Явора і Клодзька. Мета: мобілізація армії для удару на Чехію. А перед мобілізацією – ліквідація чеських сіток агентів, які діють у Шльонську.

Прибулець кивнув головою на знак, що йому відомо. Але залізні очі не змінили виразу.

– Нам завдали потужного удару, – безпристрасно продовжив шпигун. – Єпископська інквізиція, контррозвідки Альбрехта Колдіца і Пути з Частоловиць. Абати з Генрикова, Кам'янця і Кшешова. Восени спіймали свидницького резидента й кількох наших людей у Вроцлаві. Когось змусили давати свідчення або хтось зрадив, бо вже в другу неділю адвенту схопили групу з Явора. Узимку

заарештували більшість агентів з району Ниси. А цього року нема місяця, щоби хтось не провалився... Або щоб когось не вбили. Шириться терор. Ті, хто нам сприяє, гинуть. Гинуть купці, які співпрацюють з нами... Людей охопив страх. Вербувати нових агентів у таких умовах важко, інфільтрувати важко, зростає ризик зради й провокації. Брата Прокопа, я розумію, не цікавлять труднощі, а результати, наслідки... Перекажіть, що ми робимо, що можемо. Робимо своє. Я роблю своє. Дотримуюся принципів ремесла – і роблю своє...

– Я не приїхав сюди з перевіркою, – спокійно вставив залізноокий. – У мене в Шльонську своє завдання, яке я повинен виконати. Вас я відвідав з трьох причин. Primo, ви найкраще законспіровані, а мені трохи залежить на власній безпеці. Secundo, мені потрібна ваша допомога.

Магістр зітхнув, ковтнув слину, сміливіше підняв голову.

– A tertio?

– Вам потрібна допомога Прокопа. Ось вона.

Залізноокий розв'язав свою торбу, дістав з неї чималий вузлик, замотаний в овечу шкуру і перев'язаний ремінцем. Вузлик важко гупнув об стіл, повідомивши про свій вміст приглушеним брязкотом. Шпигун простягнув руку. Його кістлява, покрита старечими плямами рука нагадувала кігтисту лапу яструба-перепелятника.

– Саме цього, – сказав він, торкаючись згортка, – нам треба. Золота і переможного духу. Хай мені Прокоп дасть більше золота і ще зо дві перемоги на міру Тахова, і за рік Шльонськ буде його.

– Numquam tibi sanguinis huius ius erit aut magno feries impre... imperdita Tydeo pectora; vado equidem exsul... exsultans... Ой! Ай!

– Ви згадували, – magister scholarum прикрив віконце, – що очікуєте моєї допомоги.

– Ось список речей, які мені знадобляться. Постарайтеся роздобути їх якнайшвидше.

– Гм-м. Буде зроблено.

– Мені також необхідно зустрітися з Урбаном Горном. Повідомте його. Нехай прибуде до Ополе.

– Горна немає в Шльонську. Йому довелося втікати. Хтось доніс, його замалим не схопили. У Мілічі він убив одного розбійника, важко поранив другого... Ха, неначе у лицарському романі... Зараз він, мабуть, у Великопольщі. Точно я не знаю. Як спеціальний агент, Горн мені не підпорядкований і не підзвітний.

– У такому разі Тибальд Раабе. Викличте його сюди.

– Із цим теж буде проблема. Тибальд сидить у льоху.

– Де? У кого?

– У замку Шварцвальдау. У пана Германа Цеттріца Молодшого.

– Дістаньте мені доброго коня.

* * *

Лицар Герман фон Цеттріц Молодший, володар замку Шварцвальдау, сидів, розвалившись у кріслі, що нагадувало трон. На стіні за його спиною висів дещо закіптюжений гобелен, на якому, судячи з усього, був зображений райський сад. Біля ніг лицаря лежали два надзвичайно брудні хорти. Поряд, за накритим столом, сиділа свита лицаря, ненабагато чистіша від хортів, яка складалася з п'яти озброєних бургманів[11] і двох дівчат, професію яких було не дуже важко відгадати.

Герман фон Цеттріц струсив крихти хліба з черева і родового герба, червлено-срібної голови тура, подивився згори вниз на ксьондза, який стояв перед ним у смиренній позі прохача.

– А так, – повторив він. – Саме так, попе. Як тебе звати? Я забув.

– Отець Апфельбаум, – ксьондз підняв очі. Вони мали, як констатував Цетрріц, колір заліза.

– А отже, – він випнув щелепу, – саме так! Саме так, попе Апфельбаум. Згаданий Тибальд Раабе сидить у моєму льоху. Я посадив негідника під замок. Бо він єретик.

– Справді?

– Виспівував проти попів, глумився над папою, над Святим Отцем. Малюночок такий потішний показував, ніби папа Мартін V у хлівці, за кабанчиками доглядає; папа – це той, що з тіарою на голові, третій зліва. Бу-уга-а-га-а-га-а-га-а-а!

Цеттріц аж розплакався від реготу, а разом з ним зареготали і його бургмани. Один із хортів загавкав і дістав копняка. Залізноокий прибулець вимушено всміхнувся.

– Але я його попереджав, – посерйознішав лицар, – щоб він мені підданих не бунтував. Співай, кажу йому, курва твоя, скільки хочеш пісень про Вікліфа й антихриста, називай скільки хочеш попів п'явками, бо вони й справді п'явки. Але не розказуй кметям, курва твоя, що перед Богом усі рівні і що незабаром усе буде спільне, в тому числі мої землі, мій бург, моя комора і моя скарбниця. І що данини платити на замок не треба взагалі, бо надійде справедливий божий лад і скасує та ліквідує всі данини та повинності. Я попереджав його, застерігав. Він не послухався, тож я й засадив його до льоху. Я ще не вирішив, що з ними зроблю. Може, накажу повісити. Може, тільки висікти. Може, поставлю під прангер* на ринку в Ландесгуті. Може, видам у руки вроцлавського єпископа. Мені конче треба залагодити відносини з єпископатом, бо останнім часом вони чогось трішечки зіпсувалися, бу-уга-а-га-а-га!

Залізноокий ксьондз знав, звичайно ж, про що йдеться. Він знав про напад на монастир цистерціанців у Кшешові, вчинений Цеттріцом улітку минулого року. З реготу збройних за столом він дійшов висновку, що вони теж брали участь у грабежі. Можливо, він занадто уважно приглядався, можливо, щось було в його обличчі, бо володар Шварцвальдау раптом випростався і гупнув кулаком у поручень крісла.

– Кшешовський абат спалив мені трьох робітників! – заревів так, що не посоромився б навіть тур із герба. – Проти моєї волі

* *Ганебний стовп (з нім. Pranger).*

вчинив! Посварився зі мною, курва його, хоч я його попереджав, що це йому так не обійдеться! Без пояснення звинуватив трьох робітників у сприянні гуситам, послав на вогнище! А все для того, щоби до мене зневагу виявити! Думав, що я не наважуся, що в мене сил нема, щоб на монастир вдарити! То я йому й показав, де раки зимують!

– Показ, – ксьондз знову підняв очі, – відбувся, наскільки я пам'ятаю, за допомогою і за участю трутновських Сиріток під проводом Яна Баштіна з Поростле.

Лицар нахилився, просвердлив його поглядом.

– Та хто ж ти, попе?

– Не здогадуєтеся?

– Здогадуюся, це правда, – сплюнув Цеттріц. – Правда й те, що абата я навчив добрих звичаїв з вашою неоціненною гуситською допомогою. Але чи це робить мене гуситом? Я причастя приймаю в католицький спосіб, вірю в чистилище, а в потребі закликаю святих. Я не маю з вами нічого спільного.

– За винятком здобичі, награбованої в Кшешові, поділеної пів на пів із Баштіном. Коні, корови, свині, готівка золотом і сріблом, вино, літургійний посуд... Сподіваєтеся, пане, що єпископ Конрад відпустить вам ці гріхи взамін за звичайного собі голіарда?

– Надто відважно, – Цеттріц примружив очі, – ти тут поводишся. Гляди! Бо ще й тебе додам до рахунку. Ой і зрадів би тобі єпископ, зрадів би... Та я бачу, що ти пройда, а не якийсь собі тюхтій. Але ні голосу, ні очей не піднімай. Перед лицарем стоїш! Перед паном!

– Я знаю. І пропоную лицарський спосіб полагодити справу. Гідний викуп за зброєносця – десять кіп грошей. Голіард не є вищим, ніж зброєносець. Заплачу за нього.

Цеттріц подивився на бургманів, а ті, наче за командою, поовчому вишкірили зуби.

– Ти привіз сюди срібло? Воно в тебе у в'юках, так? А кінь у стайні? У моїй стайні? В моєму замку?

– Саме так, – у залізноокого не здригнулася повіка. – У вашій стайні, у вашому замку. Але ви не дали мені закінчити. Я дам вам за голіарда Тибальда ще щось.

– І що ж це таке, мені цікаво?

– Гарантію. Коли Божі воїни прийдуть у Шльонськ, а це станеться швидко, коли палитимуть тут усе до голої землі, нічого поганого не станеться ні вашій стайні, ні вашому замку, ні майну ваших підданих. Ми з принципу не палимо маєтки прихильних до нас людей. А тим більше – союзників.

Тривалий час було тихо. Так тихо, що було чути, як чухаються блошливі хорти.

– Усі геть! – раптом заревів на свою свиту лицар. – Raus!* Гетьте! Усі! Зараз же!

– Стосовно союзу і дружби, – озвався, коли вони лишилися самі, Герман Цеттріц Молодший, пан на Шварцвальдау. – Стосовно майбутньої співпраці... Майбутньої спільної боротьби і братства по зброї... І поділу здобичі, природно... Чи можемо ми, брате чеху, обговорити деталі?

* * *

Відразу ж за брамою вони пришпорили коней, погнали галопом. Небо на заході темніло, навіть чорніло. Вихор завивав і свистів у кронах ялиць, зривав сухе листя з дубів і грабів.

– Пане Влк!

– Що?

– Дякую! Дякую за звільнення!

Залізноокий ксьондз обернувся в сідлі.

– Ти мені потрібний, Тибальде Раабе. Мені потрібна інформація.

– Розумію.

– Сумніваюся. Ага, Раабе, іще одне.

---

* *Геть! (Нім.).*

– Слухаю, пане Влк.

– Ніколи більше не вимовляй уголос мого прізвища.

* * *

Село, певно, лежало прямісінько на шляху загонів Баштіна з Поростле, які після минулорічного нападу на кшешівський монастир грабували землі між Ландесгутом і Валбжихом. Чимось, певно, це село мусило гуситам не догодити, бо від нього залишилася чорна випалена земля, з якої тільки де-не-де щось стирчало. Небагато залишилося і з місцевого костелика – якраз стільки, щоби можна було розпізнати, що це був костелик. Єдине, що вціліло, – це придорожній хрест і розташований за згарищем храму цвинтар, захований у вільшанику.

Вітер дув, чесав покриті лісами схили гір, затягував небо чорно-синьою паволокою хмар.

Залізноокий ксьондз притримав коня, обернувся, зачекав, поки під'їде Тибальд Раабе.

– Злазь, – сухо сказав він. – Я казав, що ти повинен надати мені деяку інформацію. Тут і зараз.

– Тут? На цьому зловісному урочищі? Якраз коло цвинтаря? В сутінки? Під голим небом, з якого ось-ось вперіщить? Не можемо поговорити в корчмі, за пивом?

– Я вже і так достатньо через тебе розконспірувався. Не хочу, щоби мене з тобою бачили. І пов'язували. Тому...

Він урвав, побачивши, як очі голіарда розширюються від жаху.

Перш за все вони побачили вибух чорного птаства, яке зірвалося з заростей, що оточували цвинтар. А тоді побачили танцівників.

Один за одним, рядочком, тримаючись за руки, виходили з-за цвинтарного муру скелети, витанцьовуючи в диких і гротескних стрибках. Декотрі голі, декотрі без деяких частин, декотрі при-

крашені порваними рештками саванів – вони танцювали, вихитуючись і високо підкидаючи костисті ступні, голінні та стегнові кістки, ритмічно клацаючи при цьому щербатими щелепами. Вітер вив, завивав як проклятий, свистів між ребрами і в тазових кістках, виграв на черепах, немов на окаринах.

– Totentanz... – зітхнув Тибальд Раабе. – Danse macabre*

Хоровод кістяків тричі обійшов цвинтар, потім, усе ще тримаючись за руки, скелети рушили у ліс на схилі, все ще пританцьовуючим кроком, виконуючи різні па. Вони йшли, з підскоками і торохкотінням, у заметілі листя, в завірюсі попелу, що здіймався з пожарища. Хмари чорного птаства супроводжували їх весь час. Навіть тоді, коли жахливі танцівники зникли в гущавині, птахи, які кружляли понад верхівками дерев, позначали шлях їхньої процесії.

– Знак, – пробелькотів голіард. – Лиха прикмета! Прийде зараза... Або війна...

– Або і те, й інше, – знизав плечима залізноокий. – Виходить, хіліасти не помилялися. Цей світ не має шансів проіснувати до кінця другого тисячоліття, загибель, судячи з усіх видимих знаків, спіткає його набагато раніше. Я б навіть сказав, скоро. Скоріше ходімо, Тибальде. Я передумав. Пошукаймо все-таки якогось постоялого двору. Десь якнайдалі звідсіля.

* * *

– Ех, пане, – сказав Тибальд Раабе з повним ротом гороху і капусти. – А де ж мені таку інформацію дістати? Звичайно, про те, що я знаю, розповісти вам я можу, з подробицями. Про Петерліна з Беляви. Про його брата Рейневана і про роман Рейневана з Аделею Стерчевою, про те, що з цього вийшло. Про те, що сталося в раубрітерському селищі Кромолін та на турнірі в Зембицях... А що там у Рейневана, пане? Здоровий? Добре мається? Він? Самсон? Шарлей?

* *Totentanz, danse macabre – танець смерті (нім., фр.).*

– Не відходь від теми. Але якщо вже ми про це говоримо, то хто він, цей Шарлей?

– Не знаєте? Та він нібито порочний монах або ксьондз, який начебто втік з монастирської в'язниці. Кажуть також – а конкретно мені про це розповідав такий собі Тассіло де Тресков – що Шарлей брав участь у вроцлавській едиції* 1418 року. Знаєте, вісімнадцятого липня, коли збунтовані різники і шевці забили бургомістра Фрайбергера і шістьох засідателів. Тридцять бунтівничих голів упало за це під сокирою на вроцлавському ринку, а тридцятьох було засуджено до вигнання. А позаяк Шарлей усе ще носить голову на плечах, то мусив бути поміж тими вигнаними. Я думаю...

– Досить, – перебив залізноокий. – Наступні відомості. Ті, про які я просив. Про напад на збирача податків і на конвой, якій віз зібраний податок. Конвой, у якому був Рейневан. У якому був і ти, Тибальде.

– Айно, айно, – голіард зачерпнув ложку гороху. – Що знаю, те знаю. І розповім, чому б і ні. Але про ці інші речі...

– Про чорних вершників, які кричать: «Adsumus». І явно вживають арабську субстанцію під назвою гашш'иш.

– Отож-бо. Я не бачив і не знаю про це взагалі нічого. Де мені взяти ці відомості? Звідки їх дістати?

– Спробуй, – голос залізноокого небезпечно змінився, – пошукати в мисці, яка в тебе під носом. Між горохом і шкварками. Знайдеш – тобі ж краще. Збережеш час і сили.

– Розумію.

– Дуже добре. Усі відомості, Тибальде. Усе, що тільки можна. Факти, плітки, чутки, те, про що говорять по корчмах, на базарах і ярмарках, у монастирях, казармах і борделях. Про що ксьондзи патякають на проповідях, парафіяни у процесіях, райці по ратушах, а баби при криницях. Ясно?

– Як сонце.

---

* *Заворушення, бунт (заст.).*

– Сьогодні переддень святої Ядвіги, чотирнадцяте жовтня, вівторок. Через п'ять днів, у неділю, зустрінемося у Свидниці. Після меси, перед фарою Станіслава і Вацлава. Коли побачиш мене, не підходь. Я піду, а ти йди слідом. Зрозумів?

– Так, пане Влк... Кгм... Пробачте...

– Цього разу ще пробачаю. Але наступного разу я тебе вб'ю.

* * *

Tempora cum causis Latium digesta per annum
lapsaque sub terras ortaque signa canam...

Учням колегіатської школи Святого Хреста в Ополі на сьогодні задали «Fasti» Овідія. З-над Млинівки долинало перегукування рибалок і вереск праль, які сварилися між собою. Вендель Домараск, magister scholarum, поклав у тайник рапорти агентів. Зміст більшості рапортів був тривожний.

Щось готувалося.

«Тип із залізними очима, – подумав Вендель Домараск, – через нього виникнуть проблеми. Я знав це відразу, як тільки його побачив. Зрозуміло, навіщо його сюди прислали. Це вбивця. Таємний убивця. Присланий для того, щоб когось прибрати. А після цього завжди починаються переслідування, вибухає лютий терор. І не можна спокійно працювати. Шпигунство любить спокій, не терпить метушні і сум'яття.

А особливо воно не терпить людей для спеціальних завдань.

Чому, – магістр спер підборіддя на переплетені долоні, – чому він запитував про Фогельзанг*?»

* * *

– Фогельзанг. Вам щось говорить ця назва?

– Природно, – Домараск, хоч і вражений, опанував себе, не дозволив здригнутися навіть брові. – Звісно, що говорить.

* *Фогельзанг (нім. Vogelsang) – пташиний спів.*

– Тоді я слухаю.

– Криптонім «Фогельзанг», – магістр постарався, щоб його тон був діловим, а голос – байдужим, – присвоїли таємній групі для спеціальних завдань, яка підпорядковувалася безпосередньо Жижці. Група мала координатора і зв'язкового. Коли той загинув за дивних обставин, зв'язок обірвався. Фогельзанг просто зник. Я отримав наказ знайти групу. Я доклав зусиль. Почав пошуки. Безрезультатно.

Він не опустив погляду, хоча залізні очі кололи, як голки.

– Факти я знаю, – у голосі прибульця не було й сліду емоцій. – Те, про що прошу, – це ваша власна думка щодо цього питання. І ваші висновки.

«Висновки, – подумав Домараск, – уже давно зроблено. Їх зробив Флютик, Богухвал Неплах, який тепер гарячково шукає винних. Бо Фогельзанг, у цьому немає жодної таємниці, отримав із Табора кошти. Величезні гроші, які малі піти на фінансування «спеціальних операцій». Гроші явно були занадто великі, а завербовані у Фогельзанг люди – занадто спеціальні. Результат – зникли гроші, зникли люди. І швидше за все – безповоротно».

– Зв'язковий і координатор Фогельзангу, – сказав він під поглядом, який його підганяв, – був, як я вже сказав, убитий. Обставини вбивства були не тільки загадковими. Вони насторожували, а поголос зробив із них просто жахіття. Страх перед смертю може перемогти лояльність і відданість справі. У великій тривозі й боячись за життя про лояльність забувають.

– Про лояльність забувають, – повільно повторив прибулець. – А ви про вашу забули б?

– Моя не є непевною.

– Розумію.

«Сподіваюся , що так, – подумав Домараск. – Сподіваюся, що ти зрозумів. Бо я знаю чутки, які ходять серед оточення Прокопа і Флютика, – про зраду, про змову. Змова, ще б пак! Формують якусь

секретну «спеціальну групу», вербуючи до неї шахраїв з темною біографією, які на перший сигнал про загрозу дезертирують і викрадають довірені їм гроші. А після цього шукають змови.

І присилають у Шльонськ убивцю».

Пралі над Млинівкою сварилися і звинувачували одна одну в проституції. Рибалки лаялися. Учні декламували Овідія.

Adnue conanti per laudes ire tuorum

deque meo pavidos excute corde metus...

«Цікаво, – подумав магістр, зачиняючи вікно, – де зараз цей тип?»

* * *

– Ти знаєш цю жінку? – запитав друга Парсіфаль Рахенау. – І цю панну?

– Ти ж бачив, що я з нею вітався, – буркнув у відповідь, попускаючи пояс, Генріх Барут на прізвисько Шпачок. – Що я її в ручку чмокав. Ти думаєш, я маю звичай чужих бабів у руку чмокати? Це моя стрийна, Грозвіта, видно, в дорозі. Та товстощока – то її покоївка. А та, яка в чепчику, – її економка.

– А панна?

– Дочка стрийни, отже, моя кузина. Стрийна – дружина мого стрия. Але не стрия Генріха, який сидить на Смарховіцах і якого звуть Гейнеманом, ані того з Голої Гори, Генріха, якого звуть Журавлем, а того третього, наймолодшого батькового брата, якого звати...

– Генріх, – відгадав Парсіфаль Рахенау, який задивився на світловолосу дівчинку.

– Ти з ним знайомий? А, ну то тоді ти знаєш. Так от, він – мій стрий, стрийна – його дружина, а дівчисько – їхня донька. Звати її Офка. А що це ти на неї так витріщаєшся, га?

– Я... – почервонів хлопець. – Нічого... Я тільки так...

Офка фон Барут тільки вдавала, ніби повністю зайнята тим, що вертиться на лаві, махає ногами, постукує ложкою по мисці,

витріщається в стелю і смикає за кінець коси. Насправді вона вже давно помітила зацікавленість зброєносця і зненацька вирішила відреагувати. Показавши йому язика.

– Коза, – з відразою прокоментував Шпачок.

Парсіфаль не прокоментував. Він був цілковито зачарований. Єдине, що його непокоїло, – це питання спорідненості. Рахенау були споріднені з Барутами, котрась із сестер дядька Гавейна була, здається, кузиною тітки дружини Генріха, якого звали Журавлем. Така річ, напевно, потребувала диспенси*, а з диспенсою бувало по-різному. Парсіфаль думав про одруження як про неприємний обов'язок, якщо не взагалі покарання, але тепер зрозумів поза будь-яким сумнівом, що якщо вже женитися, то він у тисячу разів більше воліє світловолосу Офку фон Барут, ніж худу як тріска і прищувату Зузанну, яку вперто сватав Рахенау її батько, старий Альбрехт фон Гакеборн, пан на Пшевозі. Парсіфаль мав твердий намір відтягувати одруження, скільки вдасться. Але з роками Зузана Гакеборн могла щонайбільше примножити свої прищі, натомість Офка мала задатки вродливої панни. Вельми вродливої панни...

Вродлива *in spe* панна, явно втішена його зацікавленням, спочатку вишкірила на нього нижні зубки, а тоді знову звісила язичок аж на підборіддя. Матрона в чепчику, яка сиділа поруч, різко її вишпетила. Офка вишкірила зубки, цього разу, для різноманітності, – верхні.

– Скільки... – пробурмотів Парсіфаль Рахенау. – Скільки їй буде років?

– А що мене це може обходити? – відмахнувся Шпачок. – І тебе, якщо вже ми про це говоримо? Жери швидше цю кашу, нам тра в дорогу. Пан Пута розгнівається, якщо ми не приїдемо до Клодзька вчасно.

---

* *Диспенса (від середньов. лат. dispensare – звільняти) – звільнення від застосування якогось церковного правила.*

– Якщо не помиляюся, – пролунало коло них, – я маю справу зі шляхетними панами лицарями Генріхом Барутом і Парсіфалем фон Рахенау?

Вони підвели голови. Біля них стояв ксьондз, високий, сивуватий. З очима кольору заліза. А може, вони тільки здавалися такими в задимленому повітрі корчми?

– Таки так, – Парсіфаль Рахенау схилив голову. – Таки так, святий отче. Це ми. Але ми не лицарі. Ще не пасовані...

– Але ж це, – усміхнувся ксьондз, – тільки питання часу. Та ще й недовгого, я впевнений. З вашого дозволу, я отець Шльосскнехт, слуга божий... Ох і холодно ж сьогодні... Випити б грітого вина... Чи панове лицарі зроблять мені честь і погодяться, щоб я приніс по кухлику і для них? Є охота?

Шпачок і Парсіфаль перезирнулися, проковтнули слину. Охота була, ще й велика. Гірше було з готівкою.

– Отець Шльосскнехт, слуга Божий, – ксьондз, ставлячи на стіл кухлі, поновив презентацію. – Тепер при бжегській колегіаті. До того капелан лицаря Отто Кауффунга, упокій, Господи, його душу...

– Капелан пана Кауффунга! – Парсіфаль Рахенау відірвав погляд від Офки фон Барут, мало не захлинувшись грітим вином. – Клянуся головою святого Тибурція! Таж він, у битві порубаний, на моїх руках сконав! Два роки тому це було, у вересні, у Голеньовських борах. Я був у його почті, на який напали бриганти*! Тоді, коли розбійники двох панн викрали, Біберштайнівну й Апольдівну. Щоби пізніше їх обох поганьбити, небог.

– Боже, будь милостивий, - склав руки ксьондз. – Невинних панн поганьблено? Скільки ж то зла у світі... Скільки зла... Скільки гріху... А хто ж міг на таке діло наважитися?

– Лицарі-розбійники. Їхнім ватажком був Рейнмар Беляу. Лотр і чарівник.

---

* *Бригант (з іт. brigante) – розбійник.*

– Чарівник? Неймовірно!

– Повірите, коли розкажу. Я на власні очі бачив... Та й чув немало...

– Я також багато що розповісти можу, – Шпачок сьорбнув з кухля. Його щоки вже неабияк розчервонілися. – Бо і я бачив чорнокнижницькі штучки цього Беляу! Відьом бачив, які на шабаш летіли! І людисьок побитих на гостинці під Франкенштейном, біля Горохової гори!

– Бути не може!

– Може, може, – хвалькувато запевнив Шпачок. – Правду повідаю! Людей пані Дзержки де Вірсінг, торговки кіньми, побили Чорні Вершники. Рота Смерті. Дияволи! Самі чорти у цього Беляу на послугах! Не повірите, коли я вам розповім!

Залізноокий ксьондз запевнив, що повірить. Гріте вино вдаряло в голову. Розв'язувало язики.

* * *

– Як ви сказали, велебний? – наморщив лоба Фричко Ностіц, закидаючи сідло на балку. – Як вас звуть?

– Отець Габершрак, – повторив ксьондз тихим голосом. – Канонік у костелі Пресвятої Діви в Ратиборі.

– Так-так, я чув про вас, – підтвердив з абсолютно впевненим виразом обличчя Фричко. – То яка у вас до мене справа? Така пильна, що ви аж у стайні мене переслідуєте? якщо йдеться про Гедвіжку Штраухівну, оту, що якраз із Ратибора, то клянуся, хай мене спалить святий Антоній, вона бреше. Батьком її байстряти я бути ніяк не можу, бо пендзлював її тільки раз, та й то в задок.

– Та ні, та ні, – швидко промовив ксьондз. – Йдеться про зовсім іншу справу, ніж Штраухівна, запевняю вас. Хоча, я б сказав, не менш делікатну. Я хотів би довідатися... Гм-м-м... Я хотів би довідатися про обставини смерті мого близького родича. Ой, може, все-таки ні... Я б радше волів...

– Що ви б воліли?

– Порозмовляти про це з кимось іншим. Позаяк...

– Щось ти крутиш, патер. Кажи – або гуляй звідси! Мені до корчми спішно, друзі чекають. Ти знаєш, що таке друзі? Дружина? Ну! То кажи швидко, в чому річ!

– А ви відповісте, якщо я запитаю?

– А то вже, – закопилив губу Фричко фон Ностіц, – побачимо. Бо надто часто ви, попи, пхаєте свого носа куди не треба. Надто часто. Замість того, щоби займатися своїми справами. І молитовником. Молитися Богу і допомагати бідним, як наказує статут.

– Я так і знав, – спокійно відповів ксьондз, піднімаючи очі, які, як виявилося, були кольору заліза. – Я передбачав, що ви так відповісте. Тому я хотів вас попросити всього лише бути посередником. Порозмовляти-бо я хотів із вашим другом, тим італійцем... Його мені особливо рекомендували. Як наймудрішого і найдосвідченішого з-поміж вас.

Фричко вибухнув сміхом, таким голосним, що аж коні почали хропти і тупати.

– Оце тобі маєш! Покепкували з тебе, патер, на посміховисько виставили. Вітелоццо Гаетані – найдосвідченіший? У чому? Хіба що у випивці. Наймудріший? Це п'ємонтський бевзь, справжнісінький телепень, бовдур невчений. Усе, що він міг би тобі сказати, це його постійні *cazzo, fanculo, puttana і porcamadonna** Більше слів він не знає! Хочеш дізнатися правду? То питай розумних. Мене, щоб далеко не шукати.

– Якщо на те ваша воля, – ксьондз примружив очі, – то запитаю. Як і за яких обставин загинув пан Гануш Трост, купець, убитий два роки тому поблизу Срібної гори?

– Ха, – фиркнув Фричко. – Я чекав на щось подібне. Але вже пообіцяв, тому скажу.

Він сів на стаєнній лавці, показав ксьондзові на другу.

* *Полювання, груба лайка, повія, груба лайка (іт.).*

– У місяці вересні це було, якраз два роки тому, – почав він. – Ми виїхали з Кромоліна, раптом дивимося, хтось їде слідом. Зробили засідку, впіймали. І хто ж нам, дивимося, до рук потрапив? Не вгадаєш: Рейневан де Беляу. Отой чарівник і злочинець, ґвалтівник панн. Ти чув про Рейневана де Беляу, ґвалтівника панн?

– Що має спільного ґвалтівник панн зі смертю Троста?

– Зараз розповім. Ох і здивую я тебе, патер. Здивую...

* * *

– Брат Кантор? Анджей Кантор?

– Я, – диякон у костелі Воздвиження Святого Хреста аж підскочив, почувши голос за спиною. – Це я...

Чоловік, який стояв за ним, був одягнений у чорний плащ, розшитий квітками, сірий приталений дублет* і берет з пір'ям, вбрання за модою, прийнятою серед багатших купців і патриціїв. Але було в цьому чоловікові щось, що з купецтвом і міщанством ніяк не пов'язувалося. Диякон не знав, що саме. Може, дивна складка губ. Може, голос. Може, очі. Дивні. Кольору заліза.

– У мене тут для вас, – залізноокий видобув з-за пазухи капшук, – плата. За передачу до рук Святої Курії Рейнмара фон Беляу, яка відбулася, згідно з нашими книгами, тут, у місті Франкенштейн, *quintadecima die mensis Septembris Anno Domini* 1425** Плата трохи запізніла, але, на жаль, так працює наша бухгалтерія.

Диякон і не думав запитувати, що це за «наші книги» і «наша бухгалтерія». Він здогадувався. Взяв із рук чоловіка капшук. Набагато легший, ніж він сподівався. Але він не думав, що був сенс сваритися за відсотки.

– Я... – наважився він. – Я завжди... Свята Курія завжди на мене покластися може... Як тільки що підозріле побачу... Зразу ж

* *Вузький одяг типу куртки з білого полотна або вовняної тканини на підкладці, вдягався поверх сорочки, у холодну пору – підбитий хутром.*

П'ятнадцятого дня місяця вересня Року Божого 1425 (лат.).

донощу... Як стій до пріора лечу... От, не далі як у тамтой четвер, крутився по суконних рядах один такий...

– За згаданого Беляву, – перебив залізноокий, – ми особливо вдячні. Великий це був злочинець.

– Ну! – пожвавився Кантор. – Розбійник! Чарівник! Людей, кажуть, мордував. Труїв, розказують. На самого зембицького князя руку підняв. В Олесниці заміжніх жінок магією знаджував, знаджених ганьбив, а потім магією чинив так, щоби вони все забули. А доньку пана Яна Біберштайна взяв і викрав, а потім силою зґвалтував.

– Силою, – повторив, викривляючи губи, залізноокий. – А міг же, як чарівник, магією знадити, знаджену ганьбити туди-сюди, а потім магією зробити так, щоб вона про все забула. Якось тут, друже, логіки бракує, тобі не здається?

Диякон мовчав, розкривши рота. Він не дуже знав, що таке «логіка». Але підозрював найгірше.

– А якщо ти такий пильний, як похваляєшся, – досить байдужо тягнув далі залізноокий, – то чи не допитувався хто-небудь про Беляу? Пізніше, після арешту? Це міг бути якийсь спільник, гусит, вальденс або катар.

– Ви... ни... тував один, – промимрив проти власної волі Кантор. Він боявся наступних запитань. Головним чином одного: чому він не доніс на того, хто випитував. А не доніс зі страху. З жаху, який у ньому викликав той, хто випитував. Чорноволосий, вбраний у чорне, з начебто пташиною фізіономією. І з поглядом диявола.

– Як він виглядав? – солодко запитав залізноокий. – Опиши. Якомога докладніше. Будь ласка.

* * *

У парафіяльному костелі – на втіху чоловікові з залізними очима – не було жодної живої душі. На порожню і просмерджену

фіміамом пресвітерію дивилася з центральної дошки триптиху патронеса храму, свята Катерина Александрійська, оточена товстощокими ангеликами, які визирали з-за хмарин.

Залізноокий став на коліна перед вівтарем і ковчежцем, піднявся, швидкою ходою рушив і бік схованої у пітьмі бічного нефа сповідальні. Але перш ніж він устиг у ній всістися, з боку ризниці прозвучав голосний пчих і дещо тихіша лайка, а після лайки сповнене каяття: «Даруй, Господи». Залізноокий теж вилаявся. Але «Даруй, Господи» собі подарував. Потягнувся під плащ по капшук, бо скидалося на те, що без хабара не обійдеться.

Той, хто підійшов, виявився згорбленим ксьондзиком у закуйовдженій сутані, мабуть, сповідник, бо прямував він саме у бік сповідальні. Побачивши залізноокого ксьондза, став як укопаний і роззявив рота.

– Слава Ісусу Христу, – привітався залізноокий, вдягаючи на обличчя якомога люб'язнішу усмішку. – Вітаю, отче. У мене до вас...

Він обірвав.

– Брат... – обличчя сповідника раптом зм'якло, обвисло від здивування та недовірі. – брат Маркус! Це ти? Ти! Ти вцілів! Вижив! Очам не вірю!

– І правильно, – холодно відповів ксьондз з очима кольору заліза. – Бо ти помиляєшся, отче. Мене звати Кнойфель. Отець Ян Кнойфель.

– Я брат Каетан! Ти не впізнаєш мене?

– Ні.

– Але я тебе впізнаю, – старий сповідник склав руки. – Ми ж чотири роки провели в монастирі в Хрудимі... Щодня молилися в одному монастирі й приймали трапезу в одній трапезній. Щодня проходили один повз одного на кружганках. Аж до того жахливого дня, коли під монастир підійшли єретицькі орди...

– Ти плутаєш мене з кимось.

Сповідник якийсь час мовчав. Нарешті його обличчя прояснило, а усмішка деформувала губи.

– Розумію! – заявив він. – Інкогніто! Ти боїшся диявольських слуг, які мають довгі та мстиві руки. Даремно, брате, даремно! Не знаю, Божий мандрівче, які тебе вели дороги, але тепер ти серед своїх. Нас тут багато, Нас тут ціла група, ціла *communitas** бідних утікачів, вигнанців, вигнаних з вітчизни, вигнаних зі своїх пограбованих монастирів та осквернених храмів. Тут є брат Геліодор, який ледве врятувався з Хомутова, є абат Вецгаузен з Кладрубів, є втікачі зі Страгова, з Яромержа і Бржевнова... Володар цих земель, чоловік шляхетний і богобоязливий, сприяє нам. Він дозволяє нам вести тут школу, виголошувати проповіді про злочини єретиків... Він захищає й охороняє нас. Я знаю, через що ти пройшов, брате, розумію, що ти не хочеш розкривати себе. Якщо така твоя воля, я збережу таємницю. Слова не скажу. Захочеш іти далі, нікому не скажу, що я тебе бачив.

Залізноокий ксьондз якийсь час дивився на нього.

– Звичайно, – сказав він нарешті, – що не скажеш.

Блискавичний рух, удар з вкладеною в нього всією силою плеча. Озброєний зубатим кастетом п'ястук ударив сповідника просто в адамове яблуко і всадив його глибоко в роздушену гортань і трахею. Брат Каетан захарчав, схопився за горло, його очі вилізли з орбіт. Він пережив різанину, яку таборити Жижки влаштували в хрудимському монастирі домініканців у квітні 1421 року. Але цього удару він не міг пережити.

Свята Катерина і товстощокі ангелики байдужо дивилися, як він умирає.

Ксьондз із залізними очима зняв з пальців кастет, нахилився, вхопив покійника за сутану і затягнув його за сповідальню. Сам усівся на лавочці, закриваючи обличчя каптуром. Він сидів у цілковитій тиші, серед запаху фіміаму і свічок. Чекав.

---

* *Громада, спільнота (лат.).*

Близько полудня сюди, до парафіяльного костелу своєї патронеси, мала прийти до сповіді – разом з дитиною – панна Катажина фон Біберштайн, донька Яна Біберштайна, пана на Штольці. Залізноокого цікавили грішні думки панни Катажини Біберштайн. Її грішні вчинки. І деякі надзвичайно грішні факти її біографії

* * *

У місті Свидниці, у неділю дев'ятнадцятого жовтня, невдовзі після меси, спів і звуки лютні приваблювали перехожих на вулицю Котлярську, туди, де торгував своїм крамом гончар, неподалік провулку, що вів до синагоги. Стоячи на бочці, немолодий голіард у червоному каптурі та вирізаній зубчиками басці бренькав на струнах і співав.

На біскупів не дивитись,
Щоб їм золотом вдавитись:
Нашу віру запродали.
Боже, дай, щоб перестали...

З кожним наступним куплетом прибувало слухачів. Натовп навколо голіарда зростав і тіснішав. Щоправда, були й такі, які квапливо втікали, зорієнтувавшись, що в голіардовій пісеньці йдеться не про секс, як вони сподівалися, а про небезпечну останнім часом політику.

Двір попсув нам капеланів,
Каноніків та деканів.
Все у церкві занепало,
Побожності дуже мало [12]...

– Правда, правда! Свята правда! – загорлали кілька голосів із юрби. І моментально розпочалася дискусія. Одні вдалися в гостру критику кліру та Риму, інші, навпаки, бралися захищати, тверезо зауважуючи, що як не Рим – то що? А голіард скористався з нагоди і тихцем змився.

Він повернув у Хмільні підсіння, потім у Замкову вулицю, прямуючи до підвалля* при Гродській брамі. Невдовзі він побачив мету своєї подорожі – вивіску пивниці «Під Червоним Грифом».

– Ти гарно співав, Тибальде, – почув він за спиною. Голіард відхилив каптур, досить виклично подивився просто в очі кольору заліза.

– Дві години, – з докором промовив він, – я чекав на вас після меси під фарою. Ви не зволили показатися.

– Ти гарно співав, – залізноокий, сьогодні в мендикантській рясі мінорита, не визнав за потрібне виправдовуватися чи вибачатися. – Гарно, клянуся душею. Тільки трохи небезпечно. Ти не боїшся, що тебе знову в тюрму запроторять?

– По-перше, – закопилив губу Тибальд Раабе, – *pictoribus atque poetis quodlibet audendi semper fuit aequa potestas* [13]. По-друге, а як іще я можу працювати задля справи. Я не шпигун, який криється в пітьмі або під чужим одягом. Я агітатор, моя справа – йти межи люди...

– Добре, добре. Інформація.

– Сядьмо десь.

– Конче тут?

– Тут пиво найліпше.

– Тих чорних вершників, про яких ви запитували, – розповів голіард, коли вони всілися за стіл, – у Шльонську бачили багато разів. Зокрема, цікава річ, їх бачили як під Стшеліном, коли було вбито пана Барта, так і поблизу Собутки, коли загинув пан Чамбор з Гейссенштейна. У першому випадку бачив недоумок пастух, у другому – п'яний органіст, тож, як легко здогадатися, жодному з них не повірили. Більш вірогідними я вважаю конюхів і машталірів пані Дзержки де Вірсінг, торговки кіньми, кортеж якої лицарі в чорних обладунках атакували і розгромили під Франкенштейном. Є багато свідків цієї події. Цікаві речі розповідають і слуги Інквізиції...

* *Місце під міськими стінами, валами.*

– Ти розпитував слуг Інквізиції?

– Та що ви. Не сам. Через довірених осіб. Слуги вибовкали, що папський інквізитор, велебний Гжегож Гейнче, вже принаймні два роки провадить інтенсивне розслідування у справі якихось демонічних вершників, що роз'їжджають по Шльонську на чорних конях. Навіть назви попридумували: «Рота Смерті» або, по-біблійному, «Демони полуденної пори». А ще на них кажуть... «Месники». Але так, щоб інквізитор не чув. Бо вже давно стало зрозуміло, що Рота Смерті вбиває людей, яких підозрюють у сприянні гуситам, у торгівлі з ними, у постачанні їм продовольства, зброї, пороху, свинцю... Або коней, як це робила щойно згадувана Дзержка де Вірсінг. «Тому Чорні лицарі – це наші союзники, а не вороги, – шепчуться за спиною інквізитора його люди. – Нащо їх вистежувати, нащо їм заважати? Завдяки ним у нас менше роботи.»

– А напад на колектора, який віз податок? Призначений, як-не-як, для війни з гуситами?

– Невідомо, чи на збирача податку напала саме Рота. Про цю справу нічого не відомо.

Залізноокий досить довго мовчав.

– Мені цікаво, – нарешті сказав він, – чи хтось міг вижити після цього нападу.

– Не думаю.

– Ти вижив.

– Я, – Тибальд Раабе злегка усміхнувся, – маю досвід. Безперервно або переховуюся, або втікаю, так часто, що я вже виробив у собі інстинкт. Відколи я покинув краківську альма-матер заради мандрівки, лютні й пісні. Знаєте, як воно є, пане Влк: поет – це як диявол у жіночому монастирі, завжди все саме на нього звалять, його ж таки у всьому звинуватять. Треба вміти втікати. Інстинктивно, як сарна, як тільки щось, не думати, а відразу драла. Зрештою...

– Що зрештою?

– Мені тоді, на Сціборовій Вирубці, неабияк пощастило. Мене мучила срачка.

– Що?

– У кортежі була панянка, я казав вам, лицарська донька... Не міг я близько від неї, соромно... Тож я пішов випорожнитися далеко, в очерети, до самого озерця. Коли стався напад, я втік через мочар. Нападників навіть не бачив...

Залізноокий довго мовчав.

– Чому, – нарешті запитав він, – ти не сказав мені раніше, що там було озерце?

* * *

Утопник був дуже чуйний. Навіть мешкаючи в загубленому серед борів озерці біля Сціборової Вирубки, на пустирищі, де практично не було шансів кого-небудь зустріти, він поводився надзвичайно обережно. Виринаючи, він здійняв не більшу хвилю, ніж риба. Якби не те, що водна гладінь була рівнесенька, як дзеркало, залізноокий, що зачаївся в кущах, міг би взагалі не помітити, як розходяться кола. Вилазячи на берег, створіння ледь-ледь хлюпнуло, ледь-ледь зашелестіло, можна було би подумати, що це видра. Але залізноокий знав, що це не видра.

Будучи вже на сухій землі й переконавшись, що йому ніщо не загрожує, утопник набув упевненості в собі. Він випростався, затупотів великими ступнями, підскочив, у підскоку вода й намул щедро і з плюскотом полилися з-під його зеленого плащика. Уже зовсім осмілівши, утопник псикнув водою із зябер, розтулив жаб'ячу пащеку і голосно заскрекотів, повідомляючи навколишню природу про те, хто тут хазяїн.

Природа не відреагувала. Утопник покрутився трохи між трав, попорпався у болоті, врешті-решт вирушив під гору, у бік лісу. І потрапив прямісінько в пастку. Скрекотнув, побачивши перед собою насипане з піску півколо. Наблизив пласку ступню – і

зі здивуванням відсмикнув її. Раптом збагнув, у чому справа, голосно заквакав й обернувся, щоб утікати. Але вже було пізно. Залізноокий вискочив із заростей і замкнув магічне коло висипаним із мішка піском. Замкнувши, всівся на пеньку.

– Доброго вечора, – чемно сказав він. – Я хотів би порозмовляти.

Утопник – залізноокий уже бачив, що це створіння правильніше називати водяником, – кілька разів спробував перескочити через магічне коло, безрезультатно, ясна річ. Змирившись з долею, він енергійно потрусив пласкою головою, причому з його вух вилилося багато води.

– Брекк-рек, – заскрекотів він. – Брекк-рекекекс.

– Виплюнь мул і повтори, будь ласка.

– Брекекґреґ-ґреґ-ґреґ.

– Ти робиш ідіота із себе? Чи з мене?

– Куакс-квааакс.

– Шкода таланту, пане водянику. Ти мене не обдуриш. Я прекрасно знаю, що ви розумієте і вмієте говорити по-людськи.

Водяник закліпав подвійними повіками і розкрив рота, широкого, як у ропухи.

– По-людськи... – забулькав він, плюючи водою. – По-людськи – авжеж, так. Але чого б це я мав би балакати по-німецьки?

– Один-нуль на твою користь. По-чеськи може бути?

– Чому б і ні?

– Як тебе звати?

– А як я тобі скажу, то ти мене випустиш?

– Ні!

– То йди до сраки.

Якийсь час панувала тиша. Її порушив залізноокий.

– Є, – лагідно почав він, – одна справа, яку треба залагодити, пане водянику. Я хочу, щоб ти мені щось дав. Ні, не дав. Скажімо так: дав доступ.

– До гівна я тобі дам доступ.

– Я й на мить не припускав, – усміхнувся залізноокий, – що ти згодишся відразу, і передбачав, що над цим доведеться попрацювати. Я терплячий. Маю час.

Утопник підскочив, затупотів. З-під його плащика знову полилася вода, видно, він мав там чималий її запас.

– Чого ти хочеш? - заскрекотів він. – Чому ти мене мучиш? Що я тобі зробив? Чого ти від мене хочеш?

– Від тебе – нічого. Радше від твоєї дружини. Вона, зрештою, чує нашу розмову, вона он там, біля самого берега, я бачу, як заворушився очерет і задрижало латаття. Добрий вечір, пані водяникова! Не йдіть, будь ласка, ви будете потрібні!

З-під берега почувся плюскіт, ніби пірнув у воду бобер, водою пішли кола. Упійманий утопник голосно загудів, немов болотяний бугай, коли той трубить, засунувши дзьоб у болото. Потім сильно розчепірив зябра і видобув із себе гучний скрекіт. Залізноокий безпристрасно спостерігав за ним.

– Два роки тому, – сказав він спокійно, – у місяці вересні, який ви називаєте Мхеанх, тут, на Сціборовій Вирубці, сталися напад, бійка і вбивство.

Водяник знову надувся, пирснув. Із зябер щедро дзюркнуло.

– А мені що до того? Я не лізу до ваших афер.

– Жертви, обтяжені каменями, кинули у цей ставок. Я впевнений, бо ніколи не буває інакше, що котрась із жертв ще жила, коли її кидали у воду. Що вмерла тільки тому, що потонула. А якщо це було так, то вона там у тебе, на дні, у твоєму *rehoengan*, підводному лігві та скарбниці. Вона там у тебе у вигляді *hevai*.

– У вигляді чого? Не розумію.

– Але ж розумієш. *Hevai* того, хто потонув. Маєш її у скарбниці. Пошли по неї дружину. Накажи, нехай принесе.

– Ти тут нісенітниці верзеш, людино, – перебільшено захрипіла істота, – а в мене зябра висихають... Я задихаюся... Вмираю...

– Не намагайся робити з мене дурня. Ти можеш дихати атмосферним повітрям так само довго, як рак, нічого тобі не станеться. Але коли зійде сонце і здійметься вітер... Коли в тебе почне репатися шкіра...

– Ядзька-а-а! – загукав водяник. – Неси сюди *hevai*! Знаєш яку!

– То ти й по-польськи говориш.

Водяник закашлявся, дзюркнув водою з носа.

– Дружина полька, – неохоче відповів він. – З Гопла. Ми можемо порозмовляти серйозно?

– Звичайно.

– То послухай, смертний чоловіче. Ти правильно здогадався. З тих шістнадцяти, яких тоді тут побили і покидали у став... Один, хоч неслабо подірявлений, ще був живий. Серце билося, він ішов до дна у хмарі крові і бульок. Набрав у легені води й помер, але... про це ти також догадався... я встиг опинитися біля нього, перш ніж це сталося, і в мене є його... Є *hevai*. Якщо я тобі її дам... Пообіцяєш, що ти випустиш мене?

– Пообіцяю. Обіцяю.

– Навіть якщо виявиться... Бо якщо вже ти так багато знаєш, то ти ж, певно, не віриш у казки і забобони? Ти не повернеш утопленика до життя, розбивши *hevai*. Це нісенітниця, забобон, вигадка. Ти нічого не доб'єшся, тільки розпорошиш його ауру. Зробиш так, що він помре вдруге, у величезних стражданнях, таких страшних, що аура може цього не витримати і відмерти. Так що якщо це був хтось тобі близький...

– Це не був ніхто мені близький, – відрізав залізноокий. – І я не вірю в забобони. Дай мені *hevai* всього лише на кілька хвилин. Потім я тобі її поверну цілою й неушкодженою. А тебе звільню.

– Гм, – закліпав усіма повіками водяник. – Якщо так, то на якого милого знадобилася тобі ця пастка? Навіщо ти мене ловив, наражаючи на стрес і нерви? Треба було прийти, попросити..

– Наступного разу.

Біля берега щось захлюпотіло, засмерділо шламом і дохлою рибою. Невдовзі, наближаючись повільно і обережно, як болотяна черепаха, до них підійшла дружина водяника. Залізноокий подивився на неї із зацікавленням, бо він уперше в житті бачив гоплану. На перший погляд вона не дуже відрізнялася від свого чоловіка, але вправне око ксьондза вміло виловити навіть малопомітні подробиці. Якщо шльонський водяник скидався на жабу, то польська водяничка нагадувала принцесу, зачаровану в жабу.

Водяник забрав від жінки щось, що було схоже на велику беззубку, оброслу бородою водоростей. Але з-під водоростей пробивалося світло. Беззубка світилася. Фосфоризувала. Як трухляк. Або як квітка папороті.

Залізноокий ногою розкинув пісок магічного кола, звільнивши водяника з пастки. Потім взяв *hevai* з його рук. І негайно відчув, як посудина пульсує і дрижить, як пульсування і дрож переходять з долоні на все тіло, як проникають у нього і пронизують його, щоби врешті-решт вповзти на шию і до мозку. Він почув голос, спочатку тихий, комашиний, потім дедалі виразніший і голосніший.

– ...дину смерті нашої... Тепер і в годину смерті нашої... Еленча... Моя дитина... Моя дитина...

Це не був, звичайно, нічий голос, це не була істота, здатна говорити, або така, з якою можна було б розмовляти, якій можна було б, на манір некромантів, ставити запитання. Як в Амсеті, Хапі, Дуамутефі і Кебексенуфі, єгипетських канопах, як в *anguinum*, друїдському яйці, як у кристалі *oglain-nan-Druighe*, так само і в *hevai* або іншому аналогічному вмістилищі була ув'язнена аура, точніше, фрагмент аури, який пам'ятає тільки одне, – момент, котрий передував смерті. Цей момент для аури тривав нескінченність. Вічну й абсолютну нескінченність.

– Рятуйте мою дитину! Зжальтеся! Тепер і в годину... Рятуйте мою дитину... Рятуйте мою доньку... Утікай, утікай, Еленча, не озирайся! Ховайся, ховайся, зникни у хащах... Знайдуть, уб'ють...

Помилуй нас... Молися за нас, грішних, тепер і в годину смерті нашої. Моя донька... Пресвята Діво... У годину смерті нашої, амінь... Еленча! Утікай, Еленча! Утікай! Утікай!

Ксьондз нахилився і поклав *hevai*, яка пульсувала внутрішнім світлом, на березі озерця. Поклав акуратно й обережно. Щоб не розбити. Не порушити. Не потурбувати, не порушити спокою вічності.

* * *

– Лицар Хартвіг Штітенкрон, – з ходу відгадав Тибальд Раабе. – І його донька. Але чи з цього випливає, що вона вижила? Що їй вдалося втекти або сховатися? Її могли вбити пізніше, коли його вже втопили.

– Баланс не сходиться, – холодно заявив залізноокий. – Утопник нарахував шістнадцять тіл, кинутих в озеро. Колектор, Штітенкрон, шість солдатів ескорту, четверо ченців, четверо пілігримів. Не вистачає однієї штуки. Еленчі фон Штітенкрон.

– Її могли взяти із собою. Знаєте, для втіхи... Побавилися, перерізали горло, та й кинули десь у лісі у вирву від бурелому. Могло так бути.

– Вона вижила.

– Звідки ви це знаєте?

– Не задавай запитань, Рааве. Знайди її. Зараз я виїжджаю, а коли повернуся...

– А куди це ви їдете?

Залізноокий подивився на нього. Так, що Тибальд Раабе не повторив запитання.

* * *

Гжегож Гейнче, *inguisitor a Sede Apostolica specialiter deputatus* на вроцлавську дієцезію, довго роздумував, йти на страту чи ні. Довго зважував «за» і «проти». «Проти» було набагато біль-

ше – хоча б той факт, що страта була результатом дій єпископської інквізиції, тобто конкурентної. Аргумент «за» був, у принципі, тільки один: це було близько. Тих, кого визнали винними у єресі та сприянні гуситам, мали палити там, де й завжди, – на площі за костелом святого Войцеха, стертій до голої землі і до твердого втоптаній ногами сотень любителів подивитися на чужі муки й смерть.

Зваживши «за» і «проти», сам із себе трохи дивуючись, Гжегож Гейнче все-таки пішов на страту. Інкогніто, змішавшись із групою домініканців, разом з якими він зайняв місце на підвищенні, призначеному для духовних осіб та глядачів вищого стану або маєтності. Серед них, на центральній трибуні, на лаві, оббитій кармазиновим атласом, розсівся Конрад Олесницький, єпископ Вроцлава, автор і спонсор сьогоднішньої вистави. Його супроводжували кілька духовних осіб, серед них літній нотаріус Єжи Ліхтенберг і Гуго Ваценроде, який нещодавно замінив Отто Беесса, якого зняли з посади препозита у костелі святого Йоанна Хрестителя. Був там, звичайно ж, і Ян Снешевич, єпископський вікарій *in spiritualibus** Був охоронець єпископа, Кучера фон Гунт. Не було Біркарта Грелленорта.

Підготовка до страти була вже на завершальній стадії, засуджених – вісім осіб – катові пахолки вже тягли по драбинах на багаття і прив'язували ланцюгами до обкладених в'язанками хмизу і дровами стовпів. Багаття, згідно з останньою модою, були надзвичайно високі.

Навіть якби Гжегож Гейнче бодай на мить мав якісь ілюзії щодо мотивів єпископа Конрада, то тепер він би їх втратив.

Але інквізитор не мав ілюзій. Він від самого початку знав, що єпископська вистава – це демонстрація, спрямована проти нього особисто. Упізнаючи деяких приречених на багаттях, Гжегож Гейнче ще більше утверджувався у своєму переконанні.

* *У сфері духу (лат.).*

Він знав трьох. Один, вівтарист* із костелу Святої Ельжбети, трохи забагато патякав про Вікліфа, Йоахима Флорського, Святого Духа та реформу Церкви, але на слідстві швидко зрікся помилок, покаявся, після формального *revocatio et abiuratio*** був засуджений до того, щоби протягом тижня носити покутний одяг із хрестом. Другий, маляр, співтворець прегарних поліптихів, які прикрашали вівтар у костелі святого Егідія, постав перед трибуналом інквізиції внаслідок доносу, а коли той виявився безпідставним, його звільнили. Третій – інквізитор його ледве впізнав, бо в нього були покалічені вуха і вирвані ніздрі – був євреєм, якого колись звинуватили у вбивстві та у профанації облатки. Звинувачення було неправдиве, тому і його звільнили. Однак звістка про це, видно, якось дійшла до єпископа і Снешевича, бо тепер усі троє стояли на багаттях, прив'язані ланцюгами до паль. Не маючи уявлення про те, що своєю долею вони завдячують гострим суперечностям між єпископською і папською Інквізицією. Що за хвилину єпископ накаже запалити хмиз у них під ногами. На зло папському інквізиторові.

Скільки з-поміж решти приречених повинні були сьогодні вмерти виключно заради демонстрації, Гейнче не знав. Він не пам'ятав нікого. Жодного обличчя. Ні жінки з обстриженою на лисо головою і потрісканими губами, ні здоровила, ноги якого були замотані в закривавлене ганчір'я. Ні біловолосого старця, схожого на біблійного пророка, який виривався з рук пахолків і верещав...

– Ваша велебносте.

Він обернувся. Відсунув з обличчя краєчок каптура.

– Його достойність єпископ Конрад, – нахилився молоденький клірик, – просить до себе. Нехай ваша велебність іде за мною. Я поведу.

Що було робити.

---

* *Священик, приписаний до певного вівтаря, яких у католицькому костелі було кілька.*

** *Відкликання та урочиста відмова (лат.) – зречення своїх поглядів.*

Єпископ, побачивши його, зробив короткий і радше зневажливий жест долонею, показав на місце коло себе. Його погляд швидко оцінив обличчя інквізитора, шукаючи на ньому ознак чогось радісного для себе. Не знайшов. Гжегож Гейнче бував у Римі і вже навчився робити найкращі міни при найгірших іграх.

– Зараз, – буркнув єпископ, – ми тут возрадуємо Ісуса і Матір Божу. А ти, отче інквізиторе? Тішишся?

– Незмірно.

Єпископ знову буркнув, втягнув повітря, вилаявся під носом. Видно було, що він злий, і було зрозуміло, чому він злий. Будучи перед очима публіки, він не міг напитися, а полудень уже минув з біса давно.

– То дивися, інквізиторе. То дивися. І вчися.

– Браття! – репетував на своєму багатті біловолосий старець, смикаючись біля палі. – Опам'ятайтеся! Чому вбиваєте пророків ваших? Чому плямите руки кров'ю мучеників ваших? Бра-а-а-аття-а-а-а!

Один із пахолків, ніби знехотя, стусонув його ліктем у шлунок. Пророк зігнувся, захрипів, якийсь час було тихо. Не дуже довго.

– Загинете! – завив він, на галасливу втіху юрмі. – Заги-и-ине-е-те-е-е-е! І прийде люд поганський, одних заб'є, інших пійме в неволю, розмножаться проти вас хижі вовки і темряви, які вас занурять у безоднях моря. Рече Господь: «Тому скину тебе з гори Божої... Посеред каменя вогнистого вигублю тебе, тому-бо вдарю тебе об землю, а перед ликом царів покладу тебе як чобіт скриплячий...»

Чернь ревла і аж заходилася від радості.

– Господь виллє як дощ на непобожних сильця! Прихисток брехні змете град, а криївку заллють води!

– Не можна було йому рота заткнути? – не витримав інквізитор. – Або в який-небудь інший спосіб утихомирити?

– А нащо? – широко усміхнувся Конрад Олесницький. – Нехай собі люди послухають цю маячню. Нехай посміються. Народ

працює в поті чола. Завзято молиться. Недоїдає, особливо під час постів. Йому належиться трохи розваги. Сміх розслабляє.

Натовп явно був тієї ж думки, кожен черговий викрик пророка супроводжувався вибухами реготу. Перші ряди роззяв аж присідали від втіхи.

– Заги-и-ине-е-ете-е-е-е-е-е!

– Нікому, – вдруге не витримав Гжегож Гейнче, бачачи, до чого йде. – Нікому не буде виявлено милосердя? Кати не отримали розпоряджень?

– Власне що отримали, – єпископ нарешті удостоїв його погляду, в якому був тріумф. – І чітко дотримуються їх літери. Бо тут, Гжесю, не попускають.

Пахолки зняли драбини, відійшли. Кат наблизився із запаленим від мазниці смолоскипом. Він по черзі підпалював багаття, між хмизом з тріском оживав вогник, здіймалися смужки диму. Приречені реагували по-різному. Деякі почали молитися. Інші – вити як шакали. Вівтарист з костелу Ельжбети смикався, шарпався, ревів, бився потилицею об палю. Очі маляра поліптихів ожили, посвітлішали, вигляд полум'я і запах диму вирвали його з отупіння. Поголена жінка почала заводити, з її носа витекла довга шмаркля, а з рота – слина. Пророк далі викрикував нісенітниці, але його голос мінявся. Ставав дедалі пискливішим, вищим – тим вищим, чим вище піднімався вогонь.

– Браття! Церква – це блудниця! Папа – це антихрист!

Юрба ревла, вила, кричала «віват!». Дим густішав, закривав огляд. Полум'я повзло по деревині, посувалося вгору. Але багаття були високі. Їх спеціально так поскладали. Щоби продовжити видовище.

– Погляньте! Ось антихрист надходить! Дивіться! Не бачите? Чи ж очі ваші сліпі? Він з покоління Дань! Три і пів року царюватиме! У Єрусалимі церква його буде! Ім'я його шість, шість і шість, Евантас, Латейнос, Тейтан! Лик його як у дикого звіра!

Праве його око як зоря, що сходить на світанні, уста його на лікоть, а зуби на п'ядь! Браття! Хіба ви не бачите? Бра-а-а-а...

Вогонь нарешті подолав і поборов пасивний опір сирої деревини, пробився з розгону, бухнув, загудів. Над багаттями розлігся страшний, нелюдський вереск. Хвиля жару прогнала дим, якийсь момент, дуже коротку мить можна було побачити, як у червоному пеклі звиваються біля паль людські фігури. Вогонь, здавалося, виривається просто з їхніх розкритих у крику ротів.

Вітер, милосердний до Гжегожа Гейнче, гнав сморід у протилежний бік.

* * *

Чотири затінені аркадами сторони віридарію монастиря премонстрантів на Олдині мали допомагати в медитації, нагадуючи про чотири ріки в раю, про чотирьох євангелістів та про чотири найголовніші чесноти. Цей, як називав його святий Бернард, шанець дисципліни імпонував порядком та естетикою. Дихав спокоєм.

– Щось ти мовчазний, Гжесю, – зауважив Конрад Олесницький, єпископ Вроцлава, уважно придивляючись до інквізитора. – Ніби нездоровий. Сумління? Чи шлунок?

Монастир. Віридарій. Сад. Покірність. Спокій. Зберегти спокій.

– З гідною подиву послідовністю ваша єпископська достойність дозволяє собі звертатися до мене в особливо фамільярний спосіб. Дозволю і я собі виявити послідовність: черговий раз нагадаю, що я – папський інквізитор, делегат апостольської столиці на вроцлавську дієцезію. З огляду на мій пост мені належиться повага і відповідний титул. «Гжесем», «Ясем», «Пасем» чи «Песем» ваша достойність може називати своїх послугачів, каноніків, сповідників і придупників.

– Ваша інквізиторська велебність, – єпископ вклав у титул стільки презирливого перебільшення, скільки зміг, – не мусить

мені нагадувати, що я можу. Я сам це знаю найкраще. Це легко: просто-напросто я можу все. А щоб усе-таки не виникало недомовок, скажу вашій велебності, що я в процесі обміну листами з Римом. Саме з апостольською столицею. А наслідок може бути такий, що багатообіцяюча кар'єра вашої велебності може виявитися нетривкою, як риб'ячий пузир. Пук! – і нема. А тоді найвищий пост, на який ваша велебність зможе розраховувати в цій дієцезії, це малесенька посада у мене в якості слуги, каноніка або придупника, з усім належним до неї опорядженням, у тому числі фамільярним іменем Гжеся. Або Песя, якщо я забажаю. Бо альтернативою буде ім'я «брата Грегоріуса» в якомусь затишному монастирі, серед мальовничих і густих лісів, у місці, на практиці настільки ж віддаленому від Вроцлава, як Вірменія.

– Дійсно, – Гжегож Гейнче переплів пальці, також сперся на аркаду, погляду не опустив. – Справді, ваша єпископська достойність не залишила багатьох недомовок. Однак захід це був надаремний, позаяк факт обміну листами між вашою достойністю і Римом мені прекрасно відомий. Знаю я, звісно ж, і результати цього листування, результати менш ніж скромні, а властиво, ніякі. Ніхто, ясна річ, не заборонить вашій достойності слати подальші епістоли, адже крапля камінь точить, хтозна, може, хтось із кардиналів нарешті здасться, може, мене відкличуть? Особисто я в цьому сумніваюся, але ж усе в руках Божих.

– Амінь, – єпископ Конрад усміхнувся і зітхнув, радий, що рівень розмови стабілізувався. – Амінь, Гжесю. Ти недурний хлопець, знаєш? Це мені в тобі подобається. Шкода, що тільки це.

– Воістину шкода.

– Не корч гримас. Ти прекрасно знаєш, через що у мене до тебе претензії, чому я клопочуся, щоб тебе відкликали. Ти надто м'який, Гжесю, надто милосердний. Діеш не досить рішуче, повільно і без плану. А час цьому не сприяє. *Haereses ac multa mala hic in nostra dioecesi surrexerunt.* Шириться єретицтво і язич-

ництво. Навколо кишить гуситськими шпигунами. Чарівниці, кобольди, упирі та інші пекельні монстри насміхаються з нас, справляючи свої шабаші на Шленжі, за п'ять миль від Вроцлава. Гидкі практики і поклоніння сатані відбуваються ночами на Гороховій, на Клодзькій горі, на Железняку, під вершиною Прадіда, в сотнях інших місць. Піднімають голови бегінки. Насміхається над законом безбожна секта Сестер Вільного Духу, безкарна, бо в ній діють і верховодять шляхтянки, патриціанки й абатиси найбагатших монастирів. А ти, інквізиторе, чим можеш похвалитися? Від тебе втікає, хоча ти мав його в руках, Урбан Ґорн, апостат, зрадник і гуситський шпигун. Тікає від тебе, хоч ти і мав його в руках, Рейнмар фон Беляу, чарівник і злочинець. Від тебе один за одним утікають купчики, які торгують з гуситами: Барт, Трост, Ноймаркт, Пфефферкорн та інші. Кара, щоправда, досягає їх, але ж не тобою призначена і завдана. Хтось тебе виручив. Хтось весь час мусить тебе виручати. Чи має бути так, щоб інквізитора хтось виручав? Га? Гжесю?

– Невдовзі, запевняю вашу достойність, я покладу край цьому виручанню.

– Весь час ти тільки запевняєш. Уже два роки тому, в грудні, ти начебто знайшов свідка, зізнання якого мали були викрити якусь грізну, просто-таки демонічну організацію чи секту, винну в численних убивствах. Цього свідка, буцімто диякона намисловської колегіати, ти розкопав, ха-ха, у божевільні. Я напружено чекав, щоб послухати зізнання цього безумця. І що? Ти не зумів довезти його до Вроцлава.

– Не зумів, – визнав Гейнче. – По дорозі він був підступно вбитий. Кимсь, хто займається чорною магією.

– Ах-ах! Чорною магією.

– І це доводить, – спокійно тягнув далі інквізитор, – що комусь залежало на тому, щоб він мовчав. Бо якби він заговорив, його зізнання комусь би дуже пошкодили. Він був наочним свід-

ком убивства Пфефферкорна. Може, він упізнав би вбивцю, якби йому його показали?

– Може. А може, ні? Ми цього не знаємо. А чому не знаємо? Бо папський інквізитор не здатний запевнити безпеку свідкові, навіть якщо свідком є придурок з Вежі блазнів. Конфуз, Гжесю. Компрометація.

– У тебе під самим боком, – вів далі єпископ, не дочекавшись реакції, – процвітає злочинність, ніхто не почуває себе в безпеці. Лицарі-розбійники спільно з гуситами грабують монастирі. Жиди оскверняють облатки і могили. Єретики грабіжницьки заволоділи податком, кривавицею бідного люду. Донька Яна Біберштайна, лицаря і вельможі, викрадена і згвалтована, явно гуситами, з помсти за те, що Біберштейн – добрий католик. А ти що? Тебе знову треба виручати. Я, єпископ Вроцлава, в якого на голові безліч справ, що стосуються віри, мушу за тебе палити винних.

– А серед спалених нині, – інквізитор підняв брови, – були винні? Я якось не зауважив.

– Зауважувати, – парирував єпископ, – не найсильніша твоя риса, Гжесю. Безперечно, ти надто багатьох речей не зауважуєш. І діється це, на жаль, зі шкодою для Шльонська. Для Церкви. І для Святої Курії, якій ти все-таки служиш.

– Святій Курії шкодять бездумні і демонстративні страти. Шкодить несправедливість. Завдяки таким речам складається чорна легенда, постає міф про жорстоку Інквізицію, ллється вода на млин єретицької пропаганди. Через сто років, з жахом думаю я, залишиться тільки ця легенда, похмура і страхітлива розповідь про льохи, тортури та багаття. Легенда, в яку всі повірять.

– Ти не знаєш ні людей, ні історичних процесів, – холодно відповів Конрад Олесницький. – А це перекреслює тебе як інквізитора. Тобі варто знати, Гжесю, що завжди є два полюси. Якщо буде страхітлива легенда, то буде й антилегенда. Контрлегенда. Ще страхітливіша. Коли я спалю сто чоловік, через сто років одні

будуть доводити, що я спалив тисячу. А інші – що я не спалив нікого. Через п'ятсот років, якщо цей світ проіснує так довго, на кожних трьох, які будуть проникливо правити про льохи, тортури і багаття, припадатиме щонайменше один блазень, на думку якого ніяких льохів не було, тортури не застосовувалися, Інквізиція була сповненою співчуття і справедливою, як батько, а всі ці багаття – це вигадка і наклепи єретиків. Так що роби свою справу, Гжесю, а решту облиш історії. І людям, які її розуміють. І не тринди, будь, ласка, про справедливість. Установа, в якій ти працюєш, була створена не заради справедливості. Справедливість – це *droit de seigneur**. *Ergo***, справедливість – це я, бо я тут сеньйор, я пан, я П'яст, я князь. Князь Церкви, авжеж, але такий, який *habet omnia iura tamquam dux**** А ти, Гжесю, вибач, є слугою.

– Божим.

– Хрін правда. Ти пахолок Інквізиції, установи, яка має придушувати думку в зародку і залякувати думаючих, ганити і поневолювати вільнодумство, сіяти страх і терор, робити так, щоби чернь боялася думати. Бо саме з цією метою була створена ця установа. Шкода, що так мало хто про це пам'ятає. Саме тому так шириться і розцвітає єресь. Розцвітає завдяки тобі подібним, навіженим, які дивляться в небо, лазять босоніж і жебрають, думаючи, що вони наслідують Христа. Таким, що торочать про віру, покірність, служіння Богу, дозволяють сідати на себе і срати на себе пташкам і час від часу дістають стигмати. У тебе бувають стигмати, Гжесю?

– Ні, ваша достойносте. Не бувають.

– Це вже щось. Отже, далі: те, що ти бачиш навколо себе, отче інквізиторе, це не Боже ігрище. Це світ, яким треба правити. Світ – це домен, який повинен підпорядковуватися володарям, із земним поклоном прийняти *droit de seigneur*, владу синьйора. А

* *Droit de seigneur – право синьйора (фр.).*

** *Отже (лат.).*

*** *Встановлює всі закони, як князь (лат.).*

це ж природно, що синьйорами є князі Церкви. Як і їхні сини. Так-так, Гжесю. Світом правимо ми, а після нас влада перейде до наших синів. Синів королів, князів, пап, кардиналів та єпископів. А сини шовкоторговців, вибач за щирість, є і будуть васалами. Підданими. Слугами. Вони повинні служити. Служити! Ти зрозумів, Гжегоже Гейнче, сину свидницького купчика? Зрозумів?

– Краще, ніж ваша достойність собі гадає.

– То йди і служи. Будь уважним до проявів єресі так, як на це має вказувати твоє ім'я: Грегорікос. Будь непримиренним стосовно єретиків, безбожників, збоченців, монстрів, чарівниць і жидів. Будь безжальним до тих, хто насмілюється піднімати думку, очі, голос і руку на мою владу і моє майно. Служи. *Ad maiorem gloriam Dei.**

– Стосовно останнього ваша велебність може повністю на мене розраховувати.

– І пам'ятай, – Конрад знову підняв два пальці, але цього разу в цьому жесті не було нічого спільного з благословенням. – Пам'ятай: хто не зі мною, *contra me est*** Або ти зі мною, або проти мене, *tertium non datur****. Хто поблажливий до моїх ворогів, той сам мій ворог.

– Розумію.

– Це добре. Тоді перекреслімо те, що було, грубою рискою. Почнімо з нового, чистого листка. *Sapienti sat dictum est*****, тож на початок домовмося так: наступного тижня наступних десятьох спалиш ти, інквізиторе Гжесю. Нехай Шльонськ на мить затамує дихання. Нехай грішники нагадають собі про вогонь пекельний. Нехай ті, що вагаються, утвердяться у вірі, побачивши альтернативу. Нехай донощики згадають, що треба доносити, доносити багато і на кого тільки можна. Перш ніж хтось донесе на них. Настав час терору і страху! Треба стиснути гадюку єретицтва за

* *До більшої слави Божої (лат.).*

** *[Той] проти мене (Євангеліє від святого Матвія, 12; 30).*

*** *Третього не дано (лат.).*

**** *Розумному досить сказаного (лат.).*

горло залізною рукою! Стиснути і тримати, не попускаючи! Бо саме тому, що колись попустили, що проявили слабкість, ми завдячуємо нинішнім розквітом єресі.

– Єресь у Церкві, – стиха сказав інквізитор, – існувала століттями. Завжди. Позаяк Церква була опорою і пристановищем людей глибоко віруючих, а водночас і активно мислячих. Будучи водночас, на жаль, завжди притулком, родючим ґрунтом і полем діяльності для таких креатур, як ваша достойність.

– Мені в тобі подобається, – сказав після тривалої тиші єпископ, – твій розум і твоя щирість. Воістину шкода, що нічого, крім цього.

* * *

Отець Феліціян, для світу колись Ганис Ґвіздек на прізвисько Вошка, грівся у сонячній плямі на кінці віридарію, з-за тернового куща спостерігаючи за єпископом та інквізитором, що поринули в тиху бесіду. «Хтозна, – думав він, – може, невдовзі мене допускатимуть до таких бесід, може, я братиму в них участь? Як рівний. Адже я пнуся вгору. Вгору.»

Отець Феліціян і справді пнувся вгору. Єпископ підвищив його за заслуги. Ці заслуги полягали головним чином у доносительстві на попереднього начальника, каноніка Отто Беесса. Коли внаслідок доносів Отто Беесс потрапив у немилість, при дворі єпископа стали інакше дивитися на отця Феліціяна. Зовсім інакше. Отцеві Феліціянові здавалося, що з шанобою.

«Я пнуся вгору. Ха. Пнуся вгору.»

– Отче.

Він здригнувся, обернувся. Чернець, який настільки безшумно захопив його зненацька, не був премонстрантом, він носив білу домініканську рясу. Отець Феліціян не знав його. Це означало, що то була людина інквізитора.

– Ідіть-но собі звідси, отче. Тут вам нічого робити. Щоб вас тут і духу не було!

«Людина інквізитора, – подумав отець Феліціян, віддаляючись, наче його змило водою. – Домініканець, один з-поміж славнозвісних і всевладних «білих кардиналів», яких так багато розплодилося. Цей голос, владний, немовби це сам єпископ... Ці очі...

Очі кольору заліза.»

* * *

Зембицький притулок Серця Ісусового був розташований поза міськими стінами, недалеко від Ткацьких воріт. Коли вони туди дісталися, був час трапези. Схудлі та вкриті загноєними виразками злидарі вставали з ліжок, брали тремтячими руками миски, мачали в них хліб, і вже розмочений пхали в беззубі роти. Тибальд Раабе кашлянув, затулив носа крагою рукавиці. Залізноокий ксьондз навіть не звернув уваги. Нужда і страждання не справляли на нього враження і вже давно перестали цікавити.

Їм довелося чекати. Дівчина, до якої вони прийшли, була зайнята на кухні притулку.

З кухні смерділо.

Перш ніж вона прийшло, минуло трохи часу.

«Ось вона яка, Еленча фон Штітенкрон, – подумав залізноокий. – Не вельми приваблива. Сутула, сіра, з тонкими губами. З водянистим поглядом. З волоссям, милосердно прикритим чепчиком і підвійкою. З колись по-модному вищипаними бровами, які вже потрохи заростають.

Еленча Штітенкрон, котра вціліла в різанині, в якій загинуло шістнадцять чоловіків. Єдина, яка вижила. Чоловіки, в тому числі озброєні солдати, дали собі перерізати горло. Сутула погануля вижила. Висновок напрошується сам. Сутула погануля – це не проста сутула погануля.»

– Шляхетна панно фон Штітенкрон...

– Не називайте мене так, будь ласка.

– Гм-м. Панно Еленчо.

«Еленча. Ім'я теж незвичайне. Рідкісне. Тибальд Раабе простежив його походження: таке ім'я мала донька Владислава, битомського князя. Дід Хартвіга Штітенкрона, який служив у битомського князя, дав таке ім'я одній із дочок. Повстала традиція. Хартвіг охрестив свою одиначку згідно з традицією.»

Він дав поглядом знак Тибальдові Раабе. Голіард відкашлявся.

– Панянко, – серйозно промовив він. – Я попереджав вас попереднього разу. Ми повинні поставити вам кілька запитань. Які стосуються... Сціборової Вирубки.

– Я не хочу про це говорити. Не хочу пам'ятати.

– Треба, – різко (занадто різко!) сказав залізноокий. Дівчина зіщулилася, так ніби він замахнувся на неї, пригрозив кулаком.

– Треба, – ксьондз пом'якшив тон. – Йдеться про життя або смерть. Ми повинні знати. Молодий шляхтич, який за два дні до нападу приєднався до вашого кортежу і невдовзі полишив кортеж. Чи він був серед нападників на вирубці? Панно Еленчо! Чи серед нападників був Рейнмар з Беляви?

– Молодий шляхтич, – пояснив Раабе, – якого ви знаєте як Рейнмара фон Хагенау, панянко.

– Рейнмар Хагенау... – очі Еленчі Штітенкрон розширилися. – То... це був... Рейнмар з Беляви?

– Саме він, – залізноокий стримав роздратування. – Ви впізнали його? Він був серед нападників?

– Ні! Звичайно ні...

– Чому «звичайно»?

– Бо... Бо він... – дівчина затнулася, благально подивилася на Тибальда. – Бо він би не міг... Милостивий Раабе... Про Рейнмара з Беляви... Ходять плітки... Буцімто він... скривдив... доньку пана Біберштайна... Милостивий Раабе! Це не може бути правдою!

«Захоплення, – подумав залізноокий, стримуючи гримасу. – Захоплення поганулі, яка закохана в мрію, в картинку, в строфу з «Трістана» або «Ерека». Ще одна, замилувана цим Белявою. Ще

одна до колекції. Що вони в ньому бачать? Чорта з'їсть той, хто зрозуміє жінок.»

– Отже, – перепитав він, – Рейнмара з Беляви не було серед нападників?

– Не було.

– Точно?

– Точно. Я би впізнала.

– А чи нападники були вбрані в чорні обладунки і плащі? Чи кричали: «Adsumus», тобто: «Ми тут»?

– Ні.

– Ні?

– Ні.

Вони мовчали. Хтось із нужденних раптом почав плакати. Його заспокоювала опікунка, гладка черниця в рясі клариски.

Залізноокий не повернув голови. Очей теж.

– Панно Еленчо. Ваша мати... Мачуха... Вдова батька знає, що ви тут?

Дівчина заперечила рухом голови, її губи помітно здригнулися. Залізноокий знав, у чім річ, Тибальд Раабе докопався до істини. Того трагічного для себе дня лицар Хартвіг Штітенкрон віз доньку до родичів, які жили у Бардо. Він віз її туди, забравши з власних – зрештою, убогих, – володінь, щоб звільнити від заздрісної і злої тиранії мачухи, своєї другої дружини. Щоб забрати з досяжності пітних лап двох синів мачухи, шалапутів і п'яниць, які переграли тамтешніх і довколишніх дівок з челяді й уже починали недвозначно поглядати на Еленчу.

– Ви не думали про те, щоб повернутися?

– Мені тут добре.

«Їй тут добре», – подумки повторив він. У родичів, до яких вона добралася після втечі та блукань, вона не пробула довго. Не встигла ні відчути себе вдома, ні звикнути, не кажучи вже про те, щоб полюбити. Уже в грудні Бардо здобули, пограбували та спа-

лили гусити, градецькі Сирітки Амброжа. Обоє родичів, чоловік і жінка, загинули в різні.

«Нещастя переслідує цю дівчину. Фатум. Лиха доля.»

Зі спаленого Барда Еленча потрапила до притулку в Зембицях. Залишилася надовго. Спочатку як пацієнтка, занурена в глибоку апатію на межі із ступором. Потім, після одужання, – як опікунка інших хворих. Останнім часом – всюдисущий і влізливий Тибальд Раабе довідався і про це – нею зацікавилися стшелінські кларискі, а Еленча цілком серйозно подумувала про послушництво.

– Отже, – підсумував залізноокий, – ти залишишся тут.

– Залишуся.

«Залишися, – подумав залізноокий. – Залишися. Багато залежить від того, щоб ти залишилася. Еленчо Штітенкрон.»

* * *

– Брат Анджей Кантор?

– Я... – диякон костелу Воздвиження Святого Хреста підскочив, почувши несподіваний голос за спиною. – Я тут... Ой... Мати Божа! Це ви!

Чоловік, який стояв за ним, був весь у чорному: мав чорний плащ, чорний вамс, чорні штани, чорне волосся до пліч. Пташине обличчя, ніс, як пташиний дзьоб.

І погляд диявола.

– Це ми, – підтвердив він з усмішкою, і вигляд цієї усмішки заморозив дияконові кров у жилах. – Ми давно не бачилися, Кантор. Я заглянув до Франкенштейна, щоб довідатися, чи...

Диякон ковтнув слину.

– Чи про мене, – докінчив Стінолаз, – останнім часом ніхто не розпитував?

* * *

Суворо встановлений і непорушний звичай велів, що якщо Конрад Олесницький, єпископ Вроцлава, прибував до отмуховсь-

кого замку для відпочинку, то дверей єпископської спальні старанно пильнували, абсолютно ніхто не міг їх відчинити і пройти в них. Тому єпископ остовпів, коли двері зненацька відчинилися і в спальню вкотився клубок, що складався з кількох людей.

Єпископ надзвичайно гидко вилаявся. Одна з монашок, веснянкувата, руда й коротко стрижена, з писком вискочила з-поміж його колін. Друга черниця, так само цілком гола, сховала голову й обличчя під периною, виставивши при цьому на загальний огляд щось значно цікавіше, ніж обличчя.

Клубок на підлозі тим часом розділився на Кучеру фон Гунта, єпископського охоронця, двох отмуховських стражників і Біркарта Грелленорта.

– Ваша достойносте, – промовив задиханий Кучера фон Гунт. – Я намагався...

– Намагався, – підтвердив Стінолаз, спльовуючи кров із розтятої губи. – Але справа, з якою я прибуваю, не терпить зволікання. Я сказав йому це, але він не захотів слухати...

– Вийти! – заревів єпископ. – Усім вийти. Грелленорт залишається!

Стражники, накульгуючи, вийшли за Кучерою фон Гунтом. За ними, ляскаючи босими ногами, побігли обидві черниці, намагаючись прикрити рясами та сорочками якомога більше зі своїх принад. Стінолаз зачинив за ними двері.

Єпископ не встав із ложа, лежав, розвалившись, прикривши тільки саме єство, над яким недавно так жертовно трудилася руда монахиня.

– Тільки щоб це справді була невідкладна річ, – зловісно попередив він. – Щоби справді була важлива. Так чи інакше, мені вже починає набридати твоє нахабство. Ти вже навіть не зволиш влітати у вікно або проходити крізь стіни. Тобі хочеться викликати сенсацію. Але хай уже буде. Я слухаю!

– Е ні. Це я слухаю.

– Як це так?

– Чи ваша єпископська милість, – процідив Стінолаз, – не має часом мені щось повідомити?

– Чи ти блекоти об'ївся, Біркарте?

– Чи ти чогось не приховуєш від мене, отче? Чогось важливого? Чогось такого, що, хоча тримається у великій таємниці, у будь-яку мить може стати відомим усьому світу?

– Це якась маячня! Я й не подумаю це вислуховувати!

– Ти забув Біблію, отче єпископе? Слова євангеліста? *Non enim est aliquid absconditum quod non manifestetur, nec factum est occultum sed ut in palam veniat* [14]. Нема нічого таємного, що не стане явним. Люб'язно повідомляю, що знайшовся свідок нападу на збирача податків, вчиненого поблизу Барда тринадцятого вересня Року Божого 1425.

– Дивіться, дивіться, – вишкірив зуби Конрад Олесницький. – Свідок. Знайшовся. І що він сказав? Хто, цікаво, напав на збирача?

Очі Стінолаза блиснули.

– Виявити винуватця – це тільки питання часу, – буркнув він. – Так-бо складається, що цього свідка знайшли люди, ворожо до нас налаштовані. Маючи свідка, вони по ниточці доберуться до клубка. І справа розкриється. Розкриється як пити дати. Так що збав трохи тон, єпископе!

Єпископ Конрад якийсь час міряв його злим поглядом. Потім виліз з ложа, прикрив наготу опанчею. Усівся в низькому кріслі. І довго мовчав.

– Як ти міг, отче, - сказав із докором Стінолаз, сідаючи навпроти. – Як ти міг? Нічого мені не сказавши? Не повідомивши?

– Я не хотів тебе турбувати, – не змигнувши оком збрехав Конрад. У тебе було стільки справ на голові... Звідки ти знаєш про цього свідка?

– Магія. І донощики.

– Розумію. За допомогою магії та донощиків можна буде, сподіваюся, цього свідка вистежити... І, кгм, усунути? Взагалі-то

я на цього свідка сцяю, а на тих вороже налаштованих людей серу. Хрін що вони мені зроблять. Але навіщо мені клопоти? Якщо можна би було цьому свідкові тихцем скрутити шию... Га? Біркарте, сину мій? Допоможеш?

– У мене безліч справ на голові.

– Добре, добре, *mea culpa**, – неохоче визнав єпископ. – Не сердься. Твоя правда. Приховав! А що? Ти нічого від мене не приховуєш?

– Чому, – Стінолаз волів не зізнаватись, що, звісно ж, приховує, – чому, поясни мені, отче єпископе, ти грабонув гроші, які начебто мали послужити святій справі? Війні з чеською єрессю? Хрестовому походу, до якого ти все ще закликаєш?

– Я ці гроші врятував, – холодно відповів Конрад. – Завдяки мені вони послужать тому, чому мають послужити. Вони підуть на те, на що треба. На найманців, на коней, на зброю, на гармати, на кулі, на порох. На все, за допомогою чого ми зможемо побити, придушити і знищити чеських відщепенців. І є впевненість, що ніхто цих грошей не розтратить. Якби зібраний податок поїхав до Франкенштейна, його би просто-напросто розікрали. Як завжди.

– Аргументація, – усміхнувся Стінолаз, – досить переконлива. Але я сумніваюся, що папського легата вдасться переконати.

– Легат і є найбільшим злодієм. Зрештою, про що ми балакаємо? Таж легат і князі уже отримали своє срібло, адже після пограбування ми зібрали податок удруге. Як ним розпорядилися, можна було побачити. Під Таховом! Те, що не потрапило до їхньої кишені, залишилося на полі битви, з якого вони ганебно втекли, залишивши все гуситам! А той податок? Про нього вже навіть не пам'ятають. Це вже історія.

– На жаль, ні, – спокійно заперечив Стінолаз. – Той податок ухвалив рейхстаг. Той, хто заграбастав гроші, насміявся з князів-курфюрстів Рейху, познущався з архієпископів. Вони так цього не

* *Моя провина (лат.).*

облишать. Будуть винюхувати, будуть вистежувати. Врешті-решт докопаються до істини. Або наберуть обґрунтованих підозр.

– І що вони мені зроблять? Що вони можуть мені зробити? Зашкодити мені вони не зуміють. Тут Шльонськ. Тут моя влада і моя сила. *Maior sum quam cui possit Fortuna nocere* [15]!

– *Quem dies vidit veniens superbum, hunc dies vidit fugiens iacentem* [16], – парирував такою ж класичною цитатою Стінолаз. – Не будь занадто самовпевненим, отче. Краще дмухати на холодне. Навіть коли питання незручного свідка буде розв'язано, варто було би подумати про те, щоб остаточно закрити розслідування в справі про пограбування збирача податку. І я тут думаю аж ніяк не про закриття за давністю, а про закриття результативне, у вигляді схоплення і покарання винного.

– Щиро кажучи, – визнав Конрад, – я й сам про це думаю. Згідно з пліткою, яка поширюється, на збирача напав і заграбастав податок Рейнмар фон Беляу, брат Петера фон Беляу, гуситського шпигуна. Рейнмар утік до Чехії, до своїх друзяк-єретиків. Тому нам треба заманити його до Шльонська, схопити і передати слідству. А докази його злочинів знайдуться.

– Звичайно, – усміхнувся Стінолаз. – Хіба треба кращих доказів, ніж зізнання обвинуваченого? А Рейнмар зізнається у всіх злочинах, у яких ми його звинуватимо. Якщо переконування триває достатньо довго, кожен врешті-решт зізнається. Хіба що, на лихо, помре, перш ніж зізнатися.

– Чому це – на лихо? Я вважаю само собою зрозумілим і нормальним, що Беляу відкине копита в катівні. Після того, як зізнається в нападі на збирача. Але до того, як викаже, в якому місці він сховав награбоване срібло.

– Ага, он воно як. Розумію. Але...

– Що «але»?

– Люди, яких цікавить доля цих грошей, у такому випадку й далі можуть мати сумніви...

– Вони не матимуть сумнівів. Знайдуться інші незаперечні докази вини. У домі спільника Беляу під час обшуку знайдуть порожню скриню – ту саму, в якій збирач віз гроші.

– Геніально. І хто буде цим спільником?

– Я ще не знаю. Але я вже склав список. Що ти скажеш на папського інквізитора, Гжеся Гейнче?

– Ну-ну, стримайся, – наморщив лоба Стінолаз. – Що занадто, те не на користь. Я тобі вже сто разів казав: припини, отче, відкриту війну з Гейнче. Війна з Гейнче – це війна з Римом, цей антагонізм може тобі лише зашкодити. *Irritabis crabrones*, ти роздражниш шершнів. Хоча ти вважаєш себе вищим і могутнішим від Фортуни та не боїшся шкоди, але тут ідеться не тільки про твою єпископську задницю. Воюючи з інквізитором, ти наочно показуєш людям, що, по-перше, серед вас нема єдності, що ви розмежовані та посварені. По-друге, що Інквізиції можна не боятися. А коли люди перестануть боятися, вам, попам, може і справді стати непереливки.

Єпископ досить довго мовчав, дивлячись на нього з-під опущених повік.

– Сину, – нарешті промовив він, – ти для нас цінний. Ти нам потрібний. Ти, врешті-решт, дуже нам любий. Але не роззявляй занадто на нас пельку, бо нам може урватися терпець. Не вишкіряй на нас зубів, бо попри воістину батьківську любов, яку ми до тебе виявляємо, можемо наказати тобі ці зуби вибити. Усі. Один по одному. З довгими перервами, щоб ти зміг належно насолодитися трактуванням.

– А хто тоді, – усміхнувся Стінолаз, – розв'яже питання незручного свідка? Хто заманить до Шльонська і схопить Рейневана фон Беляу?

– Отож-бо, – єпископ задер опанчу, почухав волохату литку. – Балакаємо, балакаємо, словами фехтуємо, а найважливіше губиться. Розв'яжи це питання, сину. Хай той свідок зникне. Без сліду. Як зник той, якого два роки тому Гейнче розкопав у Вежі блазнів.

– Зроблено.

– А Рейнмар Беляу?

– Теж зроблено.

– То випиймо. Давай келих. Але спочатку понюхай, який букет. Молдавське! Мені дали шість бочівок як хабар [17]. За посаду схоластика в Легниці.

– Хабарництво при роздаванні пребенд? Негарно, отче.

– Хабарів не дають, бо не можуть собі дозволити, виключно засранці. І що, я маю призначати на церковні посади засранців? Га? До речі, якщо вже ми про це говоримо, може, ти хочеш якусь церковну посаду, Грелленорте?

– Ні, отче єпископе. Не хочу. Клір мені гидкий.

* * *

Залізноокий, констатував Вендель Домараск, черговий раз переодягнувся, повністю змінив зовнішність. Замість сутани, ряси або патриціанського дублету сьогодні він був одягнений у коротку шкіряну куртку, тісні штани і високі чоботи. При ньому не було видно жодної зброї, одначе він справляв враження найманця. Таке вбрання було ефективним камуфляжем: у Шльонську останнім часом було повно найманців. Був чималий попит на людей, які вміють поводитися зі зброєю.

– Незабаром, – почав залізноокий, – я виконаю своє завдання. Після виконання негайно зникну. Тому я хотів би попрощатися з вами вже сьогодні.

– Хай вас Бог провадить, – *magister scholarum* сплів пальці. До побачення в кращі часи.

– Дай Боже. Я маю останнє прохання.

– Вважайте, що його виконано.

– Я знав, та й пересвідчився на власні очі, – почав залізноокий, трохи помовчавши, – що ви майстер над майстрами в мистецтві конспірації. Що вмієте приховувати те, що має бути приховане. Гадаю, що ви можете зробити й протилежну річ.

– Зробити, – усміхнувся Домараск, – щоб таємниця перестала бути таємницю? Поінформувати – і водночас дезінформувати?

– Ви читаєте мої думки.

– Про кого або про що йдеться?

Залізноокий пояснив. Вендель Домараск довго мовчав. Потім підтвердив, що зробить. Але не словом. Кивком голови.

З-за прочиненого віконця долітав хор голосів учнів опольської колегіатської школи, які декламували початок «Метаморфоз».

Aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo,
sponte sua, sine lege fidem rectumque colebat.
Poena metusque aberant, nec verba minantia fixo
aere legebantur, nec supplex turba timebat
iudicis ora sui, sed erant sine vindice tuti [18]...

– Мудро писав великий Назон, – перервав тривалу мовчанку залізноокий, який доти прислухався. – Золотим був перший вік, вічна весна світу. Але цей вік уже не повернеться. Пройшов після нього і срібний вік, пройшов і бронзовий. Тепер надійшов четвертий вік, останній вік, з твердого заліза, *de duro est ultima ferro*. Останній вік – це вік крові та загибелі. Вийшла на світ зараза різномастої злочинності. Віра та правда втекли від війни, вбивства та пожежі. Тріумфують зрада та насильство. Вражена тим, що діється, покидає землю Астрея, останнє божество. А коли не стане божеств... Що тоді? Потоп?

– Ні, – заперечив Вендель Домараск. – Не буде потопу. І не буде цей вік останнім. Гарантією цього є хоча б оті шмаркачі, що зубрять Овідія Назона. Ми, люди темряви, люди насильства і зради, ми, це правда, проминемо разом з віком закривавленої сталі. Але вони залишаться. Вони – це майбутнє і надія світу. Те, що ми робимо, ми робимо саме для них.

– Я теж колись так думав.

– А тепер?

Залізноокий не відповів. Пальцями, засунутими в рукав куртки, він торкався ножа в піхвах, прикріплених до передпліччя.

* * *

– Тебе зрадили, – повторив Тибальд Раабе, нетерпляче, бо йому вже набридло повторювати. – Тебе продали. З тебе зробили приманку. Тобі загрожує смерть. Ти повинна негайно втікати. Ти розумієш, що я говорю?

Цього разу – лише цього – Еленча фон Штітенкрон підтвердила кивком голови, у водянистій блакиті її очей справді щось блиснуло. Тибальд обурився.

– Додому не повертайся, – виразно сказав він. – Не повертайся під жодним приводом. Ні з ким не прощайся, нікому нічого не говори. Коня я тобі привів, каштанового, стоїть за шпитальною пральнею. У в'юках є все, що знадобиться в дорогу. Заскакуй у сідло і в дорогу, негайно. То нічого, що скоро ніч. Тобі буде безпечніше на гостинці, ніж тут, у Зембицях. Не їдь до Стшеліна, до монахинь, на цьому шляху тебе перш за все шукатимуть. Їдь на Франкенштейн, звідти головним трактом під Вроцлав. Прямуй до митної палати в Мухоборі. Там тобі кожен покаже дорогу до Скалки, питай про табун пані Дзержки де Вірсінг. Пані Дзержка впізнає цього коня, знатиме, що це я тебе прислав. Усе їй розповіси. Зрозуміла?

Кивок головою.

– У Дзержки... – голіард занепокоєно роззирнувся. – У Дзержки ти будеш у безпеці. Потім, коли все стихне, я вивезу тебе до Польщі. Якщо ти аж так цього хочеш, станеш кларискою. Але в Старому Сончі або Завіхосьці. Польща, що вдієш, це не Шльонськ, але там теж гарно. Звикнеш. А тепер бувай. Хай бог тебе провадить, дівчино.

– І вас, – шепнула вона у відповідь.

– Пам'ятай: не повертайся додому. Відразу в дорогу.

– Пам'ятаю.

Голіард зник у пітьмі так само несподівано, як з'явився. Еленча фон Штітенкрон повільно розв'язала фартух. Подивилася у

вікно, в якому ніч уже майже розмазала, майже стерла з чорнотою неба обриси покритих лісами пагорбів.

Взяла з гардеробу плащ, замотала головою хусткою. І побігла. Але не за пральню над ровом. Побігла в протилежний бік.

У кімнатці над притулком, у якій вона мешкала, не було нічого, що вона хотіла би взяти із собою. Нічого, що вона могла би назвати своїм. Нічого, що їй було би шкода.

Крім кота.

Вона серйозно поставилася до ґоліардової перестороги. Розуміла, що таке небезпека. Вона розуміла її джерело, пам'ятала залізні очі ксьондза, який її розпитував, пам'ятала страх, що його він у неї викликав. «Але ж це тільки на мить, – думала вона на бігу, – тільки на мить, тільки візьму котика – і все, що зі мною може статися, це ж тільки одна малесенька хвилинка...»

– Киць-киць... Киць-киць...

Віконце було прочинене. «Пішов, – подумала вона з наростаючим жахом, – як завжди, пішов у ніч, своїм котячим звичаєм... Як я його тепер знайду...»

– Киць-киць-киць... – вона вибігла на сходовий майданчик, заплутуючись у розвішаних простирадлах. – Кицюню... Кицюню!

Вона збігла по сходах. І відразу зорієнтувалася, що щось не так. Холодне нічне повітря раптом стало ще холоднішим, на вдиху холодом стиснуло гортань. Цей холод уже не був свіжим і підбадьорюючим, він став важким, густим, як флегма, як слиз, як застигла кров. Він раптом наповнився загустілим, концентрованим злом.

За три кроки перед нею на землю опустився птах. Великий стінолаз.

Еленчі здалося, що вона вросла в землю, що вчепилася корінням у ґрунт. Вона була нездатна ворухнутися, нездатна навіть здригнутися. Навіть тоді, коли на її очах стінолаз почав рости. Набувати іншого вигляду. Перетворюватися на людину.

І тоді одночасно сталися дві речі. Голосно занявчав кіт. А з темряви ночі вибіг великий вовк.

Вовк додав ходи, раптом перейшов на протяжний біг, потім скочив.

Але Стінолаз уже знову ставав птахом, розмазувався, меншав на очах, лопотів крильми, злітав... Тріумфально заскрекотів, коли сліпучо-білі вовчі ікла клацнули, не діставши, за кермовими перами його хвоста. Вовк після стрибка м'яко впав на лапи, одразу ж помчав у пітьму, услід за відлітаючим птахом.

Еленча вхопила кота й побігла. Сльози вистигали на її щоках.

* * *

Залізний Вовк переслідував так, як переслідує кожен звичайний вовк, тягнув швидким, одноманітним, витривалим бігом. Піднімаючи час від часу носа, він надійно і впевнено ловив насичений магією вітер за стінолазом. Очі звіра світилися в темряві.

Ішло переслідування, тривала смертельна гонитва. Німчанськими узгір'ями. Понад долинами Олави, Шлежі і Бистриці.

Діти в колисках прокидалися, кричали, заходилися плачем. Коні по стайнях впадали в шал. Худоба товклася в оборах.

Зривався, пробуджений страхітливим сном, лицар у кам'яній станиці. У сільського пробоща, який стиха змовляв *Nunc dimittis*, молитовник вивалювався з тремтячих рук. Протирали очі озброєні люди на сторожових вежах.

Тривала погоня. Перед погонею, провіщаючи її, немовби гонець, біг Страх. За погонею Тривога осідала, як курява.

* * *

У цих місцях було прадавнє місце культу, плаский пагорб, а на ньому викладене рядочком оброблених каменів магічне солярне коло, у якому колись молилися богам, старшим, ніж людство. Це також було місце поховання, цвинтар, некрополь народів – не

завжди людських – назви яких загинули в пітьмі століть. У 1150 році, у рамках боротьби з язичництвом і забобонами, камені було порозкидано, а на їхньому місці з наказу єпископа Вальтера Малоннського збудували дерев'яний костелик – а радше молитовню, адже навколо було пустище. Молитовня не простояла й року і згоріла від удару блискавки. З цих самих – або подібних – причин вогонь пожирав усі наступні костелики, які споруджували на місці давнього некрополя. Боротьба тривала років двадцять, до самої смерті єпископа Вальтера. Люди стали шептати, що зі Старими Борами краще не заїдатися, а новий єпископ, Жирослав, прийняв єдино розумне рішення: на місце для будівництва наступного храму вибрав зовсім нове місце, віддалене, гарніше, вигідніше розташоване і взагалі набагато краще. Новому костелові вже ніхто не заважав стояти і приваблювати численних вірних, на старому ж цвинтарі чиїсь невидимі руки повернули культовим каменям їхнє давнє розташування. З часом місце оточило кільце потворних скелетоподібних дерев і – подекуди – заплутаний живопліт озброєної смертельними колючками тернини.

Місце було залите місячним сяйвом.

Підбігши підтюпцем до перших каменів та бар'єру тернини, Вовк раптом зупинився, настовбурчив шерсть, ніби перед червоними прапорцями. Він принюхувався до смороду цвинтарного розкладу, який усе ще витав над пагорбом, хоча мерців тут не ховали вже багато століть. Він відчув накопичені протягом століть поклади стародавньої магії, що забороняли доступ зачарованій істоті. Він розмився, змінив форму. Став людиною. Високою людиною з очима кольору заліза.

Холодне нічне повітря, здавалося, завмерло. Не здригнувся жоден сухий листок, жодна мітелка осоки. Тиша аж дзвеніла у вухах.

Тишу порушив звук кроків, тихе шарудіння камінців. Поміж камені зайшов Стінолаз.

Залізний Вовк зробив крок, теж увійшов у коло. А коло раптом ожило. З-за каменів, з-під них, з-поміж них, з гущавини переплетених трав і чагарників раптом запалали, немов ліхтарики, десятки, сотні очей, живих, рухливих, нервових, як світлячки. Тишу ночі заповнила тривожна мелодія шепотів, невиразний гомін високих, нелюдських голосів.

– Вони прийшли, – хитнув головою Стінолаз, – побачити тебе і мене. Двох, можливо, останніх у цій частині світу поліморфів. Вони бачили, як ми поліморфуємо. І тепер хочуть подивитися, як ми будемо вбивати один одного.

Він ворухнув передпліччям і долонею, у долоню сковзнув ніж, дев'ятидюймовий толедський клинок засвітився відблиском місячного сяйва.

– То ми влаштуємо їм, – хрипко відповів Залізний Вовк, – достойне видовище. Таке, про яке варто розповідати.

Він ворухнув рукою і ножем, який із рукава вскочив йому просто в долоню.

– Загинеш, Вовче.

– Загинеш, Пташе.

Вони почали йти по колу, повільно, обережно ставлячи ноги, не зводячи один з одного очей. Двічі обійшли коло. А потім наскочили один на одного, блискавично завдаючи ударів. Стінолаз ударив ножем згори, в лице, Вовк відхилив голову на чверть дюйма, сам штрикнув знизу, в живіт, Стінолаз ухилився від удару, розвернувшись усім корпусом, різонув по діагоналі, зліва, Вовк знову врятував горло легеньким ухилом, відскочив, обернув ніж у долоні, з обманного руху вдарив знизу вгору, клинок з дзенькотом зіткнувся з так само оберненим лезом Стінолаза. Обидва вони обмінялися кількома блискавичними ударами, відскочили.

На жодному не було ані подряпини.

– Загинеш, Пташе.

– Загинеш, Вовче.

Ліхтарики нелюдських очей мерехтіли і погойдувалися в пітьмі, нерозбірливий і збуджений гомін посилювався, підступав хвилями.

Цього разу вони кружляли один навколо одного довше, то скорочуючи, то збільшуючи дистанцію.

Атакував Вовк, вдарив навхрест ножем, спершу тримаючи лезо прямо, а потім обернув його і закінчив атаку підступним ударом у шию.

Стінолаз ухилився, сам ударив зліва, потім знизу справа, потім зовсім низько, широким бриючим замахом, що закінчився випадом і прямим колючим ударом. Вовк парирував ріжучі удари ножем, а колючого уникнув півобертом, сам ударив з випаду, фінтом, з прискоку дзюбнув згори, з боку шиї. Цього разу Стінолаз не ухилявся, парирував передпліччям, крутнувся, обернув ножа у долоні і щосили, вклавши в удар весь розмах плеча, влучив Вовку просто у сонячне сплетіння. Клинок увійшов аж до гарди.

Вовк не подав голосу. Він зітхнув тільки тоді, коли Стінолаз висмикнув лезо з рани і відступив, пригнувшись, готовий повторити удар. Але не було потреби повторювати. Ніж випав з пальців Вовка. Сам він упав на коліна.

Стінолаз обережно наблизився, вдивляючись у згасаючі очі кольору заліза. Не промовив ні слова.

Панувала повна тиша.

Залізний Вовк знову зітхнув, схилився, важко повалився набік. І більше не ворухнувся.

У камінному колі валунів прадавнього цвинтаря, у місці культу старих, забутих і вічних богів, яке пульсувало прадавньою магією і силою, Стінолаз підняв руки угору і закричав. Тріумфально. Дико. Нелюдськи.

Усе довкола завмерло від жаху.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ,

у якому в одній корчмі на роздоріжжі процвітає і розвивається розважальний промисел. Кості кинуто, внаслідок чого трапляється те, що начебто є неминучим і неуникненним. Той, хто подумає, що це все має означати початок неабияких клопотів, – подумає правильно.

Корчма при роздоріжжі була єдиним будинком, який залишився від села, яке колись тут розташовувалося, а тепер нагадувало про своє існування кількома чорними куксами коминів, жалюгідними рештками обсмалених перекриттів і досі відчутним запахом згарища. Хто пустив поселення з димом, вгадати було непросто. Найбільше вказувало на німців або сілезців: село лежало на шляху хрестового походу, що його у червні 1420 року вів на Прагу король Сигізмунд Люксембурзький. Хрестоносці Сигізмунда палили все, що можна було підпалити, але старалися зберігати корчми. Зі зрозумілих міркувань.

Корчма, що вціліла, була досить типовою – низька, приземкувата, покрита стріхою, в якій старого зашкарублого моху було

приблизно стільки ж, скільки й соломи, з кількома входами та маленькими віконечками, в яких тепер, у темряві, блимало світло каганців або свічок, непевне та летке, ніби блукаючі вогники на болоті. З комина виповзав, стелився стріхою і плив на луги білий дим. Валував пес.

– Ми на місці, – стримав коня Шарлей. – Тут, за моїми даними, тимчасово звив собі кубельце пан Фрідуш Гунцледер.

– Фрідуш Гунцледер, – хоча не прозвучало жодне запитання, демерит зрозумів без слів, – це ділова людина, підприємець. Він спритно заповнює прогалину, яка внаслідок певних позаекономічних

подій утворилася у співвідношенні між попитом і пропозицією. Він постачає, назвімо це так, певні товари, які користуються попитом...

– Тримає роз'їзний бордель, – продовжив за нього як завжди здогадливий Самсон Медок. – Або шулерню. Або ж і те, й інше.

– Саме так. У гуситській армії суворо дотримуються військових статутів, запроваджених Жижкою. Пияцтво, азартні ігри та розпуста у війську заборонені, за це загрожують суворі кари, включно зі смертною. Але військо є військом, у таборах воно би хотіло пиячити, різатися в карти та забавлятися з дівками. А тут – зась, не можна. Нікому не можна. Статути Жижки огидно демократичні – карають усіх без огляду на стан і ранг. У цьому є і свої добрі сторони: військо не розслабляється та не втрачає боєздатності. Гейтмани це розуміють, статути схвалюють, суворо і безжально виконують їх вимоги. Проте що напоказ, те напоказ... Алебардник, піхотинець з ціпом, арбалетник, їздовий – їх, звичайно, за кості, курвівство або крадіжку треба шмагати або й вішати, це правильно і добре впливає на бойовий дух. Але гейтман або сотник...

– Ми приїхали, – здогадався Рейневан, – до, коротко кажучи, нелегального закладу, який служить для задоволення нелегальних пристрастей вищих чинів. Наскільки ми ризикуємо?

– Гунцледер, – повів плечима Шарлей, – діє під прикриттям військового постачальника і приймає тільки довірених офіцерів. Але й так рано чи пізно хтось його видасть, і тоді він зателіпається в зашморзі. Можливо, що для постраху та заради прикладу зателіпається і дехто з тих, кого в нього накриють... Але, по-перше, що за життя без ризику. По-друге, якби що, нас виборонять Прокоп і Флютик. Я так думаю.

Навіть якщо в його голосі зазвучала ледь вловима нотка невпевненості, демерит негайно її заглушив.

– По-третє, – махнув він рукою, – в нас тут справа.

Під самою корчмою пес обгавкав їх знову, але відразу ж утік. Вони спішилися.

– Пояснювати вам головні принципи функціонування підприємства я, мабуть, не мушу, – Шарлей прив'язав віжки до стовпчика. – Це заклад нездорових і заборонених втіх. Тут можна нажлюкатися як чіп. Можна подивитися на голих дівчат, можна і скуштувати продажного кохання. Можна розважитися надзвичайно азартними іграми. Раджу бути дуже обережними в тому, що ви робите, і в тому, що говорите. Зрештою, щоб не було двозначностей: говоритиму тільки я. Грати, якщо дійде до карт або костей, буду тільки я.

– Зрозуміло, – Самсон підняв із землі кілочок. – Зрозуміло, Шарлею.

– Я мав на увазі не тебе.

– Я не дитина, – скривився Рейневан. – Говорити я вмію, знаю, що казати і коли. І в кості також умію грати.

– Ні, не вмієш. Не з Гунцледером та його шулерами. Без дискусій. Виконуй.

* * *

Коли вони увійшли, гамір затих. Повисла тиша, а кілька пар очей з нехорошими поглядами присмокталися до них, наче п'явки до дохлої плотви. Момент був неприємно тривожним, але, на щастя, недовго тривав.

– Шарлей? Це ти?

– Я радий тебе бачити, Беренгаре Таулере. Вітаю й тебе, пане Гунцледер. Як господаря.

За столом, у товаристві кількох типиків у шкіряних куртках, сидів широкоплечий черевань із великим носом та підборіддям, деформованим потворним шрамом. Його обличчя густо вкривали сліди від віспи – що цікаво, виключно з одного, лівого боку. Достоту так, ніби борозна під носом, сам ніс і деформоване підборіддя визначали демаркаційну лінію, яку хвороба не наважилася порушити.

– Пан Шарлей, – відповів він на привітання. – Очам своїм не вірю. До того ж із компанією, з людьми, яких я не знаю. Але раз

вони з вами... Ми раді вітати тут гостей. Не тому, що ми їх любимо. Ха, дуже часто ми їх взагалі не любимо. Але ми з них живемо!

Субчики в шкіряних куртках зареготали. Решта присутніх не виявила веселості, явно чуючи жарт Гунцледера не вперше і не вдруге. Не засміявся ні здоровань з червоною чашею на лентнері, який стояв за шинквасом, ні його товариш, бородань у чорному – закінчений стереотип гуситського проповідника. Не засміялася, як легко здогадатися, й жодна з досить виклично вдягнених дівчат, які увивалися по кімнаті з глеками та дзбанами.

Не засміявся й чоловік з темною кількаденною щетиною, який голубив у долонях кухоль, у поруділій від обладунку куртці, – той самий Беренгар Таулер, який привітав Шарлея ще на вході. Саме туди, до столу цього Таулера, з яким сиділо ще троє інших, і подався демерит.

– Здрастуй і сідай, – Беренгар Таулер показав на лаву, окинув зацікавленим поглядом Рейневана та Самсона. – Представ нам... друзів.

– А не треба, – озвався з-над свого кухля рудуватий здоровило. – Молодшого пана я вже бачив. У битві під Усті, при гейтманах. Казали, що це їхній лейб-медик.

– Рейнмар з Беляви.

– Честь для нас. А той?

– Той, – відповів з притаманною йому безтурботністю Шарлей, – це той. Не перешкодить, не завадить. Він працює по дереву.

І справді, Самсон Медок прибрав міни дурника, всівся під стіною й узявся стругати кілочок.

– Якщо вже ми почали представлятися, – Шарлей усівся, – то будь і ти ласкавий, Беренгаре...

Трійця з-за столу поклонилася. При рудому грубані були панок гордовитого вигляду, вбраний, як на гусита, досить багато та різнокольорово, та низенький худолиций і смаглявий тип, на вигляд угорець.

– Амадей Бата, – представився грубань.

– А я є лицар Манфред фон Зальм, – заявив барвистий панок, а перебільшена пиха, з якою він це прорік, свідчила, що такий з нього був лицар, як з клоччя батіг, хресне його ім'я було, певно, Зденек, а біля жодного з фон Зальмів він не те що ніколи не сидів, а й навіть не стояв.

– Іштван Сеці, – підтвердив здогад угорець. – Вип'єте? Попереджаю, що в цьому розбійницькому борделі жейдлік вина коштує три гроші, а півпінти пива – п'ять пеняжів [19].

– Але вино добре, – Таулер відпив з кухля. – Як на розбійницький бордель і шулерню. Якщо вже ми про це заговорили, то котра зі згаданих розваг привела вас до Гунцледера?

– У принципі, жодна, – Шарлей підкликав дівку зі дзбаном, а коли та підійшла, оцінив її поглядом. – Що не значить, що котроїсь із них ми не скуштуємо. Виступ, приміром, сьогодні буде? Жива картина?

– Звичайно, – усміхнувся Таулер. – Звичайно буде. Я тут головним чином з цієї причини. Навіть не буду грати. Боюся, що тоді в мене вициганять і того флорина, якого треба дати за видовище.

– А інші, – демерит показав головою, – хто будуть?

– Той, що за шинквасом, – Амадей Бата струсив пивну піну з вусів, – котрий з Чашею на грудях, – це Габарт Моль з Модржелиць, сотник у Рогача. Бородань, що скидається на священика, – це його товариш, вони приїхали разом. З Гунцледером за столом сидять його шулери, на ім'я пам'ятаю тільки одного, того лисіючого, його звуть Єржабек...

– Ну ж бо, шановні! – заволав від столу Гунцледер, потираючи руки енергійно й заохочуючи. – До столу, до столу, до гри! Фортуна чекає!

Манфред фон Зальм сів за стіл першим, його приклад наслідував Шарлей, з човганням відсунули дзиглики Іштван Сеці й Амадей Бата. Підсів оздоблений Чашею сотник Рогача, відірвався від шинквасу його схожий на проповідника товариш. Рейневан,

пам'ятаючи застереження Шарлея, залишився. Беренгар Таулер також залишився за своїм столом, знаком підкликав найближчу дівчину з дзбаном. Ця була руда й веснянкувата, веснянки покривали навіть її оголені передпліччя. Порівняно з іншими, вона мала трохи менші синці під очима, але її обличчя було якось дивно застиглим.

– У що зіграємо? – запитав у тих, що зібралися за столом, Гунцледер, вправно тасуючи карти. – У пікет? У ронфу? У trentuno? У menoretto? До ваших послуг, до ваших послуг, що лише забажаєте, може бути cricca, може бути bassetta... Може бути і trappola, може бути buffa aragiato, а може, волієте ganapierde? Я знаю всі genera ludorum fortunae*! На будь-яку погоджуся. Клієнт – наш хазяїн. Вибирайте.

– Нас забагато для карт, – оцінив Бата. – А нехай усі мають розвагу. Я пропоную кості. Принаймні для початку.

– У кості? У шляхетні tesserae**? Клієнт – наш хазяїн. Я до будь-якої гри готовий...

– Особливо, – без гумору мовив Іштван Сеці, – до гри у ті кості, що їх ти оце крутиш у лапі. Не май нас за фраєрів, друже.

Гунцледер нещиро засміявся, кості, якими він бавився, характерно жовті, кинув у кухоль, потрусив. Його долоні були невеликими й міцними, пальці – короткими й вузлуватими. Ці руки були абсолютною протилежністю того, що асоціювалося з долонями шулера та костирника. Але в дії, що тут казати, вони виправдовували себе: були меткі, наче вивірки.

Викинуті спритним рухом з кухля жовті кості покотилися недалеко, обидві випали шістками догори. Далі викривляючи обличчя гримасою, що мала означати усмішку, Гунцледер зібрав кості, зробивши це одним блискавичним рухом, ніби ловлячи мух зі столу. Потрусив кухлем у різкому acozzamento, кинув знову.

---

* *Види азартних ігор (лат.).*

** *Гральні кості (лат.).*

Випали дві шістки. Єржабек зареготав. Рогачів сотник вилаявся.

Швидкий підбір костей, acozzamento, кидок. І знову подвійна sexta stantia, двічі по sex puncti. Кидок. Два рази по шість очок. Кидок. Те саме. Кидок. Сотник знову вилаявся.

– Це був, – Гунцлебер скривив в усмішці віспувату половину обличчя, – тільки жартик. Такий собі маленький жартик.

– І справді, – Шарлей і собі усміхнувся. – Маленький, але вишуканий. І потішний. Раз у Нюрнбергу я був свідком, як за такий самий жартик у грі на гроші костирнику поламали обидві руки. На камінному порозі, за допомогою ковальського молота. Ми так реготали, кажу я вам, що мало животи не понадривали.

Очі Фрідуша Гунцледера недобре заблищали. Але він стримався, знову вдягнув усмішку на віспувате обличчя.

– Жарт, повторив він, – це жарт, і жартом повинен залишитися. До гри візьмемо інші кості. Ці я відкладаю...

– Але не в кишеню, під сто чортів, – буркнув Манфред фон Зальм. – На стіл їх клади. Як наочний посібник. Інші ми будемо час від часу з ними порівнювати.

– Як бажаєте, як бажаєте, – шулер підняв руки на знак того, що погоджується з усім, на все згодний, і що клієнт – його хазяїн. – Яка гра вам до вподоби? П'ятдесят шість? Шістки і сімки?

– Може, – запропонував Шарлей, – Gluckhaus*?

– Хай буде Gluckhaus. Рухайся, Єржабек!

Єржабек протер дошки стола рукавом, накреслив на них крейдою поділений на одинадцять полів прямокутник.

– Готове, – потер руки Гунцледер. – Можна робити ставки... А ти, брате Беренгаре? Не удостоїш нас? Жаль, жаль...

– Не дуже щирий твій жаль, брате, – Беренгар Таулер постарався, щоби «брат» прозвучало зовсім не по-братньому. – Ти ж не можеш не пам'ятати, що минулої суботи обскубав мене як гуску на святого Мартіна. З огляду на брак капіталу посиджу, почекаю

* *Глюкхауз (хатинка щастя – нім.) – старовинна німецька карткова гра.*

на живі картини, розважуся кухлем. І, може, бесідою, позаяк пан Рейнмар теж, бачу, до костей не квапиться.

– Ваша воля, – стенув плечима Гунцледер. – А для нас, панове, план такий: спочатку розважимося костями. Потім, коли нас стане менше, зіграємо в пікет або інший ludus cartularum*. А по ходу буде видовище. Художня, значить, частина. А тепер – ну ж бо, панове! Gluckhaus! Просимо робити ставки. Прийди, Фортуно!

Якийсь час від столу чулися головним чином матюки, брязкіт монет, що їх кидали на поля, гуркіт acozzamento і звук, із яким кості котилися по столу.

– Наскільки я знаю життя, – Беренгар Таулер відпив з кухля, – Амадей програється за три отченаші й повернеться сюди. Отож якщо ти маєш мені щось сказати конфіденційно, то кажи зараз.

– А чому ти припускаєш, що маю?

– Інтуїція.

– Гм. Ну то добре. Замок Троски, на Їчинському підгір'ї, поблизу Турнова...

– Я знаю, де замок Троски.

– Ти бував у ньому? Добре знаєш?

– Бував багато разів, знаю прекрасно. А в чім річ?

– Ми хочемо туди пробратися.

Беренгар Таулер відпив з кухля.

– А мета? – запитав ніби байдуже.

– Та просто так собі, для сміху, – так само байдуже відповів Рейневан. – Така наша фантазія та улюблена розвага: пробиратися в католицькі замки.

– Розумію і більше запитань не маю. Отже, Шарлей делікатно нагадує мені про борг, що його я перед ним маю. І в такий спосіб я маю розрахуватися? Отже, добре, подумаємо.

– Це значить «так» чи це значить «ні»?

– Це значить, що подумаємо. Гей, Маркетка! Вина, коли ласка!

---

* *Карткова гра (лат.).*

Йому налила та сама руда, веснянкувата, з неживим обличчям і порожніми очима. Але ці недоліки зовнішності з надлишком компенсувала фігура. Коли дівчина відходила від столу, Рейневан не міг стриматися, щоб не дивитися на її талію та стегна, які погойдувалися в легкій танцюючій ході просто-таки гіпнотично.

– Я бачу, – з усмішкою зауважив Таулер, – що твоє око приваблює наша Маркетка. Наша жива картина. Наша адамітка.

– Адамітка?

– Значить, ти нічого не знаєш. Шарлей не казав? А може, ти взагалі не чув про адамітів?

– Трохи, краєм вуха. Але я зі Шльонська, в Чехії всього лише два роки...

– Замов собі щось випити. І сядь зручніше.

– Коли відбувся, – почав Беренгар Таулер, коли Рейневана вже обслужили, – чеський переворот, він видобув з мороку й відгодував чималу групу диваків і шаленців. У 1419 році країною прокотилася хвиля релігійної істерії, божевілля і містицизму. Усюди крутилися одержимі пророки, лякаючи кінцем світу. Люди кидали все і цілими купами йшли на гори, де чекали другого пришестя Христа. На цьому всьому знайшли поживу старі призабуті секти. Повилазили з темних кутків різні їбануті хіліасти, адвентисти, нікоаліти, патерніани, спіритуали, вальденси, бегарди, зараза його знає, хто ще, годі було й полічити...

За столом почалася запальна дискусія, зазвучали різні слова, в тому числі негарні. Найголосніше нарікав Манфред фон Зальм.

– Ну й почалися, – вів далі Таулер, – проповіді, пророцтва, віщування, ворожіння й апокаліпсиси. Що ото настає Третій вік, а перш ніж він настане, старий світ повинен загинути у вогні. А потім Христос повернеться у славі Своїй, настане Царство Боже, воскреснуть святі, недобрі безповоротно підуть на вічні муки, а добрі будуть вічно жити в райському щасті. Усе буде спільне, зникне всіляка власність. Не буде вже багатих та бідних, не буде

нужди та гноблення. На землі запанує стан всезагальної досконалості, щастя та миру. Не буде ніяких нещасть, війн і переслідувань. Не буде такого, хто би на іншого нападав або доводив його до гріха. Або пожадав його жони. Бо жони теж будуть у спільному користуванні. Але, як ми знаємо, кінця світу не було, Христос на землю не зійшов, люди протверезіли, хіліазм та адвентизм почали втрачати прихильників. Мрії про рівність розвіялися, як і фантазії про ліквідацію будь-якої влади та будь-якого примусу. Революційний Табор реставрував державні структури і вже восени 1420 року почав збирати данини та податки. Зрозуміло, під примусом. Були відбудовані, атож, структури церковної влади – хоч і таборитські, та все-таки структури. Гуситський єпископ Мікулаш з Пельгржимова, який очолював ці структури, оголосив з амвону канон істинної віри, а тих, хто канону не визнавав, проголосив відступниками та єретиками. Таким-от робом гусити, найбільші єретики Європи, знайшли власних єретиків, власних дисидентів. Пікартів.

– Назва, – втрутився Рейневан, – походила, здається, від перекрученого «бегарди»?

– Дехто так стверджує, – кивнув Таулер. – Але більш правдоподібно, що це пішло від Пікардії, від вальденсів, які саме звідти прибули в 1418 році, знайшовши в Чехії притулок і надзвичайно багатьох прихильників. Рух набрав значної сили та прибічників, яких очолив моравець Мартінек Гуска, що його через його добре підвішений язик називали Локвісом. Сказати про них, що вони були радикальні, – це з біса мало сказати. Вони закликали руйнувати храми: істинна Божа церква, стверджували вони, – то церква мандрівна. Вони повністю відкидали євхаристію. Відмовляли у значенні будь-яким предметам культу, знищували кожну дароносицю і кожну облатку, яка потрапляла їм до лап. Богом, заявляли вони, є все, що існує, ergo, людина теж є Богом. Причастя, стверджували вони, може давати хто завгодно, а приймати його можна у будь-якому вигляді. Цим твердженням вони особливо дошкулили

калікстинам. Як це, здійняли вереск ті, то вчитель Гус дав себе спалити, а ми проливаємо кров за причастя sub utraque specie, у вигляді хліба та вина, а тут якийсь Мартінек Локвіс дає причастя у вигляді каші, гороху і кислого молока?

Самсон у своєму кутку ретельно стругав, лезом його ножа повзла красива, закручена стружка.

– У лютому 1421 року терпець увірвався. Сектантів вигнали з Табора, наказали йти геть. Гору полишило щось зо чотириста пікартів, які заклали власний сторожовий табір у розташованих поблизу Пршибеніцах...

– Про що балакаєте? – зацікавився Амадей Бата, повертаючись від грального столу з перебільшено веселою міною людини, яку обіграли.

– Про пікартів.

– А-а-а, про голяків? Хе-хе... Розумію...

– Серед пршибеніцьких вигнанців, – розповідав далі Таулер, – уже не було Гуски-Локвіса, там усім заправляв проповідник Петер Каніш. І його приятелі: Ян Бидлін, Мікулаш Сліпий, Тршачек, Буріан. Вони проголосили цілковите скасування родинних уз, відмінили подружні зв'язки. Проголосили братерську рівність та абсолютну сексуальну свободу. Вирішили. що вони безгрішні, як Адам і Єва, а позаяк серед безгрішних немає місця для сорому, відкидали одяг і розгулювали голяка, у костюмі Адама – звідси й пішла назва «адаміти», яку дедалі частіше з ними пов'язували. Вони почали з ентузіазмом займатися спільними оргіями. Однак між ватажками-проповідниками невдовзі дійшло до внутрішніх пересварок та розбрату – здається, йшлося не стільки про релігійні питання, скільки про поділ гаремів. Кілька ватажків відкололися, забравши з собою групки прихильників і зграйки жіночок. Зрештою, більшості жіночок дуже подобалося в пікартських комунах, де проголошували ідею повної рівності статей. Втілюючи їх в життя, nota bene, таким чином, що кожна

жіночка могла пускатися і ґедзатися, з ким тільки мала охоту. Ця свобода, зрештою, була тільки позірною, бо роль головних когутів у цих курниках виконували Каніш та інші священики. Але жіночки були такі захоплені, настільки переповнені проміскуїтетним містицизмом, що пхалися одна поперед одну, аби прислужитися якомусь «святому чоловікові», вважали розставляння ніг привілеєм, релігійною послугою, а просто-таки ласкою для них було, якщо у своїй доброті «святий» зволив скористатися випнутим задком.

– Атож, – по-філософськи вставив Амадей Ба̀та, задивившись на задок однієї з дівок, які прислуговували гравцям, – такою вже є жінка, сповнена сластолюбства. І в хтивості невситима. Так було від початку світу і так буде in saecula saeculorum*

– А ви, – підсів до них Шарлей, якому, видно, набридла гра, – про бабів, як завжди?

– Я даю твоєму приятелеві, – відрізав Беренгар Таулер, – коротку лекцію історії.

– Тоді я й сам охоче послухаю.

– Для Жижки, – відкашлявся Таулер, – пікарти не переставали бути більмом на оці. Проти Чехії готувалися хрестові походи, католицька пропаганда роздмухувала питання пікартського сектанства, й адаміти були для неї просто вимріяною темою. Невдовзі в усій Європі повірили, що всі чехи як один ходять голими і трахаються один з одним відповідно до вчення Яна Гуса. Перед лицем загрози хрестових походів анархія в лавах могла виявитися згубною, а пікарти, що й казати, все ще мали в Таборі тихих прихильників. Наприкінці березня 1421 року Жижка завдав збройного удару по комуні Каніша. Частину сектантів вирізали, частину, в тому числі самого Каніша, зловили. Усіх, кого зловили, спалили живцем. Це сталося в селі Клокоти, у вівторок перед святим Георгієм. Місце було вибрано невипадково. Клокоти розташовані біля

* *Вовіки віків (лат.).*

самого Табора, за стратою можна було спостерігати з його мурів. Жижка давав Табору попередження...

Він обірвав, подивився в кут, на Самсона Медка.

– Ну він і стругає той кілок, – зітхнув він. – Аж стружки летять... А хіба безпечно давати ідіотові ножа? Чи він собі часом руки не відріже?

– Нема чого боятися, – Рейневан уже звик до таких запитань. – Він, усупереч тому, що може здаватися, надзвичайно уважний. Продовжуй, брате Беренгаре. Що було далі?

– По черзі розправлялися з іншими сектантами, поки не залишилася тільки одна група: комуна Буріана. Вони переховувалися в лісах над річкою Нєжаркою. Це була страшна банда, найрадикальніші з радикалів, абсолютно сфанатілі й переконані у своєму божественному посланництві. Вони взялися нападати на навколишні села й поселення – начебто для того, щоб «навертати». Насправді ж вони вбивали, грабували, палили, знущалися, чинили неймовірні звірства. Не боялися нікого. Буріан, їхній вождь, якого, як раніше Каніша, уже офіційно титулували «Ісусом» і «сином Божим», ручався їм, що як вибранці вони недоторканні та безсмертні, що жодне лезо їх не візьме і жодна зброя не може поранити. Він оточував себе гаремом з двадцяти з чимось жінок і дівчат. Врешті-решт він дійшов до того, що...

– Ну?

– Почав давати причастя... Гм-м... Шляхом... fellatio. Гарне таїнство, хіба ні? Але швидкими кроками наближався кінець пікартського інтермецо, Жижка вже навис над ними, як яструб. У жовтні він вистежив їх й оточив. Адаміти Буріана чинили запеклий опір, билися, кажуть, як чорти. Їх вирізали, а десь зо півсотні взяли живими. Усі згоріли на багаттях. Половину становили жінки, більшість із них були вагітні. До них поставилися милосердно: адамітів, перш ніж спалити, взяли на страшні муки. Адаміток спалили без тортур.

– Усіх?

– Та де ж, – вставив зі сласною усмішечкою Амадей Бата.

– Кількох, – покивав головою Беренгар Таулер, – залишили. Під великим секретом, старанно приховавши це від Жижки. Про сексуальну свободу адамітів уже тоді говорилося дуже багато. Адамітки, говорив поголос, полюбляють роздягатися догола, а якщо йдеться про ці справи, то просто обожнюють оргії, особливо в групах, ніщо не приносить їм більшого задоволення, ніж групова втіха, кілька на одну. Ну а якщо вже вони так це люблять...

– Ти не мусиш... – Рейневан зціпив зуби. – Не мусиш докінчувати.

– Усе-таки мушу. Бо одна з помилуваних, остання жива, якраз несе сюди дзбанок.

– Маркета, – підтвердив Амадей Бата. – Кажуть, улюблена дупця адаміта Буріана, його фаворитка. Гунцледер викупив її від таборських братів, коли вона їм набридла. Тепер вона в нього рабиня. Його власність. Абсолютно і назавжди. До смерті.

– Йдучи до комун, вона спалила за собою мости, – Таулер помітив здивований вираз Рейневанового обличчя. – Дороги назад нема. Сектанти зреклися родини...

– А полювання на пікартів усе ще триває, – додав начебто байдуже Шарлей. – Майже кожного дня викривають і спалюють якогось, а перш ніж спалити, беруть на тортури. Дівка мусить робити те, що їй наказує робити Гунцледер, вона залежить від його ласки і неласки. І тільки завдяки ньому живе.

– Живе? – Рейневан обернувся. Йому ніхто не відповів.

Рудоволоса дівчина, яку назвали Маркетою, наповнила кухлі. Цього разу Рейневан придивився уважніше. Цього разу вона, наливаючи йому, підняла очі. У її погляді не було того, чого він сподівався, чого очікував: болю, сорому, приниження, переляканої відданості рабині. Очі рудоволосої дівчини спустошувала велика й безкрайня байдужість.

Краєчком ока він зауважив щось, що здивувало його ще більше.

Самсон Медок перестав стругати.

– Ну, панове і браття, – Гунцледер встав з-за столу. – Час розважитися після трудів. Прислуга, пересунути лави! Ворушися, Єржабек! Гей там, дівки, вина наточити і подати! А вам, гості, я нагадую, що ця розвага платна. Очі може насолодити видовищем той, хто не пошкодує флорина або угорського дуката [20]. Або еквівалента, тобто тридцяти широких грошів. Але хто не поскупиться, той не пошкодує! Проспект вартий і десяти дукатів, ручаюся!

Незабаром усі гості розсілися в імпровізованому театрі, перед дубовим столом, за яким недавно грали.

Стіл освітили ліхтарями. Один із кнехтів раптом почав ритмічно бити в турецький барабан. Гомін стих.

З комірчини вийшла Маркета. Барабан вмовк.

Вона йшла спокійно, боса, закутана в щось, що не відразу вдалося ідентифікувати як стихар, автентичне літургійне вбрання. З допомогою одного з пахолків вона зійшла на стіл. Якийсь час стояла нерухомо, вслухаючись у ритм барабана. Потім підняла стихар. Трохи вище колін. Потім вище. Затанцювала легко, обкрутилася, жвава, як підтикана пастушка. Манфред фон Зальм завзято гукнув, плеснув у долоні, затих, констатувавши, що решта поглинута виключно видовищем.

Маркета навіть не звернула уваги. Кожен її жест, кожен рух, кожен погляд, кожне здригання обличчя і неприродна усмішка говорили одне: «Я тут сама. Я сама, сама, самотня і далеко від вас. Від вас і від усього, чим ви є. Я в зовсім іншому світі.»

«Et in Arcadia ego, – подумав Рейневан. – Et in Arcadia ego»*

Барабан прискорив ритм, але дівчина не долаштувалася до нього. Навпаки, вона рухалася аритмічно. Повільно, ніби сонно. Збудливо і гіпнотично. А краєчок стихаря, який вона підтягувала, повз усе вище й вище, безперервно, до середини стегон, вище, вище, аж нарешті і насамкінець відкрив те, на що всі чекали, на

* *І я в Аркадії (Горацій).*

вигляд чого відреагували мимовільними гримасами, кашлем, стогоном, хеканням, голосним ковтанням слини.

Барабан сильно гупнув і затих, а Маркета повільно підняла стихар. І швидко стягнула його через голову.

Ластовиння рябіло на її плечах, дрібним узором покривало шию і груди. Нижче його вже не було.

Барабан загупав у прискореному ритмі, а дівчина почала обертатися, обертатися і гойдатися, як вакханка, як Саломея. Тепер з'ясувалося, що мачок ластовиння покривав також її спину і карк. Буря волосся бушувала, як Червоне море, – за мить до того, як Мойсей наказав йому розступитися.

Барабан сильно загримів, Маркета завмерла у позі водночас розпусній і неприродній. У рядах глядачів Манфред знову плеснув, Рогачів сотник гукнув, гукнув і Амадей Бата, луплячи себе долонями по колінах. Гунцледер зареготав. Беренгар Таулер почав аплодувати.

Але це ще не був кінець вистави.

Дівчина присіла на підкулені ноги, підперла долонями груди, стискаючи їх і виставляючи напоказ. При цьому вона гойдалася і звивалася, як змія. І усміхалася. Але це не була усмішка. Це був спазм лицьового м'яза, spasmus musculi faciei.

На сигнал барабана Маркета гладко і вправно перейшла з пози навколішках у позу сидячи. Барабан почав бити дрібно і бурхливо, а дівчина знову почала звиватися, як змія. Аж нарешті завмерла, відкинула голову назад і широко розвела коліна. Настільки широко, щоб ніхто з глядачів не пропустив жодної подробиці. І навіть подробиці подробиці.

Це тривало якийсь час.

Дівчина схопила стихар, зіскочила зі столу і зникла в комірчині. Її наздоганяли оплески і ревіння глядачів. Манфред фон Зальм і Рогачів сотник покрикували і тупотіли, Беренгар Таулер аплодував стоячи, Амадей Бата кричав півнем.

– Ну що? – Фрідуш Гунцледер встав, перетнув кімнату і сів за стіл. – І що? Чи ви колись бачили настільки ж руду? Хіба не вартий був проспект дуката? Якщо вже ми про заговорили, милостивий Шарлею, то від тебе я дістав тільки два. А ти ж усе-таки сам-треть увійшов. Тут же кожна пара очей у рахунок іде, хто дивиться, той платить. У нас революція. Всі рівні, пан і робітник. Гей, ти! Я не тобі говорив, а твоєму господареві. Ти вертайся, де сидів, далі собі кийок стругай. Зрештою, хіба ти маєш дуката? Чи ти коли-небудь у житті бачив дуката?

Рейневан не зразу зрозумів, до кого звертається Гунцледер. Він не відразу отямився від здивування.

– Ти глухий? – запитав Гунцледер? – Чи тільки дурний?

– Дівчина, яка танцювала, – Самсон Медок стріпнув стружку з манжета. – Я хотів би її звідси забрати.

– Що-о-о-о-о?

– Я хотів би перейняти, так би мовити, права власності на неї.

– Чого-о-о-о-о?

– Занадто розумно? – Самсон не підвищив голосу навіть на тон. – То скажу простіше: вона твоя, а має бути моя. Тож вирішімо це.

Гунцледер дивився на нього довго, немовби не міг повірити власним очам і вухам. Врешті-решт голосно фиркнув.

– Пане Шарлею? – обернувся він. – Що це за вертеп? У вас це завжди так? Він так сам по собі? Чи це ви йому так наказали?

– Він, – Шарлей довів, що навіть найбільш несподівана подія не здатна збити його з пантелику. – Він має ім'я. Його звати Самсон Медок. Я нічого йому не наказував. І не забороняв. Це вільна людина. Має право на самостійні торгові трансакції.

Гунцледер роззирнувся. Йому не сподобалися ні відвертий регіт Манфреда фон Зальма, ні пирскання Амадея Бати, ні досить-таки веселі міни решти. Вони йому не сподобалися. Це можна було запросто прочитати на його обличчі.

– Із самостійної трансакції, – процідив він, – вийде пшик. Дівка не на продаж, це раз. Я не торгую з ідіотами, це два. Забирайся звідси, бовдуре. Пішов геть. Коней доглянь, нужник почисть або ще щось. Це заклад для гравців. Не граєш – геть!

– Але ж я саме гру і мав на увазі, – відповів Самсон, спокійний як статуя. – Торгівля людьми – заняття для нелюдів і поганців. Натомість азартна гра... Що ж, при численних вадах вона має й переваги. У випадковій грі, як видно з назви, треба покластися на незбагненний випадок. Тобі не цікавий незбагненний випадок, Гунцледере? Ти ж начебто готовий до будь-якої гри. А отже, давай. Один кидок костей.

У кімнаті запала тиша. Обличчя декого з присутніх усе ще викривлювали гримаси диких веселощів, але вже ніхто вголос не сміявся. Віспувате обличчя Гунцледера стяглося, зловісно скорчилася. Кількома рухами голови він наказав своїм слугам вийти з тіні. Тоді підштовхнув до Самсона пару костей, тих, якими вони грали. Сам узяв у руку ті дві свої, жовті.

– То зіграймо, – промовив він крижаним тоном. – Один кидок. Виграєш – дівчина твоя. Тобі навіть не доведеться доплачувати, знай пана. Але якщо я викину більше, ніж ти...

Він клацнув пальцями. Один з прислужників подав йому невелику сокирку. Другий підняв натягнений арбалет. Шарлей швидко вхопив Рейневана за плече.

– Якщо я викину більше, – закінчив шулер, кладучи сокирку перед собою на столі, – то відрубаю тобі стільки пальців, скільки викину очок. На руках. А як треба буде, то й на ногах. Як там у грі випаде. І як незбагненний випадок захоче.

– Гей! – гнівно сказав Іштван Сеці. – Що це має бути? Лиши ті жовті кості, зараза...

– Різню, – закінчив за ним Габарт Моль з Модржелиць, сотник у Рогача, – хочеш влаштувати?

– Бельбас захотів гри! – заглушив обох шулер. – От і буде мати гру! Він же начебто вільна людина. Начебто має право на само-

стійність. Ще може відмовитися. Самостійно визнати, що споров дурницю, і самостійно звідси піти. Ніхто його не зупинить. Якщо він не буде занадто затримуватися.

Сотник, видно було, може, і сперечався би, затяті міни угорця і Бати також про щось свідчили. Але перш ніж будь-хто встиг будь-що сказати чи зробити, Самсон струсив кості й викинув їх на стіл. Одна впала догори четвіркою, друга – трійкою.

– Це, – сказав він з вражаючим спокоєм, – сім очок, якщо не помиляюся.

– Ти не помиляєшся, – Гунцледер заторохтів у кухлі своїми костями. – Чотири і три – разом сім. А щодо твоїх пальців: десять і десять – разом двадцять. Поки що.

Кості покотилися. Усі свідки події в один голос зітхнули. Єржабек вилаявся.

Обидві жовті кості впали одним-єдиним очком догори.

– Ти програв, – розірвав гробову тишу бас Самсона Медка. – Доля до тебе неприхильна. Дівчина моя. Тому я її заберу і вже таки справді піду.

Гунцледер напав з-за столу зі швидкістю дикого кота. Сокирка свиснула в повітрі, але не вп'ялася, як повинна була, у скроню Самсона. Гігант був ще швидший. Він відхилив голову, лівою рукою схопив шулера за лікоть, а правою долонею стиснув пальці, які тримали зброю. Усі чули, як Гунцледер завив і як хруснули кістки. Самсон вичавив сокирку з поламаних пальців, узяв її, пригнув шулера до столу, обушком сильно лупнув по пальцях другої долоні, спертої об стіл. Гунцледер завив ще голосніше. Самсон лупнув ще раз. Шулер впав обличчям на стіл і знепритомнів.

Знепритомнів, так і не побачивши, як Рейневан котячим стрибком підскакує до пахолка, що цілився з арбалета, і підбиває зброю так, щоб ложе з неприємним звуком вгамселило по губах і зубах. Як Шарлей знешкоджує другого кнехта своїм улюбленим копняком у коліно та ударом, який розтрощує ніс. Як Амадей

Бата лупить одного з шулерів дзиґликом по крижах. Як Беренгар Таулер за допомогою двох бозна-звідки видобутих стилетів застерігає інших, що втручатися ризиковано, а Рейневан віднятим у пахолка арбалета додає пересторозі загрозливої серйозності. Як Єржабек сидить, завмерши з по-ідіотському роззявленим ротом, через що виглядає достоту як дерев'яний сільський божок. Як Самсон спокійною ходою прямує до комірчини, як виводить звідти руду й веснянкувату дівчину. Дівчина була бліда, йшла неохоче, ба навіть опиралася, але Самсон аніскілечки цим не переймався, безцеремонно застосовуючи стриманий, але рішучий примус.

– Ходімо, – сказав він Рейневанові і Шарлеєві. – Ходімо звідси.

– Ще б пак, – підтвердив Беренгар Таулер, усе ще тримаючи два стилети. – Ходімо, і то чимшвидше. Я й Амадей ідемо з вами.

Вони від'їхали не більше, ніж півмилі, тракт вивів їх з темного бору на світлі під зорями житні поля. Беренгар Таулер, який очолював кавалькаду, притримав та розвернув коня, перегородивши дорогу решті.

– Стояти! – заявив він. – Годі! Я хочу знати, у чім тут річ! Про що тут, чорт забирай, йдеться!

Кінь Шарлея мотнув головою, заіржав, зіщуливши вуха. Демерит заспокоїв його.

– На якого біса, – не переставав Тулер, – знадобився скандал? За який ми всі можемо поплатитися головами! На дідька вам ця дівка? Куди ми, зараза, їдемо? І понад усе...

Він раптом штовхнув коня просто на Самсона, ніби хотів його таранити. Самсон навіть не здригнувся. Не здригнулася й дівчина з усе ще байдужим, дерев'яним лицем і відсутнім поглядом, яку везли на луці сідла.

– Понад усе, – закричав Беренгар Таулер, – хто, до дідька, цей суб'єкт? Хто він?

Шарлей під'їхав до нього настільки рішуче, що Таулер різко натягнув віжки.

– Я не поїду, – сказав він уже значно тихше, – з вами більше ані гони. Поки не дізнаюся, про що йдеться.

– Вільна воля, – процідив Шарлей, – і вільна дорога.

– У корчмі ми вам допомогли, хіба ні? Ми втрутилися, хіба ні? І самі тепер маємо клопоти, хіба ні? І нам тепер не належиться навіть слово пояснення, так?

– Так. Себто ні. Не належиться.

– Тоді я, – Таулер аж захлиснувся. – Я...

– Не знаю, що ти, – Амадей Бата, дивлячись на Самсона, підвів коня з другого боку. – Але я знаю, чого я би хотів. Так ось, я би хотів дізнатися, яким чудом на шахрайських костях замість шести з'являється одне очко. Я б із радістю такої штуки навчився, за плату, слід розуміти. Я розумію, що це чари, але чи це можливо зробити? Чи для того, щоби так вчинити, потрібна якась особлива сила? І яка саме, цікаво?

– Велика! – Рейневан, який досі просто слухав, нарешті дав волю емоціям. – Величезна! Неймовірна! Така, що я справді замислююся, чи є сенс...

– Вгамуйся, – різко втихомирив його Шарлей. – Ти забагато говориш!

– Говорю, що і як хочу!

– Бачу, – фиркнув Беренгар Таулер, – що й серед вас нема єдності стосовно того, що сталося. Що стосовно цього доходить до сімейної сварки. А позаяк ми з Батою – не сім'я, то від'їдемо трошки набік. А вже як ви все один одному скажете, то покличте. Вирішимо, що і як.

Залишившись на самоті, вони довго мовчали. Рейнван відчув, що злість покидає його. Але він не знав, як і з чого почати. На Шарлея не можна було розраховувати, в таких ситуаціях він ніколи не озивався першим. Коні пофиркували.

– У шулерні, – озвався врешті-решт Самсон Медок, – трапилося те, що мало трапитися. Це було неминуче. Воно мусило

статися, тому що... Тому що мусило. Ніщо інше не рахувалося, жоден інший хід подій був неможливий. Тому що інший, альтернативний хід подій передбачав байдужість. Згоду. Прийняття. Толерантність. Те, що ми побачили в шулерні, те, свідками чого ми були, виключало байдужість та бездіяльність, а тому альтернативи насправді й не було. Тому сталося те, що мало статися. А кості... Що ж, кості, загалом, керуються, коли падають, такими самими законами. Падають так, як повинні впасти.

Рейневан чув, як дівчина, яка сиділа перед Самсоном, тихо зітхнула.

– І в принципі, – продовжив Самсон, – мені більше нічого додати. Та якщо ви хочете що-небудь запитати... Рейнмаре... Мені тільки-що здавалося, що тебе щось гризе.

– Одна думка, – зізнався Рейневан, сам дивуючись своєму спокоєві. – Тільки одна думка. Протягом року празькі маги билися над тим, щоб тобі допомогти, щоб дати тобі можливість повернутися до своєї нормальної постаті, до свого нормального світу, стихії, виміру, сам уже не знаю чого. Їм не вдалося. Тепер ми запланували досить ризиковану подорож по Чехії, вибираємося кудись під Їчин і Турнов, мало не під лужицький кордон. Бо ми хочемо тобі допомогти. А після того, що я сьогодні бачив, справді, мене гризе одна думка. Чи тобі взагалі і в чомусь зокрема потрібна допомога, Самсоне? Чи тобі, здатному вплинути на випадок у киданні костей, потрібна допомога звичайних людей, які дуже мало що вміють? Чи тобі потрібна наша допомога? Чи тобі на ній залежить?

– Потрібна, – відповів велетень негайно, ні секунди не вагаючись. – І мені на ній залежить.

– Адже, – додав він, помовчавши, дуже тихо і м'яко. – Адже ви обидва це знаєте.

Дівчина – Маркета – зітхнула ще раз.

– Добре, – долучився до розмови Шарлей, – Сталося те, що сталося. Знай, Самсоне. що мені далеко до твого фаталізму. На

мою думку, від неминучих речей надзвичайно легко врятуватися: досить просто-напросто їх не робити. Так само і з явищами, на які не можна дивитися байдуже... Досить просто відвести погляд. Тим більше що на цьому світі вони є радше нормою, ніж винятком. Але що зроблено, того вже, як бачу, назад радше не повернеш. Ми зробили добрий вчинок – і заплатимо за нього, бо за дурість завжди треба платити. Та перш ніж це станеться, план такий: дівчину треба розмістити в якомусь безпечному місці...

– Я відвезу її до Праги, – заявив Самсон. – До пані Поспіхалової.

Маркета демонстративно смикнулася на луці, по-котячому загарчала. Самсон проігнорував демонстрацію. Як, вочевидь, і те, що вона дуже сильно стискала його зап'ястя.

– Ти сам не можеш із нею їхати, – постановив Шарлей. – Ну що ж, їдемо всі. А що з Таулером і Батою? Якщо план походу на Троски далі актуальний, Таулер був би корисний, він стверджує, що знає спосіб, як пробратися в замок. Надто багато їм обом розкрити не можна, але фактично, у шулерні вони стали на наш бік і можуть через нас мати неприємності. Гунцледер може захотіти мститися. Вони обидва служать у таборитському війську, а лихо його знає, хто зі значних гейтманів грав... і програвав у Гунцледера...

– Хоч би не знати який значний був той гейтман, – пообіцяв Рейневан, – його можна буде втихомирити. І шулера, якби здійняв шум, теж. Бо на значних знайдуться значніші.

– Флютик.

– Ти вгадав. Тому ви всі їдьте до Праги. А я поїду далі. Під Білу Гору.

РОЗДІЛ СЬОМИЙ,

у якому Рейневан добуває камінь з нирки, і в нагороду за це стає батьком. У рамках цієї ж нагороди додатково стає шпигуном. З усім, що з цього випливає.

Білою Горою називали безлісе узгір'я на захід від Праги, трохи далі за монастирем премонстрантів на Страхові. Війська, що прибували під Прагу, кілька разів використовували підніжжя гори як місце для табору. У результаті вимучені реквізиціями і грабуваннями мешканці навколишніх сіл забралися до дідька, і ця місцевість опустіла. Армії прибували і йшли геть, але були на Білій Горі й постійні мешканці. Богухвал Неплах, на прізвисько Флютик, зробив Білу Гору своєю ставкою і навчальним центром гуситської розвідки. Флютик міг мати ставку і в самій Празі, але не хотів. Столиці він не любив і боявся її. Прага, що тут скажеш, навіть у часи спокою й ладу була як приспане, але непередбачуване і завжди спрагле крові чудовисько. Пражани легко вибухали гнівом, а у гніві вони були страшні. Щодо тих, кого не любили.

У Празі мало хто любив Флютика.

Тому Флютик віддав перевагу Білій Горі. І саме тут він мав ставку. Завдяки тому, що він, Богухвал Неплах, має тут ставку, полюбляв говорити він, назва «Біла Гора» увійде в історію Чехії. Діти, казав він, вивчатимуть цю назву.

Світало, коли Рейневан минув колись багатий, а тепер пограбований й опустілий страховський монастир. Світало й починало дощити. Коли ж він дістався під Білу Гору, ранок був уже у повній силі. І вперіщив добрячий дощ.

Промоклі вартові біля частоколу абсолютно його проігнорували, стражник при коловороті махнув рукою, показуючи на майдан.

Ніким не потурбований, Рейневан затягнув коня до стайні. У стайні були люди, вони дивилися, але ніхто ні про що не запитав.

Шпигунський осередок розбудовувався, дощ іще посилив запах недавно напиляних дощок і струганих брусів, який панував тут, усюди було повно стружки. З-за старих халуп і стодол визирали нові будинки, які сяяли новим тесом і стікали живицею із затесів. Не викликаючи нічийого зацікавлення, Рейневан підійшов під один із таких нових будинків – низький, видовжений, подібний на великий сарай. Він зайшов до сіней, потім до кімнати. Повної диму, пари, вологи. І людей, які їли, балакали, сушили одяг. Вони дивилися на нього. Мовчки. Він вийшов.

Зазирнув до великої світлиці. На лавках там сиділо щось із сорок чоловіків, які зосереджено слухали лекцію. Рейневан знав викладача, старезного діда, шпигуна, як стверджувала плітка, ще на службі у Карла IV*. Дідуган був такий древній, що плітці можна було вірити. Ба, якщо судити з віку та вигляду, він міг шпигувати і для Перемишлідів**

– А якби щось не так пішло, кхе-кхе... – повчав він, кашляючи. – Якби вас, теє, оточили, то пам'ятайте: найкраще вереск у якомусь людному місці здійняти, що це жиди, що все через жидів, що це жидівські штучки. Візьми їден з другим до писка кусок мила, біля міської криниці точи піну, плюй і кричи: «Рятуйте, пробі, вмираю, отруїли, отруїли, жиди, жиди!». Народ зразу кинеться жидів громити, почнеться, теє, кхе-кхе, дике заворушення, Інквізиція ваш слід покине і за жидів візьметься, а ви собі спокійно ушиєтеся. Те саме й тоді, якби кого піймали і на муки взяли. Тоді, теє, дурня клеїти, кричати: «Я невинний, я сліпе знаряддя, жиди винні, вони наказали, золотом підкупили». Повірять, це точно. У такі речі завжди, кхе-кхе, вірять.

– Гей! Рейневан!

* *Німецький король Карл IV Люксембурзький був чеським королем Карлом I з 1346 по 1378 р.*

Королівська династія, що правила в Чехії до 1306 р.

Тим, хто його окликнув, був Славік Цандат, якого Рейневан знав ще з університетських часів. Коли Рейневан починав навчання, Славік Цандат вчився вже щонайменше вісім років і був старший від більшості докторів, не кажучи вже про магістрів. «Вчився», зрештою, було не дуже адекватним словом: Славік Цандат в університеті бував, це правда, часом його там можна було помітити. Але стократ частіше його можна було застати в котромусь із борделів на Перштині або на Краківській. Або в міській каталажці, куди його регулярно запроторювали за п'яні дебоші і гармидери по ночах. Хоч і не юнак, Цандат обожнював скандали і бійки, тому не дивно, що після дефенестрації з ентузіазмом влився у потік революції. Рейневан анітрохи не здивувався, побачивши його у Флютика навесні 1426 року, під час свого першого візиту під Білу Гору.

– Здрастуй, Славіку. Ти що, став секретарем?

– Га? Ти про це? – Цандат підняв аркуші паперу і гусячі пера, які він ніс. – Це листи з неба.

– Листи звідки?

– Мене підвищили, – похвалився вічний студент, розчісуючи пальцями те, що колись було чуприною. – Брат Неплах перевів мене у сектор пропаганди. Я став письменником. Митцем. Замалим не поетом. Я пишу листи, які впали з неба. Розумієш?

– Ні.

– Ну то послухай, – Цандат узяв один із аркушів, примружив короткозорі очі. – Упалий з неба лист Матері Божої. Мій вчорашній витвір.

– Народе безвірний, покоління негідне і підступне, – став він читати голосом, що переходив у проповідницьку екзальтацію, – упаде на вас гнів Божий та лиха у трудах і в стадах, якими володієте. Позаяк не сповідуєте істинної віри, а слухаєте римського антихриста, відверну від вас свій лик, а Син мій засудить вас за зло, яке ви вчинили в Його святій Церкві, і покарає вас, як покарав Содом і Гоморру. І будете зубами скреготати і стогнати, амінь.

– Листи, що впали з неба, тямиш? – пояснив Цандат, бачачи, що Рейневан не тямить ні в зуб ногою. – Листи від Ісуса, листи від Марії, листи від Петра. Ми в пропаганді їх пишемо. Агітатори та емісари вивчають їх напам'ять, ідуть у ворожі країни, щоб сповіщати їх тамтешнім людям. Щоб, як каже шеф нашого сектора, так тамтешнім людям понасирати в голови, щоб не знали, хто свій, хто ворог і де котрий. Для цього і є листи з неба, тямиш? Оцей-от, послухай, лист від Ісуса. Глянь, як чудово написано...

– Знаєш, Славіку, я трохи поспішаю...

– Послухай, послухай! «Грішники та нечестивці, наближається вам кінець. Я терплячий, але якщо ви не порвете з Римом, з цією звіриною вавилонською, прокляну вас разом з Отцем своїм і з ангелами своїми...»

– Брат Белява? – врятував Рейневана голос за спиною. – Брат Неплах пильно прагне вас бачити, чекає. Дозвольте. Я проведу.

* * *

Один із новозбудованих будинків був більш імпозантним, нагадував панський дім. На першому поверсі знаходилося кілька світлиць, на другому – кілька досить по-спартанському обладнаних кімнат. В одній із кімнат стояло велике і аж ніяк не спартанське ложе. На ложі, накритий периною, лежав і стогнав Флютик.

– Де тебе носить? – дико завив він, побачивши Рейневана. – Я посилав по тебе до Праги, посилав під Колін! А ти... О-о-о... О-о-о-о-о-о-о-о! А-а-а-а-а-а-а-а-а-а-а!

– Що з тобою? Ага, не кажи. Я знаю.

– Ах, знаєш? Не може бути! То що зі мною? На що я страждаю?

– Загалом – на сечокам'яну хворобу. А зараз у тебе колька. Сядь. Підтягни сорочку, повернися. Тут болить? Коли я стукаю?

– А-а-а-а-а-а-о-о-о-о-а-а-а-ай!!! Курва!!!

– Поза сумнівом, ниркова колька, – встановив Рейневан. – Зрештою, ти й сам прекрасно знаєш. Це ж напевно уже не вперше,

а симптоми характерні: болі, що находять приступами і віддають донизу, нудота, тиск на міхур...

– Перестань базікати. Почни лікувати, клятий знахарю.

– Ти несподівано опинився, – усміхнувся Рейневан, – у дуже доброму товаристві. На важку кам'яну хворобу і дуже болючі приступи ниркових кольок страждав Ян Гус у Констанці, коли сидів у в'язниці.

– Гм, – Флютик накрився периною і страдницьки усміхнувся. – То це, мабуть, ознака святості... З іншого боку, я перестаю дивуватися, що Гус тоді не зрікся... Він волів радше багаття, аніж такі болі... Господи, Рейневане, зроби щось із цим, благаю...

– Зараз приготую тобі щось болевгамовуюче. Але каміння треба усунути. Необхідний цирульник. Найкраще – спеціалізований літотоміст*. Я знаю в Празі...

– Не хочу! – завив шпигун, невідомо, більше від болю чи від люті. – Тут уже був такий! Знаєш, що він хотів зробити? Сраку мені хотів розрізати! Розумієш? Розрізати сраку!

– Не сраку, а промежину. Треба розрізати, а як же інакше добратися до каменів? Через розріз у міхур вводять довгі кліщі...

– Припини! – завив Флютик, бліднучи. – Навіть не говори про це! Я не для того тебе сюди викликав, висилав перепряжних коней... Вилікуй мене, Рейневане. Магічно. Я знаю, що ти можеш.

– Ти, либонь, маячиш у лихоманці. Чарівництво – це peccatum mortalium. Четверта празька стаття наказує карати чарівників смертю. Я приготую тобі заспокійливий напій, на зараз. І непентес**, одурманюючий лік, на потім. Ти приймеш його, коли з'явиться літотоміст. Майже не відчуєш, коли він розрізатиме. А введення кліщів якось витримаєш. Тільки не забудь взяти в зуби кілок або шкіряний ремінь...

– Рейневане, – Флютик збілів як стіна. – Будь ласка. Я тебе озолочу...

---

* *Літотомія (від гр. lithos – камінь і tome – відрізування, відсікання) – операція вирізання каменів.*

Непентес (гр. nepenthes – болетамувальний) – знеболююче.

– Ага, звичайно, озолотиш. Ненадовго, бо в засуджених до спалення чарівників золото конфісковують. Ти, мабуть, забув, Неплах, що я працював на тебе. Багато бачив. І багато чого навчився. Зрештою, це порожні балачки. Я не можу магічно усунути камінь, бо, по-перше, така процедура ризикована. А по-друге – я не чаклун і не знаю заклинань...

– Знаєш, – холодно перебив Флютик. – я дуже добре знаю, що знаєш. Вилікуй мене, і я забуду, що знаю.

– Шантаж, так?

– Ні. Дрібне кумівство. Я буду твоїм боржником. І в рамках повернення боргу я перестану пам'ятати про деякі речі. А якщо ти будеш у потребі, зумію віддячити. Бодай мене пекло поглине, якщо...

– Пекло, – цього разу перебив Рейневан, – тебе так чи так поглине. Процедуру проведемо опівночі. Жодних свідків, тільки ти і я. Мені будуть потрібні: гаряча вода, срібний дзбанок або кубок, миски з жаром, мідний казанок, мед, березова і вербова кора, свіже ліщинове пруття, що-небудь зроблене з бурштину...

– Тобі доставлять усе, – запевнив Флютик, кусаючи від болю губи. – Усе, що захочеш. Клич людей, видавай накази, усе, що буде треба, тобі доставлять. Для чорної магії начебто часом буває потрібна людська кров або органи... Мозок, печінка... Не вагайся вимагати. Як треба буде, то... кого-небудь випатраємо.

– Я хотів би вірити, – Рейневан відкрив шкатулку з амулетами, – подарунок від Телесми, – що ти здурів, Неплах. Що біль затьмарив твій розум. Скажи, що те, що ти говориш, – це божевілля. Скажи це, дуже тебе прошу.

– Рейневане.

– Що?

– Я справді тобі цього не забуду. Буду твоїм боржником. Клянуся, виконаю будь-яке твоє бажання.

– Будь-яке? Добре.

* * *

Рейневан мав усі підстави пишатися. Він пишався, по-перше, своєю запобігливістю. Тим, що він не злазив докторові Фраундінштові з голови доти, доки той – попри початкове небажання – не виказав йому свої професійні секрети, навчивши кількох медичних заклинань. Пишався він і тим, що старанно попрацював над перекладами «Кітаб Сірр Аль Азар» Гебера і «Аль Хаві» Разеса, що ретельно вивчав «Regimen sanitatis» і «De morborum cognitione et curatione» – і що багато уваги присвятив хворобам нирок і сечового міхура, а особливо магічним аспектам терапії. Пишався, в принципі, і тим, що викликав у чарівника Телесми достатню симпатію, щоб той подарував йому на дорогу кільканадцять дуже практичних амулетів. Але найбільше, звичайно ж, Рейневан пишався результатом. А результат магічної процедури перевершив сподівання. Під впливом заклинання та активації амулету камінь у Флютиковій нирці розкришився, просте розслаблююче заклинання, яке застосовувалося під час пологів, прочистило сечовід, сильні сечогінні чари й трави довершили справу. Пробуджений від викликаного непентесом глибокого сну Неплах видалив рештки каменя разом з відрами сечі. Був, щоправда, і момент кризи: у якийсь момент Флютик почав сикати кров'ю, і перш ніж Рейневан устиг пояснити, що після магічної процедури це цілком нормальний симптом, шпигун заревів, залихословив, обсипав медика лайками, серед яких були визначення на кшталт «verfluchter Hurensohn» і «йобаний мешугене чарівник». Не відриваючи погляду від свого члена, з якого струмувала кров, Неплах кликав збройних і погрожував медикові спалити його на вогнищі, посадити на палю і відшмагати – саме в такій послідовності. Врешті-решт він ослаб, а оскільки полегкість після кольки теж зробила свою справу – заснув. І проспав півдоби з гаком.

Дощ далі йшов. Рейневан нудився. Він сходив на лекцію старезного діда, колишнього шпигуна Карла IV. Відвідав тих, що писали листи з неба й апокаліпсиси, кілька з яких йому довелося

вислухати. Заглянув до стодоли, де навчалися стентори, спеціальний сектор розвідки, що складався зі здорованів з гучними – як у Стентора – голосами. Стенторів готували до психологічної війни: їм належало руйнувати бойовий дух захисників замків і міст в облозі. Вони тренувалися далеко від табору, бо під час навчань ревіли так, що аж вуха пухли.

– Здавайтеся! Складайте зброю! Інакше вам! Усім смерть!

– Голосніше, – репетував керівник занять, диригуючи змахами рук. – Дружніше і голосніше! Раз-два! Раз-два!

– Дочок! Ваших! Поґвал! Туєм! Дітей! Ваших! Пере! Ріжем! На! Списи! Наса! Димо!

– Брате Белява, – потягнув за рукав уже знайомий йому ад'ютант Флютика. – Брат Неплах просить до себе.

– Шкуру! Обде! Ремо! – ревіли стентори. – Яйця! Вам! Від! Ріжем!

* * *

Богухвал Неплах почувався вже зовсім добре, йому ніщо не дошкуляло, він був по-старому злосливий і брутальний. Вислухав те, що Рейневан мав йому сказати. Вираз обличчя, коли він слухав, не віщував нічого особливо доброго.

– Ви ідіоти, – прокоментував він викладену йому в скороченому вигляді і без подробиць аферу в шулерні. – Так ризикувати, і заради кого? Заради якоїсь проститутки! Вам усім могли перерізати горлянки, я справді дивуюся, що не перерізали, Гунцледер, певно, дав на той день вихідний своїм найкращим охоронцям. Ну, але не турбуйся, мій медику, любий моєму серцю і ниркам. Шулер не загрожуватиме ні тобі, ні твоїм компаньйонам-дивакам. Його попередять про наслідки.

– Щодо другої справи, – Флютик сплів пальці, – то ви ще більші ідіоти. Підкарконошшя охоплене вогнем, лужицьке прикордоння палає. Фартенберги, Біберштайни, Дони та інші католицькі вель-

можі постійно ведуть з нами, як вони самі її називають, щибеничну війну. Отто Бергов, пан на Тросках, уже доробився прізвиська «Гуситовбивці». А що я поклявся виконати бажання? Я це відміняю. Primo, ти підступно мене обдурив, secundo, бажання ідіотське, tertio, ти не хочеш мені відкрити, чого ти там хочеш шукати. Обмізкувавши це все, я відмовляю. Твоя смерть на католицькій шибениці була би для нас втратою, тим прикрішою, що безглуздою. А в нас щодо тебе є плани. Ти нам потрібен у Шльонську.

– Як розвідник?

– Ти задекларував підтримку справі Чаші. Ти просився в лави Божих воїнів. І добре! Кожен повинен служити так, як він найкраще вміє.

– Ad maiorem Dei gloriam?

– Скажімо, так.

– Я набагато краще прислужуся як лікар, а не як шпигун.

– Оцінку залиш мені.

– Саме на твою оцінку я й покладаюся. Адже це в твоїй пирці я роздробив камінь.

Неплах довго мовчав, скрививши губи.

– Ну добре, – зітхнув він, відвівши погляд. – Твоя правда. Ти мене вилікував. Врятував від мук. А я пообіцяв виконати бажання. Якщо ти аж так цього прагнеш, якщо це твоя найбільша мрія, поїдеш на Карконоші. А я не тільки не буду розпитувати, про що тобі в усьому цьому йдеться, а ще й полегшу тобі ескападу. Дам тобі людей, ескорт, гроші, контакти. Повторюю: я не питаю, які справи ти хочеш там вирішувати. Але ти маєш швидко обернутися. До Різдва ти повинен бути в Шльонську.

– У тебе на послугах сотні шпигунів. Вишколених у цьому ремеслі. Які шпигують за гроші або за ідею, але завжди охоче і без примусу. А ти вчепився мене, дилетанта, який шпигуном не хоче і не вміє бути, а тому й не надається, користі з мене буде як із цапа молока. Хіба в цьому є логіка, Неплах?

– А хіба я морочив би тобі голову, якби не було? Ти потрібен нам у Шльонську, Рейневане. Ти. Не сотні вишколених у ремеслі ідейних або професійних шпигунів, а ти. Ти особисто. Для справ, з якими ніхто, крім тебе, впоратися не зуміє. І в яких тебе ніхто не зможе замінити.

– Подробиці?

– Пізніше. По-перше, ти їдеш у небезпечні місця, можеш не повернутися. По-друге, ти відмовився виявити мені подробиці, так що ось тобі реванш. По-третє і найважливіше: я не маю часу. Виїжджаю під Колін, до Прокопа. У питанні ескапади звернися до Гашека Сикори. Він же дасть тобі й людей, спеціальний підрозділ. І пам'ятай: мусиш поспішати. До Різдва...

– Я повинен бути в Шльонську, знаю. Хоча зовсім не хочу. А нікудишній той агент, який не хоче. Який діє під примусом.

Флютик якийсь час мовчав.

– Ти вилікував мене, – нарешті сказав він. – Вирвав з кігтів болю. Я віддячу. Зроблю так, що до Шльонська ти поїдеш без примусу. Ба навіть охоче.

– Га?

– Ти став батьком, Рейнмаре.

– Що-о-о?

– У тебе є син. Катажина Біберштайн, дочка Яна Біберштайна, пана на Штольці, у червні 1426 року народила дитину. Хлопця. народженого в день святого Віта, цим іменем й охрестили. Тепер йому, як легко підрахувати, рік і чотири місяці. Згідно з рапортами моїх агентів, прегарне дитинча, викапаний батько. Не кажи, що ти не хотів би його побачити.

* * *

– Чудово, – повторив Шарлей. – Двічі чудово.

– Я їй послав з десять листів, – з гіркотою нагадав Рейневан. – Певно, більше ніж десять. Знаю, час воєнний і неспокійний, але

котресь із послань мусило дійти. Чому вона не відписала? Чому не дала мені знати? Чому про власного сина я мусив довідатися від Неплаха?

Демерит затягнув коневі вудила.

– Висновок напрошується сам, – зітхнув він. – Ти їй анітрохи не потрібен. Може, це звучить жорстоко, але тільки це є логічним. Може навіть...

– Що – «може навіть»?

– Може навіть це зовсім не твій син? Добре, добре, спокійно, без нервів! Я просто подумав уголос. Бо з іншого боку...

– Що – «з іншого боку»?

– Може бути й так, що... Та ні! Обійдеться. Скажу, а ти наробиш дурниць.

– Та говори, зараза!

– Ти не дочекався відповіді на листи, бо, може, старий Біберштайн взяв близько до серця ганьбу, розлютився, доцю разом з байстрям замкнув у вежі... Та ні, банальність, тьху, як з ярмаркової співанки. Алькасин і Ніколетта... Господи, та не кривися ти так, хлопче, бо мене страх проймає.

– Ти не говори дурниць, я не буду кривитися. Згода?

– Та звичайно що так.

* * *

Об'їхавши Прагу, вони вирушили на північ. Дощ падав невпинно, властиво, безперервно, бо якщо переставало лити, починало мрячити, а якщо переставало мрячити, починало мжити. Кінний загін загрузав у багнюці й просувався радше в черепашачому темпі – протягом двох днів вони добралися всього лише до Лаби, до мосту, що з'єднував Старий Болеслав і Брандис. Наступного дня, оминувши міста, вони рушили далі, у бік німбурзького тракту.

Самсон Медок, який їхав за Шарлеєм і Рейневаном, мовчав, тільки час від часу глибоко зітхав. Беренгар Таулер й Амадей Бата,

які слідували за Самсоном, поринули у розмову. Розмова – можливо, причиною цього була погода, – досить часто переходила у сварку, на щастя, настільки ж короткочасну, наскільки гостру. У самому кінці, змоклі та похнюплені, їхали керетяни й пелетяни [21]. На жаль.

Шарлей, Самсон, Таулер і Бата прибули під Білу Гору у переддень святої Урсули, наступного дня після від'їзду Флютика, який на виклик Прокопа Голого вирушив під Колін. Рудоволоса Маркета, доповіли вони, у Празі була надійно розміщена в домі на розі Щепана і На Рибнічку, у пані Блажени Поспіхалової. Пані Блажена прийняла дівчину, бо мала добре серце, до якого Шарлей для впевненості апелював ще й сумою сто двадцять грошів готівкою й обіцянкою наступних дотацій. Отож Маркета – прізвища дівчина явно воліла не розкривати – була у відносній безпеці. Обидві пані, запевняв Самсон Медок, припали одна одній до душі і впродовж найближчих місяців не мали би одна одну повбивати. А потім, резюмував він, буде видно.

Той факт, що Беренгар Таулер і Амадей Бата далі трималися товариства, дещо дивував, бо, щиро кажучи, після розставання Рейневан не сподівався більше їх побачити. Таулер часто про щось радився з Шарлеєм, осторонь і потайки, тому Рейневан підозрював, що демерит спокусив його якоюсь дурнею, вигаданою перспективою фантастичної здобичі. Коли Рейневан запитав його прямо, Беренгар загадково усміхнувся і заявив, що надає їм перевагу перед таборитами Прокопа, яких покинув, бо війна – річ без майбутнього, а воячка – річ без перспектив.

– Звичайно, що так, – додав Амадей Бата. – Справді перспективна річ – це взуттєвий промисел. Усім потрібні черевики, хіба ні? Мій тесть – швець. Нехай-но я тільки назбираю трохи грошиків, нехай-но світ владнається, і я цим ділом займуся, розбудую тестеву майстерню до мануфактури. Буду виробляти чижми. У великих кількостях. Скоро весь світ буде носити чижми марки «Бата», от побачите.

Дощ перестав мрячити й почав мжити. Рейневан став у стременах, озирнувся. Керетяни і пелетяни, намоклі й похнюплені, їхали за ними. Не загубилися в сльоті й імлі.

На жаль.

* * *

Паскудним товариством, строкатим і смердючим набродом ощасливив їх, як виявилося, Флютик. Посередньо. Безпосередньо це щастя спіткало їх з боку Гашека Сикори, заступника шефа сектора пропаганди.

– Ах, добрий день, добрий день, – привітав їх Гашек Сикора, коли Рейневан з'явився в нього з Шарлеєм і Таулером. – Ах, я знаю. Похід на Під'єштеддя. Я отримав відповідні інструкції. Усе приготоване. Моментик, хай-но я тільки закінчу з гравюрами... Ах! Мушу закінчити, емісари чекають...

– Можна, – запитав Шарлей, – кинути оком?

– Ах? – Сикора явно обожнював цей вигук. – Ах! Кинути оком? Звичайно, звичайно. Будь ласка.

Пропагандистська гравюра, одна з багатьох, якими був завалений стіл, зображувала страшило з рогатою головою цапа, цапиною бородою й огидною, знущальною цапиною міною. На плечах страховиська було щось на кшталт далматики*, на рогатій морді – палаюча тіара, на ногах – пантофлі з хрестами. В одній руці воно тримало вила, другу піднімало в жесті благословення. Над страховиськом виднівся напис: EGO SUM PAPA**

– Мало хто, – Шарлей показав на напис, – вміє читати. А картинка не дуже чітка. Звідки простій людині знати, що це папа? А може, це Гус?

– Хай вам Бог, – поперхнувся Сикора, – вибачить блюзнірство... Ах... Люди знатимуть, не бійтеся. Картинки з Гусом дру-

* *Далматика – у середньовіччі одяг пап та єпископів, різновид ризи, виготовлений з далматинської вовни.*

Я – папа (лат.).

кують вони, папісти, значить. У вигляді зубатої гуски, блюзніри, його зображують. Так прийнято. Проста людина знає: Вельзевул, чорт рогатий, як цап, – значить, папа римський. Зубата – значить, Гус. Ах, а ось і ваш ескорт, уже з'явилися.

Ескорт вишикувався на майдані досить нерівною шеренгою. Це був десяток головорізів. Пики вони мали огидні. Все інше – також. Вони нагадували зграю злодіїв і мародерів, озброєних тим, що знайшли, і вдягнутих у те, що вкрали. Або знайшли на смітнику.

– Ось, ах, – показав заступник шефа сектора пропаганди, – ваші люди, які віднині підпорядковані вашим наказам. Справа: Шперк, Шмейдлірж, Вой, Гнуй, Броук, Пштрос, Червенка, Питлік, Грахоїдек і Маврицій Рвачка*

– Можна, – озвався серед зловісної тиші Шарлей, – попросити вас відійти зі мною на два слова?

– Ах?

– Я не питаю, – процідив, відійшовши із Сикорою на два слова, демерит, – чи прізвища цих панів є справжніми, чи це прізвиська. Хоча в принципі я мав би цим поцікавитися, оскільки за прізвиськами і кликухами оцінюють бандитів. Але я не про це. Я питаю про іншу річ: я знаю від присутнього тут пана Рейнмара Беляви, що брат Непдах пообіцяв нам надійний і гідний довіри ескорт. Ескорт! А це що за наволоч стоїть отам, у шерензі? Що за керетяни і пелетяни? Що це за Вуй, Хуй, Штос і Срачка?

Щелепа Гашека Сикори небезпечно скочила вперед.

– Брат Неплах, – огризнувся він, – наказав дати людей. А це хто, га? Що, може, пташкове небесні? Може, рибкове водяні? Жабкове болотяні? Ніяк ні. Це якраз люди. Саме ті люди, яких я можу дати. Інших у мене нема. Не подобаються, ах? Ви б воліли,

* *Чеською відповідно: коштовність, барахольник, вояк, гній, жук (також буркотун або маля, крихітка), страус, краснуха (або малинівка), мішечок, горохоїд, бійка.*

ах, цицькатих жіночок? Святого Георгія на коні? Лоенгріна на лебеді? Мені шкода, але таких нема. Закінчилися.

– Але...

– Берете їх? Чи ні? Вирішуйте.

* * *

Наступного дня, на диво, перестало капати. Коні, чалапаючи по болоту, пішли трохи енергійніше і швидше. Амадей Бата почав насвистувати. Ожили навіть керетяни і пелетяни, себто охрещені Шарлеєм цією біблійною назвою десятеро на чолі з Маврицієм Рвачкою. Досі понурі й насуплені обірванці, які справляли враження ображених на весь світ, почали балакати, перекидатися сороміцькими жартами, реготати. Врешті-решт, на загальний подив, співати.

Na volavsky strani
skrivanci zpivaji,
ze za mou milenkou
vsivaci chodeji.
Dostal bych ja milou
i s jeji perinou,
radsi si ustelu
pod lipou zelenou...

«Син, – думав Рейневан. – У мене є син. Його звати Віт. Він народився рік і чотири місяці тому, в день святого Віта. Точно в переддень битви під Усті. Моєї першої великої битви. Битви, в якій я міг загинути, якби випадковості склалися в інакший спосіб. Якби тоді саксонці розірвали вагенбург і розпорошили нас, була б різанина, я міг загинути. Мій син втратив би батька наступного дня після свого народження...

А Ніколетта...

Легесенька Ніколетта, Ніколетта струнка, як Єва Мазаччо, як Мадонна Парлера, ходила з животом. З моєї вини. Як я подивлюся їй в очі?

Ах, та що там. Мусить вдатися.»

* * *

Був четвер після Урсули, коли вони добралися під Крхлеби і рушили в бік Рождаловіц, розташованих над рікою Мрліною, правою притокою Лаби. Вони і далі, згідно з даними їм раніше порадами Флютика і Сикори, оминали людні тракти, а надто великий торговий шлях, що вів з Праги до Лейпцига через Їчин, Турнов і Житаву. Від Їчина, звідки вони збиралися зробити вилазку під Троски, їх відділяло вже тільки близько трьох миль.

Однак краєвид над верхньою Мрліною одразу ж попередив їх, що вони ступають на небезпечні терени, в район конфліктів, на все ще палаючу смугу прикордоння, що розділяла ворогуючі релігії та нації. «Палаюча», зрештою, була цілком влучним словом: постійними елементами пейзажу стали згарища. Сліди від спалених хат, садиб, сілець і сіл. Вони були як дві краплі води схожі на рештки села, біля яких стояла шулерня Гунцледера, арена нещодавніх багатих наслідками подій: такі ж покриті сажею кукси коминів, такі ж купи попелу, який узявся грудками, наїжачені рештками обвуглених перекриттів. Такий самий сморід горілого, від якого крутило в носі.

Керетяни і пелетяни вже якийсь час не співали, тепер вони зайнялися спорядженням арбалетів. Таулер і Бата, які очолювали кавалькаду, мали їх напоготові. Рейневан наслідував їхній приклад.

На п'ятий день подорожі, в суботу, вони натрапили на село, попіл у якому ще димівся, а від згарища все ще пашіло жаром. Мало того, можна було помітити кільканадцять трупів на різних стадіях обвугленості. А Маврицій Рвачка вистежив і витягнув із землянки неподалік двох живих – діда і малолітню дівчинку.

Дівчинка мала світлу косичку і сіру суконку, цілу у пропалених іскрами дірках. Дід мав захованому в білій бороді роті два зуби: один угорі, другий унизу.

– Напали, – нерозбірливо пояснив він, коли його спитали, що тут сталося.

– Хто?

– Уни.

Розпитування, що це за «уни», не виявилося безрезультним. Недорікуватий старець не міг охарактеризувати та назвати «уних» інакше, ніж «нечестивці», «недобрі люди», «песиголовці» або «покарай їх Памбу». Раз чи два дід ужив слово «мартагузи», якого Рейневан ніколи не зустрічав і не знав, що воно означає.

– Це з угорської, – Шарлей наморщив лоба, в його голосі прозвучало здивування. – Мартагузами називають людоловів, викрадачів і торговців людьми. Дідуган, певно, хотів цим сказати. що мешканців села викрали. Взяли в рабство.

– Хто міг це зробити? – видихнув Рейневан. – Папісти? Я думав, що ці землю контролюємо ми.

Шарлей злегка обурився на «ми». А Беренгар Таулер усміхнувся.

– Мета нашої подорожі, замок Троски, – спокійно пояснив він, – лише за дві милі звідси. А пана де Бергова недарма називають «Гуситовбивцею». Близько звідси також Кость, Грубий Рогожець, Скала, Фридштейн – усе це бастіони панів з католицького ландфриду. Родові помістя лицарів, вірних королю Сигізмунду.

– Ти знаєш і ці місця, і тих лицарів, – ствердив Рейневан, дивлячись, як дід і дівчинка з косичкою жадібно проковтують кусні подарованого їм Самсоном хліба. – Непогано знаєш. Чи не час відкрити, звідки ти це знаєш?

– Може, й час, – погодився Таулер. – Як воно є: моя сім'я вже багато років є манами Бергових [22]. Разом з ними ми прийшли до Чехії з Тюрінгії, коли рід Бергових підтримав пана з Ліпи у бунті проти короля Генріха Каринзького. Старшому лицареві Отто де Бергову, пану на Біліні, служив ще мій батько. Я служив Отто Молодшому на Тросках. Якийсь час. Уже не служу. Але це особиста справа.

– Особиста, кажеш?

– Так, кажу.

– То просимо, – холодно сказав Шарлей, – у голову колони, брате Беренгаре. На вістря. На місце, відповідне для знавця цих місць та їх мешканців.

* * *

Наступного дня була неділя. Маючи голови зайняті іншими справами, самі вони про це ніколи б і не подумали. Навіть далекий звук дзвонів, які десь там калатали, не викликав асоціацій і ні про що не нагадав – ні Рейневанові, ні Самсонові, ні Таулерові та Баті, про Шарлея вже й не згадуючи, бо Шарлей чхав як на святі дні, так і на третю заповідь. Інша річ, як з'ясувалося, – керетяни і пелетяни, тобто Маврицій Рвачка et consortes. Ці, видивившись на роздоріжжі хреста, під'їхали, поспішувалися, повклякали навколо всім десятком, кружком, і стали молитися. Дуже ревно і дуже голосно.

– Цей дзвін, – показав головою Шарлей, не злазячи з коня, – це вже може бути Їчин. Га, Таулер?

– Може бути. Нам треба бути обережними. Було б зле, якби нас упізнали.

– Особливо якби тебе впізнали, – фиркнув демерит. – І згадали про твої особисті справи. Цікаво, якого калібру були ці справи.

– Для вас це не має значення.

– Має, – заперечив Шарлей. – Бо від цього залежить, яку пам'ять про тебе зберіг пан де Бергов. Якщо недобру, як я підозрюю...

– Це несуттєво, – перебив його Таулер. – Для вас суттєво те, що я вам пообіцяв. Я знаю, як пробратися в Троски.

– А як?

– Є один спосіб. Якщо тільки нічого не змінилося...

Таулер не докінчив, побачивши обличчя Амадея Бати. І як розширюються його очі.

Дорога, що вела на північ, зникала між двома пагорбами. Звідти, доти сховані, виїхали ступою вершники. Багато вершни-

ків, загін. Силою щонайменш двадцять коней, але зарослі ялицею горби могли приховувати ще стільки само.

Загін складався головним чином з кнехтів, сірих арбалетників і списників. На чолі їхали восьмеро лицарів і паношів, з них двоє у повних пластинчатих обладунках. З них один мав на нагруднику великий червоний хрест. Шарлей вилаявся.

Таулер вилаявся. Бата вилаявся. Керетяни і пелетяни дивилися, роззявивши пельки, все ще на колінах і зі складеними до молитви долонями.

Лицарі в обладунках спочатку були так само вражені, як і вони. Але з приголомшення вони отямилися трошечки пізніше. Перш ніж то, що з хрестом, явно командир, підняв руку і прокричав команду, Таулер, Бата і Шарлей уже чвалували, Самсон і Рейневан пускали коней галопом, а керетяни і пелетяни заскакували в сідла. Однак команда лицаря стосувалася головним чином арбалетників. Перш ніж десятка Маврицiя Рвачки зуміла збільшити дистанцію, на них упав град стріл. Хтось звалився з коня – може, це був Вой, може, Гнуй, Рейневан не впізнав. Він був надто зайнятий рятуванням власної шкури.

Він мчав стрімголов через перелісок, через березовий гайок, білі стовбури миготіли на бігу. Котрийсь із керетян випередив його, немов очманілий галопуючи за Таулером, Шарлеєм і Батою. Поруч хрипів кінь Самсона. За спиною чувся тупіт копит і крики погоні. Раптом його розірвав страхітливий вереск когось, кого наздогнали. Ще за мить наздогнали другого.

Вони влетіли в ярок, вузький, але чимдалі ширший, який виводив до річки. Відразу перед ними Шарлей, Бата і Таулер розхлюпали в галопі воду, видерлися на берег, потім на схил яру. Схил виявився глинистим, кінь Таулера послизнувся, з'їхав на крупі з диким іржанням. Таулер вивалився з сідла, але одразу ж підхопився на ноги, заволав на допомогу. Маврицій Рвачка і кілька його підлеглих промчали повз нього чвалом, навіть не піднявши

голови з-над кінських грив. Рейневан звісився з сідла, простягнув руку, Таулер ухопився за неї, вдарив коня шпорами. Скидалося на те, що їм вдасться подолати крутосхил. Але не вдалося.

Кінь з'їхав по глині, перекинувся, несамовито брикаючи. Обидва вершники впали. Рейневан обома руками затулив голову, хотів відкотитися, але не зміг. Ступня застрягла в стремені, дике смикання і брикання коня боляче стискало і зчавлювало її. Таулер же, якого падіння приголомшило, піднявся – одначе так невдало, що дістав копитом по голові. Сильно. Аж загуло.

Хтось схопив Рейневана за плечі, смикнув. Він крикнув від болю, але нога вискочила із заклиненого перекрученою підпругою стремена. Кінь підхопився і втік. Рейневан став на ноги, побачив пішого Самсона. Потім, на свій жах, купу кінних, які розбризкували воду в річці. Вони були вже зовсім близько. Настільки, що Рейневан бачив їхні перекривлені обличчя. І закривавлені наконечники списів.

Від смерті їх врятували керетяни й пелетяни, Маврицій Рвачка et consortes. Вони не втекли, а зупинилися на краю крутосхилу, і звідти, згори, дали залп з арбалетів. Стріляли вони влучно. Попадали в бризках води коні, попадали у воду люди. А керетяни й пелетяни з криком з'їхали вниз, розмахуючи мечами і булавами, з криком ударили по списниках.

Маючи перевагу у раптовості й рішучості, вони затримали переслідувачів. Ненадовго. Насправді це все-таки була самовбивча атака. Переслідувачів було більше, на виручку списникам і стрільцям уже гналися важкоозброєні. Керетяни і пелетяни по черзі падали з сідел. Поколоті, порубані, посічені, один по одному валилися в криваву багнюку Червенка, Броук і Питлік – а може, це були Червенка, Пштрос і Грахоїдек? Останнім пав мужній Маврицій Рвачка, зметений із сідла сокирою лицаря з хрестом на нагруднику і каменярськими кліщами на щиті.

Рейневан і Самсон, зрозуміло, не чекали на легко передбачуваний результат сутички. Вони втекли на схил. Самсон ніс на плечі

все ще непритомного Таулера. Рейневан ніс арбалет, що його він не забув підібрати. Як виявилося, розумно.

Їх наздоганяли двоє кінних, паношів, судячи з обладунків, зброї та коней. Вони були вже зовсім близько. Рейневан підняв арбалет на рівень плеча. Він прицілився в корпус вершника, але згадавши, як його колись вчила Дзержка де Вірсінг, змінив намір і послав стрілу в груди коня. Кінь – красивий білий кінь – впав як громом уражений, а вершник зробив таке сальто, що позаздрив би й професійний акробат.

Другий паноша розвернув коня, пригнувся до гриви і втік. Це було розумне рішення. Від стіни лісу висипала кіннота. Добрих півсотні озброєних людей. Більшість – з червоною Чашею на грудях або Облаткою на щиті.

– Наші! – заволав Рейневан. – Це наші, Самсоне!

– Твої, – уточнив, зітхнувши, Самсон Медок. – Але, мушу визнати, я теж радий.

Вершники з Чашею лавою з'їхали по крутосхилу, з-над річки долетіли крик, брязкіт і тупіт. Паноша, юнак, той, під яким Рейневан застрелив коня, схопився на ноги, роззирнувся і кинувся бігти, заточуючись. Далеко він не втік. Один з кінних перепинив йому дорогу, лупнув плазом меча в потилицю, повалив. Потім розвернув коня і ступою під'їхав до Рейневана, Самсона і досі непритомного Таулера. На грудях, частково затулені вирізаною з червоного сукна Чашею, виднілися перехрещені остереви.

– Привіт, Рейневане, – сказав він, піднімаючи рухому частину салада. – Що чувати?

– Бразда з Клінштейна!

– З роду Роновичів. Приємно бачити і тебе, Самсоне.

– Це мені приємно.

* * *

У яру, в річці та на її берегах лежало близько дюжини трупів. Важко було оцінити, скільки тіл віднесло водою.

– Чиї це були люди? – запитав командир підмоги, довговолосий вусань, молодий, худий як тріска. – Дали драла так швидко, що я не встиг їх розпізнати. А ви бачили їх зблизька. Ну? Брате Белява!

Рейневан знав того, хто запитував. Він познайомився з ним у Градці-Кралове два роки тому. Це був гейтман Ян Чапек із Сан, який робив швидку кар'єру серед Сиріток. Ті, хто прибули з підмогою, прикрашені Чашами вершники були Сирітками. Божими воїнами, які назвали себе так, коли їх осиротив, померши, улюблений і обожнюваний вождь, великий Ян Жижка з Троцнова.

– Рейневане! До тебе звертаюся!

– Крім кнехтів, було восьмеро важливіших, – перерахував він після нагадування. – Двоє лицарів, шестеро паношів, один із них – отой-от, що його саме в'яжуть. Командир мав на обладунках хрест, а на щиті кліщі або ж обценьки... Чорні, в срібному полі...

– Так я й підозрював, – скривився Ян Чапек з Сан. – Богуш з Коване, пан на Фридштейні. Розбійник і зрадник. Ех, шкода, що зумів утекти... А ви що тут робите? Звідки ви впали? Га? Брате Шарлею?

– Подорожуємо.

– Подорожуєте, – повторив Чапек. – Ну, то вам пощастило. Якби ми вчасно сюди не нагодилися, останній етап вашої подорожі відбувся би прямовисно. У зашморзі – прямовисно вгору, на гілку. Пан Богуш полюбляє прикрашати дерева повішениками. Маємо ми з ним свої порахунки, маємо...

– А цей пан Богуш, – раптом нагадав собі Рейневан, – чи він часом не займається торгівлею людьми? Невільниками? Чи не є, як-то кажуть, мартагузом?

– Чудернацька назва, – зморщив брови гейтман Сиріток. – Богуш з Коване, що правда, те правда, на людиськів нашої віри заповзятий, ох і заповзятий. Кого бере живими, тих вішає на міс-

ці, на найближчому дереві. А як вдасться йому схопити кого з наших священиків, то забирає і палить на багатті, публічно, для постраху. Але ні про яких невільників я ніколи не чув. А вам, як було сказано, пощастило. Вам вигоріло...

– Не всім.

– Таке життя, – Чапек сплюнув. – Зараз насиплемо курганчик. Котрий же то вже? Повна, ой повна чеська земля курганів і могил, місця для нових починає бракувати... А цей? Теж труп?

– Живий, – відповів Амадей Бата, який разом із Самсоном сидів над Таулером. – Але що очі розплющить, то вони йому відразу заплющуються...

– Кінь його копнув.

– Що ж, – зітхнув Чапек, – важка буває доля невдахи. А коновала в нас нема.

– Є, – Рейневан відв'язав з тороків торбу. – Пустіть мене до нього.

* * *

Хоча зазвичай з ним такого не траплялося, Рейневан заснув у сідлі. Був би впав, якби Самсон, який їхав поруч, його не підтримав.

– Де ми?

– Недалеко від мети. Уже видно вежу замку.

– Якого замку?

– Дружнього, думаю.

– Як там Таулер? Де Шарлей?

– Шарлей їде попереду, з Чапеком і Браздою. Таулер непритомний. Його везуть між кіньми. А ти вже очунюй, Рейнмаре, прийди до тями. Не час дрімати.

– Я зовсім не дрімаю. Я хотів... Я хотів тебе про що дещо запитати, друже Самсоне.

– Запитуй, друже Рейнмаре.

– Чому тоді, в шулерні, ти втрутився? Чому ти вступився за ту дівчину? Тільки не пригощай мене, якщо можна попросити, тривіальними фразами. Розкрий справжню причину.

– «Я трапив у похмурий ліс густий...» – відповів цитатою велет. – Яка пророча фраза. Так, ніби маестро Аліґ'єрі передчував, що колись я опинюся у світі, в якому порозуміватися можна тільки за допомогою брехні або недомовок, а щиру правду приймають за фразу. Або ж за доказ розумової недорозвиненості. Ти хотів би, кажеш, знати справжню причину. Чому саме зараз? Досі ти не запитував про мотиви моїх дій.

– Досі вони були мені зрозумілі.

– Справді? Заздрю, бо деяких я і сам не розумів. І далі не розумію. Інцидент із Маркетою вписується в цю схему. Певною мірою. Бо є, це правда, й інші причини. Мені прикро, але я не можу тобі їх відкрити. Вони, primo, надто особисті. Secundo, ти б їх не зрозумів.

– Бо вони незбагненні, це зрозуміло. З іншого світу. І навіть Данте не допоміг би зрозуміти?

– Данте, – усміхнувся велет, – помічний на все. Ну ґаразд. Якщо ти хочеш знати... У шулерні, під час тієї гидотної вистави, затужив мій дух.

– Гм-м... А трохи більше?

– Із задоволенням.

E lo spirito mio, che gia cotanto
tempo era stato ch'a la sua presenza
non era di stupor, tremando, affranto,
sanza de li occhi aver piu conoscenza,
per occulta virtu che da lei mosse,
d'antico amor senti la gran potenza [23].

Обидва довго нічого не говорили.

– Amor? – нарешті запитав Рейневан. – Ти впевнений, що amor?

– Я впевнений, що gran potenza.

Вони їхали мовчки.

– Рейнмаре?

– Слухаю тебе, Самсоне.

– Мені вже час повертатися до себе. Докладімо старань, гаразд?

– Гаразд, друже. Докладемо старань. Обіцяю. Уже міст? Так, мабуть, уже міст.

Копита грімко загупали по балках і дошках, вершники в'їхали на міст, перекинутий над глибоким яром. Звідси вже було видно, що замок, який є метою подорожі, стоїть на крутому урвищі, яке спадало просто до ріки, мабуть, Їзери.

За мостом була масивна брама, за брамою – просторе передзамче, над ним височів власне замок, увінчаний пузатим бергфридом*

– Ось ви і вдома! – голосно повідомив з голови колони Ян Чапек із Сан, як тільки підкови задзвеніли по бруківці підзамча. – На Міхаловіцах. Тобто в мене!

---

* *Бергфрид (франкськ. bergfried – «міський страж») – головна сторожова вежа.*

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ,

у якому читач, хоч і знайомиться з кількома історичними постатями та важливими для фабули особами, у принципі, не дізнається більше, ніж те, що кіт має бути ловний, а хлоп – мовний. А загалом, найважливішою з наведених у розділі є інформація про те, хто з-поміж вінценосних осіб та впливових вельмож грав у 1353 році одну молоду на той час, а нині стару бабу.

На вечерю запросили Рейневана і Шарлея. Беренгар Таулер, попри оздоровчі процедури, все ще лежав непритомний, Амадей Бата заявив, що сидітиме над ним. Самсон, як завжди, розташувався у стайні. Як завжди, він грав там у кості зі стаєнними пахолками, охочими обіграти придурка. Хто кого в кінцевому підсумку обігрував, мабуть, не треба згадувати.

Вечерю подали в головній палаті верхнього замку, прикрашеній дерев'яною статуєю архангела Михаїла, гобеленом з єдинорогом і підвішеним під самою стелею великим червленим гербовим щитом, на якому був зображений срібний здиблений лев. У кутку стугонів вогнем камін, біля каміна сиділа на ослінчику згорблена бабця, зайнята прядкою, кужелем і веретеном, яке весело підстрибувало.

Участь брали всі гуситські гейтмани, місцеві та навколишні, які випадково гостювали в замку. Крім Яна Чапека з Сан і Бразди з Клінштейна, за столом сидів високий і смаглявий чоловік з орлиним носом і лютими очима-буравчиками, його шию обтяжував масивний золотий ланцюг – оздоба, звична радше для міських райців, ніж для вояків. Рейневан знав його з вигляду, бачив серед Сиріток у Градці-Кралове. Але тільки тепер їх познайомили – це був Ян Колюх з Весце.

Ліворуч від Колюха сидів Щепан Тлах, гейтман загону у розташованому неподалік Чеському Дубі, нестарий, але дуже посивілий чоловік з червоним плебейським обличчям і вузлуватими долонями теслі, вбраний у ватований і багато гаптований лицарський вамс, в якому він явно почувався незручно. Біля Тлаха сидів худорлявий блондин з потворним шрамом на щоці. Шрам мав вигляд бойового, але був пам'яткою про звичайнісінький і по-дилетантському вирізаний чиряк. Власник шраму представився Войтою Єлінеком.

За звичаєм Сиріток, за столом гейтманів не могло обійтися без священика – тож між Чапеком і Браздою сидів одягнений у чорне круглявий і бородатий коротун, представлений братом Бузеком, слугою Божим. Слуга Божий, видно, розпочав вечеряти дещо раніше, бо був уже більше ніж злегка п'яний.

Делікатесів не подавали. Великі миски баранячих і волових кісок з м'ясом було підкріплено тільки чималою кількістю печеної ріпи і кошиком хліба. Натомість бочівок угорського на стіл викотили аж декілька. На всіх був випалений лев Марквартичів. На цей вигляд – як і раніше на вигляд гербового щита під стелею – Рейневановi згадалася Прага. Шосте вересня. І Гинек із Кольштейна, який падає на брук з вікна дому «Під Слоном».

Перш ніж вечеря почалася по-справжньому, треба було, як виявилося, вирішити службові справи. Четверо гуситів заштовхали до зали бранця – того юнака, паношу, взятого в полон над річкою. Того самого, під яким Рейневан убив коня з арбалета.

Юнак був розчухраний і пом'ятий, на його виличній кістці наростав і набирав гарного кольору великий синяк. Ян Чапек із Сан зміряв ескорт досить неприязним поглядом, але нічого не сказав. Тільки дав знак відпустити бранця. Лицарик струсив із себе їхні руки, випростався, подивився на гуситських вождів. Здавалося б, сміливо, але Рейневан бачив, що його коліна злегка дрижать.

Якийсь час панувала тиша, яку порушувало тільки тихе торохтіння прядки бабці, що пряла в кутку.

– Панич Нікель фон Койшбург, – сказав Ян Чапек. – Вітаємо, раді гостити. Гостити ж, паничу, будемо тебе доти, доки сюди не завітає нав'ючений кінь з викупом. Ти, паничу, зрештою, це знаєш. Знаєш воєнні звичаї.

– Я служу панові Фрідріхові фон Дона! – підняв голову паноша. Пан фон Дона дасть за мене викуп.

– Ти такий впевнений? – Ян Колюх з Весце прицілився в нього кісткою, яку саме обгризав. – Бо тут, бачиш, уже й до нас дійшла чутка, що ти кинув оком на Барбару, доцю пана Фрідріха, що підбиваєш до неї клинці. А хтозна, чи пану Фрідріхові подобаються твої зальоти? Може, він якраз потирає руки, радий, що ми його від тебе звільнили? Молися, синку, щоб це було не так.

Лицарик спочатку зблід, потім почервонів.

– У мене є ще родичі! – заволав він. – Я з Койшбургів!

– То молися і за них, щоб у них не взяла верх скупість. Бо дарма ми тебе тут годувати е будемо. У кожному разі не надто довго.

– Не довго, – підтвердив Ян Чапек. – Ось, стільки, щоб перевірити, а раптом ти помудрішаєш? А раптом відкинеш римський фарс і навернешся до істинної віри? Не кривися, не кривися! І з кращими, ніж ти, траплялося. Пан Богуслав зі Швамберка, упокій, Господи, його душу, мало не за день змінив свою долю і піднявся і з бранця до головного гейтмана Табора. Коли його брат Жижка в полон узяв і в пршибеніцькій шатлаві* замкнув, прозріли панові Богуславу очі й прийняв він причастя з Чаші. У нас тут, як бачиш, є священик. То як? Наказати принести Чашу?

Паноша сплюнув на підлогу.

– Всади собі свою Чашу, єретику, – зухвало огризнувся він. – Знаєш куди.

– Блюзнір! – заволав ксьондз Бузек, підскакуючи й обливаючи вином себе та сусідів. – На багаття його! Накажи його спалити, брате Чапеку!

---

* *Шатлава (чеськ. šatlava) – буцегарня, каталажка.*

– Палити гроші? – недобре усміхнувся Ян Чапек із Сан. – Ти, мабуть, упився, брате Бузеку. Він вартий щонайменш сімдесят кіп грошів. Поки є тінь шансу, що за нього дадуть викуп, і волосина з його голови не впаде. Хоч би він і самого вчителя Гуса обізвав прокаженим і содомітом. Чи не правда, браття?

Зібрані за столом гусити охоче підтвердили, ревучи і гупаючи кулаками по столу. Чапек дав сторожі знак, щоби бранця вивели. Ксьондз Бузек зміряв його злим поглядом, після чого влив у себе за одним махом десь із півкварти угорського.

– Захланні, – заволав він, а язик йому вже добряче заплітався, – ви до мерзенного гроша, як ті фарисеї! А пише Па... Павло до Тимофія: бо корінь усього лихого то грошолюбство, якому віддавшись, дехто відбились від... Гик! Від віри... Не вспадкує користолюбець Царства Христового і Божого... Не можете Богові служити й мамоні!

– Не хочемо, – засміявся Ян Колюх з Весце, – одначе мусимо! Бо істинно кажу вам, без мамони нема життя.

– Але буде! – проповідник налив собі і випив одним ковтком. – Буде! Коли ми переможемо! Усе буде спільне, зникне всяка власність і маєтність. Не буде вже багатих і бідних, не буде нужди та утиску. Запанують на землі щастя і мир Божий!

– Ото наплів, – озвалася з кутка згорблена над прядкою стара. – Побожний п'янюга.

– Мир Божий, – серйозно сказав Ян Чапек, – виборюємо ми. Своїми мечами. Викуповуємо його своєю кров'ю. І нам за це належиться відповідна нагорода, в тому числі мамона. Не для того, брате, ми зробили революцію, щоб я знову повертався до Сан, до того глухого закутка. І до своєї лицарської, змилуйся Боже, чатівні, до своєї станиці, яку свиня мало не перекидає, коли їй об ріг почухатися закортить. Революція для того, щоби щось змінилося. Тим, хто програв, – на гірше, тим, хто виграв, – на краще. Бачите, любі гості, любі Рейнмаре і Шарлею, отам, на стіні, високо, герб? Це герб пана Яна з Міхаловіц,

званого Міхальцем. Замок, де ми оце учтуємо, Міхаловіце, йому належав, його це був родовий маєток. І що? Ми забрали його у нього! Наша взяла! Нехай-но тільки трошки часу знайду, драбинку принесу, здеру цей щит, на землю кину, ба ще й насцяю на нього. А на стіні свого гербового оленя повішу, на вдвічі більшому щиті! І буду тут владарювати! Пан Ян Чапек із Сан! Із садибою в Міхаловіцах!

– Ось-ось, – підхопив, обгризаючи реберця, Щепан Тлах. – Революція перемагає, Чаша тріумфує. А ми будемо великими панами! Випиймо!

– Панами, – сказала з їдкою зневагою бабця за прядкою, поправляючи куделю на пряслиці. – Хіба що курям на сміх. Розбійники ви й голодранці. Скартабели, в яких фарба на гербах від дощу облазить.

Щепан Тлах жбурнув у неї кістку, не влучив. Решта гуситів не звернули на стару жодної уваги.

– Але Мамоні... – не здавався проповідник, дедалі щедріше собі наливаючи і дедалі більше заплітаючись. – Мамоні служити не годиться. Так, так, Чаша взяла гору, праведна справа тріумфує... Але не успадкують користолюбці... Слухайте, що вам скажу... Гик!

– Дай нам спокій, – махнув рукою Чапек. – Ти п'яний.

– Я не п'яний! Я тверезий... Гик! І воістину кажу вам: вшануймо... Вшануймо... Pax Dei... Бо покарані будуть... Тріумфує Чаша... Тріумфує-е-е-е... Е-е-е-е-е-е-е...

– А я не казав? П'яний як чіп!

– Я не п'яний!

– П'яний!

– Щоб довести, що ти не п'яний, – підкрутив вуса Ян Колюх, – зроби, як я роблю. Засунь два пальці в горло і скажи: «Ггррр! Ггррр! Ггррр!»

Ксьондз Бузек витримав перше «Ггррр!», але вже на другому поперхнувся, захарчав, вилупив очі і виблював.

– Ригай, ригай, – в'їдливо озвалася схилена над куделею бабця. – Бодай-єсь власну дупу виригав.

На неї знов ніхто не звернув уваги, видно, всі вже звикли. Обриганого проповідника витурили до сіней. Було чути, як він грюкає, падаючи зі сходів.

– Якщо по правді, любі гості, – сказав Колюх, витираючи стіл залишеним капелюхом ксьондза Бузека, – то нам ще трохи бракує до повного тріумфу. Ми сидимо й учтуємо в Міхаловіцах, забраних, як сказав брат Чапек, у пана Яна Міхальця. Ми зайняли Міхаловіце, спалили Млада Болеслав, Бенешов, Мімонь і Яблонне. Але пан Міхалець далеко не втік, відійшов у Бездез. А де Бездез? Підійди-но хто до вікна, поглянь на північ – там Бездез, за рікою, заледве на дві милі віддалений. На дві милі! Коли хтось із нас чхне, пан Міхалець у Бездезі «На здоров'я!» горлає.

– На жаль, – похмуро сказав Щепан Тлах, – аж ніяк не здоров'я нам бажає пан Міхалець, а смерті, та ще й лихої. А ми його у Бездезі рушити не можемо, не здобути Бездезу. На тамтешніх мурах зуби поламаєш.

– На жаль, – підтвердив через плече Войта Єлінек, що якраз мочився у вогнище каміна, – саме так воно і є. А чимало є й під самим нашим носом інших замків і панів, які нам зла зичать. За три кроки від нас, у Дєвіні, сидить і щодня погрожує пан Петер з Вартенберка. За шість миль звідси є Ральско, а в Ральско сидить пан Ян з Вартенберка на прізвисько Худоба...

– З Богушем з Коване, паном на Фридштейні, ви вже познайомилися, – додав Чапек. – Знаєте, що він може. А є й інші...

– Та є, є, – буркнув Колюх. – Ми утримуємо, що правда, те правда, найважливіші замки: Вартенберк, Ліп'є, Чеський Дуб, Ділу під Бездезом, ну, і Міхаловіце. Але більшу частину торгового шляху все ще контролюють папісти і німці. Пани фон Дона сидять у замках Фплькенберг і Графенштейн. У Хаммерштейні бургграфом є Мікулаш Дахс, клієнт лужицьких Біберштайнів. У замку Роймунд зачаївся старий розбійник Ганс Фольч, згожелецький найманець. У Тольштейні – брати Ян і Генрик Берки з Дубе...

– Родичі, – похвалився Бразда з Клінштейна. – Роновичі, як і я.

– Такі родичі, як ти, – докинула з-за прядки бабця, – у Берків за псами дивляться.

– З двох братів з Дубе, – фиркнув Ян Колюх, – Генрик на нас особливо заповзятий, бо в нього Ліп'є забрали. Кажуть, що він у костелі в Житаві заприсягнувся, що м'яса не буде їсти, поки нас із замку в Ліп'є не вижене. Довго, видно, потриває цей піст.

– Так! – гримнув кулаком по столу Щепан Тлах. – Облизня упіймає той, хто нас звідси витурити захоче. Хай тільки спробує! Ми, Сирітки, сидимо тут твердо!

– Айно! Сидимо твердо!

– Не в тому річ, би йно сидіти, – наморщив лоба Чапек. – І як пси на ланцюгу погавкувати. Не так нас брат Жижка навчав. Найкраща оборона – це напад! Бити ворога, бити, бити, передиху не давати! Не чекати, поки ворог з галайстрою прийде, а на нього війною йти, в його державу нести меч і смолоскип. «Виступіть проти них», – сказав Господь ізраелітам. І час, час виступити! Час зібратися і вдарити, на Фридштейн, на Дєвін, на Ральско, на роймунд, на Тольштейн...

– І ще далі, – вставив з вовчою усмішкою Колюх. – На Лужиці! На Графенштейн, Фридланд, Житаву, Згожелець! Але що ж, самі не подолаємо. Сил бракує. А звідки підтримки чекати? З Праги? Прага, якщо зради не замишляє, то в перевороти і бунти бавиться. Від Табора? Табор узяв в облогу Колін. Чеський град. Так, ніби нема мадярських, ракуських, німецьких!

– Кажуть, – озвався Шарлей, – що Прокоп уже планує щось у цьому стилі. Що поглядає в бік Угорщини і Ракус.

– Дай Біг. Але тимчасом самі видите, самі-сте відчули, які в нас тутка сусіди.

– Про одного із сусідів, – сказав ніби знічев'я демерит, – ще взагалі не було мови. Чи він вам не дошкуляє? Я про пана Отто де Бергова на замку Троски. До якого від Міхаловіц якихось чотири милі. Як, цікаво, ви оцінюєте це сусідство?

– Як шпичак у сраці, – відповіла за гуситів бабця, пораючись біля веретена. – Саме так ви пана де Бергова оцінюєте, правда, панове розбійники? Як шпичак у сраці!

Довгий час панувала тиша, яка свідчила, що стара влучила дуже близько до центра мішені. Тишу порушив Ян Колюх з Весце.

– Ми – Божі воїни, – сказав він, граючись ножем. – Ми пам'ятаємо слова Господа, коли рече вустами Єремії-пророка: «І спіткнеться пиха й упаде, і не буде того, хто підніс би її. І огонь по містах його Я запалю, і він пожере всі довкілля його...»*

– «Відплатіте йому, – додав так само обізнаний з біблійними цитатами Чапек, – згідно з чином його. Як зробив він, зробіть так йому»**

– Амінь.

– Має Бергов у гербі крилату рибу, – додав Щепан Тлах, зловісно і конкретно. – Ні рибу, ні птаха. Настане день, коли ту рибку буде обшкрябано. А пташку обскубано.

– І на це амінь, – Войта Єлінек піднявся. – Сон мене, браття, розморює.

– І мене, – Ян Колюх також піднявся, Бразда з Клінштейна і Щепан Тлах узяли з нього приклад.

– Айно, тяжкий був день... Ідеш, брате Чапеку?

– Ще посиджу. З нашими гістьми.

Вогонь тріщав. Навколо вежі пугикали сови. Тихо туркотіла прядка бабці.

– Ми самі, – порушив довге мовчання Ян Чапек із Сан. – Говоріть.

Вони сказали.

– Чарівника, – повторив з недовірою гейтман Сиріток. – Ви шукаєте якогось чарівника? Ви? Поважні люди?

---

* *Книга пророка Єремії 50; 32.*

** *Книга пророка Єремії 50; 29.*

– Ні про якого Рупілія Сілезця я не чув ніколи в житті, – заявив він, коли поважні люди підтвердили свої наміри. – Але тут майже в кожному замку мають якогось ворожбита, алхіміка або мага. Тож цілком правдоподібно, що й пан де Бергов має якогось у Тросках як гостя чи в'язня. Проблема не в цьому...

– Проблема у вас, – бабця за прядкою мала, як з'ясувалося, ще непоганий слух. – Ах, якби-то у вас була паля, а не проблема!

– Не звертайте на неї уваги, – скривився Чапек. – Це річ, меблі. Пан Міхалець, коли драпав звідси від нас, залишив безліч речей. Меблі, реманент, шинки у коптильні, вина у погребі. Герб на стіні. І це бабисько. Ось у цьому якраз кутку. Я хотів її разом із тою її крутилкою потурити до челядної, то не далася, наробила гвалту. А із замку ж не вижену, бо з голоду здохне. Нехай сидить, куделю пряде...

– Посиджу, посиджу, – фиркнула бабця. – Досиджу до часу, коли пан Міхалець повернеться. І вас голодранців, на чотири вітри звідси прожене.

– На чому я закінчив?

– На тому, – підказав Шарлей, – що проблема.

– Так, правда. Проблема в тому, що замок Троски, імовірне місце перебування вашого Рупілія, неможливо здобути. І неможливо дослідити. У замок Троски пробратися не можна.

– У нашому товаристві, – понизив голос Шарлей, – є той, хто знає, як це зробити.

– Ага, – здогадався Чапек. – Ті двоє, копнутий Таулер і той другий. Так ось, що я вам пораджу: не надто їм довіряйте. Особливо ж будьте обережними тоді, коли піде мова про підземний хід. Знайте, що всі таємні ходи і підземні коридори, які начебто сполучають замок Троски з різними місцями навколо нього, віддаленими навіть на чверть милі, – це легенди і вигадки. Нісенітниці. Якщо цей Таулер обіцяє, що введе вас у фортецю таємним підземним ходом, то або він сам шахрай і брехун, або некритично

повірив у чиюсь брехню. І той, і другий варіант для вас небезпечний. Швендяючи довкола у пошуках «таємного ходу», ви врешті-решт потрапите до лап німців або папістів.

– Ми, Сирітки, – вів далі він, – сидимо тут, на Під'єштедді, від весни 1426 року. Якби були якісь таємні проходи, то ми би їх знайшли. Якби можна було пробратися в Троски, то ми би пробралися. Бо баба правду сказала: Троски і проклятий німець де Бергов для нас як шпичак у задниці. Ми днями й ночами кумекаємо, як би цього шпичака позбутися.

– Прохід, – зауважив Рейневан, – може бути магічним. Ви не вірите в магію?

– Вірю, не вірю, – надув губи Ян Чапек. – Магії не існує. А якби випадково існувала, то була би для простих смертних цілком незбагненною і недоступною. Простий чоловік, як-от я, не мав би від магії ніякого пожитку. Значить, якщо щось є магічним, то це те саме, що його взагалі нема. Логічний висновок?

– Аж дух перехоплює, – усміхнувся Шарлей. – З такою логікою важко сперечатися. То ви, гейтмане, радили б нам облишити наміри? Повернутися додому.

– Саме це я би вам і радив. Додому. І терпляче чекати. Де Бергов, подейкують, був серед заколотників, шостого вересня у Празі підтримав Гинека з Кольштейна. А тим, хто підтримував заколот, Прокоп Голий не подарує. Він уже бере в облогу Боржека з Мілетінка, скоро дійде черга і до решти. Того й гляди, де Бергову настане каюк, а Троски будуть наші. З усім, що у Тросках є. У тому числі з вашим чарівником.

– Мудра порада, – оцінив демерит, не відводячи від Рейневана погляду. – Чи не так, Рейнмаре?

– Ви назвали, – несподівано сказав Рейневан, – пана де Бергова «проклятим німцем». А інших споконвіку німецьких родів у цитх місцях нема, правда? Крім панів фон Дона у Фалькенбергу і Графенштейні?

– Айно, тільки ці два роди. – І що з того?

– Нічого. Наразі.

– Наразі, – Чапек піднявся, – я йду спати. На добраніч, браття.

– І тобі, брате, на добраніч.

Вогонь у каміні вже не потріскував, а тільки мерехтів, то спалахуючи, то пригасаючи. Прядка також більше не стукотіла. Бабця не пряла. Сиділа нерухомо.

– І таке-от цьому замкові випало, – раптом озвалася вона. – Архангелові Михаїлові присвячений, сто і п'ятдесят літ стоїть, сто і п'ятдесят літ пишуться тутешні Марквартичі панами з Міхаловиць. А тепер... Щоби така голота... Боже, Боже... Тут за моєї пам'яті королі гостювали... А тепер? Ганьба!

– Не бреши, бабцю, – відреагував, здивувавши вже трохи сонного Рейневана, Шарлей. – Не годиться так, уже одною ногою в могилі стоячи. Не бачила ти, стара, короля ніколи в житті. Хіба що царя Ірода в шопці.

– Сам ти старий, пипоть тобі на язик. А я більше королів бачила, ніж ти дукатів.

– І де, цікаво?

– Ві Відні.

– Ві чім?

– Ві Відні, дурню! – бабця випросталася на ослінчику. – На Великдень Року Божого 1353 з'їхалися монархи цього світу до Відня, де цісар Карл, що в його тільки-тільки померла жона, Анна Фальцька, умовлявся про малу Аннусю, небогу свидницького князя Болека. Ох і поназ'їжджалося тоді до Відня королів і панів...

– І ти там була, бабо, га? Мед-вино пила?

– Що ти знаєш, простаче? Дурню! А я... Ой, гарна я була, Молода... Першим мене сам цісар Карл доп'яв на кружганку вечірньою порою, через поручень перегнув, сорочечку задер... Бородою мене по шиї лоскотав, то я так сміялася, що аж був з мене вискочив... Роззлостився, то я його зразу в руку взяла і назад

куди треба поклала. А він тоді до мене: «Ой, полюбилась ти мені, мала морав'яночко, хочеш, видам тебе за лицаря...» Але де мені тоді було до заміжжя, як навколо стільки хлопців мальованих...

– Другий, – розмріялася бабусенька, – був Людовік, угорський король. Палкий, ох і палкий був молодик... Потім на мене звернув погляд польський король, Казимир Великий... Влучно його назвали, хе-хе, влучно...

– Брешеш, бабо.

– Рупрехт, рейнський паладин... Старший, та до того ж німець, від нього любовних розмов чи компліменті не почуєш, зразу тільки: «Mach die Beine breit!»* Зате Арношт з Пардубіц, архієпископ празький, о, той і порозмовляти вмів, і на справі знався... Ох і знав же він вигадливі штучки і фіглі... Добрий був і Пшецлав з Погожелі, єпископ вроцлавський, у ложі хвацький, що й казати, поляк усе ж таки, але онучі в нього смерділи так, що й дідько став би втікати... Альбрехт, ракуський принц...

Бабця поперхнулася і закашлялася. Минув якийсь час, перш ніж вона продовжила тему.

– Але найкраще, – вона трохи заслинилася, – мені тоді догодив ніякий не король і не єпископ, а один поет, тосканець. Мрія, а не хлоп. Мало того, що гарячий, то на додачу ще й балакав з них усіх найкрасивіше. Ха, кіт має бути ловний, а хлоп – мовний. Ох, як він мовити потрафив... Віршами навіть. Звали його... Гм-м... На ім'я йому було як тому святому з Ассизу... А прізвище... Най-но згадаю... Лихо б його... Рурка? Петрурка?

– Може... – заїкнувся Рейневан. – Може, Петрарка? Франческо Петрарка?

– Може, – погодилася бабця. – Може, синку. Хто ж би то через стільки років спам'ятав.

---

* *Розстав ноги (нім.).*

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ,

у якому Рейневан наштовхується на геніальну ідею. Унаслідок згаданого наштовхування він дізнається, скільки і для кого він вартий. Той факт, що під кінець розділу його вартість у блискавичному темпі зростає, мав би його, в принципі, тішити. Але не тішить.

Шарлей абсолютно вразив Рейневана. Вислухавши основні положення геніального плану, той нітрохи не кепкував, не глузував, не назвав його блазнем та ідіотом, ба навіть не постукав пальцем по чолі, що в дискусіях траплялося з ним досить часто. Вислухавши основні положення геніального плану, Шарлей спокійно відставив кухоль пива, яким запивав сніданок, встав і мовчки вийшов з приміщення. Не відреагував на його заклики, навіть не повернув голови. Навіть не копнув собаку, який підвернувся йому під ноги, – обійшов його настільки спокійно, що це справді лякало. І навіть не грюкнув дверима на виході. Просто пішов – і все.

– Я його трохи розумію, – покивав головою Ян Чапек із Сан, який з'явився у кухні замку саме вчасно, щоби вислухати основні положення геніального плану. – Ти небезпечна людина, брате Белява. У мене був товариш, так той теж мав звичай натрапляти на подібні ідеї. Часто. Він становив дуже серйозну загрозу. Донедавна.

– Донедавна?

– Донедавна. У результаті його останньої ідеї його колесували на ринку в Локеці, рік тому, у рамках святкування дня святої Людмили. Разом із ним стратили ще двох. Бувають ідеї, які шкодять не тільки їхньому автору. Оточенню також. На жаль.

– Мій план, – злегка набурмосився Рейневан, – напевне нікому не пошкодить, хоча б тому, що за його виконання беруся я сам, особисто. Ризикую тільки я.

– Але зате дуже.

– А в нас є вихід? Нема! Таулер далі лежить непритомний, а якби навіть і встав, то ти ж сам сказав, брате Чапеку, що таємний підземний хід до замку Троски є вигадкою і що це нам нічого не дасть. А час не терпить. Треба щось придумати. Я вважаю свій план проникнення у замок цілком реальним, з досить великими шансами успіху.

– Он як!

Рейневан напиндючився.

– Пан де Бергов – німець, – почав рахувати на пальцях. – Пан фон Дона – теж німець. Гуситам, які взяли в полон юного Койшбурга, зрештою, теж німця, значно ближче до Троск, ніж до Фалькенберга. Це нормально і логічно, що посла з вимогою викупу пошлють до де Бергова. Відома-бо й очевидна річ, що пан де Бергов перекаже це пану фон Доні, своєму землякові.

– Пан де Бергов, – покрутив головою Чапек, – візьме гуситського посла за сраку і вкине його до ями. Він завжди так робить.

– Гусити, – тріумфально усміхнувся Рейневан, – знають, що він так робить. Вони вже знають, що в переговорах з ним не діють присяги, що лицарське слово можна порушити. Тому як посла вони використають зовсім випадкову особу. Іноземця. Мандрівного поета з Шампані, який випадково блукав цими місцями.

Чапек нічого не сказав. Він тільки здійняв очі до неба. Тобто до кухонної стелі.

* * *

– Мандрівний поет з Шампані, – покрутив головою Самсон. – Ой, Рейнмаре, Рейнмаре... А чи знаєш ти бодай зо три слова мовою франків?

– Знаю більше ніж три. Не віриш?

Par montaignes et par valees
Et par forez longues et lees
Par leus estranges et sauvages
Et passa mainz felonz passages
Et maint peril et maint destroit [24]...

– Досить вільно, – визнав, зітхнувши, Самсон. – Акцент, мушу визнати, теж стерпний. А підбір уривку романсу... Що ж, надзвичайно влучний і відповідний до обставин.

– Ще й який відповідний – втрутився Шарлей, який саме безшумно ввійшов до кухні. – Відповідніше нікуди! Треба тобі тільки, мандрівний поете з Шампані, вигадати не менш відповідне шампанське ім'я. Якесь настільки ж доречне nom de guerre*, яке би влучно тебе характеризувало. Я пропоную Івен ле Кретін. Коли вирушаємо?

– Я вирушаю. Сам.

– Ні, – покрутив головою Самсон Медок. – Це я вирушаю. Це стосується мене і тільки мене. Я не хочу, щоб хто-небудь із вас наражався заради мене. Саме час мені взяти власні справи у власні руки. Припустивши, що ідея Рейнмара – добра ідея, її можна трохи модифікувати: гусити, щоб доставити у Троски вимогу викупу за юного Койшбурга, можуть використати мандрівного ідіота. Мені це здається цілком добрим прикриттям, а мій вигляд...

– Твій вигляд, – перебив Шарлей, – забиває дух, це факт. Але цього трохи замало. Тут треба, щоб цим зайнявся той, хто має трохи вправності в галузі обману, шахрайства, водіння ближніх за носа й обкручування їх довкола пальця. Не ображайтеся, але серед нас трьох є тільки один, хто може претендувати в цьому на звання спеціаліста.

– Ідея була моя, – спокійно заперечив Рейневан. І я від неї не відмовлюся. Я вирушаю сам, мені це належиться як її авторові. І я впевнений, що саме я найкраще годжуся на це діло.

---

* *Дослівно: «бойове ім'я» (фр.) – псевдонім, який брав собі той, хто поступав на військову службу (напр. Атос, Портос, Араміс).*

– Неправда, – спростував Шарлей. – Ти годишся найгірше. Саме тобі, а не нам, пророцтво наказувало остерігатися Баби й Панни. Але ти, звичайно, у пророцтва не віриш. Коли тобі так зручніше.

– Я беру в цьому приклад з тебе, – відрубав Рейневан. – Кінець балаканині, я вирушаю. Сам. Ви залишаєтеся. Бо якби...

– Ми слухаємо. Якби?

– Якби щось пішло не так... Якби мене зловили... Я хотів би знати, що я можу на вас обох розраховувати. Що ви прийдете на допомогу і витягнете мене з халепи.

Шарлей довго мовчав.

– Мене мучить думка, – нарешті сказав він, – що якби я зараз дав тобі, Рейнмаре з Шампанії, чимось твердим по голові, зв'язав би тебе по руках і ногах і замкнув би на якийсь час у пивниці, то ти б мені колись за це подякував. Цікаво отож, чому я цього не роблю.

– Бо знаєш, що я би не подякував.

* * *

Втілення задуму пішло гладко. Гейтман Войта Єлінек, який усе ще гостював у Міхаловіцах, коли його поінформували – без подробиць – про справу, з власної ініціативи і досить поспішно запропонував допомогу. Прямуючи з невеликим розвідувальним загоном під Роймунд, заявив він, він готовий зробити невеликий гак і супроводжувати Рейневана до їчинського гостинця, де той легко приєднається до якогось купецького каравану.

Вони вирушили ще того самого дня. Близько полудня.

* * *

Десь так надвечір пробудився й опритомнів Беренгар Таулер. Його вже не нудило, він міг більш-менш прямо стояти і навіть ходити. Сам пішов до нужника і без нічиєї допомоги повернувся

звідти, тож скидалося на те, що одужав. Достатньо, щоб Шарлей і Ян Чапек могли приперти його до стіни стосовно таємного підземного ходу, що вів у Троски. Набравши суворого вигляду інквізиторів, вони засипали видужалого запитаннями, що мали оточити його і впіймати на брехні.

– Який хід? – блідий Таулер зблід ще більше, закліпав, але аж ніяк не злякався. – Який підземний коридор? Про що ви торочите?

– Як ти збирався провести нас у Троски? Таємним ходом, так?

– Ні, чорт забирай! Я нічого не знаю ні про який хід! У Тросках у мене є, а радше був, знайомий, машталір... Я розраховував, що він допоможе нам... Він мав переді мною борг вдячності... Він полегшив би нам проникнення у замок або ж сам рознюхав для нас, що треба... Про що вам, до біса, йдеться?

Шарлей і Чапек не відповіли. Вони вилетіли з кімнати, збігли сходами, на бігу видаючи накази.

* * *

Вони мало не загнали коней, щоб встигнути до смерку. Об'їхали весь їчинський гостинець, добралися мало не до самого замку Кость. Зустріли два купецькі кортежі, котляра з возом мідних виробів, трупу мандрівних акробатів. Жебрака. Бабу з кошиком гусей.

Ніхто з них не бачив поета з Шампані. І нікого з такими прикметами. Ні сьогодні, ні взагалі.

Рейневан зник. Мов під землю провалився.

Шапрлей наполягав, що треба їхати за Войтою Єлінеком та його загоном, наздогнати їх і розпитати, дізнатися, що сталося, де вони залишили Рейневана. Ян Чапек не погодився, категорично відмовив. Загону Єлінека, який мав кілька годин переваги, уже не наздогнати, заявив він. Надходить ніч. А місця небезпечні. Надто близько до католицьких замків. Надто близько – як для загону, що налічує всього двадцять коней.

Вони повернулися власними слідами, тією самою дорогою, уважно роздивляючись навкруги. Виглядаючи самотнього вершника. А коли зовсім стемніло – вогню багаття на привалі.

Нічого не помітили. За Рейневаном і слід пропав.

* * *

Першим, що він відчув, коли отямився, було відчуття кусючого холоду, тим дошкульніше, оскільки він зовсім не міг поворухнутися, не міг ні скулитися, ні згорнутися, щоб зберегти в тілі рештки тепла. Він був немов паралізований.

Потім одне за одним прокидалися і розпізнавали, де він і що з ним, інші чуття. Розкриті очі показали вгорі зірки на чорному жовтневому небі: Полярну, Малу і Велику Ведмедицю, Арктур у сузір'ї Волопаса, Вегу, Близнюків, Козерога. Нюх атакував сморід, огидний і нестерпний, незважаючи на холод і явний факт перебування під відкритим небом, на голій землі, твердій і мерзлій. Слух зафіксував розпачливі крики, які долітали звідкись зблизька. І регіт.

Шия і плечі страшенно боліли, попри те він шарпнувся, смикнувся: він уже встиг зрозуміти, що неможливість змінити позу є наслідком того факту, що його знерухомлюють кілька щільно притиснутих до нього тіл і що саме ці тіла виділяють отой нестерпний для носа сморід. Тіла відреагували на його рухи – тим, що притиснулися ще сильніше і тісніше. Хтось зойкнув, хтось застогнав, хтось закликав Бога. Хтось вилаявся.

З його лівого боку – тобто з напрямку Веги і сузір'я Ліри – чорноту ночі розвиднювали мерехтливі розблиски вогню. Запах диму нарешті пробрався крізь сморід людських тіл. Саме звідти, від вогнища, долітали ці сповнені розпачу крики – які тепер уже перейшли у зойки і спазматичний плач.

Він сіпнувся знову, з величезним зусиллям вивільнив руку, різко зіпхнув із себе одне з тіл, явно жіноче і далеко не худе. Вилаявся, зігнув коліно.

– Облиште, пане, – зашепотів хтось біля нього. – Не робіть нічого. Біда буде, як почують...

– Де я?

– Цитьте. Почують, бити будуть...

– Хто?

– Вони. Мартагузи... Ради Бога, цитьте...

Кроки, скрипіння дерева. Світло смолоскипа. Регіт. Він повернув голову, глянув.

Обличчя того, хто тримав смолоскип, було густо обсипане прищами. Чола не було майже зовсім. Чорне жорстке волосся, здавалося, росло просто від брів і перенісся. Рейневан уже його бачив.

Були ще троє. Один ніс ліхтар, у другій руці також щось тримав. Двоє тягнули під пахви кільканадцятирічного хлопця. Хлопець схлипував.

Його грубо штовхнули на землю, нахилялися, світили на лежачих – тепер Рейневан уже бачив, що лежачі були стиснуті всередині оточеної рідким частоколом загорожі. Когось вибрали. Хтось високо і з розпачем крикнув, хтось заголосив, хтось знову закликав Бога і святих. Засвистів батіг, уривчасті крики заглушили звуки ударів. Хлопець, якого витягували з загорожі, – ще молодший, ніж попередній, – плакав, благав пожаліти його. Невдовзі з-за частоколу долетів його пронизливий крик. І регіт мартагузів.

Рейневан вилаявся, безсило стискаючи кулаки. «Оце так потрапив, – подумав він. – Оце так потрапив.»

Він пригадував.

* * *

Недобре передчуття він мав уже тоді, коли з лісу на роздоріжжі на кошлатому рябому коні виїхав отой прищуватий, що йому волосся росло від брів. Коли той усміхнувся, демонструючи

почорнілі пеньки зубів. Коли вслід за ним з-поміж дерев виїхало ще четверо. З таким самим відразливим виглядом та усмішками.

Недобре передчуття Рейневана перетворилося на впевненість, коли Прищуватий, жестом привітавши гейтмана Войту Єлінека, подивився на нього, окинув похітливо оцінюючим поглядом. Гейтман Войта Єлінек теж подивився на нього з презирливою гримасою, яка аж надто виразно говорила: «Ми обдурили тебе, як дитину, наївний дурню».

Рейневан прикинувся, ніби поправляє стремено, раптом дав коневі шпори і кинувся наскач, до лісу. Вони це передбачили. Його заблокували кіньми, копняком скинули з сідла, накинулися, притисли до землі. Зв'язали. Єлінек, бодай його проказа зжерла, спостерігав, усміхаючись, з висоти сідла.

– Це якийсь важний, – сказав він Прищуватому. – Якийсь важний, не просто собі шмаркач. Десять кіп грошів даси мені за нього Гурковець.

– Ага, – відбрив Прищуватий. Прищі в нього були всюди, навіть на повіках, навіть на губах, ба, були навіть прищі на прищах. – Важний, куди там! Судячи з одягу, мистець якийсь граний. Багато я за нього візьму? Памбу їден знає [25]. Дам дві копи. Що? Замало? То йди в сраку, Єлінек. Накажи, най його заколють і в кущах листям присиплють...

– Дай хоч вісім! То важний тип, кажу тобі!

– Три.

– Ти й так на мені весь час заробляєш! Мало я тобі людей доставив? Цілі села тобі приганяв, ти скнаро!

– П'ять.

– Гм. Ну, хай буде мій збиток. Гей, що він так сіпається? Придушіть його там троха! Тілько з чуттям!

Рейневан спробував вирватися. Марно. Йому закинули ремінь на шию. Душили з чуттям, кілька разів з чуттям копнули в живіт. Лупнули по голові. Він знепритомнів. Надовго.

* * *

За частоколом, біля вогнища, ґвалтований хлопець кричав і плакав. Той, кого зґвалтували раніше, стогнав і схлипував.

– Що з нами зроблять?

– Продадуть, – прошепотів у відповідь сусід, той, який раніше втишував його і остерігав. – Продадуть на погибель. Це мартагузи, пане. Людолови.

Над ранок Рейневан щосили тиснувся і тулився до інших, сплетених на долівці в один клубок, що дихав, стогнав і тремтів. Він не соромився. Важливою була кожна часточка тепла. Навіть смердючого. Зрештою, він зовсім не був вартий більше, ніж ті, смердючі.

Адже він був вартий всього лише п'ять кіп празьких грошів. Тобто десь близько десяти угорських дукатів. Тобто стільки, скільки – приблизно – коштували дві корови плюс кожух і вертель пива [26] на додачу.

* * *

На світанку був крик, вереск, прокльони, брудні матюки, копняки, удари бичів. Стиснутих у загорожі по одному виганяли через прохід в частоколі, забивали в диби – дошки з отворами для шиї і рук. Зганяли, не шкодуючи батогів, у маршові колони.

Диби Рейневана смерділи блювотинням. Воно й не дивно. На них були засохлі сліди блювоти.

Прищуватий, у сідлі кошлатого рябого коня, свиснув на пальцях. Свиснули бичі. Колона рушила. Люди голосно молилися. Бичі опускалися зі свистом і ляском.

У жаху була й добра сторона. Вимушений батогами біг підтюпцем розігрівав.

* * *

Судячи з сонця, вони рухалися на схід. Їх уже не гнали так суворо, як на світанку, не змушували бігти. Аж ніяк не з жалю або

співчуття. Двоє осіб – літній чоловік і немолода жінка – впали і не могли підвестися, хоч людолови не шкодували батогів і копняків. Колону гнали далі, тому Рейневан не бачив, що сталося з тими двома, але передчуття в нього були дуже погані. Він чув гнівний голос Прищуватого, який відмовляв гейтманові Єлінеку в честі та праведності за те, що він доставляє «старих трупів», й обзивав своїх підлеглих останніми словами за те, що ті «марнують товар». Унаслідок інциденту їм дозволили йти повільніше. І шмагали рідше.

Рейневан накульгував, він відбив п'ятку: йому вже давно не доводилося долати пішки настільки великі відстані. Праворуч від нього хекав у дибах молодий чоловік, його ровесник. Той уже вночі, будучи явно менш отупілим, ніж решта, рваними реченнями представився як товариш столярського ремесла з Яромержа, який вирушив на вандр – це слово означало мандрівку з метою вдосконалення професійних умінь. По дорозі з Їчина до Житави на нього напали і схопили мартагузи. Ковтаючи сльози, челядник благав Рейневана, якщо тому якимось чудом вдасться викрутитися, повідомити про його долю Альжбету, дочку майстра Ружички, яромержського кравця. Він декларував, що якщо він уціліє, то повідомить вказану йому особу. Рейневан не вказав ні на кого. Він не довіряв. І не вірив у чудеса.

Вони йшли ярами, лісами, просіками у тінистих букових лісах, серед зелених ялин, серед груп яворів, ясенів і в'язів. Проминали стрункі придорожні осінні берези-красуні, вродливі, немов зодягнені в парчу принцеси. Краєвид і справді міг тішити очі й наповнювати душу радістю.

Та якось не тішив. І не наповнював.

Сонце подолало вже чималий відрізок шляху до зеніту, коли з голови колони пролунали окрики та іржання коней. Тож неприємним, болісно прикрим виявився вигляд Прищуватого, який стискав у велемовному привітанні правицю десятника, що командував кінними.

Зустріч явних знайомих відбулася на роздоріжжі, з якого посилений ескорт погнав колону в південному напрямку. Хащі швидко закінчилися, ліс порідшав, піщаниста доріжка почала витися серед скель з фантастичними формами. Високо підняте сонце світило з-за купчастих хмар, які повзли по блакиті.

Раптом мета їхньої дороги стала видимою. Видною як на долоні. Очевидною.

– Невже це... – зойкнув Рейневан, намагаючись відсунути від натертої шиї кант дошки дибів. – Невже це...

– Айно... – похмуро підтвердив товариш столярського ремесла. – Певна річ...

– Троски... – застогнав хтось у них за спиною. – Замок Троски. Боже, май нас в опіці...

З порослого рідколіссям узгір'я стирчала самотня, дивовижна, дворога скеля, як чортяча голова, як нашорошені вуха захованої вівчарки. Скеля – Рейневан не знав про це і знати не міг – була застиглою магмою, виливом вулканічного базальту, що вирвався на поверхню. Екстравагантна серед цього пейзажу скеля, домінуючи над навколишньою місцевістю, не могла не впасти комусь в око як природний фундамент для твердині. Цим «кимсь» – про це вже Рейневан знав, перед походом він отримав трохи інформації – був славнозвісний Ченєк з Вартенберка, за короля Вацлава – празький бургграф. Найнятий Ченєком будівничий вправно використав вулканічний релікт: врізав власне замок у сідловину між базальтовими рогами, а на самих рогах розмістив вежі. Вища з них, побудована на східному розі, стрункіша і чотиригранна, носила назву Панна. Західну, нижчу, пузату і п'ятикутну, назвали Бабою.

У 1424 році – володарем замку на той час уже був Отто де Бергов, затятий ворог і жорстокий переслідувач тих, хто приймали причастя з Чаші, – замок взяли в облогу розлютовані таборити. Але не допоміг довготривалий обстріл з катапульт і бомбард, невдачею закінчився штурм, Божим воїнам довелося відступити.

Відтоді Троски було визнано неприступними. Де Бергов же бундючився і далі утискав навколишніх гуситів залізом, вогнем і зашморгом.

– Ну ж бо там! – крикнув спереду Прищуватий. – Замок перед нами! Поженіть-но цих свиней під гору, хай починають жвавіше ногами перебирати!

Свиснули батоги. Посипалися удари і лайки.

* * *

Їх загнали через вузьку браму на огороджене мурами передзамче, яке звужувалося до західної сторони і було покрите тінню від верхнього замку. Зігнавши в цвінгер*, познімали диби. Рейневан занімілою рукою обмацав шию і виявив, що її натерло до крові. Столярський товариш почав щось йому говорити, обірвав з криком, коли ремінь батога упав йому на спину.

– Поставати, пся! – заревів Прищуватий. – Стояти! І ні пари з писка!

Під штурханами й стусанами вони поставали під муром. Було їх, Рейневан допіру тепер зміг докладно полічити, разом з ним тридцять три особи, в тому числі сім жінок, четверо старців і троє безвусих підлітків. Ні старці, ні хлопчаки не справляли враження таких, що надаються до рабської праці. Дивно, що вони опинилися серед схоплених.

Дивуватися далі забракло часу.

З передзамча до брами, яка вела на верхній замок, можна було дістатися дерев'яними сходами, частково критими дашком. Цими сходами власне спускалася група багато вбраних чоловіків. Унизу їх привітали капітан сторожі і кілька бургманів. Чоловіки наблизилися.

– Ну, що у нас тут, Гкрковець? – зацікавився поставний світловусий чоловік, що йшов на чолі. Не було сумніву, ким він був:

* *Простір між зовнішньою і внутрішньою стінами фортеці (з нім. Zwinger).*

просторий акетон був оздоблений мотивом крилатої риби, родовим гербом Бергових. Чоловік був володарем замку Троски – Отто де Бергов власною персоною.

– Що у нас тут? – повторив він. – Кілька мужиків, кілька жебраків, кілька баб і кілька дітей. Здається мені, Гурковець, що ми вже деякі речі між собою попереднього разу з'ясували. Ти мав мені, гунцвоте їден, доставляти гуситів. Гуситів, а не випадково виловлених селян. Чи ти думаєш, що я буду платити тобі за селян? Та ще й, певно, переважно моїх власних?

– Хай мене Памбу покарає, – Прищуватий гупнув себе в груди, низько поклонився. – Хай я завтрашнього дня не дочекаю, ясновельможний пане! Це гусити, найсправжнісінькі гусити. Один в одного єретицькі стерва, справжнісінькі сучі діти.

– Не подібні, – оцінив другий лицар, молодий і вродливий, у шапці на намащеному волоссі, яка нагадувала дзвоник. Майже кожен краєчок його вбрання був повирізуваний, за велінням моди, заокругленими зубчиками.

– Не подібні, – повторив він, підходячи і затуляючи носа зубчастим манжетом. – Але запитаймо для порядку. Гей, бабо! Що ти за одна? Поклоняєшся Гусові як своєму богові?

– Я невинна! Пане добрий! Я вдова убога!

– А ти, хлопе? Приймаєш причастя обома способами?

– Я не винен! Помилуйте!

– Брешуть, ясний пане, – запевнив з поклонами Прищуватий. – Брешуть, єретицькі рила, шкуру хочуть врятувати. Чи ви на їхньому місці не брехали би?

Вродливий подивився на нього з убивчим презирством, скидалося на те, що за цей натяк почастує Прищуватого кулаком. Але обмежився плювком.

Після чого обернувся до де Бергова. І до старшого лицаря в стьобаному вамсі, зі сповненим гідності обличчям і гордо випнутими губами. Цього Рейневан уже десь бачив, міг би заприсяг-

тися. Трохи подумавши, він дійшов висновку, що й того, у шапці дзвоником, теж уже бачив.

– Не знаю, справді не знаю, зацний пане Отто, – звернувся, розводячи руками, той сповнений гідності до де Бергова. – У нас є замовлення від патриціатів Шести Міст. Мені дав замовлення Будишин. Присутній тут пан Гартунг фон Клюкс з Чохи представляє інтереси Згожельця, пан Лютпольд фон Кекеріц, який ось-ось прибуде, Любія. Але в наших замовленнях йдеться про гуситів. А не про якусь випадкову і жалюгідну голоту.

Отто де Бергов стенув плечима.

– Що я маю вам сказати, зацний пане Лотаре фон Герсдорф? – запитав він. – Мабуть, тільки одне: випадкова голота, перш ніж згоріти на багаттях у Будишині чи Згожельці, волатиме про помилування по-чеському. Як найсправжнісінькі гусити. Не відрізниш.

Лотар Герсдорф покивав головою з розумінням і з шанобою до логіки. А Рейневан уже згадав, де і коли його бачив, його і вродливого, повирізуваного зубчиками Гартунга фон Клюкса у схожій на дзвоник шапці. Він бачив їх обох два роки тому. У Зембицях. На турнірі у день свята Різдва Діви Марії.

Герсдорф, Клюкс і кілька інших лицарів відійшли набік, щоби порадитися. Роздивитися бранців підійшли наступні, які досі мовчали. Двоє з них не відзначалися ніякими гербами, третій, вбраний найбагатше, мав на вамсі щит, шестикратно розсічений на срібло і червлень, – легкий для ідентифікації герб Шаффів. Гоче Шаффа, пана на Грифі, Рейневан теж пам'ятав з зембицького турніру. Тому присутнім у Тросках був, очевидно, його брат Янко, дідич і володар замку Хойнік.

З боку брами і вартівні долинули брязкіт і тупіт копит, у двір передзамча в'їхав почет збройних. На чолі прямували два герольди. Один, вбраний у біле, ніс блакитну хоругву з трьома срібними ліліями. На жовтій хоругві другого герольда виднівся червоний

оленячий ріг. Рейневан із натугою ковтнув слину. Він знав цей герб. Знайомих прибувало.

* * *

Новоприбулі зупинили коней, спішилися, недбало кинувши віжки захеканим пахолкам, підійшли до господаря замку, поклонилися з повагою, але гордо. У сідлі, крім кнехтів і стрільців, залишився тільки юний паж у великому береті з трьома страусовими перами. Не зважаючи на те, що його вважатимуть кумедником, фіглярем і дурником, паж крутив конем, змушуючи його пританцьовувати. Підкови видзвонювали по бруківці.

– Пане де Бергов, вітаємо і поздоровляємо!

– Пане фон Біберштайн, пане фон Кекеріц. Гість у дім – Бог у дім.

– Дозвольте представити пана Кекеріца – мої лицарі і клієнти: пан Мікулаш Дахс, пан Генріх Цебанд, пан Вільрих фон Лібенталь, Петер Німпч, Ян Вальдау, Рейнгольд Темріц. Ми встигли до учти?

– І до учти, і до справ.

– Бачу, бачу, – Ульріх фон Біберштайн, пан на Фридланді, окинув поглядом бранців, які стояли під муром. – Хоч вигляд вельми нікчемний. Хіба що це рештки, хіба що вже перед нами Шість Міст найкращий товар підібрали. Вітаю, пане Герсдорф. Пане Клюкс. Пане Шафф. Як там? Торг уже облагоджено?

– Ще ні.

– Ну то давайте облагоджувати, – потер руки Біберштайн. – І до учти, до учти! Клянуся святим Діонісієм! У горлі сухо, як у пеклі!

– Цьому, – подав знак пажам Отто де Бергов, – ми легко зарадимо.

Мікулаш Дахс, який прибув із володарем Фридланда (Рейневан пам'ятав із повідомлень гуситських гейтманів, що він був

клієнтом Біберштайнів), – повернувся, здійснивши оглядини поставлених під муром бранців. Вираз його обличчя говорив багато про що. А чого не говорив, те договорило хитання головою.

– Бачу, дедалі гірше, – прокоментував Біберштайн, приймаючи з рук пахолка великий кубок. – Дедалі гірший пропонуєш товар, милостивий пане Отто, дедалі паскуднішого гатунку. Видно, це знак часів, signum temporis, як говорить мій капелан. Ну що ж, по роботі й оплата, поговорімо про ціни. Року Божого 1419 за впійманого і призначеного до страти гусита платили в Кутній Горі копу грошів, за єретицького проповідника п'ять кіп...

– Але тоді пропозиція була більша, – перебив його де Бергов. – У дев'ятнадцятому році впійманий гусит не був рідкістю, католики перемагали. Нині гусити зверху, а католики зазнають поразки, тож гуситський полонений – річ рідкісна, воістину раритетна. Тому й дорога. А пани з ландфридів самі завищують ціни, створюють прецеденти. Олдржих з Ружомберока платить по сто п'ятдесят кіп грошів викупу. Після таховської битви баварці й саксонці платили за своїх навіть більше. І по двадцять кіп за голову.

– Слухаю я вас, – підійшов і гордовито задер голову Лотар Герсдорф, – і достоту не знаю, чи то я здурів, чи ви. Пан з Ружомберока і німці платили за панів. А ви нам кого тут на торг виставили? Дідів якихсь кальварійських! Ну ж бо, схопіть і запропонуйте мені тут Рогача з Дубе, дайте мені Амброжа, Краловця, братів Змрзліків, Яна Черніна, Колюха, Чапека із Сан. За них я не пошкодую срібла. Але марнувати його на цих засранців і не подумаю. Навіщо мені засранці?

– Ці засранці, – не опустив погляду де Бергов, – на багаттях будуть по-чеському кричати і благати помилування. Адже про це йдеться, чи не так?

– Про це, – холодно підтакнув Біберштайн. – У містах у нас люди дрижать зі страху перед чехами, панікують. Пам'ятають, що було в травні.

– Це напевне, – похмуро підтвердив Лютпольд Кекеріц. – Роздивилися гуситів з мурів мешканці Фридланда, Житави, Згожельця і Львувека. Але хоч і міста й оборонилися, переможно відбили штурми, люди замовкають з жаху, як тільки хто нагадає про страшну долю Остріца, Бернштадта, Любані, Злоториї. Треба показати цим людям щось таке, що підніме їхній дух. Найкраще – те, як чеха-гусита на ешафоті страчують. Тож ну-бо, Отто, назвіть ціну. Якщо буде розумна, я обдумаю... Гей! Гей! Та стримуй ти ту кобилу, Дус!

Паж, той самий хлопець у береті з перами, що витанцьовував конем, під'їхав клусом до групи так різко, що мало не порозштовхував лицарів. Такої демонстрації не дозволив би собі жоден паж, зброєносець чи юнкер, пам'ятаючи про наслідки, в тому числі про канчук. Паж, про якого йдеться, наслідків явно не боявся. Імовірно, отже, він не був пажем.

З-під хвацько перекошеного берета на лицарів дивилися сміливі до нахабності очі кольору вод гірського озера, облямовані довжелезними, десь із півдюйма, віями. Хижо задертий ніс трохи дисонував з білими кучериками, рум'яними щічками і губками ангелятка, але все разом узяте й так викликало якесь дивне відчуття в тому місці, яке поети евфемістично називали circa pectora*

Дівчина, якій було не більше п'ятнадцяти років, була одягнена в білу мережану блузку і камізелю з пурпурного атласу. Чоловічу куртку з соболиним коміром вона носила за найновішою модою – устромивши руки у відкриті бокові шви так, щоб рукави вільно звисали на спину, а в галопі мальовничо розвівалися.

– Дозвольте, зацні панове, – трохи іронічно представив Лютпольд Кекеріц, – оцей юний блазень, що витанцьовує на коні, – це моя небога, сестрина донька, шляхетна панна Дус фон Пак.

* *Circa pectora (лат. – поблизу грудей) – під ложечкою.*

Лицарі – всі, не виключаючи літніх і сповнених гідності, – мовчали і витріщали очі. Дус фон Пак обернула коня – зграбну каро-гніду кобилу.

– Ти обіцяв, дядечку, – голосно сказала вона. Голос у неї був не дуже приємний. Він нівелював – не для всіх – привабливість і викликаний першим враженням ефект.

– Обіцяв, то дотримаю слова, – насупився Кекеріц. – Май терпець. Не личить...

– Обіцяв, обіцяв! Хочу тепер, зараз! Мені нудно!

– Пекло і дияволи! Ну добре. Матимеш одного. Вибери собі. Пане Отто, одного з-між них я беру. Не торгуючись. Яку ціну назвете, таку заплачу. Розрахуємося під кінець. Я обіцяв дівці подарувати, а самі бачите, як вередує... То нехай має, що хоче...

Де Бергов відірвав погляд від коліна дівчини, закашляв, нарешті збагнувши, про що йдеться.

– Нічого не коштує, – поклонився він. – Нехай буде від мене в подарунок. На честь чарівності і вроди. Прошу собі вибрати, мосьці панно.

Дус фон Пак у відповідь поклонилася у сідлі й усміхнулася. З воістину вбивчою чарівністю. Потім продефілювала перед онімілими лицарями, змушуючи кобилу дрібно переступати. Під'їхала до бранців.

– Цей!

«Вона дала обітницю, – подумав Рейневан, дивлячись, як пахолки витягують перед шеренгу челядника з Яромержа. – Дала обітницю доброчинності, поклялася когось звільнити. Столярчукові вдалося. Істинне чудо... А можна ж було через нього дати знак Шарлеєві. Шкода...»

– Утікай, – шикнула дівчина, схиляючись із кульбаки і вказуючи на браму. – Біжи!

– Ні! – крикнув Рейневан, раптом збагнувши. – Не бі...

Один з мартагузів ударив його навідліг. А товариш столярського ремесла кинувся бігти через дворик. Біг швидко. Але далеко не добіг. Дус фон Пак у чвалі вирвала дротик в одного з кінних кнехтів, догнала челядника майже біля самої брами, метнула на повному скаку, сильно, з розмаху. Дротик влучив у середину спини, між лопатками, наконечник вийшов під грудиною в гейзері крові. Челядник упав, смикнув ногами, згорнувся, завмер. Дівчина байдужо повернула коня, продефілювала через дворик. Підкови ритмічно дзвеніли по кам'яних плитках.

– Вона так завжди? – поцікавився, але холодно, Ульріх Біберштайн.

– Це в неї вроджене? – запитав анітрохи не тепліше Лотар Герсдорф. – Чи набуте?

– Посилати в ліс, на диких кабанів, – кашлянув Янко Шафф – Тоді, що вб'є, то все ж м'ясиво...

– Їй, – насупився Кекеріц, – кабани давно набридли. Нинішня молодь... Але що поробиш, родичка...

Дус фон Пак під'їхала ближче. Настільки близько, щоб вони побачили вираз її очей.

– Я хочу ще одного, дядечку, – сказала вона, напираючи промежиною на луку. – Ще одного.

Кекеріц насупився ще більше, але перш ніж він устиг що-небудь сказати, його випередив Гартунг Клюкс. Пан на замку Чоха й далі вдивлявся в Дус, мов зачарований. Тепер він виступив наперед, зняв дзвінкову шапку, низько вклонився.

– Для мене буде честю, – промовив він, – могти дати шляхетній панні те, про що вона просить. На честь уроди. Пане Отто?

– Звичайно, звичайно, – махнув рукою де Бергов. – Прошу собі вибрати. Розрахуємося пізніше.

Жінки, що стояли за Рейневаном, почали плакати. А він знав. Ще перш ніж його обдало парою з кінських ніздрів. Ще перш ніж

він побачив над собою очі. Кольору глибіні гірського озера. Прекрасні. Чарівливі. Й абсолютно нелюдські.

– Цей.

– Цей дорогий, – наважився зігнутий у поклоні Прищуватий. – Найдорожчий. Це значний гусит, тому й ціна значна...

– Не з тобою, пуцьвірінку, – стиснув щелепи Клюкс, – торгуватимусь, не ти мені будеш ціну називати. А я заради цієї панни будь-яку заплачу. Беріть його!

Кнехти витягли Рейневана, випхнули прямо перед груди карогнідої кобили і багатий, розшитий золотом нагрудник.

– Біжи.

– Ні.

– Норовистий знайшовся? – Дус фон Пак схилилася з кульбаки, прошила його поглядом. – Не побіжиш? То стій. Ти думаєш, це для мене якась різниця? Під'їду і штрикну. Але б'юся об заклад, що не встоїш, що кинешся навтьоки. А тоді поплатишся за норовливий писок. Подірявлю як свиню!

– Сорок кіп грошів? – заревів раптом де Бергов. – Сорок кіп? Ти, видно, їбанувся, Гурковець! Воші тобі, певно, весь розум з дурної довбешки виссали! Ти, певно, або геть здурів, або мене маєш за дурня. Якщо перше, то я тебе йно вишмагати накажу, а якщо друге, повішу як собаку!

– Значний гусит... – застогнав Прищуватий. – Тому й ціна... Але поторгуватися можемо...

– Я дам, – несподівано обізвався Янко Шафф, – за нього сорок кіп без торгування. Але ніяк не в подарунку. Перед уродою панни Паківни чоло схиляю, але хай собі заколе когось іншого. Цього я хочу живим і здоровим.

– З чого випливає, – взявся в боки Кекеріц, – що ти, пане Шафф, знаєш, хто він такий. І скільки вартий. І не поділишся з нами цим знанням, га?

– Він не мусить, – сказав Лотар Герсдорф. – Бо я теж знаю, хто це. Упізнаю його. Це сілезець, Рейнмар фон Беляу. Кажуть, чарівник. Аліхімік. До того ж єретик і гуситський шпигун. У Зембицях намагався посягнути на життя князя Яна, я був при тому. Кажуть. що його гусити для цього злочину найняли, але я радше схильний вірити тим, що говорять, що з шалених ревнощів, що йшлося про жінку. Як воно там було, чорт його знає, але факт, що цього Беляу шукають по всьому Шльонську. І, певно, обіцяли заплатити за впійманого, раз пан Янко без торгування, легкою рукою готовий дати сорок кіп. Але нічого не вийде, нічого не вийде. Гуситський шпигун гарно прикрасить ешафот на будишинському ринку, гарна буде страта. Люди здалеку поназ'їжджаються, щоб подивитися. Я перекриваю твою ціну, Шафф. Будишин, панове, дає п'ятдесят!

– Що робить, – промовив повільно і виразно де Бергов, – у моєму замку чарівник, гуситський шпигун і найманий вбивця? З чиєї намови він сюди прибув? Га?

– Я ще раніше, – Гартунг Клюкс ніби й не чув його, – подарував цього вашого сілезця панні Дус. І заплачу...

– Сумніваюся, – перебив Герсдорф. – У тебе нема стільки грошей.

– Тут ідеться про мою честь, про лицарський гонор! – гаркнув Клюкс. – Я кров і життя готовий за це віддати, що вже там п'ятдесят гривень. Стільки, зрештою, я легко знайду!

– А сто знайдеш? – запитав Ульріх фон Біберштайн, який уже досить довго не озивався. – Бо я перекриваю, даю за нього сто кіп грошів. І нехай мені тут ніхто про честь не торочить, бо це якраз і є справа честі. Пояснень у мене не просіть. Але якщо це справді Рейнмар Белява, то він має бути мій. Даю за нього сто кіп. Пане Отто де Бергов, що скажете?

Де Бергов довго дивився на нього. Потім обвів поглядом усіх.

– Скажу, – він задер голову, – що нічого з цього не вийде. Я скасовую оборудку. Знімаю цього Беляву з торгів.

– Це ж чому?

– Тому, – Отто де Бергов не опустив голови, – що я так хочу.

– Ну що ж, – Біберштайн протяжно харкнув, плюнув. – Ваш замок, ваша воля, ваше право. Але якщо ви так, то мені якось розхотілося у вас гостювати. Завершуймо справи і кому в дорогу.

– Рація, – кивнув головою Лотар Герсдорф.

– Факт, – підтакнув Янко Шафф. – Та й мені щось ніби спішно. Закінчуймо торги і прощаймося.

– Тоді, щоб ви про мене все-таки краще згадували, – заявив де Бергов, явно стримуючись, – буде знижка. Спеціальна ціна, як для брата. Як у Кутній Горі вісім років тому назад. Копа грошів за голову. Бабів і підлітків додаю задаром.

– І не підвищуймо ціни один перед поперед одним, – запропонував Герсдорф, – а поділімося. Будишин, Згожелець, Любій, Фридланд, Єленя Гура. Спочатку поділимо порівну бабів і шмаркачів, а решту...

– Решта порівну не ділиться, – швидко підрахував Кекеріц. – Не буде справедливо.

– Буде, душею клянуся, – сказав де Бергов, жестом підкликаючи своїх збройних. – Буде справедливо як холера, ніхто не вийде зі збитком. Гей, брати їх! Цих чотирьох! Брати, і в пута!

Мартагузи Прищуватого ще не встигли збагнути, що коїться і про що йдеться, як уже були зв'язані. І тільки коли їх повпихали поміж їхніх недавніх бранців, почали шарпатися, верещати і матюкатися, але їх блискавично і безжально втихомирили ударами палок, батогів і ратищ списів.

– Пане, – застогнав Прищуватий, якого ніхто не торкнувся. – Як же це... Таж це мої люди...

– Ти, може, хочеш до них приєднатися? Маєш таке бажання?

– Та ні, ні, що ви, – губи Прищуватого розтулилися в широкій улесливій гримасі. – Ніяк ні! Що вони мені, родичі, чи як? Знайду собі нових.

– Факт, завжди хтось знайдеться. То йди. Ага, був би забув...

– Га?

Отто де Бергов усміхнувся у відповідь, після чого кивнув до Дус фон Пак, яка тримала дротик поперек сідла. Дус блиснула зубками, її блакитно-зелені очі загорілися.

– Ти привів у мій замок шпигуна і вбивцю. Біжи до брами. Гайда! Швидко!

Прищуватий зблід, став білий, як риб'яче черево. Моментально охолов, крутнувся на п'ятці й помчав до брами, наче хорт. Біг швидко. Дуже швидко. Скидалося на те, що добіжить.

Не добіг.

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ,

у якому з'ясовується, що ніщо так не посилює розумових здібностей, як голод і спрага. А коли треба розв'язати якусь загадку, найкраще буває посцяти на людські останки. Але обов'язково в День Померлих.

– Рейнмар фон Беляу зі Шльонська, – Отто де Бергов, пан на замку Троски, кинув на Рейневана оцінюючий погляд, з голови до ніг і назад. – Чорнокнижник. Алхімік. Гуситський шпигун. А до того всього ще й найманий убивця. Широкий, так би мовити, діапазон спеціальностей. І з котрою з них ти прибув у мій замок? Не відповідаєш? Нічого. Я і так знаю.

Рейневан мовчав. Горло йому перехопило так, що він не міг ковтнути слину. Льох був страшенно холодний і страшенно смердів. Сморід, здавалося, вибивався з-під прикритого важкою залізною решіткою отвору в підлозі. Хоч сходження під вежу гвинтовими сходами зайняло чимало часу, рівень, на якому вони перебували, не був найнижчим. Нижче було ще щось. Льохи під Панною сягали, певно, самого нутра Землі.

Пахолки повпихали смолоскипи в залізні тримачі. Відкрили зі скреготом решітку в підлозі. У темний отвір, з якого відгонило гнилизною, спустили драбину.

– Злазь, – підтвердив здогади Рейневана де Бергов. – Швидко.

Злізти до самого низу йому не дозволили. Сильно смикнули драбину, Рейневан упав, з висоти гримнувся об втоптану і тверду як камінь долівку, падіння на якийсь час забило йому дух.

– У мене, – озвався згори де Бергов, затуляючи собою ту дещицю світла, яке пробивалася крізь отвір, – колись у Тросках був маг-мудрило, начитаний і красномовний, то він стверджував, що

такий льох, як тутешній, називається oubliette. Я в житті не чув, щоб хтось, крім цього мага, вживав це слово. Воно походить начебто з галльської й означає, хе-хе, «забудка». Я просвічу тебе, чому саме така назва. Так ось, решітку зараз замкнуть, а про тебе забудуть. Абсолютно, також і в тому, що стосується хліба і води. Тому особисто мені більше, ніж галльська, подобається тубільна назва льоху: «гладоморна». Я заморю тебе голодом, пане фон Беляу. Хіба що ти порозумнішаєш і скажеш мені, хто тебе найняв, з чийого наказу ти мав мене вбити. Попереджаю: брехня і крутійство тобі нітрохи не допоможуть. Я знаю, хто стоїть за замахом, а ти тільки наведеш подробиці. І докази.

Рейневан застогнав, змінив позу. Він забився, але ніби нічого собі не поламав. Згори долетів ляскіт і брязк: замикали решітку.

– Ага, був би забув, – додав з висоти де Бергов. – Чаклунство, якщо тільки ти справді чарівник, тебе не врятує. Маг-мудрагель, про якого я згадував, наклав на гладоморну спеціальні захисні чари. Він стверджував, що їх би не подолав навіть сам Мерлін. Він не брехав, як виявилося, а виявилося це на його власному прикладі. Він щез там унизу і тепер складе тобі компанію. А якщо звідти не вдалося втекти Рупілієві Сілезцю, то й у тебе нема шансів. Прощавай. А оскільки незабаром ти будеш там унизу пити власні сцяки, то я наперед бажаю тобі здоров'я і смачного.

Кроки і брязкіт металу затихли вдалині. Змовкло відлуння. І настала тиша, глибока і глуха.

Через деякий час очі Рейневана призвичаїлися до темряви. Настільки, щоб помітити в кутку льоху білий вишкірений череп прикованого до стіни кістяка.

Чутка підтверджувалася. Чарівник Рупілій справді перебував у замку Троски. Перебував і мусив у ньому залишитися. На віки вічні.

* * *

Основною проблемою, пов'язаною з магічними амулетами, пояснив колись Рейневановi Телесма, празький чарівник з-під «Архангела», є питання розмірів. Питання розмірів має навіть більше значення, ніж питання ціни. Відомо, що з чим ціннішого матеріалу виготовлений талісман, тим більша його магічна сила, але що вдієш, до того, що «добре» означає «дороге», додумалися ще фінікійці. «Купуючи дешево, купиш шайс», – ця аксіома народилася, мабуть, ще в конторах Тіра і Сідона.

Твердження, що чим більша маса амулета, тим він сильніший, було трюїзмом, але трюїзмом вельми обтяжливим. Адже сама природа чародійних періаптів вимагала, щоб вони були зручними. Талісман мав сенс, коли його можна було носити при собі – в кишені, за пазухою, на пальці. «Що з того, – казав Телесма, – що спресований і висушений лелека дозволяє без проблем читати чужі думки? Що муміфікована нога мерця безвідмовно захищає від пристріту? Де це носити? На шнурку на шиї? Виглядатимеш, як дурень».

«Залишається, – чарівник закінчував теоретизування практичним висновком, – погодитися з фактом, що амулети, талісмани та їм подібні надаються тільки до слабшої магії, до чаклунства нижчого рівня. А погодившись, треба робити своє – тобто мініатюризувати. Якщо воно не може мати сильнішої дії, то нехай принаймні буде зручнішим у транспортуванні.»

Тож Телесма експериментував багато і з різними результатами. А коли Рейневан вирушав, то отримав у подарунок мідну шкатулочку, розміром ненабагато більшу, ніж два кулаки. У вистелених атласом відділеннях лежало не більше не менше, а дванадцять крихіток. Мініатюризованих амулетів різного призначення.

Ясна річ, Рейневан ретельно оберігав шкатулочку і не наражав її ні на які небезпеки. А оскільки його одноосібна вилазка у замок Троски була з біса ризикованою, шкатулочка залишилася

під опікою Шарлея. З деякими винятками. Він узяв із собою два амулети: перстень лікування ран і періапт викривання магії. Крім того, що вони мусили би придатися, обидва талісмани мали ще й ту перевагу, що були непримітні. Лікувальний перстень було вилито з олова: всередині виливок приховував чималий діамант. Періапт викривання магії був із золотого дроту, замаскованого плетенням з кінського волосу.

Непримітність не врятувала лікувального амулета: для мартагузів Гурковця все мало цінність, і олово також. Утративши кожушок, шапку, капшук, пояс і венеціанський стилет, Рейневан втратив і перстень – ще добре, що не разом із пальцем. Натомість застебнутий на руці вище ліктя волосяний періапт викривання не привернув до себе уваги під час обшуку і вцілів. І тепер був єдиною річчю, на яку ув'язнений міг розраховувати.

А розраховувати на щось ув'язнений мусів, причому швидко. Рейневан усвідомив, що відколи він останній раз їв, минули дві доби. Уже сорок вісім годин він не мав ріски в роті. І мало що пив.

* * *

– Visum repertum, visum repertum, visum repertum. Cabustira, bustira, tira, ra.

Повторене заклинання дало не більше, ніж вимовлене за першим разом. Стіни oubliette – або, як волів де Бергов, гладоморни, засвітилися, як фосфор, замерехтіли, наче трухляки в лісі. Підтверджувалася невесела істина про те, що на льох накладено якісь сильні захисні чари. Натомість не світився, не давав ані найменшого світла прикований до муру кістяк, у якому Рейневан не міг не вбачати Рупілія Сілезця, видатного теоретика і практика магічних таїнств. Видатний чи ні, Рупілій у вигляді радісно вишкіреного кістяка, на відміну від стін, жодної магії не випромінював, з чого неспростовно випливало, що творіння магів довговічніші, ніж вони самі.

Рейневан трохи підупав духом – він-бо потай сподівався, що періапт дозволить викрити щось таке, що в його становищі виявилося би придатним. Адже Рупілій, будучи чарівником, міг пронести у льох якісь магічні предмети, хоч би в прямій кишці, як свого часу ув'язнений у Вежі блазнів маг Циркулос. Але Рупілій Сілезець не мав при собі нічого. І тому він був тут, підказував Рейневановi глузд, сидів у кутку і вишкіряв зуби серед інших зітлілих і розкришених кісток. Якби в нього були інші можливості, підказував Рейневановi глузд, він би так не закінчив.

Суворо наказавши глуздові мовчати, Рейневан приклав амулет до губів, потім до чола.

– Visum repertum, visum repertum, visum repertum...

Його руки трохи тремтіли, шепіт ледве проходив крізь горло й губи. Голод дошкуляв. Спрага – ще більше. Його почало охоплювати дивне, дуже неприємне відчуття.

Почуття відчаю.

* * *

Він не знав, скільки часу минуло, як довго він уже був у в'язниці. Він швидко втрачав лік годинам і дням, раз у раз западав на якийсь час у сон, іноді нервовий і моментальний, іноді глибокий, ближчий до летаргії. Чуття його підводили, йому марилися голоси, стогони, голосіння, шкрябання каменя об камінь, брязкіт металу об метал. Десь далеко, він міг би заприсягтися, сміялася дівчина. Хтось, він міг би заприсягтися, співав.

Gruonet der walt allenthalben,
wa ist min geselle alse lange?
Der ist geriten hinnen,
o wi, wer sol mich minnen? [27].

«Типові симптоми, – подумав він. – Голод і зневоднення починають діяти. Я втрачаю розум. Впадаю в безумство.»

І раптом сталося таке, що переконало його в тому, що він уже впав.

Протилежна стіна льоху почала рухатися.

Шви муру явно здеформувалися, взялися брижами, як взірчаста тканина на вітрі. Стіна раптом здулася, ніби вітрило, наповнилася великою бульбашкою, яка швидко збільшувалася. Бульбашка в'язко луснула. І з неї щось вийшло.

Це «щось» було невидимим, явно прихованим чарами. Проте остовпілий Рейневан, завмерши і втиснувшись у куток, бачив контури постаті, постаті прозорої, з мінливою формою, яка в русі переливалася, немов вода. Він збагнув, чому взагалі здатний це бачити. У льоху все ще висіли залишки чарів, насланих періаптом викривання магії.

Прозора постать не помітила його, плавно просуваючись у бік скелету Рупілія. А Рейневан раптом зі сліпучою впевненістю усвідомив, що це може бути його єдиний шанс.

– Video videndum! – крикнув він з амулетом у долоні. – Alef Tau!

Постать матеріалізувалася так зненацька, що нею аж кинуло. І це значно полегшило Рейневанові завдання. Він скочив на прибульця, як рись, хапнув, повалив на долівку. Щосили всадив кулак під ребра. Повітря вийшло з прибульця разом із брудним словом, а Рейневан схопив його за горло. Тобто хотів схопити, бо раптом дістав головою в обличчя. Хоч йому і потемніло в очах, він віддячив таким самим ударом, поранивши собі чоло об зуби. Той, кого він ударив, знову вилаявся, а потім незрозуміло крикнув. Амулет викривання магії подіяв автоматично, у льоху посвітліло. «Ну звичайно, – встиг подумати Рейневан, відчуваючи, як якась страшна сила піднімає його в повітря. – Це ж явно чарівник.» «Той, хто знається на магії», – подумав він у польоті. «Я посягнув на мага», – подумав за секунду до того, як зі страшного розгону врізався в мур. З'їхав по ньому і згорнувся клубком, нездатний до жодних дій.

Прибулець штурхонув його носаком чобота.

– Ти живий? – тихо запитав він.

Рейневан не відповів.

– Хто ти, до дідька?

Рейневан не відповів і цього разу, згорнувся у ще тісніший клубок.

Прибулець нахилився, підняв з підлоги амулет.

– Періапт Візумрепертум, – упізнав він з відтінком подиву в голосі. – Непогано зроблений. А мій фе-фіада ти викрив за допомогою Заклинання Істинного Бачення... Толедо?

– Alma... – застогнав Рейневан, обмацуючи голову і карк. – Mater... Nostra. Clavis... Salomonis?

– Добре, добре, досить, обійдеться без декламації. Хто зробив Візумрепертум? Ти?

– Телес... Йошт Дун. З Опатовіц.

– І з Гейдельберга, – недбало докинув прибулець. – Що там у нього?

– Усі здорові.

Прибулець переступив з ноги на ногу. Це був чоловік на вигляд сорокарічний, невисокий, опецькуватий, дуже плечистий, згорблений начебто якраз під тягарем цих плечей. Його одяг був сірим, простим і не дуже чистим вбранням пахолка або прислужника. Однак Рейневан міг побитися об заклад на будь-які гроші, що прибулець не був ні пахолком, ні прислужником.

– Даси слово, – запитав прибулець, обмацуючи ніс, – що не кинешся на мене знову?

– Не дам.

– Що?

– Я мушу звідси вибратися.

Чоловік якийсь час мовчав.

– Розумію, – нарешті хрипко промовив він. – Ти сидиш в oubliette, я знаю, для чого oubliette служить. Я доставлю тобі їжу і питво. Але не роби з цього надто далекосяжних висновків.

* * *

Рейневан поглинав хліб, ковбасу і сир так, що ледве переводив подих. А легким пивом мало не захлиснувся. Погамувавши перший голод, їв повільніше, жував старанніше. Чоловік у сірому вбранні прислужника з цікавістю спостерігав за ним. Рейневан, нагодований і напоєний, відповідав цікавістю на цікавість.

– Отто де Бергов, – озвався чоловік. – Той, хто тебе сюди засадив. Він знає про твої магічні здібності?

– У загальних рисах.

– Скільки ти тут сидиш?

– А який сьогодні день?

– Самв... – чоловік заїкнувся. – Значиться, День Померлих. Commemoratio animarum.

Рейневан вицідив з дзбанка решту пива, а шкуринку хліба сховав за пазуху.

– Ти можеш перестати водити мене за носа, – повідомив він. – Коли ти пішов по їдло, я роздивився предмети, які ти приніс, ті, що отам лежать. Омела, березова кора, гілочка тису, свічка, залізний перстень, чорний камінь. Типові атрибути церемонії за померлих. А сьогодні, як випливає з твоєї обмовки, свято Самвін. Ти проникнув крізь стіну, щоб віддати шану отим кісткам. Причому за ритуалом Старших Рас.

– Влучно.

– Отже, це був твій родич. Або друг.

– Невлучно. Але перейдімо до важливіших речей. Я тобі пораджу, як уникнути смерті від голоду. До oubliette саджали багатьох, а ти сам бачиш, що скелет тільки один, не рахуючи тих стародавніх кісток. Настав добре вуха. Наставив?

– Наставив.

– Син Отто де Берга, Ян, є утраквістом і гейтманом у Таборі. Отто вбив собі в голову, що синулько-гусит чигає на нього, хоче позбавити життя і заграбастати маєток. Хоча це, на мою думку,

цілковита нісенітниця, в Отто вона набула рис манії переслідування. За кожним рогом він бачить підісланого вбивцю, в кожній страві підозрює отруту. А в кожному гуситові вбачає сина-патрицида*, звідси й береться його заповзятість на чашників. Усе просто: ти повинен зізнатися, що ти є вбивцею, найнятим Яном де Берговим, і прибув у Троски, щоб убити Отто.

– Утішений цим щирим зізнанням, – фиркнув Рейневан, – Отто де Бергов накаже мене колесувати. Якщо припустити, що повірить. Але досить йому запитати, як виглядає його син, і брехню буде викрито.

– Ти ж маг. Хіба ти не знаєш персвазійних і емпатичних заклинань?

– Ні.

– Ну, тоді тобі не пощастило.

– Чорт забирай! – вибухнув Рейневан. – Та перестань ти водити мене за носа! Я не хочу, пся крев, робити надто далекосяжні висновки, але ти увійшов сюди, холера ясна, крізь стіну! Тож відчини її і дозволь мені вийти!

Прибулець довго мовчав, дивлячись не на Рейневана, а на кістяк.

– Мені шкода, – нарешті відповів він, – але така можливість не розглядається.

– Чого це?

– Я не можу собі цього дозволити... Сиди спокійно, бо інакше я накладу на тебе Constricto. А ти на власній шкурі відчув, що з моєю магією тобі не мірятися.

У голосі прибульця прозвучала чванливість – і саме ця чванливість допомогла Рейневанові розв'язати загадку, відіграла роль каталізатора, завдяки якому каламутний розчин набув прозорості. Не виключеним було і те, що це голод так загострював відчуття.

---

* *Патрицид – батьковбивця (з лат.).*

– Подумати тільки, – повільно промовив він. – Подумати тільки, що я прибув у Троски саме для того, щоб із тобою зустрітися. Саме з тобою.

– Та що ти кажеш?

– Не мірятися мені з тобою в магії, – цідив слова Рейневан, – бо ти воістину могутній чарівник. До того ж поліглот, тут навколо ніхто не вживає слова «oubliette». Якби я звідси втік магічним проходом, якби я випадково зник, здійняли би тривогу: у Тросках переховується чарівник. Чарівник, здатний подолати магічний захист льоху. Бо сам його встановлював. Я пробрався у Троски, щоб зустрітися з тобою, метре Рупілію. Щоби попросити в тебе поради.

– Фантазія, яких мало, – буркнув чоловік. – Тобі б романи писати... Що ти робиш, чорт забирай?

– Хочу відлити, – Рейневан став над кістяком, розставивши ноги. – А що?

– Відійди звідти, хвойда твоя мати! – зарепетував прибулець. – Відійди, чуєш? Не смій паплю...

Він урвав, подавився недомовленим словом. Рейневан обернувся з тріумфальною усмішкою на вустах.

– Так я і припускав, – сказав він. – Не родич, не друг, а в День Померлих приходить до його останків зі свічкою й омелою. І впадає у шал, коли хтось хоче ці останки обісцяти. Бо це ж я на твої власні останки насцяв би, правда? Це ж твої власні кості тут лежать, метре Рупілію Сілезцю, спеце в астральних тілах і буттях. Це твоє тіло померло в цьому підземеллі, але не твоя особистість. Ти астрально перенісся в чужу фізичну форму. У форму того, чию душу ти пересадив у власне тіло. І кого замість тебе тут убив голод.

– Аж вірити не хочеться, – промовив після тривалого мовчання Рупілій Сілезець. – Аж вірити не хочеться, які ж то холерні титани інтелекту марнуються в теперішні часи по в'язницях.

* * *

Рейневан залишився сам надовго. На достатньо довго, щоб вирішити, що настала чорна година, і згризти шкуринку хліба, якраз на таку годину збережену. Зникаючи в стіні, Рупілій Сілезець залишив його у страшній самотності, страшній боязні і ще страшнішій муці сподівання. «Повернеться», – калатало в голові плаксиве сподівання. «Не повернеться, залишить мене тут на погибель, – оживала під черепом логіка, – нащо йому повертатися, що він з того матиме, коли мені допоможе? Залишеного в oubliette і справді забуде, викреслить з пам'яті...»

Угорі замигтіло світло, пролунав брязкіт металу. «Мене витягують звідси, – подумав Рейневан. – Є надія...»

«Хіба що де Бергов утратив терпець, – охолодив надію страх. – І вирішив видушити з мене зізнання в інший спосіб. Мене витягують звідси, але для того, щоб затягнути до катівні...»

Нагорі щось гримнуло, клацнуло, брязнуло, решітка зі скреготом розкрилася, щось застукало і зашкряботіло. Хтось затулив собою світло, з мороку раптом виринув обрис спущеної драбини.

– Вилазь, Рейневане, – пролунав з висоти голос Рупілія Сілезця. Швидко, швидко!

«Я ж не відкрив йому, як мене звати, – дійшло до Рейневана, коли він піднімався драбиною. – Не назвав йому імені, а тим більше фамільярного прізвиська. Або він телепат, ясновидець, або...»

Нагорі виявилося, що власне «або». А Рейневан застогнав у добре йому знайомих і достойних ведмедя обіймах.

– Самсон!

– Авжеж, Самсон, – підтвердив з легкою ущипливістю Рупілій Сілезець, який стояв поруч. – Позаздрити можна на таких друзів, хлопче. Не найгірших маєш, не найгірших. А тепер далі, в дорогу!

– Але в який спосіб...

– Нема часу, – відрізав чарівник. – У дорогу! Бо дорога вас чекає далека.

Вони піднялися сходами нагору, звідти окуті двері ввели їх до камери тортур, повної знарядь і причандалів, від погляду на які холонула кров у жилах. У кутку, ледве помітні, були дверцята, що вели до вузенького коридорчика. Вони пройшли повз кілька дверей підряд, Рупілій зупинився лише перед п'ятими чи шостими.

– El Ab! Elevamini ianuae!*

Двері послухалися жесту і біблійного заклинання, вони ввійшли. Приміщення було повне скринь і пачок. Рупілій поставив ліхтар на одну із них, сів на другу.

– Відпочинемо, – розпорядився він. – Порозмовляємо.

Скриня, біля якої всівся Рейневан, була повна книг. Він стер пилюку. «Culliyyat» Аверроеса. «Ars Magna» Раймунда Лулла. «De gradibus superbiae et humilitatis» Бернара з Клерво.

– Це, – Рупілій широким жестом показав на пакунки, – мої пожитки. Книги і таке інше. Потрібні для роботи речі. Деякі з цих речей мають ціну. Більшість – не має. Більшість – без ціни. Якщо ви розумієте, що я маю на увазі.

– Ти, Рейневане, – Толедо. Хто ти, Самсоне, я до кінця не знаю, але й ти, поза сумнівом, здогадуєшся про суть справи, що дозволить нам зберегти час і зусилля. Отже, без подробиць, які, не ображайтеся, вас анітрохи не обходять, скажу: Отто де Бергов, протягом десяти років мій спонсор і добрий господар, раптом перестав бути добрим, почав ставити вимоги, виконати які я не міг. Або не хотів. Тому з господаревої неласки я мав закінчити в oubliette, голодною смертю. Мені вдалося зробити так, що у льоху закінчило існування моє старе добре тіло. І дух іншої особи, відокремлений від тіла – цього тіла, яким я зараз користуюся. Пересадка відбулася з деяким поспіхом, у поспіху я вибирав і об'єкт. Результат такий, що я у Тросках – усього лише слуга. І як такий я не винесу звідси своїх речей. Речей, до яких я дуже прив'язаний. Дуже прив'язаний, розумієте? Тому угода буде такою: я допомо-

* *«Будьте відчинені, входи» (Псалом 23; 7).*

жу вам втекти з замку. Ви натомість повернетеся сюди у строк до двох років і допоможете мені в переселенні. Угоду укладено? Я чекаю.

– Спочатку одна річ, метре Рупілію, – сказав Рейневан, погладжуючи окуття оправи «Енхірідіона» папи Лева. – Я пробрався в Троски, щоб...

– Я знаю, навіщо ти сюди пробрався, – перебив чарівник. – Ми вже на цю тему встигли із Самсоном трохи побалакати. І дещо вже знаємо.

– Це правда, – велет відповів усмішкою на Рейневанів погляд. – Дещо вже знаємо. Не все. Але деякий прогрес є.

– Йшлося не про деякий прогрес, – закусив губу Рейневан, – а про те, щоб знайти спосіб остаточно розв'язати проблему. Тобі саме час, казав ти, Самсоне, повернутися до себе. Ти просив, щоб я доклав зусиль. А тепер, коли можливість на відстані простягнутої руки перед нами...

– Ти не слухав? – знову не дав йому докінчити Рупілій. – Я сказав, що ми розмовляли. Що дещо вже знаємо. Але простягати руку все ще нема до чого, на жаль. Тимчасово.

– Ми вже трохи знаємо, У Празі Самсоном займався Вінцентій Акслебен. Він усе-таки майстер над майстрами. Він стверджував, що йдеться про астральне тіло. І периспріт. Периспріт... Гм... Позитивно блукаючий.

– Блукаючий периспріт, – скривився Рупілій. – Ну-ну. Воістину, видно майстра по гіпотезі. А чи пояснив вам принаймні майстер над майстрами, про що тут насправді йдеться?

* * *

Що таке периспріт, знав кожен, хто мав контакт з магією і таємним знанням. Бодай побіжний. Кожного адепта езотеричних наук на самому початку навчання пригощали довгим, заплутаним і в надзвичайно недоступній формі викладеним умовиводом, що

стосувався конструкції людського буття. Людина, випливало з умовиводу, складається з фізичного аспекту, себто матеріального тіла, за допомогою якого вона взаємодіє із зовнішнім матеріальним світом, який її оточує. Людина має також душу, збудовану з безсмертного ефіру. Існує також щось, що пов'язує і сполучає душу і тіло, що є посередником між душею і тілом, – це флюїдне тіло, відоме як периспріт, і так далі, і тому подібне.

Хоча ця справа, – принаймні на перший погляд, – здавалася простою, важко було знайти двох магів, які мали би єдину думку стосовно периспріту. Сварилися щодо того, чи периспріт більш примітивний, чи більш ефірний, тобто, згідно зі Смарагдовою Таблицею, більш тонкий чи більш щільний. Не було єдності в тому, чи периспріт постійний, чи змінний. Як і щодо того, на що периспріт справді має вплив, а на що – ні.

Існувала теорія, яка приписувала периспріту просто колосальні роль і можливості. Згідно з нею, від периспріту, який є за природою зв'язкою між матеріальним тілом і ефірною душею, залежить як сила, так і якість цього зв'язку. Іншими словами, він дає тілу більше або менше душі. А периспріт периспріту не рівня. Одних він наділяє славнозвісним «великим духом» і робить їх митцями. Іншим надає великі аналітичні здібності й чинить із них науковців або винахідників. Ще інших, забезпечуючи їм владу над душами, робить вождями і державними діячами. Вибраним дозволяє побачити невидиме, зазирнути в безодні астральних буттів, перетворюючи їх на великих магів, спіритистів, пророків і ясновидців. А ще інші хоч і мають душу, але периспріт їм на неї так поскупився, що все, що вони можуть, – це сидіти в корчмі та пити одне пиво за другим.

Про все це, як було сказано, Рейневан знав давно, це були елементарні знання. Однак після проведеного в Празі обстеження Самсона Акслебен вжив означення «позитивний» і «блукаючий периспріт», а вони вже належали до вищої школи, і маги «Архан-

гела» пояснили їх Рейневанові тільки трохи згодом. Річ у тім, що зв'язок периспріту з душею був, згідно з більшістю теорій, нерозривним, а зв'язок із тілом – ні. Периспріт, як стверджувалося, може в будь-який момент вирішити, що зв'язок душі з цим тілом йому не підходить. І розірвати зв'язок. Зазвичай, як стверджувалося, периспріт робить це у власне той момент, в який зв'язок виникає, тобто одразу після народження або в перші тижні життя дитини – тому така велика дитяча смертність. Розриваючи зв'язок, периспріт звільняє душу й разом із нею переходить в ефірну сферу, астральну, і залишається там навіки, будучи, – як і сама душа – неприхильним до матеріального світу, негативно щодо нього налаштованим. Однак трапляється, стверджували, що периспріту вдається відокремитися не тільки від тіла, а й від душі. Так стається тоді, коли периспріт, на відміну від душі, налаштований до світу матерії позитивно. Такий периспріт блукає тоді в своєрідній «смузі сутінків» між матеріальним й астральним світом, очікуючи можливості сполучити якесь незайняте тіло з якоюсь тимчасово не прилаштованою душею. Самсон у своїй теперішній духовно-тілесній формі є типовим прикладом такого сполучення.

Проблема в тому, що невідомо, чи периспріт сполучає навмання, чи керується при сполученні якоюсь логікою – врешті-решт, хто нині в стані дослідити логіку такого периспріту? А поки її не дослідити, нічого не вдієш. Те, що периспріт сполучив, смертній людині не розлучити.

* * *

– Виходить, – сказав з відчаєм у голосі Рейневан, – що ми в тій точці, з якої вийшли. Марно пробили такий шмат дороги і марно важили головою...

– Другий рівний мені спеціаліст у справах, які вас цікавлять, – знову перебив його чарівник, – мешкає в Гренаді. Туди трохи далі,

ніж на Троски. А тамтешні еміри християн недолюблюють. Переважно саджають їх на палю. Або живцем здирають із них шкіру. На відміну від Акслебена, я не рекламую себе як майстра над майстрами, але своє знаю. Теж умію висунути гіпотезу. Вона дещо відрізняється від висунутої майстром над майстрами, головним чином стосовно того, що можливе, а що неможливе, що здійсненне, а що ні. Здійсненне все, треба тільки знати, як його здійснити.

– Без образ, – цього разу перебив Рейневан, – але гіпотез ми знаємо вже досить. Що із Самсоном?

– Самсон, – Рупілій навіть не глянув на нього. – Самсон знає мою гіпотезу, яка дещо відрізняється від гіпотези Акслебена. Це радикальна і ризикована гіпотеза, визнаю, я не здивуюся, якщо він її не прийме і не спробує. Але якщо так, то мусить почекати. Я до суті справи дійду, надійніший спосіб повторного пересадження знайду, мені на це треба щонайбільше два роки. Чому, як ви гадаєте, я призначив вам саме такий термін? Бо мені подобаються парні числа? Це знову повертає нас до нашої угоди. Тож запитую: угоду укладено?

– Укладено.

– До двох років?

– До двох років.

– Ну то йдемо.

* * *

Нудну мандрівку тісними коридорчиками і вузенькими східцями Самсон скрасив Рейневанові розповіддю. Про деякі речі Рейневан здогадався, але слухав охоче.

Про те, що Рейневан потрапив у Тросках до лап католиків, дізналися абсолютно випадково. Гусити мали шпигуна в замку Тольштейн, який займали брати Ян і Генрик Берки з Дубе. У замок заїхав з візитом пан Лотар Герсдорф. Він конвоював сімох в'язнів. Коли пан Герсдорф бенкетував з братами, шпигун роз-

питав в'язнів. Один із них, нібито колишній мартагуз, виявився особливо багатомовним. І зізнався в одній важливій речі. У результаті цього повідомлення схопили і вкинули до льоху гейтмана Войту Єлінека за звинуваченням у зраді, шпигунстві і злочинних приватних інтересах. У льоху, припечений як слід, Єлінек пролив світло на багато справ. У тому числі на справу Рейневана.

Дізнавшись, що Рейневан у Тросках, у владі де Бергова, Ян Чапек і гуситські гейтмани визнали його втраченим, ні про які рятувальні акції не хотіли й чути. Тому за цю справу взялися з власної ініціативи Шарлей, Самсон, Таулер і Бата. Адже в Таулера все ще був у резерві його колишній знайомий, машталір. Однак вирішили, що до замку вирушить не Таулер, а Самсон. У Троски, як було помічено, часто прибували селяни з провізією – не тільки возами, а й по одному. Сторожа не доскіпувалася, за умови, що прибулий вписувався у тип селюка – тобто був дуже нечупарний, дуже смердів, а обличчям нагадував простака і дурня. Самсон Медок вписувався. В основному. Отримавши для конспірації гуску, кухву масла і кошик грибів, він увійшов до нижнього замку, де, загубившись у натовпі, взявся шукати машталіра. Та перш ніж він знайшов, його самого знайшли.

Рупілій Сілезець швидко довідався про події кількаденної давності. Про візит шльонських і лужицьких панів і лицарів, про продаж бранців. І про якогось віщуна чи заклинача, посадженого до гладоморни. Будучи впевненим, що хтось його шукатиме, Рупілій Сілезець стежив за тими, хто прибував до замку. Використовуючи з цією метою магію. Магія безпомилково викрила Самсона.

– У мене серце завмерло, – зізнався Самсон, – коли він застукав мене в стайні...

– А в мене завмерло, – Рупілій був не менш щирим, – коли застуканий схопив мене за горло. Це щастя, що ми швидко з'ясували, хто ми такі...

Ні той, ні інший не був занадто охочим розповідати подробиці; Рейневан не наполягав, вирішивши, що про деталі цього швидкого взаємного з'ясування він розпитає Самсона пізніше. Тепер він вислухав продовження – про те, як, з'ясувавши, ким вони є, Рупілій і Самсон Медок вирішили звільнити Рейневана з oubliette і зробити це в такий спосіб, який ні в кого не викличе підозр стосовно чаклунства, – тобто розтрощивши колодку решітки ковальським молотом. Тепер, пошепки закінчив Самсон, вони йдуть до потайного ходу, який поєднує замок Троски з зовнішнім світом.

Бо такий хід існує. І всупереч поширеній легенді, не є легендарним.

– Швидше, швидше, – поквапив їх Рупілій. – Ми повинні поспішати. Щось недобре, я це відчуваю, ширяє над замком.

* * *

Гвинтові сходи були круті, а їхні сходини – винятково нерівні. Спускалися вони довго. Доти, доки дорогу їм не перегородила монолітна шерехата скеля. Не було й сліду дверей чи входу. Для Рупілія, слід розуміти, це зовсім не було проблемою.

– Yashiel, Vehiel, Baxasoxa! Effetha! Ecce cecidit paries!*

Стіна не впала, як це випливало б із біблійного тексту заклинання, а розійшлася, розкрилася, наче завіса. За нею була чорна прірва, з якої віяло неприємним запахом.

– Звідси підете вже самі, – заявив Рупілій Сілезець, вручаючи Самсонові ліхтар. – Година ходу, не більше, тож ви повинні вийти до світанку. Лампа магічна, вона забезпечить вам світло на досить довгий час, але я рекомендую радше поспішити. Це трохи лабіринт, але легкий, на розвилках треба повертати завжди праворуч. Ви дасте собі раду. Не нипайте відгалуженнями, не затримуйтеся занадто довго, старайтеся не торкатися, чого не треба. Будьте

* *«І ось стіна впаде» (Книга пророка Єзекіїля, 13; 12).*

уважними й пильними. Я вже казав: щось недобре витає над замком. Бувайте.

– А де ми вийдемо?

– Ах, – чарівник ляснув себе долонею по чолу. – Був би забув. Вихід розташований на північний схід від замку. Недалеко від виходу буде потік, йдучи за його течією, ви дійдете до поселення, яке називається Ктова. Тобто майже при самому житавському гостинці. А де чекають ваші?

– У лісах на північ від замку. Ми знайдемо їх.

– Ну то з Богом. Бувай, Самсоне. Бувай, краянине Рейнмаре. Не забудьте про нашу угоду.

– Не забудемо. Дякуємо тобі за все, метре і краянине... Дозволь запитати: з яких місць Шльонська ти походиш?

– З Познані. Ідіть уже. Ліхтар магічний, але не вічний.

* * *

Коридори, якими вони йшли, були, безсумнівно, природного походження, вимиті водою. Тільки на початковому відрізку, під самими Тросками, вони носили сліди людського втручання. Однак стіни були оброблені так примітивно, а рештки кайл та інших знарядь, що валялися там і сям, були так поїдені іржею, що було зрозуміло, що гірничі роботи велися тут багато століть тому. Замок Троски, початок будівництва якого датувався приблизно 1370 роком, не постав на незайманій скелі. Не було сумніву, що Бабу і Панну збудували на якійсь прадавній конструкції, що сягала далеко вглиб.

Чим далі, тим менше було слідів гірничої діяльності, врешті-решт вони зникли повністю, поступившись місцем природним і величним сталактитам, з яких вода рясно капала на сталагміти. Ґрунт став нерівний, тому їм довелося йти повільніше й обережніше. Коли під ногами Самсона черговий раз щось захрустіло, велетень нахилився, посвітив ліхтарем. І зітхнув.

Сліди діяльності людини зникли. Але не сліди самої людини. А точніше – її рештки. Вони ступали по порозкиданих людських кістках.

Рейневан уже якийсь час тримав періапт Візумрепертум напоготові, тепер він активував його дещо тремтячою долонею і заклинанням.

Він не помилявся – підземна каверна засвітилася іскристим сяйвом. Світло ліхтаря викликало зловісні тіні, що мигтіли по стінах, ніби величезні кажани. У цій ілюмінації здавалося, що оживають розписи, які покривали стіни. Спіральні меандри вирували так, що голова йшла обертом, коні й олені, здавалося, ставали дибки, змії згорталися і розгорталися. Танцювали рогаті люди.

– Кельти, – сказав Самсон. Він, мабуть, мав рацію.

– Не стіймо тут.

Людські черепи зі стукотом котилися з-під ніг, хрустіли розчавлювані гомілки.

Перед ними відкрилася чергова каверна, така висока, що її склепіння зникало в темряві. Світло ліхтаря і світіння періапту видобули з пітьми ще один наскальний рельєф. Вони в унісон зітхнули.

З-над складеного з черепів кургану вишкіряла на них зуби й вилуплювала очі потворна морда, демонічна маска, обличчя самого рогатого диявола. З-за кожуха блідого моху просвічувала червона фарба, якою моторошний ідол колись був обляпаний. Людські кості валялися всюди, здіймалися купами.

– Це, – ковтнув слину Рейневан, – не кельти.

– Ні, – погодився Самсон. Він говорив із зусиллям, немов через превелику втому. – Не затримуймося тут. Ходімо і вийдімо звідси нарешті. Щось лихе нависає над цим місцем. І навколо нього.

Вони йшли, пильно стежачи, щоби повертати праворуч, весь час праворуч, а розвилок більшало у міру того, як вуж-

чав коридор. Врешті-решт стало так тісно, що їм довелося йти один за одним. Десь за стіною Рейневан виразно чув, як шумить вода.

Це міг бути потік, про який згадував Рупілій. Вони йшли підземеллями, як підрахував Рейневан, значно більше години, тому повинні були віддалитися від замку Троски на чималу відстань, щонайменше чверть милі, а може, навіть і більше.

– Мені здається, – він раптом зупинився, – що я відчуваю на обличчі подмух. Прикрий ліхтар. Може, ми помітимо світло?

– Не помітимо. Назовні все ще ніч.

Прохід ставав дедалі тіснішим. Вони вже не могли йти навіть один за одним, доводилося просуватися боком, крок за кроком, нога за ногою. Рейневан раз у раз шурхав по скалі животом, шкріб по ній ґудзиками куртки. Для Самсона Медка, який мав набагато більші габарити, тіснота лазу мала бути справжньою геєною, Рейневан чув, як гігант стогне і лається.

– Самсоне?

– Йди, йди... Я за тобою...

– Ти пройдеш?

– Пройду... Якось... Ти йди... Знайди вихід... Дай знати... Що він близько...

Холодний подмух на Рейневановому обличчі став виразно відчутний, йому також здавалося, що він чує запах лісу, ялиць, шишок. Він почав пропихатися швидше, робити дедалі різкіші рухи. Раптом прохід розширився – і він побачив зірки. Від виходу, здавалося, його відділяв лише крок.

– Є вихід! – крикнув він. – Самсоне! Я пройшов! Пройшо... О-о-о-о-о-о-о-о-о-о-о!

Він втратив ґрунт під ногами. з криком полетів униз. Упав, на щастя, з невеликої висоти, на кам'янистий осип, відшліфована водою галька розступилася під ним, як жива, осипалася, він з'їхав разом з лавиною крутим схилом, беркицнувся на обриві, на льоту

гримнувся об камінь, аж нарешті впав на мох, з обома руками в пінній і льодовито-холодній воді потоку.

І моментально збагнув, що він не сам.

Він зрозумів це ще до того, як почув храп коня, удар підкови об камінь. І голос.

– Рейнмар з Беляви. Вітаю, вітаю. Який я радий.

Він знав цей голос. Місяць, що випливав у просвіт між хмарами, дав достатньо світла, щоб Рейневан міг побачити карого коня з блискучою шерстю і силует чоловіка, який тримав віжки, його обличчя, що світилося в пітьмі, бліде, пташине, чорне волосся до пліч. Рейневан уже бачив цього чоловіка, чув цей голос. А Ян Сміржицький зі Сміржиць видав йому його прізвище. Це був Біркарт Грелленорт. Довірена особа єпископа, найманий убивця. Людина, яка вбила Петерліна. Рейневан похолов.

– Ти дивуєшся? – блиснув зубами Стінолаз. – Що я тут чекаю? Я знаю цей хід багато років, бідний дурню. Я знав, що ти спробуєш сюдою втікати. А про те, що ти в Тросках, мені донесли. Я маю очі і вуха всюди. І я добрався до тебе, Беляу. Нарешті я до тебе добрався...

Зашаруділа галька осипу, згори по камінню з'їхав Самсон Медок. Як буря. І ангел помсти. Раптом гримнув грім, сліпучо блиснула – в листопаді! – блискавка. Кінь Стінолаза став дибки з диким іржанням, сам він висмикнув меч із піхов. І на очах Рейневана кинув його, у паніці відскочив на кілька кроків назад.

– Реаях'ях! – завив він. – Барцабель! Ха-Схартатан!

Блиснуло вдруге. Перш ніж його осліпило. Рейневан побачив, як Стінолаз викривляє в панічному страху обличчя, як зажмурює очі, як нескоординовано махає руками. І як раптом починає меншати, розпливатися, змінювати форму, щоб нарешті полетіти у вигляді птаха з диким скрекотом.

– Adsu-u-umus! – прозвучало звідкись з недалека, на клич відповіли чергові голоси, ближчі й дальші. Пролунало іржання, тупіт копит.

– Adsu-u-umus! Adsu-u-umu-u-u-us!

– Бери коня, – хекнув Самсон, тицяючи Рейневановi до рук віжки карого коня. – У сідло і в ліс...

– А ти?

– Про мене не турбуйся. Ми повинні розділитися. На світанні ми знайдемо один одного. Утікай! Пішов!

Він скочив у сідло, Самсон сильно ляснув коня по крупу, карий заіржав і пішов учвал, між ялиці. Хоча галоп по темному лісу загрожував катастрофою, одурілий від подій Рейневан не стримував коня, який, здавалося, вмів підлаштовувати біг до обставин і давати собі раду з перешкодами. Десь іззаду, а потім збоку долітав тупіт і дикі крики. Рейневан втиснувся в гриву.

– Adsu-umu-us! Adsumu-us!

Місяць сховався за хмарами, занурившi світ у непроглядну темряву. Тільки тоді Рейневан почав стримувати коня, зрештою, це далося йому легко: чвал вимучив карого, кінь з посвистом хрипів, був весь у піні. Рейневан зупинив його, прислухався. Лісом усе ще розносилися крики. І свисти. Карий захропів.

Знову пронизливий свист, ближче. Кінь мотнув головою і заіржав. Рейневан ухопив його за храпи, не допомогло, карий висмикнув голову, заіржав ще голосніше. Розуміючи, що кінь реагує на кличі, Рейневан не роздумуючи зіскочив з сідла, виламаною з куща гілкою шмагнув карого по крупу. Кінь, звискнувши, кинувся в галоп, а Рейневан бігцем пустився через ліс. У протилежному напрямку. Аби подалі. Він біг наосліп, без передиху, тривога додавала сил і прудкості.

* * *

Дорогу йому перегородив спочатку стрімкий потік, потім підйом і яри серед скель дивної форми. Потік він перебрів не роздумуючи, намокши по коліна, побіг до ярів. І раптом передумав. Яри були надто очевидним шляхом утечі, крім того, вони могли

легко загнати його в пастку, в якийсь cul-de-sac без виходу. Він став щосили дертися на крутосхил; невдовзі він вибрався на голу вершину, де сів, ловлячи дрижаки, втулений між двох валунів.

Не минули й три отченаші, як струмінь збурили хропливі коні і кільканадцять вершників у чорних плащах. Подолавши потік, переслідувачі заглибилися в яри.

Небо на сході почало трохи світлішати. Рейневан трясся, клацав зубами. Мокрий одяг дубів на ньому, замерзав, холод кусався, мов скажений пес.

Було абсолютно тихо.

РОЗДІЛ ОДИНАДЦЯТИЙ,

у якому Рейневана – по черзі – атакують, рятують, ловлять, годують і викрадають, а мандрагора – завдяки одному ксьондзові – посіяна на південному підніжжі Карконош.

Єдиним, що поблизу рухалося, була зграя ворон, які кружляли над лісом. Єдиним, що долинало до слуху, було дике каркання цих ворон.

Не було сліду чорних вершників, вітер не доносив вигуків «Adsumus». Скидалося на те, що він відірвався від переслідування. Попри те Рейневан не полишав своєї схованки на пагорбі. Він хотів переконатися повністю і цілковито. Крім того, пагорб давав такий-сякий шанс зорієнтуватися на місцевості. Себто в порослому лісом і скелястому пустищі.

Однак його пагорб – або радше гірка – не був достатньо високим, щоби з його вершини можна було охопити поглядом досить широкий горизонт; його затуляли інші, вищі пагорби. Зокрема, ніде не було видно Баби і Панни, веж замку Троски, вигляд яких дозволив би визначити сторони світу.

З-під Троски, підрахував він, вони йшли під землею понад годину, що дає відстань близько чверті милі. Потім був кінний чвал лісами, потім довготривалий біг. Припускаючи, що він чвалував і біг по прямій лінії, в сумі він подолав не більше ніж десять гін. Тож він не міг бути надто далеко від місця, де вийшов з підземелля, де його застав зненацька Грелленорт. Де Самсон...

«Грелленорт, – подумав він, – злякався Самсона. Біркарт Грелленорт, убивця Петерліна. Чарівник, який уміє перетворюватися на птаха, timor nocturnus, демон, що нищить опівдні, єпископів найманий убивця, убивця, якого, як стверджував у Празі Ян

Сміржицький, сам єпископ боїться. І такий тип впадає в панічний страх при вигляді Самсона Медка. Велетня з фізіономією ідіота.

Тобто це все-таки правда. Самсон Медок – не від світу сього. Це вмить розпізнав Гурн фон Сагар, розпізнали маги з-під «Архангела», розпізнав Акслебен, розпізнав Рупілій. Тільки я все ще ставлюся до Самсона як до доброго друзяки, до товариша. На моїх очах полуда, яка не дозволяє мені прозріти.»

Він зітхнув, але водночас відчув полегшення. Доти його мучили докори сумління, думка, що він послухався Самсона і втік, залишивши товариша в біді. Тепер він зрозумів, що Самсон чудово обійшовся і без його допомоги. «Він, мабуть, запросто втік від погоні, – подумав він, – напевно, вже приєднався до Шарлея та решти товариства. Мене вже, мабуть, шукають.»

«Попри те, я мушу йти, – подумав він. – Одяг за ніч не висох, явно хмариться, стає холодно. Якщо я буду тут сидіти, то засну і замерзну. Хода мене зігріє. Якщо навіть не на Самсона і Шарлея, я все ж напевне натраплю на когось іншого, якусь добру душу, розпитаю. Потраплю на просіку або дорогу, вийду на тракт, замок Троски розташований поблизу людного гостинця, який веде з Праги до Житави через Їчин і Турнов. А на південь від Троски є другий гостинець, бічна дорога, що веде до Житави через Мімонь і Яблонне. Цей другий гостинець я знаю, я їхав тудою з Міхаловіц, це там Єлінек продав мене мартагузам Гурковця. Єлінек... Хай-но я до тебе доберуся, мерзотнику...

Рупілій казав, що вихід з підземелля розташований на північний схід від замку Троски. Поблизу села Ктови або якось так. Після виходу з печер ми мали йти за течією струмка. Струмок є. Але от чи той, що треба?»

Потік, намокши в якому він мало не помер уночі від переохолодження, був дуже заплутаний, зникав у звивистому яру. Куди він тік, тільки Богу було відомо. «Попри те, – вирішив він, – це єдиний розумний шлях. Потік неодмінно кудись впадає. Навіть

при цілковитій втраті орієнтації, йдучи берегом потоку, я не буду ходити колами. Над потоками розташовані села, біля потоків закладають свої житла вуглярі, смолярі і лісоруби».

Останні аргументи про переваги потоків він додумував уже на ходу.

* * *

Рейневан ішов дуже швидко, так швидко, як тільки дозволяла дика місцевість. Він втомився і задихався, але зігрівся так, що мокрий одяг аж парував на ньому, швидко сохнув, не холодив уже так дошкульно. Однак хоча він і подолав досить значну відстань, жодних слідів над потоком не виявив, якщо не рахувати витоптаних сарнами стежин і витовчених дикими кабанами заглиблень у багні.

Захмарилося, як він і передбачав, навіть почав сипати дрібнесенький сніжок.

Ліс раптом явно порідів, з-за яворів, які росли на краю галявини, Рейневан побачив силуети дерев'яних будівель. Його серце закалатало сильніше, він додав ходи, на поляну майже вибіг.

Будівлі виявилися покритими корою куренями, зрештою, переважно понищеними. Нічого було навіть зазирати досередини. Усі сліди людей заросли травою і бур'яном. Стружки і тирса, які цілими купами лежали навколо, почорніли і вже навіть не пахли живицею. Увіткнута в пеньок, певно, забута сокира почервоніла від іржі. Лісоруби – а саме їм, поза сумнівом, належали курені – покинули цю галявину, видно, ще декілька років тому.

– Є тут хтось? – волів пересвідчитися Рейневан. – Гей! Ге-е-е-е-ей!

За його спиною щось зашелестіло. Він швидко обернувся – і, попри те, лише мигцем устиг помітити, як щось зникає за рогом куреня. Це «щось» було мале. Як дитина.

– Гей! – він кинувся у той бік. – Стій! Почекай! Не бійся!

Мала істота не була дитиною. Діти не бувають кошлатими і не мають собачих голів. Ані лап, які сягають землі. Не тікають дивним чином підстрибуючи, хитаючись на кривих і коротких ногах і голосно при цьому поскрипуючи. Рейневан кинувся навздогін. До пролому в стіні лісу, що свідчив про просіку. І дорогу. Коли він вискочив на дорогу, кошлате створіння зупинилося. Обернулося. Вилупило очі. І вишкірило собачі зуби.

– Не бійся, – захекано сказав Рейневан. – Я нічого тобі...

Створіння – лісовий кобольд, вальдшрат – перебило його гучним скрипінням, у якому прозвучала якась дивна насмішка. Йому відповів хор таких самих поскрипувань. Вони долинали зусібіч. Перш ніж до Рейневана дійшло, у що він вляпався, на нього накинулося десь із двадцятеро.

Він копнув одного, кулаком повалив іншого, а потім сам опинився на землі. Кобольди обсіли його, як воші. Рейневан кричав, копав, хвицав, гамселив не дивлячись, навіть кусав – без результату. Як тільки він скидав із себе одного, на місце, що звільнялося, вилазили наступні два. Ситуація почала виглядати небезпечною. Раптом один кобольд вчепився пазурами в його волосся і вуха, а другий всівся на обличчі, затуливши Рейневанові ніс і рот волохатим задком. Рейневан почав задихатися, його охопила паніка. Він відчув, як на його стегнах і литках стискаються зуби. Він незграбно хвицнувся, кобольди висіли в нього на ногах, не давали себе скинути. Рейневан висмикнув голову з-під кошлатого заду, який його придавив, і заревів. Дико і нелюдськи.

І – як у казці – допомога прибула. Просіка раптом наповнилася криком, іржанням і тупотом підкованих копит. Кобольда, який сидів на ньому, ніби змело, зникнув і тягар з ніг. Рейневан побачив над собою кінське черево й залізний сабатон у стремені, зловив оком зблиск меча, побачив, як із розрубаної собачої голови бризкає кров. Неподалік смикався і звивався і другий вальдшрат,

пришпилений до землі рогатиною. Навколо тупотіли копита, прискав мокрий пісок. Хтось лаявся, ще хтось сміявся, реготав. Ніби було з чого.

– Вставай, – почув він згори. – Ми прогнали чортиків.

Він встав. Його оточували озброєні люди на конях. Між ними витирав кров з клинка меча лицар в обладунках, той самий, який наказав йому встати. Рейневан бачив затінене піднятим гундсгугелем вусате обличчя. Дивно знайоме.

– Ти цілий? Тобі нічого не відгризли?

Збройні зареготали, коли він мимоволі провів руками по порваних іклами штанах. Лицар зняв шолом. Рейневан упізнав його відразу.

– Усе-таки варто було, – сказав, спираючись кулаком на луку сідла, Янко Шафф, пан на замку Хойнік. – Усе-таки варто було покрутитися в цих місцях пару днів. Я відчував, що ти зумієш чкурнути з Троск. Рейневане фон Беляу.

* * *

Вони зробили привал неподалік просіки, під групою великих дубів. Кілька збройних рушили в радше позбавлену перспектив погоню за кобольдами. Решта якийсь час оглядали трупи, дивувалися з них, обговорювали. Нарешті чотири тіла вбитих вальдшратів було підвішено за ноги на гілляках, а армігери й пахолки взялися знімати з них шкури, які мали стати доказами перемоги і трофеями. Рейневан похмуро спостерігав за ними. Він не був впевнений, чи часом і його зараз не почнуть білувати. Удавано доброзичливе і водночас злосливо хитре обличчя Янка Шаффа нічого доброго не віщувало. Рейневан не давав себе обдурити штучною щирістю.

– Твоє щастя, – говорив пан на Хойніку, – що ти репетував і що ми почули. А то було б тобі непереливки. Ми цих волоханів знаємо, чимало їх сидить по карконоських комишах. Узимку голод

заганяє їх ближче до людських осель. Нападають купою, живцем жеруть, до кісток об'їдають. Одні кажуть, що їх народжують тутешні гуральські баби, котрі з собаками паруються, тьху, гидота. Інші балакають, що це simiae*, заморська худоба, яку колись розводили тамплієри. Ще інші вважають, що це чорти, які з пекла через дірки вилазять. Правда, Цвікер?

– Що зле, те від диявола, – відповів ксьондз, який проходив поруч, кинувши на Рейневана надзвичайно лихий погляд з-під каптура. – А кожен гріх волає про кару.

– Дурень, – упівголоса прокоментував Шафф. – Ну ж бо, паничу Беляу! Небезпека минула, а ти все ще похмурий. Нагодований, переодягнений, а попри те весь час якийсь сам не свій. Чого б це?

– У Тросках, – Рейневан вирішив поставити питання ясно, – ви хотіли мене купити. Давали сорок кіп празьких грошів, не інакше як для того, щоб вони вам при наступному продажі повернулися сторицею. І кого ж це ви, цікаво, розглядали як покупця? Інквізицію? Вроцлавського єпископа?

– Єпископа, – Шафф сплюнув, – срав пес, Інквізицію теж. Я тебе з доброго серця викупити хотів. Через симпатію.

– Симпатію до чого? Ми ж незнайомі.

– Ми знайомі краще, ніж тобі здається. Твій брат Петер, упокій, Господи, його душу, був порядною людиною. Тим, що потребували, ніколи в допомозі не відмовляв. І в позиці. Коли нам, Шаффам, випала потреба, хто допоміг? Петер з Беляви!

– Ага.

– А хто тепер заповзявся на Рейнмара, Петерового брата? Хто на нього чигає? Єпископ? Срав його пес, я сказав! Стерчі? Стерчі – це звичайнісінькі розбійники. Зембицький князь Ян, лихий за те, що Рейневан його коханку посував, бо воліла молодшого і палкішого? Ян фон Біберштайн зі Штольца, врешті-решт. Ніби великої шляхетності пан, а що робить? За впіймання шляхтича винагороду

* *Мавпи (лат.).*

призначає, як за збіглого раба. І за що? Що йому доньку збаламутив? Господи Ісусе! Таж для того і є панни, для того їх Памбучок створив, щоб їх баламутити, а для того, щоб вони давали себе баламутити, обдарував їх курвівською натурою. Зле кажу?

– Як я тебе в Тросках упізнав, – продовжив Шафф, не чекаючи схвалення, – то подумав собі: візьму і врятую хлопця, не дам Шести Містам. не дозволю, щоб над братом Петера з Беляви кати на ешафоті знущалися на зловтіху черні. Викуплю, подумав я собі, нещасного...

– Сердечно вам дякую. Вашим боржником...

– Сорок кіп грошів, – Янко Шафф ніби й не чув, – сума, подумав я собі, не така велика, покійний пан Петер нам набагато більше був тоді позичив. Та й врятований з лап лужицьких катів панич Рейнмар, подумав я собі, теж зуміє віддячити. Адже панич Рейнмар має п'ятсот гривень, які два роки тому назад заграбав у збирача податків. Зуміє віддячити. І поділитися.

– Та що ви, пане Шафф, – зітхнув буцімто безтурботно Рейневан. – Ви вірите поголоскам? Ви ж самі тільки що визнали, що у Шльонську на мене чигають, що брудними методами користуються. Що не зупиняються перед огудою і наклепом, що недобрі чутки розпускають, аби тільки мене очорнити. Бо це наклеп і брехня, нібито я напав на колектора. Наклеп і брехня, розумієте? За порятунок дякую, я цього вам не забуду. Але тепер, якщо дозволите, попрощаюся. Я мушу знайти товаришів, які...

– Помалу, – Шафф дав поглядом і жестом знак збройним, ті негайно стали поблизу. – Помалу, пане Белява. Прощатися хочеш? Так швидко? А вдячність де? У Тросках я не зміг тебе викупити, але ж добрі наміри також рахуються. Однак від лісових монстрів я тебе врятував, не заперечиш. Якби не я, був би тобі кінець. Так що коли будемо ділитися гривнями збирача, я візьму триста, а ти решту. Так буде справедливо.

– Я не нападав на збирача і не маю цих грошей!

– Про те, чи маєш, що маєш і де маєш, – Шафф злегка примружив очі, – ми ще поговоримо. У замку Хойнік. Куди ми зараз вирушаємо. Даси мені лицарське слово, що не втікатимеш, то я не накажу тебе зв'язати. Зрештою, куди тобі втікати? Ліси кишать пекельними створіннями. Де Бергов, поза сумнівом, уже тебе переслідує. Також під Тросками на тебе все ще чигає Ульріх фон Біберштайн, який страшенно на тебе заповзявся. У мене тобі не станеться кривда. Я навіть залишу тобі частину грошей колектора, собі візьму тільки... Тільки чотириста гривень. Тому...

Перш ніж дідич Хойніка уточнив, періапт Візумрепертум активувався на руці в Рейневана. Сам по собі.

Магія, яка привела в дію амулет, була такою сильною, що Рейневан не мав найменших труднощів з визначенням напрямку. Заскочивши як Шаффа, так і його збройних, він кинувся за просіку, за кущі ялівцю, перескочив вирву і без роздумувань налетів на людину в каптурі, яка присіла за поваленим стовбуром. Розмашистим ударом кулака він вибив у нього з руку скриньку, схожу на малесеньку раку, копнув, врізав по шиї, додав у вухо. Каптур упав, блиснула тонзура. Рейневан був би зацідив ксьондзові ще раз, але збройні люди Шаффа наздогнали його і схопили залізною хваткою.

– Що ти, з біса, виробляєш? – закричав Шафф. – Впав у шал? Чи збожеволів?

– Подивіться, – закричав Рейневан ще голосніше, – що в нього було! Запитайте, що він робив!

– Про що ти говориш? Це отець Цвікер! Мій капелан!

– Це зрадник! Ця шкатулка – це чародійний комунікатор! Він посилав сигнал, хотів із кимсь магічно зв'язатися! Когось сюди магічно закликати! І я знаю кого!

Шафф наблизився до скриньки, що лежала на землі, різко відступив, почувши вібруюче гудіння. Не роздумуючи, могутнім ударом чобота розтрощив шкатулку, каблуком втоптав її у пісок. Капелан, побачивши це, здавлено скрикнув.

– Ти можеш, – наблизився до нього Шафф, – мені це пояснити. Цвікер? Га?

– Пояснити, – крикнув Рейневан, якого все ще тримали збройні люди, – можу я! Цей піп мене зрадив, мене! Він наслав на мене переслідувачів, саме через нього мене вчора мало не вхопили! Запитайте його про Біркарта Грелленорта, чарівника! Запитайте, як давно він йому служить, як давно постачає інформацію! Як давно він і вас зраджує!

– Біркарт Грелленорт, – зловісно повторив Янко Шафф, хапаючи капелана за одяг під шиєю. – Єпископський довірений. То он воно як? Так? Ти доносиш йому? Про все, що я говорю, що роблю і що задумую? Продаєш мене?

Капелан стиснув губи, відвернувся.

– Відповідай на звинувачення, попе. Захищайся. Поклянися, що ти невинний. Що ти – мій покірний слуга. Що ти вірністю віддячуєш за хліб, який з моєї ласки споживаєш. І за гріш, що його я ласкаво дозволяю тобі красти!

Ксьондз мовчав. Шафф притягнув його до себе. А потім відіпхнув, штовхнув на землю.

– Зв'язати це стерво, – наказав він. – Кат із ним порозмовляє.

– Відступнику, – заволав із землі Цвікер. – Безбожнику! Не ти мій господар, не тобі я служу! Я служу Богу і тим, хто діє за Божим наказому! Досягне тебе їхня рука, диявольський виплодку! А моє мучеництво буде відімщене! Ти пізнаєш гнів моїх господарів, будеш, як пес, вити вночі від страху, коли вони прибудуть уночі на чорних конях! А ти, Белява, порочний негіднику, і за морем не сховаєшся! Уже для тебе в пеклі місце підготоване! А тут, на землі, зазнаєш мук! Шкуру з тебе...

Один зі збройних утихомирив його могутнім копняком. Капелан скулився, захрипів.

– По конях, – наказав Янко Шафф, не дивлячись на нього. – У дорогу!

* * *

Почет Шаффа налічував дев'ятьох кінних: двох бургманів, двох армігерів, трьох стрільців і двох озброєних пахолків. У Троски їх, видно, прибуло більше: з ними не було сімох невільників, які припали Шаффові після поділу, мабуть, виділений ескорт уже погнав їх у бік шльонського кордону. Тепер єдиними полоненими були капелан і Рейневан. Рейневанові – на відміну від ксьондза – не зв'язали рук і не спутали ніг під кінським черевом. Під тиском він дав лицарське слово, що не буде втікати, а для підсилення поклявся честю і хрестом. Втекти він, природно, збирався при першій же нагоді, але Шарлей міг би ним гордитися: під час кривоприсяги у нього не здригнувся ні жоден мускул на обличчі, ні голос; він сам майже повірив у кривоприсягу. Однак Шафф не був таким легковірним, він явно вже мав справу з присягами. І людьми покрою Шарлея. Рейневана не зв'язали, але його коня вели на кантарі, а стрілець, який їхав за ним, не зводив з нього очей. І не опускав зброї.

Вони їхали досить швидко, не марудячи, скеровуючись на північ, до гір. Маршрут проходив дикими і безлюдними місцями, було очевидно, що Шафф спеціально уникає головних доріг і трактів. Рейневан не знав Підкарконошшя і був зовсім дезорієнтований. Однак мета подорожі була відома – замок Хойнік біля Єленя-Гури. Це було зі шльонського боку Карконош, тому треба було припускати, що загін скерується до одного з перевалів. Проте Рейневан надто слабо знав місцевість, щоб орієнтуватися, до якого саме.

Карконоші й місцевість навколо них, як було сказано, він знав слабо, але розповіді про замок Хойнік йому доводилося чути. Він знав про Хойнік досить багато, щоб непокоїтися. Овіяна вже численними легендами древня твердиня стояла на вершині високої і крутої гори, що здіймалася над бездонною і немовби встеленою людськими кістьми прірвою, яку звали, щоб уникнути недомовок,

Пекельною долиною. Сучасний кам'яний замок, поставлений свидницько-яворськими П'ястами, приблизно п'ятдесят років тому перейняв і включив до своїх і так уже вельми багатих маєтків славнозвісний Гоче Шафф, бургграф Єленьої Гури. Після нього замок успадкував син, якраз Янко. Другий син, Гоче-молодший, сидів у розташованому неподалік замку Гриф. Брати безроздільно володіли навколишніми місцями, у тому числі відрізком важливого торгового шляху, що проходив берегом ріки Бобер.

Генеалогія і маєтність роду Шаффів цікавили Рейневана радше не дуже. А от про замок Хойнік він цього сказати не міг. Страшні розповіді про цю твердиню можна було, мабуть, зарахувати до казок, але факт залишався фактом: Хойнік був твердинею, пробратися в яку було важко, а вибратися звідти було ще важче. Втечу, якщо вона мала вдатися, треба було здійснити тепер, зараз, у дорозі.

Для цього була ще одна важлива причина.

* * *

Мерзла земля на просіці була розрита, мох на придорожній галявині зритий багатьма копитами. Збройні люди Шаффа утворили круг, роздивлялися навколо, тримаючи долоні на руків'ях. Стрільці зарядили арбалети, уважно спостерігали за дорогою і краєм лісу.

– Бійка тут була, – оцінив Гвідо Бушбах, низький, кремезний і немолодий уже армігер, провідник і слідопит загону. – Коней з тридцять. Рубалися, потім роз'їхалися. Учора, судячи з кінського лайна.

– Хто з ким рубався? – запитав Шафф. – Є якийсь слід?

– Тілько це, – Бушбах стенув плечима. – На суку висіло. Багацько нам не скаже.

– Скаже, – наважився злегка поблідлий Рейневан, дивлячись на клапоть чорної тканини. – Уже сказало. Я знаю, хто носить такі плащі.

– То на що ти чекаєш? Говори!

– Вам нелегко буде повірити.

– Я сам вирішуватиму.

* * *

Янко Шафф вислухав розповідь Рейневана про Стінолаза й чорних вершників зосереджено і з наморщеним чолом. Хоча Рейневан відповідним чином припасував її та піддав цензурі, у пана на Хойніку не виникло з нею проблем. Рейневан кілька разів зауважив у його очах зблиск, який міг свідчити про те, що лицареві уже доводилося дещо чути про чорних вершників, убитих купцях, а також про страх нічний, демонів, що вбивають опівдні, та інші чудасії, згадані в дев'яностому псалмі.

– Рота Смерті, – буркнув він. – Вершники на чорних конях. Значиться, ті самі, якими мене пописько страхав. Налетіли тут на когось. Цікаво знати, на кого.

– Пан де Бергов начебто вислав погоню, – знічев'я нагадав Рейневан. – Пан Біберштайн також...

– Знаю, – обрізав Шафф. – Мисливці полюють на тебе. А Грелленорт і його чорні вершники полюють на мисливців. Щоб забрати в них здобич. Ти – їхня мета. Ти їм потрібен.

– Поза сумнівом. Тому я думаю...

– Що я повинен тебе відпустити? – дідич Хойніка по-вовчому усміхнувся. – Дбаючи про власну безпеку? Непогана проба, Белява, непогана проба. Але зі мною це не пройде.

– То принаймні будьте пильні...

– Не вчи мене.

Ця подія мала фатальні наслідки для ксьондза Цвікера. Поставлений перед Шаффом і засипаний запитаннями священик зціпив зуби і не сказав ні слова. Навіть тоді, коли пару разів дістав по пиці.

– Белява! – Шафф підкликав його жестом. – Ти показав, що знаєшся на чарах. То говори: чи може таке бути, щоби піп, хоч і

спутаний, зумів якимись чарами прикликати нам на голову цього Грелленорта?

Рейневан розвів руками, стенув плечима. А для Шаффа цього було достатньо. Мотузку перекинули через горизонтальну гілляку, і перш ніж хтось би встиг змовити «Богородице Діво», капелан Цвікер вже гойдався у зашморзі, підгинаючи і конвульсивно напружуючи ноги, за чим весь почет спостерігав зі знудженими обличчями.

– Треба буде зазирнути сюди через якийсь час, – сказав Гвідо Бушбах. – Пописько всцявся, бачите? Як пити дати тут мандрагора виросте.

* * *

Шаффа таки справді не треба було вчити, як чинити в разі загрози. Вони й далі подорожували лісовими дорогами, старанно уникаючи більш заїжджених із них. Просувалися повільно, а попереду весь час їхала сторожа: Гвідо Бушбах зі стрільцем. Решті пан на Хойніку суворо наказав зберігати тишу, бути уважними і пильними. Загін став виглядати так войовничо, що Рейневана майже полишив страх перед Стінолазом, він уже навіть не щулився в сідлі щоразу, коли над просікою пролітав або скрекотів птах.

Однак ця палка, як і будь-яка інша, мала два кінці. При такій пильності про втечу важко було навіть думати.

Попри те Рейневан думав про неї весь час.

На перший нічліг вони зупинилися в покинутому поселенні рудокопів, які влітку тут видобували і плавили руду. Для другого нічного відпочинку, невдовзі після переправи через річку, яку він назвав Мумлавою, Гвідо Бушбах вибрав для них невелике гуральське сільце, забиту, відрізану від світу і сховану в глибокому яру діру під назвою Мумлавське Удолі. Рейневан дізнався і запам'ятав назву з розмови Шаффа зі старійшиною поселення, зарослим, як росомаха, літнім чоловіком. Росомаха був помітно наляканий, він

навіть панікував, – настільки, що Шафф змилосердився. Замість того, щоб за лицарським звичаєм накричати і накопати, він вирішив зіграти роль доброго й щедрого пана. Обдарований півжменею дрібних монет Росомаха засвітився, як сонечко, а усмішка розполовинила його зарослу пику так широко, що аж страшно. Він негайно запросив лицаря до свого обійстя, а по дорозі, запинаючись, відкрив, чому він такий наляканий і чого все село боїться. Пролітали сюдою, пояснив він, тільки що дуже «грозне»* пани, дуже «грозне», дуже кінні й дуже збройні, кілька разів пролітали, а такі були, що у-га-га і помагай Памбу. З'ясування того, коли конкретно мали місце ці страшні кавалькади, зайняло трохи часу, але врешті-решт виявилося, що позавчора вночі й вчора на світанні. Але описати, як виглядали вершники і якого кольору одяг носили, явно перевищувало можливості селюка.

Шафф нахмурився, покусував вус – але раптом його настрій покращився. У всіх покращився. Річ у тім, що з Росомашачого обійстя повіяло чимось надзвичайно приємним, чимось божественно й чудесно смаковитим, чимось ніжно й зворушливо маминим, запахло якимось прекрасним, незабутнім, глибоко врізаним у підсвідомість ароматом, що асоціювався з усім, що любе, добре й радісне, таке, що тільки сядь і від щастя плач. Іншими словами і коротше: з халупи долетів запах топленого смальцю і смаженого на ньому м'яса з цибулею. У Шаффа, його забіяк і Рейневана сльози полилися з очей, а слина потекла по зубах із силою гірського водоспаду.

– Кабанчика били-сьмо, – пояснив Росомаха. Бо воно, пане, час...

Пан на Хойніку не дав йому докінчити. Потягнувся до капшука. Побачивши монети в його долоні, селянин аж похитнувся, розкрив пельку, якийсь момент скидалося на те, що почне вити. Але він швидко опанував себе.

---

* *Hrozne (чеськ.) – страшні.*

– Запрошую... – важко видихнув, ховаючи гроші за пазуху. – На почастунок...

* * *

– Ті, що тут нібито їздили, – Янко Шафф зігнав курку зі столу, – це можуть бути ті Чорні Вершники, Рота Смерті. Але це можуть бути й люди Біберштайна. Або з Троск, від де Бергова... Дідько їх приніс. Не розраховував я, що вони так напосядуться. Що їм так на тобі залежить, Белява.

– Якби нас... – Вернер Дорфінгер, один з хойніцьких бургманів, кинув на Рейневана похмурий погляд. – Якби нас, не дай Боже, перестріли... Будем за нього битися, чи як?

– Що буде, – обрізав Шафф, – те буде. А буде те, що я вирішу. Зрозуміло?

Вони об'їлися смажених на смальці свинячих обрізків так, що ледве могли рухатися, якийсь час здавалося, що більше не проковтнуть ні шматочка. Витримали ще до того моменту, коли господиня стала витягувати з казана зварені «їтрніце» – печінкові ковбаси, кров'янки і фаршировані кашею кишки. Щойно ті трошки вистигли, вони накинулися на них, як вовки.

– Христе-Господи... – Дорфінгер попустив пояс іще на дві дірки. – Давно вже я таких їтрнічок не куштував... Гм, з'їм іще, от тільки спочатку мушу за стодолу.

– Візьми кожух, – порадив, входячи з сіней, Ральф Мозер, другий бургман з Хойніка, струшуючи сніг з шапки й коміра. – Сипле надворі. А дме так, гейби хто повісився.

– Та це ж правда, – вишкірився Шафф. – Цвікер же повісився. А що не сам і не з власної волі, то вітер же цього не знає.

– Пописько, – Мозер поперхнувся парою і димом, закашлявся. – Пописько з могили досі нам шкодить...

– Радше допомагає, – заперечив Гвідо Бушбах, копняком відганяючи настирливого цапа, що намагався пощипувати ха-

ляви. – Бо якщо хтось на нас ставку зробив, то запросто вгадає, кудою нам йти. Можуть на нас зробити засідку на Кругоношовій полонині, під Шреніцею. Можуть чекати біля Борувчаних скель. Можуть хотіти нас наздогнати у верхів'ї Шклярки, перш ніж ми з'їдемо в долину Вжосувки... А в заметілі і хурделиці, дасть Бог, може, якось прошмигнемо... Дайте-но ще кишечку...

– Дайте й мені. Святий Маврикій, патроне лицарів... Аж тане в роті. Більше нема?

– Є, паночку, є.

– На тобі, добрий чоловіче, ще грошей... Гей! А ти, Белява, куди?

– Мені за стодолу треба.

– Іди з ним, Мозер. Щоб йому яка-небудь дурість на думку не спала.

– Я тільки що з морозу, – запротестував бургман. – А йому куди втікати? У зиму, в хурделицю? Поміж вовки й чудовиська? На погибель? Таж він не дурний.

– Іди, я сказав.

* * *

Хурделиця не хурделиця, вовки не вовки, Рейневана не обходило. Він мусив утекти, а це був єдиний шанс. Тепер, уночі, коли Шафф і його люди об'їлися, були ліниві і сонні. У мороку сіней, коли Мозер обмінювався кількома словами і грубими жартами з Дорфінгером, який повертався, Рейневан схопив кожух. І важку гирю від ваги, яка там стояла.

Подвір'я зустріло їх холодом і заметіллю. І темрявою. За стодолу вони пробиралися майже навпомацки.

– Обережно, – застеріг Мозер, який ішов попереду. – Бо десь тут плуг лежить...

Він спіткнувся, з гуркотом повалився. Коли він, лаючись на чім світ стоїть, піднімався на карачки, Рейневан уже сунув до

нього зі своєю гирею, уже примірявся, щоб гупнути бідолаху в потилицю. Цієї миті на тлі присипаної снігом купи гною майнули швидкі тіні, пролунав глухий стук. Мозер зойкнув і впав навзнак. Наступної миті в Рейневанових очах загорілося сто свічок, а в голові гримнуло сто громів. Подвір'я, халупа, стодола і купа гною затанцювали і врізали дикого голубця, а земля і небо кілька разів помінялися місцями.

Він не впав: його підтримували кілька пар міцних рук. На голову йому натягнули грубий мішок. Руки зв'язали. Потягли. Кинули на сідло коня, який хропів і тупав. Кінь зразу ударився в галоп, б'ючи копитами об каміння. Рейневанові зуби клацали і дзвеніли під мішком, він боявся, що відкусить собі язик.

– У дорогу! – скомандував хтось із хрипким, паскудно злим голосом. – Поїхали, поїхали! Учвал!

Вітер завивав і висвистував.

РОЗДІЛ ДВАНАДЦЯТИЙ,

у якому Рейневан повертається до Шльонська. З перспективою життя такою ж далекосяжною, як і в одноденки з роду Ephemera, але зате з іще одним приводом для помсти.

Коли різким рухом з його голови стягнули мішок, Рейневан згорбився і зіщулився, скривившись, змружив повіки: іскриста білизна снігу осліпила його болісно і цілковито. Він чув запах диму й кінського поту, чув тупіт, хрипіння й іржання коней, брязкіт спорядження, гомін, зрозумів, що його оточує чимала група людей.

– Вітаю, – почув він ще до того, як почав бачити. – Вітаю з вдалим полованням, пане Дахс. Важко було?

– Нічого особливого, – відповів з-за плеча знайомий йому голос, той самий злий і хрипкий, але тепер наче трохи догідливий. – Бувало важче, вельможний пане Ульріху.

– З людей Шаффа хтось постраждав? Кривда комусь сталася?

– Нічого такого, чого мазь не гоїть.

Рейневан обережно розплющив очі.

Він був у селі, великому; над стріхами халуп, стодол і сараїв здіймалася дзвіниця костелу. Вулиця була заповнена вершниками, щонайменше сорок коней. Серед кінних були лицарі в повних металевих обладунках. Були вимпели. У тому числі один золотий з червоним оленячим рогом. Зрештою, ще до того, як побачив герб, Рейневан здогадався, чиїм бранцем він є цього разу.

– Підніми голову!

Ульріх фон Біберштайн, володар Фридланда й Жарів, дядько Ніколетти, на своєму бойовому коні здіймався над ним, як гора.

Замість того, щоб злякатися, він почував полегшення. Що це не Біркарт Грелленорт.

– Ти знаєш, хто я?

Він важко кивнув головою, шия не хотіла згинатися, якийсь час він не міг видобути голосу, що було розцінено як негречність. Чоловік зі злим голосом садонув його кулаком у район нирки. Його Рейневан теж бачив у Тросках. «Мікулаш Дахс, – згадав він. – Клієнт Біберштайнів. Бургграф у якомусь замку. Забув, у якому».

– Знаю... Я знаю, хто ви, пане Біберштайн.

Ульріх Біберштайн випростався в сідлі, від чого став ще вищим. Кулаком у сталевій рукавиці сперся на бляшаний фартух нюрнберзького обладунку.

– За те, що ти вчинив, будеш покараний.

Рейневан не відповів, ризикуючи знову дістати стусана. Але цього разу Мікулаш Дахс залишився байдужим.

– Підготувати його до дороги, – наказав Біберштайн. – Дати тепліший одяг, щоб не закоцюб. Він має прибути у Штольц цілий, здоровий і сповнений сили.

З групи лицарів, що трималися близько халуп, ступою виїхали троє і наблизилися. Двоє були в повних пластинчастих обладунках, у металевих панцирах новочасного типу, з потовщеним і розбудованим лівим наплічником і наручником, що дозволяло повністю відмовитися від щита. Третій, наймолодший, не носив панцира, під плащем із вовчих шкур він мав тільки ватований, трохи забруднений вамс. Рейневан упізнав його відразу.

– Щастя зрадливе! – презирливо фиркнув Нікель фон Койшбург, недавній бранець у міхаловицькому замку. – Сьогодні ти мене, завтра я тебе! І як тобі це подобається, мосьці єретиче? Я нині вільний, з неволі викуплений! А ти в путах! З мотузком на шиї! І скоро тобою кат займеться!

Змусивши коня дрібно переступати ногами, юнак під'їхав ближче. Він явно хотів впхатися конем між володарем Фридланда і Рейневаном, та цьому перешкодив, загородивши дорогу, Мікулаш Дахс.

– Яким правом, – крикнув Койшбург, – ви берете собі цього полоненого, пане Біберштайн?

Ульріх фон Біберштайн надув губи, навіть не думаючи відповідати. Паноша почервонів від люті.

– Поганий приклад подаєте! – зарепетував він. – Приклад приватних інтересів! Заради якоїсь темної родової ворожнечі, заради якоїсь особистої помсти й самолюбних порахунків наражаєте країну! Ганебний це вчинок! Ганебний!

– Пане Фольч, – перебив спокійним голосом Біберштайн. – Ви муж поважний, розважністю знаний і зарадністю славний. То порадьте цьому молокососові, щоби стулив пельку.

Койшбург потягнувся до боку, але один із вершників схопив його за руку залізною рукавицею і стиснув так, що молодик зіщулився від болю. Рейневан здогадався, хто це, він пам'ятав почуті в Міхаловіцах розповіді. Ганс Фольч із замку Роймунд. Згожелецький найманець.

– Як же мені йому дораджати, – повільно промовив Фольч, – якщо він правий? Твій бранець, пане Ульріху, – це важливий рангом гусит, соратник найбільших тутешніх гейтманів, кажуть, запанібрата з ними. Силу чого він має знати про наміри єретиків і про їхні таємні плани. Війна над нами, а на війні той перемагає, хто викриє наміри ворога. Цього бранця тра до Згожельця або до Житави забрати, взяти його на спитки, потроха, неспішно, видушити з нього все, що знає. Того й кажу: віддайте його нам. Для блага країни відмовтеся від помсти й віддайте його.

Ульріх фон Біберштайн глянув ліворуч, глянув праворуч, покірні його погляду лицарі, юнкери і кнехти рушили з місць, почали підводити коней усе ближче і ближче. До Мікулаша Дахса, який стояв коло Рейневана, підійшов зброєносець з величезним біденгандером*, тримаючи зброю так, щоб Дахсу було зручно вхопити дванадцятидюймову рукоять. Ганс Фольч бачив усе це.

---

* *Біденгандер (нім. Bidenhander) – німецький дворучний меч.*

– А якби я не захотів відмовитися, – процідив Ульріх фон Біберштайн, усе ще впираючись кулаком у бік, – то що тоді? Нападете на мене? Для блага країни?

Фольч навіть не здригнувся. Але бургмани з Роймунда і згожелецькі збройні рушили кіньми, під'їхали, ставши фронтом перед шиком людей Біберштайна, і було їх, як помітив Рейневан, трохи більше. Де-не-де вже брязкали у піхвах мечі, але спокій Ганса Фольча стримав усіх.

– Ні, пане фон Біберштайн, – холодно сказав згожелецький найманець. – Ми не нападемо на вас. Бо це занадто втішило би наших ворогів. Бо щоразу як ми один одного за чуба хапаємо, гусити руки потирають. Я сказав вам, що мав сказати.

– А я вислухав, – задер голову пан на Фридланді. – І на цьому кінець. Прощавайте, пане Фольч, пане Варнсдорф.

Койшбург, презирливо проігнорований у прощанні, поблід від люті.

– Не кінець! – зарепетував він. – Не кінець, о ні! Усе це не буде так залишено! Відповісте, пане Біберштайн! Як не перед судами, то на втоптаній землі!

– Тих, котрі мене судами страхають, – підвищив голос Ульріх Біберштайн, – я звик, як пахолків, киями пригощати.Так що стримуйся, шмаркачу, якщо тобі дорога шкура на спині. Не на втоптаній землі, а тут, на болоті, накажу тебе віддубасити. Ти молокососе! Що з того, що збираєшся Донам до роду вженитися? Хоч би й була твоя жінка з Донового роду, ти не піднімешся! Бо де тобі і з чим до старої шляхти, ти, синку мерсебурзьких єпископських міністеріалів [28]! На сміх виставляєшся!

Койшбург з блідого став червоним, як розрізаний буряк, здавалося, він накинеться на Біберштайна з голими руками. Фольч хапнув його за плече, другий лицар, названий Варнсдорфом, схопив коня за вуздечку біля мундштука. Але решта згожелецьких збройних рвалася в бій. Хтось крикнув, хтось підхопив крик,

блиснули мечі і барти* Заіржали пришпорювані коні, зблиснули мечі і в руках людей Біберштайна. Мікулаш Дахс ухопив і підняв біденхандер.

– Стійте!, – гаркнув Ганс Фольч. – Стійте, пся мать! Сховайте зброю!

Роймундські і згожелецькі послухалися його. Не вельми охоче. Коні хропли, розтоптуючи сніг у болото.

– Рушайте звідси, – зловісно промовив Ульріх фон Біберштайн. – Рушайте своєю дорогою, пане Фольч. Зараз. Перш ніж до якихось недобрих речей дійде.

* * *

Сніг танув блискавично, досить було тієї дрібки сонця, що пробилося крізь хмари. Вітер стих. Стало тепліше.

Повернулася осінь.

Шклярська Поремба – Рейневан уже дізнався, прислухаючись до розмов, назву села з костеликом, – дещо спорожніла, коли загін Фольча і Варнсдорфа зник в ущелині, що вела до Якубового перевалу, який відділяв, як він пам'ятав з чиїхось розповідей, Карконоші від Їзерських гір. Мікулаш Дахас якийсь час похмуро дивився вслід, щось промовив до Біберштайна, показуючи то на від'їжджаючих, то на Рейневана. Біберштайн надув губи, зміряв полоненого злим поглядом, кивнув головою. Потім віддав накази. Дахс поклонився.

– Пане Лібенталь! – заволав він, підходячи. – Пане Строчіл, пане Прідланц, пане Кун! Прошу до мене.

Чотири лицарі вийшли з громади, наблизилися, позираючи з цікавістю, але демонстративно неприязно. Дахс цим анітрохи не перейнявся.

– Оцього делінквента, – показав він на Рейневана, – вельможний пан Ульріх фон Біберштайн наказує доставити у Шльонськ, у

* *Барта (нім. Barte) – німецька бойова сокира.*

замок Штольц, там передати до рук брата вельможного пана Ульріха, пана Яна Біберштайна. Полонений має бути доставлений не пізніше ніж за п'ять днів, тобто в понеділок, бо сьогодні четвер. Має бути доставлений живий, здоровий і неушкоджений. Командиром ескорту пан Біберштайн зволив призначити пана Лібенталя. Але за бранця і за виконання наказу головою відповідають усі. Зрозуміло, панове? Пане Лібенталь?

– Чому саме ми? – різко запитав Лібенталь, потираючи чітко окреслене, чорне від щетини підборіддя. – І чому йно вчотирьох?

– Тому, що так пан Ульріх зволив наказати. І тому, що я йому це порадив.

– Сердечно дякуємо, – в'їдливо сказав другий з ескорту, у вдягненій набакир бобровій шапці. – Значить, у Штольц цілого та здорового довезти. А як не довеземо, покладемо голови. Файно.

– А якби втікати пробував? – третій, здоровань зі світлим вусом, зміряв Рейневана похмурим поглядом. – Вільно нам буде бодай лабу йому перебити?

– Є ризик, – холодно відповів Дахс, – що тоді пан на Штольці накаже поперебивати лаби вам.

– То що? – не здавався вусань. – Зв'язати його і в міхові везти? А може, в залізну бочку всадити, таку, в якій Конрад Глоговський тримав Генріха Грубого? А може?..

– Годі! – обрізав Дахс. – Полонений за п'ять днів має бути в Штольці, цілий і здоровий. Як – ваша справа, і кінець балачкам. Від себе додам, що він мав би бути божевільний, щоб утікати. Багато ловців на нього полюють, і в чиї лабети він би не потрапив, чекає його смерть. Причому ані не швидка, ані не легка.

– А у Штольці що? Квітами його закидають?

– Це не моя справа, – стенув плечима Дахс, – чим його там закидають. Але що його чекає в Згожельці, Житаві або Будишині, я знаю: катівня і багаття. Упіймають його знову де Бергов чи Шафф, то теж від злої смерті не втече. Так що я не думаю, що він буде втікати...

– Я не буду втікати, – заявив Рейневан, якому вже набридло мовчати. – Можу дати слово. Поклястися хрестом і всіма святинями!

Лицарі вибухнули диким і сердечним сміхом. Дахсові аж сльози виступили на очі.

– Ой, пане Беляу, – він витер сльози зі щік. – Ну й розвеселив ти мене. Поклянешся, кажеш? Та клянися собі, скільки хочеш? А ми тимчасом зв'яжемо тебе кавалком міцного мотуза. І на хлопську шпортаву кобилу посадимо, щоб тобі часом чвалувати не запрагнулося. Усе це просто так, для певності. Нічого особистого.

* * *

Збори тривали недовго, і вони вирушили. Рейневанові, згідно з обіцянкою Дахса, зв'язали руки, без зайвої жорстокості, але надійно і міцно. Згідно з обіцянкою, посадили на коня, а точніше – на паскудну, неповоротку шкапу, яка, крім назви, з конем не мала нічого спільного, кривуляла на задні ноги і цілком очевидно була нездатна не тільки до чвалу, а й навіть до клусу. На такому «скакуні» й справді годі було мріяти про втечу: на ньому не вдалося б обігнати навіть пари волів у ярмі.

Вони їхали на схід. У бік Єленя-Гури. У бік тракту, що сполучав Згожелець зі Свидницею, Нисою і Ратибором.

«Їду до Шльонська, – подумав Рейневан, чухаючи носа, який свербів, об комір плаща. – Повертаюся до Шльонська, як і обіцяв. Як поклявся. Собі та іншим.

Флютик, якби знав, певно, тішився би. Початок листопада, усього чотири дні після Дня Померлих. До Різдва ще купа часу, а я вже у Шльонську».

Вони їхали на схід. У бік Єленя-Гури. У бік тракту, який називали Підсудетською дорогою, і який сполучав Згожелець зі Свидницею, Нисою і Ратибором. І проходив через Франкенштейн. І неподалік замку Штольц.

«Замку, – думав Рейневан, тручись носом об комір, – в якому перебуває моя Ніколетта. І мій син.»

* * *

Близько полудня вони добралися до села Гермсдорф. Тут вони поїхали швидше, погнали коней, тривожно позираючи в бік гранітної скелі і вежі замку Хойнік, що височіла над поселенням. Мікулаш Дахс, застерігаючи перед можливими підступами імовірних переслідувачів, наказав поблизу Хойніка зберігати особливу пильність. Глузд підказував, що Янка Шаффа в замку бути не могло, шлях через карконоські урочища і котловини мусив зайняти йому набагато більше часу, ніж їм, що їхали гостинцем. Але тривога не покидала їх доти, доки замок не зник з їхніх очей.

Вони минули в улоговині Цепліце, село, яке славилося своїми теплими джерелами і цілющими водами. Незабаром побачили і Єленя-Гуру, дзвіницю парафіяльного костелу і башту замку, що здіймалася над містом. Замок нібито збудував понад триста років тому Болеслав Кривоустий, князь полян, а розбудував двісті років тому його пра-пра-пра-і-ще-щось-там-внук, Болько I Свидницький.

Лібенталь, який очолював ескорт, розвернув коня, під'їхав, сперся стременом на стремено Рейневана. Потім витягнув ніж і перерізав ним пута на руках.

– Ми їдемо через місто, – сухо сказав він. – Я не хочу, щоб люди витріщалися. І пліткували. Розумієш?

– Розумію і дякую.

– Рано дякувати. Бо знай: спробуєш штучок, то оцим-от цизориком вуха тобі відріжу. Клянуся святою Трійцею, що це зроблю. Хоч би мені й довелося це у Біберштайнів спокутувати, відріжу тобі вуха. Май це на увазі.

– Май ще й те, – додав фон Прідланц, світловусий, – що хоча тобі з нами неволя, від інших тебе може гірша прикрість спіткати. Ті, що тебе переслідують, лиху долю тобі готують, муку і смерть,

пам'ятаєш, що Дахс говорив? А звідки знаття, чи за нами хто не їде? Може, Фольч і той другий, Варнсдорф з Рогожця? Може, де Бергов? Клюкс? Янко Шафф? А тутешні місця, би ти знав, то якраз маєтки Шаффів та їхніх родичів і свояків: Німпчів, Цедліців, Редернів. Навіть якби ти від нас утік, далеко не зайдеш. Злапають тебе мужики, своїм панам видадуть.

– Як пити дати, – кивнув головою третій з ескорту. – Доправди, ліпше тобі датися, щоб ми тебе у Штольц доставили. На пана Біберштайна милість розраховувати.

– Я не буду пробувати втікати. – запевнив Рейневан, розтираючи зап'ястя. – Я не боюся Яна Біберштайна, бо не почуваю за собою жодної вини. Доведу свою невинність.

– Амінь, – підсумував Лібенталь. – То в дорогу.

* * *

На постій і нічліг вони зупинилися відразу за Єленя-Гурою, у селі Майвальдау. Повечеряли абичим, а переночували в сараї, в якому вітрисько, що знову віяв від гір, свистів у численних дірках у стінах і даху.

Рейневан, втомлений переходами, заснув швидко. Настільки швидко, що ява перейшла в сон гладко й непомітно, нереальність плавно зайняла місце реальності. «Ух, ух, панове, як мені кортить до якої-небудь баби.» «Кат би тебе, Прідланц, і встрелило тобі згадати, тепер не засну.» «Нічого, незабавки будемо у Свидниці, я знаю там один борделик... А в Рихбаху на підгородді знаю двох веселих дівчат, швачок...»

«Коня піді мною вбив, мого Штурма, – кипить Нікель Койшбург, жестикулюючи напівобгризеною кісткою, – з арбалета застрелив, сучий син, я сорок гривень за нього дав, але ніколи не шкодував, бо прудкий був... Та ні, не гусит! Кінь був прудкий! Мій Штурмі... А цей гусит, Рейнмар Беляу, бодай його лиха смерть не минула...»

«Біжи», – шипить, мружачи блакитно-зелені очі, Дус фон Пак. У долоні погойдує дротик. «Утікай, – договорює Біркарт фон Грелленорт, який стоїть за нею. – Я однаково тебе наздожену. В мене вуха й очі всюди. У кожному монастирі.»

«Він викараскається з цього, – говорить Гжегож Гейнче, inquisitor a Sede Apostolica specialiter deputatus на вроцлавську дієцезію. – І тоді є шанс, що він виведе нас на...»

«Мене цікавить пташиний спів, – говорить Конрад Олесницький, вроцлавський єпископ. – Рейнмар Беляу виведе мене на слід пташиного співу.»

Вершник мчить у ніч, лісами і скелястими ущелинами, гупає в оковану браму укріпленого, наче фортеця, монастиря. Йому відкриває чернець у білій рясі з чорною ладанкою, оздобленою хрестом, навколо основи якого обвилася літера «S».

* * *

Ганс Фольч, згожелецький найманець на Роймунді, виконав обов'язок повністю і до кінця – особисто доставив викупленого з гуситського полону Нікеля Койшбурга у розміщений на вершині Соколиної Гори замок Фалькенберг, одну із резиденцій роду фон Дона. Визволеного юнака вітали в замку з бурхливою радістю, а панна Барбара фон Дона, яка налічувала чотирнадцять років, аж сплакалася від щастя. Сплакалася і її сестра, тринадцятирічна Енеда: врешті-решт, ідентична пригода могла як не сьогодні, то завтра спіткати її власного зальотника, Каспара Герсдорфа. За компанію сплакалася мати Барбари та Енеди, їймосць Маргарета, у дівоцтві Єнквичівна. Сплакався дідусь, старий пан Бернард фон Дона, але він був уже в поважному віці, і хоча сміявся і плакав доволі часто, але рідко знав, з чого й чому.

Фрідріх фон Дона, пан на Фалькенбурзі, син Бернарда, чоловік Маргарети і батько дівчат, великої радості не виявляв. Усміхався досить криво, а щастя лише імітував. Він не тільки збіднів на за-

плачені як викуп вісімдесят кіп грошів. Заплативши гуситам за Койшбурга, він офіційно задекларував свою позицію, призначив його офіційним кандидатом у зяті. А він був упевнений, що його донька могла знайти кращу партію. Тому він кусав вус, вимушено всміхався і не міг дочекатися учти, на якій збирався напитися до нестями, щоб забутися.

З-поміж решти одним із небагатьох, які тішилися по-справжньому щиро, був Ганс Фольч. Від Фрідріха фон Дона він взяв на викуп за Койшбурга суму ста кіп грошів. З гуситським гейтманом Яном Чапеком сторгувався до шістдесяти. Пану Фрідріхові сказав, що до вісімдесяти.

Коли розповідь про пригоди Нікеля Койшбурга облетіла вже як верхній, так і нижній замок, з Фалькенберга тихцем виїхав вершник.

Вершник не шкодував коня. Менш ніж за годину їзди, невдовзі після півночі, він уже гупав у браму укріпленого, ніби фортеця, монастиря целестинців в Ойбіні. У монастирі вже ніхто не спав: суворий целестинський статут наказував після того, як проб'є північ, вставати з лежанок і братися до молитви та праці.

* * *

– Звідки прийшла звістка?

– З Ойбіна, ваша велебність. Від целестинців. Від пріора Бурхарда.

– Наскільки вона застаріла?

– Звістка дійшла до Ойбіна вчорашньої ночі, тобто post sexta die mensis Novembris*, у третю нічну вігілію**. А зараз є ніч після сьомого дня листопада і саме закінчується перша вігілія. Гонець, дозволю собі зауважити, їхав удень і вночі, не жаліючи коней. Новини, які він привіз, належить визнати якнайбільш актуальними.

* *Після шостого дня місяця листопада (лат.).*

** *Вігілія – частина ночі, що дорівнює трьом годинам (за поділом, прийнятим у Древньому Римі).*

Гжегож Гейнче, inquisitor a Sede Apostolica specialiter deputatus на вроцлавську дієцезію, всівся зручніше, простягнувши підошви чобіт у бік жару, що пашів з каміна.

– Цього слід було сподіватися, – буркнув він. – Слід було очікувати, що Рейнмар фон Беляу не всидить спокійно, особливо коли дізнається про... Про певні речі. Можна було також передбачити, що Біберштайни його цапнуть. Його, звичайно ж, везуть у Штольц?

– Звичайно, – підтвердив Лукаш Божичко, поляк, диякон костелу Святого Лазаря, який старанно і з великою відданістю працював на Святу Курію. – Їдуть, ясна річ, Підсудетською дорогою, зараз вони мають бути поблизу Болькова. Ночами напевне не подорожують, а день тепер короткий. Ваша велебносте, у Свидниці ми можемо їх перехопити. У нас там є люди...

– Знаю, що є.

– Якщо він... – диякон кашлянув у кулак. – Якщо Рейнмар з Беляви потрапить у Штольц, то живим він звідти не вийде. Коли він дістанеться до рук пана Яна Біберштайна, то загине під тортурами. Він зганьбив доньку пана Яна, пан Ян жорстоко відімстить йому...

– Якщо він провинився, – перебив Гейнче, – то заслужив кару. Ти жалієш його? Це ж сретик, гусит, його смерть для нас, добрих католиків, радість, щастя та втіха. Чим смерть лютіша, тим утіха більша. Ти ж клявся, увесь Шльонськ клявся. Чи я маю нагадати клятву? «Die Ketzer und in dem christlichen Glauben irresame Leute zu tilgen und zu verderben [29]...»Так воно було, правда?

– Я лишень... – промимрив диякон, зовсім збитий з пантелику сарказмом інквізитора. – Лишень хотів, би-сте завважили, що той Рейнмар силу всього знати може... Якщо Біберштайн його замучить, то ми...

– Втратимо нагоду замучити його самі, – закінчив Гейнче. – Що ж, такий ризик існує.

– Це радше впевненість.

– Впевненим можна бути тільки щодо податків. І того, що Римська Церква вічна.

Диякон не мав аргументів.

– Пошлеш гінця до Свидниці, – сказав після паузи інквізитор. – До домініканців. Нехай вишлють найліпших агентів. Нехай стежать і непомітно спостерігають. Бо я думаю...

Гейнче упіймав себе на тому, що говорить сам до себе. Він відірвав погляд від патьоку на стелі, подивився на дещо зблідлого диякона.

– Я думаю, – докінчив він, що Рейнмар з Беляви викараскається з цієї халепи. Думаю, що є шанс, що він виведе нас на...

* * *

– ...виведе мене на Фогельзанг, – закінчив Конрад Олесницький, вроцлавський єпископ. – Справа вкраденого податку – дурниця, ми вирішимо її так чи інакше, вона від нас не втече. Але Фогельзанг... Якби я добрався до Фогельзангу, о, це би було щось. А цілий цей Рейневан де Беляу – суб'єкт, мушу визнати, дедалі цікавіший... Він може вивести мене на Фогельзангу.

Єпископ допив келих рейнського вина. Починаючи від ранішньої служби він випив сьогодні щонайменше три гарнці різних вин. Вино давало здоров'я, розганяло меланхолію, посилювало потенцію й оберігало від зарази.

– З того, – продовжив він, наливаючи собі, – що доносить з Ойбіна пріор Бурхард, випливає, що зараз цей Беляу має бути поблизу Болькова, тому треба розраховувати, що за два дні, в неділю, nona die Novembris*, добереться до Свидниці. Гм. У мене є агенти серед свидницьких домініканців, але боюся, що багато з них працюють на дві сторони, тобто і для Гейнче теж... Доведеться послати когось із моїх власних охоронців... Гм. Я неохоче позбуваюся особистих охоронців, мені донесли, що на мене планують

* *Дев'ятого дня листопада (лат.).*

замах. Гусити, ясна річ. Ех, показав би я їм, якби добрався до тих із Фогельзангу... Якби я їх перетягнув, перевербував, якби вони почали працювати на мене... Гм! Ти розумієш мій план, Біркарте, сину мій?

Стінолаз не відповів. Він щільніше загорнувся в шубу, у покоях панував холод, вітер, що дув з боку Рихлебів, через усі шпарини вривався всередину замку в Нисі.

– Розумієш, – відповів сам собі Конрад. – Тому ти зрозумієш і наказ, який я тобі оце даю: лиши Рейневана в спокої. А між іншим, яким це чудом йому вдалося втекти від тебе в Карконошах?

– Чудеса, – або обличчя Стінолаза здригнулося, або це було мигтіння свічі. – Чудеса трапляються. Ваша достойність сумнівається в цьому?

– Авжеж, сумнівається. Бо моя достойність бачила, як їх влаштовують. Але не час на диспути. Видно, провидіння хотіло, щоби Рейневан від тебе втік. Не протився, сину, провидінню. Зніми зі сліду своїх псів, свою лиховісну Роту, своїх Чорних Вершників. Нехай сидять тихо у Сенсенберзі, очікують наказів. Вони знадобляться, коли ми, йдучи слідом Рейнмара де Беляу, вистежимо Фогельзанг. А ти, Біркарте фон Грелленорт, весь час будеш біля мене, при моєму боці. Тут, у Нисі. В отмуховському замку. У Вроцлаві. Одним словом, усюди, де мені доведеться перебувати. Я хочу, щоб ти був поруч зі мною. Завжди і всюди. Я казав, що гусити полюють на мене, планують замах на моє життя...

Стінолаз кивнув головою. Він прекрасно знав, що «планований замах» був вигадкою, його придумав сам єпископ, щоб мати привід посилити терор і переслідування. Вельми сумнівним було й питання поєднування особи Рейневана де Беляу з таємною гуситською організацією під криптонімом Фогельзанг. Єпископ Конрад мав, безперечно, численні власні джерела інформації, але вони не завжди були вірогідні. Надто часто послужливі донощики доносили єпископові про те, про що він хотів, щоб йому доносили.

– На випадок цього замаху, – сказав він, – може, буде краще, якщо мої Вершники...

– Твої Вершники, – єпископ гримнув кулаком по столу, – мають сидіти тихо в Сенчсенберзі! Я сказав! Надто вже багато про цих Вершників говорять! Гейнче дивиться мені на руки, він би втішився, якби міг мене пов'язати з Вершниками, з тобою, з чорною магією і чарами! Надто вже багато про вас балакають, надто багато гуляє чуток!

– Ми старалися, щоб вони гуляли, – спокійно нагадав Стінолаз. – Щоб викликали страх. Врешті-решт, це наша спільна ініціатива, любий єпископе. Я робив те, що ми вирішили. І те, що ти особисто наказував мені зробити. Задля справи. Ad maiorem Dei gloriam.

– Задля справи? – єпископ відпив з келиха, скривився так, ніби це була жовч, а не рейнське. – Гуситських шпигунів та співчуваючих, з яких можна було би видушити інформацію, ти вбивав холоднокровно. Для задоволення. Для втіхи від убивства. Так що не говори, що це було для слави Божої. Бо Бог ось-ось впаде у гнів.

– Тож залишмо це питання, – обличчя Стінолаза не здригнулося, – вирішувати Богові. Я підкорюся наказу, єпископе. Мої люди залишаться в Сенсенберзі.

– Це я розумію. Це я розумію, сину. Залишаться в Сенсенберзі. А ти, якщо тобі потрібні люди, підбери собі кого-небудь із моїх найманців. Хочеш, то бери.

– Дякую.

– Я собі думаю. А тепер уже йди. Хіба що ти маєш щось до мене.

– Так склалося, що маю.

– І що таке?

– Дві речі. Перша – застереження. Друга – прохання. Покірна супліка.

– Я весь перетворився на слух.

– Не нехтуй Рейнмаром з Беляви, єпископе. Ти не віриш у чудеса, кепкуєш з Таємних Знань, до магії ставишся з презирливою усмішечкою. Це не дуже розумно, єпископе, не дуже розумно. Magna Magia існує, а чудеса трапляються. Одне чудо я недавно бачив. І саме біля Рейневана.

– Справді? І що ж таке ти бачив?

– Істоту, якої не може бути. Яка не може існувати.

– Гм. То, може, ти випадково, мій сину, подивився у дзеркало?

Стінолаз відвернувся. Єпископ, хоч і тішився вдало пущеною шпилькою, не усміхнувся. Він перевернув клепсидру – минула media nox*, до officium matutinum** залишалося близько восьми годин. «Саме час нарешті йти спати, – подумав він. – Я забагато працюю. І що я з цього маю? Хто це цінує? Папа Мартін, цей мудак, zum Teufel mit ihm***, далі не хоче чути про архієпископство для мене. Дієцезія далі формально підпорядкована Гнєзну!»

Він обернувся до Стінолаза. Його обличчя було серйозне.

– Застереження я зрозумів. Я візьму його до уваги. А прохання? Ти згадував про прохання.

– Я не знаю, які в тебе плани, єпископе. Але я хотів би, коли настане час, могти зайнятися цим Рейневаном... власноручно. Ним і його товаришами. Я хотів би, щоб ваша достойність мені це пообіцяла.

– Обіцяю, – кивнув єпископ. – Ти їх матимеш.

«Якщо це буде в інтересах моїх і Церкви», – подумки додав він.

Стінолаз подивився йому в очі і всміхнувся.

* * *

Вони їхали дорогою, що проходила вздовж берега Бобра, який мчав бистринами, між двома рядами вільх і в'язів. Погода покращилася, часом навіть проглядало сонце. На жаль, рідко і ненадов-

* *Північ (лат.).*

** *Ранкова молитва.*

*** *Чорт би його забрав (нім.).*

го, але що тут дивуватися, це ж був уже листопад. Точніше, сьоме листопада. Septima Novembris. П'ятниця.

Вільрих фон Лібенталь, якого Біберштайн відзначив тим, що довірив командувати ескортом, був родом з Мейсена. Він – нібито – був споріднений з вельможними Лібенталями з Лібенталя під Львувеком. Йому подобалося це підкреслювати. Але, загалом, то була одна з небагатьох його вад.

Мало чим – у сенсі вад – можна було дорікнути й решті членів ескорту. Рейневан подумки дякував провидінню, усвідомлюючи, що йому могли трапитися набагато гірші.

Бартош Строчіл називав себе сілезцем. Рейневан невиразно пам'ятав, що якийсь Строчіл і справді мав аптеку у Вроцлаві, але волів не з'ясовувати спорідненість.

– Я знаю, – бозна-вкотре повторював Строчіл, погойдуючись у сідлі. – Я знаю у Свидниці приємний бордельчик... А в Рихбаху на підгородді я знав двох веселих дівчат, швачок. Щоправда, це було зо два роки тому назад, могли, курви такі, заміж повиходити...

– Це можна було би перевірити, – зітхав Стош фон Прідланц. – Зупинившись тамка...

– Треба буде.

– Йо, йо, – говорив Отто Кун. – Тра буде.

Стош фон Прідланц, лужичанин, але з чеським корінням, був клієнтом Біберштейнів – як і його батько, дід і, мабуть, прадід. Отто Кун походив з Баварії. Він не хвалився цим, будучи радше мовчкуватим, але якщо вже озвався, гортанне клекотання не залишало сумнівів: так ображати прекрасну німецьку мову могли виключно баварці.

– Ха! – поганяв коня Лібенталь. – Ну то станемо, бачиться мені, в тому свидницькому борделі. Мені теж останнім часом щось часто дупа на умі. А в мені, коли я подумаю про дупу, прокидається поет. Чисто тобі Таннхаузер.

– Зі мною так само. Тілько без Таннхаузера.

– Гей! – Прідланц раптом схопився, обернувся в сідлі. – Ви бачили? Там?

– Що?

– Вершник! З отого горба за нами спостерігав! Згори, з-за отих ялиць. Тепер зник. Сховався...

– Чорт. Цього нам не вистачало. Ти впізнав кольори?

– Він був чорний. І кінь карий.

– Чорний Вершник! – зареготав Строчіл. – Знову! Останнім часом всуціль тільки Чорні Вершники, чорні привиди, Рота Смерті. Рота Смерті тут, Рота Смерті там, Рота проїжджала, Рота показалася, Рота на людей де Бергова напала... Але щоб це й тобі передалося? Га, Прідланц?

– Я бачив, грім би мене побив! Він був там!

– Підженіть коней, – сухо наказав Вільрих Лібенталь, не зводячи очей з узлісся. – І будьте насторожі.

Вони послухалися, поїхали швидше, тримаючи долоні на руків'ях мечів. Коні хропли.

Рейневан відчував, як його хвилями охоплює страх.

* * *

Тривога передалася всім. Вони їхали сторожко, уважно розглядаючись. Ніхто вже не жартував, зовсім навпаки: до інциденту поставилися надзвичайно серйозно. Настільки, що організували засідку. Спритно і справно. В одному з ярів, які вони проїжджали, Строчіл і Кун зіскочили із сідел і сховалися в хащах з готовими до пострілу арбалетами. Решта поїхали далі, перебільшено галасуючи і голосно розмовляючи.

Сілезець і баварець чекали в схованці майже годину. Марно. Вони не дочекалися нікого, хто їхав би слідом. Але навіть і тоді напруження не спало. Вони далі їхали обережно і часто оглядалися назад.

– Певно... – відітхнув Строчіл, – ми від нього відірвалися...

– Або, – видушив із себе Кун, – він усе-таки Прідланцлові привидівся.

– Ні те, ні інше, – буркнув Лібенталь. – Паскудник їде за нами, я його тільки що бачив. На пагорбі ліворуч. Не озиратися, чорт забирай!

– Ото хитра якась холера.

– Їде за нами... Що йому треба?

– Чорт його знає...

– Що робимо?

– Нічого. Зброю тримати напоготові.

Вони їхали, напружені і похмурі, дорогою, яка пробігала ярами, вздовж берега Бобра, який шумів на бистринах, серед осінніх вільх, в'язів, яворів та численних скупчень старих, деколи гігантських дубів. Краєвид був красивий і повинен був заспокоювати. Не заспокоював. Рейневан краєм ока дивився на лицарів, спостерігав, як у них наростає злість. Кун, оглядаючи арбалет, цідив крізь зуби якісь гортанні баварські лайки. Прідланц плювався. Зазвичай балакливий Строчіл мовчав як могила. Лібенталь довго зберігав видимість спокою, але врешті-решт і він не витримав.

– А цей, – прохрипів він, кидаючи на Рейневана лиховісний погляд. – А цей, пекло його нам зіслало, на цій напівдохлій хабеті їде, що й не підженеш! Волочимося через нього як ті засрані слимаки!

Рейневан відвернувся, твердо вирішивши не дати себе спровокувати.

– Ти, єретику їден! – знову зачепив його Лібенталь. – Що тобі в довбешку стрелило від істинної віри відступитися? Матері Божої зректися? Гусу-дияволу поклонятися? Таїнствам блюзнити?

– Облиш, Вільрих, – спокійно порадив Стош фон Прідланц. – Облиш.

Лібенталь сапнув, але послухався. Вони їхали у важкій тиші.

Рейневан же, який досі вагався, прийняв остаточне рішення. Він повинен був утекти. Виходило, що Біркарт Грелленорт не бре-

хав, що в нього справді всюди очі і вуха. Повішений біля підніжжя Карконошів капелан Цвікер не був єдиним його шпигуном, був, як з'ясувалося, якийсь донощик і серед свити Ульріха Біберштайна. Ескорт, який віз його до Шльонська, виявилося легко вистежити, а в сутичці з Чорними Вершниками, яка тепер загрожувала, цей ескорт радше не мав шансів. «Самому, – думав він, – мені легше буде сховатися, простіше обдурити переслідувачів».

Але вправність лицарів не пройшла повз його увагу. Від цих людей не можна було так просто собі втекти. Потрібен був спосіб. Метод.

* * *

Проїхавши приблизно милю, рівно опольдні, про що сповістив дзвін костелика, вони в'їхали в Яновіци, велике село над Бобром. Ще десь через годину доїхали до роздоріжжя – їхня дорога перетиналася тут із гостинцем, що вів зі Сьвежави до Ландесхута. Порожній доти шлях закишів подорожніми, а настрій ескорту виразно покращився. Лицарі перестали озиратися, усвідомлюючи, що тепер, серед громади людей, вони в значно більшій безпеці, ніж у лісових хащах карконошського підгір'я. Прідланц знову став нарікати, що йому кортить до баби, Строчіл знову почав вихваляти відвідані колись борделі. Отто Кун мугикав під ніс баварські пісні. Тільки Лібенталь далі був нервовий, дражливий і злий. Майже кожен подорожній, з яким вони розминалися, удостоювався інвектив, що їх Лібенталь бурмотів собі під ніс. Єврей-мішечник став «убивцею Христа», «кровопивцею» і – а як же без цього – «пархом». Усі купці, природно, були «злодіями», в рудокопи з Мідянки поблизу – «валонськими приблудами». Брати-мінорити, що мандрували групкою, дочекалися титулу «довбаних нероб», а озброєні йоанніти поїхали далі як «банда содомітів».

– Знаєте що? – раптом озвався Строчіл, безпомилково відчуваючи причину настрою. – Я так собі думаю, що то не була людина, той чорний, що за нами стежив.

– А хто тоді?

– Дух. Демон. Це ж Карконоші, хіба ви забули?

– Рібецаль, – здогадався Кун. – Йо, йо...

– Рібецаль, – переконано промовив Прідланц, – має оленячі роги і величезне бородище. А в того їх не було.

– Рібецаль може мати який завгодно вигляд.

– Курва... Придалося би розп'яття. Або якийсь інший хрест. Є в когось? А в тебе, Белява? Нема часом хреста.

– Нема.

– Залишається, курва, святим молитися... Тільки-от котрим?

– Чотирнадцятьом святим, які у помочі стають, – підказав Строчіл. – Усім одразу вкупі. Є серед них кілька зухів. От хоча б Георгій, відомо. З-поміж інших: Киріак диявола посадив на ланцюг, Маргарита приборкала дракона, а Євстахій – левів. Віт... Що Віт зробив, не пам'ятаю. Але неодмінно щось зробив.

– Віт, – втрутився Кун, – смішні підскоки виробляв.

– Ну. Хіба я не казав?

– Заткніться нарешті, до собачої матері! – вибухнув Вільрих фон Лібенталь. – Мало шляк не трафляє, як вас слухаєш!

* * *

– Погляньте, який кортеж багатий.

Справді, треба було визнати, що свита, яка проїжджала повз них з боку Болькова, виглядала імпозантно. Попереду їхав лауфер* у лазурно-срібних кольорах, тримаючи прапорець із такою ж шахівницею. За ним їхали озброєні вершники і чепурні придворні, які оточували запряжений четвіркою сивків віз, оббитий узорчастою тканиною і прикрашений блакитними стрічками. На возі, в оточенні придворних дам, поважно сиділа, поширюючи ауру достоїнства, тілиста матрона в чіпці і підвійці.

---

* *Лауфер (нім. Läufer – скорохід, гонець) – слуга, що біг перед кортежем або екіпажем свого господаря, зазвичай второвуючи або освітлюючи йому шлях.*

– Розамунда фон Боршніц, – упізнав, кланяючись, Прідланц.

– У дівоцтві Больц, – підтвердив упівголоса Строчіл. – Ха, розповідають, що колись це була навдивовижу вродлива жінка. Мій покійний татко розказував, що за його молодих літ пів-Шльонська були в неї закохані, літали за нею кавалери, як пси за сукою, бо крім того, що дуже гарна, то ще й добре випосажена була. Врешті-решт за Куно Боршніца віддалася, того, котрий...

– Часів, коли твій татко молодий був, – в'їдливо перебив Лібенталь, – навіть найстарші люди не пам'ятають. Вроцлавські єпископи тоді ще, кажуть, підкорялися гнєзненській метрополії, свидницьким князівством, кажуть, володіли П'ясти, а чеський король Вацлав IV, кажуть, був малесеньким опецьком. Так давно це було. Так що Боршніцовій, старій бабезі, має бути добряче за шістдесят років, дивно, що ще на порохно не розсипалася. Підженіть коней, чорти беруть так воліктися! Єретик, піджени кобилу! Гей! Потягніть-но хтось його хабету нагайкою по крупу!

– Лишив би ти його в спокої, Вільрих.

* * *

Ночувати їм випало в Болькові, містечку, що лежало біля підніжжя гори, на вершині якої височів славетний і грізний замок.

Цього разу вони спали на постоялому дворі: Лібенталь нарешті вирішив глибше засунути руку в гаман, який він дістав від Дахса на покриття коштів подорожі. Вони також почастувалися вечерею у вигляді щедро помащених вареників з капустою і грибами.

Ситий Рейневан спав без сновидінь.

* * *

Наступного дня небо знову затягли низькі хмари, почало мжити. Вони їхали, рідко перериваючи мовчання. Озиралися, але від вершника, який вистежував їх, не залишилося й сліду. Зник. Як

дух. Може, він дійсно був духом? Може, це справді був Рібецаль, демон Карконош? Може, він зник тому, що вони віддалилися від Карконош?

Мжило.

Розпогодилося лише пізно після полудня. Коли вони добралися до Свебодзіц.

* * *

Вони зупинилися в корчмі «Під Бородатим Цапом». «Уже пізно, – заявив Вільрих Лібенталь, – є ризик, що не встигнемо до Свидниці, перш ніж смеркне і зачиняться брами. А позаяк Свидниця вимагає дотримання «закону милі», у радіусі милі від міста корчми не знайдеш. А від цього «Цапа» приємно чимось пахне».

Пахло, як з'ясувалося, капустою, цибулею, кашею і журом* на копченому м'ясі, а понад усе печеною гускою. Святий Мартін був на носі і нагадував про себе. Перед розташованою в безпосередній близькості біля Больковської брами корчмою стояли чимало возів, а в стайні – чимало коней. Гостей могла привабити кухня «Цапа» – або ж їх змусив проїжджати тут дорожній примус, яким володіли Свебодзіце.

– Людно нині у вас, – заговорив Рейневан до стаєнного хлопця. – Роботи по вуха, га? А чиї ж бо це коні?

Хлопець пояснив чиї. Пояснюючи, зітхав. Він був дуже збуджений. І дуже балакучий. Вони балакали б довше, якби не Лібенталь.

– Гей! Ти! Белява! Що за теревені? Писок на замок і сюди! Бігом!

Наповнена димом, чадом і затишним теплом корчма була повна людей. Переважали селяни, яким споконвічна землеробська традиція суворо наказувала в суботній вечір напитися в дим. Були й купці, були пілігрими в опанчах, обшитих мушлями з Ком-

* *Жур – суп на заквасці з борошна, польська простонародна страва.*

постелли. Були цистерціанські квестори, які у швидкому темпі спорожняли як миски, так і дзбанки. На лаві біля каміна сиділи шестеро кнехтів у шкіряних куртках, а поруч, біля столу, – четверо вдягнених у чорне і сумних суб'єктів.

Голосно й грубо, як і личить лицарям, замовили їсти й пити. Лібенталь знову вирішив надщербити отриману на подорож суму, тож незабаром їх стіл заповнили миски з м'ясом, горщики з кашею, глеки з вином і пляшки з яблучником.

– У-у-ах... – простогнав через якийсь час Прідланц. – Нічого собі їдло... Та й питво зійде.

– Йо, йо, – відригнув Кун. – Добре, gut. Wia sih's g'hort.

– То випиймо!

– За здоров'я! Наливай, Бартошу!

– Ваше здоров'я!

– Шкода, – зітхнув Бартош Строчіл, – що, поївши і попивши, не пофікаємо. Але завтра, пся крев, інакше буде, от побачите. Як у Свидниці станемо. Клянуся ласкою святого Григорія Чудотворця! Знаю я у Свидниці борделик, тамка повії, неначе лані...

– Сподіваюся, – обтер вуса Лібенталь, – що ці вісті походять з більш новітніх часів. Га, Строчіл? Як давно ти знав цих ланей? Щоб не виявилося, що тепер це старої Боршніцової однолітки. Такі само порохна!

– Ви перегинаєте палку, пане, – озвався Рейневан. – Крім того, як я бачу, ви ображаєте тут честь жінки.

– А тебе хтось питає? – рявкнув Лібенталь. – Чого писок розтуляєш?

– Тихіше, вашмосьці, – шикнув Прідланц, тривожно озираючись. – Тихіше трошки. На нас уже витріщатися починають. А тобі, Белява, про що йдеться?

– Шляхетна пані Боршніцова зовсім не стара. Мій батько стільки само літ має і не є старцем.

– Що? Як?

– Шістдесят літ, – Рейневан підвищив голос, – це не старість. Мій батько...

– До сраки твого батька, – гаркнув Лібенталь. – Чорт би твого батька забрав. Шістдесят – не старість! Баране ти! Кому шостий десяток стукне, той порохно, трухляк і пердулина! Я сказав! А ти мовчи і не виступай, бо в рило дам!

– Голосніше говоріть, голосніше, – буркнув Прідланц. – Ще не всі вас чули. Он хоч би отой нечупара біля дверей. Ще він, певно, не чув.

– А крім того, – тихо сказав Рейневан, дивлячись Лібенталеві прямо в очі. – А крім того, не подобається мені те, як вашмосьці про жінок розводяться. Як негідно до них ставляться. Можна було би подумати, що ви всіх жінок міряєте одною міркою. Що для вас вони всі однакові.

– Шлях мене трафить! – Лібенталь зацідив кулаком по столу, аж посуд підскочив. – Клянуся Богом! Не витримаю!

– Ви заткнетеся чи ні? Чорт забирай...

– Пане Белява, – Строчіл перехилився понад столом. – Що на вашу мосць напало? Упився чи що? А може, хорий? Спершу батько, тепер якісь жінки... Що з тобою?

– Що жінки всі однакові, я заперечую.

– Усі однакові! – заревів Лібенталь. - Однакові, мать їх туди й назад! І для однакової речі служать!

– Ну ні! – Рейневан зірвався з-за столу, замахав руками. – Ні, панове! Мені цього слухати не годиться!

– Я ледве стерпів, – він заговорив голосніше, пискляво підвищивши голос, коли ви Святого Отця зневажали, папу Мартіна V, з дупою його порівнювали, називаючи старим трухляком і пердулиною! Але відмовляти в честі Божій Матері? Казати, що честь їй не належиться? Що вона така сама, як і всі жінки, що sicut ceterae mulieres* зачала і народила? Ні цього я спокійно слухати й не подумаю! Ваше товариство мушу покинути!

* *Як і всі інші жінки (лат.).*

Щелепи Лібенталя і Прідланца впали. Але до кінця впасти не встигли. Вони ще не закінчили падати, як четверо сумних з-за столу в кутку зірвалися на ноги. Зірвалися, як по команді, і кнехти в шкіряних куртках.

– Іменем Святої Курії! Ви заарештовані!

Лібенталь відштовхнув стіл, схопився за меч, Строчіл копняком перекинув лаву, Прідланц і Кун блиснули наполовину видобутими клинками. Але четверо сумних знайшли несподіваних союзників. На чолі Куна з тріском луснув глиняний горщик, кинутий з неймовірною влучністю і силою одним з обшитих мушлями пілігримів. Баварець гупнувся спиною на стіну, не встиг опам'ятатися, як його вже тримали міцною хваткою двоє цистерціанців. Третій цистерціанець, чоловік невисокий, але кремезний і міцний, вдарив Лібенталя плечем, лупнув коротко і точно лівим боковим, додав правим. Лібенталь відповів, чернець ухилився, злегка, але достатньо, щоб кулак тільки ледь мазнув його по тонзурі, сам вивів знизу гарний хук, а після нього ще гарніший прямий. Прямо в носа. Лібенталь залився кров'ю, зник під громадою кнехтів, які накинулися на нього. Інші вже встигли знешкодити Строчіла і Прідланца.

– Ви заарештовані, – повторював один зі сумних, жоден з яких не взяв участі в бійці. – Іменем Святої Курії, ви заарештовані. За блюзнірство, святотатство та образу почуттів.

– Пес вас їбав! – гарчав Прідланц, якого притискали до підлоги.

– Це буде занесено до протоколу.

– Йобані покидьки!

– Це теж.

Мабуть, не треба додавати, що Рейневана вже давно не було в кімнаті. Як тільки почалася метушня, він ушився.

* * *

Стаєнний хлопець виконав прохання, не розсідлав одного з коней. До заходу сонця було ще настільки далеко, що воріт не

замкнули, але настільки близько, що на шляху вже не було живої душі, нікого, хто міг би дати вказівки погоні. А Рейневан не сумнівався, що погоня вирушить, вирушить негайно, як тільки справа з'ясується. Переслідувати його буде, він це знав, не тільки його недавній ескорт, але й ті сумні, в яких він безпомилково впізнав людей Інквізиції. Він мусив чимшвидше збільшити відстань, дистанцію, віддалитися настільки, щоби близькі сутінки зірвали переслідувачам плани. Коли стане зовсім темно, він мав бути далеко. За будь-яку ціну. Навіть якби йому довелося до смерті загнати коня.

Щастя, здавалося, далі йому сприяло, кінь не виявляв у галопі ознак втоми. Він почав укриватися милом і важко дихати аж тоді, коли дістався до бору. Але тут Рейневан однаково мусив їхати повільніше. У бору вже було майже зовсім темно.

Щастити перестало, коли зовсім стемніло. Коли він проїжджав місток через струмок, тупіт копит по брусах рознісся луною. Заглушивши тупіт інших копит. Чорний і невидимий у темряві вершник виринув із пітьми, мов привид. Перш ніж Рейневан встиг відреагувати, його стягли із сідла. Він захищався, але чорний вершник мав просто-таки надлюдську силу. Він підняв його і з висоти жбурнув на кам'янистий грунт.

Був блиск, біль, паралізуюче безсилля. Потім тверда земля ніби розпливлася під ним, всмоктала в пухнасту тишу. У бездонну прірву м'якого небуття.

* * *

Він прийшов до тями в напівлежачому положенні. І в путах. Зап'ястя були зв'язані на подолі, ноги – в кісточках. «За останні десять днів, – подумав він, – це вже вп'яте мене хтось ловить, я вп'яте є чиїмось бранцем. Мабуть, я встановив рекорд.»

Це була перша думка. Вона передувала думці навіть більш доречній у його становищі, а саме: хто упіймав його цього разу?

Спиною він спирався на щось, що, ймовірно, було муром, бо було тверде і виділяло запах старого вапняного розчину. Рештки муру він бачив і збоку, вони захищали від вітру палаюче вогнище. Вітер дув сильно, у поривах аж завивав. Шуміли і поскрипували ялиці. Рейневан не міг позбутися враження, що він десь високо, на вершині гори або пагорба.

– Ти отямився?

Чоловік – силач – який його зловив і зв'язав, носив чорний плащ з грубої вовни. Крім того, на ньому були обладунки. І лицарський пояс. Він нічим не нагадував Біркарта Ґрелленорта або його чорних вершників. Рейневан відзначив це зі здивуванням навіть більшим, ніж полегшення: він гадав, що його схопив саме Ґрелленорт. Чому ж тоді його схопив силач в обладунках, і ким він був? Адже ж не Рібецалем, духом Карконош?

Рейневан ковтнув слину. Він не вірив в існування Рібецаля. З іншого боку, протягом останніх двох років йому довелося зустріти і побачити безліч інших речей, в існування яких він не вірив.

– Ти Рейнмар з Беляви? Підтвердь. Я не хотів би припуститися помилки.

– Я Рейнмар з Беляви. А хто ти?

– Хто я? – голос лицаря в чорному плащі дещо змінився, причому не на краще. – Скажімо так, я є наслідком.

– Наслідком чого?

– Твоїх давніх вчинків. І провин.

– Ах. Ангел помсти? Посланець долі? Невмолима десниця справедливості?

Рейневан сам дивувався, як легко йому дається невимушений тон. «Досвід, – подумав він. – Я просто-напросто набрався вправності».

– Ти вимагав підтвердження, що це я, – говорив він далі, і далі безтурботно. – Отже, ти мене не знаєш. Я тебе теж ніколи в житті на очі не бачив. Значить, ти дієш, це очевидно, від чийогось імені і

з чийогось наказу. Чийого? І хто ж це має причини, щоб зводити зі мною порахунки за мої давні вчинки? Спробую відгадати. Я знаю тих, які на мене чигають.

– Ти надзвичайно багато патякаєш.

– Ян фон Біберштайн та Інквізиція відпадають. Бергов і лужичани – малоймовірно. Хто залишається? Вроцлавський єпископ Конрад? Стерчі? Князь Ян Зембицький? Буко фон Кроссіг? А може, Аделя Стерчева?

Чорний лицар усівся навпроти. Вогонь освітлював його обличчя, відблисками мигтів на обладунку.

– Цікаві прізвища. Цікаві особи. Особливо остання. Аделя фон Стерча. Тебе здивувало би, якби я діяв саме від її імені? За її наказом?

– А це так?

– Спробуй відгадати.

Обидва мовчали. Вітер дув, свистів, то пригашував, то роздмухував вогонь.

– У Шльонську, – озвався лицар, – до дідька і трохи гарних дівчат. Не бракує там і вродливих і позбавлених забобонів заміжніх жінок, а останнім часом надзвичайно швидко зростає кількість вродливих, охочих і відносно маловживаних вдовичок. А що ти, Белява, вибираєш із цього рогу достатку? Найгіршу заразу, Аделю фон Стерча. Що тебе так саме до неї приперло? Що ти в ній такого побачив, чого в інших не було?

– Ти надзвичайно багато патякаєш.

– Тебе розохотило те, що вона заміжня? Що чоловік далеко, в чужій стороні? Що він напевно не догоджав жінці як треба? Що тільки з тобою вона зазнає справжнього блаженства? Вона це тобі казала? На вушко шептала? Так ви собі удвох у ложі з чоловіка-рогоносця між забавами глузували? Я думаю...

– Мене не цікавить, – різко обірвав Рейневан, – що ти думаєш. Ти говориш про речі, про які поняття не маєш, не мав і не матимеш. Так що облиш цю тему.

– Ага! Болить болячка, коли ткнути, га? З рогоносця насміхатися весело було, закінчилися веселощі, коли сам рогоносцем став. Непоганого, ох і непоганого коника з тобою ця шльондра викинула... Пів-Шльонська животи понадривало, слухаючи, як-то ти до Зембиць на турнір був приїхав і перед князем Яном у любові до лахудри зізнавався. Ой і надщербила вродлива Аделя твою лицарську честь, ох і надщербила... На посміховисько виставила! Ти маєш її, думаю, страшенно ненавидіти. Але я втішу тебе... Душу твою порадую...

– Знай, – знову перебив Рейневан, – що я анітрохи не почуваюся надщербленим. І не називай її більше в моїй присутності лахудрою. Ти почуваєш себе безкарним, бо в мене руки зв'язані. Так що за мою честь не турбуйся, а краще своєї пильнуй, бо меншає її в тебе. А я без втішань обійдуся. Але суто з цікавості: чим і як ти збирався мене втішити?

Чорний лицар довго мовчав, дивився дивним поглядом. Нарешті заговорив:

– Аделя Стерчева померла.

Знову надовго запала мовчанка. І знову саме лицар наважився її порушити.

– Князь Ян, володар Зембиць, – промовив він, зважуючи кожне слово, – надумав зміцнити союз свого князівства з Клодзьком, з паном Путою з Частоловиць. Обидва вирішили, що найкращим способом на це буде мар'яж Яна з Анкою, наймолодшою донькою пана Пути. Але була проблема, і проблема називалася Аделя. Аделя де Стерча, яка вже хазяйнувала в Зембицях як удільна пані та княгиня. Яка, коли їй донесли про матримоніальні плани князя Яна, зчинила таке пекло, що стіни здригалися. Стало зрозуміло, що це не ще одна звичайна метреса, не одна з багатьох коханок «зліва», яку можна прогнати, підкупити або відписати на васала. Було зрозуміло, що покинута Аделя здійме велику бучу й неабиякий скандал. А пан Пута з Частоловиць вернув носа, скандалу не

бажав, зарікався, що не наразить свою Анку на жодні прикрощі. Заручини будуть не швидше, клявся він усіма святими, ніж наречений буде чистий як скельце, а на зембицькому дворі запанують порядок і побожність. Він віддасть доньку до Зембиць не раніше, ніж буде впевнений, що їй там не загрожуватимуть ні плітки, ні насмішки, ні жодна інша кривда. Досить швидко, кажуть, з намови сповідника, Ян Зембицький знайшов спосіб, як позбутися проблеми. Тебе це зацікавить, але почасти цим способом був ти, мій пане. Адже бургундка, згадав собі герцог, мала колись близькі зв'язки з Рейнмаром з Беляви, сумнозвісним чарівником. Дивний, дивний у тебе вираз обличчя. Я думав, що тебе втішить помста, що тобі принесе задоволення звістка, що почасти саме тобі ця Єзавель завдячує поваленням... Я гадав...

– Неправильно гадав. Говори далі.

– Як додатково було встановлено, Аделя й справді намагалася давати князеві любистку, вдавалася до любовних чарів. Її звинуватили в чаклунстві та угоді з дияволом. Справу дослідив найбільший у князівстві спеціаліст з питань чарівництва, Миколай Каппіц, абат монастиря в Кам'янці. Він визнав Аделю винною, викрив у ній і навколо неї диявольські клімати й запахи. Кажуть, що він викрив це все за сто угорських дукатів, отриманих від князя. Упіймали бабу-травничку, припекли п'яти... Та зізналася, що Аделя купувала в неї не тільки любовні напої. Що зі страху, що герцог Ян її покине, вона завчасу готувала помсту. Що замовила сатанинський відвар, який мав викликати в князя тривалу неміч чоловічого члена. Що, про всяк випадок, вона замовила ще й дурману. Для Анки з Частоловиць. Зізнання травнички показали Аделі. І запропонували домовитися. Але бургундка не злякалася. Процес про чарівництво? Будь ласка. Буде про що свідчити на процесі, буде що послухати суддям, канонікам та абатам. Вона, Аделя, знає багато і з радістю розповість. Побачимо, чи князь Ян втішиться з розголосу. А князь Ян, який уже вважав справу закри-

тою, розлютився. Видав накази. Прекрасна бургундка не знати коли і як опинилася в підземеллі у ратуші. З пуху й атласів – на прілу солому...

– Тортурували... – Рейневан кашлем прочистив стиснуте горло. – Тортурували її, так?

– Та де. Шляхтянка як-не-як. На таке безчинство стосовно шляхтянки Ян Зембицький не наважився. Ув'язненням він хотів її лише налякати. Змусити до покірності, зробити так, щоб після звільнення вона пішла собі з Зембиць чемно і без шуму. Він не знав...

– Чого... – Рейневан відчув, як жар заливає йому щоки. – Чого він не знав?

– У карцері ратуші, – голос лицаря змінився, а Рейневанові здалося, що він чує тихий скрегіт зубів, – діяла, як з'ясувалося, шайка. Сторожі, катівські помічники, драбанти з міської сторожі, кілька міщан, кілька челядників... Коротше кажучи, вони влаштували собі у в'язниці дармовий бордель. Коли ув'язнювали жінку, а надто підозрювану в чаклунстві, мерзотники приходили вночі...

Він обірвав.

– Одного разу, – продовжив він ще більше зміненим голосом, – котрийсь із гультіпак у поспіху і сум'ятті забув у камері пасок від штанів. Вранці знайшли Аделю. Повішену на цьому паску. Слідства, природно, не було. Нікого не покарали. Ян Зембицький боявся розголосу. Бургундку, сповістили, замордував у карцері сам диявол, бо вона зрадила його, збиралася його зрадити, просила святих таїнств. Усе це підтвердив й оголосив з амвона той самий Миколай Каппіц, абат кам'янецьких цистерціанців. Зрештою, тоді він знову нагадав про тебе. Як застереження, до чого доводять контакти з чарівниками.

– І ніхто... – Рейневан подолав спазм горла. – Ніхто...

– Ніхто, – закінчив лицар. – Кого це обходило? А дотепер уже й забули. Може, крім пана Пути з Частоловиць. Пан Пута підтри-

мує з князем Яном дружні відносини й союз, але одруження Яна з Анкою весь час відкладається.

– Його і не буде, – прохрипів Рейневан. – Я вб'ю Яна. Поїду до Зембиць і вб'ю. Нехай у костелі, але вб'ю. Відімщу за Аделю.

– Відімстиш?

– Відімщу. Хай мені в цьому допоможе Бог і Святий Хрест.

– Не блюзни, – сухо і хрипко зауважив лицар. – У помсті не шукають допомоги Бога. Помста, щоби вона була справжньою помстою, повинна бути жорстокою. Той, хто мстить, повинен відкинути Бога. Він проклятий. Навіки.

Блискавичним рухом він видобув мізерикордію, схилився, вхопив Рейневана за сорочку під шиєю, смикнув догори, душачи, приклав лезо до горла, наблизив лице до лиця, а очі до очей.

– Я Гельфрад фон Стерча.

Рейневан заплющив очі, здригнувся, відчуваючи, як клинок мізерикордії надрізає йому шкіру на шиї, а гаряча кров стікає за сорочку. Але це тривало тільки хвилину, дещицю хвилини, а потім лезо відступило. Він відчув, як спадають розрізані пута.

Гельфрад фон Стерча, чоловік Аделі, випростався.

– Я був твердо вирішив убити тебе, Белява, – хрипко сказав він. – Дізнавшись у Шклярській Порембі, хто ти, я стежив за тобою, чекаючи нагоди. Я знаю, ти не винен у смерті Нікласа. Два роки тому ти подарував життя Вольфгеру; якби не твоя шляхетність, я втратив би двох братів, а не одного. Попри те я був твердо вирішив позбавити тебе життя. Так-так, ти правильно підозрюєш... Я хотів тебе вбити через уражену чоловічу гордість. Я хотів твоєю кров'ю змити бруд неслави, який осів на моєму гербі. У твоїй крові втопити ганьбу жалюгідного сосu, рогоносця над рогоносцями.

– Але що ж, – закінчив він, ховаючи мізерикордію до піхов. – Багато що змінилося. Про те, що я живий, що я у Шльонську, не знає ніхто, навіть Апечко, тепер старійшина роду. Не знають на-

віть Вольфгер і Морольд, мої рідні брати. Але надовго я тут не затримаюся. Виконаю, що належить, і вже ніколи не повернуся. Я вже є із Лужиць, на службі в Шести Міст... Женитися теж буду з лужичанкою. Незабаром. Я вже до неї залицяюся, знаєш? Якби ти її бачив... Очі волошкові й не надто розумні, ніс кирпатий, весь у ластовинні, ноги короткі, дупа велика – нічого, нічогісінько з Франції, нічого з Бургундії... Так що, може, щось у моєму житті зміниться на краще. Якщо пощастить.

– Те, що ти сказав, – він відвернувся, – я розглядаю як слово шляхтича. Знай, що я їду до Зембиць. Ти здогадуєшся, з якою метою. Я їду до Зембиць виконати обов'язок. Я виконаю його, хай мені допоможе дідько. Але якби я випадково не зумів... Якби мені не пощастило... Тоді я ловлю тебе на слові, Белява. На verbum nobile.*

– Клянуся, – Рейневан розтер заніміле зап'ястя. – Тут, перед лицем цих віковічних гір, клянуся, що мучителі і вбивці Аделі не будуть спати спокійно і насолоджуватися безкарністю. Клянуся, що Ян Зембицький, перш ніж сконає, знатиме, за що вмирає. Я даю клятву і виконаю її, навіть якби мені довелося продати душу дияволу.

– Амінь. Бувай, Рейнмаре фон Беляу.

– Бувай, Гельфраде фон Стерча.

---

* *Слово шляхтича (лат.).*

РОЗДІЛ ТРИНАДЦЯТИЙ,

у якому Зелена Дама, не менш загадкова, ніж Зелений Лицар з відомої легенди, домагається від Рейневана різних послуг – у тому числі й того, щоби він зробив їй приємність.

Він чекав на них у Мокшешові – селі, розташованому десь зо півмилі за Свебодзіцами, при тракті, що вів до Свидниці. Довго чекати не довелося. Лицарі, які ескортували його вчора, видно, виїхали зі Свебодзіц раннього ранку, і коли він побачив, як вони над'їжджають трактом, у мокшешовському костелі все ще тривала недільна меса, пробощ був, здавалося, на postcommunio*

Коли вони його помітили, то остовпіли, зупинили коней. Рейневан мав час їх роздивитися. Спровокований конфлікт з Інквізицією, хоч, вочевидячки, швидко владнався, залишив сліди. Прідланц мав підбите око. У Куна їхав із перев'язаним чолом. Ніс Лібенталя, мабуть, зламаний, був червоно-синій і так спух, що шкода було навіть дивитися.

Саме Лібенталь перший отямився від остовпіння. І відреагував. Саме так, як і очікував Рейневан. Зіскочив із сідла і кинувся на нього з ревінням

– Облиш, Вільрих!

– Уб'ю гада!

Рейневан лише затулявся від ударів кулаків, відступав, прикриваючи голову. Він навіть не намагався заговорити. Попри те – абсолютно випадково – його зап'ястя якось зачепило спухлий ніс лицаря. Лібенталь завив, упав на коліна і голублячим рухом затулив обличчя обома долонями. До Рейневана ж доскочили Строчіл і Прідланц, схопили його за плечі. Кун, переконаний, що

---

* *Молитва після причащення.*

Рейневан захоче бити Лібенталя, який стояв на колінах, закрив його власним тілом.

– Панове... – видушив із себе Рейневан. – Навіщо це насилля... Адже я вернувся. Я вже не буду намагатися втекти. Дам без опору доставити себе у Штольц...

Лібенталь зірвався з колін, обтер сльози з очей і кров з вусів, дістав ножа.

– Тримайте його! – заревів, а радше загудів він. – Тримайте засранця міцно! Вуха йому відріжу! Клявся, що відріжу! То й відріжу!

– Облиш, Вільрих, – повторив Прідланц, озираючись на людей, які вже виходили з костелу. – Не дурій.

– Ти ж бачиш, – додав Строчіл, – що він повернувся. Обіцяв, що більше не буде втікати. Зрештою, для впевненості ми зв'яжемо його, як барана.

– Хоча б одне вухо! – Лібенталь висмикнувся з рук Куна, який намагався його вгамувати. – Бодай одне! За кару!

– Ні. Його треба довезти цілим.

– Хоча б шматочок вуха!

– Ні.

– То нехай я йому хоч у морду дам!

– Оце можеш.

– Гей! Милостиві панове! Що це ви тут виробляєте?

Жінка, яка вимовила ці слова, була висока, а владна постава робила її ще вищою. Вона була вбрана в дорожній упелянд, простого крою і сірий, але пошитий з тонкого сукна високої якості, оздоблений білячим коміром і такими самими манжетами. З білячих шкурок був пошитий і ковпак жінки, вдягнений на мусліновий couvrechef*, який закривав волосся, щоки і шию. З-під ковпака дивилася пара очей. Очей блакитних і холодних, як сонячний січневий ранок.

---

* *Хустка (фр.).*

– Вертепи, – додала жінка, – вам у голові? Хоча ще навіть адвент не почався?

Лібенталь тупнув, гнівно насупив брови, задер голову, але швидко вгамувався. На це вплинув, зокрема, вигляд озброєних людей, які виступили за жінкою з притвору. Зокрема. Бо не тільки це.

– Пан Лібенталь, чи не так? – жінка зміряла його поглядом. – Минулого літа я гостювала в замку в Жарах, ваша мосць був у почті, що його мені пізніше виділили. Впізнаю тебе, хоча ніс у тебе тоді був дещо іншої форми і кольору. А ти мене пам'ятаєш? Знаєш, хто я?

Лібенталь низько поклонився. Прідланц, Строчіл і Кун вчинили за його прикладом. Рейневан також поклонився.

– Я чекаю на відповідь. Що тут витворяється?

– Оцього, вельможна пані, – Лібенталь показав на Рейневана, – мус нам пильно до Штольца відвезти. З наказу його милості Ульріха Біберштайна. Мус нам його до замку доставити...

– Побитого?

– У мене наказ, – лицар закашляв, почервонів. – Моя в цьому голова...

– Твоя голова, – перебила жінка, – менше віхтя соломи буде варта, якщо цей молодик прибуде до Штольца бодай з одною подряпиною. Ти знаєш пана на Штольці, шляхетного Яна Біберштайна? Бо я знаю. І попереджаю: він буває запальний.

– То що мені робити? – задирливо загудів Лібенталь. – Коли він мені противиться? Втікати пробує?

Жінка кивнула долонею, на пальцях у неї були персні, сукупну вартість яких було неможливо оцінити побіжно. Наблизилися слуги й озброєні пахолки, за ними – стрільці на чолі з гладким десятником у цвяхованій латунню бригантині і з широким кордом на боці.

– Я саме прямую до Штольца, – сказала жінка. Адресуючи слова радше Рейневанові, ніж Лібенталеві.

– Мій почет гарантує вам безпеку в дорозі, – додала вона невимушено, ніби знічев'я. – І належне виконання наказу пана Ульріха. А я обіцяю нагороду, щедру винагороду, на яку пан Ян Біберштайн не поскупиться, коли я вас перед ним похвалю. Що ваша мосць на це, милостивий Лібенталю?

Лібенталь не мав іншого виходу, як тільки знову поклонитися.

– Про добре поводження з в'язнем, – додала жінка, все ще дивлячись на Рейневана, – я подбаю сама, особисто. А ти, Рейнмаре з Беляви, віддячиш мені за це приємною розмовою в дорозі. Я чекаю на відповідь.

Рейневан випростався. І поклонився.

– Це честь для мене.

– Звичайно, що честь, – жінка усміхнулася завченою усмішкою. – Тому в дорогу. Подай мені руку, юначе.

Вона простягла руку, жест вивільнив з-під білячого манжету тісний рукав адамашкової сукні, зеленої прегарною, живою, соковитою зеленню. Він взяв її руку. Дотик змусив його здригнутися.

– Ти знаєш мене, пані, – промовив він. – Знаєш, хто я. Тому ти маєш наді мною значну перевагу.

– Ти навіть не знаєш, наскільки значну, – вона хижо усміхнулася. – А ти називай мене...

Вона завагалася, поглянула на рукав сукні.

– Називай мене Зеленою Дамою. Чого так дивишся? Що, тільки вам, мандрівним лицарям, вільно виступати інкогніто, під романтичними прізвиськами? Я для тебе Зелена Дама – і крапка. І йдеться навіть не про колір шат. Із тим Зеленим Лицарем я сміливо можу йти в компарацію*. Бували такі, що на єдиний мій знак готові були класти голови на плаху. Чи ти сумніваєшся?

– Не смію. Нехай-но лише трапиться нагода, пані, то і я не завагаюся.

---

* *Компарація (з лат. comparatio) – порівняння.*

– Нагода, кажеш? Хтозна. Побачимо. Наразі не завагайся підсадити мене в сідло.

* * *

Вони їхали, маючи праворуч краєвид на сині на тлі хмар хребти Судетів. Перед Зеленою Дамою і Рейневаном їхав тільки дозір: гладкий сержант і два стрільці. За Дамою і Рейневаном рухалася решта збройних, пахолків і прислуга, яка вела запасних і в'ючних коней. Ар'єргард кортежу становили Лібенталь et consortes.

Вони не були самі: на дорозі панував рух, причому навіть досить жвавий. Це не могло дивувати, адже вони подорожували відомим і популярним ще з античних часів торговим шляхом, який сполучав Захід зі Сходом. До Згожельця відомий під назвою Via Regia, Королівська дорога, він проходив через Франкфурт, Ерфурт, Лейпциг і Дрезден, а в Згожельці шлях розгалужувався на так звану Підсудетську дорогу, яка проходила підніжжям гір через Єленя-Гуру, Свидницю, Нису і Ратибор, щоб у Кракові знову з'єднатися з вроцлавським трактом і спрямуватися на схід, до Чорного Моря. Нічого дивного, що Підсудетською дорогою рухалися віз за возом, караван за караваном. Зі сходу на схід, до німецьких країв, традиційно йшли воли, барани, свині, шкури, хутра, віск, поташ, мед і лій. У протилежний бік везли вино. І продукцію, що її виробляла розвинена на заході промисловість, яка на сході традиційно ніяк не хотіла розвинутися.

Зелена Дама натягнула віжки стрункої білої кобили, під'їхала так близько, що торкнулася коліном його коліна.

– На комірі, – помітила вона, – в тебе присохла кров. Це їхня робота? Лібенталя і компанії?

– Ні.

– Коротка відповідь, – вона закопилила губи. – До болю лапідарна. А я, подумати тільки, в глибині душі розраховувала, що ти розвинеш тему, потішиш мене пригодницькою розповіддю.

Ти мав мене розважати, нагадую. Але якщо тобі це не до смаку, нав'язуватися не буду.

Він нічого не відповів, просто проковтнув язик. Якийсь час вони їхали в тиші. Здавалося, що Зелену Даму повністю поглинає споглядання краєвидів. Рейневан раз по раз кидав на неї погляд. Потайки. За котримсь разом вона зловила його на цьому, впіймала очима, як павук муху. Рейневан утік від її погляду. Бо від нього по шкірі пробігали мурашки.

– Як я зрозуміла, – вона досить безтурботно відновила розмову, розриваючи тишу, яка зависла між ними. – Як я зрозуміла, ти зумів утекти від конвоїрів. Для того, щоб наступного дня повернутися. Добровільно. Ти насолоджувався свободою всього лише одну ніч. І їдеш оце до замку Штольц, у руки і під владу пана Яна Біберштайна. Щоби так вчинити, ти мусив би мати причину. Ти її мав?

Він не відповів, тільки кивнув головою. Очі Зеленої Дами небезпечно звузилися.

– Важлива причина?

Він хотів знову кивнути, але вчасно стримався.

– Важлива, пані. Але я волів би про це не говорити. Не ображайтеся. А якщо я вас образив, то каюся і прошу пробачення.

– Пробачаю.

Він знову глянув на неї потайки, вона знову впіймала його в пастку очей. Виразу яких він не міг розшифрувати.

– Я мала і далі маю охоту до бесіди. Запитаннями я всього лише збиралася схилити тебе до більшої розмовності. Бо відповіді на більшість запитань я і так знаю.

– Справді?

– Ти віддаєшся під владу пана Яна демонстративно. Щоби спробувати переконати його, що в тебе чисте сумління. У справі Касі, звісно ж.

– Дивуєш мене, пані.

– Я знаю. Я роблю це навмисне. Але повернімося, як часто говорить мій сповідник, до суті справи. На пана Яна, можеш мені повірити, твоя демонстрація враження не справить. У замку Штольц чекають на тебе, гадаю, досить неприємні процедури. Які завершаться фіналом радше жалюгідним. Треба було втікати, поки був шанс.

– Втеча була б підтвердила обґрунтованість обвинувачень. Була б визнанням вини.

– Ах. То ти, значить, невинний? Чисте сумління?

– Ти наслухалася пліток про мене, пані.

– Авжеж, – визнала вона. – Чимало їх ходило. Про тебе. Про твої подвиги. І про перемоги. Слухала, хоч-не-хоч.

– Знаєш, пані, – відкашлянув він, – як воно з поголосом. Горобцем плітка вилітає, волом повертається...

– Знаю й те, що нема диму без вогню. Не цитуй більше прислів'їв, дуже тебе прошу.

– Злочинів, у яких мене звинувачують, я не вчинив. Не напав, зокрема. і не пограбував збирача податків. І не маю награбованих грошей. Якщо це тебе цікавить.

– Це – ні.

– Тоді що?

– Я вже казала: Катажина Біберштайн. Якщо про неї йдеться, ти без вини? Твого сумління тут не обтяжує ніякий гріх? Або принаймні грішок?

– Саме на цю тему, – він затиснув губи, – я волів би не бесідувати.

– Знаю, що волів би. Свидниця перед нами.

* * *

Вони в'їхали у місто Стшегомською брамою, а виїхали Нижньою. Проїжджаючи через місто, Рейневан кілька разів зітхнув, побачивши і впізнавши добре знайомі йому місця, які викликали

приємні спогади: аптеку «Під Золотим Ліндвурмом», у якій він колись практикував, корчму «Під Хрестоносцем», у якійсь колись попивав свидницьке березневе і випробовував свої шанси у свидничанок, овочеві ряди, де він ходив випробовувати свої шанси у дівчат, які приїжджали з товаром із села. Тужно подивився в напрямку Крашевицької вулиці, де Юстус Шоттель, знайомий Шарлея, друкував гральні карти і сороміцькі картинки.

Проте Рейневан, хоч і поглинутий спогадами, раз у раз крадькома кидав погляд на Зелену Даму, яка їхала праворуч від нього. І за кожним таким поглядом його гризли докори сумління. «Я кохаю Ніколетту, – повторював він собі. – Я кохаю Катажину Біберштайн, яка народила мені сина. Я не думаю про інших жінок. Не думаю. Не повинен думати».

Думав.

* * *

Зелена Дама, здавалося, також поринула у роздуми. Вона весь час мовчала. Озвалася лише за селом Болесьцін, коли затихнув тупіт копит кортежу, який проїжджав через міст на Пілаві.

– За якусь милю, – сказала вона, – буде Фаульбрюк. Потім місто Рихмах. Потім Франкенштейн. А за Франкенштейном – замок Штольц.

– Я трохи знаю ці місця, – він дозволив собі дещо іронічний тон. – Між Рихбахом і Франкенштейном є ще, здається, Копаниця і Козинець. Та чи це має якесь особливе значення?

– Для мене – жодного, – вона стенула плечима. – Але на твоєму місці я би присвятила маршруту більше уваги. Кожна пройдена миля і кожне чергове поселення наближають тебе до пана Яна Біберштайна та до його жахливого гніву. Якби я була тобою, то в кожному з цих поселень шукала би нагоди.

– Я вже казав: я не збираюся втікати. Я не злочинець. Не боюся постати перед Біберштайном. І перед його дочкою.

– Дивіться, дивіться, – вона прошила його поглядом, – який щирий порив. У чому ти хочеш мене переконати, хлопче? Що ти невинний, як дитина? Що тебе нічого не пов'язувало з Касею Біберштайн? Що хай би навіть із тебе смуги дерли і кості ламали, не визнаєш своїм пухленького пахолятка, яке у Штольці чіпляється за Касину спідницю?

– Я відчуваю, – Рейневан відчув, що червоніє, і це його трохи розізлило. – Я відчуваю відповідальність. Так, саме так: відповідальність. Не вину. Але як я зазначив іще раніше, я волів би про це не розмовляти. Ми можемо бесідувати на інші теми. Хоча би про краєвид. Ця річка – це Пілава, а отам – Совині гори.

Вона розсміялася. Він крадькома зітхнув – із полегшенням, бо побоювався іншої реакції.

– Я стараюся, – сказала вона, – збагнути мотиви твоєї поведінки. Я допитлива – така-от слабкість жіночої натури. Люблю знати, пов'язувати причину з наслідком, розуміти. Це приносить мені приємність. Зроби мені приємність, Рейнмаре. Якщо не з симпатії, то принаймні з ґречності.

– Пані... Дуже тебе прошу...

– Тільки одна річ, одна проблема, відповідь на одне запитання. Як це може бути, що ти не боїшся льохів Штольца? Гніву Біберштайна? Після того, як зґвалтував його одиначку?

– Що?

– Знову священне обурення? Ти заволодів Катажиною Біберштайн ґвалтом. Проти її волі. Усі це знають.

– Усі? – він різко обернувся в сідлі. – Себто хто?

– Ти мені скажи.

– Не я почав, – він відчув, що кров знову б'є йому в обличчя. – При всій повазі, не я почав цю розмову.

Вона довго мовчала.

– Відомі факти, – раптом почала вона, – є такими: два роки тому, чотирнадцятого вересня, невдовзі після полудня, ти і твої

товариші напали в Голеньовських лісах на кортеж, з яким подорожували високородні Катажина фон Біберштайн, донька Яна Біберштайна зі Штольца, і Ютта де Апольда, донька чашника з Шенау. Ви викрали скарбничок, у якому панни їхали. Погоня, яка вирушила за вами через кілька годин, знайшла екіпаж. Панянок не було ані сліду.

– Що?

– Обох панн, – Зелена Дама проникливо подивилася на нього, – тільки й бачили, кажу. Ти хочеш щось додати? Якийсь коментар?

– Ні. Нічого.

– Погоня вирушила вашим слідом, але загубили його над Нисою, а вже смеркалося. Тільки тоді вирішили послати кінного гінця до замку Штольц. Звістка дійшла ще до ночі, пан Ян Біберштайн розіслав гінців до своїх манів, але не міг нічого конкретного вдіяти аж до світанку. Перш ніж зібралися збройні, в Кам'янці цистерціанці дзвонили на сексту. А коли дзвонили на нону, у Штольці раптом з'явилися, в кортежі вірменського купця, обидві панянки, Катажина і Ютта. Обидві цілі, здорові та на перший погляд незаймані.

– У підсумку, – продовжила вона, оскільки Рейневан мовчав, – це було одне з найкоротших викрадень в історії Шльонська. Банальна афера всім швидко набридла, і про неї забули. Забули десь так до Матері Божої Громничої* Тобто до моменту, коли благословенний стан Катажини Біберштайн ніяк уже не можна було приховати.

Рейневан зберіг кам'яне обличчя. Зелена Дама спостерігала за ним з-під вій.

– Тепер уже, – продовжила вона, – Ян фон Біберштайн розлютився не на жарт. Він призначив нагороду. Сто гривень срібла тому, хто покаже і видасть викрадачів, а якби він сам був замішаний в аферу, додатково має гарантію уникнення кари. Крім того, пан Ян

* *2 лютого.*

взяв в оборот донечку, але Кася пішла в незізнанку: вона нічого не знає, нічого не пам'ятає, була непритомна, зімліла і так далі. В незізнанку пішла і Ютта де Апольда, щодо якої існувала поважна підозра, що і їй не вдалося зберегти віночок цілим. Час минав, живіт Катажини ріс швидко й гарно, а безпосередній творець цього чуда природи далі залишався невідомим. Ян Біберштайн бісився, а весь Шльонськ розважався плітками. Але сто гривень – чимала сума. Знайшовся хтось, хто пролив світло на це питання, – учасник нападу й викрадення, такий собі Ноткер Вейрах. Він не був настільки дурний, щоби повірити в запевняння про імунітет, волів вирішити питання на відстані. Через своїх родичів, Больців з Цейскенберга, перед якими, в присутності ксьондза, він дав свідчення і поклявся на розп'ятті. І вилізло шило з мішка. Тобто ти виліз, мій ти ефебе. До шановної доньки шановного пана Яна, поклявся Вейрах, викрадачі поставилися з шанобою, ніхто її пальцем не зачепив і не образив її честі навіть сміливішим поглядом. На жаль, у шановній раубрітерській компанії опинився, цілком випадково, один неприторенний негідник, лайдак, збоченець, а на додачу – чарівник. Він, затаївши на пана Яна якусь злобу, магічним способом викрав у викрадачів його доньку. І, поза сумнівом, зґвалтував небогу. Поза сумнівом, допомагаючи собі чорною магією, внаслідок чого небога абсолютно цього не усвідомлює. Ховався цей мерзотник-ґвалтівник під вигаданим іменем Рейнмара де Хагенау, але звістки ходять швидко, два і два чотири, а шила в мішку не сховаєш. Це не хто інший, як Рейнмар де Беляу, якого звуть Рейневаном.

– І це було підтверджено клятвою на розп'ятті? Воістину, небеса терплячі.

– І без розп'яття, – фиркнула вона, – сенсаційним повідомленням Вейраха повірили би. Адже репутація Рейнмара де Беляу в Шльонську вже склалася. Йому вже траплялося застосовувати чари з метою підкорення жінок... Досить згадати аферу з Аделею де Стерча... Ти трохи зблід, як я помітила. Зі страху?

– Ні. Не зі страху.

– Так я й думала. Повертаючись до суті: свідчення раубрітера ніхто не піддав сумніву. Нікого ніщо не змусило замислитися. Крім мене.

– Он як?

– Вейрах клявся, що викрадено було тільки одну панну, а саме Біберштейнівну. Тільки її. Друга панна залишилася біля скарбничка, їй наказали передати вимогу про викуп... Ти маєш щось додати?

– Не маю.

– І тебе нічого в цій історії не дивує?

– Нічого.

– Навіть те, що погоня не знайшла другої панни, Ютти де Апольда? Що наступного дня обидві панни повернулися у Штольц? Обидві разом, хоча, якщо вірити Вейрахові, одну протягом доби викрадали двічі, а другу – ні разу. Навіть це тебе не дивує?

– Навіть це.

– Ти не можеш бути аж настільки стійким відносно здивування, – вона раптом викривила губи, а в її синіх очах загорівся гнів. – А отже, ти насміхаєшся наді мною.

– Ти ображаєш мене, пані, такою підозрою. Або, що більш імовірно, бавишся мною.

– Як було з паннами, ти сам знаєш найкраще, з перших рук. Ти був там, не заперечиш, брав участь у нападі. Свідчення Вейраха вказують на тебе як на батька дитини Катажини Біберштайн, та ти й сам цього не заперечуєш, здається, лише натякаєш, що зближення відбулося за згодою. Що здається дивним, ба взагалі неправдоподібним... Але й не виключеним... Ти то бліднеш, то червонієш, хлопче. Це схиляє до роздумів.

– Звичайно, – вибухнув він. – Не може не схиляти. Мене апріорі визнали винним. Я ґвалтівник, це було вирішено на підставі свідчень такої вірогідної особи, як Ноткер Вейрах, розбійник і

бандит. Як ката і кривдника доньки Біберштайн накаже мене стратити. Не давши мені, звичайно ж, можливості захищатися. А що я, коли мене тягтимуть на страту, буду то бліднути, то червоніти? Лементувати, що я невинний? Усі ґвалтівники так лементують. Але хто би їм вірив?

– Твоє обурення таке священне й щире, що я тобі майже вірю.

– Майже?

– Майже.

Вона погнала кобилу, виїхала наперед. Почекала на нього. Дивлячись на нього з усмішкою, якої він не міг розкусити.

– Перед нами Фаульбрюк, – вона показала на дзвіницю костелу, що стирчала понад лісом. Я хочу їсти. І пити. Тобі теж, Рейнмаре, не варто гребувати питтям, carpe diem*, хлопче, carpe diem, хтозна, що принесе завтрашній день. А отже... Поїдемо на гоп, як звик був казати, коли був живий, мій родич, краківський єпископ Завіша з Курозвенк. Ти дивуєшся? Я, маєш знати, з великопольських Топорчиків, а Топорчики з Ружицями споріднені. Пришпор коня, лицарику. Їдемо на гоп!

* * *

У рішучих рухах Зеленої Дами, у тому, як вона тримала голову, гордовито, але водночас природно, а особливо в тому, як вона пила, граційно й вільно вихиляючи кубок за кубком, – у цьому всьому і справді було щось, що викликало спогад про Завішу з Курозвенк. Стосовно ж родинних зв'язків, то Зелена Дама могла – Рейневан мав деякі підозри – просто-напросто фантазувати. Топорчик на гербі мали в Польщі добрих п'ятсот родин, і всі, як воно в Польщі є, вміли доводити найрізноманітніші родинні зв'язки. Спорідненість з краківським єпископом блідла порівняно із заявами деяких родів про родинні зв'язки з королем Артуром,

* *«Лови день» (лат.), тобто «не марнуй часу, насолоджуйся сьогоднішнім днем» (Горацій, «Оди», I, II, 8).*

царем Соломоном і царем Пріамом. Однак, дивлячись на Зелену Даму, Рейневан не міг позбутися асоціацій з особою Завіші, уже легендарного єпископа-гуляки. А за цим ішли інші асоціації. Адже єпископ загинув унаслідок порочної хіті: його побив батько, доньку якого він намагався зневолити. А душу розпусника чорти віднесли просто до пекла, дикими голосами, що чули багато людей, волаючи: «Їдемо на гоп!».

– П'ю до тебе, Рейнмаре.

– Твоє здоров'я, пані.

Вона перевдяглася до вечері. Тепер, замість білячого ковпака, у неї був рондлет з облямівкою і мусліновою ліріпіпою. Тепер було видно її темно-русе волосся, зібране ззаду золотою сіточкою. На досить сміливо відкритій шиї поблискувала скромна низочка перлів. Біла котарді поверх зеленої сукні мала по боках великі вирізи, які дозволяли насолоджуватися виглядом талії та округлістю стегон, що тішила око. Такі вирізи, надзвичайно модні, люди, які неприхильно ставилися до моди, називали les fenêtres d'enfer*, бо стверджували, що вони пекельно спокушають до гріха. І справді, щось у цьому було.

Лібенталь та його компанія зайняли лаву в кутку за каміном і напивалися там у понурому мовчанні.

Корчмар увивався за трьох, дівки бігали з мисками як навіжені, прислужували й пахолки Зеленої Дами, завдяки чому не доводилося чекати на страви та напої. Страви були прості, але смачні, вино стерпне, а як для закладу такого класу – на диво добре.

Якийсь час вони мовчали, присвячуючи одне одному виключно напружену увагу та контакт очей, а всю діяльність – пивному супу з жовтками, місцевій форелі з Пілави, ковбасі з дикого кабана, зайцеві у сметані і вареникам. Потім був калач з кмином і кіпрська мальвазія, медовий пряник і ще мальвазія, вогонь у каміні тріщав, обслуга перестала заважати, Лібенталь і його компанія пішли спати до Стаєнь, стало дуже тихо і дуже тепло, ба га-

* *Пекельні вікна (фр.).*

ряче, кров дудніла в скронях, палала на щоках. Вогонь милувався собою в полум'яних поглядах.

– Твоє здоров'я, ефебе.

– Твоє, пані.

– Пий. Ти хочеш щось сказати?

– Ніколи... Ніколи я не зневолив би жінки. Ні насильством, ні магією. Ніколи-преніколи. Повір мені, пані.

– Вірю. Хоча мені це нелегко дається... У тебе очі Тарквінія, прекрасний хлопче.

– Ти кпиш з мене.

– Анітрохи. Часом для того, щоб зневолити, не потрібне не насильство, ні магія.

– Що ти хочеш цим сказати?

– Я загадка. Відгадай мене.

– Пані...

– Нічого не говори. Пий. In vino veritas.*

* * *

Вогонь у каміні пригас, зажеврів червоним. Зелена Дама сперлася ліктем на стіл, а підборіддям – на кулак.

– Завтра, – сказала вона, а її голос задрижав гортанно і збуджуюче, – ми прибудемо до Штольца. Як не рахувати і як не міряти, завтрашній день, ти прекрасно це знаєш, буде для тебе... Буде важливим днем. Що станеться, того ми не знаємо і передбачити не можемо, несповідимі-бо шляхи. Але... Може бути і так, що сьогоднішня ніч...

– Я знаю, – відповів він, коли вона зробила паузу, після чого встав і низько поклонився. – Я усвідомлюю, о прекрасна пані, важливість цієї ночі. Знаю, що вона може бути для мене останньою. Тому я хотів би провести її... У молитвах.

Вона якийсь час мовчала, барабанячи пальцями по столу. Дивилася йому просто в очі. Доти, доки він їх не опустив.

* *In vino veritas – «Істина – у вині» (лат.).*

– У молитвах, – повторила вона з усмішкою, і це була усмішка, достойна Ліліт. – Ха! Ось і спосіб упоратися з грішним думками... Що ж, тоді і я буду нині вночі молитися. І розмірковувати. Про минущість. Про те, як transit gloria*

Вона встала, а він став на коліна. Тої ж миті. Вона торкнулася його волосся, негайно забрала руку. Йому здавалося, що він почув зітхання. Але це могло бути його власне.

– Прекрасна пані, – він ще нижче схилив голову. – Зелена Дамо. Твоя глорія не промине ніколи. Ні твоя глорія, ні твоя врода, яка не має рівних. Ах... Якби доля звела нас за інших...

– Нічого не говори, – муркнула вона. – Нічого не говори і йди вже. Я теж іду. Мені треба швидко почати молитися.

* * *

Наступного дня вони прибули у Штольц.

---

* *«Минає слава» (лат.), частина сентенції «Sic transit gloria mundi» – «Так минає слава світу».*

РОЗДІЛ ЧОТИРНАДЦЯТИЙ,

у якому в замку Штольц з'ясовуються різні речі. У тому числі й той факт, що в усьому винні, по черзі: підступність жінок і Вольфрам Панневіц.

Ян фон Біберштайн, пан на замку Штольц, був схожий на свого брата Ульріха, як близнюк. Усі знали, що пан на Штольці значно молодший від пана на Фридланді, але це не впадало в очі. Зумовлював це вигляд лицарів, воістину гомерівський: зріст титанів, постава героїв, плечі гідні Аякса. До того ж, щоб уже повністю вичерпати гомерівські порівняння, обличчя і грецькі носи обох панів Біберштайнів негайно наводили на гадку про Агамемнона Атрида, володаря Мікен. Поважного, гордовитого, вельможного, шляхетного – але який цього дня мав не найкращий настрій.

Ян фон Біберштайн чекав на них у замковій зброярні – палаті з високим склепінням, пронизливо холодній і просмородженій залізяччям.

Він явно був не в найкращому гуморі.

– Усім вийти! – закомандував він, як тільки переступив поріг, голосом, від якого задрижали рогатини та глевії у стояках під стінами. – Тут будуть обговорюватися приватні та сімейні справи! Усім вийти, я сказав! Вас, пані чашникова, це не стосується, звичайно ж. Твоя, пані чашникова, особа нам приємна, а присутність бажана.

Зелена Дама легко кивнула головою, поправила манжет жестом, що свідчив про помірну зацікавленість. Рейневан не повірив. Вона була зацікавлена. Мабуть, навіть дуже.

Пан на Штольці склав руки на грудях. Може, випадково, але він став так, що повішений на стіні щит з червоним рогом опинився у нього просто над головою.

– Диявол, либонь, – промовив він, дивлячись на Рейневана так, як міг би дивитися Поліфем на Одіссея та його товаришів. – Диявол, либонь, спокусив мене їхати до Зембиць на турнір, тоді, у день Різдва Богородиці. Диявол був у цьому замішаний, поза сумнівом. Якби не пекельні сили, не сталися б усі ці нещастя. Я ніколи про тебе не почув би. Не знав би, що ти існуєш. Не мусив би завдавати собі стільки клопоту, щоби ти нарешті перестав існувати.

Він на хвилину замовк. Рейневан був тихо. Навіть дихав тихо.

– Одні кажуть, – вів далі Біберштайн, – що ти скривдив мою доньку з помсти, з гніву на мене. Вроцлавський єпископ, який зволив приділити увагу цій справі, розповідає усім, що з гуситських і єретицьких підбурювань, аби мене як католика ущемити. А зембицький князь Ян стверджує, що ти виродок і що такою є твоя злочинна натура. Подейкують також, що ти з дияволом у змові й що диявол жертви тобі підсуває. Мені, щиро кажучи, однаково, але суто з цікавості: як воно насправді? Відповідай, коли я запитую!

Рейневан раптом збагнув, що він повністю й абсолютно забув текст промови на свій захист, яку заздалегідь склав для цієї нагоди, і яка мала, як передбачалося, затьмарити Сократову. Він збагнув це з почуттям, близьким до жаху.

– Я не збираюся... – у те, щоб голос хоч якось звучав, він вклав усі свої сили. – Я не збираюся брехати чи оббілювати себе. Я несу відповідальність за... За те, що сталося. За наслідки... Панна Катажина і я... Пане Яне, правда, що я завинив. Але я не злочинець, мене очорнили у ваших очах. У тому, що сталося між мною і Катажиною... У цьому не було злих намірів. Клянуся могилою матері, ні злих намірів, ні злочинного задуму. Усе сталося силою випадку...

– Випадку, – повільно повторив Біберштайн. – Дозволь-но, хай вгадаю: ти оце йдеш собі без злих намірів, повертаєшся, припустімо, з корчми додому. Ніченька темна, хоч око виколи. У темряві силою випадку на тебе наскакує моя дочка – і трах, зовсім випадково

настромлюється на твій праник, який стирчить у тебе з ширінки. Так було? Якщо саме так, то в моїх очах ти розгрішений.

– Я готовий, – Рейневан набрав повітря в легені, – відшкодувати...

– Похвально, що готовий. Бо ж і відшкодуєш. Ще сьогодні.

– Я готовий узяти панну Катажину за жону.

– О! – Біберштайн повернув голову до Зеленої Дами, зануреної, здавалося, у споглядання власних нігтів. – Чуєте, пані, пані чашникова? Він готовий узяти! А я, як припускаю, повинен на таке dictum почати нетямитися від щастя? Що в байстряти буде батько, а в Касі – чоловік? Йому що, ніхто не пояснив ситуації? Того, що мені досить пальцем кивнути, як тут з'явиться черга із сорока охочих? Що я, Біберштайн, можу чоловіками для Біберштайнівни перебирати, як захочу? Послухай-но, шмаркачу. Як на чоловіка моєї Каськи, ти не виконуєш умов. Ти вигнанець. Ти єретик. А якби цього було мало, ти цілковитий голяк. Жебрак. Так-так, Ян Зембицький конфіскував у вас, Беляв, усю батьківщину. За зраду та єретицтво.

– А понад усе, – пан на Штольці підвищив голос, – потрібен приклад. Щоби був досить переконливий. Такий, щоб про нього говорили по всьому Шльонську. Такий, щоб надовго запам'ятали. Коли бракує страшних прикладів, коли злочини минаються безкарно, суспільство деморалізується. Я маю рацію?

Ніхто не заперечив. Ян Біберштайн підійшов, зазирнув Рейневанові в очі.

– Я довго розмірковував, – сказав він цілком спокійним голосом, – що я з тобою зроблю, коли нарешті тебе схоплю. Я трохи вивчив питання. Не применшуватиму стародавньої історії, та найбільш повчальною виявилася новітня історія. Отож у дев'ятнадцятому році, якихось вісім років тому, чеські католицькі пани, злапавши чашників, страчували їх вигадливими способами, просто-таки змагаючись один з одним в ідеях. Як я це оцінив би, пальма першості належиться пану Янові Швіговському з Ризмберка. Отож якомусь упійманому гуситові пан Швіговський

наказав напхати в пельку і в горлянку пороху, а потім цей порох підпалити. Очевидці стверджують, що під час вибуху полум'я і дим бухнули в єретика аж із заду [30].

– Коли я про це почув, – вів далі Біберштайн, відверто насолоджуючись виразом Рейневанового обличчя, – мене осяяло. Я вже знав, що накажу з тобою зробити. Але я піду далі, ніж пан Швіговський. Набивши вщерть порохом, накажу запхати тобі в дупу свинцеву кулю і виміряю, на яку відстань вона вистрелить. Такий постріл з дупи повинен заспокоїти як мої батьківські почуття, так і цікавість дослідника. Як ти гадаєш?

– Мушу також не без задоволення дати тобі знати, – продовжив він, не чекаючи відповіді, – що страшенно жорстоко поведуся з тобою і після смерті. Сам я вважав це ідіотизмом і зайвим клопотом, але мій капелан наполіг. Ти єретик, тому я не ховатиму твої останків у посвяченій землі, а накажу викинути їх десь у полі, на поживу воронам. Позаяк, якщо я добре запам'ятав, quibus viventibus non communicavimus mortuis communicare non possumus [31].

– Я у ваших руках, пане Біберштайн, – смиренність допомогла Рейневанові зібрати рештки відваги. – Відданий на вашу ласку й неласку. Вчините зі мною, яка буде ваша воля. Захочете по-звірячому – хто вас стримає? А може, ви страхаєте мене стратою, бо сподіваєтеся, що я почну скиглити і просити помилування? Отож ні, пане Яне. Я шляхтич. І я не принижуся в очах батька панни, яку кохаю.

– Гарно сказано, – холодно оцінив пан на Штольці. – Гарно і сміливо. Ти знову викликаєш у мені цікавість дослідника: на скільки вистачить цієї сміливості? Ну, не тратьмо часу, порох і куля чекають. У тебе є якесь останнє бажання?

– Я хотів би побачити панну Катажину.

– Ах! А що ще? Трахнути її на прощання?

– І свого сина. Ти не можеш мені цього заборонити, пане Яне.

– Можу. І забороняю.

– Я її кохаю!

– Цьому ми зараз зарадимо.

– Пане Яне, – озвалася Зелена Дама, а тембр її голосу викликав у пам'яті різні речі, в тому числі мед. – Вияви великодушність. Вияви лицарство, прикладів якого в новітній історії теж не бракує. Навіть чеські католицькі пани виконували, гадаю, останні бажання гуситів, перш ніж набити їх порохом. Виконай бажання панича з Беляви, пане Яне. Я хотіла б зазначити, що брак прикладів великодушності деморалізує суспільство не менше, ніж зайва поблажливість. Крім того, я за нього прошу.

– І це переважує, – схилив голову Ян Біберштайн. – Це переважує, пані. Тож нехай так буде. Гей! Челядь!

Пан на Штольці дав накази, прислужники побігли їх виконувати. Після нестерпно затяжного очікування рипнули двері. До зброярні зайшли дві жінки. І одна дитина. Хлопчик. Рейневан відчув, як його заливає гаряча хвиля, а кров б'є в обличчя. Він також зловив себе на тому, що мимоволі роззявляє рота. Рейневан зціпив щелепи, бо не хотів виглядати, як остовпілий кретин. Він не був впевнений щодо ефекту. Мабуть, він виглядав як остовпілий кретин. Бо так почувався.

Одна з жінок була матроною, друга – молодою дівчиною, а різниця у віці і вражаюча схожість не залишали сумнівів – це були мати і донька. Неважко було з'ясувати й родовід їх обох, особливо тому, хто – як Рейневан – колись був вислухав лекцію про типові спадкові риси жінок і дівчат з найбільш знатних шльонських родів, лекції, яку колись дала була пані Формоза фон Кроссіг у раубрітерському замку Бодак. Як матрона, так і дівчина були досить низького зросту й досить присадкуваті, широкі в стегнах, як Погожельки, жінки з роду Погожелів, які з давніх-давен влилися в рід Біберштайнів. Так само і маленькі, кирпаті густо обсипані ластовинням носи неспростовно свідчили про те, що в їхніх жилах тече кров Погожелів.

Матрони Рейневан не знав і ніколи не бачив. Дівчину бачив. Колись. Один раз. Хлопчик, який чіплявся за її спідницю, мав світлі очі, пухкі рученята, золотисті кучерики на голівці і взагалі

виглядав, мов маленький дурник – інакше кажучи: як маленький, гарненький, товстий і веснянкуватий херувимчик. Рейневан поняття не мав, від кого ця врода. І, загалом, його це мало обходило.

На згадані вище спостереження та думки, опис яких потребував цих кількох речень, Рейневанові вистачило однієї миті. Оскільки, згідно з найбільш ученими астрономами того часу, година – hora – поділялася на puncta, momenta, unciae та atomi, можна визнати, що ці думки зайняли Рейневанові не більше ніж одну унцію та тридцять атомів [32].

Приблизно стільки ж унцій та атомів потребував на те, щоби проаналізувати ситуацію, пан Ян Біберштайн. Його обличчя небезпечно потемніло, гомерівські брови грізно нахмурилися, грецький ніс насупився, вуса зловісно настовбурчилися. Дідусем внучати-янголяти був, як виходило, старий лютий диявол. Бо саме старого лютого диявола нагадував у цей момент пан на Штольці. Так схоже, що хоч бери та відразу малюй на фресці в костелі.

– Не та панна, – ствердив він факт, а коли говорив, у його горлі рокотіло, як у лева. – Виходить, що це зовсім не та панна. Виходить, що хтось намагається зробити з мене дурня.

– Пані жоно, – його голос задвигтів у зброярні, ніби віз, навантажений порожніми трунами. – Будь ласкава забрати дочку до жіночих палат. І звернутися до її глузду. У той спосіб, який вважатимеш відповідним, причому я, якщо можна, раджу березову різку на голу задницю. До досягнення результату, тобто до моменту отримання відомостей. Як уже ці відомості матимеш, дорога пані жоно, і зможеш поділитися ними зі мною, покажися мені на очі. Ані раніше, ані з іншою метою показуватися не намагайся.

Матрона трохи зблідла, але тільки зробила кніксен, не писнувши й слова. Рейневан упіймав її погляд, коли вона тягнула дочку за білий рукавчик, що визирав з-під зеленої котарди. Це не був надто доброзичливий погляд. Донька – Катажина Біберштайн – теж глянула. Крізь сльози. У погляді був докір. І жаль. Про

що вона жаліла, чим докоряла, він міг лише здогадуватися. Але не хотів. Його це перестало цікавити. Його перестала цікавити особа Катажини фон Біберштайн. Усі його думки були спрямовані до іншої особи. Про яку, як він раптом собі усвідомив, він нічого не знав. Крім імені, яке вже зміг відгадати.

Коли жінки вийшли разом із хлоп'ям, Ян фон Біберштайн вилаявся. Потім вилаявся ще раз.

– Nec cras, nec heri, nunquam ne credas mulieri*, – пробурчав він. – Звідки у вас, жінках, стільки віроломства? Пані чашникова?

– Ми підступні, – Зелена Дама усміхнулася своєю убивчо чарівною усмішкою демониці. – Ми непрості. Бо ми доньки Єви. Адже нас було створено начебто з кривого ребра.

– Це ти сказала.

– Однак, – Зелена Дама глянула на Рейневана з-під вій, – хоч може здаватися інакше, нас не так легко збити з пуття. І звести. З часів райського саду нам трапляється, це факт, поступатися зміям. Але ніколи – жовтопузам**

– Що це мало би означати?

– Я загадка. Відгадай мене, пане Яне.

Блиск в очах Яна Біберштайна зник так само швидко, як з'явився.

– Вельмишановна пані чашникова, – він сильніше, ніж доти, підкреслив титул, – зволить бути пустотливою. А нам тут не до фіглів. Правда, пане з Беляви? Чи я помиляюся? Може, тобі весело? Може, тобі здається, що ти вже викрутився? Як вугор вислизнув з халепи? Далеко ще до цього, ой, далеко. Що не ти моїй Касьці дитину зробив, твоя взяла. Але ж ти напав на неї по-розбійницькому, тільки за це тебе варто було б почетвертувати. Або, позаяк єретик єси, єпископові видати, нехай тебе у Вроцлаві на багатті засмажить... Ти, може, хотіла щось сказати, пані? Чи мені здалося?

– Тобі здалося.

---

* *Ні завтра, ні вчора, ніколи не вір жінці (лат.).*

** *Жовтопуз (Pseudopus apodus) – вид безногих ящірок.*

Рипнули двері, до зброярні ввійшла матрона. Без чіпця. Трохи почервоніла. Задихана, гойдаючи бюстом.

– О! – втішився пан Ян. – Так швидко вдалося?

Їймость Біберштайнова подивилася на чоловіка з поблажливою зверхністю, наблизилася, щось довго шептала на вухо. Чим довше шептала, тим більше панові Яну розпромінювалося обличчя.

– Ага! – вигукнув він нарешті, розпромінений до краю. – Молодий Вольфрам Панневіц! Ну, душею клянуся! Сходиться! Волочився по Голеньовських лісах, бавився в мандрівного лицаря! Видно, наткнувся на неї, коли вона від скарбничка в бір утекла... Ну, сто рогатих чортів! Та я ж пам'ятаю! А як-то потім сюди наїжджав, пам'ятаєш, жоно, як-то очима стріляв, червонів і слинився... Подарунки привозив! Ну! Але женитися охоти не було! То тепер буде. Бо це непогана партія, пані жоно, зовсім непогана. Зараз-таки їду до Гомолі, до старого пана Панневіца, побалакаємо, двоє батьків, про витівки наших нащадків. Побалакаємо про честь...

Він обірвав, глянув на Зелену Даму і Рейневана, немовби здивований, що вони ще тут. Нахмурився.

– Я повинен...

– Нічого не повинен, – різко перебила Зелена Дама. – Тепер справою займаюся я. Забираю його і зразу ж від'їжджаю.

– Не заночуєш, пані? До Шенау шмат дороги...

– Від'їжджаю зараз. Бувай, пане Яне.

* * *

Зелена Дама поспішала й змушувала поспішати свій кортеж. Вони прямували на північ, у бік скель та узгір'їв. Їхали поспіхом, перед очима в них був затягнутий імлою масив Шленжі, а за спиною темно-сині Рихлеби та Єсьоники. Рейневан їхав на кінці кортежу, не дуже усвідомлюючи, куди й навіщо. Він ще не охолов.

Однак поїздка не тривала довго. Зелена Дама раптом дала наказ зупинитися. Кивнула Рейневанові, щоб той їхав за нею.

Біля підніжжя пагорба стояв камінний покутний хрест. Зазвичай такі хрести викликали в Рейневана якісь асоціації, схиляли до роздумів. Тепер хрест нічого не викликав і ні до чого не схилив.

– Злазь.

Він послухався. Вона стояла перед ним, вітер шарпав її плащем, обліплював фігуру.

– Тут ми розстанемося, – сказала вона. – Я їду до Стшеліна, а звідти додому, до Шенау. Твоє товариство небажане. Розумієш? Давай собі раду сам.

Він кивнув. Вона підійшла, зблизька подивилася йому в очі. На хвилю. Потім відвела погляд.

– Ти звів мою доньку, негіднику, – тихо сказала вона. – А я... Я, замість того, щоб дати тобі тепер по лиці і виявити зневагу, повинна червоніти. І подумки бути тобі вдячною за... Ти знаєш, за що. А, ти теж червонієш. Добре. Хоч якась розрада. Нікчемна, але все-таки.

Вона закусила губу.

– Я Агнеса де Апольда. Дружина чашника Бертольда Апольди. Мати Ютти де Апольда.

– Я здогадався.

– Краще пізно, ніж ніколи.

– Мені цікаво, коли ти здогадалася.

– Раніше. Але годі про це.

– Фортуна до тебе прихильна, – продовжила вона. Ти просто-таки класичний приклад улюбленця долі. Але перестань спокушати лихо. Утікай. Зникни зі Шльонська, найкраще – назавжди. Ти тут у небезпеці. Біберштайн був не єдиним твоїм ворогом, у тебе їх багато. Рано чи пізно котрийсь із них упіймає тебе і покінчить з тобою.

– Я повинен залишитися, – він закусив губу. – Не виїду, поки не зустрінуся...

– З моєю донькою, так? – вона небезпечно примружила очі. – Я забороняю тобі це. Мені прикро, але я не погоджуся на цей зв'язок. Ти не є для Ютти гідною партією. Ян Зембицький

справді позбавив тебе усього і все відібрав. Але я не настільки користолюбна, як Біберштайн, пережила б і вбогого зятя, багатого тільки серцем, нехай любов тріумфує в низькій халупці. Але я не дозволю доньці зв'язатися з переслідуваним вигнанцем. Ти сам, якщо маєш хоч трохи порядності, а я ж знаю, що маєш, не допустиш, щоб твої вороги твоїми слідами добралися до неї. Не наразиш її на небезпеку і шкоду. Підтвердь.

– Підтверджую. Але я хотів би...

– Не хочи, – негайно перебила вона. – Це не має сенсу. Забудь про неї. І дозволь їй забути. Минуло вже два роки, хлопче. Я знаю, що тобі це заболить, але скажу: час має велику здатність виліковувати. Стріла Амура, буває, застрягає глибоко. Але й такі рани з часом загоюються, якщо їх не роз'ятрювати. Вона забуде. Може, вже забула. Я говорю це не для того, щоб робити тобі боляче. Навпаки: щоб тобі полегшало. Тебе гризе думка про відповідальність, про обов'язок. Про борг. У тебе нема ніяких боргів, Рейнмаре. Ти вільний від зобов'язань. Може, я буду прозаїчна до болю, але що тут поетизувати? Те, що ви переспали, – це епізод, який не має значення.

Він не відповів. Вона підійшла до нього, дуже близько.

– Зустріч з тобою... – шепнула вона, обережно торкаючись його щоки. – Зустріч з тобою була приємною. Я буду її пам'ятати. Але я не хотіла би вже ніколи з тобою зустрітися. І бачити тебе. Ніколи і ніде. Це зрозуміло? Відповідай.

– Зрозуміло.

– На той випадок, якби тобі щось зайшло в голову, знай: Ютти нема в Щенау. Вона виїхала. Розпитування тамтешніх і навколишніх нічого не дасть: ніхто не знає місця її перебування. Ти зрозумів?

– Зрозумів.

– То прощавай.

РОЗДІЛ П'ЯТНАДЦЯТИЙ,

у якому Рейневан – завдяки одному анархістові – зустрічається нарешті зі своєю коханою.

Корчмарка, яка проходила повз нього, запитально поглянула, показала очима на порожній кухоль. Рейневан рухом голови відмовився. З нього вже було досить, зрештою, пиво було не найкраще. Відверто кажучи, було паршиве. Як і їжа, яку тут подавали. Той факт, що тут усе-таки зупинялося чимало постояльців, можна було пояснювати виключно відсутністю конкуренції. Сам Рейневан зупинився тут, у Цепловодах, бо довідався, що наступний трактир буде аж у Пшежечині, біля вроцлавського гостинця. Але до Пшежечина була миля з гаком, а вже починало смеркатися.

«Мені потрібна чиясь допомога», – подумав він.

Уже майже годину він аналізував ситуацію і намагався розробити якийсь розумний план дій. І за кожним разом доходив висновку, що без допомоги він небагато вдіє.

Після розставання з Агнесою де Апольда, Зеленою Дамою, подолавши пригніченість, у яку його ввігнали її слова, він поїхав до Повойовиць. Те, що він там застав, викликало пригніченість іще більшу. Управляючому, якого князь Ян Зембицький поставив над конфіскованим у Петерліна маєтком, вистачило неповні два роки, щоб перетворити славну і процвітаючу сукновальню на цілковиту руїну. Нікодемус Фербрюгген, фламандський майстер фарбування, виїхав, як виявилося, до Великопольщі, бо не міг знести цькування. Рахунок князя Яна поповнювався. «Настане час, – скреготнув зубами Рейневан, – настане час розплати, милостивий князю. Час давати звіт. І платити за рахунками.

Однак наразі мені потрібна допомога. Без допомоги я тут небагато вдію».

У кутку, схилившись над кухлями, сиділи двоє непримітних чоловіків. Одягнені вони були просто і вбого, але занадто чисто як на звичайних вагабондів, крім того, на їхніх обличчях не було того тавра, що його залишає вічне недоїдання. Один мав дуже кущисті брови, другий – рум'яне і лискуче обличчя. Обидва носили каптури. Обидва, як помітив Рейневан, часто – надто часто – зиркали в його бік.

«Мені потрібна допомога. До кого звернутися? До каноніка Отто Беесса? Треба було б їхати до Вроцлава, а це ризиковано.»

До Бжега, до святодухівців? Навряд чи вони його пам'ятають, п'ять років минуло відтоді, як він працював у госпісі. Крім того, Біркарт Грелленорт може мати очі й вуха і там. То, може, їхати до Свидниці? Юстус Шоттель і Шимон Унгер, знайомі Шарлея з друкарні на Крашевицькій, напевне його пам'ятають: він чотири дні допомагав їм із сороміцькими малюнками і гравюрами.

«Це, мабуть, найкращий план, – подумав він. – Шарлей і Самсон, які шукатимуть мене у Шльонську, – а шукатимуть неодмінно, – напевне зазирнуть до друкарні. До того часу я затаюся там, обміркую інші плани, у тому числі...

У тому числі план, як потайки наблизитися до Ніколетти».

Двоє чоловіків з кутка тихо розмовляли, перехилившись над столом і наблизивши голови в каптурах. Вони впродовж уже досить тривалого часу ані разу не глянули в бік Рейневана. «Може, мені здавалося? – подумав він. – Може, це вже підозріливість, яка межує з хворобою? Я вже всюди вишукую і вбачаю шпиків. От хоч би й тепер, цей високий типчик біля шинквасу, смуглявий і темноволосий, схожий на мандрівного челядника, крадькома мене розглядає. Мені здається, що розглядає.»

«Отже, до Свидниці», – вирішив він, встаючи й кидаючи на стіл кілька монет. З тих, якими його обдарувала Зелена Дама. До Свидниці, через Рихбах. На коні, якого йому дала Зелена Дама.

Вийшовши з задимленого приміщення, він вдихнув вечірнє листопадове повітря, в якому вже відчувався бореїв подмух

зими – з віщуванням морозу й заметілей. «Дванадцяте листопада, – подумав він, один день після святого Мартіна. Через три тижні почнеться адвент. Ще через чотири буде Різдво». Він трохи постояв, дивлячись на небо, що його захід сонця розмалював вогнисто-пурпуровими смугами.

«Вирушу на самому світанку, – вирішив він, входячи в провулок і прямуючи до стайні, в якій він залишив коня і в якій збирався ночувати. – Якщо не зволікатиму, встигну до Свидниці, перш ніж замкнуть ворота...»

Він спіткнувся. Об тіло. На землі, біля самого порогу халупи, лежав чоловік. Він розпізнав його тої ж миті. Це був один із тих, які сиділи в кутку, той, що мав кущисті брови. Тепер, коли каптур і шапка впали, було видно тонзуру, виголену глибоко, аж до тонкого вінчика волосся над вухами. Він лежав у калюжі крові. Його горло було перерізане від вуха до вуха.

Стріла з арбалета лупнула в балку над його головою з такою силою, що аж солома посипалася з дашка. Рейневан відскочив, зіщулився, друга стріла вбилася у побілену стіну біля самого його лиця, присипавши його вапняним пилом. Він кинувся панічно втікати; побачивши ліворуч чорну прірву провулку, без вагання у неї вскочив. Біля його вуха проспівало оперення наступної стріли.

Він перескочив якісь бочки, якусь купу гною, влетів у галерею. І тут зіштовхнувся з кимсь. Так сильно, що обидва впали.

Той інший схопився першим. Це був другий із тих, що сиділи в кутку, той, який мав лискуче обличчя. Рейневан схопив грубе поліно з купи під стіною, примірився до удару.

– Ні! – крикнув чоловічок з тонзурою, впираючись спиною в стіну. – Ні! Я не...

Захарчав, ригнув кров'ю. Не впав, повиснув. З-під його підборіддя стирчала стріла, яка прибила його до балок. Рейневан не чув свисту. Зіщулився і побіг у провулок.

– Гей! Стій!

Він зупинився так різко, що аж проїхався по слизькій траві, прямо під копита коня. Свого власного коня. Гнідка від Зеленої Дами, віжки якого тепер тримав високий смаглявий тип, який виглядав як мандрівний челядник.

– У сідло, – хрипко скомандував він, всовуючи йому до рук віжки. – У сідло, Рейневане з Беляви. На тракт! І не зупиняйся.

– Хто ти?

– Ніхто. Їдь! Риссю!

Він послухався.

* * *

Він не від'їхав далеко, ніч була непроглядно темна й страшенно холодна. Натрапивши біля дороги стіг, Рейневан глибоко зарився в сіно. Він клацав зубами. Від холоду і від страху.

У Цепловодах хтось замахнувся на його життя. Хтось намагався його вбити. Хто? Біберштейн, краще все обміркувавши?

Головорізи князя Яна, до якого могли дійти вісті? Слуги єпископа? Інквізиція? Ким були люди з виголеними тонзурами, які спостерігали за ним у постоялому дворі? І чому їх убили. Ким був тип з виглядом челядника, який його врятував?

Він губився у здогадах. Заснув, цілком розгублений.

* * *

На світанку Рейневана розбудив холод, а остаточно його вирвало зі сну калатання дзвонів. Зовсім, як виявилося, недалеких. Коли він випорпався зі стогу й роздивився, помітив міські стіни і вежі. Краєвид був знайомий. Містом, яке він розглядав в туманному та містичному ранковому світлі, була Нємча – Рейневан ходив тут до шкіл, здобував знання та куштував різок.

Він в'їхав у місто серед групки подорожніх. Зголоднілий, він орієнтувався радше на кухонні запахи, однак юрма, що заполо-

нила вулиці, потягла його із собою в бік ринку. Ринок був повний людей, які стояли щільно, голова до голови.

– Страчувати когось будуть, – переконано заявив перший же, кого Рейневан запитав про причину збіговиська, кремезний чолов'яга в шкіряному фартуху. – Певно, колесуватимуть.

– Або на палю саджати, – облизала губи худа жінка в запасці, на вигляд селянка.

– Милостиню буцімто роздаватимуть.

– І відпусти будуть, не задурно, але, кажуть, дешево. То ж таки єпископські попи приїхали. Із самого Вроцлава!

На помості ешафоту, що височів над юрмою, стояли чотири особи: двоє ченців у домініканських рясах, вбраний у чорне чоловік, на вигляд чиновник, і присадкуватий солдат у капаліні й червоно-жовтій туніці, вдягненій на панцир. Один із домініканців виступав, раз по раз картинним жестом здіймаючи руки. Рейневан прислухався.

– Руйнує ця мерзенна чеська єресь увесь порядок! Проголошує злі та підступні вчення про святі таїнства! Заперечує подружжя. Звертаючи погляд до тілесних утіх та звірячої хтивості, повалює всі узи законів та весь громадський лад, за допомогою якого стримуються злочини. А понад усе, прагнучи католицької крові, наказує кожного, хто з її хибами не згоден, зі звірячою жорстокістю вбивати і палити, одним губи та носи обтинати, іншим – руки й члени, інших четвертувати та на різні способи мучити. Образи Ісуса Христа, його святої родительки та інших святих нищити й на осквернення видавати...

– Коли милостиню давати будете, га? – заволав хтось із натовпу. Солдат на ешафоті випростався, взявся в боки зі злою гримасою на обличчі. Крикуна втихомирили.

– Щоби краще висвітлити вам вадливість справи, люди добрі, – промовив тим часом чорний чиновник, – щоб вам очі на гидоту чеської єресі розкрити, тут буде зачитаний лист, який упав з

неба. Він упав з небес у місті Вроцлаві, перед самим собором, а написаний рукою Ісуса Христа, Господа нашого, амінь.

По натовпу полетів молитовний шепіт, люди хрестилися, штовхаючи ліктями сусідів. Виникло деяке сум'яття. Рейневан почав пропихатися, щоб вийти з тисняви. З нього було досить.

На ешафоті другий з домініканців розгорнув пергамент.

– О ви, грішники та нечестивці, – проникливо прочитав він, – наближається вам кінець. Я терпеливий, але якщо з чеським єретицтвом не порвете, якщо Церкву-матір ображати будете, прокляну вас на віки вічні. Зішлю на вас град, вогонь, блискавиці й бурі, щоб згинули ваші труди, знищу ваші виноградники та заберу у вас усіх ваших овець. Каратиму вас поганим повітрям, введу вас у велику нужду. Отож нагадую вам і забороняю дослухатися до гусів, єресіархів, схизматиків та інших курвих синів, слуг Сатани. А хто відступиться, той не побачить життя вічного, а в домі його народяться діти сліпі, глухі...

– Шахрайство! – гучним басом закричав хтось із юрми. – Попівська махльована брехня! Не вірте в це, браття, люди добрі! Не довіряйте єпископським пройдисвітам!

Солдат з ешафота підбіг до краю, прокричав накази, вказуючи на місце, з якого кричали. По натовпу прокотилися хвилі, коли в нього вдерлися алебардники, розпихаючи людей ратищами. Рейневан зупинився. Починало ставати весело.

– Матір'ю, – викрикнув хтось із зовсім протилежного кінця площі, голосом, який здався Рейневанові знайомим. – Матір'ю називає себе ця римська церква! А є змієм найлютішим, котрий труту на християнство пролив, коли хрест жорстокий проти Чехії воздвигнув кривавими руками, а підкупленими устами хрестовий похід проти праведних християн оголосив! Повна брехні попівська неправедність хоче вбити в Чехії безсмертну правду Божу, яка самого Бога має за примножувача та захисника! А хто на правду Божу руку піднімає – тому смерть і муки пекельні!

Чиновник з ешафота віддав накази, показав рукою, до того, хто кричав, стали продиратися крізь тисняву сумні солдати в чорних куртках.

– Рим – продажна дівка! – заревів хтось басом із зовсім нового місця. – Папа – антихрист!

– Римська курія, – пролунав подібний бас, але з зовсім іншого боку, – це шайка злодіїв! Не священики вони, а грішні лотри!

Бренькнула лютня, і добре знайомий Рейневанові голос заспівав голосно і дзвінко:

Правда – річ Христова,
Лжа – антихристова.
Правду попи таять,
Людям олжу баять,
Бо правди ся боять [33]!

Люди почали сміятися, підхоплювати пісеньку. Алебардники і сумні металися в різних напрямках, матюкалися, штурхали і лупили ратищами, прочісували площу в пошуках крикунів. Марно.

У Рейневана були більші шанси. Він знав, кого шукати.

* * *

– Помагай Боже, Тибальде Раабе.

На звук слів голіард аж підскочив, гримнувся спиною в перегородку, налякавши коня, який стояв за нею. Кінь брикнув копитом у стіні стайні, захропів, інші коні підхопили хропіння.

– Панич Рейнмар... – Тибальд Раабе уже зміг вдихнути, але блідість ніяк не сходила з його щік. – Панич Рейнмар! У Шльонську? Очам не вірю!

– Я його знаю, – сказав супутник голіарда, карлик у каптурі. – Я його вже бачив. Два роки тому, на Гороховій горі, на зльоті з нагоди свята Мабон. Або, як ви говорите, aequinoctium* З гарною панною був. Виходить, це свій.

* *Рівнодення (лат.).*

Він стягнув каптур. Рейневан мимоволі зітхнув.

Яйцеподібну і видовжену голову істоти – щодо того, що це не була людина, сумнівів бути не могло – прикрашала щетинка рудуватого волосся, жорсткого, як їжачі колючки. Картину доповнював ніс, загнутий, як у папи на гуситській листівці, і витрішкуваті, порізані червоними жилками очі. І вуха. Великі вуха. Настільки великі, що слово «колосальні» саме просилося на язик.

Покруч зареготав, видно, радий з того, яке справив враження.

– Я – мамун, – похвалився він. – Не кажи, що не чув.

– Чув. Тільки що, на ринку. А отже, правда те, що про вас говорять...

– Що ми можемо довільно спрямовувати звук? – мамун відкрив рота, але його басовитий голос пролунав з-за спини Рейневана, який аж підскочив від несподіванки.

– Звичайно, можемо, – мамун радісно всміхнувся, а голос долинув звідкись збоку, з-за кінських стійл. – Для нас це завиграшки.

– У давні часи ми заманювали в цей спосіб подорожніх у болота, – говорило далі створіння, а його голос долинав щоразу з інших місць: з-за стіни, з-під скирти соломи, з горища. – Для розваги. Тепер теж заманюємо, але рідше, бо нам розваги набридли, скільки можна, до бісової мами. Але вміння часом може придатися...

– Я побачив і почув.

– Ходімо вип'ємо чого-небудь, – запропонував Тибальд Раабе.

Рейневан ковтнув слину. Мамун зареготав, натягнув на голову тісний каптур.

– Нема чого боятися, – посміхаючись пояснив голіард. – У нас це відпрацьовано. Якщо хтось дивується, ми кажемо, що він – чужоземець. Прибув здалеку.

– Зі Жмуді, – карлик висякався, витер ніс манжетою. – Тибальд навіть придумав мені жмудську кликуху. Насправді мене

звати Малевольт, Йон Малевольт. Але на людях він називає мене Бразаускасом.

* * *

Корчмар поставив на стіл черговий дзбан, черговий раз зацікавлено подивився на мамуна.

– Як воно там у вас, на тій Жмуді? – не втримався він. – Теж така дорожнеча?

– Ще гірша, – серйозно відповів Йон Малевольт. – За звичайнісінького собі ведмедя правлять уже п'ятнадцять грошів. Я би переселився у ваші краї назовсім, але тутки троха занадто розводять трунки.

Корчмар відійшов, ніщо не вказувало на те, що він зрозумів натяк. Тибальд Раабе чухав голову. Він саме вислухав Рейневановi розповіді. Зосереджено, ані разу не перебиваючи. Здавалося, він поринув у спогади.

– Дорогий Рейнмаре, – сказав він нарешті, облишивши дратівливу манеру титулувати його «паничем». – Якщо ти чекаєш від мене поради, то вона буде просто-таки банально проста. Утікай зі Шльонська. Я застеріг би тебе, що в тебе тут багато ворогів, але ж ти й сам прекрасно про це знаєш. Це ж через них ти тут, хіба ні? Тож послухайся доброї поради: утікай до Чехії. Твої вороги трошечки занадто могутні, щоби ти міг їм зашкодити.

– Справді?

– На жаль, так, – голіард проникливо подивився на нього, майже прошив поглядом. – Особливо ж Ян, зембицький князь, – це трохи зависоко, як на тебе. Я знаю, що він заграбав твій маєток, я бачив, як він змарнував сукновальню пана Петра. І досить багато знаю про обставини смерті Аделі Стерчевої, щоб здогадатися, які в тебе наміри. І раджу: облиш їх. Для князя Яна твоя помста – це, вибач за порівняння, так, якби пес на сонце гавкав.

– Надто поспішні висновки, – Рейневан вихилив кубок вина, яке й справді було трохи засильно розведене водою. – Надто пос-

пішні, Тибальде. А може, в мене у Шльонську інші завдання та справи, інша місія? Ти хотів би мене від цього відмовити? Ти? Після того, що я бачив сьогодні на нємчинському ринку?

Мамун зареготав.

– А гарно було, га? – вишкірив він нерівні зуби. – Гасали в юрмі, як лягаві, крутилися, чисто тобі гівно в ополонці...

– Така робота, – Тибальд Раабе був серйозніший. – Агітація – важлива річ. А Малевольт, як ти бачив, співпрацює зі мною, допомагає мені. Підтримує нашу справу. Поділяє переконання.

– О! – зацікавився Рейневан. – У питанні вчень Вікліфа і Гуса? Ліквідації верховенства папи? Причастя sub utrague specie та модифікації богослужіння? Необхідності реформи Церкви?

– Ні, – перебив мамун. – Нічого такого. Я не ідіот, а тільки ідіот може вірити, що вашу Церкву можна реформувати. Однак я підтримую будь-які революційні рухи та пориви. Бо мета – ніщо, а рух – усе. Треба зрушити з фундаменту будівлю світу. Викликати хаос і сум'яття! Анархія – мати порядку, курва мать. Хай упаде старий порядок, нехай згорить дощенту! А на дні попелу залишиться іскристий діамант, зоря вічної перемоги!*

– Розумію!

– Якраз. Корчмарю! Вина!

* * *

Корчмар, як на диво, очевидно, взяв близько до серця Малевольтові шпильки, бо почав подавати не настільки розведене вино. Результату не довелося довго чекати – мамун, який вдавав із себе жмудина, захропів, спершись об стіну. Позаяк же й корчма опустіла, Рейневан вирішив, що настав час порозмовляти відверто.

– Мені потрібне місце, де я міг би сховатися, Тибальде. Причому радше на тривалий час, ніж на короткий. До Wynachten**. Може, довше.

* *В останньому реченні мамун Малевольт цитує вірш польського поета Кипріяна Норвіда (1821 – 1883) «Саме для того».*

Wynachten (нім. діал. від Weihnachten) – Різдво (25 грудня).

Тибальд Раабе запитально підняв брови, тож Рейневан, не чекаючи більш промовистого спонукання, переказав йому те, що сталося в Цєпловодах. Не оминаючи подробиць.

– Ти маєш у Шльонську численних ворогів, – узагальнив, не відкривши нічого нового, голіард. – На твоєму місці я б не переховувався, а драпав звідси, де і перець не росте. А принаймні до Чехії. Ти не розглядав таку концепцію?

– Я повинен... гм-м... залишитися, – Рейневан сховав очі, не дуже впевнений щодо того, як багато йому дозволено відкрити. Але Тибальд Раабе був усе-таки стріляний горобець.

– Розумію, – багатозначно підморгнув він. – Маємо накази, га? Я знав, що Неплах зуміє тебе використати. Сподівався цього. Сподівався цього й Урбан Горн. Горн теж здогадується, про що в цьому всьому йдеться.

– А про що йдеться, якщо можна запитати?

– Про Фогельзанг.

– Що таке Фогельзанг?

– Гм-м, кхем... – Тибальд Раабе несподівано закашляв, заклопотано почухав носа. – Не знаю, чи я можу тобі це розповідати. Раз ти запитуєш, значить, Флютик тобі не сказав. Та й мені здається, що для тебе буде краще, якщо не знатимеш.

– Що таке Фогельзанг?

* * *

– У 1423 році, – пояснив Гжегож Гейнче Лукашеві Божичку, який уважно слухав, – Ян Жижка наказав створити групи для спеціальних завдань, які мали бути вислані за межі Чехії, на ворожу територію, куди Жижка вже тоді планував перенести боротьбу за Чашу. Групи мали діяти в глибокій конспірації, абсолютно незалежно від звичайних шпигунських мереж. Єдиним їхнім завданням було підготувати ґрунт для планованих агресивних вилазок на сусідні країни. Вони повинні були підтримати таборитів під

час рейду диверсіями, саботажем, актами терору, поширенням паніки. Такі групи виникли і були розіслані. До Ракус, до Баварії, в Угорщину, в Лужицю, у Саксонію. І до Шльонська, звичайно ж. Шльонська група отримала криптонім...

– Фогельзанг... – шепнув Божичко.

* * *

– Фогельзанг, – підтвердив Тибальд Раабе. – Як я казав, група отримала накази виключно від верховного головнокомандувача. Контакт підтримувався за посередництвом спеціальних зв'язкових. Сталося так, що зв'язковий Фогельзангу загинув. Його було вбито. І тоді контакт обірвався. Фогельзанг просто зник. Пояснення напрошувалося саме: група побоювалася зради. Кожен новий зв'язковий, який з'являвся, міг бути підставним провокатором, таку підозру посилювала хвиля арештів, яка прокотилася створеними Фогельзангом сітками і підгрупами. Неплах довго роздумував над тим, кого послати. Кому Фогельзанг повірить і довіриться.

– І надумав, – покивав головою Рейневан. – Бо це Петерлін був зв'язковим цього Фогельзангу. Правда?

– Правда.

– Неплах вважає, що цей глибоко законспірований Фогельзанг відкриється мені? Тільки тому, що Петерлін був моїм братом?

– Хоч і невеликий, але такий шанс є, – серйозно підтвердив голіард. – А Флютик у відчаї. Відомо, що Прокоп Голий вже давно планує рейд на Шльонськ. Прокоп дуже розраховує на Фогельзанг, враховує його у своїй стратегії. Він повинен знати, чи Фогельзанг...

– Чи Фогельзанг не зрадив, – закінчив осяяний Рейневан. – Групу могли розкрити, її членів могли схопити й перевербувати. Якщо зв'язковий, який шукає контакту, провалиться... Тобто якщо я провалюся, якщо мене впіймають і стратять, зраду буде доведено. Я маю рацію?

– Маєш. І що ти тепер скажеш на мою пораду? Поставишся до неї серйозно і даси драла, поки цілий?

– Ні.

– Тебе підставляють під удар. А ти дозволяєш себе підставити. Наче останній йолоп.

– Важливою є справа, – сказав після тривалої мовчанки Рейневан, а голос його був урочистий, як у єпископа на день Тіла Господнього.

– Що?

– Найважливішою є наша справа, – повторив він, а його голос був твердий, як могильний камінь. – Коли йдеться про добро справи, індивіди значення не мають. Якщо завдяки цьому велика справа Чаші має просунутися на крок до перемоги, якщо це має бути камінь у фундамент нашого остаточного тріумфу... То я готовий пожертвувати собою.

– Давно вже, – сказав мамун, який, як виявилося, зовсім не спав, – давно вже я не чув нічого настільки ж дурного.

* * *

А татусько мій був хурман,
Весь зарібок ніс до курви.
А я кращу вдачу маю:
Що зароблю – пропиваю!

Мешканці села Мечники понуро дивилися на трьох їздців, які похитувалися в сідлах. Той, котрий співав, акомпануючи собі на лютні, носив червону шапку з рогами, з-під неї визирало сиве і неохайне волосся. Одним із його супутників був симпатичний молодик, другим – несимпатичний карлик в тісному каптурі. Карлик був, як виглядало, найбільш п'яним з усіх трьох. Він мало не падав з коня, ревів басом, свистів на пальцях, чіплявся до дівчат. Мужики мали розлючені міни, але не підходили, бійки не починали. Той, що був у червоній шапці, мав на поясі корд і виглядав серйозно. Несимпатичний карлик поплескував по підвішеній на

луці сідла несимпатичній палиці, товстіший кінець якої був солідно обкутий залізом і мав залізного-таки шпичака. Мужики не могли знати, що ця палка – це славетний фламандський гудендаг, зброя, з якою французькі лицарі дуже дошкульно колись познайомилися під Куртре, під Роозебеке, під Касселем та в інших битвах і сутичках. Але мужикам було досить і самого вигляду.

* * *

– Не так голосно, панове, – гикнув симпатичний молодик. – Не так голосно. Треба пам'ятати про засади конспірації.

– Конспірації-срації, – прокоментував нетверезим басом карлик у каптурі. – Їдьмо! Гей, Раабе! І де ж той твій начебто знаменитий трактир? Їдемо та й їдемо, а в горлі пересихає!

– Ще якусь гону, – захитався в сідлі сивий у рогатій шапці. – Ще гону... Або зо дві гони... У дорогу! Піджени-но коня, Рейнмаре з Беляви!

– Тибальде... Nomina sunt odiosa...* Конспірація...

– Ет!

Моя мамця була праля,
Та не прала.
Що хто виправ і повісив,
Забирала...

Карлик у каптурі протяжно зригнув.

– У дорогу! – заревів він басом, поплескуючи підвішений біля сідла гудендаг. – У дорогу, панове шляхта! А ви чого витріщилися, сільські телепні? Хами? Свинопаси?

Мешканці поселення Граувайде дивилися похмуро.

* * *

Коли настала пора, яку називають nox intempesta**, а монастирське село Гдземєж окутала і взяла в безроздільне володарюван-

* *Nomina sunt odiosa – імена небажані (лат.), тобто «імен краще не називати».*

** *Найглибша ніч, коли завмирає життя (лат.).*

ня непроникна й чорна темрява, до слабо освітленого постоялого двору «Під дзвінком» підкралися двоє людей. Обидва були вбрані в чорні куртки, облягаючі, але такі, що не сковували рухів. Голови й обличчя обох були закутані в чорні хустки.

Вони обійшли трактир, знайшли на задвірку вхід до кухні, безшумно пробралися досередини. Сховавшись у темряві під сходами, дослухалися до нетвердих голосів, які все ще, незважаючи на пізню годину, долинали з кімнати для гостей на другому поверсі.

«П'яні в дим», – жестами дав знати один із вбраних у чорне другому. «Тим краще, – відповів другий, також користуючись умовною абеткою знаків. – Я чую тільки два голоси.»

Перший якийсь час прислухався. «Трубадур і карлик, – просигналив він. – Наша взяла. П'янющий провокатор спить у кімнаті поруч. До роботи!»

Вони обережно піднялися сходами. Тепер вони виразно чули голоси співрозмовників, а головно один голос, не надто виразний монолог басом. З кімнатки поруч долинало розмірене і голосне хропіння. У руках вбраних у чорне чоловіків з'явилася зброя. Перший видобув лицарську мізерикордію. Другий швидким рухом розкрив наваху – складаний ніж з вузьким і гострим як бритва клинком, улюблену зброю андалузьких циган.

За поданим знаком вони увірвалися в кімнатку, обидва тигрячими стрибками скочили на лежанку, причавили і придушили периною людину, яка там спала. Обидва одночасно встромили ножі. Обидва одночасно зрозуміли, що їх обдурено.

Але було вже пізно.

Перший дістав гудендагом у потилицю і звалився, як дерево під сокирою лісоруба. Другого повалив удар точеної ніжки стола, завданий не знати звідки. Обидва впали, але все ще були притомні, звивалися на підлозі, як черв'яки, дряпали дошки. Доти, доки удари гудендага не повибивали цього з їхніх голів.

– Обережно, Малевольт, – почули вони, перш ніж провалилися в ніщо. – Не повбивай їх.

– Нема чого боятися! Ще тільки разочок лупну, і фертик.

* * *

Один зі зв'язаних мав волосся світле, як солома, такі самі брови і вії, таку саму щетину на широкому і виступаючому підборідді. Другий, старший, сильно лисів. Жоден не озвався ні словом, не видав ні звуку. Вони сиділи, зв'язані, спершись спиною на стіну, і тупо дивилися прямо перед собою. Їхні обличчя були мертві, застиглі, без сліду емоції. Вони мусили би бути хоч трохи здивовані, ошелешені – от хоч би й тим, що, попри звуки п'янки, жоден з їхніх переможців не є нетверезим. Тим, що звуки долинали з місця, в якому нікого не було, тим, що на них чекали, що вони потрапили в детально обдуману й налаштовану пастку. Вони мали би бути здивовані. Може, й були. Але не виявляли цього. Тільки часом мигтіння свічки змушувало їхні мертві очі оживати. Але це була тільки ілюзія.

Рейневан сидів на лежанці, дивився і мовчав. Мамун ховався в кутку, спираючись на гудендаг. Тибальд Раабе бавився навахою, розкриваючи і закриваючи її.

– Я тебе знаю, – голіард перший порушив затяжну мовчанку, показавши ножем на лисіючого. – Тебе звати Якуб Ольбрам. Ти орендуєш у генриківських цистерціанців млин під Лагевниками. Цікаво, тебе всі вважали стукачем, який доносить абатові. Це що було – прикриття? Бо, як бачу, ти не тільки доносити вмієш. Перед потаємним убивством також не зупиняєшся.

Лисіючий індивід не відреагував. Він навіть не подивився на того, хто говорить, здавалося, взагалі не почув його слів. Тибальд Раабе з тріском розкрив наваху і залишив її розкритою.

– Тут неподалік є озерце, – обернувся він до Рейневана. – Там на дні намулу на сажень. Ніхто ніколи їх не знайде.

– Про свою місію можеш забути, – серйозно додав він. – Ти знайшов Фогельзанг. От тільки це вже не Фогельзанг. Це шайка злодюг, готових убивати, захищаючи свою злодійську здобич. Не розумієш? Групі було передано величезні кошти. Величезні гроші на організацію сіток і диверсійних груп, на підготування «спеціальних операцій». Вони ці гроші присвоїли, розтратили їх. Вони знають, що на них чекає, коли це розкриється, а Флютик їх знайде, тому так уникали контакту. Тепер впали в паніку, стали небезпечними. Це вони, ніхто інший, вчинили замах на тебе в Цепловодах. Тому раджу: ніякого жалю. Камінь на шию – і в ставок.

На обличчях обох зв'язаних не з'явилася навіть тінь емоції, у мертвих очах не показався навіть слід життя. Рейневан встав, вийняв з руки голіарда наваху.

– Хто стріляв у мене з арбалета в Цепловодах? Хто вбив ченців? Ви?

Ані сліду реакції. Рейневан нахилився, розрізав пута. Спочатку одному, потім другому. Кинув їм ніж під ноги.

– Ви вільні, – сухо заявив він. – Можете йти.

– Ти робиш помилку, – сказав Тибальд Раабе.

– Дуже дурну, – додав з кутка мамун.

– Я, – Рейневан ніби їх і не чув, – Рейнмар з Беляви. Брат добре вам колись відомого Петера з Беляви. Я служу тій самій справі, якій колись служив Петер. Мешкаю тут, «Під срібним дзвінком». Я мешкатиму тут цілий тиждень. Якщо тут з'явиться Інквізиція або люди єпископа, інформація про це потрапить у Чехію. Якщо якось уночі я загину від рук таємних убивць, інформація про це потрапить у Чехію. Прокоп знатиме, що на Фогельзанг не можна розраховувати, бо Фогельзангу вже нема.

– Якщо ж, – продовжив він, помовчавши, – те, що говорить Тибальд, – правда, то постарайтеся добре використати ці сім днів. Перш ніж мине тиждень, я не пошлю до Чехії ніяких звісток. Вам

цього має вистачити, за такий час можна далеко заїхати. Неплах однаково вас знайде, рано чи пізно, але це вже справа його і ваша. Мене це не цікавить. А тепер забирайтеся звідси.

Звільнені дивилися на нього, але так, ніби дивилися на предмет, на річ, до того ж цілком їм байдужу. Їхні очі були мертві й порожні. Вони не промовили ні слова, не видали ні звуку. Просто вийшли.

Довго панувала мовчанка.

– Поглянь-но лише на нього, Раабе, – порушив тишу Йон Малевольт. – Цікаво, він же зовсім не схожий на ідіота. Наскільки оманливою буває зовнішність.

– Коли в гуситів уже буде свій папа, – додав Тибальд Раабе, – він муситиме оголосити тебе святим, Рейнмаре. Якщо він цього не зробить, то виявиться невдячним поцом.

* * *

Рейневан мешкав «Під срібним дзвінком» упродовж тижня. Удень він сидів з арбалетом на колінах, а вночі дрімав з ножем під подушкою. Він був сам: Тибальд Раабе і мамун Малеволт виїхали і сховалися. «Надто великий ризик, – пояснювали вони. – Коли щось станеться, краще бути подалі». Однак нічого не сталося. Ніхто не прибув, щоб заарештувати або вбити Рейневана. Шанси стати мучеником танули із кожним днем.

Двадцятого листопада з'явився Тибальд Раабе. З новинами й чутками. Якуб Ольбрам з-під Лагевників зник. Пропав, наче у воду канув. Очевидно, він добре використав наданий йому Рейневаном тиждень зволікання.

– Протягом семи днів, – заявив голіард, – можна добратися до Любека, а звідти кораблем хоч би й на кінець світу. Коротше кажучи: Фогельзангу нема, про Фогельзанг можна забути, на Фогельзангу можна покласти хрест. Треба донести про це Прокопові. Негайно. Більше нема на що чекати.

– Щоб бути цілком упевненими, почекаймо все-таки, – попросив Рейневан. – Ще тиждень. А краще – півтора...

* * *

Однак сам Рейневан уже втратив надію, настільки, що перестав просиджувати «Під дзвінком» і вбивати нудьгу читанням «Horologium sapientiae» Генріха Сузо – твору, що його залишив у трактирі один бакалавр, який не міг розплатитися за їжу та напої інакше. Вранці він сідлав коня і від'їжджав. Досить часто поглядав у бік Бжега. У бік села Шенау, маєтку чашника Бертольда Апольди. Зелена Дама стверджувала, що Ніколетти в Шенау нема, але може б то самому перевірити?

Тибальд, який заїжджав до Гдзємежа дедалі частіше, досить легко його розкусив і розшифрував. Він не дав збути себе відмовками, примусив Рейневана звіритися. Вислухавши, спохмурнів.

– Такі речі, – заявив він, – погано закінчуються. Ти ледве виплутався з афери з однією дівкою, ледве чудом вислизнув з лап Біберштайна, і вже прешся в наступну халепу. Це може тобі дорого коштувати, паничу. Чашник Апольда не дасть собі плюнути в кашу, а єпископ і Грелленорт теж уміють додати два до двох, під Шенау на тебе вже можуть чигати. Може чигати Ян Зембицький. Бо про тебе вже багато говорять у Шльонську.

– Багато говорять? Як це?

– Чутки ходять, – відповів голіард. – Не виключено, що хтось навмисне їх розпускає. У Зембицях князь Ян подвоїв охорону, придворний астролог начебто попередив його про можливий замах. У місті прямо говорять про якогось месника, про помсту за Аделю. Широко коментують таємні вбивства, скоєні в Цепловодах. Луною повертається справа нападу на збирача податків. Різні дивні люди з'являються і ставлять різні дивні запитання.

– Одним словом, – підсумував Тибальд Раабе, – від ескапад по Шльонську розумніше буде відмовитися. Особливо ж у бік

Шенау. Фогельзангу нема, але в тебе, Рейнмаре, все ще є у Шльонську завдання, яке ти повинен виконати. Перед Wynachten можеш очікувати посланця від Флютика. Будуть важливі справи, які треба буде вирішити, краще, щоб ти їх не завалив. А якщо завалиш і розкриється, що це сталося через твої зальоти і залицяння, відповіси головою. А голови шкода.

Тибальд виїхав. А Рейневан, який іще досі не прийняв остаточного рішення, тепер почав безперервно думати про Ніколетту.

* * *

Двадцять восьмого листопада з'явився в Гдзємежі Йон Малевольт, мамун-анархіст. З досить несподіваною пропозицією. У навколишніх борах, заявив він, багатозначно підморгуючи та облизуючись, мешкають дві лісові відьми, молоді, кругленькі та симпатичні, які мають великі потреби і зневажають моногамію. А до того ж готують прекрасний бігос* Він, Малевольт, саме вибирається до відьом зі світським візитом, а вдвох, як-то кажуть, завжди веселіше. Побачивши, що Рейневан зітхає, вагається і взагалі щось крутить, мамун замовив пляшечку потрійного меду й став його випитувати.

– Значить, ти закоханий, – підсумував він те, про що дізнався, длубаючись нігтем у зубах. – Обожнюєш, тужно стогнеш і всихаєш, до того ж цілком непродуктивно. Річ ніби й не нова, особливо у вас, людей, вам це, здається, навіть подобається, а ваші поети, як виглядає, двох рим без чогось подібного не годні зліпити. Але ж ти – Толедо, брате. Для чого, запитую я тебе, існує любовна магія? Для чого існує philia?

– Було би принизливо і для мене, і для неї, якби я намагався схилити її до себе за допомогою philia.

– Важливий результат, юначе, результат! Це, врешті-решт, питання статевого потягу, який заспокоюють зазвичай у той спосіб,

* *Польська народна страва з тушкованої капусти з різними видами копченого м'яса.*

що, вибач за прості слова, вставляють те, що треба, в те, що треба. Не кривися! Іншого способу нема, Природа не передбачила. Ну, але якщо ти такий праведний, такий preux chevalier*, то я не наполягаю. Приверни її до себе класичним способом. Начаруй взимку квіти, дюжину троянд, придбай у містечку двадцять тістечок з лакрицею – і гайда в зальоти.

– Штука в тому, що... Що я, перш за все, навіть не знаю, де її шукати.

– Тю! – мамун стукнув себе в коліно. – Та цю проблему ми вирішимо на раз-два! Знайти кохану особу? Дурничка. Знадобиться тільки трішечки магії. Вставай, ходімо.

– Я до відьом не поїду.

– Тобі ж гірше, і чорт з тобою. А я поїду, поїм бігосу... Гм-м... А найважливіше – привезу компоненти для заклинання... Я скоро повернуся, візьмемося до діла. Щоб не витрачати часу, накресли тут на підлозі Схеву.

– Тобто Четверту Пентаграму Венери?

– Бачу, ти тямиш у справі. Інскрипції також знаєш?

– Елогім і Ель Гебіль гебрейським письмом, Схії, Елі, Аїб абеткою малахімів.

– Браво. Добре, я поїхав. Чекай мене... Що у нас сьогодні за день?

– Двадцять восьме листопада. П'ятниця перед першою неділею адвенту.

– От у неділю мене і чекай.

* * *

Мамун дотримав слова й терміну. Тридцятого листопада, у першу неділю адвенту, з'явився, причому з самого ранку. Він відразу взявся до діла. Критично оглянув накреслену Рейневаном пентаграму, перевірив інскрипції, кивком дав знати, що все, на

* *Доблесний лицар (фр.).*

його погляд, правильно. Поставив і запалив у кутах свічки з червоного воску, витрусив із торби компоненти, переважно пучки трав. Прикріпив на тринозі малесеньку залізну мисочку.

– Я думав, – не витримав Рейневан, – що ти скористаєшся магією Старшого Народу. Вашою власною.

– Я скористаюся нею.

– Але ж Четверта пентаграма Венери – це канон магії людей.

– А звідки, як ти думаєш, – випростався Малевольт, – люди взяли свої магічні канони? Винайшли їх?

– А проте...

– А проте, – перебив мамун, насипаючи в мисочку сіль, трави і порошки, – ми поєднаємо те, що треба, з тим, що треба. Людські Таємні Знання мені також відомі. Я навчався.

– Де? Як?

– У Болонії і в Павії. А як? Нормально. А ти що думав? Ага, розумію. Мій вигляд. Тебе це дивує, га? Ну, то я тобі скажу: хто дуже хоче, той доскоче. Головне – мислити позитивно.

– Дочекаємося ще й того, – зітхнув Рейневан, – що в університети почнуть приймати дівчат...

– Тут ти дрібку перебільшуєш, – кисло оцінив мамун. – Дівчат в університетах ми не дочекаємося, хоч би й сто років чекали. А шкода, щиро кажучи. Але баста, досить фантазувати, берімося до конкретних речей... До біса... Десь подівся мій флакончик із кров'ю... О, знайшовся.

– Кров? Малевольте? Чорна магія? Навіщо?

– Для захисту. Перш ніж почнемо Схеву, треба захиститися.

– Від чого?

– А як по-твоєму? Від загрози!

– Якої?

– Входячи в астрал і торкаючись ефіру, – терпляче, як дитині, пояснив мамун, – ми ризикуємо. Відкриваємося. Стаємо легкою ціллю для malocchio, лихого ока. Не можна входити в астрал без

підстрахування. Я навчився цього в Ломбардії, в дівчат зі Стрегерії. Починаймо, шкода часу. Повторюй за мною.

На сході Самаель, Габріель, Віонарай,
На заході Анаель, Бурхат, Суцератос.
З півночі Аіель, Аквіель, Масагаріель,
З півдня Харсіель, Уріель, Нароміель...

Полум'я свічок пульсувало. Прискав червоний віск.

* * *

Про те, що сховано в катакомбах під костелом Святого Матвія, не знав ніхто, навіть найстарші та найбільш бувалі мешканці Вроцлава. Про те, що знаходиться за якихось пару сажнів під підлогою нефу, не знали навіть хрестоносці з Червоною Зіркою, яким належав цей костел і які щодня по цій підлозі ступали. Якщо точніше: з-поміж хрестоносців секрет знали тільки двоє. Двоє з групи семи госпітальєрів, які служили Стінолазові та були його інформаторами. Ці двоє втаємничених знали прихований вхід, знали магічний пароль, за яким цей вхід відкривався. Обидва, будучи адептами таємних знань, знали і Таїни. Їхнім завданням було підтримувати occultum у порядку й асистувати Стінолазові – як аколіти* – під час вівісекцій, некромантських дослідів та демонічних кон'юрацій.

Сьогодні Стінолазові асистував тільки один. Другий хворів. Або симулював, щоби не мусити асистувати.

Крипту заливало мертвотне світло кільканадцяти свічок і мерехтливе інфернальне палахкотіння вугілля, яке горіло на великій тринозі. Стінолаз, у чорних шатах з каптуром, стояв перед обкладеним книгами пюпітром, перегортаючи сторінки «Некрономікона» Абдула Альхазреда. Поруч лежали інші, не менш відомі та потужні магічні гримуари: «Ars Notoria», «Le-

* *Аколіт (з гр. akoluthos – супроводжуючий) – помічник; також клірик, який отримав останні з т. зв. нижчих свячень.*

megeton», «Arbatel», «Picatrix», а також «Liber Juratus» авторства Гонорія Фіванця, книга сумнозвісна і така небезпечна, що мало хто наважувався використовувати вміщені в ній заклинання та формули.

На блоці граніту, що займав середину приміщення, великому і пласкому, як катафалк, лежав кістяк. Властиво, це був навіть не кістяк, а тільки складені у відповідну форму окремі кості людського скелета: череп, лопатки, ребра, таз, плечові, променеві, стегнові і гомілкові кості. Скелет був неповний, бракувало багатьох дрібних кісток стіп, зап'ястя і пальців, кількох шийних і поперекових хребців, десь загубилася права ключиця. Усі кості були чорні, деякі – сильно обвуглені. Госпітальєр, який асистував як аколіт, знав, що рештки належали одному францисканцю, п'ять років тому спаленому живцем за єресь та чари. Госпітальєр особисто вигрібав з попелу, збирав, упорядковував та складав кості, власноручно, щоби знайти найменші з них, просіював холодний попіл багаття крізь сито.

Стінолас відійшов від пюпітра, став над мармуровим столом, над розгорнутим сувоєм чистого пергаменту. Підтягнувши рукави чорних шат, підняв руки. У правій руці він тримав чарівну паличку, виготовлену з тисової гілки.

– Veritas lux via, – почав він спокійно, просто-таки покірно схилений над пергаментом, – et vita omnium creaturarum, vivifica me. Yecologos, Matharihon, Secromagnol, Secromehal. Veritas lux via, vivifica me.

Можна було би заприсягнутися, що над криптою пролетів вихор. Полум'я свічок замиготіло, раптом бухнув вогонь на тринозі. Тіні на стінах і на склепінні набрали фантастичних форм. Стінолаз випростався, різким рухом розпростер руки.

– Conjuro et confirmo super vos, Belethol et Corphandonos, et vos Heortahonos et Hacaphagon, in nomine Adonay, Adonay, Adonay, Eie, Eie, Eie, Ya, Ya, qui apparuis monte Sinai, cum glorificatione

regis Adonay, Saday, Zebaoth, Anathay, Ya, Ya, Ya, Marinata, Abim, Jeia, per nomen stellae, quae est Mars, et per quae est Saturnus, et per quae est Luciferus, et per nomina omnia praedicta, super vos conjuro, Rubiphaton, Simulaton, Usor, Dilapidator, Dentor, Divorator, Seductor, Seminator, ut pro me labores!

Вогонь вистрілював вибухами, тіні танцювали. На чистому й незайманому досі пергаменті раптом почали появлятися ієрогліфи, символи, сиглі та знаки. Спочатку вони були бліді, але швидко чорніли.

– Helos, Resiphaga, Iozihon, – рецитував Стінолаз, повторюючи рухами чарівної палички фігури, які з'являлися. – Ythetendyn, Thahonos, Micemya. Nelos, Behebos, Belhores. Et diabulus stet a dextris.

Госпітальєр задрижав. Він упізнавав жести та формули. Настільки, щоб могти вгадати, що метр Ґрелленорт накладає на когось страшне закляття, чари, здатні на відстані вразити вибрану особу слабкістю, хворобою, паралічем, навіть смертю. Однак не було часу ні на переляк, ні на те, щоби проаналізувати, кого ж саме метр вибрав собі за жертву. Стінолаз нетерплячим жестом простягнув руку. Аколіт швидко витягнув з дерев'яної клітки і подав йому білу голубку.

Стінолаз лагідним доторком заспокоїв птаху, яка тріпотіла. І різким рухом відірвав їй голову. Стискаючи в долонях, вичавлював, немов лимон, просто на occultum, кров бризкала і виписувала на пергаменті заплутані узори.

– Alon, Pion, Dhon, Mibizimi! Et diabulus stet a dextris!

Наступну голубку Стінолаз розірвав, тримаючи її за крило та за ніжку. Іще трьом повідривав голови зубами.

– Shaddai El Chai! Et diabulus stet a dextris!

«Потрібен час, – думав аколіт, – щоб ці чари дійшли туди, куди їх посилають. Але коли вже дійдуть, то людині, яка є ціллю, настане кінець.»

Пір'я і пух кружляли по крипті, згорали у полум'я, з теплим повітрям піднімалися під склепіння. Стінолаз виплюнув пір'їнки, які поприлипали до замазаних кров'ю губів, поклав чарівну паличку на мокрому від крові пергаменті.

– Rtsa-brgyud-blama-gsum-gyaaaal! – завив він. – Baib-kaa-sngags-ting-adsin-rgyaaai! Покажи мені його! Знайди його! Убий його!

На очах враженого аколіта, якому, як-не-як, уже чимало довелося бачити, обвуглений кістяк на катафалку почало оточувати червонувате сяйво. Сяйво швидко згущувалося, набирало форми, ставало дедалі більш матеріальним, швидко зодягаючи скелет у світляне тіло. Кармінові вени й артерії з вогню почали звиватися і спірально оплітати обсмалені кості.

– N'ghaa, n'n'ghai-ghaaai! Ia! Ia! Знайди його і вбий його!

Кістяк здригнувся. Ворухнувся. Кості дряпнули граніт катафалку. Клацнув обвугленими зубами чорний череп.

– Shoggog, phthaghn! Ia! Ia! Y-hah, y-nyah! Y-nyah!

* * *

– Шева! Арадія! – Малевольт сипнув на вугілля жменю порошку, судячи з запаху, суміші сушеного полину і соснової глиці. У вогонь, який бухнув, вилив із флакончика кров.

– Арадія! Regina delie streghe! Нехай затьмариться зір того, хто на мене чигає. Нехай страх його охопить. Fiat, fiat, fiat.

– Ея! – мамун вилив на гаряче вугілля три краплі оливи, клацнув пальцями. – Шева! Ея!

Con tre gocciole d'olio,
Оливи краплями трьома
Заклинаю тебе, згинь, згори, malocchio,
Пропади Арадії міццю.
Se la Pellegrina adorerai
Tutto tu otterai!

Полум'я свічок зненацька вистрелило вгору.

* * *

Свічки згасли моментально, наповнивши крипту смородом кіптяви. Вогонь на тринозі втік углиб жару, зачаєний у глибині, тільки тлів. Кістяк на гранітному катафалку з тріскотом розпався на сто чорних, обвуглених кісток і кісточок.

А покритий некромантськими ієрогліфами, залитий кров'ю і обліплений пухом голубок пергамент на пюпітрі раптом запалав живим вогнем, скрутився, почорнів. І розсипався.

Стало страшенно холодно. Магія, яка ще недавно наповнювала крипту, ніби теплий клей, зникла. Абсолютно й безповоротно.

Стінолаз брудно вилаявся.

Госпітальєр зітхнув. Трохи немовби з полегшенням.

Так воно з магією бувало. Траплялися дні, коли ніщо не вдавалося. Коли все псувалося. Коли не залишалося нічого іншого, як тільки дати магії спокій.

* * *

Перш ніж накласти власне любовне заклинання, Малевольт, за звичаєм Старших Рас, одягнув на голову вінок із засохлого бадилля. Він виглядав у ньому так кумедно, що Рейневан ледве зберіг серйозність.

Саме любовне заклинання було на диво простим: мамун обмежився тим, що покропив пентаграму екстрактом тирличу і, здається, геліотропу. Кинув на розжарене вугілля кілька соснових голок, насипав на них дрібку розтертого листя чорниці. Кілька разів клацнув пальцями, засвистів. І те, й інше було типове для Старшої Магії. Однак коли він розпочав інвокацію, то скористався віршем із Пісні Пісень:

– Pone me ut signaculum super cor tuum ut signaculum super brachium tuum quia fortis est ut mors.* Ісмай! Ісмай! Мати Сонця, тіло

* *Пісня Пісень, 8; 6.*

якої біліше від молока зірок! Elementorum omnium domina, Пані Творення, Годувальнице Світу! Regina delle streghe!

Una cosa voglio vedere,
Una cosa di amore
O vento, o acqua, o fiore!
Serpe strisciare, rana cantare
Ti prego di non mi abbandonare [34]!

* * *

– Дивися, – шепнув Малевольт. – Дивися, Рейневане.

У легенькій імлі, яка піднялася над пентаграмою, щось ворухнулося, задрижало, затанцювало мозаїкою мерехтливих відблисків. Рейневан нахилився, напружив погляд. Протягом однієї короткої миті йому здавалося, що він бачить жінку, високу, чорноволосу, з очима як зорі, зі знаком півмісяця на чолі, вбрану в взірчасту сукню, яка мінилася численними відтінками то білого, то міді, то пурпуру. Перш ніж він остаточно збагнув, на кого дивиться, видиво зникло, але присутність Матері Всесвіту все ще була відчутною. Легенька імла над пентаграмою згустилася. А потім знову просвітліла – і він побачив те, що хотів побачити.

– Ніколетта!

Здавалося, що вона його почула, різко повела головою. На ній був ковпак з хутряною облямівкою, гаптована курточка, навколо шиї – вовняна шаль. За її спиною він бачив сто білостовбурних безлистих беріз. А за березами – стіну. Будинок. Замок? Станицю? Храм?

А потім усе зникло. Зовсім, повністю й остаточно.

– Я знаю, де це, – сказав мамун, перш ніж Рейневан почав нарікати. – Я впізнав місце.

– То кажи!

Мамун сказав. Він іще не закінчив говорити, а Рейневан уже мчав до стайні сідлати коня.

* * *

Видиво не обманювало. Він побачив її на тлі білостовбурних беріз, ще біліших через те, що вони охоплювали край бору, чорну стару дубину. Її сива кобила ступала поволі, обережно ставила ноги в глибокому снігу. Він пришпорив коня, під'їхав ближче. Кобила заіржала, його гнідий жеребець відповів.

– Ніколетто.

– Рейнмаре.

На ній був чоловічий одяг: ватована, гаптована узорами куртка з бобровим коміром, рукавиці для їзди верхи, грубі, зроблені з фарбованої вовни braccae, тобто ногавиці, високі чоботи. Ковпачок з хутряною облямівкою був надягнутий поверх шовкової підвійки, яка закривала щоки і шию ззаду, крім того, шия була кілька разів обмотана вовняною шаллю з вільно відкинутим на плече кінцем – на кшталт чоловічої ліріпіпи.

– Ти наслав на мене чари, чарівниче, – холодно сказала вона. – Я це відчувала. Приїхати сюди мене змусила якась сила. Я не могла опиратися. Ти чарував, признайся.

– Чарував, Ніколетто.

– Мене звати Ютта. Ютта де Апольда.

Він пам'ятав її інакшою. На перший погляд, нічого нібито не змінилося: ні обличчя, овальне, як у Мадонни Кампена, ні високе чоло, ні правильні дуги брів, ні злегка задертий ніс, ані лінія вуст. Ані вираз обличчя, оманливо дитячий. Змінилися очі. А може, зовсім не змінилися, може, те, що він помічав у них тепер, було там завжди? Захована в бірюзово-блакитній глибині холодна розважливість, розважливість і загадка, яка чекає на розгадку, таємниця, яка чекає на те, щоб її розкрити. Речі, які він уже бачив. В очах майже ідентично блакитних і так само холодних. В очах її матері. Зеленої Дами.

Він під'їхав ще ближче. Коні фиркали, пара з їхніх ніздрів змішувалася.

– Я рада бачити тебе при здоров'ї, Рейнмаре.

– Я радий бачити тебе при здоров'ї... Ютто. Це дуже гарне ім'я. Шкода, що ти так довго приховувала його від мене.

– А хіба ти, – вона підняла брови, – коли-небудь запитав у мене, як мене звати?

– Як я міг? Я ж плутав тебе з іншою особою. Ти обдурила мене.

– Ти сам себе обдурив, – вона поглянула йому просто в очі. – Тебе обдурила мрія. Може, ти потай прагнув, щоб я була іншою? Під час викрадення це ж ти, ти сам, власним пальцем показав своїм дружкам на мене як на Біберштайнівну.

– Я хотів... – він натягнув віжки. – Я мусив уберегти вас від...

– Отож-бо, – підхопила вона. – То що я мала тоді зробити? Заперечити? Відкрити твоїм дружкам-розбійникам, хто насправді є хто? Каську ти бачив, вона мало не вмерла від страху. Я воліла сама дати себе викрасти...

– І далі мене обдурювати. На Гороховій горі ти й оком не змигнула, коли я називав тебе Катажиною. Тобі було зручніше бути інкогніто. Ти воліла, щоб я нічого про тебе не знав. Обдурила мене, обдурила Біберштайна, обдурила всіх...

– Обдурювала, бо мусила, – вона закусила губу, опустила очі. – Ти не розумієш цього? Коли вранці я зійшла з Горохової до Франкенштейна, то зустріла купця, вірменина. Він пообіцяв відвезти мене у Штольц. І за самим містом, очам не вірячи, зустрічаю цих двох, Касю Біберштайн і Вольфрама Паннєвіца-молодшого. Їм не довелося нічого говорити, досить було на них подивитися, щоби знати, що тієї ночі не тільки я зазнала... Гм-м... Що не тільки я мала... Гм-м... Цікаві пригоди. Каська панічно боялася батька, Вольфрам свого – ще більше... А я що мала зробити? Розповісти про чари? Про політ попід хмарами на шабаш чарівниць? Ні, для нас обох було краще прикидатися ідіотками і стверджувати, що ми втекли від викрадачів. Я розраховувала,

що від страху перед помстою пана Яна раубрітери втечуть за тридев'ять земель і що правда ніколи вийде на яву. Що ніхто її навіть не буде дошукуватися. Я ж не могла знати, що Кася Біберштайн вагітна...

– І що її ґвалтівником назвуть мене, – закінчив він із гіркотою в голосі. – Ти анітрохи не перейнялася тим фактом, що для мене це означатиме смертний вирок. І ще гіршу, ніж смерть, ганьбу. Заплямовану честь. Ти справжня Юдиф, Ютто. Промовчавши в питанні зґвалтування, ти обійшлася зі мною, як твоя біблійна тезка з Олоферном. Віддала їм мою голову.

– Ти не слухав, що я казала? – вона смикнула віжки. – Очистити тебе від звинувачення у зґвалтуванні означало звинуватити тебе в чаклунстві – думаєш, твоя голова від цього би виграла? Зрештою, мене однаково ніхто не слухав: що значить слово дівчини, яка, як відомо, не має розуму, проти слова лицаря, який складає присягу на розп'ятті? Мене б висміяли, вирішивши, що я страждаю на вапорт і пальпітацію матки. А ти був у безпеці в Чехії, ніхто не міг до тебе там добратися. Принаймні до того часу, коли, як я сподівалася, Вольфрам Панневіц переборе страх і впаде Біберштайнові до ніг, просячи Касиної руки.

– Він досі цього не зробив.

– Бо він нікчема. Світ, виявляється, кишить нікчемами. Переспати з дівчиною кожен готовий наввипередки. А що потім? Підкулити хвоста, ноги на плечі й драла в чужі краї...

– Це в мій город камінь?

– Який ти здогадливий.

– Я писав тобі листи.

– Й адресував їх Катажині Біберштайн. Але й вона жодного не отримала. Часи не сприяють листуванню. Шкода. Я з радістю отримала б звістку, що ти живий. Охоче прочитала би, що ти пишеш... Мій Рейнмаре.

– Моя Ніколет... Ютто... Я кохаю тебе, Ютто.

– Я кохаю тебе, Рейнмаре, – відповіла вона, відвертаючи голову. – Але це нічого не змінює.

– Не змінює?

– Ти приїхав у Шльонськ виключно заради мене? – вона підвищила голос. – Ти кохаєш мене до смерті, прагнеш з'єднатися зі мною, доки й життя? Якщо я погоджуся, усе покинеш, і ми втечемо десь на край світу? Зараз, негайно, так, як стоїмо? Два роки тому, коли я віддалася тобі, я була готова. Але ти боявся. Тепер же, своєю чергою, стане на перешкоді, певно, важлива місія, яку ти повинен виконати. Зізнайся! Ти повинен виконати місію?

– Повинен, – зізнався він, не знати чому червоніючи. – Ця місія справді важлива, обов'язок справді святий. Те, що я роблю, я роблю і для тебе. Для нас. Моя місія змінить картину світу, покращить цей світ, зробить його кращим і красивішим. У такому світі, у справжньому Царстві Божому, коли воно настане, будемо жити, ти і я, жити і кохатися довіку. Я прагну цього, Ютто. Мрію про це.

– Мені майже двадцять років, – сказала вона після довгої мовчанки. – Моїй сестрі – п'ятнадцять, на Трьох Царів вона виходить заміж. Вона дивиться на мене зверхньо, а вважала би несповна розуму, якби відкрилося, що я зовсім е заздрю їй заміжжя, а тим більше – нареченого, приблизно втричі старшого від неї пияка і простака. А може, я справді ненормальна? Може, батько мав рацію, коли забрав у мене і спалив книги Хільдегарди Бінгенської і Кристини Пізанської? Що ж, мій коханий Рейнмаре, якщо так, то виконуй свою місію, воюй за ідеали, шукай Грааль, змінюй і покращуй світ. Ти чоловік, а це чоловічі речі: воювати за мрії, шукати Грааль і покращувати. Я ж повертаюся до монастиря.

– Ютто!

– Не прикидайся здивованим. Так, я зараз перебуваю в монастирі кларисок у Білому Костелі. З власної волі. Коли доведеться вирішувати, що далі, також з власної волі прийму рішення. Наразі я тільки конверса. Та й то не зовсім. Я розмірковую. Про те, що далі...

– Ютто...

– Я ще не закінчила. Я освідчилася тобі в коханні, Рейнмаре, бо я кохаю тебе, кохаю по-справжньому. Отож ти змінюй світ, а я чекатиму. Не маючи, щиро кажучи, альтернативи...

Він не дав їй договорити, перехилився у сідлі і схопив її за талію. Піднявши в обіймах, стягнув з сідла, вирвав ступні зі стремен, вони обоє зсунулися в глибоку кучугуру. Закліпали очима, струшуючи сухий сніг з повік і вій, дивилися одне одному в очі. У втрачений рай і віднайдений рай.

Тремтячими долонями він пестив її куртку, гладив делікатний пушок і дрібну фактуру фаландиша*, упивався виклично різкою шорсткістю квітчастих вишивок, стежив дрижачими пальцями за складками і потовщеннями швів, які мали запах таємниці, гладив пучками, хапав, стискав і пестив збудливо тверді ґудзи і ґудзички, гачки і гачечки, прекрасно таємничі запонки, застібки, пряжки і буклі. Серед зітхань обдаровував ласками грубе сплетіння вовни шалі, яке приємно лоскотало пальці, гладив підвійку, божественну ніжність дорогого турецького кофтиру**. Занурював обличчя в хутро коміра, що розсівало духмяні пахощі Аравії. Ютта нерівно дихала й спазматично постогнувала, напружуючись під його руками, притискалася щокою до стьобаного сукна, а її нігті впивалися в рукави його куртки.

Різким рухом він зняв з неї ковпак, тремтячими пальцями розкутав шаль, яка ув'язнювала шию і була переплетена, ніби змій Йормунганд, нетерпляче відсунув край шовкової підвійки, добрався, немов Марко Поло до Китаю, до її наготи, до нагої шкіри щоки і до розкішно безсоромної наготи вуха, що визирало з-під тканини. Він торкнувся її вуха нетерплячими губами. Ніколетта застогнала, напружилася, обняла його за ватований комір, хижою рукою хапаючи, стискаючи й пестячи слизьку і латунну твердість пряжки його пояса.

---

* *Вовняне голландське сукно.*

** *Дорогий турецький шовк.*

Міцно обнявшись, вони притиснулися вустами у поцілунку, довгому і пристрасному. Дуже довгому і дуже пристрасному.

Ютта зойкнула.

– Мені холодно в зад, – палко дихнула йому прямо у вухо. – Я промокаю від снігу.

Вони піднялися. Ними аж трясло – від холоду і збудження.

– Сонце заходить.

– Заходить.

– Я мушу повертатися.

– Ніколетто... А чи ми не могли б...

– Ні, не могли б, – шепнула вона у відповідь. – Я живу в монастирі, я ж тобі говорила. І почався адвент. Не можна в адвент...

– Але... Але я... Ютто...

– Їдь, Рейнмаре.

* * *

Коли він озирнувся востаннє, вона стояла на узліссі, палаючи світлом сонця, що хилилося до заходу. У цьому сяйві та зимовому блиску, він ствердив це з вражаючою впевненістю, вона вже не була Юттою де Апольда, чашниківною з Шенау, конверсою в кларисок. На узліссі, верхи на сивій кобилі, була богиня. Промениста постать предивної краси, неземна з'ява, divina facies, miranda species* Небесна Венера, володарка стихій. Elementorum omnium domina.**

Він кохав її й обожнював.

---

* *Божественна з лиця, прекрасна з вигляду (лат.).*

** *Володарка стихій (лат.).*

РОЗДІЛ ШІСТНАДЦЯТИЙ,

у якому відбуваються численні зустрічі, розділені друзі знову сходяться, і настає Рік Божий тисяча чотириста двадцять восьмий. Рік, який буде багатим на події.

Він повертався повільно, замислений, втупивши погляд у гриву й дозволивши коневі сонно чалапати в мокрому снігу і на власний розсуд вибирати дорогу. Перетнувши вроцлавський гостинець, він поїхав навпроцки, тією самою дорогою, якою прибув.

Не поспішав, хоча смеркалося, а червона куля сонця вже поволі западала за верхівки дерев.

Кінь пирхнув, копита забарабанили по брусах і дошках. Рейневан різко підняв голову, натягнув повіддя. Він раніше, ніж сподівався, добрався до кладки, що сполучала краї лісового яру, на дні якого шумів і кипів бистрий потік. Кладка була не дуже широка, хистка і досить струхлявіла. Поспішаючи до Ютти, він подолав її верхи. Тепер волів спішитися і тягнути коня, який хропів, за трензелі.

Він був на півдорозі, коли побачив, як з-за буків за кладкою виринає вершник у чорному плащі.

Рейневан похолов. Він інстинктивно озирнувся, хоча про те, щоб завернути коня на кладці, й мріяти не можна було. Інстинкт його не підвів. За спиною в нього теж був вершник. Він скреготнув зубами, подумки проклинаючи власну безтурботність і брак пильності.

До вершника, що стояв навпроти кладки, приєднався ще один. Рейневан міцніше вхопив віжки і мундштук коня, який хропів. Намацав рукоять стилета. І чекав на розвиток подій.

Ті, що заблокували його, теж явно чекали цього розвитку, бо жоден не промовив ні слова й не виконав ніякого жесту. Рейневан

поглянув униз, під місток. Те, що він побачив, йому не сподобалося. Яр був глибокий, а валуни, навколо яких пінилася вода, мали страшенно гострі грані та краї.

– Хто ви? – запитав він, хоча й знав, хто вони. – Що ви від мене хочете?

– Це ти, – сказав той, що стояв ззаду, відкидаючи каптур, – щось хочеш від нас. Час уточнити. що саме. І з чийого наказу.

Рейневан упізнав його відразу. Це був той високий і смуглий, з ніяким обличчям і виглядом мандрівного челядника. Той, який спочатку спостерігав за ним у корчмі в Цепловодах, а потім врятував, подавши коня.

Решта теж відкрили обличчя. Одного з них він теж знав. Це був той білявий з видатним підборіддям, той самий, який два тижні тому вломився вночі до його кімнатки з андалузькою навахою в руці. Третього, худа і кістлява пика якого нагадувала череп скелета, він не знав і ніколи не бачив. Але здогадувався, хто він.

– А де ж четвертий? – запитав він зухвало. – Отой пан Ольбрам чи як його там? Той, котрому «Під дзвінком» не вдалося заколоти мене під час сну?

Череполиций відкинув плащ, що спадав на бік коня, відслонивши заряджений арбалет. Невеликі розміри та естетика виконання свідчили про те, що це мисливська зброя, а не бойова. Такі арбалети поступалися бойовим за дальністю та пробивною силою, але набагато перевищували їх у влучності. Вправний стрілець з такої зброї не промахувався, а з відстані не більше двадцяти кроків влучав у яблуко так само впевнено, як Вільгельм Телль з кантону Урі.

– Я дряпну твого коня, – череполиций ніби читав Рейневанові думки. – Лише дряпну його стрілою. Кінь рвонеться і скине тебе з містка. Твої господарі з Інкізиції, коли знайдуть тій труп на дні яру, з поламаними кістками, вирішать, що це випадок. Просто спишуть на витрати і забудуть.

– Я не служу Інквізиції.

– Мені однаково, кому ти служиш. Я провокатора нюхом чую. Твій сморід долітає аж сюди.

– У мене не менш чуткий ніс! – Рейневан, хоч аж заціпенів від страху, вдавав зухвалого. – А мені тут смердить зрадником, злодієм і розтратником, а до того ж звичайнісіньким розбійником. З мене досить теревенів з тобою. Стріляй, убий мене, продажний лайдаку. Ох і тішить мене думка про те, що зробить з тобою Неплах, коли тебе вхопить.

– Ти трясешся від страху, нишпорко, – сказав блондин. – Кожен нишпорка – боягуз.

Рейневан відпустив трензелі, дістав стилет.

– Увійди на кладку, пане відважний у перевазі, – прогарчав він. – Тут місце якраз для двох! Ну ж бо, ставай! Чи, може, ти носиш цей іспанський ніж тільки проти тих, хто спить?

Череполиций опустив арбалет, сухо засміявся. Смуглий челядник завторив, за мить зареготав і блондин.

– Один в один, – сказав він. – Викапаний брат.

– Викапаний брат, – повторив череполиций. – Під'їдь до нас, Рейнмаре з Беляви, брате Петера з Беляви. Ми хочемо потиснути тобі правицю, Рейневане, брате нашого бойового друга, незабутнього Петерліна.

Рейневан стягнув хропучого коня з кладки. Вираз його обличчя був бойовий, а дрижання колін він стримував. Череполиций потиснув йому руку, ляснув по плечу. Зблизька було видно його надзвичайну худорбу, просто-таки скелетну комплекцію.

– Вибач нам зайву пильність, – сказав він. – Нас неї навчило життя. Завдяки ній ми живі.

– Як ти правильно здогадався, – тягнув далі він, – ми – Фогельзанг. Ми не зрадили, не перевербувалися, не перейшли на інший бік. Не розтратили довірених нам коштів. Ми готові до дій. Віримо, що ти прибув від Прокопа і Неплаха. Віримо, що ти їх представляєш, що маєш від них повноваження. Що з їхнього на-

казу маєш нами покерувати, бо час настав. Тож керуй, Рейневане. Ми довіряємо тобі. Мене звати Дроссельбарт.

– Бісклавре, – подаючи руку, представився блондин.

– Жехорс, – долоня смуглого челядника була тверда і шорстка, як неструганa дошка.

– Дякую за коня в Цєпловодах.

– Нема за що, – очі Ржнхорса були ще твердіші, ніж долоня. – Нам було цікаво, куди ти на цьому коні поїдеш.

– Ви їхали слідом?

– Ми хотіли знати, куди ти поїдеш, – повторив луною блондин, Бісклавре. – У кого шукатимеш допомоги.

– Ці ченці...

– Свидницькі домініканці, шпигуни Інквізиції. Вони бачили Жехорса, ми не хотіли ризикувати... Тим більше що в корчмі було ще двоє інших, щодо яких ми мали підозри. Тож...

– Тож ми зробили, що слід було, – безпристрасно закінчив Жехорс. – І їхали за тобою слідом. Деякі з нас вважали, що ти почвалуєш якраз прямо до Свидниці, сховатися під інквізиторськими крильцями... Ольбрам...

– Ото ж бо, – втрутився Рейневан, коли блондин обірвав. – А де ж цей пан Ольбрам? Мій недійшлий убивця?

Бісклавре довго мовчав. Жехорс стиха кашлянув. На вузьких губах Дроссельбарта з'явилася дивна гримаса.

– Виникла різниця в поглядах, – сказав врешті-решт худий. – Стосовно тебе, твоєї особи. Стосовно того, що слід зробити. Ми не договорилися з ним, тож...

– Тож він виїхав, – швидко втрутився Жехорс. – Тепер нас троє. Не стіймо тут, ночіє. Їдьмо до Гдзємежа.

– До Гдзємежа?

– Ми перевірили Гдзємеж і твій постоялий двір «Під дзвінком», – сказав Дроссельбарт. – Це цілком добра і безпечна крапка. Ми хочемо туди переселитися. Ти маєш щось проти?

– Ні.

– Тоді по конях і в дорогу.

Опустилася ніч, на щастя, ясна, місяць світив, сніг іскрився і блищав.

– Довго ви мені не вірили, – озвався Рейневан, коли вони з лісу виїхали на тракт. – Мало не вбили. Я брат Петерліна, а проте...

– Настав такий час, – перебив Дроссельбарт, – коли брат зраджує брата і є для нього Каїном. Настав такий час, коли син зраджує батька, мати – сина, дружина – чоловіка. Підданий зраджує короля, солдат – воєначальника, а священик – Бога. Ми підозрювали тебе, Рейнмаре. Були причини.

– Це ж які?

– У Франкенштейні ти сидів у в'язниці Інквізиції, – озвався Жехорс, який їхав з другого боку. – Інквізитор Гейнче міг тебе завербувати. Змусити до співпраці шантажем або погрозами. Або просто перекупити.

– Ото ж бо, – серйозно підтвердив Дроссельбарт, поправляючи каптур. – У цьому була річ. І не тільки в цьому.

– А в чому ще?

– Неплах, – фиркнув ззаду Бісклавре, – послав тебе до Шльонська як приманку. Він був рибалкою, ми – рибою, а ти – дощовим черв'яком на гачку. Ми не могли повірити, що ти настільки наївний, що погодишся на такий розклад. Без власної таємної мети, не ведучи якоїсь подвійної гри. Ми не були впевнені, яка це мета і що це за гра. А мали право підозрювати найгірше. Визнай.

– Мали, – визнав він неохоче.

Вони їхали. Місяць світив. Підкови стукали по мерзлому ґрунті.

– Дроссельбарт?

– Так, Рейнмаре?

– Вас було четверо. Є троє. А спочатку? Хіба вас не було більше?

– Було. Але втряслося.

* * *

Дроссельбарт, Бісклавре й Жехорс поселилися «Під дзвінком» з безтурботною невимушеністю бувалих у бувальцях, яку Рейневан доти знав і бачив тільки в Шарлея. Корчмар спочатку мав невиразну міну, його очі бігали, але його заспокоїв вручений йому Дроссельбартом показний і напханий до металевої твердості капшук. І запевнення Рейневана, що все гаразд і так і має бути.

Реакція і міна корчмаря була нічим порівняно з реакцією і міною Тибальда Раабе, який з'явився в Гдзємежі наступного дня. Голіард буквально остовпів. Ясна річ, він негайно впізнав Бісклавре і знав, з ким має справу. Однак він довго не міг охолонути і позбутися недовірливості, знадобилася довга і чоловіча розмова. Наприкінці неї Тибальд Раабе зітхнув з полегшенням. І передав звістку, яку приніс.

З дня на день, заявив він, до Гдзємежа приїде емісар, посланець Прокопа і Неплаха.

* * *

«Днем на день» виявилося аж п'яте грудня, п'ятниця після святої Барбари. А довгоочікуваним посланцем від Прокопа і Флютика був, на превелике здивування, але й не на меншу радість Рейневана, старий знайомий: Урбан Горн. Друзі багатослівно привіталися, але невдовзі вже Урбану Горну підійшла черга дивуватися – коли він побачив, як перед ним стають у ряд Дроссельбарт, Жехорс і Бісклавре.

– Я би швидше смерті сподівався, – признався він, коли після представлення вони залишилися наодинці. – Неплах прислав мене, щоб я допоміг тобі в пошуках Фогельзангу. А ти, погляньте-но, не тільки їх знайшов, а ще й явно обласкав. Вітаю, друже, від усього серця вітаю. Утішиться Прокоп. Він розраховує на Фогельзанг.

– Хто передасть йому звістку? Тибальд?

– Звичайно, Тибальд. Рейневане?

– Що?

– Цей Фогельзанг... Їх лише троє... Малувато... Більше не було?

– Було. Але втряслося.

* * *

«Заким правда чоботи взує, брехня півсвіту оббіжить» – спілкування з Фогельзангом протягом тривалого часу незаперечно доводило слушність цього прислів'я. Усі троє брехали безперервно, завжди, за будь-яких обставин, вдень, вночі, в будні і в свята. Це були просто-таки хворобливі брехуни, люди, для яких поняття правди не існувало взагалі. Поза сумнівом, це був результат багаторічного життя в конспірації – тобто у вдаванні, у брехні, серед показухи.

Через це не можна було бути впевненим і щодо їх особистостей, їхніх біографій і навіть національності. Брехня спотворювала все. Бісклавре, наприклад, називав себе французом, французьким лицарем, любив представлятися як галльський воїн, *miles gallicus*. Решта двоє залюбки перекручували це на *morbus gallicus**, чим Бісклавре не переймався, видно, вже звик. Він колись належав, як сам запевняв, до однієї з банд славетних *Ecorcheurs*, «Білувальників», жорстоких розбійників, які забирали в жертви не тільки багатства, а й шкіру, яку здирали живцем. Однак цій версії суперечив акцент, який приводив на думку радше місцевості навколо Кракова, ніж навколо Парижа. Але й акцент теж міг бути підроблений.

Скелетоподібний Дроссельбарт не приховував, що його ім'я вигадане. «*Verum nomen ignotum est*»**, – пишномовно говорив він. Коли ж його запитували про національність, він визначав її досить загально як *de gente Alemanno****. Це могла бути правда. Якщо це не була брехня.

---

* *Morbus gallicus (лат.) – французька хвороба, тобто сифіліс. Остання назва походить від імені головного героя поеми італійського лікаря, астронома та поета Джіролама Фракастро «Syphilis sive Morbus Gallicus» (1530 р.).*

Справжнє ім'я незнане (лат.).

З німецького народу (лат.).

Жехорс не називав ні місця свого народження, ні місцевості – взагалі про це не говорив. Коли ж говорив про щось інше, його акцент і колоквіалізми створювали такий безладний, такий заплутаний та оманливий хаос і сумбур, що будь-хто розгублювався вже після перших двох речень. Зрештою, саме цього Жехорсові, поза сумнівом, і треба було.

Однак уся трійця подавала певні характерні сигнали – у Рейневана було надто мало досвіду, щоб їх розпізнати й зрозуміти. Усі троє членів Фогельзангу страждали на хронічне запалення кон'юнктиви, часто рефлекторно потирали зап'ястя, а коли їли, завжди затуляли передпліччям тарілку або миску. Шарлей, коли пізніше придивився до них, розшифрував ці сигнали швидко. Дроссельбарт, Жехорс і Бісклавре значну частину життя провели у в'язницях. У льохах. У кайданах.

* * *

Коли розмова переходила до службових справ, Фогельзанг переставав брехати, ставав такий конкретний і діловий, що аж гидко. Під час кількох розмов, що затягалися до глибокої ночі, трійця відзвітувала Рейневановi й Горнові про те, що вона приготувала у Шльонську. Дроссельбарт, Жехорс і Бісклавре один по одному доповідали про завербованих і законсервованих агентів, які в них були в більшості міст Шльонська, особливо в тих, що були розташовані на напрямках найімовірніших маршрутів проходження гуситських армій. Без опору – і навіть трохи хизуючись своєю надійністю – Фогельзанг дав звіт про стан своїх фінансів, який, попри величезні видатки, далі був більш ніж задовільним.

Обговорення планів та стратегій усвідомили Рейневановi факт, що від нападу та війни їх насправді відділяють лише тижні. Троє з Фогельзангу були абсолютно впевнені, що гусити вдарять на Шльонськ з настанням весни. Урбан Горн не підтверджував

і не заперечував цього, він був радше таємничий. Під натиском Рейневана він дещо підняв завісу таємності. Те, що Прокоп ударить на Шльонськ, ствердив він, більш ніж безсумнівно.

– Сілезці і клодзьчани тричі вчиняли збройні напади на райони Броумова і Находа: у двадцять першому, двадцять п'ятому і цього року, в серпні, зразу ж після таховської вікторії. Звірства, яких вони тоді допустилися, вимагають не менш жорстокої відплати. Єпископ Вроцлава та Пута з Частоловиць повинні дістати науку. Тож Прокоп і дасть їм науку, ще й таку, що сто років не забудуть. Це необхідно для того, щоб підняти дух армії та населення.

– Он як.

– Це ще не все. Сілезці затіснили економічну блокаду настільки, що торгівля стала практично неможливою. Так само ефективно вони перекривають шляхи для товарів із Польщі. Ці блокада надто дорого коштує Чехії, а якщо триватиме довше, може коштувати Чехії життя. Папісти і прихильники Люксембуржця не можуть подолати гуситів зі зброєю в руках, на полях битв зазнають поразки за поразкою. Натомість на полі економічної битви вони починають перемагати, завдають гуситам дошкульних ударів. Так далі бути не може. Блокаду треба переламати. І Прокоп її переламає. Переламавши заодно, якщо вдасться, хребет Шльонська. З тріском. Так, щоби скалічити на сто років.

– І це все? – з розчаруванням у голосі запитав Рейневан. – Це все, про що йдеться? А місія? А посланництво? А несення правдивого слова Божого? А боротьба за істинну апостольську віру? За ідеали? За соціальну справедливість? За новий кращий світ?

– Та звичайно ж! – Горн підняв голову, усміхнувся кутиком губів. – Про це теж йдеться. Про новий кращий світ та істинну віру. Це настільки очевидно, що не варто й згадувати. Тому я й не згадував.

– Отже, атака на Шльонськ, – сказав він, перериваючи довгу і важку тишу, – це вирішена справа, станеться вона, поза будь-

яким сумнівом, навесні. Єдине, чого я досі не знаю, це напрямку, з якого Прокоп ударить. Кудою він пройде: через Левинський перевал? Через Межилеську браму? З боку Ландесхута? А може, вступить з боку Лужиць, попередньо провчивши Шість Міст? Цього я не знаю. А хотів би знати. Де, до біса, подівся Тибальд Раабе?

***

Тибальд Раабе повернувся дванадцятого грудня, у п'ятницю перед третьою неділею адвенту. Відомостей, на які чекав Горн, він не привіз, а привіз плітки. У Кракові на святого Андрія королева Сонька народила польському королеві Ягеллові третього сина, якого назвали Казимиром. Радість поляків дещо псував гороскоп славетного мага та астролога, Генрика з Бжега, згідно з яким третій син Ягелла був зачатий і народився під зловісною кон'юнкцією зірок; за його правління, віщував астролог, польське королівство спіткають численні нещастя і лиха. Рейневан тер чоло, розмірковував. Генрика з Бжега він знав, як і те, що гороскопи той купував «Під Архангелом», у Телесми. А гороскопи Телесми підтверджувалися завжди. За всіма пунктами.

Урбана Горна, це було помітно, доля династії Ягеллонів цікавила середньо. Він чекав на інші вісті. Тибальд Раабе ще не встиг як слід відпочити, а його вже знову послали у світ.

***

Після третьої неділі адвенту почалися перші віхоли. Попри те Рейневан кілька разів поїхав до Білого Костелу на побачення з Юттою де Апольда. Через холод вони вже не могли зустрічатися в лісі, тому «побачення» відбувалися з дозволу усміхненої абатиси, цілком відкрито, у садку при монастирі, на цікавих очах вбраних у сірі ряси кларисок. З огляду на обставини вони зводилися до тримання за руки. Абатиса демонстративно вда-

вала, що нічого не бачать, але ні на що більше закохані не наважувалися.

Мамун Малевольт, який завітав «Під дзвінок» сімнадцятого грудня, міг дещо доповнити в питанні монастиря. Дещо, бо Рейневан трохи знав і без нього. Наприклад, те, що костел з побіленими стінами, який дав назву *Alba Ecclesia* всьому розташованому поруч поселенню, стоїть уже понад сто п'ятдесят років і що село належало панам з Бичені. Коли ж цей рід вимер, князь Болько I Свидницький, прапрадід Яна Зембицького, подарував село стшелінським кларискам. І заснував у Білому Костелі монастирок. Препозитуру.

– Це не звичайний монастир або препозитура, – повідомив з дивним виразом обличчя Малевольт. – Білий Костел, кажуть – місце кари. Місце зіслання. Для неправомислячих монашок. Себто таких, які мислять. Надто багато, надто часто, надто самостійно й надто вільно. Там уже начебто зібралася справжня елітка вільнодумниць.

– Як це? А Ютта?

– Твоя Ютта, – підморгнув мамун, – видно, має непогані знайомства. Потрапити до Білого Костелу – це мрія більшості шльонських черниць і кандидаток у черниці.

– Потрапити в місце покарання та ізоляції?

– Ти недоумкуватий, чи як? Ми недавно розмовляли про дівчат й університети, про те, що жоден з них ніколи, нізащо у світі не впустить дівчат у свої стіни. Але бабські університети вже існують. Таємно розміщені по монастирях саме таких-от, як Білий Костел. Більше не скажу. Тобі цього має вистачити.

Більше сказав Урбан Горн, через кілька днів.

– Університет? – скривився він. – Що ж, це можна назвати й так. Однак до мене дійшли чутки, що програма охоплює науки, яких в інших університетах не викладають.

– Хільдегарда Бінгенська? Кристина Пізанська? Гм-м... Йоахим Флорський?

– Мало. Додай ще Мехтгільду Магдебурзьку, Беатрицію Назаретську, Жуліану Льєжську, Бодонівію, Хадевіч Брабантську. Докинь до цього Ельзбет Штангль, Маргариту Поретте і Блумардину Брюссельську. І на окрасу Майфреду да Піровано, папесу гілельміток. З останніми прізвищами будь обережніше, якщо не хочеш наробити своїй милій клопотів.

***

Сніг валив і валив, світ потонув у білому пухові, потонула в ньому до половини стін і корчма «Під Дзвінком». Дороги завалило начисто. Рейневановi хоч-не-хоч довелося відмовитися від поїздок до білого Костелу й зустрічей з Юттою де Апольда. Замети були такі, що найпалкіше кохання загрузало в них і стигло.

***

В останню неділю перед Різдвом снігові припинилися, замети зійшли, дороги трохи прочистилися, І тоді, на превелику радість Рейневана, Тибальд Раабе привів до Гдзємежа Шарлея та Самсона Медка. Вітаючись та обіймаючись, друзі розчулилися до сліз, ба, навіть Шарлей чи раз шморгнув носом.

Моментально знайшлася одна-друга пляшечка, а оскільки розповідати всі мали багато про що, двома не закінчилося.

Після втечі з-під Троск Самсон знайшов був Шарлея, Беренгара Таулера та Амадея Бату, всів негайно вирішили вирушити на пошуки Рейневана. Усвідомлюючи, що вчотирьох вони небагато вдіють проти Чорних Вершників Грелленорта, вони, так швидко, як лише могли коні, помчали до Міхаловіц, просити допомоги в Яна Чапека. Чапек погодився охоче – здається, його більше, ніж доля Рейневана, цікавив отой таємний підземний хід, яким Рейневан і Самсон втекли з Троск. Легко собі уявити роздратування гейтмана, коли з'ясувалося, що Самсон забув розташування печери і знайти її не може. Роздратування Чапе-

ка наростало. Коли Шардей натякнув, щоб замість того, щоб швендятися вгору і вниз потоком, почати нарешті шукати слідів Рейневана, розізлений гейтман Сиріток наказав своїм повертатися до Міхаловіц, заявивши товариству, що далі вони можуть шукати слідів самі.

– То ми й шукали слідів самі, – зітхнув Шарлей. – Досить довго. Ми дійшли аж за Єштєд, під Роймунд і Хаммерштейн. Там нас знову знайшов Чапек, цього разу в товаристві Щепана Тлаха з Чеського Дуба. І посланця Флютика, який прибув з Білої Гори.

Гейтман Тлах, як виявилося, отримав звістку від свого інформатора з монастиря целестинців в Ойбіні. Таємницю зникнення Рейневана було з'ясовано. На жаль, вирушити слідом за людьми Біберштайна товариству було не дано. Посланець, що прибув з Білої Гори, привіз наказ негайно повертатися. Наказ був категоричний, а оскільки обов'язок простежити за його виконанням було покладено на гейтманів, товариство вирушило в дорогу під ескортом. А радше – під конвоєм.

Під Білою Горою Неплах затримав тільки Шарлея. Самсон поривався сам вирушити на Шльонськ, але демерит відговорив його від походу самому.

– Довго, – саркастично всміхнувся він, – відговорювати не довелося. Наш друг Самсон мав залагодити в Празі важливі справи. Залагоджував їх цілими днями. Прогулюючись із рудою Маркетою по Здеразі або під Слованами. Або сидячи з нею на Підскаллі, звідки обоє годинами спостерігали, як тече Влтава і як заходить сонце. Тримаючись за ручки.

– Шарлею.

– А що? Хіба я брешу?

– *D'antico amor senti la gran potenza...* – нагадав собі цитату Рейневан, який також не міг стримати усмішки. – Як вона почувається, Самсоне?

– Набагато краще. Випиймо.

***

– Ходять чутки, – сказав Шарлей, мружачись від сонця, – що готується рейд. Великий рейд. Можна сказати: навала. А можна сказати, що й війна.

– Якщо ти був у Флютика під Білою Горою, – Рейневан потягнувся, – то напевне знаєш, що готується. Флютик напевне не забув тебе проінструктувати.

– Ходять чутки, – Шарлей не дав від себе відмахнутися, – що для тебе в цій війні передбачена досить важлива роль. Що ти маєш, як говорить поет, опинитися в самому центрі подій. З чого випливає, що ми всі маємо опинитися в центрі подій.

Вони сиділи на терасі трактиру «Під дзвінком», насолоджуючись сонцем, яке приємно гріло навіть попри легкий морозець. Сніг іскрився на схилі під лісом. З бурульок, що звисали під дахом, ліниво покапувала вода. Самсон, здавалося, дрімав. Може, й справді дрімав? Минулої ночі вони розмовляли допізна і, мабуть, таки абсолютно даремно розкоркували останню пляшечку.

– У центрі воєнних подій, – вів далі Шарлей, – та ще й маючи відіграти важливу роль, надзвичайно легко дістати по шиї. Або по іншій частині тіла. Надзвичайно легко, коли йде війна, втратити якусь частину тіла. Трапляється, що цією частиною є голова. А отоді вже стає справді погано.

– Я знаю, до чого ти правиш. Припини.

– Виходить, ти читаєш у моїх думках, тож я не мушу нічого додавати. Бо висновок, як розумію, ти теж прочитав.

– Прочитав. І заявляю: я борюся за справу, за справу піду на війну і за справу відіграю роль, яку мені встановлено. Справа Чаші повинна перемогти, на це спрямовані всі наші зусилля. Завдяки нашим зусиллям і самовідданості утраквізм та істинна віра затріумфують, несправедливостям настане кінець, світ зміниться на краще. За це я віддам кров. І життя, якщо буде треба.

Шарлей зітхнув.

– Ми ж не відсиджуємося, – спокійно нагадав він. – Боремося. Ти робиш кар'єру в медицині та в розвідці. Я в Таборі просуваюся у військовій ієрархії і тихцем збираю здобич. Уже чимало назбирав. Ми вже кілька разів на службі в Чаші втекли від кістлявої прямо з-під коси. І далі нічого, ми весь час тільки випробовуємо удачу, всліпу пхаємося з афери в аферу, і кожна наступна гірша за попередню. Саме час серйозно порозмовляти з Флютиком і Прокопом. Нехай тепер молодші важать життям у полі й в першій лінії, а ми вже заслужили на відпочинок, зробили досить, щоб могти решту війни ліниво пролежати *sub tegmine fagi** Можливо, ми повинні за наші заслуги отримати тепленькі штабні стільці. Штабні стільці, Рейнмаре, крім того, що вони зручні та вигідні, мають ще одну неоціненну перевагу. Коли все почне хитатися, сипатися й розпадатися, з таких стільців легко скочити навтьоки. І чимало тоді можна із собою забрати...

– А що це має почати хитатися й розпадатися? – нахмурився Рейневан. – Перед нами перемога! Чаша затріумфує, настане справжнє *Regnum Dei*!** За це ми боремося!

– Алілуя, – підсумував Шарлей. – Важко з тобою розмовляти, хлопче. Тому відмовлюся від аргументів і закінчу розмову короткою діловою пропозицією. Ти слухаєш?

– Слухаю.

Самсон розплющив очі й підняв голову на знак того, що він теж слухає.

– Тікаймо звідси, – спокійно сказав Шарлей. – До Константинополя.

– Куди?

– До Константинополя, – цілком серйозним голосом повторив демерит. – Це таке велике місто над Босфором. Перлина та столиця візантійської держави...

---

* *Під покровом бука (Вергілій, «Еклоги»).*

** *Царство Боже (лат.).*

– Я знаю, що таке Константинополь і де він розташований, – терпляче перебив Рейневан. – Я питав, навіщо нам туди їхати.

– Щоб там жити.

– А чого б це нам треба було там жити?

– Рейнмаре, Рейнмаре, – Шарлей подивився на нього з жалістю. – Константинополь! Не розумієш? Великий світ, велика культура. Розкішне життя, розкішне місце для життя. Ти лікар. Ми купили б тобі ятрею* поблизу іподрому, невдовзі ти прославився би як спеціаліст з жіночих хвороб. Самсона ми б упхнули у гвардію василевса. Я, з огляду на вразливу натуру, яка не зносить навантажень, не займався би взагалі нічим... крім медитації, азартних ігор та при нагоді дрібного шахрайства. Після обіду ми б ходили до Хагія Софія** помолитися за більші прибутки, гуляли би по Месі***, тішили очі виглядом вітрил на Мармуровому морі. У якійсь із таверн над Золотим Рогом їли би пілав з баранини та смажених восьминогів, щедро запиваючи їх вином з прянощами. Жити не вмирати! Тільки Константинополь, хлопці, тільки Візантія! Залишмо, кажу вам, за спиною Європу цю темноту і дикість, струсімо цей гидотний пил з наших сандалій. Їдьмо туди, де тепло, сито й блаженно, де культура та цивілізація. До Візантії! До Константинополя, міста над містами!

– Їхати на чужину? – Рейневан знав, що демерит жартує, але підтримав гру. Покинути землю батьків і дідів? Шарлею? А де патріотизм?

– Там, – Шарлей непристойним жестом показав де. – Я – людина світова. *Patria mea totus hic mundus est.*****

– Іншими словами, – не здавався Рейневан, – *ibi patria, ubi bene*******. Філософія, яка годиться для вагабонда або цигана. Ти

* *Ятрея (гр. iatreion) – невеликий приватний кабінет при домі лікаря в Стародавній Греції.*

Хагія Софія (Hagia Sofia – Божественна Мудрість (гр.)) – найбільший храм Константинополя.

*** *Меса – головна вулиця давнього Константинополя.*

**** *Моя батьківщина – весь цей світ (лат.).*

***** *Батьківщина там, де добре (лат.).*

маєш батьківщину, адже в тебе був батько. І ти нічого не виніс з батьківського дому? Ніяких наук?

– Авжеж виніс, – Шарлей показово обурився. – Багато наук, житейських та інших. Безліч сповнених мудрості максим, нагадування яких дозволяє мені сьогодні жити гідно.

– Донині, – він театрально стер сльозу, – в моїх вухах бринить благородний голос мого батька. Я ніколи не забуду його благородних наук, які я запам'ятав і якими незмінно керуюся в житті. Наприклад: по святій Схоластиці вбери грубі ногавиці. Або: з порожнього й Соломон не наллє. Або: хто зранку випив, весь день веселий, або...

Самсон пирснув. Рейневан зітхнув. З бурульок капало.

* * *

Новий рік – Різдво, *Nativitas domini, Wynachten, Jule* – справили «Під дзвінком» справді гучно, хоча тільки у своєму колі. Після короткотривалого потепління знову прийшли заметілі, завалені дороги знову відрізали постоялий двір від світу, зрештою, такої пори однаково мало хто подорожував. Крім Рейневана, Шарлея і Самсона, крім Фогельзангу, Урбана Горна і Тибальда Раабе, святкував господар «Дзвінка», Мартін Праль, який з цієї нагоди без жалю збіднив свій погріб на кілька бочівок рейнських, мальтійських і трансильванських вин. Дружина господар, Берта, подбала про багате і смачне меню. Єдиним гостем «іззовні» виявився мамун Йон Малевольт, який, на загальну несподіванку, прибув не сам, а в супроводі двох лісових відьом. Несподіванка була велика, але аж ніяк не неприємна. Відьми виявилися вродливими жінками з привабливою зовнішністю і манерою поведінки. Коли перша крига скресла, їх визнали всі, в тому числі вражена спочатку Берта Праль.

Відьми прикрасили урочистість ще й тим, що притягли із собою два великі кадовби бігосу. Пречудового бігосу. Означен-

ня «пречудовий» тут, зрештою, було абсолютно недостатнім, ба навіть сама назва «бігос» була недостатньою та неадекватною. Приготована лісовими чарівницями страва була істинною одою на славу тушеної капусти, одою, що звучала у хорі з лаудою на честь грудинки і солонини, пеаном дичині й дифірамбом тлустим м'ясивам, мелодійною і повною любові канцоною сушеним грибам, кмину і перцю.

Напрочуд добре пасувала до цієї поезії привезена Йоном Малевольтом настоянка на полині. Прозаїчна, але ефективна.

Зима, уже в грудні вдавано сувора, аж по *Circumcisio Domini** показала, на що здатна. Заметілі набрали сили, кілька днів валило вдень і вночі. Потім небо трохи прояснилося, з-за хмар блиснуло блідесеньке сонце. І настав мороз. Стиснув з такою силою, що світ, здавалося, аж застогнав. І замер, заморожений.

Мороз був такий, що кожен, хто виходив навіть до нужника або по дрова, повертався закоцюблим, а будь-яка дальша вилазка загрожувала серйозними обмороженнями. На Горна й Тибальда, які на Трьох Царів** вирішили виїхати, дивилися, як на божевільних. Але Горн і Тибальд виїхали. Мусили.

Був 1428 рік.

* * *

Урбан Горн повернувся вісімнадцятого січня. Він привіз сенсаційну новину, якою вирвав товариство із сонливої зимової апатії.

На князя Яна Зембицького було вчинено замах. На Трьох Царів, Богоявлення. Коли князь після меси виходив з костелу, вбивця прорвався через охоронців і кинувся на нього зі стилетом. Ян уцілів виключно завдяки жертовності двох своїх лицарів, Тимофія фон Різіна і Ульріха фон Зайфферсдорфа, які закрили його

* *Свято обрізання Господнього – у католицькій традиції 1 січня.*

** *6 січня.*

власними тілами. Різін навіть прийняв за князя удар – це використали інші, які обеззброїли нападника. Ним виявився ніхто інший, як Гельфрад фон Стерча, лицар, який багато років тому зник десь у чужинецьких краях і якого всі, в тому числі власний рід, вже вважали померлим.

Чутка про подію негайно облетіла Шльонськ. Мало хто сумнівався в мотивах Гельфрада Стерчі, адже всі знали про роман князя Яна з дружиною лицаря, прекрасною бургундкою Аделею. Усі знали, як жорстоко поставився князь Ян до колишньої коханки після закінчення роману, усі знали, яка смерть спіткала Аделю в результаті цього ставлення. І хоча ніхто, ясна річ, вчинку Гельфрада не схвалював і не намагався виправдовувати, у лицарських бургах і станицях справу обговорювали серйозно. І постаралися, щоб звістка про ці дискусії дійшла до Зембиць. І хоча розлючений князь Ян вимагав для нападника жорстокої страти із застосуванням страшних тортур, під впливом громадської думки йому довелося збавити тон. За Гельфрада заступилися не тільки найближче споріднені Хаугвіци, Барути й Рахенау, а й усі інші заможні роди Шльонська. Гельфрад Стерча, як заявили, є лицарем, причому лицарем з древнього роду, а діяв він у засліпленні, викликаною плямою на честі, хто ж винен у цій плямі, відомо. Князь Ян лютував, але радники швидко відмовили його від садистської страти. Дні, коли щомиті можна очікувати гуситської навали, – невдалий момент для того, щоби псувати собі стосунки з лицарством. Так що на боці затятого книзя стояв тільки ще більш затятий вроцлавський єпископ Конрад. Єпископ заперечував тезу про захист честі, робив з усієї справи політичну аферу, проголошував, що Гельфрад Стерча діяв з намови гуситів, і вимагав для нього жорстокої смерті за державну зраду, чари та єресь. Стерча, репетував князь Ян, діяв з таких самих ницих мотивів, що й розбійник Хшан, убивця цешинського князя Пшемека, тому його необхідно, як Хшана,

палити вогнем і рвати кліщами. Але шльонське лицарство ні про що таке не хотіло чути, вперлося рогом і взяло гору. Настільки, що ще трохи – і Гельфрадові би вигоріло: його мали покарати виключно вигнанням, на суворіше покарання шльонські лицарі не погоджувалися. Що бісило князя Яна і єпископа. Отож Гельфрад Стерча залишився би живий, якби не дрібний факт. На суді лицар не тільки не покаявся, а й заявив, що ніяке вигнання не зупинить його від дальших посягань на князеве життя, що він не заспокоїться, поки не виточить його вражої крові. І забрати свої слова назад він не хотів. На таке *dictum* шльонські вельможі вже не мали аргументів. Вони вмили руки, а Ян Зембицький із задоволенням засудив лицаря на смерть. Через відтинання голови мечем.

Вирок було виконано швидко, п'ятнадцятого січня, у четвер перед другою неділею Єпифанії. Гельфрад Стерча йшов на смерть спокійно, мужньо, але без зухвалості. З ешафоту не виступав. Він тільки глянув на князя Яна й промовив одне речення, латиною.

– Що? – глухо запитав Рейневан. – Що він сказав?

– *Hodie mihi, cras tibi.*

Рейневанові не вдалося приховати пригніченість, вона була надто помітна і впадала у вічі. Він сам відчував потребу виговоритися, скинути із себе тягар, тому розповів товариству все. Про Аделю, про князя Яна, Гельфрада Стерчу. Про помсту. Ніхто не прокоментував. Крім Дроссельбарта.

– Помста, кажуть, є насолодою, – заявив худорлявий. – Але зазвичай це буває бездумна насолода ідіота, який насолоджується мрією про насолоду. Тільки ідіот кладе голову на плаху, коли може не класти. *Hodie mihi, cras tibi*, що сьогодні зі мною, завтра станеться з тобою... У тебе заблищали очі на звук цих слів, Рейнмаре з Беляви, я це помітив. Знаю, про що ти думаєш. І прошу про одне: не будь ідіотом. Ти можеш це пообіцяти? Нам усім?

Рейневан кивнув.

* * *

Так само раптово, як тоді мороз, тепер настало потепління. Стужений Рейневан осідлав коня і погнав галопом до Білого Костелу. Галопу було менше, а важкого пробивання через танучі замети – більше, так що подорож тривала кілька годин. А результатом її було повідомлення від сестри-воротарки, що Ютта виїхала на шлюб сестри і перебуває в Шенау.

Поїхати до Шенау Рейневан не міг ризикнути. Він повернувся до Гдзємежа затемна. А наступного дня йому довелося попрощатися з Йоном Малевольтом, мамуном-анархістом.

– А ти б не залишився з нами? – запитав він мамуна, коли той виводив зі стайні свого кошлатого коника. – Не став би на нашому боці? Те, в чому ти допомагав Тибальдові, має природне продовження. Ти не хотів би взяти в ньому участь?

– Ні, Рейнмаре. Не хотів би.

– Але ж ти заявляв, що ти за революцію, що підтримуєш пориви. Що час змінити старий порядок, зрушити з фундаменту будівлю світу. Залишайся з нами. Ми змінимо порядок, а будівлю світу, вір мені, добряче потрусимо. Ось-ось...

– Я знаю, – перебив Малевольт, – що почнеться ось-ось. Я слухав ваші розмови, дивився у ваші очі, коли ви говорили про війну. Я всім серцем за революцію і за анархію, усією душею підтримую рух і зміни. Але я не ризикую особисто брати участь у цьому процесі. У революційній боротьбі за зміни змінюєшся сам. Перетворюєшся. Потрібна велика сила, щоб над цим панувати, щоб не перетворитися на... На щось, на що не треба перетворюватися. Я не впевнений у своїй силі і своєму самоконтролі. Тому волію відступити набік. Баста! Але вам... Тобі... Бажаю успіху. Бувай, Рейневане.

Мамун покинув їх, але щось по собі залишив. Через кілька днів Рейневан побачив, як Самсон Медок на току вправляється в ударах і тичках гудендагом, окутою фламандською палицею. Самсон і Малевольт припали один одному до смаку, годинами

різалися в карти й кості, отож гудендаг міг бути виграшем у грі. Але це міг бути і подарунок, прощальний дар.

Рейневан не запитував.

* * *

У день святого Вікентія*, одного з патронів вроцлавського кафедрального собору, свято якого урочисто відзначали у Шльонську, у Гдзємежі з'явився Тибальд Раабе. Він, певно, об'їхав усіх своїх інформаторів, бо нарешті привіз вісті з Чехії. Колін, повідомив він, нарешті капітулював. Після вісімдесяти чотирьох днів облоги, у вівторок перед святим Хомою, пан Дзівіш Боржек з Мілетінка здав місто на умовах вільного виходу залоги. Прокоп на умову пристав. З нього було досить облоги. Він мав інші плани.

– Прокоп, – переповідав голіард, – уже мобілізує Табор, Сиріток і пражан. Рейд в Угорщину вже поза сумнівом.

Тибальд виїхав знову. Його не було дуже довго, аж до неділі *Invocavit***, коли він повернувся. З новими звістками. Як і очікували, військо під командуванням Прокопа і Ярослава з Буковини вдарило на Угерський Брод, а звідти на землі мадярів. Одна по одній були захоплені і спалені Сеніца, Скаліца, Орешани, Модра, Пезінок і Юр, а в Попільну середу***, вісімнадцятого дня місяця лютого, чехи підійшли під сам Пресбург, пустили з димом передмістя і всі навколишні села. З повними здобичі возами вирушили у зворотну дорогу. Пройшли, викликаючи жах серед мешканців, біля Трнави і Нового-Міста-над-Вагом. Ніхто не наважився стати на їхній дорозі або вступити з ними в бій.

– А в Мораву, – багатозначно продовжував Тибальд, – тим часом прийшли з Чехії сильні підкріплення. Бойові загони з Німбурга, Шаного, Унічова і Бржецлава.

---

* *22 січня.*

** *Перша неділя Великого посту, шоста неділя перед Великоднем. Тут – 22 лютого.*

Середа перед неділею Invocavit.

– А отже, – зблиснув зубами Бісклавре, – надійшла черга Шльонська.

– Настав наш час, – коротко заявив Дроссельбарт. – Готуймося.

– Готуймося, – повторив луною Урбан Горн.

Вони готувалися. Цілими днями і ночами сиділи над картами, планували. Бісклавре і Жехорс виїхали, взявши в'ючних коней, через два дні повернулися з вантажем, великим і брязкучим. На око того було з кількадесят гривень.

Рейневан знову вибрався до Білого Костелу, але й цього разу Ютти в монастирі не застав. Зима, отже, знову розлучила тільки недавно поєднаних закоханих.

* * *

Тривав Великий піст. Пройшов святий Матвій*, який прибуває – зиму кінчає. Прислів'я не збрехало. Зима закінчувалася, вже не мала сил довше опиратися. Сніги, які лизнув теплий південний вітер, танули, з-під них визирнули білі дзвіночки підсніжників. У повітрі інтенсивно запахло весною.

З вітром і запахом повернувся Тибальд Раабе. Коли вони побачили, як він над'їжджає, вже знали: почалося.

– Почалося, – підтвердив з палаючими очима голіард. – Почалося, панове. Прокоп ударив. На запусти** перейшов кордон опавського князівства.

– Значить, війна.

– Війна, – повторив луною Урбан Горн. – Deus pro nobis!***

– А раз бог за нас, – глухо договорив Дроссельбарт, – то хто проти нас?

Віяв вітер з півдня.

---

* *Святого Матвія – 24 лютого.*

** *Запусти – останні скоромні дні перед Великим постом.*

*** *Бог за нас! (Лат.).*

РОЗДІЛ СІМНАДЦЯТИЙ,

у якому до Шльонська входить Табор, Рейневан розпочинає диверсійну діяльність, а князь Болько Волошек потрапляє на колісницю історії.

На зустріч з Табором вирушили Рейневан, Урбан Горн і Жехорс. Бісклавре і Дроссельбарт поїхали під Глухолази і Нису, щоби поширювати чорну пропаганду і сіяти паніку. Шарлей і Самсон залишилися в Гдзємежі, вони мали приєднатися пізніше.

Спочатку вони їхали трактом на Ратибор, краківським гостинцем. Однак невдовзі, за Прудником, почалися клопоти: дорога була повністю запруджена біженцями. Головним чином з Озоблоги і Глубчиць, звідки, як стверджували з тривогою в очах утікачі, гуситів уже видно. У плутаних, недоладних повідомленнях говорилося, що спалено Остраву, що сплюндровано і знищено Гуквальди. Що взято в облогу Опаву. «Гусити, – лопотіли тремтячими голосами біженці, – йдуть страшною силою, тьмою-тьмущою». Почувши це, Жехорс по-вовчому усміхнувся. Настав його час. Час сольних виступів чорної пропаганди.

– Ідуть гусити! – кричав він черговим утікачам, повз яких вони проїжджали, модулюючи голос так, щоб він звучав панічно. – Страшна сила! Двадцять тисяч озброєного люду! Ідуть, палять, мордують! Утікайте, люде! Смерть надходить!

– Вони вже осьо-сьо! Їх уже видно! Сорок тисяч гуситів! Ніяка сила їх не стримає!

За біженцями та їхніми навантаженими домашнім скарбом возами на дорогах з'явилося військо. Цілком зрозуміло, воно теж утікало. Лицарі, списники і стрільці з досить понурими мінами слухали звісток про те, що надходять п'ятдесят тисяч гуситів, –

звісток, які викрикалися штучно панічним голосом і були густо нафаршировані поперекручуваними або й зовсім вигаданими цитатами з Апокаліпсиса і книг пророків.

– Ідуть гусити! Сто тисяч! Лихо, лихо!

– Досить, – буркнув Горн. – Стримайся трохи. Надлишок шкодить.

Жехорс стримався. Зрештою. вже не було кого агітувати, гостинець опустів. А за якийсь час вони помітили два стовпи чорного диму, що били високо в небо з-за стіни лісу.

– Нова Церква і Кетрш, – показав головою один з останніх втікачів, який разом із дружиною і ченцем-мінoритом їхав на возі, повному скарбу і дітей. – Уже другу добу горять... Людей побитих тамки, кажуть, стоси лежать...

– Се кара Божа, – відповів Жехорс. – Утікайте, люде, і то швидко! І далеко. Істинно-бо кажу вам, буде так, як тому років двадцять: дійде навала аж до Легниці. Так-то нас Бог карає. За гріхи духовенства.

– Та що ви плетете? – обурився чернець. – Які гріхи? З глузду з'їхали? Не слухайте його, браття! Фальшивий він пророк! Або зрадник!

– Утікайте, добрі люде, утікайте! – Жехорс погнав коня, але ще обернувся в сідлі. – А монахам і попам не вірте! І води по підгороддях не пийте! Вроцлавський єпископ наказав криниці позатруювати!

* * *

Вони минули притихлі від жаху Глубчиці, їхали далі, праворуч мали Опавські гори і масив Грубого Єсеніка. Напрямок показували дими, яких було все більше. Горіли вже не тільки Нова Церква і Кетрш, а й щонайменш п'ять інших місцевостей.

Виїхали на пагорб. І побачили, як іде Табор. Довга колона кінноти, піхоти, возів. Почули спів.

* * *

Slyšte rytieři boží, připravte se již k boji,
chválu boží ku pokoji statečně zpievajte!
Antikristus již chodí, zapálenú péčí vodí,
kněžstvo hrdé již plodí, pro Buoh znamenajte [35]!*

На чолі їдуть хорунжі, над ними майорять знамена. Прапор Табора – білий із золотою Чашею і девізом *«Veritas vincit»***. І друга хоругва, теж біла, а на ній вишиті червона Чаша й золота облатка, оточені терновою короною.

За хорунжими їдуть командири. Покриті пилюкою і славою воїни, знамениті воєначальники. Прокоп Голий, якого легко впізнати за поставою і величезними вусищами. Біля нього Маркольт зі Збраславиць, славнозвісний таборитський проповідник та ідеолог. Як і Прокоп, у хутряному ковпаку і шубі, як і Прокоп, співає. Співає і Ярослав з Буковини, головнокомандувач польових військ Табора. Співає, страшенно фальшивлячи, Ян Блег з Тєшніці, гейтман військ . Біля Блега, не співаючи, їде на бойовому коні Блажей з Кралуп у туніці з великою червоною Чашею на обладунках. Поруч Федько з Острога, руський князь, який воює на боці гуситів, ватажок і авантюрист. Далі їдуть командири міських ополчень: Зигмунт з Вранова, гейтман Шаного, і Отік з Ложі, гейтман Німбурка. За ними союзник таборитів, лицар Ян Змрзлік зі Свойшина, у повному обладунку, на щиті герб – три червлені пояси в срібному полі. Двоє лицарів, які їдуть пліч-о-пліч зі Змрзліком, теж носять герби. Польська Венява, чорна буйволяча голова, видніється на золотому щиті Добеслава Пухали, ветерана Грюнвальда, який очолює хоругву, що складається з поляків. Срібні і червлені зубці носить на щиті Ян Товачовський з Цімбурка, який командує сильним загоном моравців.

---

* *Слухайте, лицарі Божі, готуйтеся вже до бою,*
Славу Богу до миру відважно співайте!
Антихрист уже ходить, запаленою піччю водить,
Пихате попівство вже плодить – ставайте на бік Бога!
Істина переможе (лат.).

Tráva, kvietie i povietřie, plač hlúposti človiečie,
zlato, kamenie drahé, poželejte s nami!
Anjelé archanjelé, vy Kristovi manželé,
*trony, apoštolové, poželejte s námi!**

* * *

Віяв вітер з Єсеніка. Було одинадцяте березня Року Божого 1428. Четвер перед неділею *Laetare*, яку в Чехії називають «Дружебною».

* * *

Кінний роз'їзд. Легкозбройні в капалінах і саладах, з рогатинами.

– Урбан Горн і Рейнмар з Беляви. Фогельзанг.

– Я знаю, хто ви, – не спускає очей командир роз'їзду. – Вас чекали. Брат Прокоп запитує, чи шлях вільний. Де ворожі війська? Під Глубчицями?

– Під Глубчицями, – глузливо усміхається Урбан Горн, – нема нікого. Шлях вільний, ніхто вам його не загородить. Ніде навколо нема нікого, хто би наважився.

* * *

Глубчицьке підгороддя палало, вогонь швидко пожирав солом'яні стріхи. Дим повністю заслоняв місто і замок, об'єкт хижих поглядів таборитських командирів. Прокоп Голий помітив ці погляди.

– Не чіпати, – повторив він, розпростуючись над поставленим посеред кузні столом. – Не чіпати мені більше ні Глубчиць, ні навколишніх сіл. Князь Вацлав заплатив випальне, домовленість чинна. Ми дотримаємо слова.

---

* *Трава, квіти та повітря, плач людської дурості,*
золото, коштовне каміння, пошкодуйте з нами!
Ангели, архангели, Христові подруги,
престоли, апостоли, пошкодуйте з нами!

– Вони, – гаркнув проповідник Маркольт, – не дотримують!

– А ми дотримаємо, – обрізав Прокоп. – Бо ми Божі воїни й праведні християни. Ми дотримаємо слова, яке дали глубчицькому князеві, дідичеві Опави. Принаймні доти, доки дідич Опави дотримає свого. Але якщо зрадить, якщо збройно виступить проти нас, то клянуся іменем Господнім, успадкує тільки дим і попіл.

З присутніх у перетвореній на штаб кузні командирів деякі усміхнулися на думку про різанину. Ярослав з Буковини відверто зареготав, а Добко Пухала радо потер руки. Ян Блег вишкірив зуби. Очима душі він уже, здається, бачив пожежу і мордування. Прокоп Голий помітив усе.

– Йдемо в єпископські землі, – заявив він, впираючись кулаками в розкидані по столі мапи. – Там буде що палити, буде що плюндрувати...

– Єпископ Конрад, – озвався Урбан Горн, – разом із Путою з Частоловиць зосереджують війська під Нисою. На з'єднання з ними йде Ян Зембицький. Надходять теж Рупрехт, князь Любіна й Хойнова. І його брат, Людвіг Олавський.

– Скільки їх буде вкупі?

Горн подивився на Жехорса. Жехорс кивнув, він знав, що всі чекають, якою-то інформацією відзначиться славнозвісний Фогельзанг:

– Єпископ, Пута, князі, – Жехорс підняв голову після досить тривалого підрахунку. – Йоанніти зі Стшегома та Малої Олесниці. Найманці. Міські контингенти... До того хлопська піхота... Разом сім-вісім тисяч людей. У тому числі зо триста списів кінноти [36].

– З боку Крапковиць і Глогувка, – вставив Ян Змрзлік зі Свойшина, який саме повернувся був з вилазки, – підходить молодий князь Болько, дідич Ополя. Його військо дійшло до Казімежа, зайняло міст на Страдуні, стратегічну точку на тракті Ниса – Ратибор. Чи велику Болько може мати силу?

– Якихось шістдесят списів, – спокійно оцінив Жехорс. – Плюс якихось тисяча піших.

– Най би його зараза чортова, цього Опольця! – гаркнув Ярослав з Буковини. – Блокує нас, загрожує флангу. Ми не можемо йти на Нису, залишивши його за спиною.

– То вдармо прямо на нього, – запропонував Ян Блег з Тєшніці. – Усіма силами. Розчавімо його...

– Він став у такому місці, де по ньому важко буде вдарити, – покрутив головою Жехорс. – Страдуня розлилася, береги грузькі...

– А крім того, – підняв голову Прокоп, – час не терпить. Якщо ми вв'яжемося в бій з Больком, єпископ збере більші сили, займе вигідніші позиції. Помітивши, що в нас клопоти, у Ратиборі може пробудитися регентка Гелена, ця вовчиця, та її вредний синусько Миколай. Готовий прийняти радикальне рішення Пшемко Опавський, та й для Вацлава це може виявитися сильною спокусою. Це закінчилося б оточенням, битвою на багато фронтів. Ні, браття. Єпископ – ось наш найбільший ворог, тож ідемо щодуху до Ниси. Виступаємо! Головні сили – на тракт, напрям – Озоблога. А для братів Пухали і Змрзліка в мене будуть інші завдання. Але про це невдовзі. Спочатку... Рейневан!

– Брате Прокоп.

– Молодий Опольчик... Ти його знаєш, як мені здається?

– Болька Волошека? Я вчився з ним у Празі...

– Чудово. Підеш до нього. Разом із Горном. Як посли. Від мого імені запропонуєте йому угоду...

– Він не захоче, – холодно промовив Урбан Горн, – нас слухати.

– Уповайте на Бога, – Прокоп подивився на Добка Пухалу і Яна Змрзліка, його губи викривилися в злій гримасі. – На Бога й на мене. Я зроблю так, щоб він захотів.

* * *

Весняна Страдуня і справді виявилася досить поважною природною перешкодою, заболоні стояли під водою, течія омивала

стовбури прибережних верб, які вже густо сріблилися пухнастими котиками. Заплави кишіли жабами.

Кінь Урбана Горна танцював по гостинці, місив копитами болото. Горн натягнув повіддя.

– До князя Болька! – гукнув він до сторожі, що стояла на мосту. – Посли!

Горн гукав уже втретє. А стражники не відповідали. І не переставали цілитися в них арбалетів і спертих на балюстради мосту гаківниць. Рейневан починав непокоїтися. Раз за разом озирався на ліс, міркуючи, чи в разі погоні вони встигнуть до нього дочвалувати.

З лісу на другому березі виїхали чотири вершники. Троє зупинилися перед мостом, четвертий, у повному обладунку, під тупіт підків виїхав на міст. Герб на його щиті не був, як спочатку думав Рейневан, чеським Одрживоусом – це був польський Огоньчик.

– Князь, – заволав вершник, – послів прийме! Нуте обидва сюди, на наш берег!

– На лицарське слово?

Огоньчик поправив спадаючу заслону шолома, підвівся у стременах.

– Та ну! – в його голосі прозвучало здивування. – Та я ж вас знаю! Ви ж бо Белява!

– А ви, – згадав Рейневан, – лицар Кших... З Костельця, так?

– Чи князь Болько, – сухо обірвав обмін люб'язностями Урбан Горн, – гарантує нам посольську недоторканність?

– Його милість князь, – підняв панцирну долоню Кших із Костельця, – дає слово лицаря. А панича Беляву він же не скривдить. Проїжджайте.

* * *

– Погляньте, погляньте, погляньте, – промовив, розтягуючи слова, Болько Волошек, князь Глогувка, дідич Ополя. – Прокоп, видно, почуває респект, раз настільки значних персон до мене

послав. Таких значних і таких славетних. Щоб не сказати – сумнозвісних.

Свита князя, яка була при ньому під час штабної наради, загуділа і забурчала. Штаб зібрався в хаті на краю села Казімєж, а складався він з одного герольда в блакитних шатах, оздоблених золотим опольським орлом, п'яти лицарів в обладунках і одного священика, теж, зрештою, в панцирі – нагруднику і нарукавниках. З лицарів троє були полками – крім Кшиха з Костельця, князя супроводжував знайомий Рейневанові Шляський Нечуя і не знайомий йому Правдзіц. Четвертий лицар мав на щиті срібний мисливський ріг Фалькенгайнів. П'ятий був йоаннітом.

– Пан Урбан Горн, – вів далі князь, міряючи послів неприємним поглядом, – відомий по всьому Шльонську, головним чином завдяки наказам схопити його, які розсилають єпископ та Інквізиція. І погляньте лише, мої панове: Урбан Горн, безбожник, бегард, єретик і шпигун, виступає послом на службі Прокопа Голого, архієретика та єресіарха.

Йоанніт зловісно буркнув. Ксьондз сплюнув.

– А ти, – Волошек переніс погляд на Рейневана, – пристав, як бачу, до єретиків з бебехами. Видно, ти всією душею продався сатані й самовіддано йому служиш, раз він тебе послом відправляє. А може, єресіарх Прокоп думав, що якщо він тебе пошле, то чогось допнеться завдяки нашій давній дружбі? Ну, якщо він на це розраховував, то прорахувався. Бо скажу тобі, Рейневане, що коли всі у Шльонську собак на тобі вішали, злодія та розбійника з тебе робили, приписували тобі найстрашніші злочини включно зі зґвалтуванням дівиць, то я тебе захищав, очорнювати не дозволяв. І знаєш, що виявилося? Що я був дурний.

– Але я порозумнішав, – закінчив князь через хвилину важкої тиші. – Порозумнішав! Посольство антихриста маю десь, балакати з вами й не подумаю. Гей, сторожа! Хапайте їх! А цього пташка – в'язати!

Рейневан шарпнувся й аж присів – з такою силою Кших з Костельця, який стояв за ним, придушив його, могутніми пальцями цапнувши за барки. Двоє пахолків схопили Горна за плечі, третій з великою вправністю обмотав йому поворозок навколо ліктів та шиї, затягнув, затиснув вузол.

– Бог бачить, – театральним жестом здійняв руки ксьондз. – Бог бачить, князю, що слушно чините! *Firmetur manus tua*, нехай буде зміцнена твоя рука, коли душить гідру єресі!

– Ми посли... – простогнав під утиском поляка Рейневан. – Ти дав слово...

– Ви посли, але диявола. А слово, дане єретикові, не має сили. Горн – зрадник і єретик. І ти єретик. Ти був мені колись другом, Рейневане, тому зв'язувати тебе я не наказую. Але стули пельку!

Стулив.

– Його, – князь показав на Горна рухом голови, – я видам єпископові. Це мій обов'язок як доброго християнина і сина Церкви. Що ж до тебе... Раз я вже врятував тебе по старій дружбі. І тепер теж тебе відпущу...

– Як це так, – вигукнув ксьондз, а Фалькенгайн та йоанніт забурчали. – Єретика відпустите? Гусита?

– І ти стули пельку, патер, – Волошек блиснув з-під вуса зубами. – І не розтуляй її, коли тебе не питають. Я випущу тебе на волю, Рейнмаре з Беляви, пам'ятаючи про нашу колишню дружбу. Але це вже востаннє, клянуся муками Господніми! Востаннє! Не насмілюйся мені більше потрапляти на очі! Я стою на чолі хрестового війська, невдовзі ми об'єднаємо сили з єпископською армією, разом підемо під Опаву, щоб вас, єретиків, стерти з лиця Землі. Дасть Бог, оцінить вроцлавський єпископ, який з мене праведний католик! Хтозна, може, простить мені за це борги. Хтозна, може, поверне те, що колись був загарбав в опольського князівства. Тож угору хрест, Бог так хоче, марш-марш на Опаву!

– Там, де були передмістя Опави, – озвався зв'язаний Горн, – нині вітер розвіває попелища. Учора Прокоп уже був під Глубчицями. Сьогодні він ще ближче.

Болько Волошек доскочив до нього і коротко врізав кулаком у вухо.

– Я сказав, - зашипів він, – що не буду з тобою балакати, торгашу. А слухати твої балачок не буду тим більше.

– Рейневан! – він різко обернувся. – Що він про Опаву говорив? Що буцімто її захопили? Не повірю! Пусти його, пане Кшиху!

– Опава оборонилася, – відпущений Рейневан розмасував плече. – Але передмістя пішли з димом. Пішли з димом Кетрш і Нова Церква, а до них – Гуквальди й Острава. Градець-над-Моравицею і Глубчиці вціліли, а завдячують вони це виключно розважливості князя Вацлава. Він уклав договір з Прокопом, заплатив випальне, врятував князівство. А принаймні його частину.

– Я маю в це повірити? В те, що Пшемко Опавський не став до бою? Що дозволив синові укладати договори з гуситами?

– Князь Пшемко сидить за мурами опавського замку як миша в норі. Дивиться на пожежі, бо в який би бік не глянув, там пожежа. А молодий князь має, видно, свій розум. Позаздрити і наслідувати.

– Бог покарає, – вибухнув ксьондз, – тих, що з єретиками зносилися, укладали з ними угоди! Угода з єретиком – це угода із сатаною! Хто її укладе, той навіки проклятий. А тут, на землі, за життя, кара...

– Милостивий князю! – крикнув, вриваючись до хати, озброєний у капаліні. – Посланець!

– Давайте його сюди!

Гонець, це було видно – і чути з запаху – не щадив ні себе, ні коня. Шар зашкарублого болота покривав його до пояса, а сморід кінського поту разив на кілька кроків.

– Говори!

– Ідуть чехи... – важко висапав гонець, ловлячи повітря. – Ідуть великою силою... Усе палять... Озоблога спалена... Прудник узятий...

– Що-о-о?

– Прудник узятий... У місті страшна різанина... Чижовиці горять... Б'яла горить... Захоплена... Гусити...

– Ти глузду відбився?

– Гусити... під Глогувком...

– А де єпископське військо? Де Ян Зембицький, де князі Рупрехт і Людвіг? Де пан Пута?

– Під Нисою... Наказують... Наказують, щоб ясний князь до них ішов чимпрудкіш...

– До них? – вибухнув Волошек, стискаючи кулак на заткнутому за пояс буздугані. – Вони відступають, залишають мої маєтки і мої міста на поталу, а я маю йти до них? Мій Глогувок під загрозою, а я маю йти під Нису? Єпископ наказує? Конрад Олесницький, цей злодій, пияцюра і курвій, сміє мені наказувати? А ви чого баньки вилупили? Радитися, мать вашу! Радитися! Що робити?

– В атаку! – вигукнув йоанніт. – *Gott mit uns!**

– Може, це фальшиві звістки, – закліпав Шляський гербу Нечуя.

– Йдімо під Нису, – твердо сказав Фалькенгайн, – на з'єднання з єпископом Конрадом. Буде нас сила, у генеральній битві поб'ємо єретиків. Відімстимо за спалені міста...

Князь подивився на нього і скреготнув зубами.

– Не радь, як мстити. Радь, як вберегти!

– Іти на переговори, – пробурмотів Огоньчик. – Заплатити випальне?

– Не маю з чого, – скреготнув зубами Волошек. – Мій Прудник... Ісусе любий! Мій Глогувок!

– Уповати треба, – знову промовив ксьондз, – на Бога... Буде, як Бог дасть. Ось Біблія... Відкрию як випаде, що прочитаю, тому збутися...

– І зробили вони закляттям, – промовив, випередивши священика, Урбан Горн, – усе, що в місті, від чоловіка й аж до жінки, від юнака й аж до старого, і аж до вола, і штуки дрібної худоби, і осла, усе знищили вістрям меча.**

---

* *Бог з нами (нім.).*

** *Книга Ісуса Навина, 6; 21.*

Болько Волошек шмагнув його поглядом, Горн притих. Але відразу озвався Рейневан.

– І спалив, – продовжив він, – Ісус Ай, і поклав його вічною руїною, пусткою, і так є аж до цього дня.* Задумайся, Болько. Прийми рішення. Перш ніж буде запізно.

– Це революція, Болько, – говорив він, бачачи, що П'ястович не поспішає його перебити. – Світ набуває нового вигляду, набравши великі оберти. Колісниця історії мчить, жодна сила її вже не може стримати. Ти можеш сісти на неї або бути нею зметеним. Вибирай.

– Можеш, князю, – озвався Горн, бути з переможцями або серед переможених. Переможеним, стверджують класики, завжди біда. А переможцям... Переможцям влада і сила. Бо новий вигляд світ матиме і на мапах.

– Що?

– *Sapienti sat dictum est.* Кордонні стовпи, милостивий князю, буде пересунуто на користь переможців. І тих, хто стане їхніми союзниками.

– Це що, – в очах молодого князя з'явився блиск, – пропозиція? Оферта?

– *Sapienti sat.*

– Гм, – блиск не зникав. – І буде мені на користь, кажеш. А конкретно?

Горн зверхньо усміхнувся, поглядом показав на свої пута. На жест Волошека їх негайно перерізали. Побачивши це, Фалькенгайн забурчав знову, а йоанніт ляснув долонею по ефесу меча. А ксьондз аж підскочив.

– Пане! – заволав він. – Не слухай диявольських нашіптувань! Яд ці гуситські гадюки вливають у твої вуха. Пам'ятай про віру предків! Пам'ятай...

– Стули пельку, попе.

Ксьондз підскочив ще вище.

– То ти такий? Ти такий? – заволав він ще голосніше, вимаху-

* *Книга Ісуса Навина, 8; 28.*

ючи руками перед самим носом князя. – Знають тебе! Апостате! Відступнику! З єретиками зносишся! Лицарі! Бий його, хто в Бога вірує! Проклинаю тебе! Проклятий будь вдома і надворі, проклятий будь сплячий, устаючий, ходячий...

Болько Волошек навідліг пальнув його буздуганом у скроню. Залізна шестипера головка з чутним тріском розтрощила кістку. Ксьондз упав як підкошений, сіпаючись і смикаючись. Князь обернувся, на його люто перекошених губах був наказ. Але йому не довелося його видавати, поляки з випередженням читали наміри свого господаря. Кших з Костельця потужним ударом сокири розбив голову йоаннітові, який уже витягував меч, Правдзіц мізерикордією штрикнув Фалькенгайна в горло, Шляський Нечуя поправив уколом у спину. Трупи впали на долівку, кров розлилася калюжею.

Пахолки й пажі дивилися порозкривавши роти.

– От, – широко усміхнувся Огоньчик. – От щасливий деньочок. Давно вже мені не доводилося вбити хрестоносця.

– До війська! – крикнув князь. – До людей! Заспокоїти! Особливо німців. Якби котрийсь смикався, сокирою по чолу! І готуватися до виступу!

– До Ниси?

– Ні. До Крапковиць і Ополя. Виконувати!

– Так точно!

Болько Волошек обернувся, впився палаючим поглядом у Рейневана і Горна. Він дихав швидко, голосно і нерівно. Його долоні ходили ходором.

– *Sapienti sat,* – хрипко вимовив він. – Ви чули, що я наказав. Я відводжу військо, причому в такий спосіб, щоб уникнути контакту з вашими роз'їздами. Я не піду під Нису, не підтримаю єпископа. Прокоп повинен розглядати це як союзницький акт. Ви взамін пощадите мої маєтки. Глогувок... Але це не все. Не все, клянуся муками Спасителя!

– Повторите Прокопові... – молодий князь гордовито підняв

голову. – Повторите, що альянс зі мною вимагатиме істотних змін на мапах. Конкретно...

* * *

– Конкретно, – повторив Горн, – Волошек зажадав вічного лена Гуквальдів, Пршибора, Острави і Френштата. Як ми узгодили, я пообіцяв йому їх. Але йому було мало, він вимагав Намислова, Ключборка, Грижова, Рибніка, Пщини і Битома. Я пообіцяв йому їх, брате Прокопе, також, ручаючись твоїм іменем. Поспішив?

Прокоп Голий відповів не зразу. Спершись спиною на бойовий віз, він їв стоячи, липовою ложкою черпав з горщика затірку, підносив до рота. Молоко висихало в нього на вусах.

За возом і спиною Прокопа ревіла і бушувала пожежа, великим вогнем палало місто Глухолази. Палав як смолоскип дерев'яний парафіяльний костел. Вогонь пожирав дахи і стріхи, дим бив у небо чорними клубами. Крик убієнних не стихав ні на мить.

– Ні, брате, не поспішив, – Прокоп Голий облизав ложку. – Ти поступив слушно, пообіцявши від мого імені. Ми дамо йому все, що обіцяно. Болькові належиться компенсація. За кривди. Бо якось так вийшло, що Змрзлік і Пухала, пустивши з димом Б'ялу і Прудник, з розгону спалили і його коханий Глогувок. Ми покриємо йому цю втрату. Більшість міст, яких він вимагає, і так, правду кажучи, ще тільки треба буде здобути. От і побачимо під час штурмів, який з князя Болька союзник. І нагородимо відповідно до заслуг для справи.

– І заслуг перед Богом, – вставив з повним ротом проповідник Маркольт. – Дідич Ополя повинен прийняти причастя з Чаші й присягнути чотирма статтями.

– Прийде і на це час, – Прокоп відклав миску. – Закінчуйте їсти.

На вусах Прокопа засихали молоко і борошно із затірки. За спиною Прокопа місто Глухолази перетворювалося на попелище. Мордовані мешканці вили різними голосами.

– Приготуватися до виступу! На Нису, Божі воїни! На Нису!

РОЗДІЛ ВІСІМНАДЦЯТИЙ,

у якому в четвер вісімнадцятого березня 1428 року, або, як зазвичай пишуть у хроніках: *in crastino Sancte Gertrudis Anno Domini MCCCCXXVIII якихось XIV тисяч чоловік скачуть один одному до горлянок у битві під Нисою. Втрати переможених становлять *circa* M** полеглих. Втрати переможців хронікарський звичай наказує оминути мовчанням.**

– Гус єретик! – скандували перші шеренги вишикуваного на Монашому Лузі єпископського війська. – Гус єретик! Гу! Гу! Гу!

Звістка про таборитів, які підходять до Ниси, видно, дійшла до вроцлавського єпископа вже давно – воно й не дивина, бо досить складно виконати таємний маневр армією, яка налічує понад сім тисяч чоловік[37] і близько двох сотень возів – особливо якщо ця армія палить усі поселення на маршруті походу й поблизу нього, виразно позначаючи свій шлях загравами й димами. Тож єпископ Конрад мав досить часу, щоб сформувати військо. Досить часу мав клодзький староста, пан Пута з Частоловиць, щоби прибути з допомогою. Зібравши під своїм началом тисячу сто коней кіннoти й майже шість тисяч мужицької піхоти, маючи сильний резерв і тил у вигляді озброєних ниських міщан та міських стін, єпископ і Пута вирішили прийняти битву в полі. Коли Прокоп Голий з'явився під Нисою, він застав у районі Монашого Лугу сілезців під зброєю і штандартами, вишикуваних і готових до бою. Він прийняв виклик.

Коли гейтмани вишикували військо – а вишикували вони його швидко – Прокоп приступив до молитви. Молився він спокійно й неголосно. Цілком ігноруючи прізвиська, що їх вигукували сілезці.

---

* *Наступного дня після святої Гертруди Року Божого 1428 (лат.).*

** *Близько тисячі (лат.).*

– Гус єретик! Гус єретик! Гу! Гу! Гу!

– Господи, – промовляв він, склавши руки. – Боже воїнства, до Тебе звертаємося в нашій молитві. Будь нам щитом та обороною, оплотом і чатівнею у небезпеках війни та кровопролитті. Милість Твоя хай буде з нами, грішними людьми.

– Диявольські сини! Диявольські сини! Гу! Гу! Гу!

– Прости нам провини й гріхи наші. Озброй війська міццю, будь з ними в бою, дай відвагу та мужність. Будь нам розрадою і притулком, дай нам силу перемогти антихристів, ворогів наших і Твоїх.

Прокоп перехрестився, хресне знамення сотворили й інші: Ярослав з Буковини, Ян Блег, Отік з Ложі, Ян Товачовський. Широко, по-православному, перехрестився князь Федір Острозький, який тільки-що повернувся, спаливши Малу Сьцінаву. Перехрестилися Добко Пухала і Ян Змрзлік, які повернулися, спаливши Стшелечки і Крапковиці. Маркольт, який стояв навколішках біля бомбарди, хрестився, бив себе в груди й повторював, що його *culpa*.

– Боже на небесах, – підвів ночі Прокоп. – Ти пануєш над силою моря, коли підіймаються хвилі, Ти їх втихомирюєш. Ти стиснув Рагава, як трупа, і сильним раменом Своїм розпорошив Своїх ворогів.* Зроби, щоб і сьогодні з цього поля переможеною зійшла вража сила. До бою, браття. Починайте в ім'я Боже.

– Уперед! – заревів Ян Блег з Тєшниці, виїжджаючи танцюючим конем перед фронт війська. – Уперед, браття!

– Уперед, Божі воїни! – махнув буздуганом Зигмунт з Вранова, даючи знак підняти перед загоном дароносицю. – Починаємо!

– Почи-и-ина-а-аємо! – передавали по лінії сотники. – Почи-и-ина-а-аємо! ...Чи-и-ина-а-аємо!... Чи-и-ина-а-аєм...

Маса таборитської піхоти здригнулася, забряжчала латами й зброєю, ніби дракон лускою. І немов величезний дракон рушила вперед. Формація, що налічувала чотири тисячі чоловік, шириною по фронту в півтори тисячі, а глибиною на двісті п'ятдесят

* *Псалом 89; 9-10.*

кроків, ішла прямо на зібране перед Нисою шльонське військо. Гуркотіли вмішані в лави вози.

Рейневан, який за взірцем Шарлея виліз, щоб краще бачити, на грушу на межі, видивлявся, але знайти єпископа Конрада серед сілезців не зумів. Він бачив тільки червоно-золоту єпископську корогву. Упізнав прапор Пути з Частоловиць і самого Путу, який клусував перед лавами лицарів і стримував їх від безладної атаки. Бачив численний загін йоаннітів, серед яких мав бути Рупрехт, любінський князь, який був, як-не-як, великим пріором ордену. Він помітив знаки і барви Людвіга, князя в Олаві і Нємчі. Помітив – і скреготнув зубами – корогву Яна Зембицького, з наполовину чорним і наполовину червоним орлом.

Таборити йшли, марширували рівною, розміреною ходою. Скрипіли осі возів. Схована за павезами*, наїжачена вістрями лінія шльонської кметської піхоти не здригнулася, її командир, лицар-найманець у повному пластинчатому обладунку, чвалував уздовж шеренг, верещав.

– Витримають... – сказав до Прокопа Блажей з Кралуп, у його голосі бриніла тривога. – Вичекають, підпустять на постріл... Кіннота раніше не рушить...

– Уповай на Бога, – відповів Прокоп, не відводячи очей від поля. – Уповай на Бога, брате.

Таборити йшли. Усі побачили, як Ян Блег виїжджає на чоло, перед лави. Як дає знак. Усі знали, який наказ він дає. Понад маршируючими ротами здійнялася пісня. Бойовий хорал.

Ktož jsú boží bojovnicí
A zákona jeho!
Prostež od Boha pomoci
A doufejte v něho!

Шльонська лінія виразно задрижала, павези захиталися, спи-

---

* *Павези – великий прямокутний дерев'яний щит, оббитий шкірою або бляхою, за яким можна було сховатися повністю.*

си й алебарди загойдалися. Найманець – Рейневан уже впізнав баранячу голову на його щиті, знав, що це Хаугвіц, – ревів, видавав накази. Пісня гриміла, громовим гуркотом прокочувалася над полем.

Kristus vám za škody stojí
stokrát víc slibuje!
Pakli kdo proň život složí,
večný mít bude!

Tent Pán velí se nebáti
záhubců tělesných!
Velít i život složiti
*pro lásku svých bližních!**

З-за шльонських павез визирнули арбалети та пищалі. Хаугвіц ревів, аж захрип, забороняв стріляти, наказував чекати. Це була помилка.

З гуситських возів, коли вони наблизилися на триста кроків, випалили тарасниці, по павезах загупав град ядер. За мить на сілезців із сичанням полетіла густа хмара стріл. Упали вбиті, завили поранені, лінія павез захиталася, шльонські піхотинці відповіли вогнем, але безладним і невлучним. У стрільців тряслися руки. Бо на команду Блега таборитський загін прискорив ходу. А потім почав бігти. З диким криком на вустах.

– Не вистоять... – У голосі Блажея з Кралуп прозвучала спершу недовіра, а потім надія. А потім – упевненість.

---

* *Христос вам за втрати*
Стократ більше обіцяє!
А хто за нього життя покладе –
Вічне матиме!

Цей Господь велить не боятися
погибелі для тіла!
Велить і життя покласти
за любов своїх ближніх.

– Не вистоять! Бог з нами!

Хоча це здавалося неймовірним, шльонська лінія раптом розпалася, мов здута вітром. Пожбуривши павези й списи, кметі-піхотинці як один кинулися навтьоки. Хаугвіца, який намагався їх стримати, повалили разом із конем. У переляку й паніці, кидаючи зброю, затуляючи на бігу голови руками, шльонські мужики тікали у бік підгороддя і хащ над рікою.

– На них! ревів Ян Блег. – Гир на них! Бий!

На Монашому Лузі загуділи роги. Побачивши, що далі чекати не можна, Пута з Частоловиць підіймав лицарство. Нахиливши списи, тисяча сто коней залізної кінноти рушили в наступ. Земля стала двигтіти.

Блег і Зигмунт з Вранова миттю усвідомили серйозність становища. На їх наказ таборитська піхота блискавично згорнулася в заслоненого павезами їжака. Вози обернули боками, з-за опущених бортів виглянули пащеки гуфниць.

Залізна лава шльонського лицарства справно перешикувалася, розділилася на три групи. Середня, під єпископською хоругвою, із самим Путою на чолі, мала клином розщепити й розчленувати таборитський шик, інші дві мали стиснути його, мов кліщі, – йоанніти Рупрехта справа, зембицький та олавський князі зліва.

Кіннота видала бойовий клич і кинулася в галоп, від якого задвигтіла земля. Таборити, хоча в їхніх вражених очах виростали салади й залізні начільники коней, відповіли зухвалим криком, з-за павез висунулися й нахилилися сотні глевій, альшписів*, рогатин, вил і гізарм, піднялися сотні алебард, ціпів та моргенштернів. Градом полетіли стріли, гримнули пищалі та гаківниці, бахнули й плюнули сіканцями** гуфниці. Смертоносний залп змішав йоаннітів Рупрехта, ранячи та лякаючи коней, сповільнив кінноту із

* *Альшпис (нім. Ahlspiess) – західноєвропейський короткий спис з дисковидним обмежником.*

Сіканці – дрібні обрізки свинцевого дроту (часом з обрізками залізної бляхи та січеними цвяхами), які в середньовіччі заміняли шрапнель.

Зембиць та Олави. Однак найманці єпископа й залізні пани Пути з Частоловиць не дали себе сповільнити, з розгону шумно навалилися на чеську піхоту. Загриміло залізо об залізо. Заверещали коні. Закричали та завили люди.

– Тепер! Уперед! – показав буздуганом Прокоп Голий. – Починай, брате Ярославе!

Йому відповів крик сотень горлянок. З лівого крила рвонув у поле кінний загін Ярослава з Буковини й Отіка з Ложі, з правого вдарили моравці Товачовського, поляки Пухали та дружина Федька Острозького. За ними помчав у поле піший резерв – страшні сланські ціпники.

– Ги-и-ир-р-р на ни-и-и-их!

Добігли. Над вереском коней і криком людей здійнялося гучне і дзвінке брязкання зброї, що лупить по збруї.

Навалу Отіка з Ложі намагалися стримати йоанніти, німбурзькі знесли їх першим же ударом, туніки з білими хрестами миттю застлали просочену кров'ю землю. Зембицькі опиралися мужньо, вони не тільки не відступили під натиском, а й навіть відкинули списників Ярослава з Буковини. Лицарі та армігери з Олави теж стійко витримали напір атаки Добка Пухали і Товачовського, але не встояли під ударами польських та моравських мечів, які валилися на них, похитнулися. А коли побачили, як Пухала страшним ударом сокири розтрощує голову Типранда де Рено, командира найманців, зламалися. Захитався і тріснув, як скло, весь лівий фланг. Пута з Частоловиць помітив це. Хоча втягнутий у бій з піхотою, хоча забризканий кров'ю по басинет*, Пута вмить помітив і зрозумів загрозу. А коли, піднявшись у стременах, побачив, як справа його оточує кіннота Ярослава з Буковини, коли помітив, як пробиваються до нього панцирні Отіка з Ложі і на допомогу йому ціла орда ціпників, збагнув, що програв. Захриплим уже голосом вигукуючи команди, він обернувся – щоб побачити, як ударяють навтьоки

* *Басинет – сталевий шолом напівсферичної або конічної форми із закритою коміровою частиною, часто з невеликим забороном.*

єпископські найманці, як покидає поле бою маршал Лаврентій фон Рорау, як утікає Гинче фон Боршніц, як дає драпака Миколай Цедліц, отмуховський бургграф. Як кидається врозсип розбите зембицьке лицарство. Як під натиском моравців і поляків показує спину розбита наголову Олава. Як гине командор Дітмар де Альцей, як, побачивши це, кидаються втікати недобитки йоаннітів, як у них по п'ятах їдуть, безжально рубаючи, кінні Отіка з Ложі. Як, зачеплений гаком гізарми, падає з коня юний зброєносець Ян Четтерванг, син клодзького патриція. Якому він, Пута з Частоловиць, клодзький староста, пообіцяв наглядати в бою за його одинаком.

– До мене! – заволав він. – До мене, Клодзько!

Але крик криком, а битва і воячка мали свої права. Коли на його заклик клодзьке лицарство і рештки найманців вчинили гуситам запеклий, хоча й розпачливий опір, Пута з Частоловиць розвернув коня і втік. Така була необхідність, так було треба. Належало рятувати Нису, єпископську столицю, все ще із сильною залогою і здатну до оборони. Належало рятувати Шльонськ. Клодзьку землю.

І власну шкуру.

Уже зовсім близько до рову, міських стін та Митної Брами, кінь, якого Пута безжально змушував до галопу, розтоптав покинуту, втоптану у весняне болото єпископську коругву. Чорні орли та червлені лілії.

* * *

У такий-от спосіб – нищівною перемогою і черговим тріумфом Прокопа Великого – закінчилася битва під Нисою, що відбулася на Монашому Лузі й поблизу нього наступного дня після Святої Гертруди Року Божого 1428.

* * *

Потім було, як завжди. Сп'янілі від перемоги юрби гуситів взялися дорізати поранених та обдирати вбитих. Останніх нарахували

близько тисячі, Але Рейневан вже підвечір почув пісеньку, що підвищувала результат до трьох тисяч [38]. На смерканні пісенька збільшилася на два нові куплети, а кількість убитих – на наступні дві тисячі.

Тепер уже настала черга тріумфуючих чехів викрикувати під стінами Ниси образи, погрози, глузування та різні плюгавства про папу, а захисникам довелося сидіти тихо як мишам у норі. Гусити спалили підгороддя, не пощадивши жодної халупи, але міста не атакували. Прокоп обмежився обстрілом з бомбард, зрештою. не дуже інтенсивним, а проповідник Маркольт організував під стінами вечірню демонстрацію зі смолоскипами і настромленими на вістря дротиків головами вбитих.

Наступного дня, ще до того, як було закінчено завантаження здобичі на вози, до Горна і Рейневана з'явився з рапортом Фогельзанг в особі Дроссельбарта, який утік з міста. Вони негайно подалися до Прокопа. Ниса, відрапортував Дроссельбарт, добре приготована до оборони, пан Пута володіє ситуацією, дисципліну підтримує залізну, в зародку придушує будь-які прояви паніки й пораженства. Має досить сил і засобів, щоб у разі облоги надійно і довго обороняти місто, навіть після того, як утекли єпископ та князі.

– Поки ви тут парадували з головами трупів на списах, – досить нахабно заявив худий, – єпископ утік через Вроцлавську Браму. Дали дьору й князі: Рупрехт, Людвіг Олавський і Ян Зембицький.

Прокоп Голий не прокоментував, тільки запитально дивився. Дроссельбарт зрозумів без слів.

– Про Рупрехта, – заявив він, – можете тимчасово забути, він утікатиме аж до Хойнова, на вашому шляху вже не стане. Якщо хочете знати мою думку, то з хвилини на хвилину драпоне і його дядечко, Людвіг Бжегський. Людвіг, як ви, певно, помітили, у битві не брав участі, навіть не рушив з-під Бжега, хоча єпископ і лютував. У нього неслаба сила, щось близько ста списів кінноти. А бою уникає. Або наївся страху, або... Щодо цього ходять інші чутки... Казати?

– Я слухаю, – Прокоп замислено бавився кінчиком вуса. – Слухаю уважно.

– Дружина Людвіга Бжегського, як ви знаєте, є дочкою бранденбурзького курфюрста Фрідріха. Курфюрст зноситься з польським королем Ягайлом, сватає за Ягайлівну сина. Він знає, що польський король у душі прихильно ставиться до чехів, тому, щоб його не дратувати і не попсувати шансів на мар'яж з Польщею, через доньку впливає на князя Людвіга, щоб той уникав...

– Годі, – Прокоп відпустив вус. – Це якісь нісенітниці, шкода на них часу. Але підживляйте цю плітку, підживляйте. Нехай гуляє. Що скажете про Яна Зембицького? І про молодого князя Олави?

– Перш ніж вони втекли з Ниси, була сварка. Між ними обома і Путою з Частоловиць. Зовсім не секрет, у чім була річ. Обидва хочуть рятувати свої князівства. Коротше кажучи: хочуть домовитися. Відкупитися.

– Тим, хто веде з нами переговори, – повільно вимовив Прокоп, – Люксембуржець погрожує втратою життя, честі та маєтності. Церква ж до всього докидає прокляття. Вони забули про це? Чи вважають марними погрозами?

– Люксембуржець далеко, – знизав плечима Дроссельбарт. – Дуже далеко. Надто далеко, як на короля. Король повинен захищати підданих. А що робить Сигізмунд? Сидить у Буді. У сварці з Путою князі вжили цей аргумент не один раз.

– Що ви на це скажете, – підняв голову Прокоп Голий. – Горн? Белява?

– Ян Зембицький – зрадник! – поспішно випалив Рейневан. – Брехун і негідник! Він втік з Ниси, зрадив і залишив самого пана Путу, свого майбутнього тестя. Зраджує Люксембуржця, хоче вести переговори з нами, бо сьогодні йому так вигідно. Завтра задля вигоди зрадить нас!

Прокоп довго дивився на нього.

– Закладаюся, – нарешті вимовив він, – що Ян Зембицький і Людвіг Олавський не прийняли рішення, що вагаються, що не

знають, як до нас підступитися. Ми полегшимо їм завдання і самі зробимо перший крок. Якщо вони справді хочуть переговорів, то вхопляться за нагоду обома руками. Поїдете до Зембиць та Олави, зробите пропозицію. Якщо вони заплатять випальне* й утримаються від збройних акцій, я пощаджу їхні князівства. Якщо не заплатять або порушать угоду, то й за сто років не піднімуться з руїн і попелищ. Поїдете зараз. Ви двоє. Горн і брат Дроссельбарт.

– А я? – запитав Рейневан. – Я ні?

– Ти ні, спокійно відповів Прокоп. – Ти щось занадто збуджуєшся, як на мій погляд. Я відчуваю в цьому якісь приватні інтереси, якусь злість, якусь особисту помсту. Мив цій кампанії реалізовуємо високі цілі та ідеї. Несемо істинне слово Боже. Палимо костели, в яких замість Бога поклоняються римському антихристові. Караємо прелатів, які продалися Риму, гнобителів, мучителів люду. Караємо спраглих слов'янської крові німців. Але крім високих ідей ми маємо ділові інтереси. Урожай був нікудишній, а ще ми починаємо відчувати наслідки блокади. Корець[39] жита коштує в Празі чотири гроші, Рейнмаре. Чотири гроші! Чехії загрожує голод. Ми вирушили у Шльонськ по здобич. По гроші. Якщо я можу мати гроші без бою і людських жертв – тим краще, тим більший зиск. Пакти й угоди, запам'ятай, – так само добрий спосіб вести війну, як обстріл з бомбард. Ти це розумієш?

– Розумію.

– Прекрасно. Але я однаково почекаю, поки це в тебе в душі вляжеться. А тим часом до Зембиць та Олави поїдуть Горн і Дроссельбарт. Без тебе. Для тебе в мене є інші завдання.

* * *

Наступного дня, в суботу перед неділею *Judica***, яку в Шльонську називали Білою, а в Чехії – Смертною, Прокоп розпочав з Путою

* *Викуп від спалення міста.*

** *П'ята неділя Великого посту.*

переговори стосовно викупу за взятих у битві полонених. Тим часом Ярослав з Буковини та Зигмунт з Вранова спалили Отмухов і Пачкув, прикрасивши небо двома величезними, видними здалеку стовпами диму. Отік з Ложі, Змрзлік і Товачовський теж часу не гаяли: спалили Віднаву і здобули замок Яворник. Не пас задніх і Пухала, який акуратно і методично палив єпископські села та фільварки.

Однак Прокоп знайшов хвильку для Рейневана. Відірвався від переговорів, щоби попрощатися. І дати останні вказівки.

– Твоє завдання, – повідомив він, – має першорядне значення для кампанії. Тепер, віч-на-віч, говорю тобі: воно значно важливіше, ніж переговори, які вестимуть Горн і Дроссельбарт. Я говорю тобі це, бо бачу, що ти все ще дуєшся за те, що я не послав тебе з ними. Повторюю: ти отримуєш у стократ важливіше завдання. І, не приховую, у стократ важче.

– Я виконаю його, брате Прокопе, – пообіцяв Рейневан. – На славу Чаші.

– На славу Чаші, – з притиском повторив Прокоп Голий. – Добре, що ти так міркуєш. І що розумієш, наскільки ти пов'язаний зі справою Чаші. Як і те, що тільки з нами ти помстишся за брата й за кривди від папістів. Тільки в такий і ні в який інший спосіб ти зможеш це зробити. Пам'ятай.

– Пам'ятатиму.

– Їдь з Богом.

* * *

Вони вирушили до полудня, п'ятеро кінних: Рейневан, Шарлей, Самсон, Бісклавре і Жехорс. Самсон віз приторочений до луки сідла фламандський гудендаг, Шарлей озброївся клинком, який називали фальшіоном, – грізного вигляду закривленим булатом, що розширювався до кінця. Таку зброю, попри її сарацинський вигляд, кували по всій Європі, а особливо популярною вона була в Італії. Вона була легша, ніж меч, і набагато зручніша в бою, особливо в тисняві.

Під спаленим Отмуховом вони переправилися на лівий берег Ниси і скерувалися до пасма Рихлебів. Подорожували маршрутом, яким кілька днів тому пройшли загони гуситів, усюди, куди сягало око, було видно сліди цього походу й ознаки реалізації високих цілей та ідей, які ніс Табор. Від костелів, у яких поклонялися римському антихристові, залишилися попелища. Де-не-де висів на сухій гілляці і якийсь прелат, що продався Римові. Круки, ворони, вовки та здичавілі пси жирували на трупах. У принципі, слід було припустити, що це трупи виключно спраглих слов'янської крові німців і ворогів Чаші, можна було вважати, що серед убитих нема ні в чому не винних і випадкових людей. Можна було так вважати. Але ніхто так не вважав.

Вони минули єпископське село Яворник, скерувалися в гори, на Крутвальдський перевал. А тут, весною, їх наздогнала зима.

* * *

Почалося невинно – із захмарення, з дещо різкішого й холоднішого вітру, з кількох дрібних сніжинок. Без попередження, моментально, кілька дрібних сніжинок перетворилися на густу білу заметіль. Лапатий сніг моментально покрив дорогу, забілив ялиці, заповнив колії. Подорожнім обліпив обличчя, танучи на віях, наповнив очі водою. Чим вище до перевалу, тим ставало гірше – лютий вітрисько викликав заметіль, вони перестали бачити що-небудь, крім білих від снігу грив коней. Осліпивши їх, заметіль заграла з іншими чуттями – у завірюсі, можна було поклястися, залунали дикий сміх, хихотіння, крики, виття. Ніхто з товариства не належав до занадто забобонних, але всі почали раптом якось дивно щулитися та горбитися в сідлах, а коні, хоч ніхто їх зовсім не підганяв, поклусували жвавіше, і тільки час від часу неспокійно хропли.

На щастя, дорога вивела їх у западину, яка додатково була закрита буковим лісом. А потім почули запах диму і побачили вогники.

Панувала тиша. У таку погоду навіть собакам не хотілося гавкати.

* * *

У корчмі, крім пива, подавали виключно оселедці, капусту й пісний горох: адже тривав Великий піст. Відвідувачів же було стільки, що для Рейневана і компанії ледве знайшлося місце. Серед клієнтів переважали гірники з Золотого Стоку і Цукмантля, не бракувало й воєнних біженців: з-під Пачкова, з-під Віднави, навіть з-під Глухолазів. Гуситська навала, ясна річ, зайняла основне місце в тематиці розмов, витіснивши навіть економіку та секс. Усі говорили про гуситів. Жехорс не був би собою, якби не скористався нагодою.

– Що вам скажу, те скажу, – правив він, коли його допустили до слова. – Один у світі порається порядною працею і справедливо споживає хліб насущний. Але інші їдять цей самий хліб як злодії та грабіжники, бо на нього не заробили, а вкрали його в трудящих, пограбували. А до них якраз і належать пани, прелати, ксьондзи, ченці та черниці, які ссуть людей, як ті п'явки, які не так чинять, як Євангеліє навчає і наказує, а зовсім навпаки і всупереч. Отож усі вони є ворогами закону Божого і заслуговують кари. А знаєте, браття, в який-то спосіб недавно рятували свої хати і добро кметі з-під Кетрша і Глубчиць? У такий, що самі брали справи у свої руки і вирішували. Коли чехи до них доходили, то бачили, що костел і панський замок уже в попелищах, а пан з плебаном теліпаються в зашморгах. Обміркуйте цю річ, браття-християни... Добре обміркуйте [40]!

Слухачі кивали головами, так, так, правда, правда, добре каже, гноблять нас вельможі та володарі, жити не дають, ще пива, господарю, а попи та ченці – найгірші кровопивці, бодай би їх та й чорти взяли, пива, пива, *mehr Bier** а податками, *verfluchte Scheisse***, нас, певно, невдовзі задушать, важкі часи настали, бабам йно курвівство в голові, молодь біситься і старших не слухає, раніше того не було, ще пива, *mehr Bier,* та відчопуйте ж бочівку, господарю, солоний той ваш оселедець, най би його холера.

---

* *Ще пива (нім.).*

** *Груба німецька лайка.*

Шарлей стиха матюкався, нахилившись над мискою, Самсон стругав кілок і зітхав. Рейневан жував горох, який без жиру мав смак корму для курей. Під низькою і закопченою брусованою стелею корчми клубочився дим, гойдалося павутиння і танцювали примарні тіні.

* * *

Вони переночували в стайні, а вранці вирушили в дальший шлях, у напрямі Льондека. Рейневан і Шарлей не забули Жехорсові його вчорашнього виступу. Його відвели убік, де йому довелося вислухати кілька зауважень, що стосувалися головним чином засад конспірації. До Клодзька, нагадав Рейневан, Фогельзанг прямує із секретною й важливою місією. Це вимагає таємності та скритності. Надмірне привертання до себе уваги може цій місії зашкодити.

Жехорс попервах трохи надувся, послався на накази, які йому дав безпосередньо Прокоп. Саме пропаганда, яка поширювалася серед селян, чванився він, похитнула бойовий дух єпископської піхоти під Нисою, і так далі, і так далі. Врешті-решт він погодився зберігати трохи більшу таємність. Витримав якихось півмилі – до розташованого за півмилі за Льондеком села Радохів.

– Що вам скажу, те вам скажу, – вигукував він, вилізши на бочку, до громади селян та біженців. – Обманюють попи та вельможі, буцімто чехи несуть війну. Брешуть! Це не війна, а братерська допомога, місія миру. З місією миру прибувають до Шльонська Божі воїни, бо мир, *pax Dei**, – це для добрих чехів найбільша святиня. Але аби був мир, тра перемогти ворогів миру, як мус, то й зброєю і силою! Не братній шльонський народ чехам ворог, а єпископ Вроцлава, лотр, гнобитель і тиран. Вроцлавський єпископ з дияволом у змові, криниці затруює, задумав заразу по Шльонську поширити, людей винищити. Отож чехи йно проти єпископа, проти попів, проти німців! Простий люд лякатися чехів не мусить!

* *Мир Божий (лат.).*

Коли натовп згустився, поле для показу знайшов і Бісклавре. Він прочитав зібраним лист Ісуса Христа, який упав на поле поблизу Опави.

– О ви, грішники та нечестивці, – проникливо читав він, – наближається вам кінець. Я терплячий, але якщо з Римом, з цією зві риною вавилонською, не порвете, прокляну вас разом з Отцем своїм і з ангелами своїми на віки віків. Зішлю на вас град, вогонь, блискавиці і бурі, щоб згинули ваші труди, і знищу ваші виноградники, і заберу у вас усіх ваших овець. Каратиму вас поганим повітрям, введу вас у велику нужду. Отож нагадую вам і забороняю давати десятину негідним папістам, пресвітерам і єпископам, слугам антихристовим; забороняю їх слухати. А хто відступиться, той не побачить життя вічного, а в домі його народяться діти сліпі, глухі та пархаті...

Слухачі хрестилися, їхні обличчя були викривлені страхом. Шарлей матюкався собі під ніс. Самсон спокійно мовчав і прикидався ідіотом. Рейневан зітхав, але вже нічого не починав і нічого не говорив.

* * *

Долина Б'ялої вивела їх прямо в Клодзьку улоговину, на постій вони зупинилися в корчмі під поселенням Желязно. Густина постоялих дворів і корчем не дивувала, вони-бо подорожували торговим шляхом, який був особливо популярний серед купців, що хотіли у дорозі до Чехії оминути клодзькі мита і митні палати. З огляду на значну висоту Крутвальдського перевалу дорога була досить обтяжливою для навантажених возів, але купці, які подорожували без вантажу, часто вибирали саме цю дорогу. Товариство ж вибрало її з інших причин.

У корчмі в Желязні, крім купців, подорожніх і звичайних останнім часом воєнних біженців, зупинилася на постій група вагантів, трубадурів і веселих жаків, які створювали чимало галасу

і сум'яття. Жехорс і Бісклавре, ясна річ, не витримали. Спокуса була надто сильною. Розказавши кілька непристойних анекдотів на тему папи, вроцлавського єпископа і кліру взагалі, почалася забава в політичні загадки.

– Римська курія овечок пасе? – запитував Жехорс.

– Бо з них вовну стриже! – хором вигукували ваганти, лупляючи кухлями по столу.

– А тепер увага! – волав Бісклавре. – Буде про римську ієрархію! Хто вгадає? *Virtus, ecclesia, clerus, diabolus! Cessat, calcatur, errat, regnat!*

– Цнота гине! – жаки влучно поєднували слова в пари. – Церква гнобить! Клір помиляється! Диявол панує!

Корчмар крутив головою, кілька купців демонстративно відвернулися спиною. Явно не до смаку була вагантська забава й п'ятьом подорожнім у бурому одязі, що сиділи за столом поруч. Особливо одному з них, типові з темною, як у цигана, шкірою.

– Та цитьте ви! – врешті-решт зажадав темний. – Тихше, ви ж не самі в господі! Не побалакаєш через ваш гармидер!

– Ого! – заволали у відповідь ваганти. – Дивіться-но! Кметь-диспутант знайшовся! Хто б міг подумати!

– Заткніться, сказано вам! – не здавався темний! – Досить сваволі!

Ваганти заглушили його свистом та імітацією звуків пердіння. Але далі розважалися вже трохи стриманіше, принаймні на кілька тонів нижче. Можливо, саме тому сталося те, що сталося. Слух Рейневан перестав притуплюватися і приглушуватися сміхом над дурнуватими анекдотами про пап, антипап, єпископів і пріорес, а сам Рейневан почав наставляти вуха на інші голоси і звуки. Він сам не знав, коли з безладу та хаосу виловив не що інше, як власне уривки бесіди цих п'яти бурих подорожніх. Щось було в їхній розмові, щось таке, що привабило його вухо, якесь слово, порядок слів, речення. Може, ім'я? Сам не знаючи чому, Рейневан умочив

палець у пиво й накреслив на стільниці знак Супірре, що використовувався для підслуховування. Відчувши на собі здивований погляд Самсона, Рейневан сухим пальцем повторив знак, навмисне виходячи за лінію, збільшуючи. Він зразу ж почав чути краще.

– А можна дізнатися, – м'яко озвався Самсон, припинивши стругати кілок, – що ти задумав?

– Не заважай, будь ласка, – Рейневан зосередився. – Супірре, *spe, vero. Aures quia audiunt.* Супірре, *spe, vero**

Він став чути кожне слово ще до того, як відзвучало заклинання.

– Щоб я здох, якщо брешу, – говорив темнолиций. – Такого кшталтного тіла я в жадної баби не видів, ніколи. Цицьки мала, як свята Цецилія на образі в костелі, а тверді, гейби з мармуру, і навіть як навзнак лежала, то стирчали. Доправди ніц дивного, що князь Ян ради тої хранцузки так здурів.

– Але ж потім таки змудрів, – пирснув другий. – І позбувся її, до льошку замкнути наказав.

– За що хай йому Бог віддячить, – зареготав Темний. – Інакше не було б нам дано потішитися нею. А була то, кажу вам, така втіха, що гей... Щоночі ми тамка, в зембицькій буцегарні, збиралися... І щоночі її вкупі... Боронилася, кажу вам, як скажена, пики нам не раз пороздряпувала, як кітка... Але через то йно більша втіха була

– А не бояли-сте ся? Що заврочить? Повідали, що бургундка відьма, з дияволом у змові. Сам кам'янецький абат буцімто постановив...

– Айно, – визнав Темний, – не збрешу, попервах було трохи страху. Але охота перемогла, хе-хе. А що, часто вам трапляється пиляти кралю, яку раніше сам князь Ян Зембицький на атласах крутив-вертів? А опріч того, заспокоїли нас тоті в'язничні пахолки, що вони вже три роки насильно грають усіх молодиць, котрі до холодної трапляють – а найбільше трапляє за доносами в чак-

---

* *Spe, vero – надія, однак (лат.). Aures quia audiunt – Вуха, що чують (з Євангелія від св. Матвія, 13; 16).*

лунстві. Грають, як си хочуть. І ні їдному ніц не було. Перерекламовані тоті чари.

– А ксьондз на сповіді?

– А що мені там ксьондз. Таж торочу вам, ви її не бачили, тої Аделі, значиться. А якби побачили, догола розібрану, то вмент би вас страхи покинули. Котроїсь-то ночі ми її...

Того, що сталося котроїсь-то ночі, товариші Темного мали вже ніколи не дізнатися. Рейневан почав діяти, мов у трансі, майже несвідомо. Встав, ніби його пружиною пхнуло, доскочив, з розмаху зацідив балакуна кулаком в обличчя. Хрупнув ніс, бризнула кров. Рейневан загойдався в стегнах, лупнув ще раз. Битий завив, завив так пронизливо й страшно, що корчма завмерла. Люди стали пробиратися до дверей. Супутники мандрівника зірвалися, але стояли, мов скаменілі. А коли Темний, який дістав і втретє, звалився з лави на підлогу – втекли. Бісклавре і Жехорс випихали до виходу жаків і вагантів, Шарлей стримував корчмаря, який тим часом підбіг. Дівка-служниця почала тонко кричати.

Лежачий Темний теж кричав. Теж тонко, розпачливо, благально. Задихнувся аж тоді, коли Рейневан з усієї сили копнув його по губах. Піднятий з підлоги, він булькотав, плював кров'ю та зубами, трусив головою, блискав білками очей, м'якнув, обвисав. Рейневан примірився, але кулак став йому недостатній, цілком не адекватний. Світ навколо став сліпучо ясним, білим, світляним. Він штовхнув мандрівника на стовп, схопив зі столу дзбан, дзбан розбився при першому ж ударі, намацав на столі грубий костур, вперіщив того, спертого об стовп, по руці вище ліктя. Хруснуло, Темний заскавулів, як пес. Рейневан лупнув ще раз, з усієї сили, в другу руку. Потім у ногу. Поки той падав, ударив по голові, а як той уже лежав на підлозі, копнув у живіт, а тоді додав другою ногою нижче пояса. Темний уже не кричав, тільки конвульсивно тремтів, трясся, ніби в лихоманці. Рейневан теж трясся. Кинув костур, сів на поваленого, схопив за волосся, з люттю почав

товкти потилицею об дошки. Чув, як хряскає і подається кістка черепа. Як шкаралупа яйця. Хтось схопив його, силою відтягнув. Самсон.

– Досить, – повторював велетень, тримаючи його міцною хваткою. – Досить, досить, досить. Спам'ятайся!

– Якщо так, – кашлянув Жехорс, – мають виглядати у вашому виконанні конспірація і скритність, то я вас сердечно вітаю.

– У нас завдання, – додав Бісклавре. – А тепер нас будуть переслідувати за вбивство. Рейневан! Що на тебе напало?! Чого ти так...

– Видно, була причина, – обрізав Шарлей.

– Ага, – здогадався Жехорс. – Здогадуюся. Аделя Стерча. Рейневан! Ти ж обіцяв...

– Заткнися.

Навколо голови лежачого розцвітала велика, блискуча, чорна у світлі каганців калюжа. Шарлей присів поруч, взяв його за скроні, міцно стиснув, крутнув раптово й сильно. Хруснуло, тип напружився. І опав. Рейневан далі бачив це все в тонах світляно-яскравого білого. Чув, ніби крізь воду. Ноги були, ніби ватяні, якби не хватка Самсона, був би впав.

Шарлей встав.

– Ну що ж, Рейнмаре, – холодно сказав він. – Деяку життєву цезуру ти вже маєш позаду. Але тобі ще чимало треба навчитися. Я маю на увазі техніку.

– Тікаймо звідси, – сказав Бісклавре. – Швидко.

– Рація, – сказав Самсон.

* * *

Вони не розмовляли. Утікали мовчки, галопом, за течією Б'ялої, у Клодзьку улоговину. Не знати коли опинилися на роздоріжжі, на гостинці, що проходив по правому березі Ниси. Гостинцем, з півдня, сунули юрми біженців. Сунули в переляку. У паніці.

Вони змішалися з натовпом. Ніхто не звертав на них уваги. Ніхто ними не цікавився. Ніхто їх не переслідував. Нікого не обходив звичайнісінький злочин, малозначне вбивство, малозначна жертва, малозначний убивця. Були важливіші справи. Набагато важливіші. Набагато страшніші. Вони вібрували в голосах людей, що втікали з півдня.

Бобошув спалено. Левін спалено. Замки Гомоле і Щерба в облозі. Мєндзилесє у вогні. Долиною Ниси, масово спалюючи та мордуючи, йдуть загарбники. Могутня, кількатисячна армія гуситських єретиків. Сумнозвісних Сиріток під проводом сумнозвісного Яна Краловця.

* * *

Майже через півстоліття, вертячись на твердому дзиглику, старий монах-літописець з жаганського монастиря августинців поправив і вирівняв пергамент на пюпітрі, вмочив перо в чорнило.

«In medio guadragesime anno domini MCCCCXXVIII traxerunt capitanei de secta Orphanorum Johannes dictus Kralowycz, Procopius Parvus dictus Prokupko et Johannes dictus Colda de Zampach in Slesiam cum CC equites et IV milia peditum et cum CL curribus et versus civitatem Cladzco processerunt. Civitatem dictam Mezilezi et civitatem dictam Landek concremaverunt et plures villas et opida in eodem districtu destruxerunt et per voraginem ignis magnum nocumentum fecerunt [41]...»

Монах налякано підняв голову, відчувши запах диму. Але це лише палили бур'ян у монастирському саду.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТНАДЦЯТИЙ,

у якому Рейневан старається допомогти здобути місто Клодзько, з усіх сил, завзято та різноманітними способами, або, як напише через півстоліття літописець, per diversia modis*.

Клодзько, панораму якого вони побачили вранці, виявилося притуленою до схилу пагорба масою червоних дахів і золотих стріх, які сходили схилом до самого низу, до вод ріки Млинівки, що омивала пагорб. Схил, який відбивався у течії широко розлитої тут Ниси, увінчувала прикрашена вежами Замкова гора, що височіла над містом.

Дорогу й далі перегороджували вози біженців, їхній смердючий скарб та їхні смердючі діти. Чим ближче до міста, тим возів ставало більше, гамір наростав, діти, здавалося, множилися самі по собі, а сморід різко посилювався.

– Перед нами Старий кінський базар, – показав Жехорс. – І передмістя Вигін. Зараз буде міст на Йодловнику.

Йодловник виявився бистрою річкою, а міст був повністю закоркований. Рейневан і товариство не чекали, поки звільниться дорога, а за прикладом інших кінних ввігнали коней у воду і без особливих зусиль подолали потік. Далі обабіч дороги вже стояли хати, кліті, шопи, люди поралися повсякденними трудами, удостоюючи проїжджаючих всього лише мимолітними поглядами. Якийсь час вони їхали досить жваво, але невдовзі їх знову затримав корок. Цього разу його вже не було змоги оминути.

– Міст на Нисі, – сказав Бісклавре, піднімаючись у стременах. – Це там заткалося. Нічого не поробимо. Треба чекати.

Вони чекали. Черга посувалася поволі, в такому темпі, який давав можливість насолоджуватися краєвидом.

---

* *Різноманітними способами (лат.).*

– Ого, – пробурмотів Жехорс. – Бачу багато змін. Стіни та вежі відремонтовані, на берегах Млинівки шанці, кобилиці, новесенькі частоколи... Не марнував часу пан Пута. Видно, відчував, до чого воно йде.

– Навчив його дечого, – пробурмотів у відповідь Шарлей, – рейд Амброжа три роки тому. А оце бачите?

Тисняву на дорозі посилили вози, навантажені провізією, камінням і зв'язками стріл.

– Готуються до оборони... А там що відбувається? Валять будинки?

– Монастир францисканців, – пояснив Бісклавре. – Розумно роблять, що його валять. Під час облоги він був би готовою обложною вежею, до того ж мурованою. Найефективніша дальність стрільби з гармат – чотириста кроків, ядра, випалені з монастирської стіни, лупили би в центр міста, в саму ратушу. Розважливо чинять, що руйнують.

– А на руйнуванні, – зауважив Шарлей, – найвідданіше трудяться самі францисканці, працюють, як бачу, з дивовижним запалом, просто-таки радісно. Воістину символічна примха долі. Самі розхріначують власний монастир, та ще й залюбки.

– Я ж сказав, розважливо чинять. Ну й тиснява біля моста... До біса... Перевірка, чи що?

– Якщо, – Жехорс подивився на Рейневана, який далі мовчав, – уже дійшла звістка...

– Не дійшла, – відрізав Шарлей. – Не могла. Не панікуй.

– Не буду, бо не звик, – теж відрізав Жехорс. – А тепер бувайте. Я до міста не заходжу, вам потрібен буде зв'язковий поза стінами. Бісклавре, сигнали ті самі, що завжди?

– Звичайно. До побачення.

Жехорс погнав коня, змішався з натовпом, зникнув. Решта в черепашачому темпі посувалася в бік кам'яного мосту. Рейневан мовчав. Шарлей під'їхав ближче, зачепив стременом.

– Що ти зробив, те зробив, – сухо сказав він. – Того вже не переробиш. Пару ночей, замість того щоб спати, будеш дивитися в стелю і мучитися докорами сумління. Але зараз візьми себе в руки.

Рейневан кашлянув, подивився на Самсона. Самсон не відвів погляду. Кивнув головою, згоджуючись із Шарлеєм.

Без усмішки.

Перед мостом стояв загін алебардників і група ченців у чорних рясах, стягнутих шкіряними поясами, які виказували в них августинців.

– Увага! – гукали десятники. – Увага, люди! Місто готується до оборони, тож вхід на міст тільки тим, хто до зброї призвичаєний і до бою здатний! Тільки тим, хто до зброї призвичаєний!

– Хто не призвичаєний, але до праці здатний, іде допомагати валити монастир і ставити частокіл. Сім'ї таких можуть у Клодзьку залишитися. Решта йде далі, на підгороддя Рибаки, там брати-францисканці страву варять і видають, хворих лікують. Звідти, як відпочинете, відходите на північ, до Барда. Повторюю: Клодзько готується до облоги, вхід тільки для тих, хто до зброї призвичаєний! Такі негайно стають на ринку, в розпорядження цехових майстрів...

Юрба шуміла й обурювалася, однак алебардники були рішучі. Невдовзі відбувся поділ: одні повертали на міст, а решта – з них частина проклинала на чім світ стоїть – їхала далі вроцлавським трактом, що вів між берегом Ниси й халупами підгороддя.

Стало трохи вільніше.

– Увага! Місто буде оборонятися! Вхід тільки для тих, хто призвичаєний до зброї!

Перед мостом почалася колотнеча. Хтось із кимось сперечався, було чути підвищені голоси. Реневан став у стременах. Троє священиків у дорожньому одязі сварилися із сотником з блакитно-білим щитом на туніці. До них підійшов високий августинець з орлиним носом і густими бровами.

– Його велебність пробощ Фесслер? – упізнав він. – З парафії у Вальтерсдорфі? Що привело вас до Клодзька?

– Потішний жарт, достоту, – відповів священик, картинно наморщивши чоло. – Так, ніби ви не знаєте, що нас привело. Але не будемо тут дискутувати у хамів на очах. Забери-но солдатів, фратер! Загороджувати прохід можете волоцюгам, а не мені. Я всю ніч у дорозі, мушу перед дальшою подорожжю перепочити.

– А куди це, – повільно спитав августинець, – веде подальша дорога, якщо можна спитати?

– Не вдавай із себе дурня! – пробощ усе ще був картинно розгніваний. – На нас ідуть диявольські гусити, могутня сила, палять, грабують, убивають. Мені життя дороге. Я втікаю аж до Вроцлава, може, туди не дійдуть. Вам те саме раджу.

– За пораду дякую, – августинець схилив голову. – Але мене тут, у Клодзьку, обов'язок тримає. З паном Путою будемо боронити місто. І оборонимо з Божою поміччю.

– Може, обороните, а може, ні, – відрізав пробощ. – Але це ваша справа. Заберися з дороги.

– Оборонимо Клодзько, – чернець і не думав забиратися. – З допомогою Бога і добрих людей. Будь-яка допомога придасться. І твоєю не погребуємо, Фесслер. Своїх парафіян ти в біді покинув. Є нагода спокутувати вину.

– Що ти мені тут про вину торочиш? – розкричався священик. – І про покуту? Геть з моєї дороги! І вибирай слова, ти ображаєш в моїй особі Церкву! Про що тобі йдеться, жебраче босий? Що я втікаю? Так, утікаю, бо це мій обов'язок – рятувати себе, свою особу і Церкву! Надходять єретики, ксьондзів убивають, я у своїй особі Церкву рятую. Бо Церква – це я!

– Ні, – спокійно заперечив августинець. – Не ти. Церква – це віруючі й вірні. Твої парафіяни, яких ти залишив у Вальтерсдорфі, хоча повинен їм допомагати й підтримувати їх. Це оці люди, які готуються до оборони, а не до втечі. Так що кинь торбу, велеб-

ний, берися за кайло і гайда до роботи. І ані слова, Фесслер, ані слова. Я смиренний, але присутній тут пан сотник, прости йому, Господи, ні смиренністю не грішить, ні зайвою терплячістю. Він може наказати загнати тебе до праці батогами. Може наказати й повісити. Пан Пута дав йому широкі повноваження.

Фесслер розкрив рота, щоб протестувати, але вираз обличчя сотника змусив його швидко закрити. Скорившись долі, він прийняв вручене йому кайло. Його супутники взяли лопати. Обличчя всі мали воістину мученицькі.

– Помагай Боже в роботі! – крикнув їм услід чернець. – І не раджу лінуватися і ледарювати! Сотник дивиться!

– Ой, – пробурмотів собі під ніс Бісклавре. – Ой, бачу, не піде нам тут легко. Гей, людоньки! Хто він, цей монах! Чи хтось його знає?

– Це Генріх Фогсдорф, – повідомив один з їздових, що правив возом, повним кам'яних ядер для бомбард. – Пріор августинців. Люди його поважають.

– Це видно.

* * *

З боку Рибаків наближався клусом кінний загін, що прямував у бік Нижньої Мостової брами. Алебардники миттю стримали колону біженців. Загін наблизився, було видно, що він складається із самих вельмож. Їздовий з ядрами для бомбард, який супроводжував їх від мосту на Нисі, виявився людиною добре поінформованою і балакучою.

– Той на чолі – це наш староста, вельможний пан Пута з Частоловиць, – повідомив він їм, зрештою, без потреби. Пана Путу знали всі, загальновідомим був і його герб – навскісні блакитні смуги в срібному полі. Рейневан і Бісклавре перезирнулися: присутність Пути в Клодзьку означала, що Прокоп відступив з-під Ниси.

– Біля старости, – показував їздовий, – їде пан підстароста Ганнуш Ченебіс. За ними пан Миколай Мошен, командир найманих військ, і

вельможний пан Вольфрам фон Панневіц. Далі Ян фон Мальвіц, пан на Екерсдорфі. Панове з міської ради: Четтерванг, Греммель, Лішке...

Свита пана Пути з гуркотом в'їхала в Нижню браму, луною рознісся під склепінням брами дзвін підків. Коли вершники проїхали міст на Млинівці й зникли у Верхній брамі, алебардники звільнили дорогу, біженці рушили. Бісклавре раптом кашлянув, ступнею штурхнув стремено Рейневана. Без потреби. Рейневан уже помітив. Усі помітили. За їхніми спинами якась жінка глухо скрикнула.

З ризалітів вежі над Верхньою брамою звисали зачеплені на гаках чотири трупи. Тіла чотирьох людей. Точніше, решток людей. Позаяк ці тіла були позбавлені всього, що зазвичай з людини виступає, в тому числі вух. Над верхніми і нижніми кінцівками, було видно, трудилися довго і невтомно, внаслідок чого вони тепер нагадували кінцівки тільки в загальних рисах.

– Це гуситські шпигуни! – їздовий натягнув повіддя. – Злапали одного, і він на муках виказав спільників. Якби гусити підійшли під Клодзько, вони мали тихцем відкрити брами, а в місті розпалити пожежі. Позавчора їх на ринку стратили. Жорстоко мучили, іншим на пострах. Розпаленими кліщами і гаками рвали, кості ламали. А брами тепер добре стережуть, вдень і вночі. Побачите.

Справді, побачили. Верхню браму стеріг загін із щонайменш тридцяти озброєних до зубів солдатів. На підвішеному над вогнищем казанку підскакувала, випускаючи пару, кришка. Командир роти, здоровань з бандитською пикою, забавлявся з собакою, жбурляючи йому кийок.

Бісклавре понуро роздивлявся, мовчав.

– Серед тих, що висіли над брамою, – запитав його нібито байдуже Шарлей, – були знайомі?

Білувальник не повернув голови. Його обличчя було непорушне.

– Атож, – врешті-решт відповів він. – Але радше далекі, а не близькі.

* * *

Водні ворота теж стерегли, і не менш сильною залогою. Бісклавре стиха вилаявся.

– Тут буде нелегко, – нарешті пробурмотів він. – Закладаюся, що біля інших брам те саме. Погано, погано, погано. З ідеєю захопити й відчинити котрусь із брам можемо попрощатися. Треба змінити плани.

– Що ти пропонуєш? – примружився Шарлей. – Розвернутися і дьору з міста? Поки ще можна?

– Ні, – озвався Рейневан. – Залишаємося.

– А ти, – демерит зміряв його поглядом, – при повних розумових силах? Такою мірою, яка дозволяє тобі приймати рішення?

– Я при повних будь-яких силах. Ми залишаємося в Клодзьку.

– Сподіваюся, не в рамках покути? Запитую, бо ще мить тому ти справляв враження покутника, який прагне викупити свою вину.

– Кінець враженням, – Рейневан нахмурився. – Я послухався твоєї поради й оце ж бо саме взяв себе в руки. А взявши, заявляю: у нас є накази. Сирітки на нас розраховують, ми повинні допомогти захопити місто. Перевірмо всі брами.

* * *

Перевірили. Рейневан, Шарлей і Самсон зайнялися муром від Мостової брами до Замкової гори. Оглядини не надихали оптимізмом. Лазневі ворота були наглухо забарикадовані камінням і колодами, на додачу під парафіяльним костелом неподалік стояв табором військовий загін. Біля інших двох брам, Зеленої та Чеської, стояли на варті бойові роти найманців.

З Бісклавре вони зустрілися в умовному місці, на задвірках пекарні на вулиці Гродзькій. Крім інформації, що Водну й Пшиленцьку брами стережуть сильні загони сторожі, Білувальник приніс плітки, головним чином з фронту. Підтвердилося, що Прокоп відійшов з-під Ниси, повів Табор на північ, на Надодрянщину.

Місія Горна і Дроссельбарта, очевидно, вдалася, бо таборити не атакували ні Зембиць, ні Стшеліна, ні Олави. Цей факт широко коментували, а думки були різні. Згідно з одними, Ян Зембицький і Людвіг Олавський скоїли зраду, ведучи переговори з єретиками, виявилися не кращими, ніж зрадник Болько Волошек і ті страчені шпигуни, повішені на Мостовій вежі. Але були й такі, які вважали, що князі вчинили розважливо, що договорами вберегли майно і життя багатьом людям. «Якби ж то інші, – додавали вони багатозначно, але тихо, – виявили таку саму мудрість.» Останній погляд почав явно переважати, коли до Клодзька дійшла звістка, що сплюндровано і дощенту спалено Немодлін – після того, як немодлінський князь Бернард, дядько Волошека, поспішно відкинув пропозицію укласти договір з Прокопом Голим.

Однак більше і насущніше, ніж Прокопові таборити, міщан непокоїли Сирітки, що надходили з півдня. Звістки про Сиріток тільки-що дійшли й викликали в місті чимале сум'яття, бо з них випливало, що вся країна на південь від Клодзька стоїть у вогні і стікає кров'ю, а гусити нестримно рвуться на північ. Упала, розповідали тремтячими голосами біженці й очевидці, чатівня Гомоле, яка захищала Левінський перевал і вважалася неприступною. Захоплені й перетворені на руїни були і дві інші твердині, які мали стримати завойовників: Щерба і Карпень. З димом пішли Левін, Мєндзилесє, Шнелленштейн, Льондек і численні села. «Хто не втік – пішов під ніж», – розповідали бліді від жаху біженці й очевидці, а мешканці Клодзька були на волосок від всеохопної паніки.

Бісклавре потер руки, але його радість тривала коротко. Вони потрапили на ринок саме в той момент, коли до зібраної юрби звернувся з промовою пан Пута з Частоловиць. Біля нього стояв пріор Фогсдорф.

– Necessitas in loco, spes in virtute, salus in victoria [42]! – кричав пан Пута. – Клянуся тут, перед вами, нашою клодзькою Дівою

Марією і Святим Хрестом, що ні на крок не відступлю, обороню місто або на його руїнах поляжу!

– Нікого з вас, – додавав без пишномовності пріор Фогсдорф, – хоч би й найубогішого слуги, не залишу без захисту. Нікого. Клянуся цим Святим Хрестом.

– Не пощастило нам, – безпристрасно зауважив Бісклавре. – Гірше втрапити ми не могли. Клятий Пута sans peur et sans reproche*, вкупі з рідкіснішим від єдинорога мужнім і порядним попом. Невдача!

– Невдача, – спокійно погодився Шарлей. – Видно, курва, нам не щастить. Підбиймо підсумки. Відкрити яку-небудь із брам не вдасться. Викликати серед захисників паніку буде важко. Що залишається?

– Убивство, – викривив губи француз. – Замах. Терористичний акт. Можна спробувати позбутися Пути й пріора. Покладімося в цьому на Рейневана, вчора ввечері в Желязні він виявив таланти...

– Досить, – відрізав Рейневан. – Більше я не хочу чути про це ні слова. Я чекаю на серйозні пропозиції. Що нам залишається?

– Підпал, – знизав плечима Бісклавре. – Викликати пожежу, а точніше – пожежі. Одночасно в кількох точках. Але це теж не розглядається. Я за це не візьмуся.

– Це ж чому?

– Рейневане, – голос француза був холодний, а погляд ще холодніший. – Вдавай із себе ідейного, якщо тобі це подобається. Або якщо ти вважаєш, що це тобі личить. Можеш, якщо твоя воля, боротися за Вікліфа, Гуса, Бога, причастя sub utrague specie, благо народу й суспільну справедливість. Але я – професіонал. Я хочу виконати роботу і залишитися живим. Що, не дійшло? Диверсійні пожежі, щоб вони були ефективними, треба викликати в самий момент штурму. Розумієш?

---

* *Без докору і страху (фр.).*

– Я розумію, – оголосив Шарлей. – У самий момент штурму. Тоді вже нема часу втікати. Ті, хто з нашою допомогою захоплять місто, заріжуть нас під час загальноприйнятої радісної різні.

– Ми можемо встановити якийсь сигнал...

– Повісити собі, як Рахав у Єрихоні, шнурок з червоної нитки? Ти чув забагато проповідей, хлопче. Не плутай літературу із серйозними справами. Я підтримую Бісклавре й говорю: я теж не йду на такий ризик. Я теж, нагадую, – професіонал. У мене навіть кілька професій. Кожна з них мені дорога. Настільки, щоб любити та цінувати життя.

– Знайшовся би спосіб, – сказав після тривалого роздуму Рейневан, – підпалити місто, не наражаючи цінні шкури панів професіоналів.

– О! То ти мав би такий спосіб?

– Мав би. Бо я, панове, теж професіонал.

* * *

Могло би здаватися, що празька аптека «Під архангелом», притулок учених і філософів, святиня думки та прогресу, – останнє місце, в якому можна навчитися виробляти магічні запалювальні бомби. А проте той, хто б так подумав, помилявся б. «Під архангелом» можна було вивчити всі таїни та вміння, які тільки можна уявити. І треба ж було так скластися, що саме в процесі виробництва запалювальної бомби великої сили Рейневан брав особисту участь. Бомбу, яку на магічному жаргоні називали Ignis Inextinguibilis*, вирішили виготовити Теггендорф і Радім Твердік, страшно розгнівані на місцевого конкурента, чарівника-дилетанта, який партачив поза цехом, колишнього пробоща костелу Святого Щепана. Спочатку вони планували анонімно донести на нього і покластися на міське правосуддя, але вирішили, що ця помста є не досить почесною. Попик-чарівник мав прекрасний

* *Невгасимий вогонь (лат.).*

сільський будинок у Бубнах, куди з відомою метою запрошував панн та молодиць. Теггендорф і Твердік вибрали цей дім за ціль. «Еге, – ницо тішилися вони, – ото пописько роззявить рота, коли повернеться з Праги з черговою дупою і побачить на місці халупи чорну діру в землі!»

Однак злість магів швидко минулася, замах так і не відбувся. Але Ignis Inextinguibilis було виготовлено. За старовинними арабськими рецептами, взятими з виданих у Константинополі книг. З активною участю Рейневана, який допомагав у цьому заході. І тепер, більш ніж через рік, у Клодзько, чітко знав, чого йому треба.

– Мені треба, – впевнено і виразно заявив він компаньйонам, які дивилися на нього критичним поглядом, – дві діжки оливи або олії, цебер або два дьогтю, шапличок меду, чотири фунти селітри, два фунти сірки, стільки само гашеного вапна. До того ж мені потрібна баклага живиці, найкраще – соснової. І дві лібри антимонієвого порошку* Він буває в аптеках.

– Це все?

– Зробимо, думаю, п'ять бомб. Отже, треба п'ять глиняних дзбанів з вузькими шийками. Соломи, щоб їх загорнути. І багато смоли, щоб їх цілі позаливати...

– А морського змія? – спокійно запитав Бісклавре. – Спис святого Маврикія? Зграю папуг? Мавп? Не треба буде? Ти, певно, на голову впав, Рейневане. Місто напередодні облоги, на хліб уже встановлено норму видачі, солі купити – і то складно, а ти нас посилаєш по сірку й антимоній.

– А ще мені треба, – Рейневан зігнорував тон, – місце, в якому я зможу працювати. Так що не зволікай, а візьмися до діла. Я впевнений, що Фогельзанг має в Клодзьку резидента. Може, навіть не одного.

– Ти бачив, – відрізав Бісклавре, – тих, що висіли на брамі? Оце й були резиденти Фогельзангу. Так, ти маєш абсолютну ра-

* *Антимоній (від лат. antimonium) – давня назва сурми.*

цію, це були не всі, в нас є ще один. Але зв'язатися з ним зараз – це гарантія, що теж повиснеш. На тортурах говорять, Рейневане. І зраджують.

– Панове, – включився в дискусію Шарлей. – Так не можна – передбачати фіаско, навіть не зробивши спроби. Давай-но список, Рейнмаре. Обійдемо місто, побачимо, що з цих інгредієнцій вдасться скомбінувати. Крапку теж знайдемо. Маємо гроші, маємо час...

– Часу не так багато, – заперечив Бісклавре. – Сьогодні двадцять друге березня, понеділок після Білої Неділі. Сирітки Краловця будуть тут у середу. Найпізніше – у четвер.

– Встигнемо, – переконано промовив Рейневан. – До роботи, панове.

* * *

Резидентом і законсервованим агентом Фогельзангу в Клодзьку виявився вівтарист з костелу Діви Марії, на ім'я Йоганн Трутвейн. Побачивши Бісклавре, він мало не зімлів. Однак швидко, слід віддати йому належне, опанував нерви настільки, що зміг до ладу відповідати на запитання. Зуби в нього трохи клацали, коли він розповідав про долю інших агентів, яких катували спочатку в підземеллях ратуші, а потім на ринку, на очах юрми. Сам вівтарист уцілів, бо нещасні нічого про нього не знали, Фогельзанг був занадто хитрий, щоб складати всі яйця до одного кошика. Але що Йоганн Трутвейн страху наївся, то наївся.

Однак Бісклавре знав безвідмовний засіб проти фобій. Вівтарист, побачивши набитий грішми капшук, просвітлів, а вислухавши, з чим вони до нього прийшли, почав діяти надзвичайно чітко. Він негайно знайшов для конспіраторів приміщення – розташоване на вулиці Молочній помешкання купця, який утік з міста, довіривши Трутвейнові ключ і нагляд. Негайно-таки запропонував і допомогу в придбанні необхідної сировини. Він не запитував, для чого ця сировина має послужити. І добре, бо йому однаково ніхто б не сказав.

Ще того ж таки дня Рейневан почав у купецькому будинку за допомогою заклинань та амулетів виготовляти магічні запальники, які називалися ignis suspensus* Решта ж команди вирушила в місто, щоб купити, що треба. І виникла проблема.

Проблемою, на диво, виявилася не сірка і не селітра, які без особливих проблем були куплені в місцевих аптекарів, не живиця, якої повно було у навколишніх смолярів, що повтікали під захист міських стін, не антимонієвий порошок, який – заправивши, щоправда, казкову ціну, – їм продав алхімік, що втікав з Бистшиці. Клопіт викликав компонент, здавалося б, найменш складний, – олія. Олії в Клодзьку не було. Всю повикуповували.

У місті було дуже мало спеціалізованих олійників, потребу в олії повністю задовольняли сільські олійні. Виробництво олії intra muros** відбувалося в млинах як побічна діяльність, нею займалися мірошницькі челядники. Тепер, перед загрозою облоги, частину челядників покликали до зброї, решта вдень і вночі молола борошно на хліб.

Неоціненний вівтарист з костелу Діви Марії і на це знайшов спосіб. Саме на фарі він почув, як хтось пошепки повідомляв новину, що один з міських олійників має запаси, але приховує їх, щоб у відповідний момент збагатитися на спекуляції. Може бути, що він захоче продати діжку або дві. Задекларувавши готовність бути посередником у торгових переговорах, вівтарист пішов, бо вже сутеніло.

* * *

Наступного дня в місті запанувало сум'яття і збудження, люди бігли до Зеленої брами. Тож подалося туди й товариство. Скупчений на стінах натовп показував пальцями на стовпи диму, що здіймалися на півдні. Палали, йшла поголоска, Ренгерсдорф, Марцінув,

* *Відкладений вогонь (лат.).*

** *Всередині [міських] стін (лат.).*

Ганнсдорф і Желязно. Чорний дим, який вітер розвіяв у рваний султан, здійнявся невдовзі на захід від міста, над Шведельдорфом та Рошицями. Збудження міщан досягло зеніту. У поєднанні з більш ранніми звістками про те, що спалено Кунцендорф, дими на заході могли означати тільки одне – гусити брали Клодзько в кліщі.

– Завтра, – коли вони повернулися, Бісклавре промовисто подивився на Рейневана. – Завтра Краловець стане під містом.

– Встигну, – Рейневан показав на п'ять уже обгорнутих соломою дзбанів. – Досить влити олії, розмішати, зашпунтувати, засмолити. І все. Потім залишається підкласти їх там, де треба. Ти вже замислювався де?

Бісклавре по-вовчому усміхнувся.

– Аякже, – зловісно процідив він. – Це вже розплановано.

– Трутвейн з'явиться з хвилини на хвилину. Зараз має бути тут. Дасть Бог, з доброю новиною.

Однак Йоганн Трутвейн з'явився допіру о десятій годині дня, через годину після того, як в августинців віддзвонили нону. Але новини й справді приніс добрі. Олійник, повідомив він, продасть олію. Однак він вимагає...

Бісклавре, якому вівтарист прошептав на вухо ціну, скривився як середа на п'ятницю. Відвів Трутвейна убік, вони довго там торгувалися.

– Вирішено, – заявив він, повернувшись. – По товар підемо вночі. Олійник вимагає, щоб трансакція відбулася таємно.

* * *

Під вечір пожежі вже було видно з міста. Запалали Косцельники, Лещини, Павйова, Рушовіце, монастирське село Подзамек. Цивільних прогнали зі стін, їхнє місце зайняли озброєні люди. Оглядали бомбарди катапульти та інші грізного вигляду машини.

Дзвони міста били на Angelus. Бісклавре стримався від коментарів, але Рейневан бачив і знав те, що й усі.

– Французе?

– Що?

– Я так розумію, що ти маєш можливість зв'язатися із Жехорсом?

– Правильно розумієш.

– А наша дорога втечі? Ти подумав про це?

– Ти переймайся своїми бомбами, Рейневане. Щоб вони вибухнули. Щоб заклинання подіяло здалеку.

– Я переймаюся цим. Навіть дуже. Ти просто не уявляєш наскільки.

* * *

Дзвін костелу Діви Марії трьома короткими ударами оголосив ignitegium – наказ погасити вогні і світла. Порядні міщани за цим сигналом мали кластися до ліжок.

Рейневан, Бісклавре, Шарлей та Самсон не були порядними міщанами. Не належав до їх числа і Йоганн Трутвейн, який з'явився на Молочній присмерком. Коли стемніло, почали прокрадатися у бік Водних воріт, на Різницьку вулицю.

Попри оголошене ignitegium місто е спало, було неспокійне. Зрештою, цьому важко було дивуватися: на півдні і заході небо осявали заграви, ворог майже біля самих воріт. На підваллях горіли солдатські вогнища, вартові перегукувалися на стінах, вуличками гупали кроки патрулів. У таких умовах шлях зайняв їм більше часу, ніж вони передбачали. Трутвейн почав боятися, що олійник не буде чекати, вирішить, що вони передумали.

Його побоювання, здавалося, були обґрунтовані. На Різницькій панувала темрява, у жодному з вікон вони не помітили ні свічі, ні каганця. Однак хвіртка на подвір'я була відчинена.

– Шарлею, Самсоне, – шепнув Бісклавре. – Залишіться тут. Дивіться пильно.

Шарлей поклав руку на рукоять фальшіона, Самсон не менш промовисто підняв свій гудендаг. Рейневан намацав рукоять сти-

лета, услід за Бісклавре та Трутвейном заглибився в темряву підворіття, що смерділо котами.

У вікні в самому кінці подвір'я мигтів і зблискував вогник свічки.

– Це там... – шепнув Трутвейн. – Ходімо...

– Зараз, – просичав Білувальник. – Стійте. Щось тут не так. Щось тут...

З темряви вискочили й кинулися на них кільканадцять стражників.

Рейневан уже якийсь час стискав у кулаку один з амулетів Телесми, зроблений з уламка фульгуриту. Тепер досить було крикнути заклинання.

– Fulgur fragro!

Пролунав оглушливий грім, сліпучо блиснуло, повітря вибухнули зі свистом, від якого позакладало вуха. Рейневан кинувся втікати слідом за Трутвейном. За ними погнав Бісклавре, який перед тим ще встиг шмагонути кількох осліплених та оглушених стражників своєю андалузькою навахою.

Однак засідка була підготована старанно, шлях до відступу було відрізано. Коли вони вискочили на вулицю, то потрапили прямісінько у веремію бійки. Шарлей і Самсон ставили опір щільній громаді пахолків.

– Живими брати! Живими! – пролунав гучний наказ. Рейневановi був знайомий голос того, хто наказував.

Він почув, як хтось хапає його за карк. Дістав стилет, ще дістаючи розмашисто сіконув, обернув рукоять у долоні, штрикнув згори, крутнувся, різонув широко, навідліг, зразу ж після цього, використовуючи позицію, – справа наліво. Почув крик, кров забризкала йому обличчя, під ноги впали два тіла. Кров забризкала його знову, але цього разу це була справа рук Шарлея та його кривого фальшіона. Його знову хтось цапнув, водночас блокуючи руку з ножем. Глухо стукнуло, захват ослаб. Самсон був поруч,

нищівними ударами гудендага вкладав на землю чергових нападників. Але нападників прибувало.

– В ноги! – крикнув Бісклавре, колючи і ріжучи навхрест навахою. – Ходу! За мною!

За французом погнав Шарлей, на бігу сік фальшіоном, нападники розбіглися перед ними на боки. Рейневана знову хтось ухопив, але дістав стилетом в око, завив і відскочив. Коли він парирував удар другого, ніж брязнув об ніж, сталь – об сталь, аж іскри посипалися. На щастя, озброєний ножем звалився під ударом гудендага, як віл на різні.

Рейневан висмикнув з-за пазухи обгорнутий соломою глечик. П'ять бомб залишилося в купецькому домі на Молочній. Ця була шоста.

– Ignis! Atrox! Яг, Даг, Гораг!

Засичало, страшенно гримнуло, усе навколо осяяв могутній вибух, рідкий вогонь широко розбризнувся і розлився, липнучи до всього, що було поблизу. Усе, що було поблизу, загорілося. У тому числі поскладане дерево, побілена стіна будинку, каміння бруківки і помиї в канаві. І кілька нападників. Вереск попечених здійнявся аж до зоряного неба. А в світлі вогню Рейневан помітив знайомий силует. Чорний плащ, чорний вамс, чорне волосся до плечей. Пташине обличчя і ніс, ніби пташиний дзьоб.

– Живцем брати! – крикнув Стінолаз, затуляючи обличчя від вогню, який аж гудів. – Вони мені потрібні живими!

– В ноги! – Самсон сіпнув за плече паралізованого жахом Рейневана. – В ноги!

– Горить! Горить!

Вони мчали щодуху, вуличка за ними стугоніла від тупоту переслідувачів.

– Живими їх! Жи-иви-ими!

– Горить! Гори-и-и-ить!

Вони бігли з усіх сил, а сил додавав панічний страх. Розуміли, що означав наказ брати живцем. Довге, повільне конання в катівні, припалювання боків розпеченим залізом, виламування суглобів, розтрощування кісток у кліщах і лещатах. Люта смерть на ешафоті. «Тільки не це, – думав Рейневан, який біг великими скачками, як хорт. – Тільки не Біркарт Грелленорт».

Хтось їх наздоганяв, Самсон з півоберту гримнув одного з переслідувачів гудендагом. Рейневан штрикнув другого знизу, у слабину, поранений завив, згорнувся на бруківці, третій спіткнувся об нього; перш ніж він упав, Рейневан розпанахав йому обличчя.

Вони втікали, діставши трохи фори. Помітили Шарлея, який показував їм дорогу – у вузький провулок. Побігли. Перед ними був Бісклавре. Трутвейн зник.

– Бігом! Тепер ліворуч!

Звуки погоні дещо стихли, видно, їм на якийсь момент вдалося збити зі сліду переслідувачів, яких затримали ще й люди, що бігли з відрами на пожежу. Але Рейневан і Самсон не сповільнювали бігу, бігли далі без передиху. Під ногами зачвакало болото, захлюпала вода, в ніздрі вдарив сморід, нестерпна задуха сечі та фекалій. Бісклавре й Шарлей з тріском виламували якісь дошки.

– Влізайте! Далі, швидко!

До Рейневана не зразу дійшло, що француз наказує йому спуститися в нужник, прямо в діру, у яму клоаки, з якої несло страшним смородом. У цій ямі саме зникав з хлюпотом Шарлей. «Краще гівно, ніж катівня», – подумав Рейневан. Він глибоко вдихнув. Гноївка внизу зустріла його приємним теплом. І великою хвилею, коли в яму вскочив Самсон. Сморід душив.

– Сюдою, тьху... – Бісклавре виплюнув те, що з хвилею потрапило йому до рота. – В канал. Голови високо. Тільки спочатку погано. Потім буде більший просвіт.

Звуки переслідування почали наближатися. Рейневан затиснув пальцями ніс і пірнув.

Дорогу навкарачки цемброваним каналом він волів не пам'ятати, стер її з пам'яті. Просвіт під мурованим склепінням був то більший, то менший, рот був то над, то під рідким лайном. Руки й коліна загрузали в тому, що грубим шаром покривало дно, тобто в гівні з консистенцією гончарної глини, що осіло тут за шістдесят років, оскільки, як Рейневан пізніше дізнався, початки клодзької каналізації було датовано 1368 роком.

Скільки тривала ця геєна, важко було сказати. Здавалося, що цілий еон. Але раптом була сліпуча радість свіжого повітря і мила до сліз насолода чистої води – прямо зі стоку вони потрапили в Млинівку. Звідси вже недалеко було до Ниси у швидшій течії якої можна було краще сполоснутися. Вони кинулися у воду, перепливли на правий берег. Поверхню ріки золотим і червоним освітлювала пожежа: великим вогнем горіли шопи і буди на Рибаках і Вигоні. Мигтіли силуети вершників.

– Холера... – озвався змученим голосом Шарлей. – Я мав у кишені дріжджову булку... Певно, випала. Пропав сніданок...

– Хто нас виказав? Трутвейн?

– Не думаю, – Рейневан усівся в мілкій воді, насолоджуючись течією, що його обмивала. – Бомба, яку я підірвав, була в мене саме завдяки ньому... Він доставив мені трошечки олії... Поцупив у костелі...

– Олія в костелі?

– Для останнього помазання.

На прибережному піску глухо затупотіли копита коней.

– Фогельзанг! Добре бачити вас живими, сучі сини!

– Жехорс! О! І Бразда з Кліпштейна?

– Ти живий, Рейневане! Привіт, Шарлею! Здрастуй, Самсоне!

– Беренгар Таулер? Ти тут?

– Власною особою. З Табора я перейшов до Сиріток. Але й далі вважаю, що воячка – річ без майбутнього... Але ж ви, холера, тхнете гівном...

– По конях, – обірвав розмову Бразда з Клінштейна. – Краловець і Прокоп Малий хочуть вас бачити. Чекають.

* * *

Штаб Сиріток розташовувався на передмісті Нойленде, у корчмі. Коли Рейневан у супроводі Жехорса і Бразди ввійшов, запала тиша.

Він знав головнокомандувача сирітських польових військ, гейтмана Яна Краловця з Градця, чоловіка похмурого і в'їдливого, але який заслужено користувався репутацією здібного командира і якого вояки любили майже так само, як колись Жижку. Він знав також Їру із Ржечиці, гейтмана зі старої жижківської гвардії. Знав, ясна річ, і проповідника Прокупека, який не відходив від гейтманів. Знав завжди усміхненого і незмінно в доброму гуморі лицаря Яна Колду з Жампаха. Він не знав молодого шляхтича в повному обладунку, з гербовим щитом, двічі поділеним на чорні, срібні й червоні поля; його повідомили, що це Матей Салава з Ліпи, гейтман Полічки. Він не бачив ніде Петра з Ліхвіна, якого називали Петром Поляком, теж лише пізніше довідався, що той залишився із залогою у здобутій фортеці Гомоле.

Звістку про те, що диверсія в місті не вдалася, жодна з брам Клодзька не буде відчинена і не буде викликано ніяких пожеж, Краловець прийняв спокійно.

– Що ж, таке-життя, – він знизав плечима. – Зрештою, я завжди вважав, що Прокоп і Флютик занадто високо тебе цінують, Рейневане з Беляви. Ти просто-напросто перерекламований. До того ж, вибач, ти страшенно смердиш.

– Я вибрався з Клодзька стічним каналом.

– Словом, – Краловець далі був спокійний, – місто тебе висрало. Як це символічно. Йди, помийся і перевдягнися. На нас тут чекає чимала праця і серйозне завдання. Треба самим, без чужої допомоги, здобути це місто.

– На мою думку, – буркнув Рейневан, – Клодзько слід би було оминути. Захист дуже сильний, командири відважні, бойовий дух залоги високий... Чи не краще піти на Кам'янець? На монастир цистерціанців? Дуже багатий монастир?

Їра з Ржечиці пирснув, Колда покрутив головою. Краловець мовчав, скрививши губи, дивився на Рейневана довго і вперто.

– Якщо я захочу знати твою думку з військових питань, – нарешті сказав він, – то дам тобі знати. Іди.

* * *

Над монастирським садом витав сивий дим, здіймався запах палених бур'янів. Старий монах-літописець вмочив перо в каламар.

«Anno Domini MCCCCXXVIII feria IV ante palmarum Viclefiste de secta Orphanorum cum pixidibus et machinis castrum dictum Cladzco circumvallaverunt, in quo castro erant capitanei dominus Puotha de Czastolowicz et Nicolaus dictus Mosco, et ibi dictis pixidibus et machinis sagittantes et per sturm et aliis diversis modis ipsum castrum conabantur aquirere et lucrare; ipsi vero se viriliter defenderunt [43]...»

Перо скрипіло. Пахло чорнилом.

* * *

– Уперед! – ревів, перекрикуючи грім і вереск, Ян Колда з Жампаха. – Уперед, Божі воїни! На стіни! На стіни!

Випущений, мабуть, з катапульти або балісти камінь гримнув у тарас із такою силою, що мало його не повалив разом зі схованими за ним Рейневаном і рештою залоги. На щастя, з ними був Самсон. Велет похитнувся під ударом, але встояв на ногах і підпори тарасу не пустив. На щастя, бо зі стін безперервно летів град куль і стріл. На очах Рейневана стрілець, що виглянув з-за сусідньої павези, дістав прямо в чоло, куля розтрощила йому череп на друзки.

З-під Чеської брами долинав дикий вереск, Сиріткам вдалося приставити там драбини та остереви, тепер вони п'ялися по них,

проріджувані вогнем згори. На них лили смолу та окріп, скидали камені й наїжачені цвяхами колоди. Не краще вдавалося й ротам Їри з Ржечиці, які атакували відтинок між Зеленою брамою і Лазневими воротами: вони вже двічі приставляли драбини, і двічі-таки їх відбивали.

Таулер і Самсон знову посунули тарас уперед. Жехорс матюкався, бо не міг упоратися з корбою арбалету, яку заїло. Шарлей і Бісклавре, набивши гаківниці, виставили люфи з-за заслони й випалили, тієї ж миті з-за сусіднього тарасу гримнула дванадцятифунтова гармата, яку перевозили на візку. Усе затягло димом, а Рейневан на хвилю повністю оглух. Він не чув нічого: ні грому, ні криків. ні блюзнірських прокльонів, ні завивання поранених. Поки не дістав ручкою гарапника по плечі, не чув навіть гейтмана Яна Краловця, який під'їхав на коні, демонструючи шалену зневагу до стріл, що свистіли навколо нього.

– ...у-у-урва! – дійшло нарешті до Рейневана. – Не чуєш, чума на твою мать? Тобі було заборонено йти до штурму! Ми заборонили тобі бавитися у війну! Ти нам потрібен для іншого! Геть, назад! Усі назад! Відходимо!

Вояки Колди під стінами не могли чути наказу Колди, але їм цього й не треба було. Покинувши драбини, вони відходили. Частина відступала як годиться, лавою, ховаючись за павезами й непокоячи оборонців на стінах частим вогнем із самострілів. Частина, однак, просто втікала, розбігалася в паніці, аби лиш чимдалі від стін і смерті, яка з них сипалася. З-під Зеленої брами, Рейневан це бачив, відступали до Зажеча і Нойленде і Сирітки Їри із Ржечиці. Оборонці на стінах тріумфально репетували, розмахували зброєю, махали прапорами, не зважали на запалювальні ядра, кулі, стріли та сіканці з гуфниць, якими їх усе ще разили знизу обложники. З вежі над брамою підняли біло-блакитний прапорець Пути з Частоловиць і велике розп'яття, яке носили на хресних ходах, люди верещали, співали. Тріумфували. Хоча чверть міста стояла у вогні – тріумфували.

Бісклавре зачепив гак за край тарасу, прицілився, приставив ґніт до запальної камори. Гаківниця з гуком випалила.

– Якби-то так... – буркнув з диму Білувальник. – Якби-то так пану Путі просто в дупу! Веди мою кулю, Матір Божа!

– Відходимо, – Шарлей витер лице, розмазав кіптяву. – Відходимо, хлопці. Кінець забаві.

Клодзько відбило напад.

* * *

– Бо-о-оже-е-е! – дерся на все горло Парсіфаль Рахенау, який лежав на помості гурдиції* – Бо-о-оже-е-е! Го-о-осподи-и-и!

– Перестань, – шикнув, нахилившись над ним Генріх Барут на прізвисько Шпачок. – Тримай себе в руках! Не будь бабою!

– Бабою... – зашльохав Парсіфаль. – Я вже баба! Го-о-осподи-и-и! Відірвало... Відірвало мені там усе-е-е! Боже, Боже...

Шпачок нагнувся, майже торкаючись носом кровоточивої сідниці свого друга, по-фаховому оглянув рану.

– Нічого тобі не відірвало, – рішуче заявив він. – Усе маєш там, де треба. Куля тільки в сраці застрягла. Зовсім не глибоко. Здалеку, видно, вистрелена, не мала тої сили...

Парсіфаль завив, зашльохав і розплакався. З болю, із сорому, зі страху й полегшення. Очима душі він-бо вже бачив, виразно і з подробицями, воістину інфернальну сцену, від якої волосся ставало сторчма: ось він, він сам, говорить тонким фальцетом, перетворений на каплуна, як П'єр Абеляр, сидить і як П'єр Абеляр пише дурні трактати і листи до Офки фон Барут, а Офка тим часом втішається собі в ложі з іншим, повноцінним чоловіком, у якого все на місці. «Війна, – з жахом усвідомив собі хлопець, – страшна річ».

– Усе... маю? – перепитав він, ковтаючи сльози. – Шпачку... Заглянь ще раз...

* *Гурдиція (з лат. – укриття) – дерев'яна галерея, розташована на зовнішньому боці оборонної стіни, через бійниці й отвори у підлозі якої стріляли й лили смолу та окріп.*

– Маєш, усе маєш, – заспокоїв його Шпачок. – І вже майже не кровоточиш. Витримай. Оно вже біжить сюди монах з бинтами, зараз тобі кулю із дупи витягне. Та витри ти сльози, бо люди дивляться.

Однак захисники Клодзька не дивилися, їх не цікавили ні сльози, ні кривава діра в задниці Парсіфаля фон Рахенау. Вони були тим, що вигукували на стінах тірумфіальне «віват!». Пана Путу з Частоловиць і пріора Фогсдорфа носили на руках.

– Адже ж я ношу, – раптом простогнав Парсіфаль, – на шиї посвячений ринграфик* з Богородицею... У ченців купив... Він мав мене від вражих куль оберігати! То як це воно так?

– Заткнися, зараза...

– Мав мене оберігати! – завив хлопець. – То як же воно? Що це за...

– Заткнися, – просичав Шпачок. – Заткни писок, бо біда нам буде.

* * *

Перо скрипіло.

«Свідки dicebatur, як Кралович, capitaneus Orphanorum, мужнім опором захисників розлюченим бувши, наказав своїм спеціальним крикунам, званим Stentores, під мурами гучно волати і захисникам страшними муками грозити, якщо град не здадуть, horror хотів через сей clamor у них викликати. Бачачи, як марне се починання, постав білого полотна взяти наказав і на оному великий напис учинити, словами: ЗДАТИСЯ АБО СМЕРТЬ і його захисникам demonstrare, на тім відтинку мурів, що його prior Henricus et fratres canonici regulares боронили, котрі читати вміли. Одначе ж prior Henricus, Гектор клодзький, мужнього бувши серця, не злякався. Братам наказав також постав полотна взяти й

* *Ринграф – металева платівка з гербом або зображенням святого, яку лицарі носили на грудях.*

на нім на зневагу реченим вікліфістам написати: BEATA VIRGO MARIA ASSISTE NOBIS.»*

* * *

– Що? – забурчав Ян Колда. – Що вони там набазграли?

Юразда з Клінштейна пирснув. Їра з Ржечиці зареготав.

На полотні, яке вивісили на стінах захисники, що верещали та горлали «віват!», виднівся намальований великими літерами напис:

DEINE MUTTER DIE HUR**

Краловец довго дивився на транспарант, довго і вперто, немов розраховував на те, що літери складуться якось інакше. Врешті-решт відвернувся, знайшов поглядом Рейневана.

– Кам'янець, ти казав? Монастир цистерціанців? Багатий монастир цистерціанців. Так ти казав?

– Так казав.

– Ну то... – Краловець ще раз поглянув на Клодзько, трохи ніби з тугою. – Ну то що ми чекаємо? Ходімо.

* * *

«Et sic Orphani, – записувало на пергаменті скрипуче перо, – а Cladzco feria II pasce recesserunt [44].»

Літописець поставив крапку, відклав перо, застогнав, випростав зболену спину.

Літописання вичерпувало.

---

* *Dicebatur – говорили; capitaneus Orphanorum – капітан (гейтман) Сиріток; Stentores – Стентори; horror – жах; clamor – крик; demonstrare – показувати; prior Henricus et fratres canonici regulares – пріор Генріх та брати регулярні каноніки; Beata Virgo Maria assiste nobis – Свята Діва Марія, помагай нам.*

Німецька лайка.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТИЙ,

у якому певні події з періоду, що безпосередньо передував Великодню 1428 року, згадують учасники, очевидці та хроністи. І знову невідомо, кому вірити.

Ім'я моє, Святий Трибунале, – брат Зефірин. З кам'янецького кляштору цистерціанського ордену. Прошу велебних отців вибачити мені сконфуженість, се ж бо, як-не-як, перший раз перед Курією стаю... Хоч і йно для того, аби скласти *testimonium**, та все-таки...

Так-так, авжеж, уже переходжу до справи. Значиться, до того, що трапилося в кляшторі того трагічного дня, у Великий Вівтірок Року Божого 1428. І що я на власні очі бачив. І тут під присягою визнаю, хай мені допоможе... Слухаю? По суті? *Bene, bene*** Уже говорю.

Наші монастирські брати почасти вже повтікали раніше, у суботу перед тією неділею посту, коли Господові співають *Judica me Deus****, – коли-то єретики палили Отмухов, Пачкув і Пом'янув. Заграву тогді вночи на північосхилу бачили-смо, а на світанні сонце ледве-ледве потрафило пробитися через дими. Тогді, як я вже був сказав, у декого з *fraters***** дух підупав, утікли, стілько йно взявши, скілько у дві руці взяти потрафили. Лютував абат, боягузами їх обзивав, карою Божою страхав, та якби був знав, до чого йому прийдеться, то був би сам перший утік. І я теж, не збрешу перед Святим Трибуналом, був би втік, тілько-от не мав куди. Я з народження ломбардець, з міста Тортони, а прибув у Шльонськ з

---

* *Свідчення (лат.).*

** *Добре (лат.).*

*** *«Суди мене, Боже» (католицька молитва).*

**** *Брати (лат.).*

Альтенцелле, найперш до Любйонжа, а з любйонжського кляштору потрапив до Кам'янця... Га? Від теми не відходити? *Bene, bene,* уже підходжу. Уже говорю, як воно було.

Незабаром *post dominicam Judica quadragesimalem* чуємо від утікачів: відступили геть єретики, пішли кудись на Гродкув. Ну то всім зразу полегшало, гайда до костелу, перед вівтар, гуп ницьма на підлогу, *gratias tibi Domine,* дякуємо тобі, великий Боже. Аж тут знову крик, вереск: кажуть, ідуть нові прихильники Гусасатани, Сиротами звані, йдуть від Клодзька. Бардо вогнем попалили, уже вдруге, другий раз сей нещасний град палять. У нас зразу надія – а ну як боком пройдуть, може, на Франкенштейн підуть, головним вроцлавським трактом, може, не захочеться їм на Кам'янець повертати. Тож гайда до костелу, і нумо молитися за це: *Sancta Maria, Mater Christi, Sancta Virgo virginum, libera nos a malo, sancte Stanislaus, sancte Andrea, orate pro nobis...** Але ніц не дали наші молитви, видко, зажадав нас Господь випробувати, як Гіоба, аби ми... Ага, так, знаю. Не відходити від теми.

Ну то скажу коротко: така була тема, що ввірвалися пекельники до кляштору рихтик у Великий Вівтірок. Увірвалися раптом, як грім з ясного неба, через мури перелізли, браму вивалили, ти не встиг *peccatores te rogamus*** крикнути, а їх уже ціла юрма була всередині. І ну бити! Страхіття! *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis...**** Брата Адальберта списом прохромили, брата Пія – мечами, як святого Діонісія... Брат Матвій з арбалета був застрелений, з інших багато *graviter vulneratis...***** А гусити, най їх Бог покарає, давай корови виганяти з обори, пацята з хліва, овечки... Усіх забрали, до єдиної... Тьху, пся їхня мати,

---

* *Свята Марія, Мати Христова, Свята Діво пречиста, визволи нас від біди, святий Станіславе, святий Андрію, моліться за нас (лат.).*
«Грішники, тебе благаємо» (лат., частина католицької молитви).
«Святий Боже, святий сильний, святий безсмертний, змилуйся над нами» (лат., частина католицької молитви).
Важкопоранені (лат.).

мало, що *haeretici**, то до того ще й *latrones et fures***! З костелу повиносили начиння, раки, мантії, ризи, великий срібний хрест, дари, свічники... Ніц не лишили. Нас, хто живий лишився, зігнали у двір, під мур. Прийшов вожак тої зграї, морда паскудна, видко, що єретик, звали його Кралович, з ним другий, якийсь Колда. Кличуть хлопів. Бо тра Святому Трибуналу знати, що з тамтими гуситськими чехами й тутешні хлопи йшли, безбожники, відступники. Наказує їм єретик Кралович, так, мовляв, і сяк, ну ж бо, покажіть, котрі тут монахи люд гнобили, зара туйка буде суд. Зара тих-во вгодованих кровопивців – то він про нас так – будемо карати. А ті хлопські Юди тут-таки на брата Матерна показують – о, той-во гнобив. Воно-то й правда, що суворий бував до кметів фратер Матерн, завжди казав, що *rustica gens optima flens* [45]. Ну то йому й було. Витягли його, ціпами до смерті забили, злочинці. Зразу після того *celerarius**** Шолер був убитий, хлопи його показали, бо дівок мацав, та й за хлопчаками, бувало, гасав... Після нього *custos***** Венцель, брат Егідій, брат Лаврентій... Крик, стогін, благання, удари, кров бризкає, ми на коліна, у плач, *ab ira tua, ab odio et omni mola voluntate libera nos, Domine******

Як воно було з отцем абатом, питаєте? Уже говорю. Уже гусити відходити збиралися, коли забіг один такий паничик, світловолосий, удатний, але око зле, гримаса на вустах... Казали на нього Реневан. Ніяк ні, велебний отче, не помиляюся, добре-м чув: Реневан. На хрест можу присягнути... Отож сей Реневан цап отця абата за рясу. Се, кричить, Миколай Каппіц, кам'янецький абат, найгірший кривдник люду, лайдак, доносій та інквізиторський... кгм-кгм, вибачте... інквізиторський собака.

---

* *Єретики (лат.).*

** *Розбійники та злодії (лат.).*

*** *Чернець, який наглядав за винним погребом.*

**** *Сторож (лат.).*

***** *«Від люті твоєї, від ненависті та всякої злої волі звільни нас, Господи» (лат., частина католицької молитви).*

А до абата нахилившись, пам'ятаєш, каже, і зубами скрипить, Аделю, сучий сину? Що ти її в Зембицях за сто дукатів у чаклунстві звинуватив? На смерть видав? Тепер за се заплатиш. Згадай Аделю по дорозі до пекла, підлий попе. Так абатові казав, перш ніж витягнув його на двір. Добре-м чув. Кожнісіньке слово. На хрест можу присягнути...

Вертаючи до теми: затовкли абата Каппіца. Палками били, сокирами... Той Реневан не бив. Йно стояв і дивився.

І то вже все, що тогді трапилося, святий Трибунале, того Великого Вівтірка Року Божого 1428. Правду я туйка сказав, цілу правду й тілько правду, хай поможе мені Бог. Підпалили єретики наш костел і наш кляштор. Попідкладали вогонь під стодоли, під млин, під пекарню, під бровар. І пішли, а по дорозі Радковиці спалили, наше кляшторне село. А з нас, хто живий лишився, перш ніж піти, ряси поздирали. Тогді ще не знали-сьмо, нащо се роблять. То тілько пізніше стало відомо. Тогді, як сі розбійники на Франкенштейн напали...

* * *

– Що ви за їдні? – ревів вартовий з Клодзької брами. Біля нього з-за зубців визирали кілька інших, з готовими до пострілу арбалетами. – Ворота замкнені! Нікого до городу не впускаємо!

– Ми з Кам'янця! – запищав з-під чернечого каптура Жехорс. – Цистерціанці! Лісами втекли з різні! Монастир горить! Отвори браму, добрий чоловіче!

– Ще чого! Заборонено! Розумієш, монаху? Не можна!

– Та впустіть, ради Бога, – благально заволав Рейневан. – Брати во Христі! Єретики нам на п'яти наступають! Не лишайте на погибель! Не беріть нашої крові собі на сумління. Отворіть!

– А я знаю, хто ви? Може, поперевдягані гусити?

– Ми ченці, добрі та побожні християни! Кам'янецькі цистерціанці! Ряс не бачите? Отворіть, ради Бога живого!

Біля командира варти з'явився чернець, судячи з ряси, божогробець.

– Якщо ви справді цистерціанці з Кам'янця, – крикнув він, то скажіть: як звати вашого абата!

– Миколай Каппіц!

– Який кантик співають на *laudes* в неділю та свята?

Рейневан і Бісклавре подивилися один на одного з дурним виразом обличчя. Ситуацію врятував Шарлей.

– Кантик Трьох Молодиків, – упевнено заявив він. – Себто *Benedicite Dominum.*

– Заспівайте.

– Що?

– Співати! – гаркнув вартовий. – І голосно! Бо вас, курва, стрілами нашпигуємо!

– *Benedicite, omnia opera Domini, Domino!* – фальшиво загудів демерит, знову рятуючи день. – *Laudate et superexaltate eum in saecula! Benedicite, caeli, Domino, benedicite, angeli Domini...*

– Це й справді ченці, – переконано промовив божогробець. – Тра їх впустити. Знімайте засуви! Жваво, жваво!

* * *

«А се, виявилося, була зрада, не були се жодні *monachi,* а єретики, *qui se Orphanos appellaverunt*, перебрані в здерті з цистерціанців ряси, коли *in feria III pasce* на *monasterium Cisterciense de Kamenz* напали, котрий *eodem die efractum et concrematum est.* Не божі овечки се були, а вовки, *lupi in vestimento ovium*, ті самі сумнозвісні запроданці, котрі самі себе Фогельзангом іменували, здрайці, Юди, лотри без честі й віри. Вдерлися сі нікчемники нерозумно відімкненою брамою, кинулися на сторожу, за ними юрмою інші *Orphani*, котрі доти на возі під плахтою як ахейці в дерев'яному коні ховалися. Перебили сторожу, ворота навстіж, а вже женуть єретицькі *equites* чвалом, за кіннотою піхота бігом,

за два отченаші було в граді єретиків з півшоста ста, а нові все прибували. І зчинилася тривога страшна...»

* * *

Коли бігли підваллям Нового міста, вулицею Новою, ніхто не наважився стати їм на дорозі. Їх було всього двадцять, але галасу і крику здіймали за сотню. Гусити ревіли й галалакали, торохкотіли дерев'яними калаталами. Бісклавре й Жехорс дмухали в мідні труби, Шарлей лупив у бляшаний бубон. Вражені та приголомшені оглушливим гармидером мешканці Франкенштейна кидалися врозсип від них, втікали в бік ринку. Тільки раз їх обстріляли з арбалетів і самопалів з вікон броварні, але зовсім не влучно. Вони навіть не сповільнили біг і не перестали галасувати. З півдня, від взятої підступом Клозької брами, а невдовзі і з заходу, почали наростати крики і стрілянина, видно, Сирітки вже штурмували замок і костел Святої Анни.

Вони бігли. Біля Нижньолазневої їх знову обстріляли, цього разу влучніше, два тіла залишилися в болоті канав. Безладним залпом з арбалетів зустріла їх і кільканадцятиособова залога Зембицької Брами, однак у стрільців дрижали руки, та й не дивно: вони вже бачили, як над дахами здіймається чорний дим, чули крики мордованих.

Вони накинулися на стражників відразу, з люттю, це виглядало так, немовби Сирітки хочуть відплатити їм за цей згубний біг.

Моментально попадали трупи, кров забризкала бруківку під брамою. Рейневан не брав участі в бійці, разом з Беренгаром Таулером і Самсоном вони кинулися до брами, стали скидати засуви. Шарлей прикривав їх зі спини, стражника, який їх атакував, порізав швидкими ударами фальшіона.

Засуви й колоди впали з гуркотом, стулки воріт розчинилися під натиском ззовні, з тупотом копит у браму ввірвалися вершники, за ними з вереском сипонула піхота. Бруківка загриміла під

підковами, Сирітки рікою влилися в місто, прямо в Зембицьку вулицю.

– Добра робота, Рейневане! – крикнув, стримавши перед ним коня, Ян Краловець з Градека. – Добра робота з тією брамою! Я змінюю думку про тебе! Недарма тебе хвалили! А тепер уперед, уперед! Місто все ще не наше!

Коли вони добігли до ринку, скидалося на те, що Краловець помиляється, що Франкенштейн уже в руках Сиріток. Палав дім генриківського абата, палали суконні ряди, горіли лотки і ятки, дим і полум'я вибивалися з вікон цехових будинків. Тривав штурм ратуші, над бойовим ревінням нападників уже здіймалися тонкі верески тих, кого вбивали, люди, яких викидали з вікон, падали прямо на підставлені сулиці та алебарди. Різня тривала в галереях ринкових кам'яниць. З південної частини міста все ще було чути постріли, видно, замок, атакований Колдою з Жампаха, оборонявся. Але дзвіниця Святої Анни вже стояла в димі та вогні.

На ринок увірвалися піші гусити, за ними – вершника під началом Матея Салави. Обличчя молодого лицаря було чорне від кіптяви, у руці він тримав закривавлений меч.

– Туди! – показав буздуганом Краловець, опановуючи коня, що ковзався по крові. – Ми тут самі справимося, ви біжіть туди! На монастир домініканців! На монастир, Божі воїни!

– Нумо, хлопці, – Рейневан обернувся. – До монастиря, Біжімо. Жарлею, Жехорсе...

– Біжімо, Мужній Рейнмаре Відкривачу Брам.

– Таулере, ти є? Самсоне?

– І я є.

* * *

Кінні Салави, абсолютно непридатні в боях за будинки, роз'їхалися по вуличках, залишивши штурм домініканського монастиря піхоті. Понад сотні людей під командуванням Сміла Пул-

пана, находського підгейтмана, товстуватого типа з обстриженою на лисо головою. Рейневан його знав. Бачив раніше.

– Гир на них! – верещав Сміл Пулпан, показуючи кордом напрям наступу. – Гир на них, браття! Бий-убивай!

Гусити з криком зривалися в атаку, яка раз по раз заламувалася під градом куль. Але тут же зривалися знову.

– Гир на них! Смерть папістам!

При підтримці міщан і цехових домініканці мужньо й запекло обороняли свою садибу, але це була безнадійна оборона. Перевага Сиріток була величезна, запеклість їхньої атаки – страшна. Ченці відступали під натиском, відходили, залишаючи тіла в білих рясах, віддаючи гуситам один по одному монастирські будинки.

Останнім бастіоном оборони був костел Воздвиження Хреста, притвор і забарикадований головний вхід. Ченці билися тут до останньої стріли з арбалета й останньої кулі з пищалі. І до останньої людини.

Коли розлючені опором Сирітки ввірвалися по трупах у пресвітерій, кольорова веселка, що падала з вітражів. відкрила їхнім очам тільки двох живих людей. Один, схиливши голову, стояв навколішки біля вівтаря, біля самого *antepedium**. Другий затуляв першого собою й розп'яттям.

– *Templum Dei sanctum est!*** – його голос, хоч і тонкий, озвався луною аж під склепінням. – Хто знищує храм Божий, того знищить Бог! Відійдіть, пекельні сили! Відійдіть, дияволи, єретики, поки Бог вас не вразив!

– Це Ян Буда, – послужливо пояснив один із союзників Сиріток серед сілезців. – А той, що на колінах стоїть, – Миколай Карпентарій, їхній пріор. Обидва проповідували проти Гусового вчення. «Добрий чех – мертвий чех», – так вони закінчували кожну проповідь. Обидва святили зброю для військ, що йшли на Наход.

---

* *Заслона основи вівтаря.*

** *Храм Божий – святий (лат.).*

Щока й шия Сміла Пульпана були в крові, він тримався рукою за вухо, значною мірою надірване стрілою з арбалета. Він утратив під час штурму монастиря та костелу дюжину вбитими і стільки само пораненими, але вухо, здавалося, розлютило його набагато більше.

– Добрий чех – мертвий чех, так? – зловісно повторив він. – Ну то вам не пощастило, попи. Бо ви потрапили до рук живих і злих. Ми покажемо вам, яким злим може бути живий чех. Узяти їх! На подвір'я!

– Не смійте мене торкатися! – заверещав Ян Буда. – Не смій...

Дістав кулаком по лиці, замовк. Пріор не чинив опору.

– *Vexilla Regis prodeunt...* – скімлив він, коли його волокли нефом. – *Fulget Crucis mysterium... Quo carne carnis conditor... Suspensus est patibulo....*

– Розум йому потьмарився, – присудив хтось із Сиріток

– Це гімн, – Рейневан чув, як говорили про те, що до революції Сміл Пульпанбув ризничим. – Це гімн *Vexilla Regis*. Його співають у Страсний Тиждень. А сьогодні Страсна П'ятниця. Вельми підходящий день для мучеництва.

Перед костелом обох ченців оточив натовп Сиріток. Майже відразу ж звалився перший удар кулаком, перший копняк, після них наступні, потім у хід пішли палки та обухи. Пріор упав. Ян Буда тримався на ногах, голосно молився, випльовуючи кров з розбитих губів. Сміл Пульпан дивився на нього з ненавистю. На його знак від дровітні принесли пеньок для рубання дров.

– Ти начебто святив, папісте, зброю для тих, які йшли на Наход. Способу, яким ми тебе покараємо, нас навчили в Наході саме єпископські бандити. Давайте-но його сюди, браття.

Яна Буду приволокли, поклали його ногу на пень. Один з гуситів, могутній здоровило, підняв сокиру й рубонув. Ян Буда жахливо заревів, з кукси пульсуючим струменем бризнула кров. Сирітки підняли домініканця, який спазматично смикався,

поклали на пні другу ногу. Сокира опустилася з глухим стуком і чваканням, від удару аж здригнулася земля. Ян Буда заревів ще жахливіше.

Беренгар Таулер зробив кілька хистких кроків, сперся обіруч на стіну костелу й виблював. Рейневан тримався, але рештками волі. Самсон сильно зблід, раптом глянув угору, в небо. Дивився довго. Немовби чогось звідти сподівався.

* * *

«На пеньку, що рубанню дров служить, сі кати, *haeretici*, самого диявола, їхнього майстра й навчителя, запрагнувши в злобі та жорстокості перевершити, сокирами всі *extremitatis* сим нещасним одну по одній відтяли. Сеї жорстокості перо моє описати нездатне, рука дрижить, *lacrimae* з віч течуть... *Nicolaus Carpentarius, Johannes Buda et Andreas Cantoris*, *martyres de Ordine Fratrum Praedicatorum*, замучені за Слово Боже й за свідчення, яке мали. Боже, Боже, до Тебе волаємо! *Usquequo, Domine sanctus et verus, non iudicas et vindicas sanguinem nostrum?*»

* * *

Сирітки тим часом грабували з костелу все, що становило бодай якусь цінність. Святі образи, дошки з лавок та облуплені рештки вівтаря, які цінності не становили, палали на величезному багатті. За наказом Пулпана обох покалічених і конаючих ченців притягли до цього багаття й кинули на нього. Гусити, стоячи кружка, дивилися, як два позбавлені кінцівок корпуси незграбно ворушаться і звиваються в полум'ї. Горіло, зрештою, кепсько, пішов дощ. Сміл Пулпан мацав розірване вухо, лаявся, плювався.

– Є ще один! – закричали гусити, які вибігли з притвору. – Брате Пулпане! Зловили! На амвоні ховався!

– Давайте його сюди! Давайте папіста!

Тим, кого тягли гусити, хто звивався, сіпався й відбрикувався, був, Рейневан упізнав його відразу, диякон Анджей Кантор. Він був у самій сорочці, видно, його схопили тієї миті, коли він намагався позбутись домініканської ряси. Коли його протягли поруч, він помітив Рейневана.

– Паничу Беляу! – завив він. – Не дай мене на муку! Не да-а-а-ай! Рятуй, паничу-у-у-у-у!

– Ти продав мене, Канторе. Пам'ятаєш? Ти видав мене на смерть, як Юда. Тому, як Юда, здохнеш.

– Паничу-у-у! Змилуйтеся-а-а!

– Давайте його сюди, – Пулпан показав на закривавлений пень. – Буде третій мученик. *Omne trinum perfectum!**

Можливо, все вирішив імпульс, якийсь невиразний спогад. Можливо, це була миттєва слабкість, утома. Можливо, впійманий кутиком ока погляд Самсона Медка, сповнений глибокого смутку. Рейневан не зовсім знав, що схилило його до дій, змусило вчинити так, а не інакше. Він вирвав арбалет з рук чеха, який стояв поруч, прицілився, натиснув спуск. Стріла врізалася Канторові під грудину з такою силою, що пройшла навиліт, мало не вирвавши диякона з рук катів. Він був мертвий ще до того, як упав на землю.

– У мене були з ним, – пояснив Рейневан серед глибокої і вбивчо мертвої тиші. – У мене були з ним власні порахунки.

– Розумію, – кивнув Сміл Пулпан. – Але не роби, брате, цього вже ніколи більше. Бо інші можуть не зрозуміти.

* * *

Полум'я з ревом прорвалося крізь дах костелу, крокви й балки попадали досередини, де гула пожежа. За мить стали розпадатися й валитись стіни. У небо вистрелив стовп іскор і диму. Чорні клапті вирували над вогнем, ніби ворони над побоїщем.

* *Усе, що потрійне, – досконале (лат.).*

Костел Святої Анни завалився дощенту. Серед полум'я чорніла тільки кам'яна арка порталу. Немов пекельна брама.

Вершник, влетівши на площу, стримав покритого піною коня перед гейтманами Сиріток. Перед Яном Краловцем, Прокупеком, Колдою з Жампаха, Їрою із Ржечиці, Браздою з Клінштенйа і Маьеєм Салавою з Ліпи.

– Брате Яне! Брат Прокоп завернув з-під Олави, через Стшелін іде на Рихбах. Кличе, щоб ви ішли туди, не зволікаючи!

– Ви чули? – Краловець обернувся до свого штабу. – Табор кличе!

– Замок, – нагадав Прокупек, – досі захищається.

– Його щастя. Командири, по загонах! Вантажити здобич на вози, зганяти корів! Виступаємо! Ідемо на Рихбах, браття! На Рихбах!

* * *

– Здрастуйте, браття! Здрастуй, Таборе!

– З Богом поздоровляємо, браття! Здрастуйте, Сирітки!

Привітальним вигукам не було кінця, радість зустрічі та сйфорія охопили всіх. Невдовзі Ян Краловець з Градка стискав правицю Прокопа Голого, Прокупек обціловував кудлаті щоки Маркольта, Ян Змрзлік зі Свойшина плескав по залізному наплічнику Матея Салаву з Ліпи, а Ярослав з Буковини стогнав у могутніх обіймах Яна Колди з Жампаха. Урбан Горн обіймав Рейневана, Жехорс Дросселльбарта. Ціпники та стрільці Сиріток віталися з таборитськими списниками, сланські суличники і німбурзькі сокирники стискали хрудимських арбалетників. Віталися їздові бойових возів, брудно при цьому матюкаючись, як-то воно в них прийнято.

Вітер шарпав хоругви, що майоріли одна біля одної, – біля *Veritas vincit,* облатки й тернового вінця Табора розвівався Пелікан Сиріток, який впускав краплі крові до золотої Чаші. Божі воїни кричали «віват!», підкидали вгору шапки та шоломи.

А в тлі палало й пускало клуби чорного диму місто Рихбах, підпалене таборитами, покинуте до того охопленими панікою мешканцями.

Прокоп, усе ще тримаючи руку на плечі Яна Краловця, з повною задоволення усмішкою дивився на армію, яка формувалася. Тепер, вкупі, вона налічувала понад тисячу кінних, більше ніж десять тисяч піхоти і триста нашпигованих артилерією бойових возів. Він знав, що у всьому Шльонську нема нікого, хто був би здатний устояти проти цієї сили в полі. Сілезцям залишалися тільки міські стіни. Або – як мешканцям Рихбаха – втеча в ліси.

– Виступаємо! – крикнув він до гейтманів. – Готуватися до походу! На Вроцлав!

– На Вроцлав! – підхопив Ярослав з Буковини. – На єпископа Конрада! Виступаємо-о-о!

– Сьогодні Великдень! – гукнув Краловець. – *Festum festorum*!* Христос воскрес! Воістину воскрес!

– *Resurrexit sicut dixit!* – підхопив Прокупек. – Алілуя!

– Алілуя! Заспіваймо Богу, браття!

З горлянок сирітських ціпників і таборитських списників вирвалася і вдарила аж під небеса громова пісня. Тут-таки їм завторували могутніми голосами суличники з Хрудима, павезники з Німбурга, арбалетники із Шаного.

Buóh všemohúcí
vstal z mrtvých žádúcí!
Chvalmež Boha s veselím,
to nám všěm Písmo velí!
Kyrieleison!

Вирушаючи в похід, пісню підхопили списники Зигмунта з Вранова, панцирні Змрзліка, після них їздові бойових возів, легка кіннота Колди з Жампаха, вершники Салави, моравці Товачовського. На кінці, в ар'єргарді, їхали з гучним співом на устах поляки Пухали.

* *Свято свят (лат.).*

Chrystus Pan wstał z martwych,
Po Swych mękach twardych,
Stąd mamy pociech wiele,
Chrystus nasze wesele!
Zmiłuj się, Panie!

Пилюка здійнялася хмарою над вроцлавським трактом. Залишаючи позаду догораючий Рихбах, таборитсько-сирітська армія Прокопа Голого йшла на північ. У бік закутаної хмарами Шленжі, що темніла на горизонті.

Jezukriste, vstal si,
nám na příklad dal si,
že nám z mrtvých vstáti,
s Bohem přebývati.
Kyrieleison!

Пожежі в місті ще бушували, натомість підгороддя вигоріло майже повністю, тільки димілося, мигтіло згасаючими пломінчиками на обвуглених балках і стовпах. Почувши, що гуситський спів завмирає вдалині, люди почали вилізати зі сховків, виходити з лісів, спускатися з пагорбів. Вони оглядалися, вражені, плакали, дивлячись на руїну свого міста. Витирали з облич кіптяву і сльози. І співали. Адже був Великдень.

Christ, der ist erstanden
von der marter alle
des sull wir alle fro sein
Christ sol unser trost sein.
Kyrieleyson!

Вийшли зі схованок і спустилися з гори Винник ченці-францисканці. Ішли, плачучи і співаючи, до спаленого міста. Був Великдень.

Christ, der ist erstanden
von der marter alle
des sull wir alle fro sein

Christ sol unser trost sein.

Kyrieleyson!

Армія Прокопа Голого йшла маршем на північ. Фонтани вогню та стовпи диму здійнялися понад селами, які палили роз'їзди Салави та Федька Острозького. Світло-червоним вогнем вибухнули стріхи Уцєхува. Запалали Праус, Гартау та Рудельсдорф. Невдовзі майже весь горизонт був охоплений полум'ям.

Був Великдень.

Божі воїни йшли маршем на північ. З піснею на вустах.

Všichni světí, proste,

nám toho spomožte,

bychom s vámi bydlili,

Jezukrista chválili!

Kyrieleison!

Був Великдень. Христос воістину воскрес.

Пожежа охоплювала країну.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ПЕРШИЙ,

у якому різні особи – з різних перспектив – спостерігають, як поводиться історія. А історія, зірвавшись із ланцюга, поводиться, як холера. І показує, на що здатна.

– Бідна шльонська земля.

– Проклята шльонська земля!

Розташований поблизу Сьроди, розкинутий над річкою Сьродзькою Водою табір біженців був неймовірно забитий людьми, просто тріщав по швах. Зазвичай ротація тих, які приходили й відходили, ще дозволяла якось існувати, але сьогодні Дзержка де Вірсінг була просто вражена перспективою появи нових утікачів.

Вона зітхнула вільніше, коли почало смеркатися: вночі рідко хтось прибував, а вона знала, що багато людей планують на світанні виходити. Гусити пішли. Вони скерувалися на південь, трактом, що вів на Костомлоти, Стшегом, Болькув і Ландесгут. Може, повернулися до Чехії? Удень небо вже не чорніло від димів, а вночі не освічувалося загравами. Людям набридло поневіряння, вони хотіли повертатися. До попелищ. До спалених дощенту містечок і сіл. До Собутки, Гнєховиць, Гурки, Франкенталя, Арнольдсмуле, Восковіц, Ракошиць, Слупа. І багатьох-багатьох інших, назви яких звучали по-чужому. І байдуже.

Ревів віл, мекала коза. Десь біля возів заплакала дитина, біля Дзержки пройшла швидкою ходою Еленча фон Штітенкрон. Закінчивши разом з іншими роботу в кухні, Еленча не пішла разом з іншими, щоб виспатися та відпочити. Еленча, здавалося, ніколи не відпочиває. За ті сім днів, упродовж яких Дзержка де Вірсінг фінансово та організаційно підтримувала табір, Еленча відпочивала тільки на категоричний наказ. Дзержка не любила

бути категоричною щодо Еленчі. Вона бачила, як дівчина на це реагує. Бачила це першого дня, коли Еленча Штітенкрон прибула до Скалки на каштановому коні Тибальда Раабе. Коли Дзержці стукнуло в голову, буцім вона знає, яким способом найефективніше вирвати дівчину з отупіння та апатії.

– Бідна шльонська земля, – повторив товстуватий вроцлав'янин, торговець, якого навіть навала не втримала від того, щоб вирушити на дороги з повним візком товару.

– Проклята шльонська земля, – повторив мірошник з Марцінковиць.

Утікачі, які зібралися навколо вогнища, – щось на кшталт стихійно сформованої старшини табору, люди з незаперечним авторитетом, – покивали головами, побурчали. Дзержка була в цьому колі єдиною жінкою. Переважали поважні селяни з обличчями й поставами природних лідерів. Крім товстуватого вроцлав'янина, були ще мірошник з розташованих аж під Бжегом Марцінковиць, орендар звідкись з-під Контів, двоє солдатів, барви яких були затерті пилюкою численних доріг; і корчмар з Гурки. Був – і дуже придавався – цирульник із Собутки. Був монах-мінорит зі сьродзького монастиря, один зі старших: молодші без передиху поралися біля хворих та поранених. Був єврей – невідомо звідки. Був лицар. З доволі бідних, але й попри це він викликав сенсацію своєю присутністю.

– Двічі, – правив товстуватий торговець, – нам у Вроцлаві мороз ішов попід шкурою. Уперше це було в четвер перед Пальмовою Неділею, коли, сплюндрувавши Бжег і спаливши Ричин, головні сили гуситів стали під Олавою. Добре було видно заграви й димим. вітер доносив сморід попелищ. А з Олави до Вроцлава рукою подати... І ніби й міцні стіни має місто, і гармати на них міцні, а однаково мороз попід шкурою... Але Бог вберіг. Пішли геть.

– Ненадовго, – зауважив один із солдатів.

– Таки-так. Тільки-но ми відітхнули, почувши, що Прокоп повертає до Стшеліна, тільки-но відсвяткували тривожний Ве-

ликдень – аж тут знову дзвони б'ють на всіх дзвіницях. Гусити повертаються! Ідуть ще більшою силою. З'єднавшись із тими пекельними Сирітками, палять Рихбах, палять Собутку, дороги чорні від утікачів. А в п'ятницю перед неділею Misericordiae знову бачимо з мурів дими, цього разу – на заході: горять Конти. Розноситься чутка, що під Сьродою великий табір, Що Прокоп до штурму готується. Знову б'ють дзвони, жінки з дітьми тікають до костелів...

– Але й цього разу вам вдалося, – промовила Дзержка. – Штурму не було, як ми всі знаємо. Через два дні, саме в неділю Misericordiae, чехи пішли.

– Пішли, – підтвердив другий солдат, – у напрямку на Стшегом. Усі подумали, що вони вдарять на Свидницю. Але не вдарили. Злякалися, видно, форталіції*

– Не тому, – заперечив лицар. – Свидниця ще рік тому уклала з гуситами таємну угоду. Завдяки цьому вціліла.

– І сидів собі, – ущипливо промовив мірошник з Марцінковиць, – за свидницькими стінами пан староста Колдіц, сидів безпечно і блаженно. Що йому до того, що вся країна палає і стікає кров'ю. Йому нічого не буде, він договорився. Тьху!

Якийсь час панувала тиша. Її порушив корчмар з Гурки.

– З-під Стшегома, – сказав він, – гусити рушили на захід. Явор минули, не напавши. Але Сьвежаву пограбували й пустили з димом. Дощенту сплюндрували і спалили Добкув, фільварок любйонжських ченців. І пішли далі, на Злоторию. А я ниньки на гостинці спіткав знайомця. Повідав, що Злотория спалена. Нещасливе місто. Уже вдруге гусити його палять. А Прокоп і Сирітки. кажуть, ідуть на Львувек.

– Це застарілі відомості, – вставив цирульник із Собутки. – Я теж розпитував утікачів. Гусити підійшли під Львувек тиждень тому, в четвер, але Бобер не перейшли. А лужицьке лицарство,

---

* *Форталіція – невелика, переважно дерев'яна чатівня, яка зазвичай знаходилася на окраїнах держави для оборони кордонів.*

залізні пани, котрі мали йти у Шльонськ з підмогою, злякалися, боягузливо втекли на лівий берег, сидять там як миші в норі. Не прибудуть лужичани нам на підмогу. Самі ми, діти. Бідна шльонська земля!

– Проклята шльонська земля!

Заревів віл, розгавкався пес. Заплакала ще одна дитина. Еленча обернулася, але йти не могла. Кількарічного хлопчика вона саме заспокоювала на руках, ненабагато старша дівчинка чіплялася за її спідницю. Еленча зітхнула, шморгнула носом. Дзержка дивилася на неї з-під вій. Вона ніколи не народжувала, ніколи не мала власних дітей, але ніколи про це не шкодувала, це ніколи не було для неї проблемою. «Досі ніколи», – подумала вона з раптовим переляком, який холодом пройняв груди і стиснув горло.

– Уся надія на те, – озвався вроцлав'янин, – що рейд уже триває і триває. Гусити мають бути змучені, обтяжені набраною здобиччю...

– Утомлює тільки поразка, – промовив лицар. – Ноги підкошуються під тим, хто втікає, тільки добро, з яким утікаєш, пригинає до землі. Вікторія сил додає, здобич як пух легенька! Хто перемагає, тому сприяє! Їхні коні їдять пшеничне зерно з наших комор, а наші попіл нюхають. Але й те правда, що воюють вони вже довго. З-над Бобра близько до карконошських перевалів, близько до Чехії. Дасть Бог, підуть.

– На скільки часу? – спалахнув мірошник з Марцінковиць. – Вони ж вирішили, що ми слабкі, що в полі їм протистояти не можемо. Що духу в нас нема! Що нема кому нас у бій вести! Що шльонські лицарі, тільки побачивши гуситів, беруть ноги в руки, драпають як зайці! Ба, князі драпають! Що зробив Людвіг Бжегський? Мав боронити міста, беззахисних людей, своїх підданих. Коли утискав їх данинами, казали: «Нічого, платимо кривавицею, але зате захистить нас наш добрий пан, коли настануть терміни». А що добрий пан зробив? Боягузливо втік, віддав Бжег на поталу

нападникам. Сплюндрували місто гусити начисто, фарний костел спалили, а колегіату Святої Ядвіги перетворили на стайню, блюзніри!

– І за таке, – покрутив головою цирульник із Собутки, – не разить їх блискавка з ясного неба, не падає на них гнів Божий. І як тут не сумніватися... Гм-м... Я хотів сказати: важко нас Бог випробовує...

– Треба вам буде, – несподівано озвався єврей, – до цього випробування таки привикнути... Ай, я вам кажу, що то тільки спочатку трудно. З часом привикається.

Якийсь час панувала тиша. Її порушив лицар.

– Повертаючись, – сказав він, – до князя Людвіга. Що правда, те правда – не по-лицарськи вчинив, видавши Бжег на милість і немилість гуситам. Не по-лицарськи і не по-князівськи. Але...

– Але не лише він – ви це хотіли сказати? – перебив зі злою міною мірошник. – Ваша правда! Бо й інші спину ворогові показували, честь плямуючи. Де ж ти, о, де ж ти, князю побожний Генрику, що радший був полягти, ніж полишити поле!

– Я хотів сказати, – злегка запнувся лицар, що гусити силу чого зрадою доп'яли. Зрадою і пропагандою. Розпускали неправдиві чутки, сіяли паніку...

– А з чого вона, ця зрада? – раптом поставив запитання монах-мінорит. – Чому її зерно так швидко проростає й буйно цвіте, чому на неї такий урожай? Вельможі та лицарі без бою здають фортеці та замки, переходять на бік ворога. Мужики тягнуться до гуситів, служать їм провідниками, показують і видають на смерть ксьондзів, мало того, самі нападають на монастирі, грабують костели. Не бракує апостатів і серед духовних осіб. І нема, нема такого князя, котрий би, як Генрик Побожний, pro defensione christiane fidei* був готовий загинути. Чому воно так, варто замислитися? З чого це береться?

* *Для захисту християнської віри (лат.).*

– Може, з того, – озвався басом один із селян, могутній хлопище з буйною чуприною. – Може, з того, що не з сарацинами, не з турками битися довелося, і не з отими тартарами, котрі на шльонську землю за наших прадідів напали. Тамті, кажуть, були чорні, червоноокі, вогнем з пельки зяяли, диявольські знаки несли, чари наводили й пекельними смородами наших душили. Вмент можна було вгадати, чия сила їх вела. А теперки? Над чеським військом дароносиці, на щитах облатка й богобійні слова. На марші Богу співають, перед боєм на колінах моляться, причастя приймають. Божими воїнами себе називають. То, може... Може...

– Може, Бог на їхньому боці? – з кривою усмішкою закінчив чернець.

«Ще рік тому, – подумала Дзержка серед мертвої тиші, – ще рік тому ніхто б навіть подумати нічого такого не наважився, не те що сказати. Змінюється світ, зовсім іншим стає. Але чого воно так, що світ завжди має змінюватися серед різні та пожеж? Завжди, ніби Поппея в молоці, мусить задля оновлення купатися в крові?»

* * *

– Я починаю, – оголосив Шарлей, який сидів на сходах вівтаря. – Я починаю активніше підтримувати вчення Гуса, Вікліфа, Пейна та решти гуситських ідеологів. Костели таки справді слід перетворювати... Ну, може не зразу на стайні, як бжегську колегіату, але на нічліжки. Погляньте-но лише, як тут затишно. На голову не капає, не тягне, бліх кіт наплакав... Так, Рейнмаре. Щодо костелів, то я переходжу на твою релігію, розпочинаю послушництво. Можеш розглядати мене як кандидата в члени.

Рейневан покрутив головою, докидаючи дров до вогнища, яке вони разом з Беренгаром Таулером розпалили посеред головного нефу. Самсон зітхнув. Він сидів неподалік, читаючи при свічнику книгу, яку вигріб з накиданої під амвоном купи. Коли костел грабували, на книги ніхто не поласився. Адже користі з них жодної.

– У костелі сама вигода, – Дроссельбарт виламав з галереї в пресвітерії ще одну дошку. – Дров на вогонь не бракує. Можна палити хоч до літа.

– І їсти є що, – додав Бісклавре, який рвав зубами знайдену в ризниці суху, як тріска, ковбасу. – Правда, виходить, що кажуть: qui altari servit, ex altari vivit*

– І посудина завжди якась знайдеться для пиття, – Жехорс підняв наповнену трофейним вином літургійну чашу. – Щоб не хлебтати з бочки, як пес... І почитати собі можна... Правда, Самсоне? Самсоне!

– Слухаю? – підняв голову велет. – Ах, так... Ви не повірите, в оцьому-от латинському творі я знайшов речення по-польськи. А твір походить з 1231 року, з часів Генрика Бородатого. Прошу, на титульній сторінці дата: Anno verum Millesimo CCXXXI, а знизу написано як бик: benefactor noster Henricus Cum Barba Dei gratia dux Slesie, Cracouie et Poloniae**

– І як звучить, – зацікавився Дроссельбарт, – це польське речення?

– Pomny myła pani, – прочитав Самсон Медок, – naszy mylowani, wyerne serdce boley przydaci co letom kwyetu bywaci.

– Ідіотизм.

– Правда.

– І рима до дупи.

– Теж правда.

З боку притвору долетіли й рознеслися луною кроки, брязкіт, стукіт, гамір збуджених голосів. Пітьму осяяли смолоскипи й лучини, в їх світлі можна було впізнати тих, хто ввійшли до костелу. Шарлей вилаявся. Їх відвідав, як виявилося, Пешек Крейчірж, проповідник Сиріток, один із підлеглих Прокупека.

---

* *Хто вівтареві служить, з вівтаря живе (лат.). З Томи Аквінського ("qui altari servit de altari vivat» – «Читаючи лист св. Павла до гебреїв», розділ VII).*

Наш доброчинець Генріх Бородатий, Божою милістю князь Сілезії, Кракова і Польщі (лат.).

За Крейчіржем ішли кілька озброєних підлітків. Шарлей вилаявся ще раз.

Як військо Табора, так і Сиріток у походах завжди супроводжували жінки, які займалися головним чином продовольством і кухнею, часом також доглядом за пораненими та хворими. Ці жінки, в більшості своїй вдови, брали із собою дітей. Із старших із часом утворилося характерне для гуситської армії формування – загінчики підлітків. Поглинаючи в походах сільських пастухів і міських вуличних хлопчиськ, ці загінчики швидко росли. Вони також швидко стали армійськими улюбленцями й пестунами, мазунчиками, яким усі протегували і яких розпещували. Відчувши статус і перевагу, кохані пахолятка страшенно знахабніли. Гуситська пропаганда, яка виставляла їх «Божими дітьми нового ладу», прищеплювала їм і підсичувала в них фанатизм та жорстокість, а таке зерно – як і в будь-якої дітвори – падало на надзвичайно сприятливий ґрунт. Веселу зграйку було прийнято називати «пращівничатами», бо озброїли їх головним чином пращами, зброєю пастухів і вуличних хлопчиськ. Однак Рейневан ніколи не бачив, щоби пращівничата застосували праці в бою. І щоб узагалі брали участь у бою. Зате він бачив засранців за інших обставин. Після битви під Усті «Божі діти» виколювали поверженим саксонцям очі, штрикаючи загостреними патиками в щілини шоломів. Тепер, недавно, в Глухолазах, під Нисою, в Барді, у Франкенштейні і в Злоториї поранених били, копали, каменували, калічили, поливали окропом і киплячим молоком.

– Що це таке? – суворо запитав Крейчірж, показуючи на літургійну чашу, з якої пив Жехорс. – Порушуєш закон, брате? На кару напрошуєшся? Здобич належить складати до спільних діжок! Хто бодай би дрібничку собі залишив, той буде покараний! Згідно з буквою Божого Письма! Ахан, син Зераха з Юдиного племеніщо зі здобичі, яка належала Богу, плащ і золото вкрав, був попалений і вкаменований у долині Ахор.*

* *Див. Книгу Ісуса Навина, 7; 18-26.*

– Та то ж тільки посріблена мідь... – пробурмотів Жехорс. – Але добре, віддам, беріть.

– А це? – проповідник вирвав із Самсонової руки книгу. – Що це таке? Ти не знаєш, брате, що надходить Нова Ера? Що Книг у Новій Ері не тра буде, ані писання ніякого, бо закон Божий буде виписаний у серцях? А старий світ нехай у вогні загине!

Книга з польським реченням 1231 року полетіла у вогнище.

– Нехай загине старий світ! І його брехлива мудрість разом із ним! Геть! Геть! Геть!

За кожним вигуком у полум'я летіла книга. Полетів у вогонь якийсь «Tractatus...», якийсь «Codex...» і якась «Cronica sive gesta...». Самсон стояв з опущеними руками, усміхався. Рейневановi дуже не подобався цей усміх. А Крейчірж обтріпав долоні від пилюки, вирвав в одного з пращівничат обкуту й набиту цвяхами довбню, роззирнувся, зайшов у бічний неф. Помітив образ. «Поклоніння Дитяті».

– Нова Ера! – вигукнув він. – Покине людина божків срібних і божків золотих кротам і кажанам!* Говорить Бог: відступіть від ваших божків і від усіх ваших гидот відверніть свої обличчя!**

Він замахнувся, ломака з тріском розтрощила мальовану дошку. Один з підлітків дурнувато зареготав.

– Не роби собі, – ревів проповідник, розбиваючи довбнею дальші образи, – різьби і всякої подоби! З того, що на небі вгорі! І що на землі долі! І що в воді під землею!***

Пішло в друзки «Вигнання з раю», впав зі стіни роздовбаний триптих «Благовіщення», тріснуло навпіл «Поклоніння волхвів». Розпалася на тріски свята Ядвіга, світляна і туманна, немов з-під пензля Флемальського майстра****. Крейчіржлупив нестямно, ажлуна йшла по костелу. У шалі він ще пооббивав поліхромію на стінах,

* *Див. Книгу пророка Ісаї, 2; 20.*

** *Книга пророка Єзекіїля, 14; 6.*

*** *Книга Вихід, 20; 44.*

**** *Флемальським майстром називали Робера Кампена.*

обтовк личка херувимчиків на фризі пілястри. І тоді помітив скульптуру. Помальовану дерев'яну фігуру. Всі її помітили. І завмерли.

Вона стояла, злегка нахиливши голову, зібравши дрібними долоньками драпіровані шати, кожна різьблена складка яких співала гімн мистецтву різьбаря. Вигнувшись легенько, але гордовито, немов бажаючи продемонструвати свій збільшений живіт, вагітна Мадонна дивилася на них різьбленими й помальованими очима, а в цих очах були Gratia та Agape. Вагітна мадонна усміхалася, і в цій усмішці митець вирізьбив велич, славу, надію, сяйво світанку після темної ночі. І слова «magnificat anima mea Dominum», які промовляються стиха і з любов'ю.

Magnificat anima mea Dominum.

Et omnia quae intra me sunt.

– Ніякої різьби! – заревів Крейчірж, піднімаючи довбню. – Ні фігури! Покараю божків Вавилону!

Ніхто не знав, як Самсон раптом опинився перед фігурою, між нею і проповідником. Але він опинився там і був там, заступаючи доступ розставленими знаком хреста руками. «Що він робить? – подумав Рейневан, який бачив остовпілу міну Таулера й застигле з виразом «будь що буде» обличчя Шарлея. – Що він таке робить? Виступати проти проповідника Сиріток – це самогубство... Зрештою, Крейчірж, в принципі, має рацію... У Новій Ері не будуть поклонятися ідолам і статуям, не будуть бити перед ними чолом. Ризикувати заради якоїсь фігури, виструганої з липової колоди? Самсоне...»

Проповідник відступив на крок, приголомшений. Але швидко отямився.

– Божка затуляєш? Ідола бороніш? Насміхаєшся зі слів Біблії, блюзніре?

– Знищ щось інше, – спокійно відповів Самсон. – Цього не можна.

– Не можна? Не можна? – у Крейчіржа на губах виступила піна. – Я тобі... Я тобі... Ну ж бо, діти! На нього! Бий!

Миттю, блискавично, біля Самсона став Шарлей, біля Шарлея Таулер, біля них Дроссельбарт, Жехорс і Бісклавре. І Рейневан. Сам не знаючи, коли, як і навіщо. Але стояв поруч. Затуляв. Самсона. І фігуру.

– То он ви як? Он ви як, єретики? – заверещав Крейчірж. – Ідолопоклонники? Ну ж бо, діти! На них!

– Стояти, – пролунав з боку притвору звучний і владний голос. – Стояти, я сказав.

Разом із Прокопом Голим до костелу ввійшли Краловець, Прокупек, Ярослав з Буковини, Урбан Горн. Їхні кроки, коли вони йшли нефом, стугоніли і дзвеніли, викликали грізне відлуння. Смолоскипи відкидали зловісні тіні.

Прокоп підійшов, швидким і суворим поглядом з'ясував та оцінив ситуацію. Під його поглядом пращівничата поопускали голови, марно намагаючись сховатися за полами Крейчіржа.

– А воно, брате, так... – пробурмотів проповідник. – Воно так, що оці-ось...

Прокоп Голий перебив його жестом. Досить рішучим.

– Брате Белява, брате Дроссельбарт, – подібним жестом підкликав він обох. – Дозвольте-но, перед виходом необхідно обговорити деякі справи. А ти, брате Крейчірж... Іди собі звідси. Іди і...

Він замовк, поглянув на скульптуру.

– Знищ щось інше, – закінчив після паузи.

* * *

Ревів віл, мекала коза. Дим стелився низько, плив до очеретів понад річкою. Ойкав і стогнав поранений, якого тільки що позшивав цирульник із Собутки. Серед біженців, мов привиди, сновигали мінорити, вишукуючи симптоми можливої зарази. «Бог їх послав, цих ченців, – подумала Дзержка. – Знаються на заразі, знайдуть, якби що. І не бояться. Якби що, не втечуть. Не вони. Вони не знають страху. У них далі живе скромна й тиха мужність Франциска».

Ніч була тепла, пахнула весною. Хтось поруч голосно молився.

Еленча, яка спала на подолі Дзержки, заворушися, застогнала. «Вона змучена, – подумала Дзержка. – Виснажена. Тому так неспокійно спить. Тому її мучать кошмари.

Знову».

* * *

Еленча зойкнула крізь сон. Їй снилися бій і кров.

* * *

«У золотому полі крокуючий чорний тур, – думав Рейневан, дивлячись на наполовину втоплений у болоті щит. – Такий герб по-фаховому блазонують*: d'or, au taureau passant de sable. А цей другий герб, на цьому другому щиті, оцей з трьома червленими трояндами на срібній перев'язі, блазонують: d'azur, a la bande d'argent, chargee de trois roses de gueules.»

Нервовим рухом витер обличчя.

«Taureau de sable, чорний тур – це лицар Генріх Барут. Той самий Генріх Барут, який три роки тому обзивав мене, бив і копав на зембицькому турнірі». Тепер йому самому дісталося – удар залізним билом ціпа так сплюснув і деформував армет, що краще було не уявляти собі, як виглядає голова всередині. Гусити познімали з убитого лицаря баварські обладунки, але погнутий шолом не рушили. Тож Барут лежав собі тепер, як якийсь жахливий гротеск, у штанах, сорочці, у кольчужному чепці, у шоломі і в калюжі крові, яка вилилася з-під шолома.

«А три троянди, trois roses, – це Кристіан Дер, син Вальпота Дера з Вонвольниці. Я грався з ним у дитинстві, у гаях за Бальбіновом, над Жаб'ячими ставами, на повойовицьких лугах. Ми гралися в лицарів Круглого Стола, у Зігфріда й Хагена, у Дитріха й Хільдебранда. А пізніше разом бігали за вонвольницькою

* *Блазон – опис щита відповідно до чітких геральдичних правил.*

мельниківною, справедливо міркуючи, що котромусь із нас вона врешті-решт дозволить залізти рукою тут і там. Потім Петерлін одружився з Гризельдою фон Дер, а Кристіан став моїм шваґром... А тепер лежить у червоному болоті, дивиться в небо засклілими очима. І такий мертвий, що мертвішого не буває.»

Він відвів погляд.

«Війна – річ без майбутнього, а воячка – річ без перспектив», – стверджував Беренгар Таулер. «З воєнної завії народиться Новий Чудовий Світ», – доводив – нещиро й за мамону – Дроссельбарт. Двадцятого дня місяця квітня Року Божого 1428, у вівторок, у селі Мочидло, розвіялися надії обох. Таулера – на майбутнє та перспективи, Дроссельбарта – на що б то не було.

До Мочидла їм наказав їхати Прокоп Голий. З агітацією. Побоювань, що хто-небудь у Шльонську ще намагатиметься формувати із селян піхоту, радше не було, однак Прокоп волів дмухати на холодне. «Під Нисою, – крутив він вус, – добре загітовані селяни втекли ще до того, як почалася сутичка». Тож треба було агітувати далі. Думаючи про майбутні сутички.

Вони вирушили вранці, десятком кінних та одним бойовим возом. Кінних виділив князь Федько Острозький, це були, як більшість князевої дружини, угорці та словаки. Віз, чотирикінний, бо бойовий, належав німбурґцям Отіка з Ложі й мав досить стандартний екіпаж: возового гейтмана, двох їздових, чотирьох арбалетників, чотирьох стрільців з пищалями і п'ятьох чоловік, озброєних ціпами, глевіями та сулицями. З ними їхали Дроссельбарт – як агітатор, Жехорс – як помічник агітатора, Рейневан – як помічник помічника. Шарлей – як помічник Рейневана, Беренгар Таулер – як надлишок милості й Самсон – як Самсон.

Кінні угорці, яких чехи зневажливо називали «куманами»*, зігнали мешканців Мочидла на майдан, після чого швидко роз'їхалися між халупами, щоб, своїм звичаєм, спробувати щось

* *Кумани – європейська назва половців.*

украсти, а може, і зґвалтувати. Куманські звичаї в гуситській армії суворо переслідувалися, тому мадяри Острозького наважувалися давати собі волю тільки тихцем, у далеких вилазках, коли ніхто не бачив. Возовий гейтман вирішив, що він бачити не хоче. Його підлеглі також усю свою активність спрямували на сонні теревені, чухання задниць і колупання в носах.

Дроссельбарт, вилізши на віз, агітував. Проповідував. Що те, що оце ж бо відбувається навкруги, – зовсім не війна і аж ніяк не грабіжницький напад, а братня допомога й місія миру, а всі збройні акції Божих воїнів спрямовані виключно проти вроцлавського єпископа, котрий є лотр, гнобитель і тиран. Аж ніяк не проти братнього шльонського народу, бо ми, Божі воїни, вельми кохаємо шльонський народ, благо шльонського народу беремо близько до серця. Так близько, що йой-йой, і хай нам допоможе Памбу.

Дроссельбарт проповідував з великим запалом, справляв враження, що він сам вірить у те, що говорить. Рейневан, звичайно ж, знав, що Дроссельбарт не вірить, що він говорить те, що йому наказали говорити Прокоп і Маркольт. «Як люди, здавалось би, розважливі, – дивувався Рейневан, – можуть вважати, що хто-небудь повірить у так грубо шиту й таку очевидну брехню, як «місія миру»? Адже в це не має права повірити ніхто, хто має бодай краплину олії в голові. Навіть кметь, життя якого минає за перекиданням гівна з однієї купи на іншу, не повірить у таке». Теорію Шарлея, що в кожну нісенітницю, якщо її досить довго повторювати, повірять усі, Рейневан не сприймав.

Дроссельбарт закінчив першу агітку, почав другу. Про те, що надходять Нові Часи. Обличчя селян, кам'яні, поки говорилося про «місію миру», раптом ожили. Нові Часи, на відміну від «місії миру», мали для селян кілька цікавих аспектів.

– У той час не буде на землі жодного людського царювання, панування чи підданства, припиниться всяка панщина й данина. Зникнуть королі, князі, прелати, а всяке здирство бідного люду

припиниться. Хлопи не будуть платити чиншу своїм панам, ані служити їм, але їхніми будуть загороди і стави, луги й ліси...

Хлопам би ще, певно, перепали і гаї, і переліски, але літанію Дроссельбарта було брутально обірвано. Стрілою з арбалета, випущеною з ліска поблизу. А перш ніж худорлявець, якому стріла влучила прямо в живіт, упав з возу, з ліска галопом вилетів загін вершників. І кинувся на них у такій блискавичній атаці, що вони мало що встигли вдіяти.

Частина німбургських просто втекла, взяла ноги в руки, намагаючись, за прикладом селян, знайти сховок серед халуп, клітей та тинів. Їх посікли під час втечі. Решту оточили на возі та навколо нього. І почалася рубанина. Беренгар Таулер був одним із перших, хто загинув. Решта таборитів билася, як чорти, разом з ними Рейневан, Шарлей, Жехорс і Самсон, який сіяв спустошення своїм гудендагом. Але погані були їхні справи, вони б не вистояли, якби не «кумани», які чвалом вискочили з-за хат. Битва відсунулася від возу, перемістилася ближче до країв майдану, перетворилася на кінну погоню та поєдинки.

– Там... – простогнав Жехорс, вилізаючи з-під возу й тицяючи Рейневановi арбалет. – Бачиш його? Отого на сивому коні, з туром на щиті? Це командир... У мене перебита рука... Стріляй, Рейнмаре...

Рейневан схопив арбалет, для надійності підбіг ближче, вистрелив. Стріла з гучним брязкотом відбилася від потовщеного наплічника. А лицар звернув на нього увагу. Заревів з глибини заборола, мечем показав на Рейневана другому вершникові, вони кинулися на нього обидва, у повному чвалі.

Шарлей схопив із землі пищаль – без ґноту. Самсон це помітив, спритно кинув йому головню з розкиданого копитами вогнища. Демерит так само спритно впіймав тліючу деревину, крутнувся, прицілився з-під пахви. У запальній каморі, на щастя, залишився порох, гримнуло, з дула ригнув вогонь і дим, атакуючий вершник

вилетів із сідла, мов з пращі, прямо під копита коней мадярів, які за ним гналися. Другий лицар, той, що мав тура в гербі, навис над Рейневаном із піднятим для удару мечем, раптом напружився, випустив меч і трензелі – це один із німбургців всадив йому сулицю під пахву. Другий підбіг з ціпом, гепнув, аж загуділо, з-під розчавленого, як сухий стручок, армета бризнула кров.

– Дали ми їм! – повторював возовий гейтман, похитуючись на ногах і стираючи з обличчя кров, що стікала з чуприни. – Дали ми... Їм...

На майдані тріумфально репетували угорці. Утікаючих шльонських лицарів ніхто не переслідував. Захмарилося.

Убитих сілезців було четверо. Гуситів загинуло п'ятеро, поранених було вдвічі більше. Перш ніж трупи було винесено за огорожі, під березовий гай, один із поранених помер. Потрібна була велика яма.

Беренгар Таулер. Дроссельбарт з Фогельзангу. Генрик Барут, крокуючий чорний тур. Кристіан Дер, trois roses de gueules. Якийсь кінний стрілець. Якийсь зброєносець. Якийсь Адамец, якийсь Зборжіл, якийсь Рачек, на яких марно чекатимуть удома якась Адамцова і якась Рачкова.

– Дайте мені рискаль, – сказав серед тиші Самсон Медок. – Я буду копати.

– Буду копати, – він загнав рискаль у землю, сильно наступив, вирвав і перевернув брилу землі. – Буду копати за спокуту. Бо я винен! Iniquitates meae supergressae sunt caput meum!* Я пішов на війну! З цікавості! Я міг стримати інших – не стримав. Міг повчати. Міг маніпулювати. Міг копнути кого треба в дупу! Міг, врешті-решт, маючи все десь, сидіти на Підскаллі поруч з Маркетою, міг разом з нею мовчати і дивитися, як тече Влтава. А я пішов на війну. З найнижчих мотивів: бо мене цікавила сама війна та людська натура. Отже, я винен у смерті тих, які тут лежать. І

* *Провини мої переросли мою голову (Псалом 37; 5).*

винен буду в тих смертях та нещастях, які ще тільки настануть. І тому, курва, я копатиму цю могилу. З цієї ями, de profundis, clamo ad te, Domine... Miserere mei Deus, помилуй мене, Боже, у своїй милості. У великому своєму милосерді зітри мою неправедність. Обмий мене з усієї моєї вини та очисти мене від гріха мого...

Від третього рядка він промовляв не сам. Інші теж копали.

* * *

Дзержка задрімала, її розбудили гучні голоси. Вона підняла голову, помацала навколо себе руками, відчула під пальцями передпліччя Еленчі. Дівчина смикнула головою, сухо закашляла.

– Є новини, – говорив францисканець, який стояв усередині кола. Його ряса була підкочена, на ногах замість постолів – чоботи для їзди верхи, було видно, що він причвалував прямо зі Сьроди, з монастиря. – Є новини від наших братів, любінських святодухівців.

– Говори ж, фратере.

– Гусити напали на Хойнув. У суботу перед неділею Jubilate.

– П'ять днів тому, – швидко підрахував хтось. – Господи, будь милостивий!

– А князь Рупрехт?

– Ще до нападу втік з лицарством до Любіна. Залишив Хойнув на погибель.

* * *

Кількагодинний обстріл запалювальними ядрами дав надзвичайні результати. Червоний півень шаленів на дахах садиб, у багатьох місцях палали також дерев'яні гурдиції на стінах, вогонь спихав з них захисників ефективніше, ніж обстріл з арбалетів, пищалей і тарасниць. Змушені гасити пожежі хойнувчани не зуміли оборонити стіни, на які тепер дерлися юрми гуситів: таборити – по обидва боки Легницької брами, Сирітки – майже на всій довжині північної куртини.

Бойові крики та вигуки раптом посилилися. Підпалена та обстріляна з бомбарди Легницька брама затріщала, одна її стулка повисла, друга звалилася, здійнявши сніп іскор. До брами з диким ревінням кинулася піхота, ціпники Яна Блега, за ними – спішена кіннота, чехи Змрзліка та Отіка з Ложі, моравці Товачовського й поляки Пухали.

Рейневан і Шарлей бігли з останніми. Цього разу ніхто не забороняв їм брати участь у бою, зовсім навпаки – щоб змусити хойнувчан розтягнути оборону, Прокоп і Краловець наказали взяти зброю усім, хто був здатний її носити.

За брамою вони влетіли прямо у вогняну пащу пожежі, у вузеньку вуличку між палаючими будинками. Захисників, які в цій вуличці намагалися ставити опір, умить перерізали, решта втекла. З півночі стихали постріли, а наростав вереск, було зрозуміло, що Сирітки подолали мур і вдерлися углиб міста.

Вони вилетіли на продовгуватий ринок, перед ними виросла кам'яна брила костелу. І висока, затягнута димами дзвіниця. Перш ніж вони встигли подумати, вежа плюнула в них вогнем і залізом. Рейневан бачив, як кулі та стріли зорюють землю навколо, як падають люди. Вереск оглушував.

Він присів. Одному пораненому затиснув розірвану стрілою шийну артерію. Поруч катався і завивав другий, якому куля з гандканони відірвала ногу нижче коліна. Третій звивався, з його живота цебеніла кров. Четвертий тільки здригався.

– Вставай, Рейневане! Уперед, під дзвіницю!

Він не послухався, зайнятий кровотечею, яку марно намагався зупинити. Коли поранений викашляв кров і помер, зайнявся тим, якому відірвало ногу. Дер сорочку на смужки, перев'язував, прочищав. Поранений вив.

З палаючого будинку вибіг чоловік з дротиком, за ним - підліток у надпаленому одязі, який ніс песика. Чоловікові негайно розтовкли голову ціпом. Підлітка вістрям списа пришпилили до

дверей. Наскрізь, разом з песиком. Підліток повис на списі, песик смикався, скімлив, молотив повітря передніми лапами.

Рейневан перев'язував. Під затягнутим димами костелом, який зяяв вогнем, клубилися атакуючі. З дзвіниці далі стріляли, кулі та стріли свистіли в повітрі.

– Гир на ни-и-и-их!

З бічної вулички, женучи перед собою і кладучи трупом хойнувчан, які в паніці втікали, вилетіли Сирітки, осмалені, чорні, як чорти. Шарлей шарпнув Рейневана за плече. Той залишив перев'язаного, побіг, перескакуючи трупи. Однак на ринку, під костелом, бій уже було закінчено. Захисників дзвіниці – серед них чимало жінок і дітей – витягли з будинку, зігнали під мур. Там був Ярослав з Буковини, який роздавав накази. Звуки різанини, що долітали з південного боку міста, заглушали його голос, але жест, який він зробив, сумнівів не залишав. Бранців зігнали в купу, притиснули до муру. Витягали з купи по одному, по двоє. Кидали на коліна. І вбивали. Кров текла ручаями, пливла пінною рікою, виполіскуючи зі стічних канав січку та гній.

– Змилуйтеся! Лю-у-уди! – завила кинута на коліна міщанка в бурій спідниці. – За що? Чому? Ради Бога живо...

Удар палиці розтрощив її голову, як яблуко. Вона впала, не застогнавши.

– За те, що Я кликав, і ніхто відповіді не давав, – пояснив Прокоп Голий, який стояв поруч. – Говорив Я, й не чули ви. Чинили лихе в Моїх очах і вибрали те, чого Я не жадав!* Тому призначаю вас під меч; усі загинете в різні.

– Браття! Божі воїни! – заволав Краловець. – Не давати пардону! Нікого не щадити, всіх під ніж! Різати! А місто спалити! Спалити до голої землі! Нехай сто років тут навіть пирій не виросте!

Вогонь з гудінням вистрелив понад дахами Хойнува. А лементи тих, кого вбивали, здійнявся ще вище. Високо понад клуби диму.

---

* *Книга пророка Ісаї, 66; 4.*

* * *

– Спаливши Хойнув, – переповідав далі чернець, – і вимордувавши всіх мешканців, гусити знову повернули, згожелецьким трактом пішли на Болеславець. Почувши звістку, що надходять, люди повтікали в ліси, власними руками підпаливши місто.

– Ісусе Христе... – вроцлавський торговець перехрестився, але тут же його обличчя просвітліло. – Гм! Якщо Прокоп пішов на Болеславець, згожелецьким трактом, значить, залишить нас у спокої! Йде на Лужицю!

– Марна надія, – заперечив мінорит серед зітхань зібраних. – Прокоп з-під Болеславця знову повернув на Шльонськ. Ударив на Любін.

– Христе, будь милосердний, – прозвучали голоси. – Gott erbarme...

– Ще вчора, – чернець склав руки, – Любін тримався. Підгороддя стояло у вогні, палало й саме місто, бо нападники метали на дахи вогнисті ядра, але боронилося мужньо, відбивало штурми. Звістки з Хойнува мусили дійти, знають любіняни, що їх чекає, якщо піддадуться. То й тримаються.

– Рів там глибокий, – буркнув старший солдат, – мури в сім ліктів висотою, башт понад десяток... Втримаються. Якщо дух у них не впаде, втримаються.

– Дав би Бог.

* * *

Еленча дрижала і зойкала крізь сон.

* * *

Дзержка, попри посилені старання, все-таки не змогла не задрімати, зі сну її вирвало шарпання. Тим, хто шарпнув, виявився її власний підлеглий і працівник, Собек Снорбейн. Снорбейн командував групою конюхів, які з наказу Дзержки об'їжджали дороги та

бездоріжжя в пошуках загублених і безхазяйних коней, особливо породистих жеребців та лицарських дестр'є, доброго розплідного матеріалу для скалецького табуна. Еленчі, яка, слухаючи накази Сторбейнові, робила великі очі та мимовільні міни, Дзержка настільки ж коротко, наскільки дохідливо пояснила, що марнувати вигоду – гріх, безкорислива великодушність добра, але по вихідних днях, а взагалі-то коней буде повернено, якщо власник знайдеться й зуміє довести свої права. Еленча не ставила запитань. Тим паче, що невдовзі після цього Дзержка організувала табір для біженців, присвячуючи йому без лишку як святкові дні, так і робочі.

– Пані, – Собек Снорбейн нахилився до вуха торговки кіньми. – Недобре. Ідуть чехи. Спалили передмістя Сьцінави. Горять і Проховиці. Гусити йдуть на Вроцлав... Значиться, сюдою пройдуть...

Дзержка де Вірсінг негайно прийшла до тями. Пружно встала.

– Сідлай наших коней, Собеку. Еленчо, вставай.

– Що?

– Вставай. Я йду на хвильку до ченців, як повернуся, ти маєш бути готова. Утікаємо звідси. Гусити йдуть.

– А конче аж так спішити? Звідси до Проховиць...

– Я знаю, скільки звідси до Проховиць, – урвала Дзержка. – А спішити конче. Гуситський роз'їзд, повір мені, може з'явитися тут кожної миті. Деякі з чехів...

Вона обірвала, подивилася на Снорбейна.

– Деякі з них, – буркнула вона, – їздять на холерно добрих конях.

* * *

– Ісусе, – зітхнув Ян Краловець. – Серед моря це місто стоїть, чи як?

– Це Одра та її рукав, – показав на широко розлиті води Урбан Горн. – А це – Олава, вона оточує місто з півдня.

– І непогане захищає підступ, – оцінив Їра з Ржечиці. – Можна сказати, стін і не треба.

– Але вони є, – промовив Блажей з Кралуп. – Причому могутні. Башт теж не бракує... А що вже дзвіниць! Майже як у Празі!

– Отой перший, – показав, хвалячись знанням, Горн, – це Святий Миколай на Щепіні, а онде – Миколайська брама. Отой великий костел з високою дзвіницею – це фара Святої Ельжбети. А другий, не менш показний, – теж фарний, Марії Магдалини. Ота вежа – це ратуша. А отой костел...

– Це Свята Дорота, – безпристрасно продовжив за нього Прокоп Голий, який, видно, не гірше знав Вроцлав. – А там, на острові П'ясек, храм Діви Марії. За П'ясеком є Острів Тумський, на ньому колегіата Святого Хреста, поруч кафедральний собор, який досі будується. Ген далеко... Олбін, великий монастир премонстрантів. А оно – Свята Катажина й домініканський святий Войцех. Задоволені? Вже все знаєте? Чудово, бо зблизька вроцлавських костелів не роздивитесь. Принаймні не цього разу.

– Це зрозуміло, – кивнув головою Ян Товачовський з Цімбурка. – Було би безумством ударити на місто.

– Чоловіче маловірний! – скривився і сплюнув Прокупек. – Якби Єгошуя думав так, як ти, Єрихон стояв би понині! Це сила Божа руйнує стіни...

– Облиште Бога, – спокійно перебив Добко Пухала. – Єрихон чи не Єрихон, штурмувати зараз Вроцлав міг би тільки той, хто зовсім позбавлений розуму.

Гуситські воєначальники забурчали. У більшості вони погоджувалися з думками моравця і поляка. Однак блиски в очах Краловця, Яна Блега й Отіка з Ложі свідчили, що якби що, то вони б радо спробували.

– Однак ми прийшли, – Прокоп, як завжди, не проґавив блисків, – досить здалеку під це гніздо антихриста. За нами такий

далекий і важкий шлях, що було би гріхом не дати антихристові релігійного повчання.

Перед ними, під пагорбом, текла в неглибокій долині ріка Шленза, широко й по-весняному розлита на луни, по яких бродили бузьки. Березини вже зеленіли красивою, свіжою весняною зеленню. Густо покрилася цвітом черемха. На лугах цвіли калюжниці й жовтеці, жовтіли цілі килими кульбаб. Рейневан оглянувся. Головні сили Табора й Сиріток переходили Бистшицю захопленим мостом у Лешниці, біля митної палати, яка вже догорала.

– Ми дамо, – продовжив Прокоп, – вроцлав'янам і єпископу-антихристу показовий урок. Оте сільце, під пагорбом, як називається?

– Жерники, добрий пане, – поспішив пояснити один з послужливих селян-провідників. – А отамка Мухобур...

– Спалити обидва. Займися цим, брате Пухало. О, а там я бачу млин... Там другий. Там село... І там село... А там що? Костелик? Брате Салаво!

– Слухаю, брате Прокопе!

Не минуло й години, як у небо здійнялися вогні й дими, а свіже травневе повітря стало задушливим від смороду горілого.

* * *

Ta vojna pěší, ta mě netěší,
těšila by mě má nejmilejší...

У репертуарі похідних пісень армії Прокопа почали помітно переважати дедалі сумніші тексти. Втомленість війною все виразніше давалася взнаки. Залишивши за спиною Вроцлав, вони йшли на південь, маючи праворуч Шленжу, яка раптово і грізно виростала з плаского ландшафту. Вершечок гори, хоч зовсім не небосяжний, як завжди, тонув у розтягнутих хмарах – це вигля-

* *Ця війна піша, вона мене не тішить,*
Тішила би мене моя наймиліша...

дало так, ніби хмари, що пливли небом, чіплялися за вершину і залишалися на ній, упіймані йзаякорені.

Вони марширували на Стшелін і Зембиці, досить швидко, трохи, навіть, грабували. Щиро кажучи, вже мало що лишалося грабувати. Ян Колда з Жампаха, якого залишили з залогою у шленжанському анклаві, не сидів без діла в замку, часто виїжджав, плюндрував усе, що можна було сплюндрувати, і палив усе, що займалося. Ксьондзи та ченці, що теліпалися там і сям на придорожніх деревах, швидше за все, теж мали бути записані на рахунок Колди, хоча не можна було виключити й ініціатив знизу місцевої сільської громади, яка часто користалася нагодою, щоб розрахуватися з плебаном або монастирем за давні образи. Рейневан тремтів від страху за Білий Костел, покладав надію на угоду, укладену з патриціатом Стшеліна і князем Олави. І на густі ліси, що ховали монастир.

Вигляд Зембиць, що викликав спогад по Аделю та князя Яна, подіяв на нього, як червона плахта на бика. Він спробував порозмовляти з Прокопом, сподіваючись переконати його порушити угоду з Яном і напасти на місто. Прокоп не хотів слухати.

Усе, чого він досяг, – це дозволу приєднатися до кінноти Добка Пухали, яка непокоїла околицю вилазками. Прокоп не заперечував. Йому Рейневан уже не був потрібен. А Рейневан зганяв злість, палячи разом з поляками села й фільварки під Зембицями.

П'ятого травня, наступного дня після святого Флоріана, до гуситського табору приїхало дивне посольство. Кілька багато вбраних городян, кілька духовних осіб високого рангу, кілька лицарів, зокрема, судячи з гербів, Цедліц, Рейхенбах і Больц, до того ж якийсь польський Топорчик. Усе це товариство протягом кількох нічних годин вело секретні переговори з Прокопом, Ярославом з Буковини і Краловцем у єдиному вцілілому будинку фільварку цистерціанців. Коли на світанку Прокоп давав наказ виступати, усе з'ясувалося. Було укладено наступні угоди. Після Яна Зембицько-

го, Бернарда Немодлінського та Людвіга Олавського свої маєтки вирішили рятувати договорами Гелена Ратиборська, Пшемко Опавський, Казко Освенцимський і Болько Цешинський.

Ці переговори зі шльонськими князями посилили серед війська плітку, що це кінець рейду, що настав час повертатися. Ходили чутки, що похід на Нису, який наказав Прокоп, буде продовжено до Опави, а звідти військо рушить прямісінько на Мораву, на Одри.

– Може бути, – підтвердив чутку Добко Пухала, коли його запитали, – що на Зелені Свята вже будемо вдома.

– У такому разі, – додав він, підморгнувши Рейневановi, – варто було би ще щось запалити, га?

* * *

Ах, мій смутку, мій ти жалю!
Я не можу того знати,
Де нічліг ми перший мати,
Душі тіло покидати...

Небо затягло чорними хмарами, віяв холодний вітер, часом мрячив дощ, гострий, мов голочки. Погода явно впливала на пісні, що їх підспівували поляки.

Світ ми брехливий повідав,
Що я довго жити мав,
Вчора ми того не сказав,
Що я довго жив бути мав...[46]

Метою Пухали було село Берцдорф, грангія ґенриковського монастиря: сам монастир захищала зембицька угода. Бажаючи за одним махом пустити з димом князівський фільварок в Остренжній і якимось чудом уцілілий костелик у Вігандсдорфі, але не залишитися далеко позаду за військом, яке шпарко йшло на Нису, Добко поділив загін на три бойові групи. Рейневан і Самсон залишилися при командирові. Шарлей не брав участі в акції, він страждав на бігунку, таку сильну, що її не могли стримати навіть магічні ліки.

Вони їхали навпростець, видолинками, по дну яких текли струмки, притоки Олави, що гнали темну від торфу воду через кам'яні перекати й завали зі старих стовбурів. Над одним із таких струмків Рейневан побачив Пралю.

Її не помітив ніхто, крім нього й Самсона. А вона, хоча загін перетинав струмінь всього за якихось двадцять кроків від неї, взагалі не підняла голови. Вона була дуже худа, худину фігури додатково підкреслювала тісна сукня. Обличчя Рейневан не бачив: воно було повністю заховане під довгим прямим темним волоссям, яке спадало аж до води, над якою вона прала, повільна течія пестила його. У восково-білих, занурених аж по лікті руках вона тримала сорочку або гезло, терла й товкла ритмічними, жахливо повільними рухами. З гезла, мов дим, вибухали пульсуючи хмарки крові. Кров вилася у воді, забарвлювала її в темно-червоний колір, рожевою піною омивала коліна коней.

Повіяв вітер, раптовий, злий вихор, засмикав зеленим уже гіллям, зірвав зі схилу яру куряву торішнього засохлого бур'яну. Рейневан і Самсон замружили очі. Коли їх розкрили, видиво зникло.

Але водою далі текла кров.

Якийсь час вони мовчали.

– Їдемо? – Самсон нарешті відкашлявся. – Чи вертаємося?

Рейневан не відповів, ударив коня шпорами, поспішаючи за Пухалою і поляками, які вже зникали серед зеленіючих вільх.

* * *

Біля наступного яру вони потрапили в засідку.

* * *

З протилежного схилу, з чагарнику, гримнули постріли, дзенькнули тятиви. на поляків упав дощ куль і стріл. Закричали люди, заверещали коні, кілька стало дуба, падаючи вниз, на дно яру. Між ними був кінь Самсона.

– Ховатися! – гаркнув Пухала. – З коней і ховатися!

Чагарник знову заспівав дзенькотом тятив, знову засичали стріли. Рейневан відчув удар у плече, такий сильний, що звалився на землю, невдало, на засланий мокрим листям схил. Листя було слизьке, як мило, він з'їхав по ньому на дно, лише там, намагаючись піднятися, побачив оперення стріли, що стирчала під ключицею. «Господи, тільки щоб не артерія», – подумав він, перш ніж його пройняла слабкість.

Він бачив, як Самсон виборсується з-під убитого коня, як піднімається, встає. І як падає, з закривавленою головою, ще перш ніж з чагарнику відзвучав оглушливий гуркіт рушниці.

Рейневан закричав, крик був заглушений черговим залпом з пищалей. Западину цілком затягнуло димом. Свистіли стріли. Завивали поранені.

Хоч руки й ноги були мов солом'яні, а кожен рух викликав спазми болю, Рейневан доповз до Самсона. Навколо голови гіганта вже встигла розлитися велика калюжа крові, але Рейневан бачив, що куля тільки ковзнула по скроні. «Череп, – подумав він. – череп може бути все-таки ушкоджений. До біса, та він напевне ушкоджений. Його очі...»

Очі Самсона, сповиті імлою, раптом затанцювали в очних ямах. Ошелешений Рейневан побачив, як голова велетня затряслася, губи скривилися, з них потекла слина. З горла, здавалося, зараз почне рватися крик.

– Темно... – забелькотів він невиразно, не своїм голосом. – Темно... Похмуро... Ісусе... Де я? Тут ніч... Хочу додому... Додому! Де я...

Рейневан, наляканий, притиснув до його кровоточивої скроні долоню, прошептав – а радше проскрипів – завчену формулк чару Алкмени. Він відчував, як його охоплює холод, що поширюється від плеча, від стріли, що стирчить під ключицею. Самсон шарпнувся, махнув рукою, ніби щось відганяв. Раптом подивився притомніше. Розумніше.

– Рейневане, – важко дихаючи, вимовив він. – Щось... Щось зі мною діється... Поки можу... Скажу тобі... Мушу тобі сказати...

– Лежи спокійно... – Рейневан від болю кусав губи. – Лежи...

Очі Самсона за одну секунду заснувалися імлою і тривогою. Велетень заквилив, заридав, згорнувся у позі плоду.

«Заміна стається, – голова Рейневана йшла обертом, у ній пролітали спогади й асоціації. – Хтось від нас іде, хтось до нас приходить. Монастирський дурник повертається з пітьми, у яку помандрував, повертається в свою земну оболонку. Negotium, що звикло крокувати в пітьмі, відходить у пітьму. Повертається о себе. Мандрівець, Viator, повертається до себе. Те, що не вдалося чарівникам, на моїх очах чинить Смерть.»

Біль напружив його знову, спазм стиснув легені й гортань, повністю позбавив панування над ногами. Тремтячою рукою обмацав спину. Як він і сподівався, з його лопатки стирчав наконечник. І сильно звідти лилося.

– Гей ви, курвячі сини! – гукнув хтось і з чагарнику за яром. – Єрстики! Псявіри безбожні!

– Самі ви курвячі сини! гукнув у відповідь з другого боку яру Добко Пухала. – Папісти грані!

– Хочете битися? То ходіть, курва ваша мати, на наш бік!

– Ходіть ви, курва ваша мати, на наш!

– Ми накопаємо вас у дупу!

– Це ми накопаємо вас у дупу!

Здавалося, що мало вишуканий і до болю тривіальний обмін думками триватиме до безкінечності. Але не тривав.

– Пухало? – запитав з недовірою голос із чагарнику. – Добеслав Пухало? Венявчику?

– А хто, курва, питається?

– Отто Ностіц!

– О, курва! Грюнвальд?

– Грюнвальде! День Розіслання Апостолів, тисяча чотириста десятий!

Якийсь час панувала тиша. Однак вітер доносив запах тліючих ґнотів.

– Гей Пухало! Певно, не будемо скакати один одному до горла? Ми ж комбатанти, в одній битві воювали. Не годиться, пся мать.

– Ніяк не годиться. Ми ж комбатанти. Ну то що, ми своєю, а ви своєю дорогою? Що скажеш, Ностіце?

– Може й так бути.

– У мене в ямі поранені! Як візьму, то вони в мене дуба врі-жуть по дорозі. Потурбуєшся?

– Слово лицаря. Ми ж комбатанти.

Рейневан, сам не знаючи, звідки бере сили, безперервно повторюючи заклинання нарешті зупинив кровотечу з голови Самсона. І з'ясував, що сам просто-таки плаває в крові. В очах йому потемніло. Він уже не відчував болю.

Бо зімлів.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ДРУГИЙ,

у якому лихоманка то послаблюється, то посилюється, а болі все дошкульніші. А до того всього ще й треба втікати.

Він очуняв у півтемряві, бачив, як пітьма поступається світлу, а світло вкраплюється в пітьму і змішується з нею, утворюючи густу напівпрозору завись. «Umbram fugat claritas, – пронеслося в його голові. – Noctem lux eliminat.* Аврора, Eos rhododactylos**, встає і рожевить небо на сході».

Він лежав на твердих нарах, спроба поворушитися викликала палючий біль у плечі та лопатці. Ще перш ніж торкнувся грубо перев'язаного місця, він з подробицями пригадав стрілу, яка там стирчала: спереду – по оперення з гусячого пір'я, ззаду вилазячи дюймом ясеневої деревини і ще одним залізного наконечника. Тепер там теж стирчала стріла. Невидима й нематеріальна стріла болю.

Рейневан знав, де він. Він бував у багатьох шпиталях, для нього не був новиною задух багатьох злихоманених тіл, сморід камфори, сечі, крові та розкладу. І безперервна та нав'язлива мелодія тихих хрипів, стогонів, зойків та зітхань, яка накладалася на це все.

Розбуджений біль пульсував у лопатці, не відступав, не послаблювався, віддавав по всій спині, у шию і вниз, до сідниць. Рейневан торкнувся чола, відчув під долонею цілком мокре волосся. «У мене гарячка, – подумав він. – Рана ятриться.

Погано».

---

* *«Ясність виганяє пітьму, світло знищує ніч» (лат.) – дещо перероблені слова гімну «Слав, Сіон, Спасителя» авторства Томи Аквінського (в якого «Umbram fugat veritas» – істина виганяє пітьму).*

Рожевопереста Еос (гр.).

* * *

– *Pomahaj Pambu**, брате. Живі-сьмо. Ще одну ніч пережили. Може, холера, викараскаємося...

– Ти чех? – Рейневан повернув голову в бік нар справа, звідки його поздоровив сусід, блідий як смерть і з впалими щоками. – То що це за місце? Де я? Серед своїх?

– Айно, серед своїх, – забурмотів блідий. – Бо всі ми тут добрі чехи. Але по правді, брате, то ми від наших дале-е-еко.

– Не розу... – Рейневан спробував піднятися, зі стогоном упав. – Не розумію. Що це за шпиталь? Де ми?

– В Олаві.

– В Олаві?

– В Олаві, – підтвердив чех. – Таке місто у Шльонську. Брат Прокоп з тутешнім герцогом уклав перемир'я та угоду... Що його земель не спустошить... А герцог йому за це пообіцяв, що матиме старання за таборських немощних**

– А де Прокоп? Де Табор? І який сьогодні день?

– Табор? Дале-е-еко... У дорозі додому. А день? Вівторок. А післязавтра, у четвер, буде свято. *Nanebevstoupeni Pane.*

«Вознесіння Господнє, – швидко порахував Рейневан, – сорок днів після Великодня, припадає на тринадцяте число травня. Отже, сьогодні одинадцяте. Мене поранили восьмого. Виходить, я три дні був без тями.»

– Кажеш, брате, – розпитував він далі, – що Табор покидає Шльонськ? Це значить, що кінець рейду? Уже не воюють?

– Було сказано, – пролунав жіночий голос, – що про політику балакати заборонено? Було. Тож прошу не балакати. Прошу молитися. До Бога про здоров'я. І за душі фундаторів цього шпиталю. Та й за наших доброчинців і спонсорів у молитвах прошу не забувати. Ну ж бо, брати во Христі! Хто годен встати, до каплиці!

---

* *Помагай Боже (чеськ.).*

** *Netosnu (чеськ.) – хворий.*

Йому був знайомий цей голос.

– Ти притомний, паничу Ланселоте. Нарешті. Я рада.

– Дорота... – зітхнув він, упізнавши. – Дорота Фабер...

– Мені приємно, – блудниця мило усміхнулася йому, – що ви впізнали мене, паничу, доправди приємно. Я рада, що ти нарешті отямився... О, і подушка сьогодні не дуже запльована кров'ю... То що, може, поправишся. Будемо міняти пов'язку. Еленчо!

– Сестро Дорото... – застогнав хтось під протилежною стіною. – Нога страшенно болить...

– У тебе нема ноги, синку, я вже тобі повідала. Еленчо, ходи-но!

Він не зразу її впізнав. Може, через гарячку, може, через час, який минув, але досить довго він дивився нерозуміючим поглядом на світловолосу дівчину з тонкими губами і блідими та водянистими очима. З вискубаними колись бровами, які вже потрохи відростали.

Він не зразу збагнув, хто вона. Допомогло те, що дівчина явно знала, хто він. Він побачив це в її зляканому погляді.

– Донька лицаря Штітенкрона... Голеньовський ліс... Сьціборова вирубка... Ти жива? Вижила?

Вона кивнула головою, мимовільним рухом розгладила фартух. А він раптом збагнув, звідки страх в її очах, звідки налякана гримаса і тремтіння тонких губ.

– Це не я... – пробурмотів він. – Не я напав на збирача... Я не мав з цим нічого спільного. Усе, що про мене... Усе, що ти чула, це плітки і брехня...

– Досить теревенити, – вдавано суворо перервала Дорота Фабер. – Тра міняти пов'язку. Допоможи, Еленчо.

Вони старалися бути делікатними, попри те він кілька разів із сичанням втягував повітря, кілька разів голосно застогнав. Коли вони зняли пов'язку, він хотів оглянути рану, але був не в стані підняти голову. Довелося задовольнитися діагнозом на дотик. І на запах. Обидва діагнози дали не найкращі результати.

– Ятриться, – спокійно підтвердила Дорота Фабер. У смузі сонячного світла, що вливалося з віконця, її обличчя було немов осяяне аурою святості.

– Ятриться, – повторила вона. – І пухне. Відтоді, коли цирульник витягнув тріски від стріли. Але краще, ніж було. Краще, паничу Ланселоте.

Її обличчя було осяяне святістю, золотосяйний німб оточував, здавалося, і голову Еленчі фон Штітенкрон. «Марта й Марія з Віфанії, – подумав він, відчуваючи запаморочення. – Божественно прекрасні. Обидві божественно прекрасні».

– Я не звуся... – у його голові паморочилося дедалі сильніше. – Я не звуся Ланселот... І не Хагенау... Я Рейнмар з Беляви...

– Ми знаємо... – відповіли із сяйва Марта й Марія.

* * *

– Де мій друг? Великий чоловік, майже гігант... Звати Самсоном...

– Він тут, будь спокійний. У голову поранений. Цирульники його курують.

– Що з ним?

– Кажуть, що одужає. Дуже сильний, сказали, витривалий. Воістину не по-земному витривалий.

– Холера... Я повинен його побачити... Допомогти...

– Лежи, паничу Рейнмаре, – Дорота Фабер поправила йому подушку. – Нікому ти в цьому стані не допоможеш. А собі можеш зашкодити.

* * *

Розміщений при костелі Святого Сверада-Пустельника шпиталь, що мав за патрона того-таки Сверада, один з двох, які мала Олава, підпорядковувався міській раді, а займалися ним премонстранти від Святого Вікентія з Вроцлава. Крім премонстрантів, у шпиталі

працювали головним чином волонтери – і волонтерки, як-от Дорота Фабер та Еленча фон Штітенкрон. Пацієнтами же зараз були майже виключно таборити та Сирітки, гусити, переважно важкопоранені або дуже важко хворі. Також і каліки. Усі в такому стані, який змусив Прокопа залишити їх як нетранспортабельних. Відповідно до перемир'я та договору, до якого був примушений олавський князь Людвіг, їм надали шпиталь Святого Сверада. Тут їх лікували, а тим, хто одужав, гарантували вільне повернення до Чехії. Однак деякі з пацієнтів не дуже довіряли слову князя Людвіга, а стосовно перемир'я та гарантій виявляли далекосяжний песимізм. Чим Прокоп далі, стверджували вони, тим менш обов'язковим стає перемир'я. Маючи Божих воїнів під самими брамами, а перед собою – перспективу пожежі та руйнування, князь Людвіг був скорий до поступок і клятв. Тепер, коли Божі воїни пішли за гори-ліси, загроза зникла, а з клятв поробилися обіцянки. Обіцянки ж, як відомо, цяцянки.

Наступного дня, прокинувшись, Самсон глянув на нари зліва.

На них лежав Самсон Медок. З перев'язаною головою. Непритомний.

Він хотів піднятися, подивитися, що з ним, не зміг. Був надто слабкий. Спухле ліве плече пульсувало болем. Пальці лівої руки німіли, були як дерев'яні. Запах гангрени посилювався.

* * *

– Серед моїх речей... – простогнав він, марно намагаючись піднятися. – Була шкатулка... Мідна шкатулка...

Кленча зітхнула. Дорота Фабер покрутила головою.

– Коли тебе сюди привезли, в тебе не було речей. Не було навіть чобіт. До тебе поставилися милосердно, але на твоє добро милосердя не поширили. Обібрали тебе до нитки.

Рейневан відчув, як його охоплює гаряча хвиля. Однак перш ніж він встиг вилаятися і скреготнути зубами, повернулася пам'ять. А з нею – полегшення. Безцінна шкатулка залишилася

в Шарлея. Хворого на бігунку Рейневан лікував за допомогою магії, користуючись амулетами чарівника Телесми. Вирушаючи з Пухалою на вилазку, він залишив шкатулку при хворому.

Полегшення було дуже короткочасне. Амулети, хоча напевне вціліли, були разом із Шарлеєм та всім Табором у дорозі до Чехії, тимчасово поза досяжністю. А ситуація потребувала сягнути по них. Запалена рана вимагала магії. При застосуванні традиційних методів вона загрожувала втратою руки аж до плечового суглоба. У найкращому разі. У найгіршому – втратою життя.

– В Олаві... – простогнав він, хапаючи блудницю за руку. – В Олаві є аптека... Аптекар напевне має таємну алхімічну лабораторію... Тільки для втаємничених... Для людей з магічного братства... Мені потрібні магічні ліки. Для Самсона... Для нього мені потрібні ліки під назвою dodecatheon. Для мене, на моє плече, потрібна unguentum achilleum...

– Аптекар... – Дорота відвернулася. – Аптекар не продасть нам нічого. Навіть за поріг не пустить. Уся Олава знає, кого ми тут лікуємо. Шпиталь під князівською сторожею й охороною. Але мешканці вас ненавидять. Не допоможуть. Шкода ходити... Та й страшно на вулиці...

– Я піду, – сказала Еленча Штітенкрон. – Піду до аптеки. Попрошу...

– Скажеш пароль: Visita Inferiora Terrae. Аптекар зрозуміє... Visita Inferiora Terrae... Запам'ятаєш?

– Запам'ятаю.

Рейневан з великим зусиллям змів сфокусувати на ній погляд, що розпливався в гарячці. Йому знову здалося, що її оточує сяйво. Німб. Ореол.

– Медикаменти... – він відчував, що втрачає притомність. – Назви... Dodecatheon... Та unguentum achilleum... Не забудеш?

– Не забуду, – вона відвернулася. – Не можу. Бог мене, певно, покарав тим, що я не можу забувати.

Він був занадто хворий, щоб помітити, як гірко це прозвучало.

* * *

– Дорото?

– Так, Рейнмаре?

– Коли ми зустрілися, три роки тому, саме тут, під Олавою, на стшелінському тракті... Ти збиралася мандрувати у світ. Як ти казала, хоч би й до самого Вроцлава. За хлібом... Щось ти недалеко зайшла...

– Я була у Вроцлаві, – блудниця відклала миску, з якої його годувала. – Побула й повернулася. Хліб, виходить, всюди однаковий. І всюди однаково важко на нього заробити. Тож я повернулася на старе сміття, до Бжега, до борделю «Під короною». Хай уже мене, подумала я, як помру, поховають на тому самому жальнику*, що й мою матусю. А потім, як почалося воювання, ченці в шпиталях потребували допомоги, поранених і хворих було безліч. Тра було помагати... То я й помагала... Спочатку в Бжегу, у Святого Духа. Потім потрапила сюди, до Олави.

– Ти наважилася піти в госпіс... Це важка і тяжка праця, я дещо знаю про це... Певно, важча і більш невдячна, ніж...

– Ні, Рейнмаре. Не більш.

* * *

Хоч це межувало з чудом, олавський аптекар мав необхідні препарати. Хоч це межувало з чудом, він продав їх Еленчі фон Штітенкрон. Хоч це межувало з чудом, уже після перших процедур були помітні результати. Тисячолисник, achillea millefolium, трава, що була головним компонентом unguentum achilleum, недарма носила в назві ім'я героя з-під Трої: вона безвідмовно, швидко і впевнено лікувала бойові рани. Мазь, яку треба було втирати кілька разів на день, зупинила гангрену, знизила гарячку й помітно зменшила опухлість. Через день лікування Рейневан уже міг сідати, ще через два – щоправда, не без допомоги Дороти

* *Жальник – цвинтар для тих, кого не можна було ховати у свяченій землі.*

й Еленчі – встати. І зайнятися Самсоном. Лише через одну добу застосування додекатеону, мікстури, яка за ефективністю поступалася тільки легендарному moly, Самсон відкрив очі. Хоча доза ліків, яку вдалося дістати в олавській аптеці, була мізерна. Ще через два дні гігант опритомнів. Настільки, що почав скаржитися на нестерпний головний біль. На це не треба було ліків, головний біль Рейневан лікував заклинанням і накладанням рук. Однак біль Самсона виявився неабияким викликом, перш ніж з ним Рейневан з ним упорався, страшенно втомився. Обидва, лікар і пацієнт, лежали ледь живі ще один день. До дев'ятнадцятого травня.

А дев'ятнадцятого травня почалися проблеми.

* * *

– Чорноволосий, – повторила Дорота Фабер. – Одягнений у чорне. Довге чорне волосся, до плечей. Фізіономія така, ніби пташина. Ніс, як дзьоб. І погляд диявола. Ти знаєш когось подібного?

– Знаю, псякрев, – процідив він, витираючи холодний піт, який раптом проступив у нього на чолі. – Знаю, авжеж.

– Бо він тебе знає. Був у шпитальмейстера йдокладно йому тебе описав. Запитував, чи такого тут нема. На щастя, шпитальмейстер – порядний чолов'яга, а до того ж пам'яті на обличчя не має ні на гріш. Тому він цілком щиро заперечив, ніби бачив когось схожого на тебе й ніби хтось схожий на тебе перебував у госпісі. А коли отой чорний пташник став домагатися, щоб його впустили до шпиталю, шпитальмейстер згоди не дав, послався на князеві накази, на угоду, яка гарантує гуситам безпечний притулок. Тамтой спочатку пробував страшити, погрожувати, але коли помітив, що це намарно, поїхав геть. А перед тим попередив, що невдовзі повернеться, з князевим дозволом на руках, що переверне тоді весь шпиталь, а коли тебе знайде й виявиться, що шпитальмейстер брехав, буде біда. Знаєш, Рейневане, щось мені здається, що цей пташник і справді з тих, які вміють наробити біди. І яким це навіть подобається.

– Ти маєш абсолютну рацію.

– Щось мені також здається, що він з князівським дозволом повернеться.

– Ти маєш абсолютну рацію. Я мушу звідси втікати, Дорото. Негайно. Ще сьогодні.

– Я теж мушу втікати, – зойкнула Єленча. Вона була бліда, як папір.

– Я теж, – видушила вона із себе, – знаю цього... чоловіка. Думаю, що він моїм слідом потрапив до Олави. Він переслідує мене.

– Це неможливо, – заперечив Рейневан. – Він переслідує мене. На мене заповзявся. Я – його ціль.

– Ні. Я. Я впевнена, що я.

Самсон сів на нарах. Його очі були цілком притомні.

– Думаю, – промовив він цілком притомно, – що ви обоє помиляєтеся.

* * *

Вони покинули Олаву перед смерком, непомітно. Дорота Фабер мала, як виявилося, численні й добрі знайомства серед потрібних людей. Одяг їм приніс і допоміг таємно вийти з госпісу шпитальний сторож, який витріщався на рудоволосу куртизанку масним поглядом. Подібний погляд мав і плечистий слуга, який повів їх до стайні, допомагаючи Самсонові йти. Бо треба було допомагати. Рейневан, зрештою, теж був не в найкращій формі. Він занепокоєно думав про їзду верхи, яка їх чекала.

Дорота й Еленча, як виявилося, подумали про це. З допомогою сторожа і слуги вони прив'язали їх обох ременями до сідел, так, щоб вони могли триматися в кульбаках у більш-менш випростаній позі й не могли ні зсунутися, ні впасти. Це було не дуже зручно. Однак Рейневан не нарікав. Він мав підстави припускати, що якщо їх схопить Біркарт Грелленорт, то їм буде ще незручніше.

Вони покинули місто через ворота поблизу Бжегської Брами, у південно-східній частині міста. Вони зробили так не з вибору,

а з необхідності. Цього разу вроди та багатообіцяючої усмішки виявилося недостатньо – знадобилися дзвінкі аргументи. Борг Рейневана перед куртизанкою швидко зростав.

– У тебе можуть бути неприємності, – сказав він, коли вони прощалися. – Гроші-то вони взяли, але якби що, то видадуть тебе й оком не моргнуть. Не хочеш утікати з нами?

– Дам собі раду.

– Точно?

– Це лише чоловіки. Я вмію з ними поводитися. Їдьте з Богом. Бувай здорова, Еленчо.

– Бувай, пані Дорото. Дякую за все.

Вони об'їхали місто з південного боку. Стежкою в лозняках добралися до ріки. Знайшли брід, переправилися на лівий берег. Невдовзі копита коней затупотіли по твердішому ґрунті. Вони були на гостинці.

– Плани не змінилися? – перепитала Еленча, яка, як виявилося, цілком непогано почувалася в сідлі. – Їдемо туди, куди збиралися їхати?

– Так. Саме туди.

– Тримаєтеся?

– Тримаємося.

– Ну то в путь. Залишаємо вроцлавський тракт і їдемо на захід. Швидше! Мусимо, поки видно, від'їхати чимдалі.

– Еленчо?

– Слухаю.

– Дякую тобі.

– Не дякуй.

Травнева ніч пахла черемхою.

* * *

Сказавши, що вони тримаються, Рейневан збрехав Еленчі Штітенкрон. Насправді їх обох, його та Самсона, тримали в сідлах виключно ремінні упряжі. І страх перед Грелленортом.

Нічна дорога була справжньою дорогою на Голгофу. Воістину милістю було те, що Рейневан небагато про неї пам'ятав і помічав, гарячка знову почала його трясти і значною мірою позбавила контакту з навколишнім світом. Самсон був не в кращому стані, велетень стогнав, зіщулювався і горбився в сідлі, мов п'яний, киваючи головою над кінською гривою. Еленча заїхала своїм коней між них, підтримувала їх обох.

– Еленчо?

– Слухаю.

– Три роки тому, на Сьціборовій вирубці... Як ти вижила?

– Я не хочу про це говорити.

– Дорота згадала була, що пізніше, в грудні, ти пережила різню Барда...

– Про це я теж не хочу говорити.

– Вибач.

– Мені нічого тобі вибачати. Тримайся в сідлі, будь ласка. Випростайся... Не нахиляйся так... Боже, хай ця ніч нарешті закінчиться...

– Еленчо...

– Твій друг страшенно важкий.

– Не знаю... як я тобі віддячу...

– Знаю, що не знаєш.

– Що з тобою?

– Руки терпнуть... Випростайся, будь ласка. І їдь.

Вони їхали.

* * *

Почало сіріти.

– Рейнмаре?

– Самсоне? Я думав, ти...

– Я притомний. Загалом. Де ми? Ще далеко?

– Не знаю.

– Близько, – озвалася Еленча. – Монастир близько. Я чую дзвін... Вранішня служба Божа... Ми доїхали...

Голос та слова дівчини додали їм сил, ейфорія подолала втому та гарячку. Відстань, яка відділяла їх від мети, вони подолали швидко, навіть не знати коли. Світ, що виринав з липкої й кошлатої сірості світанку, став зовсім нереальним, примарним, ілюзорним, незбагненним, усе, що відбувалося, відбувалося мов у сні. Мов зі сну були легкі дрімлюги, що проносилися в повітрі, мов зі сну – монастир, мов зі сну – монастирські ворота, що скрипіли завісами. З імли, мов зі сну, сестра-воротарка в сірій рясі з грубої фризької вовни. Мов з того світу її вигук... І дзвін. «Вранішня служба Божа, – товклося в Рейневановій голові, laudes matutine... А де спів? Чому черниці не співають? Ах, адже це Білий Костел, статут кларисок, клариски не співають молитов, а змовляють їх... Ютто... Ютто? Ютто!

– Рейневане!

– Ютто...

– Що з тобою? Що сталося? Ти поранений? Мати Божа! Зніміть його із сідла... Рейневане!

– Ютто... Я...

– Допоможіть... Підніміть його... Ах! Що з тобою?

– Плече... Ютто... Я вже... Можу стояти... Тільки ноги ослабли... Потурбуйтеся про Самсона...

– Забираємо обох до інфірмерії. Зараз, негайно. Сестри, допоможіть...

– Зачекай.

Еленча фон Штітенкрон не спішилася, чекала в сідлі. Відвернувшись. Подивилася на нього лише тоді, коли він вимовив її ім'я.

– Ти казала, що маєш куди їхати. Але, може, залишишся?

– Ні. Їду зараз.

– Куди? Якби я хотів тебе знайти...

– Сумніваюся, що ти хотів би.

– А все-таки?

– Скалка під Вроцлавом... – сказала вона не зразу й ніби через силу. – Маєток і табун пані Дзержки де Вірсінг.

– У Дзержки? – він не стримав здивування. – Ти в Дзержки?

– Прощавай, Рейнмаре з Беляви, – вона обернула коня. – Бережи себе. А я...

– Я постараюся забути, – сказала тихо. Коли була вже досить далеко від монастирських воріт, щоб він жодним чином не міг почути.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ТРЕТІЙ,

у якому літо Року Божого 1428, проведене в любій та милій ідилії, проминає для Рейневана, мов якась швидкоплинна миттєвість. Аж хотілося б на цьому закінчити історію стандартними словами: «Потім вони жили довго і щасливо». Але що з того, що хотілося б, якщо, на жаль, це неможливо.

Рейневан пролежав у монастирській інфірмерії до Трійці, першої неділі після Зелених Свят. Рівно десять днів. Зрештою, порахував він ці дні вже постфактум: через гарячку, яка поверталася хвилями, із самого перебування й лікування він пам'ятав небагато. Пам'ятав Ютту де Апольда, яка проводила чимало часу при його ложі недуги, пам'ятав товстеньку інфірмерку, яку звали – вельми влучно – сестрою Мізерикордією. Пам'ятав абатису, яка його лікувала, – високу, серйозну черницю зі світлими сіро-блакитними очима. Пам'ятав процедури, які вона йому робила, з біса болісні, які неодмінно приводили до гарячки й маячні. Однак саме завдяки цим процедурам він усе ще мав руку й міг нею таксяк володіти. Він чув, про що говорили черниці під час процедур, – а говорилося і про ключицю, і про плечовий суглоб, а також про підключичну артерію, про паховий нерв, про лімфатичні вузли, про фасції. Він чув достатньо багато, щоби розуміти, що від багатьох поважних проблем врятували його медичні знання абатиси. А також медикаменти, які вона мала і які вміла застосовувати. Деякі з ліків були магічними, деякі з них Рейневан впізнавав: або за запахом, або за реакцією, яку вони викликали. Застосовувався як додекатеон – значно сильніший, ніж той, який вдалося дістати в Олаві, так і перістереон*, дуже рідкісний, дуже дорогий і дуже

* *Peristereon (гр.) – вербена.*

ефективний засіб проти запальних станів. До рани, що кілька разів відкривалася, абатиса застосовувала ліки, відомі під назвою garwa*, секрет яких прибув, казали, аж з Ірландії, від тамтешніх друїдів. Рейневан упізнав також за дуже характерним маковим запахом вундкраут**, магічне зілля Валькірії, яким жерці Вотана лікували поранених після битви в Тевтобуржському лісі. Запах сушеного листя блекоти зраджував ієроботан***, а запах тополиної кори – левкіс, два сильні засоби від гангрени. Плауном пахла присипка, яка називалася lycopodium bellonarium****

А коли почали застосовувати lycopodium bellonarium, Рейневан уже міг вставати. Пальці лівої руки більше не німіли, він міг тримати в них різні предмети. Завдяки цьому він мав змогу допомагати черницям у лікуванні Самсона, який, хоч і був притомний, підводитися все був не в стані.

* * *

Ютта не відходила від Рейневана ні на крок. Її очі блищали від сліз та любові.

* * *

Війна, про яку вони вже встигли забути, нагадала про себе незабаром після Трійці. Вранці першого дня червня Рейневана, Ютту та черниць з Білого Костелу стривожив гуркіт гармат, який долинав із заходу. Ще до того, як до монастиря дійшли перші докладні відомості, Рейневан уже здогадувався в чім річ. Ян Колда з Жампаха не відступив разом з армією Прокопа Голого, залишився у Шльонську, за мурами замку у Шленжі. Він сам та його розбійницька дружина були для сілезців більмом на оці і шпичаком у задниці, бо занадто докучали, аби їх можна було терпіти. Сильний та озброєний

---

* *Garwa (верхньонім.) – тисячолисник.*

** *Wundkraut (нім.) – арніка.*

*** *Hierobotane (гр.). – вербена.*

**** *Lycopodium (лат.) – плаун.*

важкими бомбардами вроцлавсько-свидницький контингент узяв шленжанський замок в облогу й розпочав обстріл, закликаючи Яна Колду здатися. Колда, як доносила стоголоса чутка, у відповідь застосував до обложників популярну в народі назву чоловічих статевих органів і запропонував їм зайнятися взаємним самцеложством. Після чого відповів зі стін вогнем власної артилерії.

Перестрілка тривала тиждень, і протягом тижня Рейневан аж згорав від кортячки вирушити під Шленжу і якось допомогти Колді, от хоч би й диверсією та саботажем. Він ледве ходив, про їзду верхи міг лише мріяти, але рвався в бій. Край цим пориванням поклала й остаточно перешкодила воєнним планам Ютта. Ютта була категоричною. Вона поставила ультиматум: або вона, або війна. Рейневан вибрав її.

Ян Колда з Жампаха оборонявся протягом наступного тижня, завдаючи сілезцям настільки дошкульних втрат, що коли він нарешті вичерпав можливості подальшого опору, то мав сприятливу позицію в переговорах. Наступного дня після святого Антонія* він капітулював, але на почесних умовах, з обіцянкою вільного відступу до Чехії. Що ж до шленжанського замку, то щоб він, боронь Боже, не прислужився якомусь наступному Колді, сілезці його зруйнували, не залишивши каменя на камені.

Про всі ці подробиці Рейневан дізнався від городника, який працював у грангії при монастирі й мав – крім надійних джерел інформації – любов до пліток і самородний талант до них. Після падіння Шленжі городник приніс плітки доволі тривожні. Шльонськ нарешті охолов після гуситського великоднього рейду. І почав реагувати. Різко й досить криваво. Ешафоти стікали кров'ю тих, хто злякався в бою або укладав угоди з чехами. Шкварчали на багаттях прихильники гусизму і ті, кого лише підозрювали в такій прихильності. Конали на колесах та на палях селяни, які співпрацювали з гуситами. Шибениці вгиналися під тягарем тих, на кого були доноси. При цій

* *Наступного дня після святого Антонія – 14 червня.*

же нагоді катували та страчували тих, хто взагалі не мав із гусизмом нічого спільного. Зрештою, тих же, що й завжди: євреїв, вільнодумців, трубадурів, алхіміків та баб-абортувальниць.

Безпечний, здавалось би, прихисток за монастирською стіною раптом перестав бути затишним. Рейневан, який уже одужував, зривався, весь у холодному поту, на кожен дзвінок або калатання у ворота. І засинав з полегшенням, дізнавшись, що це не Інквізиція і не Біркарт Грелленорт. Що це тільки торговець рибою із товаром.

* * *

Минав час, спокій, догляд і процедури робили свою справу. Рани гоїлися – поволі, але надійно. Після святого Антонія Самсон почав підніматися, а після Гервасія і Протасія* почувався вже настільки добре, що почав допомагати городникові в роботі. Рейневан же видужав настільки, що йому перестало вистачати контакту з Юттою за посередництвом лише очей та рук.

Надійшла купальська ніч. Клариски з Білого Костелу відзначили її додатковою месою. А Рейневан та Ютта, під зацікавленими поглядами черниць, побігли до лісу шукати цвіту папороті. Уже в смузі беріз на узліссі Рейневан пояснив Ютті, що цвіт папороті – це легенда, тож його пошуки, хоча й романтичні та збудливі, у принципі, позбавлені сенсу, і часу на них трохи шкода – хіба що є аж таке сильне бажання вшанувати вікову традицію. Ютта досить швидко визнала; що хоч вона й вельми шанує традицію, проте прагнула б використати коротку червневу ніч краще, розумніше і з більшою приємністю.

Рейневан, який думав так само, розстелив на землі плащ і допоміг їй роздягнутися.

– Adsum favens, – шепотіла дівчина, поволі й поступово виринаючи з одягу, мов Афродіта з морської піни. – Adsum favens et propitia, приходжу, сповнена доброзичливості й милосердя. Годі

* *19 червня.*

плакати й нарікати, геть відчай! Завдяки моїй турботі вже видно твій порятунок [47].

Вона шепотіла, а перед очима Рейневана поставала краса. Сліпуча краса наготи, слава лагідної жіночності, Грааль, реліквія, святиня. Перед його очима відкривалася donna angelicata, достойна пензля відомих йому майстрів, таких, як Доменіко Венеціано, Сімоне да Сієна, Фламельський майстер, Томмазо Мазаччо, Мазоліно, брати Лімбург, Сасетта, Ян ван Ейк. І тих, яких він знати ще не міг, які лише мали з'явитися. Імена яких – Фра Анджеліко, П'єро делла Франческа, Квартон, Рогір ван дер Вейден, Жан Фуке, Гуго ван дер Гус – захоплене людство ще тільки мало дізнатися.

– Sit satis laborum, – шепнула вона, обхоплюючи його шию. руками. – Нехай уже буде кінець мукам.

Побачивши, що поранене плече все ще дошкуляє Рейневановi, Ютта взяла ініціативу в свої руки. Поклавши його навзнак, з'єдналася з ним у позиції, в якій поет Марціал зазвичай описував Гектора та Андромаху.

Вони кохалися, як Гектор і Андромаха. Кохалися в купальську ніч. Звідкілясь з височини звучали хори, не виключено, що ангельські. А навколо танцювали, підспівуючи, лісові феї.

Auf Johanni bluht der Holler
Da wird die Liebe noch toller [48]!

* * *

У наступні ночі – а часто і дні – вони вже не завдавали собі клопоту бігати до лісу. Кохалися відразу ж за монастирськими стінами, у розпеченому сонцем сховку серед кущів тернини й бузини. Кохалися, а навколо – навіть удень – витанцьовували лісові феї.

Petersilie, Suppenkraut wächst in uns'ren Garten
Schöne Jutta ist die Braut, soli nicht länger warten
Hinter einem Holderbusch gąb się Reynevan den Kuss
Roter Wein, weisser Wein, morgen soli die Hochzeit sein [49]!

* * *

Монастир у Білому Костелі був поділений на три частини, які викликали в Рейневана непереборну асоціацію з трьома колами втаємничення. Перше коло – звісно, анітрохи не кругле за формою – становила господарська частина монастиря, сад, інфірмерія, маленька трапезна й дорміторій* конверс, а також спальня та приміщення для гостей. Друге коло, серцевину якого становив костел, був недоступним для гостей, у будинку при костелі містилася бібліотека і скрипторій, а також помешкання абатиси. Третім колом була цілком і повністю ізольована клаузура, головна трапезна й дорміторії черниць.

Клариски з Білого Костелу дотримувалися – принаймні про людське око – суворого чернечого уставу. Пости були строгі, м'ясо в монастирському меню не з'являлося. Зберігали мовчання під час трапез, велика тиша була обов'язковою від комплети до конвентуальної меси** Весь їхній день займали робота, молитва, покута і медитація, на власні справи та відпочинок відводилася тільки одна година, за винятком п'ятниці, коли відпочинку не було взагалі. Конверси (крім Ютти, їх у монастирі було чотири, усі – панни зі знатних родів) мали дуже полегшений устав, їхні обов'язки зводилися, в принципі, до участі в месі та до навчання, від них не вимагали навіть участі в молитвах.

Однак чим довше Рейневан перебував у монастирі, тим більше помічав відхилень від уставу. Що впадало в очі одразу й перш за все, то це досить вільне ставлення до клаузури. Абсолютно недоступна ззовні, клаузура не становила перешкоди зсередини – черниці ходили по всій території монастиря. Навіть присутність у монастирі двох чоловіків, Рейневана та Самсона, не впливала на свободу пересування. Належало лише дотримуватися своєрідного церемоніалу – черниці вдавали, що чоловіків немає, чоловіки вдавали, що не помічають черниць. Абатиси це не стосувалося,

* *Спальне приміщення.*

** *Меса, в якій беруть участь усі ченці монастиря.*

вона робила, що хотіла і як хотіла. Повну свободу контактів мали також сестра-шафарка та сестра-інфірмерка.

Чим краще черниці ставилися до Рейневана, вважаючи його особою, якій можна довіряти, тим більше йому дозволялося бачити. І він бачив, що приписані уставом покуту та медитації в Білому Костелі заміняли навчання, читання книг, писань та постил, і навіть диспути. Одначе на ці заборонені території його не допускали. Хоча Ютта мала туди доступ, та він не мав.

Проте шоком для нього виявилася допіру меса. Рейневан не відвідував меси. Атмосфера Бліого Костелу давала йому почуття захищеності, тож він і не думав приховувати того факту, що як калікстин та утраквіст не визнає ні папістської меси, ні причастя.

Проте одного разу він відчув потребу й пішов-таки на месу, вирішивши, після деяких роздумів, що навряд чи Бог має час розбиратися в літургійних деталях та бажання перейматися ними. Він пішов до костелу – і був шокований. Месу відправляла абатиса.

Жінка.

* * *

Через кілька днів абатиса несподівано покликала Рейневана до себе. Йдучи, він усвідомлював як те, що це честь, так і той факт, що він вступає на заборонену територію. Зрештою, він очікував цього вже давно.

Коли він зайшов, абатиса читала розкладену на пюпітрі інкунабулу. Рейневан, який був бібліофілом та бібліоманом, тут-таки, за ілюмінаціями та дереворитами, упізнав «Psalterium Decem Cordarum» Йоахима Флорського. Від його уваги не приховалися й інші книги, що лежали під рукою: «Liber Divinorum Operum» Хільдегарди Бінгенської, «De amore Dei» Святого Бернарда, «Theogonia» Гесіода, «De ruina ecclesiae» Ніколя Клеманжі* Не знати

* *«Десятиструнна арфа» (див. Псалом 32; 2), «Книга божественного творення», «Про Божу любов», «Теогонія» («Походження богів»), «Про руїну церкви».*

чому, його зовсім не здивував у цьому оточенні дещо понищений примірник «Некрономікону».

Абатиса якийсь час дивилася на нього з-над шліфованих скелець окулярів, немовби перевіряла, чи довго він зможе витримувати погляд.

– Небувала річ, – нарешті озвалася вона, а гримаса на її губах з однаковим успіхом могла як бути усмішкою, так і не бути нею. – Небувала річ. Мало того, що я лікую у своєму монастирі гусита, мало того, що переховую єретика. Мало того, що я терплю тут чорнокнижника, а хтозна, чи й не некроманта. Мало того, що я толерую його й доглядаю, ба, я ще й дозволяю йому віддаватися любовним забавам із довіреною моїй опіці конверсою. Шляхетною панною, за яку я відповідаю.

– Ми кохаємо одне одного... – почав був він. Вона не дала йому закінчити

– Це правда. І ви робите це навіть доволі часто. А про можливі наслідки, цікаво мені знати, вам часом випадає подумати? Бодай хвилинку?

– Я лікар...

– По-перше, не забувай про це. По-друге, мені йшлося аж ніяк не тільки про контрацепцію.

Якийсь час вона мовчала, бавлячись лляним шнуром, який опоясував рясу. Шнур був зав'язаний на чотири вузли, що символізували чотири обітниці святої Клари, патронки й засновниці ордену Убогих Леді.

– Мені йшлося про майбутнє, – вона торкнулася долонею чола. – Річ, вельми непевну в теперішні тяжкі часи. Мене цікавить, чи ви думаєте про майбутнє. Чи ти думаєш про майбутнє. Ні, ні, подробиці мене не цікавлять. Сам факт.

– Я думаю про майбутнє, шановна мати.

Вона прямо подивилася йому в очі. Райдужки в неї були сіро-блакитні, світлі. Риси її обличчя когось йому нагадували, непе-

реборно викликали в пам'яті спогад про когось. Однак він не міг з'ясувати, про кого саме.

– Думаєш, кажеш, – вона нахилила голову набік. – А що, цікаво мені знати, у твоїх думках переважає? Чого в них більше? Ютти й того, що для неї добре? Чи, може, війни? Боротьби за праве діло? Прагнення позмінювати світ? А якби, припустімо, стався конфлікт, якби ідеали зійшлися один супроти одного... що ти вибереш? І від чого відмовишся?

Він мовчав.

– Загальновідомо, – продовжила вона, – що коли йдеться про благо великих і важливих справ, індивіди не мають значення. Індивідами жертвують. Ютта – індивід. Що з нею буде? Кинеш її, наче камінь на шанець?

– Не знаю, – він через силу ковтнув слину. – Я не можу й не хочу перед тобою прикидатися, достойна. Я справді не знаю.

Вона довго дивилася йому в очі.

– Я знаю, що ти не знаєш, – сказала вона врешті-решт. – Я не чекала відповіді. Просто хотіла, щоб ти трохи над цим замислився.

* * *

Невдовзі після Петра й Павла*, коли всі луги вже голубіли від волошок, настала неприємна затяжна сльота. Затишні місцинки, де Рейневан і Ютта звикли були віддаватися любовним утіхам, перетворилися на багнисті баюри. Абатиса якийсь час дивилася, як закохані кружляють під аркадами віридарію, як заглядають одне одному в очі – щоби врешті-решт попрощатися й розійтись. Якось увечері, здійснивши в абатстві деяку реорганізацію щодо розквартирування, вона викликала їх до себе. І відвела до келії, прибраної і прикрашеної квітами.

– Тут ви будете жити, – сухо повідомила вона. – І спати. Обоє. Від зараз. Від цієї ночі.

---

* *29 червня.*

– Дякуємо, мати.

– Не дякуйте. І не марнуйте часу. Hora ruit, redimite tempus.*

* * *

Надійшло літо. Гаряче, спекотне літо 1428 року.

* * *

Невтомний городник невтомно приносив усе нові й нові чутки. Капітуляція Яна Колди та втрата шленжанського анклаву, розповів він, розтоптуючи викопаних з гнізд голих мишенят, розлютили гуситів. У середині липня, у четвер після святої Маргарити**, Сирітки в рамках помсти швидкою вилазкою атакували та захопили Єленю Гуру, спаливши місто до голої землі.

Хоч це зайняло йому трохи більше часу, городник доставив також плітки з Чехії, новини, на які Рейневан і Самсон чекали з нетерпінням. Гейтман Празького Нового Міста, Велек Коудельник з Бржезниці, розповідав городник, зшкрябуючи гній із вил, близько Святого Урбана вдарив по країні баварців. Гусити спалили Мосбах, резиденцію фальцграфа Отто, долиною ріки Нааб дійшли аж під Регенсбург. Дощенту сплюндрували й повністю зруйнували цистерціанське абатство у Вальдербаху. З повними возами здобичі повернулися до Чехії, залишивши за собою згарище.

Приблизно в цей самий час, розповідав городник, колупаючись у носі й уважно розглядаючи виколупані знахідки, Табор, щоб навчити герцога Альбрехта добрим манерам, вдерся з диким рейдом у Ракуси. Палячи, спустошуючи, грабуючи й не зустрічаючи опору, таборити дійшли аж до Дунаю. Та хоча від Відня їх відділяв лише шматочок дороги, форсувати велику ріку вони не могли. Для демонстрації тільки трохи погримотіли гарматами з лівого берега, після чого забралися геть.

* *Час летить – цінуйте час.*

** *Святої Маргарити – 13 липня.*

– Певно, – пробурмотів до Самсона Рейневан, – і наш Шарлей там був. І своє витворяв.

– Мабуть, так, – зівнув велетень, пошкрябуючи нігтями шрам на голові. – Не думаю, що він би подався до Константинополя без нас.

* * *

У переддень святого Якова* абатиса викликала Рейневана до себе вдруге.

* * *

Цього разу вона читала «Книгу божественної втіхи» Майстра Екхарта**, красиве й багате видання.

– Ти в костелі давно не був, – зауважила вона, дивлячись з-над окулярів. – Зазирнув би коли, постояв би навколішках перед вівтарем. Подумав би про те та се. Обдумав би те та се...

– Ах, правда, – вона підвела голову, не дочекавшись відповіді. – Тобі бракує часу. Ви зайняті, ти і Ютта, дуже зайняті. Що ж, я вас розумію і не засуджую. Я не завжди була черницею. У молодості, соромно зізнатися, я також, бувало, активно віддавала честь Пріапові й Астарті. І не раз мені здавалося, що я ближча до Бога в обіймах мужчини, ніж у храмі. Я помилялася. Однак це не заважає мені розуміти тих, хто ще мусить почекати, щоби зрозуміти цю помилку.

– Ми дали тобі, – продовжила вона, помовчавши, – притулок та опіку. Що нами керувало не тільки милосердя, ти вже напевне збагнув. А також що наша симпатія до тебе викликана не тільки прихильністю і пристрастю, які почуває до тебе люба нам Ютта Апольдівна. Були й інші причини. Час про них порозмовляти.

– Твоє пильне око, – говорила далі абатиса, – неодмінно вже відкрило, що цей монастир дещо відрізняється від інших монас-

* *Святого Якова – 25 липня.*

** *Майстер Екхарт (Йоганн Екхарт, бл. 1260 – 1327) – німецький містик, домініканець, близький до пантеїзму, у 1329 році багато його тез проголошено єретичними.*

тирів. І це, мусиш знати, аж ніяк не єдиний такий монастир. Не тільки ви, утраквісти, зауважуєте необхідність реформування Церкви, не тільки ви до реформування прагнете. І хоч іноді вам здається, що ви у своїх прагненнях крайні, це неправда. Є й такі, хто хоче значно глибших змін. Значно глибших.

– Тобі, гадаю, знайомі, – тягнула вона, – тези братів з ордену Франциска, які черпали з криниці великої й таємної мудрості, тієї самої, яку осягнув натхненний святою думкою та волею Йоахим Флорський? Нагадаю: на три Віки поділений наш світ і на три Заповіти. Вік і Заповіт Отця, який тривав від Адама до Христа, був законом суворої справедливості та насилля. Другий, Вік і Заповіт Сина, що почався зі Спасителем, був законом милості та мудрості. Третій Вік настав, коли великий святий з Ассізі розпочав свою працю, і є віком Духа Святого, Заповіт якого є законом любові та милосердя. І пануватиме Дух Святий до кінця світу.

– Сила Духа Святого, говорить натхненний Майстер Екхарт[51], – абатиса поклала руку на розкриту книгу, – воістину пориває те, що найчистіше, найніжніше, найпіднесеніше, пориває іскру душі й підіймає її до самісіньких вершин у горінні та в любові. Це так, як відбувається з деревом: сила сонця бере те, що є в корені дерева найчистішим та найніжнішим, і підіймає аж до віття, на якому воно стає цвітом. Точнісінько так само іскра душі піднімається до світла, возноситься до свого прапочатку. І досягає абсолютної єдності з Богом. Тож бачиш, юначе, що настання Віку Духа робить непотрібним і зайвим посередництво Церкви та священиків, позаяк уся спільнота вірних охоплена безпосереднім світлом Духа, через Духа з Богом поєднується й ототожнюється. Без посередників. Посередники непотрібні. А надто – грішні та фальшиві посередники.

– Таки справді, – наважився він, кашлянувши. – Схожі в нас, здається мені, погляди та цілі. Достоту те саме говорили-бо Ян Гус та Ієронім, а до них Вікліф...

– Те саме, – перебила вона, – говорив і говорить Петер Хелчицький. То чого ж ви до його слів не дослухаєтеся? Коли він повчає, що на насильство не можна відповідати насильством? Що війна ніколи не закінчується перемогою, а плодить наступну війну, що нічого, крім ще однієї війни, війна принести не може? Петер Хелчицький знав і любив Гуса, але з ґвалтівниками і вбивцями йому було не по дорозі. Йому було не по дорозі з людьми, які звертають обличчя до Бога, стаючи на коліна на встеленому трупами побоїщі. Які творять хресне знамення руками, по лікті заляпаними в крові.

– На гори, – продовжила вона, перш ніж він встиг заперечити, – ви пішли у Великдень 1419 року. На Таборі, на Оребі, на Баранеку, на Сіоні, на Оливній горі ви творили братерську спільноту Дітей Божих, напоєних Духом Святим і любов'ю до ближнього. Отоді ви були справжніми Божими воїнами, бо мали чисті душі та серця, бо палко несли слово Боже і проголошували Божу любов. Але це тривало п'ятнадцять тижнів, хлопче, якихось п'ятнадцять тижнів. Уже в день святого Абдона, тридцятого липня, ви скидали людей з вікон на списи, убивали по вулицях, по костелах і в їхніх домах, чинили насильство та різню. Замість любові до ближнього ви почали проголошувати апокаліпсис. І назва «Божі воїни» вам уже не підходить. Бо те, що ви чините, тішить радше диявола. Сходами з мертвих тіл не піднімаються до Царства Небесного. Ними спускаються до пекла.

– А проте, – вставив він, стримуючи обурення, яке закипало в ньому, – ти казала, що утраквізм тобі близький. Що ти помічаєш необхідність реформи Церкви, що усвідомлюєш необхідність далекосяжних змін. У той час, коли Хелчицький кричав: «П'ята заповідь: не убий!», на Прагу йшли папські хрестові походи. Якби ми тоді послухалися Хелчицького, який наказував нам захищатися виключно вірою та молитвою, якби ми протиставили римським ордам тільки покірність і любов до ближнього, нас би вимордували. Чехія стекла би кров'ю, а мрії й надії розвіялися би як дим.

Не було б ніяких змін, ніякої реформи. Був би Рим, у тріумфі ще більш нахабний, самовпевнений та грубий, ще більш загрузлий у брехні, з іще більшими суперечностями щодо Христового вчення. Було за що боротися, тож ми й боролися...

Абатиса усміхнулася, а Рейневан почервонів. Він не міг побороти враження, що її усмішка мала відтінок насмішки. Що абатиса знає, наскільки він смішний, коли говорить «ми» і «нас», тоді як насправді вихід на гори на Великдень 1419 року він спостерігав збоку, приголомшений, зі страхом і без навіть найменшого розуміння. Що, шокований липневою дефенестрацією, він утік з розбурханої заколотом Праги, що чкурнув з Чехії, смертельно нажаханий розвитком подій. Що навіть тепер він лише неофіт. І що поводиться як неофіт.

– У питанні змін і реформ, – продовжила все ще усміхнена клариска, – ми справді сходимося, ти і я. Однак нас різнить не тільки спосіб, а й діапазон і масштаб дій. Ви хочете змін у богослужінні й реформи кліру на ґрунті принципу «sola Scriptura». Ми, а я ж тобі казала, що нас багато, хочемо змінити набагато, набагато більше. Подивися.

Прямо перед абатисою, як єдина декорація приміщення, висів образ – дошка, на якій була зображена біла голубка, що злітає з простертими крилами у смугу світла, яке падає згори. Клариска підняла долоню, сказала щось ледь чутним шепотом. Повітря раптом пересичив запах рути й вербени, характерний для білої магії, яку називали арадійською.

Смуга світла на образі стала ще яснішою, намальована на дошці голубка махнула крилами, злетіла і зникла у світлі. На її місці на образі з'явилася жіноча постать. Висока, чорноволоса, з очима, мов зорі, вдягнена у взірчасту сукню, що переливається багатьма відтінками то білого, то міді, то пурпуру...

– Великий знак явився на небі, – абатиса стала тихим голосом коментувати дедалі виразніші деталі образу. – Жінка, вбрана у

сонце, і місяць під її ногами, а на її голові – вінець із дванадцяти зірок. Рече пророк, коли говорить про Духа: як матір потішає, так я вас потішати буду. Ось Мати. Ecce femina! Ecce Columba qui tollit peccata mundi.* Ось Третя Церква. Істинна й у своїй істинності остаточна. Церква Духа Святого, законом якого є любов. Що триватиме до кінця світу. Ось, поглянь: Magna Mater, Pantea-Всебогиня. Regina-Цариця, Genetrix-Родителька, Creatrix-Творителька, Victrix-Тріумфаторка, Felix-Щаслива. Божественна Діва, Virgo Caelestis. Ось мати природи, повелителька всіх стихій, первісне породження віків. Найвища між божествами, володарка тіней померлих людей, та, що помахом руки керує променистим небосхилом, животворними подувами моря, похмурою тишею підземного царства. Весь світ її поважає як єдине божество у різних іпостасях, під різними назвами, у вигляді різних обрядів [50]. Descendet sicut pluvia in vellus.** Вона зійде, як дощ на покіс, як дощ рясний, що зрошує землю. За її днів заквітне справедливість і великий мир, поки місяць не згасне. І пануватиме від моря до моря, від Ріки аж до краю землі. І так буде аж до кінця світу, бо вона – Дух. Поклонися їй. Прийми і збагни її владу.

* * *

Самсон, потираючи шрам на поголеній голові, вислухав розповідь, ознайомився з занепокоєнням Рейневана – як завжди, без коментарів, як завжди, без емоцій і без щонайменших проявів роздратування. Однак у Рейневана склалося непереборне враження, що велетня взагалі не цікавлять ні рух Будівничих Третьої Церкви, ні культ Всебогині, який відроджується. Що він не надає особливої ваги поділу історії на три епохи. Що йому, загалом, досить байдуже, чи абатиса монастиря кларисок у Білому Костелі сповідує і впроваджує в життя тези вальденсів і хіліастів, чи

* *Ось жінка! Ось Голубка, яка зніме гріхи світу (лат.).*

** *Вона зійде, як дощ на покіс (Псалом 71; 6).*

схиляється до доктрин Братів і Сестер Вільного Духу. Скидалося на те, що Самсона надзвичайно мало обходять бегарди, бегінки та гвілельмітки. Що ж стосується Йоахима Флорського і Майстра Екхарта, то було, гм, відчуття, що обидва вони Самсонові абсолютно й повністю по хрін.

– Я виїжджаю, – зовсім несподівано заявив велет, гречно вислухавши звіряння Рейневана. – Тобі доведеться самому дати раду зі своїми проблемами. Я їду до Чехії. До Праги.

– Ти був при тому, як мене поранили, – продовжив він, не чекаючи, поки Рейневан охолоне і зможе видушити з себе бодай слово. – Ти бачив, що сталося, коли та куля черкнула об мій череп. Ти був свідком, ти мав можливість побачити зблизька. Я був готовий до чогось подібного. Мені про це говорили й навіть... Навіть радили. У Празі – Акслебен, у Тросках – Рупілій. Вони назвали це поверненням через смерть. Спосіб повернутися до мого власного світу й до моєї власної... тілесної, назвімо це так, оболонки, – це позбутися теперішньої матеріальної оболонки. Коротко кажучи: найпростіше було би вбити це величезне тіло. Знищити його, остаточно припинити життєві процеси, які в ньому відбуваються. Закінчити його матеріальне існування. Духовний елемент, мій власний, тоді вивільниться і повернеться туди, куди повинен повернутися. Так стверджували Акслебен і Рупілій. Те, що сталося восьмого травня, здається, підтверджує, що вони мали рацію. У чому проблема, ти, поза сумнівом, здогадуєшся. Розумієш, з яких причин рекомендований спосіб мені не дуже підходить, з яких міркувань я волів би якийсь менш радикальний. По-перше, я не хочу брати на сумління смерть монастирського придурка, у тіло якого вбраний парадую оце по світу вже три роки. По-друге, ні Рупілій, ні Акслебен не квапилися дати мені гарантії стовідсоткового успіху. А по-третє і найважливіше: мені якось перестало бути спішно повернутися. Головна причина цього факту має волосся кольору міді, а звати її Маркета. І перебуває вона в Празі. Тому я повертаюся до Праги, друже Рейнмаре.

– Самсоне...

– Ні слова, будь ласка. Я повертаюся сам. Ти залишися. І я був би нікудишнім другом, якби намагався вирвати тебе звідси, відділити від того, чим це місце для тебе є. Це твоя Огігія*, Рейнмаре, острів щастя. Тож залишися тут і насолодися ним. Якнайбільше – і аж так довго, як тільки можна буде. Залишися й поводься мудро. Відділяй те, що тонке, від того, що щільне. Тоді здобудеш славу світу сього. І всяка темрява тебе полишить. Говорю тобі це я, твій друг, істота, яку ти знаєш як Самсона Медка. Ти повинен мені вірити, позаяк vocatus sum Hermes Trismegistus, habens tres partes philosophiae totius mundi [52]. Послухай уважно. Пожежу зовсім не погашено й не приборкано, вона лише пригасла, жар тліє. Не сьогодні – завтра світ знов охопить вогонь. А ми знову зустрінемося. А до того часу... Бувай, друже.

– Бувай, друже. Щасливої дороги. І поздоров від мене Прагу.

* * *

На узліссі Самсон обернувся в сідлі й помахав їм рукою. Вони привітали його таким самим жестом, поки він не зник між деревами.

– Я боюся за нього, – прошептав Рейневан. – До Чехії дорога далека. Часи важкі і страшні...

– Він доїде безпечно, – Ютта притулилася до нього збоку. – Не бійся. Без лихих пригод. І не блукаючи. Хтось чекає на нього. Чийсь світоч спалахне в пітьмі, вкаже йому правильний шлях. Як Леандр, він безпечно подолає Геллеспонт. Бо на нього чекає Геро та її любов.

* * *

Було перше серпня. День Святого Петра в оковах. У Старших Народів і чарівниць – свято Хлафмас. Фестиваль жнив.

* *Острів за Геркулесовими стовпами, на якому Одіссей сім років гостював у німфи Калипсо.*

* * *

Протягом тижня Рейневан примірявся до розмови з Юттою. Він боявся такої розмови, боявся її наслідків.

Ютта багато разів розмовляла з ним про вчення Гуса та Ієроніма, про чотири празькі статті та й загалом про принципи гуситської реформи. І хоча щодо певних доктрин утраквізму вона бувала досить скептичною, проте ніколи жодним словом, навіть найменшим натяком чи магією впливу не виявила того, чого він боявся: неофітського запалу. Монастир у Білому Костелі – розмова з абатисою не залишала сумнівів щодо цього – був заражений помилками Йоахима Флорського, Будівничих Третьої Церкви й Сестринства Вільного Духа; абатиса – а мабуть, і конверси, – поклонялися Віковічній і Троїстій Великій Матері, що поєднувало їх із рухом прихильників Гвілельміни Чешки як жіночої інкарнації Духа Святого. І Майфреди да Піровано, першої гвілельмітської папеси. До того ж, цілком очевидно, черниці займалися білою магією, що пов'язувало їх із культом Арадії, королеви чарівниць, яку в Італії називали La Bella Pellegrina. Але хоча Рейневан кружляв навколо Ютти пильно, немов журавель, полюючи на знак або сигнал, він так ніколи нічого і не спіймав. Або Ютта настільки добре вміла прикидатися й ховатись, або ж вона аж ніяк не була палкою і пристрасною неофіткою йоахімітської, гвілельмітської та арадійської єресі. Рейневан не міг виключити ні першої, ні другої можливості. Ютта була й досить хитрою, щоб уміти маскуватися, і досить розважливою, щоб не зразу і не з головою скакати в що-небудь і кидатися у вир чого-небудь. Попри почуття, які, здавалося, їх поєднували, попри любов, якою вони займалися часто, з ентузіазмом і винахідливістю, попри те, що їхні тіла, здавалося, вже не мали таємниць одне від одного, Рейневан розумів, що він все ще знає про дівчину далеко не все й далеко не всі її секрети зумів розгадати. А якщо насправді вона ще не зв'язалася з єрессю назовсім, якщо вагалася, сумнівалася або й узагалі була налаштована критично, цієї теми не варто було торкатися взагалі.

З іншого боку, так само не варто було зволікати й бездіяльно спостерігати. Досі він все ще брав до серця слова Зеленої Дами. Він був у Шльонську вигнанцем, переслідуваним ізгоєм, був гуситом, ворогом, шпигуном і диверсантом. Тим, ким він був, у що вірив і чим займався, він наражав Ютту на небезпеку й ризик. Зелена Дама, Агнеса де Апольда, мати Ютти, мала рацію: якщо в ньому було бодай трохи шляхетності, він не міг наражати дівчину, не міг дозволити, щоб вона через нього постраждала.

Розмова з абатисою змінила все, чи принаймні багато чого. Монастир у Білому Костелі, сам факт перебування в ньому був, виявлялося, для Ютти значно небезпечнішим, ніж знайомство і зв'язок з Рейневаном. Тези Йоахима і спіритуалістів, єресь (він якось досі не міг думати про це інакше, не міг знайти іншого слова) Будівничих Третьої Церкви, культ Гвілельміни й Майфреди були для Риму таким самим важким відступництвом, як і гусизм. Зрештою, всі єресі та відступництва Рим скидав до одної торби. Єретик – будь-який – був прислужником диявола. Це ж стосувалося – що було вже явно сміховинним – і культу Великої Матері, як-не-як старшого, ніж людство. І ніж диявол, якого, як-не-як, вигадав допіру Рим.

Але факт залишався фактом: культ Усематері, поклоніння Гвілельміні, помилки Йоахима, Сестринство Вільного Духа, Третя Церква – кожної з цих речей вистачало, щоби потрапити до в'язниці й на багаття, або ж бути засудженою на довічне покутне поховання в домініканських підземеллях. Ютті не можна було залишатися в монастирі.

Треба було щось із цим робити.

Рейневан знав що. Або принаймні інстинктивно відчував.

* * *

– Ти запитувала мене взимку, – він перевернувся на бік, глянув їй в очі. – Запитувала, чи я готовий кинути все. Чи готовий, так, як стою, втекти, помандрувати з тобою на край світу. Відповідаю

ствердно. Я кохаю тебе, Ютто, прагну з'єднатися з тобою, поки й життя. Світ, здається, робить усе, що може, щоб нам у цьому перешкодити. Тож кидаймо все й тікаймо. Хоч би й до Константинополя.

Вона довго мовчала, замислено пестячи його.

– А твоя місія? – запитала вона нарешті, повільно вимовляючи і зважуючи слова. – Адже в тебе є місія. Є переконання. Є справді важливий і святий обов'язок. Ти хочеш змінити обличчя світу, вдосконалити його, зробити кращим. То як же це? Ти покинеш місію? Відмовишся від неї? Забудеш про Грааль?

«Небезпека, – подумав він. – Увага. Небезпека.»

– Місія, – продовжила вона ще повільніше. – Переконання. Покликання. Відданість. Ідеали. Царство Боже – і прагнення, щоб воно настало. Мрія про те, щоб воно настало. Боротьба за те, щоб воно настало. Хіба це такі речі, від яких можна відмовлятися, Рейнмаре?

– Ютто, – наважився він, піднімаючись на лікті. – Я не можу дивитися, як ти ризикуєш. Ходять чутки про те, що ви тут сповідуєте, багато хто знає, що відбувається в цьому монастирі, я сам довідався про це ще взимку, наприкінці минулого року. Тому це ніяка не таємниця. Доноси вже могли дійти до адресатів. Ви живете під великою загрозою. Майфреда да Піровано згоріла на вогнищі в Медіолані. Через п'ятнадцять років, у 1315 році, у Свидниці спалили півсотні бегінок...

«А адамітки в Чехії? – раптом подумав він. – А замучені та спалені пікартки? Справа, якій я себе присвятив, переслідує дисидентів не менш жорстоко, аніж Рим...»

– Кожен день, – він відігнав думку, – може бути днем твоєї загибелі, Ютто. Ти можеш загинути...

– Ти також можеш загинути, – перебила вона його. – На війні ти міг полягти. Ти теж ризикував.

– Так, але не заради...

– Примх, так? Ну ж бо, вимов це слово. Примхи. Жіночі примхи?

– Я зовсім не хотів...

– Хотів.

Вони мовчали. За вікном була серпнева ніч. І цвіркуни.

– Ютто.

– Я слухаю тебе, Рейнмаре.

– Давай виїдемо. Я кохаю тебе. Ми кохаємо одне одного. А любов... Знайдімо Царство Боже в собі. У собі самих.

– Я повинна тобі вірити? Що ти відмовишся...

– Повір.

– Ти пропонуєш мені багато, – сказала вона після тривалої паузи. – Я це ціную. І за це ще більше тебе кохаю. Але якщо ми зречемося ідеалів... Якщо ти відмовишся від своїх, а я – від своїх... Я не можу відігнати від себе думку, що це було б, як...

– Як що?

– Як endura. Без надії на consolamentum*

– Ти говориш, як катарка.

– Монсегюр триває, – шепнула вона, тримаючи вуста біля самого його вуха. – Грааля досі не знайдено.

Вона торкнулася його, торкнулася – і вразила ніжними, але пронизливими пестощами. Коли піднімалася на коліна, її очі горіли в пітьмі. Коли схилялася над ним, була повільно ніжна, немов хвиля, яка гладить пісок пляжу. Її подих був гарячий, гарячіший, ніж її губи. «Самсон мав рацію, – встиг подумати він, перш ніж насолода позбавила його здатності мислити. – Самсон мав рацію. Це місце – це моя Огігія. А вона – моя Каліпсо».

– Монсегюр триває, – минуло декілька митей, перш ніж він почув її голосний шепіт. – І вистоїть. Не здасться і не буде захоплене ніколи.

---

* *Consolamentum (лат. втіха) – єдине таїнство в катарів, прийняття Святого Духа. Endura – самогубство через голодну смерть, яке вчиняли ті катари, які боялися згрішити після прийняття Consolamentum.*

* * *

Серпень 1428 року був жаркий, просто-таки нестерпна спека тривала аж до середини місяця, до дня Вознесення Марії, який у народі називають святом Матері Божої Трав'яної. Вересень також був дуже теплий. Погода почала трохи псуватися аж після Матвія. Двадцять третього вересня пройшли дощі.

А двадцять четвертого повернулися старі знайомі.

* * *

Перший сигнал про повернення старих знайомих передали – за посередництвом безвідмовного монастирського городника – плітки, спершу невиразні та не дуже докладні, але з часом дедалі конкретніші. Так, на ринку в Бжегу хтось розкидав листівки, які зображували цапоголового страхопуда в папській тіарі на рогатій голові. Через кілька днів подібні за стилем картинки з'явилися у Вйонзові і Стшеліні – на них була намальована свиня, вдягнена в митру, а щоб не залишалося жодних сумнівів, був підпис: «Conradus episcopus sum»*

Через кілька тижнів дійшли чутки про серйозніші справи. Невідомі винуватці – плітка розмножила їх аж до двадцяти – напали й закололи стилетами на вроцлавському гостинці пана Руперта фон Зейдліца, заступника шефа свидницької контррозвідки, який уславився жорстокими переслідуваннями людей, запідозрених у симпатіях до гуситів. Від удару ножа загинув у Гродкуві ратушний писар, який вихвалявся тим, що доніс більш ніж на сотню людей. У Собутці стріла з арбалета дістала – на амвоні – пробоща костелу Святої Анни, особливо заповзятого на занадто вільнодумних парафіян.

У п'ятницю після Матвія, двадцять четвертого вересня, ще перш ніж до монастиря дійшла чутка про солтиса, заколотого стилетами у зовсім близенько розташованому Пшеворні,

* *Я – єпископ Конрад (лат.).*

– у Білому Костелі з'явилися Бісклавре і Жехорс. За ворота їх, зрозуміло, не впустили, вони чекали на Рейневана у грангії біля монастиря. Біля криниці. Жехорс заполіскував у ночвах кров із рукавів куртки, Білувальник, не криючись, мив липку від крові наваху.

– Кінець твоєму неробству, коханий брате Рейнемаре, – Жехорс витиснув випраний рукав. – Робота чекає.

– Така? – Рейневан показав на криваву піну, що стікала з ночов. Бісклавре пирснув.

– Я теж тебе кохаю, – закепкував він. – Я також скучив і тішуся, що бачу тебе в доброму здоров'ї. Хоч нібито трохи схудлого. Це ти через піст так схуд? Через монастирські харчі? Чи через інтенсивні заняття любощами?

– Заховай, холера ясна, цього ножа.

– А що? Не подобається? Ображає твої почуття? Змінив тебе цей монастир, я бачу. Півроку тому, у Желязні під Клодзьком, ти на моїх очах голими руками затовк людину до смерті. Через особисту помсту, заради приватної відплати. А на нас, які борються за справу, ти смієш дивитися зверхньо? Смієш по-панськи вернути носа?

– Заховай ножа, я сказав. Чому ви приїхали?

– Здогадайся, – Жехорс склав руки на грудях. – А коли здогадаєшся, бери ноги в руки й ходи. Ми ж казали – є робота. Фогельзанг контратакує, а ти все ще Фогельзанг, тебе ніхто з Фогельзангу не виключив і від обов'язків не звільнив. Прокоп і Неплах видали накази. Вони стосуються також і тебе. Ти знаєш, що загрожує за невиконання?

– Я теж вас кохаю, – Рейневан і оком не змигнув. – І я всираюся з радості, що вас бачу. Але збавте трохи тон, хлопці. Щодо наказів ви лише посланці, не більше. Накази тут віддаю я. Тож ось, я вам наказую: кажіть, що маєте переказати, причому швидко й докладно. Це наказ. Ви знаєте, що загрожує за невиконання.

– Хіба я не казав? – засміявся Бісклавре. – Хіба я не казав, щоби так його не підколювати?

– Виріс, – з усмішкою визнав Жехорс. – Викапаний брат. Достоту як Петерлін. А може, вже й переріс Петерліна.

– Знають про це, – Бісклавре, нарешті сховавши наваху, гротескно, по-мав'ячому, поклонився. – Знають про це брати Прокоп Голий і Богухвал Неплах, званий Флютиком. Знають, який-то ревний з Петерлінового брата утраквіст і який палкий поборник справи Чаші. Тож просять згадані брати негідними устами нашими брата Рейневана ще раз довести свою вірність Чаші. Покірно просять брати...

– Заткнися, французе. Говори ти, Жехорсе. Коротко й по-людськи.

* * *

Наказ Прокопа Фогельзангові і справді був короткий і звучав так: реконструювати сітку. І зробити це швидко. Настільки швидко, щоб сіткою можна було скористатися під час чергового удару по Шльонську. Коли цей удар мав відбутися, Прокоп не уточнив.

Рейневан не дуже знав, яким чином він особисто має реконструювати те, про що мав лише загальне й досить туманне уявлення, – сітку, про яку він не знав практично нічого, крім того, що вона начебто існує. Жехорс і Бісклавре, коли їх вдалося приструнити, визнали, що головну його допомогу вбачають у тому, що, як вони висловилися, утрьох працювати безпечніше, ніж удвох.

Попри начебто надзвичайну терміновість завдання, Рейневан не погодився виїхати негайно. Він хотів навчити Фогельзанг трохи добрих манер та поваги до своєї особи. А передусім йому треба було залагодити справи з Юттою. Як він і очікував, останнє виявилося набагато важче. Але йому однаково пішло легше, ніж він сподівався.

– Що ж, – сказала вона, коли минув її перший гнів. – Я могла цього сподіватися. Галахад кохає, обіцяє і клянеться. Нібито

навіки. Але насправді лише доти, доки не рознесеться вість про Грааль.

– Це не так, Ютто, – запротестував він. – Нічого не змінилося. Це лише кілька днів. Потім я повернуся... Нічого не змінилося.

Вони розмовляли в костелі, перед вівтарем та образом, на якому була зображена – а що ж іще – злітаюча голубка. Але Рейневан мав перед очима нещасну Майфреду да Піровано, яка згорає на багатті на П'яцца дель Дуомо.

– Коли ти вирушаєш? – запитала вона вже спокійніше.

– Уранці, після festum angelorum*

– Отже, ми маємо ще кілька днів.

– Маємо.

– І ночей, – зітхнула вона. – Це добре. Станьмо навколішки. Помолімося Богині.

Тридцятого вересня, вранці після Михаїла, Гавриїла й Рафаїла, повернулися Жехорс і Бісклавре. Готові вирушити в дорогу. Рейневан чекав на них. Він теж був готовий.

---

* *«Свято ангелів» (лат.), день архангелів Михаїла, Гавриїла та Рафаїла (29 вересня).*

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ЧЕТВЕРТИЙ,

у якому повертається дух руйнування, який є – начебто – водночас творчим духом. А Рейневан постає перед вибором.

Протягом кількох років свого існування Фогельзанг зумів створити у Шльонську досить численну й непогано розгалужену сітку законсервованих агентів, тож, у принципі, було з чого реконструювати. Проблема полягала в тому, що хвиля переслідувань, яка прокочувалася Шльонськом, не могла не вплинути на завербованих. Частина, слід було побоюватися, перейшла до історії як мученики, після них могло навіть попелу не залишитися. Частина з уцілілих могла під впливом шаліючої Інквізиції радикально переглянути погляди й дійти висновку, що Вікліфові симпатизувати не варто, а Гуса краще любити значно менше, ніж раніше. Серед останніх могли знайтися й такі, які з власної волі або під примусом радикально змінили партійну належність. Перефарбовані та перевербовані, тепер вони чекають, що до них хтось з'явиться. А коли хтось з'являється, бігцем доносять відповідним органам.

Отож контакт з кожним давнім агентом був пов'язаний з чималим ризиком, тому його не варто було встановлювати, попередньо як слід не підстрахувавшись. А трьом – щодо цього не виникало питань – підстраховувати один одного було набагато легше, ніж двом.

Протягом місяця з гаком Рейневан, Жехорс і Бісклавре товклися по Шльонську – то в холод та осінню сльоту, то під живим сонцем і в нитках бабиного літа. Вони відвідали чимало місцевостей, починаючи з великих міст, таких як Вроцлав, Легниця і Свидниця, і закінчуючи Дорфами, Гурками й Вульками, повні

назви яких нізащо не хотіли залишатися в пам'яті. Відвідували різних людей, різним людям – різними методами і з різними результатами – нагадували про лояльність до справи, якій вони колись присягали. Утікати – панічно – довелося лише тричі. Раз у Ратиборі, коли Жехорс утік із влаштованої Інквізицією мишоловки, вистрибнувши через вікно з другого поверху кам'яниці на ринку, після чого був імпозантний галоп вулицею Довгою аж до самої Миколайської брами. Раз уся трійця пробилася крізь облаву на сьцінавському підгородді, в чому вельми допоміг туман, який, неначе на замовлення, піднімався з мочарів над Одрою. Раз, у Скорогощі, мусили сторчголов утікати від погоні, що рвонула за ними, як тільки в загону найманців, які стерегли митну палату й міст на Нисі, виникли щодо них підозри.

Раз, під Намисловом, коли тамтешній бондар-батько вислуховував Жехорса та Рейневана, Бісклавре, який стояв на підстраховці, впіймав і затягнув до хати сина, дванадцятирічного хлопця, крадькома посланого по сторожу до міста. Швидше, ніж вдалося б вимовити «Юда Іскаріот», бондарчук звивався на долівці, прохромлений навахою, бондар хрипів і хлюпав кров'ю з перерізаного горла, бондарева й бондарівни лементували на різні голоси, а товариство втікало через плоти до залишених у гущавині коней.

– У боротьбі за праве діло етики немає, – спогорда випростався Жехорс, коли через якийсь час Рейневан докоряв йому, головним чином за дванадцятирічного. – Коли діло вимагає вбити, треба вбити. Дух знищення – це водночас творчий дух. Убивство в ім'я правого діла не є злочином, тому не можна вагатися вбивати в ім'я правого діла. Ось ми із піднятим чолом і впевненим кроком входимо на сцену історії. Ми змінюємо й формуємо історію, Рейнмаре. Коли настане Новий Порядок, діти вивчатимуть це у школах. А назву того, що ми робимо, дізнається весь світ. Слово «тероризм» буде на вустах усього світу.

– Амінь, – закінчив Бісклавре.

Через два дні вони повернулися. Жехорс і Бісклавре дізналися прізвище намисловського агента, який перевербував бондаря. І вбили його. Закололи ножами, коли той уночі повертався з корчми.

З кожним днем, слід було визнати, дух знищення ставав дедалі більше й більше творчим.

– Не марудь, не марудь, – кривився Бісклавре, бачачи вираз Рейневанового обличчя. – Одного дня отримаємо від Флютика наказ, то підемо разом, утрьох, застромити ножа в черево тому Грелленортові, який убив твого брата. Або князеві Янові Зембицькому. Або й самому вроцлавському єпископові. І що, тоді ти також нарікатимеш, триндітимеш про етику та честь?

Рейневан не відповідав.

* * *

У ніч із сьомого на восьме листопада на домовлене місце, яким був покутний хрест на краю діброви біля перевалу Томпадла, що розділяв масиви Шленжі та Радуні, прибули на зустріч ті, хто мав прибути. Ті з-поміж «розконсервованих» агентів, яких Фогельзанг визнав найнадійнішими й потребував для виконання спеціального завдання. Зрозуміло, було дотримано заходів безпеки: присутності серед конспіраторів шпигуна все ще не можна було виключити. На перевалі Томпадла на тих, хто прибував, чекав тільки один представник Фогельзангу – жереб упав на Жехорса. Якби обійшлося без несподіванок, Жехорс мав повести зібрану групу на схід, до пастуших куренів, де мав чекати Рейневан. Якщо й тут не було засідки, група продовжувала б шлях аж до села Бендковіце, де очікував Бісклавре. Який витягнув найкоротшу соломинку.

Але все пішло гладко, і протягом лише однієї ночі особовий склад Фогельзангу збільшився на дев'ятьох чоловік. Дуже різних. Рахівник з Вроцлава, крамар з Проховіц, тесля з Тршебниці, каменярський челядник зі Сьроди, учитель з Контів, управитель з грангії в Любйонжі, зброєносець, який колись служив Больцам з

Цайскенберга, колишній чернець з Ємельниці – нині продавець індульгенцій, а на додачу до них усіх, немов своєрідний вінець, пробощ костелу Серця Ісусового з Погожелі.

Подорожуючи ночами – загін був занадто численний, щоб могти, не викликаючи підозр, пересуватися вдень, – дісталися до Рихбаха, звідти до Ламперсдорфа і Совиних гір, на Юговський перевал. Тут, на галявині в лісах під селом Югов, від якого пішла назва перевалу, вони зустрілися з групою, що прибула з Чехії. Група складалася з чотирнадцяти професіоналів. Було зовсім неважко здогадатися, що саме було їхньою професією. Зрештою, Рейпеван і не мусив здогадуватися. Двох він знав, бачив їх під Білою горою. Вони проходили підготовку в секторі вбивств.

Групу привів знайомий.

* * *

– Урбан Горн, – сказав Лукаш Божичко. – Групу привів з Чехії Урбан Горн. Власною персоною.

Гжегож Гейнче, *inguisitor a Sede Apostolica specia-liter deputatus* на вроцлавську дієцезію, кивнув головою на знак того, що він здогадувався. І що анітрохи не здивований. Лукаш Божичко кашлянув, вирішив, що можна доповідати далі.

– Ішлося, природно, про Клодзько. Наша людина була свідком дискусії Горна з Рейнмаром з Беляви і тими двома з Фогельзангу, Жехорсом і Бісклавре. Клодзько, сказав їм Горн, це ворота і ключ до Шльонська. І додав, що пан Пута з Частоловиць починає виростати до величини незручного символу, небезпечного для нас... Значить, для них... Значить, для гуситів... І що цього разу Клодзько мусить упасти.

– Це, – підняв голову інквізитор, – точні слова нашої людини?

– Точні аж до йоти, – підтвердив диякон. – Ці слова передала наша людина нашому агентові в Клодзьку. А той мені.

– Говори далі.

– Той із Фогельзангу, Бісклавре, сказав, що їхній знайомий Трутвейн пережив хаос і смуту та що він і далі діє. Що збирає олію, живицю та інші інгредієнти. Що цього разу нічого не забракне, що вони розпалять у Клодзьку таке багаття, що... це його власні слова, що в пана Пути в замку вуса обгорять. І що цього разу не вони, а пан Пута втікатиме через дірку від срача. Так він сказав, цими конкретно словами: через дірку від срача...

– Отже, – здогадався Гейнче, – групу перекинули до Клодзька. Коли почали перекидати?

– У п'ятницю після святого Мартіна. Їх перекинули не всіх разом, а поступово, по двоє, по троє, щоб не викликати підозр. На щастя, наша людина була в одній з груп, що їх перекинули першими. Тому ми знаємо, що з цим Трутвейном – це правда. Цей Трутвейн, Йоганн Трутвейн, – це вівтарист з костелу Пресвятої Діви Марії, давній гуситський шпигун. Саме навколо нього, як з'ясувалося, у Клодзьку ще з літа функціонує зародок шпигунсько-диверсійного осередку.

– У цей момент, – інквізитор відштовхнув печатку, якою бавився. – У цей момент уся група вже в Клодзьку, як я розумію? Усі?

– Усі. Крім Горна. Беляви, Бісклавре та ще трьох. Вони на святого Мартіна виїхала з-під Югова. Наша людина не знає куди. Які будуть накази, ваша велебносте? Що почнемо?

З-за вікна долинав гамір міста, перекупки сварилися на Курячому базарі. Папський інквізитор мовчав, потираючи носа.

– Ця наша людина, – запитав він нарешті, – це хто?

– Кацпер Домпніг. Рахівник. Звідси, з Вроцлава.

– Домпніг... Його не шантажували. Я би пам'ятав, якби так було, шантажу я б не забув... Але платити, здається, ми йому теж не платили. То що – невже ідеаліст?

– Ідеаліст.

– Тоді наглядай за ним, Лукашу.

– Амінь, ваша велебносте.

– Ти запитував, – Гжегож Гейнче потягнувся, – що ми робимо. Наразі нічого. Але якби почався напад, якби гусити підійшли під Клодзько, якби місто опинилося під загрозою, наша людина повинна негайно провалити всю групу. Повинна негайно видати всіх контррозвідці пана Пути.

– А чи не краще, – усміхнувся Лукаш Божичко, – щоб ця заслуга припала нам? Єпископ Конрад...

– Мене не цікавить єпископ Конрад. А Свята Курія існує не для того, щоби збирати заслуги. Повторюю: наша людина повинна видати групу контррозвідці Клодзька. Саме пан Пута з Частоловиць повинен ліквідувати диверсантів. І ще більше вознестися як символ, що викликає жах серед гуситів. Зрозуміло?

– Амінь, ваша велебносте.

– Рейневана... Рейнмара з Беляви, кажеш, нема у клодзькій групі. Виїхав, кажеш. З Горном. Може, до монастиря в Білому Костелі? Бо, як я розумію, з цим монастирем – це цілком надійна інформація?

– Надійна, ваша велебносте, підтверджую. Чи ми почнемо там... дії?

– Тимчасово – ні. Послухай, Лукашу. Якби все-таки Рейневан повернувся до Клодзька... Якби приєднався до диверсантів... Коротше: якби він потрапив до лап пана Пути, ви маєте його витягнути. Живим і неушкодженим. Зрозумів?

– Так точно, ваша велебносте.

– Залиш мене тепер. Я хочу помолитися.

* * *

До Свидниці вони вирушили в шість коней – Горн, Рейневан, Бісклавре і троє вбивць, які прибули з Горном. Однак убивці супроводжували їх тільки до Франкенштейна, не в'їжджаючи в місто, вони відділилися і від'їхали в блакитну далечінь. Не витрачаючи слів ні на які прощання. У них були, це не викликало сумніву,

якісь важливі завдання й цілі в Шльонську. Горн міг знати ці цілі, міг знати, кого вони збираються вбити. Але з таким самим успіхом міг і не знати. Рейневан ні про що не питав. Однак він не був би собою, якби не виголосив промови про етику та мораль.

Горн терпляче слухав. Він знову був колишнім Горном, таким, з яким Рейневан познайомився, якого знав і пам'ятав. Горном в елегантному, короткому сірому плащі, скріпленому срібною пряжкою, у гаптованому сріблом вамсі. Горном, який носив на поясі стилет з рубіном у руків'ї та облямовані латунню шпори на курдибанових чоботях. Горном, на голові якого був атласний шаперон з довгою і вигадливо обмотаною навколо шиї ліріпіпою. Горном з проникливими очима й губами, скривленими в дещо викличній гримасі. Гримаса ця ставала тим виразнішою, чим більше Рейневан заглиблювався у питання, що стосувалися моралі, етичних норм, правил та законів війни, а серед них, зокрема, – у питання застосування терору як знаряддя війни.

– Війна несе із собою терор, – відповів він, коли Рейневан закінчив. – І на терор спирається. Війна сама в собі є терором. *Ipso facto.**

– Завіша Чорний з Гарбова не погодився би з тобою. Він інакше розумів війну і *jus militare***

– Завіша Чорний загинув.

– Що?

– До тебе не дійшли чутки? – Горн обернувся в сідлі. – Не дійшла звістка про смерть одного з найславетніших лицарів новітньої Європи? Завіша Чорний поліг. Вірний васал, він пішов з Люксембуржцем у похід проти турків, облягати фортецю Голубац над Дунаєм. Турки розбили їх під цим Голубацем. Люксембуржець, своїм звичаєм, ганебно втік, Завіша – своїм звичаєм – прикривав відступ. І загинув. Подейкують, що турки відрізали йому голову. Сталося це двадцять восьмого травня, у п'ятницю після

* *Самим фактом (лат.).*

** *Лицарське право (лат.).*

святого Урбана, мого патрона, тому я так добре пам'ятаю дату. І немає вже на світі Завіші Чорного з Гарбова, доброго лицаря. *Sic transit gloria.**

– Гадаю, – сказав Рейневан, – що набагато більше. Набагато більше, ніж глорія.

* * *

Коли вони приїхали до Свидниці, відразу ж впало в очі неабияке пожвавлення, що панувало в місті. Коли вони в'їхали Нижньою брамою й дісталися на ринок вулицею Довгою, що потопала в болоті, то мали враження, ніби потрапили на якесь народне гуляння – було очевидно, що причина цього пожвавлення радше радісна, ніж навпаки. Бісклавре подався в юрму – з'ясувати, в чому річ, але Рейневанові одразу ж згадалася Прага влітку 1427 року, вируюча й потішена звісткою про перемогу під Таховом. Асоціація виявилася надзвичайно влучною. А міна Бісклавре, коли той повернувся, – надзвичайно кислою. Обличчя Горна, коли той вислуховував нашіптувані йому на вухо повідомлення, похмурніло й супилося в міру шепотіння.

– Що сталося? – не витримав Рейневан. – У чім річ?

– Пізніше, – обрізав Горн. – Пізніше, Рейневане. Зараз у нас зустріч. І важливі переговори. Ходімо. Бісклавре, ти знайди тут когось, кому можна довіряти, і щоб був добре поінформований. Я хочу знати більше.

Зустріч відбулася в шинку на вулиці Лучничій, недалеко від брами під цією ж назвою, а важливі переговори стосувалися поставок зброї та коней з Польщі. Другою стороною в переговорах був знайомий Рейневанові раубрітер, поляк Блажей Якубовський, гербу Порай. Якубовський не впізнав Рейневана. Та й не дивно. Минуло трохи часу. І трохи дечого трапилося.

Переговорам дещо заважав розгардіяш, який панував навколо, і надзвичайно веселий настрій відвідувачів, що переповнюва-

* *Так минає слава (лат.).*

ли корчму. Свидничани явно мали якийсь привід святкувати. І не тільки Рейневана цікавило який.

– Кажуть, вас побили? – раптом перервав переговори Якубовський, рухом голови показуючи на радісних городян. – У Лужиці? Під якимось Крацау чи якось так? Кажуть, вам там дали прочухана панове Поленц і Колдіц, здоровенного, кажуть, вам дали прочухана. Га? Та говори ж, Горне, мені цікаво знати подробиці.

– Зараз не час про це розмовляти.

Цієї миті повернувся Бісклавре, Порай тут же здогадався, із чим саме. І вперся, що от саме час. Не було виходу.

– Сирітки Краловця, – стримано почав Білувальник, – мали в облозі в Чехії якусь фортецю, мій інформатор забув, яку й де. У них закінчувався провіант, кінця облозі не було видно, тож вони вирішили піти кількома гуфами на плюндрування. На Лужицю. Шостого листопада пустили з димом Фридланд, у наступні дні спустошили місцевості поблизу Згожельця, Любія й Житави. Навантажили вози здобиччю, зігнали худобу й вирушили у зворотний путь. Трактом через Градек над Нисою. І тут...

– Їх наздогнали, так?

– Наздогнали, – неохоче визнав Бісклавре. – Краловець був надто самовпевнений... Він не сприйняв серйозно німців, недооцінив їх. А тим часом Шість Міст мобілізували сильний озброєний контингент під командуванням Лотара Герсдорфа та Ульріха Біберштайна. З Нижньої Лужиці швидким походом прибув з підмогою ландвійт Ганс фон Поленц, зі Свидниці підійшов Альбрехт фон Колдіц. Швидко приєдналися князі, Ян Жаганський і його брат Генріх Старший на Глогові, а до повного комплекту привів свою дружину Гоче Шафф із замку Гриф. Вони кинулися за Краловцем у погоню, у день святого Мартіна на світанку несподівано вдарили по похідній колоні Сиріток. Милю за Градеком. Під Крацау.

– І побили їх.

– Побили як побили, – Бісклавре мав вираз людини, яка не може виплюнути і змушена проковтнути. – Краловець відступив... Він втратив... Втратив кілька...

– Кілька сотень людей, – докінчив поляк. – Вози. І всю здобич.

– Але німецьких трупів, – буркнув Білувальник, – теж під Крацау чимало залишилося на полі. З Лотаром Герсдорфом на чолі.

– Та проте, – пробурчав Якубовський, – Крацау показало, що ви не є непереможними.

– Тільки Бог є непереможним.

– І ті, хто у Бога в ласці, – криво усміхнувся поляк. – Невже ви, гусити, вже з цієї ласки випали?

– Божі присуди, – Горн подивився йому в очі, – незбагненні, милостивий пане Якубовський. Їх ані не збагнути, ані не передбачити. Інша річ – люди, вони передбачувані. Але досить гаяти час на дебати. Повернімося до наших гешефтів. Це зараз важливо.

* * *

Інших важливих справ Урбан Горн мав чимало. А підвищений до рангу асистента Рейневан мав дедалі менше шансів швидко повернутися до Ютти.

У Свидниці вони не затрималися надовго, під'їхали до Ниси, попередньо попрощавшись із Бісклавре.

– Побачимося, – Білувальник на прощання зазирнув Рейневанові глибоко в очі. – Побачимося, коли настане час. Щоби ти про це не забув, я з'явлюся. З'явлюся в твоєму затишному монастирочку і нагадаю про обов'язки.

Це прозвучало трохи як погроза, але Рейневан не перейнявся. Він не мав часу. Горн квапив.

* * *

Вони поїхали на Опольщину – район, який Горн вважав відносно безпечним. В опольському та немодлінському князівствах дедалі

більший вплив і значення мав спадкоємець цих земель, молодий князь Болько Волошек. Антипатія Болька до єпископа та його відраза до кліру й Інквізиції були широко відомі. На Опольщині не було згоди на переслідування. Єпископ та інквізитор погрожували молодому князеві відлученням від церкви, але Волошек на це чхав.

Горн і Рейневан не мали постійної бази; безперервно переміщаючись, вони оперували між Ключборком, Ополем, Стшельцями і Глівіцами, контактуючи з людьми, які прибували з Польщі: з Олькуша, з Хенцін, з Тшебіні, з Велюня, з Паб'яниць, навіть з Кракова. Справ, які належало вирішити, і ділових трансакцій, які належало владнати, було чимало. Рейневана, який під час трансакцій, хоч і був присутній, але головним чином мовчав, дивували торгові таланти Урбана Горна. Його дивувала також міра складності справ, що їх він досі вважав банально простими.

Куля, як виявлялося, була кулі аж ніяк не рівна. Пищалі, якими користувалися гусити, переважно стріляли кулями калібру одного пальця. Палець і одне ячмінне зерно – це був типовий калібр цівок рушниць і легших гаківниць, цівки важчих гаківниць мали калібр, що дорівнював двом пальцям. Цівки тарасниць були уніфіковані до куль калібром два пальці та одне зерно [53]. Урбанові Горну довелося домовитися з представниками польських кузень про постачання всіх цих різновидів куль у відповідних кількостях.

Так само і стрілецький порох, як виявилося, не був рівний порохові, він давно вже перестав бути тим, чим був за часів Бертольда Шварца. Пропорції селітри, сірки та деревного вугілля належало старанно відмірювати: ручна зброя вимагала пороху з більшим вмістом селітри, а для гуфниць, тарасниць і бомбард потрібен був порох з більшим вмістом сірки. Якщо суміш була невідповідною, порох годився тільки для феєрверків, та й то не дуже. Порох також мав бути старанно гранульованим: якщо він таким не був, то розкладався під час транспортування – важча селітра переміщалася наниз, на дно посудини, легше вугілля

залишалося на поверхні. Стабільний і легкозаймистий гранулят отримували шляхом зрошування меленого пороху людською сечею, причому найкращі результати давала сеча людей, які багато й часто пили. Тож не дивно, що порох польського виробництва користувався на ринку заслужено доброю репутацією, а польські порохові млини – заслуженою славою.

* * *

– Мало не забув, – сказав Горн, коли вони поверталися після укладення чергової трансакції. – Шарлей казав тебе поздоровити. Просив передати, що в нього все добре. Він далі в Таборі, у польових військах. Гейтманом польових військ зараз є Якуб Кромешин з Бржезовиць, бо Ярослав з Буковини поліг у жовтні під час облоги Бехині. Шарлей був під час облоги, брав також участь у рейдах до Ракус і в нападі на Верхній Палатинат. У нього, я вже, здається, сказав, усе добре. Він здоровий і веселий. Часом аж понад міру.

– А Самсон Медок?

– Самсон у Чехії? Я не знав.

* * *

Наступного дня вони поїхали до Тошека, розмовляти з поляками про кулі, калібри, сірку та селітру. Рейневанові це вже почало злегка набридати. Він мріяв про повернення до монастиря, до Ютти. Мріяв, щоб сталося щось таке, завдяки чому він міг би повернутися. І вимріяв.

* * *

– Прощатимемося, – заявив спохмурнілий Горн, повернувшись із опольської колегіатської школи, до якої ходив часто, але завжди сам, без Рейневана. – Я повинен від'їхати. Я не сподівався... Визнаю, не сподівався, що це станеться так швидко. Сирітки Краловця перейшли шльонський кордон. Через Левінський

перевал. Ідуть, наче буря, прямо на Клодзько. Може статися так, що ти вже не встигнеш пробратися в місто, перш ніж Краловець почне облогу. Але мусиш туди їхати. Зараз. На коня, друже.

– Бувай, Горне.

* * *

Було п'яте грудня 1428 року. Друга неділя адвенту.

Він поїхав на Бжег, краківським трактом, а по дорозі його наздоганяли новини. Сирітки Краловця вогнем і мечем спустошили Клодзьку улоговину. З димом пішла Бистшиця, у місті було влаштовано різанину. На саме Клодзько, як випливало з вістей, Краловець ще не вдарив, навіть близько не підійшов. Але Шльонськ, як у березні, почала охоплювати паніка. На дорогах стало тісно від біженців.

Рейневан поспішав. Але не під Клодзько. Він їхав до Білого Костелу. До Ютти.

Був уже недалеко. Проїхав Пшеворно, уже бачив Руммельсберг. І тоді, на лісовій дорозі, відчув магію.

При дорозі білів кінський скелет, крізь який уже сильно проросла трава, – поза сумнівом, пам'ятка після весняного рейду. Кінь Рейневана харапудився й бокував, форкав, переступав ногами на місці. Однак не скелет налякав коня, ані не вовк або інший звір. Рейневан відчував магію. Він умів її відчувати. Тепер він її відчував, чув нюхом, бачив і чув у сильному запаху вологи та плісняви, у покаркуванні ворон, у забронзовілих і застиглих від приморозку стеблах дягелю. Він відчував магію. А коли роззирнувся, помітив її джерело.

У гущавині голих дерев ховався дерев'яний будинок. Костелик. Певно, модриновий. Зі стрункою гостроверхою дзвіничкою.

Рейневан спішився.

Костелик, розташований безпосередньо на маршруті походу Божих воїнів, намагалися спалити, про це свідчила зовсім

почорніла фронтальна стіна й сильно обвуглені стовпи при вході. Однак вогонь не пожер будинку, певно, погашений дощем. Або чимось іншим.

Усередині було зовсім порожньо, костелик пограбували, винесли все, що в ньому було, а було, мабуть, небагато. Решту знищили. Тригранний пресвітерій, яким закінчувався неф, був повний дощок і шмат, певно, решток вівтаря. Тут також були помітні сліди вогню, чорні плями паленого. Чи це був вогонь гніву, вогонь нищення й ненависті, вогонь сліпої помсти за багаття в Констанці? Чи звичайне вогнище, як на бівуаку, розпалене, щоби хоч трошки розігріти казанок із задубілою вчорашньою кашею, у місці, яке захищало від дощу та холоду? Щодо цього не можна було бути впевненим. Рейневанові доводилося бачити в захоплених костелах обидва види полум'я.

Магія, яку він відчував, випромінювалася саме звідси. Бо саме тут, на тому місці, де колись був вівтар, лежав гекс. Шестикутник, сплетений з патиків, лика, смужок березової кори, кольорової вовни й ниток, з додатком пожовклої папороті, марени, листя дуба і трави під назвою *erysimon**, що значно посилювало *Dwimmer-kraft,* тобто магічну силу. Спосіб виготовлення гексу був типовим для сільської чаклунки або когось зі Старшої Раси. Хтось – або чаклунка, або Старший – приніс його сюди й поклав. Щоби віддати честь. Виявити повагу. І співчуття.

На струганих дошках, якими були покриті стіни пресвітерію, було щось намальовано. На малюнках не було знати слідів ударів сокирами, вони не були заквацяні сажею та екскрементами, видно, Божі воїни, які зупинялися тут на постій, не мали часу. Або настрою.

Рейневан наблизився.

Образ охоплював увесь пресвітерій. Бо це був цикл образів, послідовність сцен, що змінювали одна одну.

* *Жовтушник, або дика гірчиця.*

Totentanz.

Художник не був великим митцем. Митцем він був радше таким собі – і, понад будь-який сумнів, доморощеним. Хтозна, може, заради економії за пензель узявся сам пробощ або вікарій? Постаті були намальовані примітивно, пропорції спотворені до смішного. Комічними – аж страшно – були патикуваті кістяки, окремі *dramatis personae** фрески, що викидали колінця й поривалися в смертельний танок: Папи, Кесаря в короні, Лицаря в збруї і зі списом, Купця з мішком золота, Астролога з перебільшено семітськими рисами. Усі постаті були комічні, жалюгідно патетичні, викликали якщо не сміх, то бодай співчутливий усміх. Гідною того, щоби над нею змилосердитися, була й сама Смерть, гротескно смішна у своїй позі, у савані, ніби з вертепу, вона проголошувало своє есхатологічне *memento mori***, написане над її черепом чорними кутастими літерами. Літери були рівні, написи легко прочитувалися: митець був явно кращим каліграфом, ніж малярем.

Heran ihr Sterblichen
umsonst ist alles Klagen
Ihr miisset einen Tanz
nach meiner Pfeife wagen [54]!

Гекс несподівано запульсував магічною силою. А Смерть раптом обернула гротескний череп. І перестала бути гротескною. Стала страшною. У темному нутрі костелика ще більше потемніло. А образ на дошках, навпаки, засвітився. Саван Смерті забілів, очні ями запалали, убивчо заблищало лезо стиснутої кістлявими лапами коси.

Перед Смертю, покірно схилившись, стояла Діва, одна з алегоричних фігур смертельного хороводу. Діва мала риси Ютти. І мала голос Ютти. Голосом Ютти вона благала Смерть

* *Діючі особи (лат.).*

** *«Пам'ятай про смерть» (лат.).*

змилуватися. Благальний голос Ютти звучав у Рейневановому черепі, як флейта, як сигнатурка*

Sum sponsa formosa
mundo et speciosa [55]...

Голос Смерті, коли вона відповідала на благання, звучав, як хрупання кістки, що ламається, як шкрябання заліза по склу, як скрипіння пожертих іржею цвинтарних воріт.

Iam es mutata,
a colore nunc spoliata!

Рейневан зрозумів. Він вибіг з костелу, скочив на коня, криком та ударами шпор зірвавши його в галоп. У його вухах усе ще скреготів і скрипів страшний голос.

Iam es mutata,
a colore nunc spoliata!

* * *

Уже здалеку він бачив, що в монастирі щось не так. Зазвичай наглухо зачинена брама була розкрита навстіж, всередині, у дворі, миготіли силуети людей і коней. Рейневан скулився в сідлі і змусив коня до ще більш шаленого галопу.

І тут його спіймали.

* * *

Спочатку були чари, наведене заклинання, громовий удар сили, який наполохав коня і звалив Рейневана з сідла. Він не встиг піднятися, як з ровів і з-за дерев вискочили й накинулися на нього кільканадцятеро чоловіків. Він устиг витягти ножа з халяви, двома широкими замахами зумів шмагнути двох, коротко штрикнувши лезом в обличчя, зупинив третього. Але решта накинулися на нього. Оглушили важкими ударами, повалили на землю. Накопали. Придушили. Зв'язали руки за спиною.

* *Малий церковний дзвін.*

– Міцніше, – почув він знайомий голос. – Міцніше затягнути мотузки, не шкодувати! Якщо в ньому щось зламається, невелика втрата. Хай уже зараз скуштує того, що на нього чекає.

Його смикнули, поставили на ноги. Він розплющив очі. І задрижав.

Перед ним стояв Стінолаз. Біркарт Грелленорт.

Від удару в лице Рейневанові зблиснуло в очах, щока й око запекли, немовби припечені залізом. Стінолаз розвернувся, вдарив його ще раз, цього разу з лівої, тильним боком долоні в рукавичці. Рейневан відчув у роті присмак крові.

– Це було, – тихо пояснив Стінолаз, – тільки для того, щоби привернути твою увагу. Щоб ти зосередився. Ти зосередився?

Рейневан не відповів. Викручуючи голову, він намагався побачити, що відбувається за монастирськими ворітьми, що за вершники там роз'їжджають і що за кнехти бігають. Єдине, що було поза сумнівом, – це не були Чорні вершники з Роти. Ті, хто його тримав, виглядали як звичайні головорізи-найманці. Біля головорізів стояв чоловік з округлим лицем, одяг якого зраджував у ньому валлона. Очі ж його зраджували в ньому чарівника. Саме цей валлон, здогадався Рейневан, і вибив його із сідла заклинанням.

– Ти обманював себе надією, – процідив Стінолаз, – що я про тебе забуду? Чи що я тебе не знайду? Я попереджав, що в мене очі та вуха всюди.

Він замахнувся і вдарив Рейневана знову, просто по щоці, яка вже почала спухати. Повіка, яка розболілася ще після попереднього удару, почала сльозитися. Потекло і з-під другої. І з носа.

Стінолаз нахилився до нього. Дуже близько.

– Мені здавалося, – просичав він, – що ти все ще присвячуєш мені не всю увагу. А я вимагаю всієї. Напруж кебету. І слухай пропозицію. Ти вляпався. Живим ти з цього не вийдеш. Але я можу тебе витягнути. Можу врятувати твою шкуру. Якщо ти мені пообіцяєш, що приведеш мене до... Ти знаєш, до кого. До того ас-

трала, який маскується під великого придурка. Збережеш життя, якщо приведеш мене до нього...

– Гей! Мосьпане Грелленорте!

З висоти сідла на них дивився лицар у повному пластинчатому обладунку. На коні, покритому попоною із блакитно-срібним шаховим узором. Рейневан знав його. Пам'ятав.

– Князь вимагає доставити цього перед його очі. Негайно.

– Ти вирішив? – встиг просичати Стінолаз. – Приведеш?

– Ні.

– Шкодуватимеш.

У монастирському дворі кишіли кінні, юрмилися піші. На відміну від строкатих і радше обірваних головорізів Стінолаза, стрільці та кнехти у дворі були вбрані порядно й одноманітно, в чорно-червоні барви. Серед кінних переважали панцирні, як зброєносці, так і гербові лицарі.

– Давайте його сюди! Давайте гусита!

Рейневан знав цей голос. Знав поставу, вродливе чоловіче обличчя, модно, по-лицарськи, поголену шию. Знав чорно-червоного орла.

Збройними у монастирському дворі командував Ян, князь на Зембицях. Власною княжою персоною, в обшитому горностаями плащі поверх міланських обладунків.

– Давайте його сюди, ближче, – він владно кивнув головою. – Пане маршале Боршніцу! Пане Грелленорте! Давайте його сюди. А цього валлона заберіть геть із очей моїх. Не терплю чаклунів!

Рейневана підвели ближче. Князь подивився на нього згори, з висоти лицарського сідла. Його очі були світлі, сіро-блакитні. Рейневан уже знав, кого йому нагадували очі та риси обличчя абатиси.

– Господь Бог неквапливий, зате справедливий, – проголосив Ян Зембицький носовим голосом і патетично. – Неквапливий, зате справедливий, так-так. Ти відступився від релігії хреста, Беляу,

Юдо. Займався чорнокнижництвом. Був замислив замах на мене. За злочини буде кара, Беляу. За злочини буде кара.

Коли він закінчував цю фразу, то вже не дивився на Рейневана. Дивився в бік віридарію. Там стояли чотири черниці. Серед них – абатиса.

– У цьому монастирі, – гучно промовив Ян, підводячись у стременах, – переховували гуситів! Тут давали притулок шпигунам і зрадникам! Це не залишиться безкарним! Чуєш, жінко?

– Не ти мене каратимеш, – відповіла абатиса, дзвінким і зовсім не переляканим голосом. – Не ти! Порушуєш закон, князю Яне! Порушуєш закон! На терен монастиря ти не маєш доступу!

– Це мої землі, і тут моя влада. А цей монастир з милості моїх дідів тут стоїть!

– Монастир стоїть з Божої милості! І не підпорядковується ні твоїй владі, ні юрисдикції! Ти не маєш права сюди входити й перебувати тут – ні ти, ні твої солдати! Ні цей мерзотник, ні його головорізи!

– А він, – Ян Зембицький піднявся в стременах, показав на Рейневана, – мав право тут перебувати? Протягом усього літа? Чи ж можна, пані сестро, переховувати тут єретиків? Таких, як отой, що там лежить?

Рейневан подивився в напрямку, в якому показав князь. Там, де мур, що оточував віридарій, сходився з покритою сухими пагонами плюща стіною будинку інфірмерії, лежав Бісклавре. Рейневан упізнав його за пошитою недавно за міркою курткою з телячої шкіри, яку француз недавно собі справив і якою всім казав захоплюватися. Тільки за курткою і міг його впізнати. Труп був жахливо понівечений. Світловолосий *miles gallicus,* колишній *Ecorcheur,* Білувальник, видно, коли його оточили, тяжко бився. І живим узяти себе не дав.

– То як воно? – ущипливо запитав князь – Що, монастир має диспенсу на те, щоб давати притулок єретикам і злочинцям? Отож це не

так! Тож замовчи, жінко, замовчи. Вияви послух. Пане Боршніцу! Накажи людям перешукати оті сараї! Там можуть переховуватися інші!

Стінолаз ухопив зв'язаного Рейневана за комір, притягнув перед абатису, став дуже близько, лицем до лиця.

– Де, – заскрипів він, – його приятель? Велетень з пикою ідіота? Кажи, монашко.

– Не знаю, про що ти, – зовсім не злякано відповіла абатиси. – І про кого.

– Знаєш. І скажеш мені, що знаєш.

– *Apage**, диявольський вилупку.

В очах Стінолаза запалав пекельний вогонь, однак абатиса й цього разу не відвела погляду. Стінолаз нахилився до неї.

– Говори, бабо. Або я зроблю так, що ти гірко пошкодуєш. Ти і твої чернички.

– Гей, Грелленорте! – князь не зрушив коня, а тільки гордо випростався в сідлі. – Це що таке – ти дієш на власний розсуд? Тут я наказую! Я засуджую і встановлюю покарання. Не ти!

– Черниці переховують ще й інших єретиків, милостивий князю. Я впевнений. Переховують їх у клаузурі. Думають, що ми туди не зайдемо, й насміхаються з нас.

Ян Зембицький якийсь час мовчав, покусував губу.

– Тож обшукаймо і клаузуру, – нарешті байдужно вирішив він. – Пане Боршніцу!

– Ти не наважишся! – крикнула абатиса. – Це святотатство, Яне! Тебе за це відлучать від церкви!

– Відійди, сестро. Пане Боршніцу, до діла.

– Лицарі! – крикнула абатиса, піднімаючи руки й заступаючи збройним дорогу. – Солдати! Не слухайте безбожних наказів, не виконуйте волю апостата і святотатця! Якщо ви його послухаєтеся, прокляття ляже й на вас! І не буде для вас місця серед християн! Ніхто не подасть вам страви ані води! Солда...

* *Відійди (лат.).*

На знак Стінолаза його найманці схопили абатису, один притиснув до її обличчя долоню у всіяній залізними бляшками рукавиці. З-під рукавиці потекла кров. Рейневан сіпнувся, видерся з рук приголомшених пахолків. Доскочив, незважаючи на зв'язані руки, копняком перекинув одного із зарізяк, плечем відіпхнув другого. Але зембицькі кнехти вже сиділи на ньому, повалили на землю. Товкли кулаками.

– Обшукати будинки, – наказав князь Ян. – Клаузуру також. А якщо знайдемо там мужчин... Якщо знайдемо там хоч одного переховуваного гусита, то, клянуся Богом, монастир дорого за це заплатить. І ти дорого заплатиш, моя пані сестро.

– Не називай мене сестрою! – прокричала, спльовуючи кров, абатиса, яка шарпалася в руках головорізів. – Ти мені не брат! Я зрікаюся тебе!

– Обшукати монастир! Ну ж бо, швидко! Пане Боршніцу! Пане Різіне! На що ви чекаєте? Я дав наказ!

Боршніц скривився, процідив крізь зуби лайку. Багато з-поміж зембицьких армігерів та кнехтів, спонукуваних наказом, мали досить невиразні міни. Багато хто обурено бурчав під носом. Сестра шафарка почала плакати. А небо раптом заступили хмари.

Князь Ян зиркнув угору. Ніби навіть із деяким побоюванням.

– От що, патере, – він відкашлянув, кивнув капеланові, який його супроводжував. – Іди з ними. Щоб обшук відбувався зі священиком і щоб релігійно, як треба. Щоби потім не балакали.

Невдовзі з обшукуваних приміщень долинуло двигтіння, гупання і тріск: ламали меблі. З клаузури розляглися крики, писки, плачі. А з вікон скрипторію і приватних приміщень абатиси почали вилітати пергаменти і книги. Стінолаз підняв кілька з них.

– Вікліф? – засміявся він, обертаючись до абатиси? – Йоахим Флорський? Вальдхаузер? Ось що тут читають? І ти, відьмо, наважуєшся нам погрожувати? За ці книжечки згниєш у єпископсько-

му карцері, цвіллю там поростеш. А відлучення, яким ти лякаєш, накладуть на весь твій єретицький монастир.

– Досить, досить, Грелленорте, – скреготливо відрізав Ян Зембицький. – Збав-но тон і залиш її в спокої! Щось ти тут занадто розпоряджаєшся. Пане Зайфферсдорфе, підженіть-но обшукувачів, щось воно надто затяглося. А ці книги й писання на купу! І спалити!

– Докази єресі?

– Грелленорте. Щоб мені не довелося закликати тебе до порядку.

Книги чорніли і згорталися у вогні. Обшук було закінчено. Ніяких мужчин ані гуситів у клаузурі не знайшли. Розлючена міна Стінолаза говорила сама за себе. Натомість кисла гримаса князя Яна розгладилася в усмішку, його вродливе обличчя просвітліло. Рейневан, якого тримали пахолки, викрутив шию, оглянувся. Він побачив, що так втішило князя. І тоді його серце опустилося на самий низ живота.

Боршніц і Різін вивели з клаузури Ютту.

– Так, так, Беляу, – почув він, здавалося, десь здалеку голос князя. – Я багато про тебе знаю. Як ти думаєш, звідки я знав, що знайду тут тебе? У Клодзьку виловили гуситських шпигунів, усіх взяли живцем. Один, твій товариш, багато знав. Довго не хотів говорити, опирався, але врешті-решт заговорив. І сказав усе. І про цей монастир. Про тебе. А також про твої любовні походеньки.

* * *

Згідно з очікуваннями Рейневана, кортеж князя Яна рушив прямо на зембицький тракт. Однак, усупереч його очікуванням, князь не поїхав до Зембиць, а наказав стати на постій у Генрикові. Неподалік монастиря. Цистерціанцям, які вибігли його вітати, князь подякував за гостинність, але наказав розбити бівуак на узліссі, під величезним дубом. Тут розпалили велике вогнище з колод, почали готувати принесену ченцями їжу, відчопували бочівки. Рейневан дивився на це все з коня, з якого йому не дозволили злізти. Троє

озброєних стерегли його безперервно. Від вузлів, що врізалися в тіло, він аж затерпнув, а оскільки затерпнув – мерзнув.

Ютти він не мав нагоди побачити. Її тримали в одному із закритих возів, не дозволяли вийти. Під час їзди сам князь кілька разів під'їжджав, зазирав під плахту. Кілька разів до возу зазирнув і Стінолаз. Рейневан тремтів у передчутті найгіршого.

Швидко з'ясувалося, чому і навіщо постій, і саме під дубом. На край села почали з'їжджатися вершники. Лицарі в повних обладунках. У більш або менш численному супроводі зброєносців, стрільців і пахолків.

Гостей вітав Гинче фон Боршніц, маршал князя. Сам Ян Зембицький тільки надимав губи, мінімальними рухами голови давав знати, що зволив помітити сповнені шаноби поклони. Тільки один з лицарів заслужив у Яна трохи більше атенції*. На його щиті було зелене яблуко, пробите трьома мечами. Герб роду Фуллштейнів.

– Вітаю, панове, – зволив нарешті заговорити князь Ян. – Я вдячний тим, кому ви служите, що вас на моє прохання прислали посланцями. Дякую й вам за труд. Вітаю на моїх землях. Вітаю Опаву і глубчицьке князівство в особі шляхетного пана Фуллштейна. Вітаю вроцлавське єпископство і град Гродкув в особі пана старости Танненфельда. Вітаю Вроцлав, вітаю Свидницю.

Названі відповідали поклонами. Посланці Вроцлава не носили знаків, але в одному з них Рейневан зі здивуванням упізнав раубрітера Гайца фон Чірне. Свидницю представляв лицар, який носив у гербі срібний багор Оппельнів. Посланець єпископа, гродкувський староста Танненфельд, мав біля сідла щит, розсічений на чернь і золото, із зеленим рутовим вінком, який нагадував герб асканської династії.

– Про причину, чому світлий князь вас викликав, – звернувся до зібраних Гинче Боршніц, – шановні панове, мабуть, здогадуються. Чеські єретики знову напали на наші землі. Знову за-

* *Шаноба, вияв поваги (заст.).*

грожують місту Клодзьку. І знову, порадивши собі з Клодзьком, посунуть на нас. Тож пора зібрати сили. Вчинити опір!

– З Клодзьком гусити собі не порадять, – оцінив посланець Свидниці, Оппельн з багром на щиті. – Пан Пута з Частоловиць укріпив град, залогу має сильну й бойову. Зрадою його теж не візьмуть, бо гуситських шпигунів повиловлював, як раків. Тепер їх бере на муки та по одному страчує, і навіть нашого свидницького ката для цього найняв. Багато, кажуть, хе-хе, має майстер з гуситами роботи.

– А ми, – підкрутив вус Боршніц, – маємо завдяки цьому добру інформацію. Знаємо про ворога досить! Ви щось хотіли на це сказати, зацний пане Рейбніце?

– Тілько то, – сказав посланець із Вроцлава, супутник Гайна фон Чірне, – що відомості про гуситів не є ні таємними, ні йно вам доступними. Усі знають про них усе. Їх веде Ян Краловець з Градека, ми його вже знаємо. Під ним дві сотні кінних, якихось три з половиною тисячі піших і двісті возів з артилерією. Про що ми тут будемо нараджатися, здогадуюся. І запитую: чи ж зберемо ми силу, здатну з Краловцевою помірятися?

– Це ми невдовзі дізнаємося, – озвався Ян Зембицький. – Саме від вас, зацні панове. З добрими-бо, сподіваюся, вістями вас сюди прислано. Тож перекажіть мені ці вісті. По черзі. Ти, Рейбніце, перший, раз уже говорити почав.

– Милостивий князю, – випростався вроцлав'янин. – Зволь вибачити, але я не говорю, а запитую. Я, Йорг Рейбніц з Фалькенберга, простий найманець. Роблю те, що мені наказали. А наказали мені панове Рада міста Вроцлава не говорити, а слухати. Тож вислухаю перше, що інші скажуть. Бо з наказу панів Ради мушу довідатися, хто з тут представлених думає з гуситами воювати. А хто, як завжди, волітиме з ними домовлятися й перемир'я укладати.

Фуллштейн з Опави злегка почервонів, але змовчав, тільки гордовито підняв голову. Ян Зембицький набурмосився. Оппельн не витримав.

– Що було, те було! – вибухнув він. – А тепер нема! Свидниця довела, що битися з єретиками вміє, довела це так переконливо, як жоден з вас, котрі тут стоять. Хто під Крацау гуситів розгромив, наголову розбив, того самого Краловця, що нині під Клодзьком стоїть? Ми! Пан староста Альбрехт фон Колдіц і пан підстароста Стош! Свидницьке лицарство у битві під Крацау побувало, єретицьким стервом поле там встелило! Не наговорював би на Свидницю той, хто сам дотепер тільки втікав від гуситів!

– Добре сказано, – дзвінкий голос князя Яна піднявся понад гамором. – Добре й важливе слово сказав лицар фон Оппельн. Важливу назву. Крацау, панове лицарі. Запам'ятайте: Крацау!

– Одне Крацау весни не робить, – зауважив Тамш фон Танненфельд, староста єпископського Гродкува, який доти мовчав. Від битви місяць минув, а начебто розгромлений Краловець під Клодзьком знову клопотів нам завдає. Крацау, не заперечую, – битва важлива, але розумніше розглядати її як щасливий випадок.

– Або, – сказав Рейбніц, – як зерно. Яке сліпій курці трапилося.

Лицарі зареготали. Оппельн почервонів.

– Заздрощі у вас промовляють! – крикнув він. – Заздрите Лужиці слави й честі. Панове Колдіц і фон Поленц сміливо пішли в бій, з піднятим чолом і штандартами, в кінній атаці, достоту як Ричард Левине Серце під Аскалоном, а позаяк *audaces fortuna iuvat**, єретиків у полі розбили, влаштували їм криваву лазню, здобич і вози відняли, геть з Лужиці прогнали. А ви заздрите! Бо ви тут навесні прочухана дістали, від гуситів драпали, неначе ті зайці...

– Добирайте слів, – просичав Гайн фон Чірне.

– А що, може, неправда? – взявся в боки зовсім не збентежений його розлюченою міною Оппельн. – Прокоп пів-Шльонська з димом пустив, а ви за вроцлавськими мурами в гачі від страху робили!

* *Фортуна винагороджує сміливих (лат.).*

На щоках Гайна проступив темний кармін, Йорг Рейбніц швидко стримав його, поклавши долоню йому на наплічник.

– Колдіц і Поленц, – сказав він, – вдарили під Крацау на розтягнуту похідну колону, на вози, навантажені здобиччю так, що ті ледве повзли. Раптовою атакою розірвали гуситський шик, заставши їх зненацька й посіявши паніку, посікли, не дали їм часу ні на те, аби набити рушниці, ні на те, щоби скористатися ними. Інакше там був би не Аскалон, а Гаттін. А у Свидниці, замість свята, – велика жалоба.

– Так саме ж за це, за це якраз Свидниці й лужичанам слава! – невимушено засміявся Маршал Боршніц. – Розумно використати місце, час і перевагу, повернути обставини на свою користь, несподівано вдарити на ворога, заскочити його зненацька мудрою тактикою... таж це те, що мають у своєму розпорядженні великі воєначальники. Саме таким манером перемагали Жижка і Прокоп, слава панам ландвійтам, що зуміли побити гуситів їхньою власною зброєю. Оце викликає в мене заздрощі, їхні тріумф і слава заздрощі викликають. І я зовсім цього не соромлюся.

– Перемога під Крацау, – додав Фуллштейн, – наново нас надихнула. Повернула надію, яку ми вже втрачали. Дай нам, Боже, ще й другу таку вікторію.

– Бог її нам дасть, – оголосив, гордо випроставшись, Ян Зембицький. – І я вам її дам. На бій з єретиками сам вас поведу. До вікторії, яка лужицьку затьмарить.

Поведу вас, отже, до такої вікторії, що Поленц і Колдіц відійдуть у забуття. Вони під Крацау Краловця тільки вщипнули. Ми ж зітремо його на порох. Єретицькі трупи поскладаємо у стоси, а з упійманих будемо на ешафотах паси дерти. Ось що я вам пропоную, вашим князям, старостам і радам. Об'єднатися, спільно на чехів вдарити і їх розгромом відзначити Різдво Христове. Хто зі мною? І з якою силою? Га? Що скаже Вроцлав? Свидниця? Опава?

– Від імені Вацлава Пшемковіца, світлого князя Глубчиць і Градця, – промовив Фуллштейн, швидко, ніби боявся, що хтось його випередить, – обіцяю сто списів опавського лицарства. Світлий князь особисто військо поведе.

– Єпископ Конрад, – сказав, поміркувавши, староста Танненфельд, – виставить усю свою хоругву. Посилену гуфами з Гродкува і Отмухова. Разом сімдесят списів.

– Місто Вроцлав, – взявся в боки Йорг Рейбніц, – дасть сто п'ятдесят вершників. А що Свидниця?

– Місто Свидниця, – гордо заявив Оппельн, – неабияк причинилося до перемоги під Крацау. Раз тепер його милість князь Ян обіцяє вікторію, яка затьмарить Крацау, то й Свидниці там забракнути не може. Так легко затьмарити себе ми не дамо, ані стерти зі сторінок історії. Свидниця виставить сто п'ятдесят коней добірної кінноти під командуванням пана підстарости Стоша. Ми всі у Свидниці раді будемо побачити гуситів розтертими на порох. Але перше, може, хай нам його милість князь Ян оприявнить, у який же то спосіб він наміряється оце розтирання вчинити.

– По-перше, вчиню це силою, – з місця випалив Ян Зембицький. – З того, що ви тут сказали, я обрахував нашу потенцію десь на тисячу кінних, зокрема й триста коней важкоозброєного лицарства. Краловець має чотири тисячі піших і лише двісті вершників. А позаяк лицар в обладунку десяти піших хирляків вартий, перевага на нашому боці. По-друге, ми покінчимо з ними у такий самий спосіб, як і під Крацау. Нападемо із засідки на похідну колону. Попередньо зробивши так, що вони підуть тудою, де ми на будемо на них чекати.

– І якою, – підняв брови Оппельн, – методою ми це зробимо?

– Є в нас така метода.

* * *

Великий стінолаз, який скрекотів і метався біля вікна замку в Нисі, здивував вроцлавського єпископа Конрада, однак і єпископ,

треба визнати, здивував стінолаза не менше. У своїй палаті, під охороною, він не віддавався, як на диво, ні оргії, ні пиятиці, ні азартним іграм. І не відсипався після оргії, пиятики або азартних ігор. Ні. Він читав. Присвячував час читанню.

Впущений стінолаз швидко трансформувався в людську постать. Кинув оком на книгу, яка лежала на пюпітрі. Покрутив головою, практично безмежно вражений. Мало того, що це було Святе Письмо, гарно ілюмінована Біблія. До того всього це була Біблія по-німецьки.

– Я знаю, з чим ти прийшов, а радше прилетів, – знову здивував Стінолаза Конрад, П'яст, князь Олесниці, єпископ Вроцлава й намісник короля Сигізмунда Люксембурзького у Шльонську. – Ти марно трудився. Я відмовляю твоїй просьбі.

– Сьогодні двадцять друге грудня Anno Domini 1428, – Стінолаз сів, потягнувся по карафку, що стояла на комоді. – Сьомого листопада 1427 року, тобто трохи більше ніж рік тому, тут, у цьому замку, в цій палаті, я суплікував, а ваша єпископська достойність пообіцяла мені...

– Достойність передумала, – відрізав Конрад з Олесниці. – І зробила це *ad maiorem Dei gloriam*. Рейнмар Беляу став важливою фігурою у грі, а ставка стала неймовірно високою. На що ти сподівався? На те, що я віддам тобі цього Беляу, щоб ти міг його закатувати? Заради якихось незрозумілих мені приватних інтересів? Знаю, знаю, давніше в нас були плани щодо Беляу, він мав послужити нам для того, щоб затушувати аферу з нападом на збирача. Але тепер добро Церкви та благо країни вимагає зовсім іншого. Я наказав тобі співробітничати з князем Яном у пошуках. Дав Янові дозвіл ввійти в монастир у Білому Костелі, Ну, він би, мабуть, увійшов туди й без дозволу, монастир стоїть на його землях, а абатиса – його сестра, але це несуттєво. Суттєво те, що Ян Зембицький наважився вчинити воістину велику річ... Якщо воєнне починання вдасться... а воно має великі шанси вдатися, то

ми завдамо єретикам могутнього удару, удару, якого вони досі не знали. Чи розумієш ти це, Біркарте, чи осягаєш ти це розумом? Спочатку солідний прочухан під Крацау, тепер погром, що його їм невдовзі влаштує Ян Зембицький. І лусне міф, згідно з яким гуситів неможливо перемогти в бою. Наш приклад наслідуватимуть інші. Це буде початком їхнього кінця. Їхнього кінця, сину. Я був під Прагою в двадцятому році, на коронації Сигізмунда. Дивився з Града на це місто, яке причаїлося за рікою, мов скажений собака. А коли ми звідти відступали, поклявся собі, що колись повернуся. Що на власні очі побачу, як цьому скаженому собаці вибивають ікла, як уся ця єретицька нація зазнає кари за свої злочини. Як кров тече всіма вулицями цього ницого міста, а Влтава стає червоною. І так буде, хай мені Бог поможе. А важливим кроком до цього є Ян, князь Зембиць. І воєнний план, який я обдумав, а Ян виконає. Цей план повинен вдатися. Бог цього хоче. І я теж цього хочу.

– Тому, – єпископ випростався, – я категорично забороняю тобі будь-які дії, які могли б мій план провалити. Або принаймні ускладнити. Ян тримає Рейнмара фон Беляу в льоху в зембицькому замку. Я забороняю тобі наближатися до цього льоху хоч би й на крок, забороняю розмовляти з Рейнмаром, забороняю торкатися його навіть пальцем. Забороняю тобі це суворо й категорично. Знаю, що ти чарівник, поліморф і некромант, знаю, що ти проникав крізь стіни, щоб у Вроцлаві пробратися до ув'язнених. Знаю, що ти можеш і на що здатний. Але попереджую: якщо ти не послухаєшся моєї заборони, то накличеш на себе мій гнів. І тоді дізнаєшся, на що здатен я. Ти зрозумів, Біркарте, сину мій? Послухаєшся?

– А хіба в мене є вихід? Отче?

Єпископ гнівно сапнув. Потім з виляском закрив Біблію, а на титульну палітурку поставив кубок. І налив у нього бургундського з корицею.

– А між нами кажучи, – запитав він через якийсь час, цілком спокійно, – навіщо тобі знадобився цей Беляу? Адже ж не заради самого задоволення помсти та вбивства? Ти хотів із нього щось витягти, промацати якісь обставини. Які? Гм, певно, ти не захочеш сказати... Не розкриєш подробиць. Але, може, хоч у загальних рисах?

Стінолаз усміхнувся, і була ця усмішка надзвичайно препогана.

– Якщо в загальних рисах, – процідив він з-за усміхнених губів, – то чому б ні? З Рейнемара Беляу я збирався витиснути інформацію, яка привела б мене до одного з його товаришів. А з того я би витиснув наступну інформацію. І отримав би завдяки цьому деяке знання. Загальне. Зокрема, про те, чи книга, яку ти тільки що читав, отче єпископе, є справді тим, чим її звикли вважати. Чи, може, вона варта не більше, ніж байки Езопа Фриги.

– Цікаво, – промовив після хвилини задуми Конрад. – І справді цікаво. Але мої накази залишаються в силі. *Ad maiorem Dei gloriam.* А байками займемося в кращі часи.

* * *

Стінолаз спурхнув із зубців ниського замку, крутнувся, підхоплений вихором, що дув з боку Рихлебів. Вирівняв політ, заскрекотів, шугонув у ніч. Він летів у напрямку масиву Шленжі. Але не на саму Шленжу. Шленжа була для любителів, для дилетантів, як місце чарів, трішечки тривіальна й радше перерекламована. Стінолаз летів на Радуню, на її видовжену вершину. На кам'яний вал і до схожого на катафалк магічного валуна, що лежав у його центрі. Моноліт, який лежав тут ще тоді, коли передгір'ями Судетів тупали мамонти, а великі черепахи відкладали яйця на нинішньому острові П'ясек.

Сівши на валун, стінолаз поміняв подобу. Вітер почав смикати його чорне волосся. Піднявши обидві руки, він закричав. Дико,

голосно, протяжно. Уся Радуня, здавалося, задрижала від цього крику.

На далекому пустирищі, на вершині далекої гори, червоні вогні запалали у вікнах замку Сенсенберг, який височів над скелястим урвищем. Небо над сірою чатівнею засвітилося червонуватим відблиском. Ворота з грюкотом розчинилися. Прозвучав демонічний крик і тупіт коней.

Чорні вершники поспішали на заклик.

* * *

– Я вирішив, – заявив, бавлячись стилетом, Ян, князь Зембиць. – Я вирішив дати тобі шанс, Рейнмаре Беляу.

Рейневан закліпав, засліплений світлом свічок, болючим для його очей після тривалого перебування в темниці. Крім князя, в кімнаті були й інші. Але знав він тільки Боршніца.

– Хоча злочини твої важкі й вимагають якнайсуворішого покарання, – князь бавився стилетом, – я вирішив дати тобі шанс. Щоб ти бодай трішечки спокутував свої провини, каяттям сподобився Божої милості. Ісус страждав за нас, а Бог милосердний, він відпускає гріхи й очищає від будь-якої неправедності. Навіть якщо гріхи були, як багрянець, будуть вибілені, як сніг. На заступництво Ісуса й милосердя Господа нашого може сподіватися кожен, навіть такий відщепенець, блюзнір, чарівник, збочений мерзотник, щурячий виплодок, чиряк, покидьок, виродок, паскудник і хуй собачий, як ти. Але за умови каяття й виправлення. Я дам тобі шанс виправитися, Рейнмаре Беляу.

– Гусити, – Ян Зембицький кинув стилет на стіл, на карту, що лежала на ньому, – все ще маючи сумніви стосовно штурму Клодзька, стоять укріпленим табором на південь від міста, неподалік села Ренгерсдорф, біля самого мендзилеського тракту. Ти знаєш, де це, правда? Підеш туди. Краловець тебе знає й довіряє тобі, тому він тебе послухає. Ти намовиш його згорнути табір і

виступити на північ. Спокусиш його якоюсь брехнею, обіцянкою багатої здобичі, нагодою нищівної атаки на єпископські війська, шансом захопити самого єпископа живцем... Зрештою, твоя справа, якою брехнею ти його переконаєш, важливо, щоб він виступив. На північ, через Шведельдорф і село Рошиці, у долину Сьцінавки, з подальшим напрямом на Нову Руду. Ясна річ, гусити ніколи так далеко не дійдуть, ми займемося ними... раніше. Однак важливо... Ти мене слухаєш?

– Ні.

– Що?

– Ти не зробиш мене зрадником.

– Ти вже зрадник. Зараз ти просто поміняєш одну сторону на іншу.

– Ні.

– Рейневане. Ти знаєш, що можна зробити з людиною за допомогою розжарених кліщів і смоляних квачів? Я тобі скажу: можна припікати боки доти, доки з-під ребер не стане видно внутрішні органи.

– Ні.

– Герой, га? – Ян Зембицький подав знак рукою. – Не зрадить? Навіть якщо його затягнуть до катівні? А що буде, якщо виявиться, що зовсім не героя туди затягнуть? Що комусь іншому будуть припалювати бочки? А героєві накажуть спостерігати за процедурою?

Рейневан заціпенів, зовсім паралізований жахом. Він усе знав ще до того, як князь подав знак рукою. Знав іще до того, як пахолки втягнули до покою Ютту. Вона була бліда й навіть не опиралася.

Князь Ян жестом наказав підвести її ближче. Якщо доти Рейневан обманював себе надією, що феодал не насмілиться ув'язнити чи збезчестити Апольдівну, що не насмілиться заподіяти кривду шляхтянці, панні з лицарського роду, тепер вираз обличчя та очей князя розвіяв його надії й розпорошив їх, як пил. Хтиво і жорс-

токо усміхнений Ян Зембицький торкнувся щоки Ютти, і дівчина різко відсахнулася, відвернула лице. Князь засміявся, став за нею, різким рухом здер із її плечей котарді та сорочку, на очах Рейневана, який смикався в руках пахолків, стиснув долонями оголені перса. Ютта зашипіла й сіпнулася – марно. Тримали її міцно.

– Перш ніж ми почнемо припікати ці дві красуньки-близнючки, – засміявся Ян, брутально забавляючись персами дівчини, – я візьму собі панянку до ложа. Але якщо ти далі гратимешся в героя, панянка потрапить до карцера в ратуші, хай і там мають утіху. Бо знай, Беляво, що вони там і далі забавляються, наглядачі і стражники, та сама компанія, що й тоді, коли там мала нещастя опинитися бургундка. Дістануть хлопці і другу, яка вже набридла князеві, хе-хе... А тебе я накажу зачинити в сусідній камері. Щоб ти все чув і все собі уявляв. А потім... Потім будемо припікати...

– Пусти її, – ледь чутно видихнув Рейневан. – Пусти її... Лиши... Не смій... Пожалій її... Князю... Я зроблю, що накажеш.

– Що? Я не почув!

– Зроблю, що накажеш!

* * *

Кінь, якого йому дали, був норовистий, нервовий і неспокійний – або ж йому просто передався неспокій вершника. На гостинець за Гродзьку браму його провів почет лицарів, серед них Боршніц, Зайфферсдорф і Різін. І князь Ян, власною персоною.

Було холодно. Мерзле, покрите паморозззю бадилля тріщало під копитами коней. Небо на півдні темніло, обіцяючи снігову завію.

– Гусити, – Ян Зембицький натягнув віжки свого коня, – повинні пройти в долину Сьцінавки! І далі новорудським трактом. Тому будь переконливий, Беляу. Будь переконливий. Нехай тобі в цьому допоможе думка, що якщо тобі вдасться, якщо гусити опиняться там, де я хочу, щоб вони були, ти врятуєш дівчину. Якщо підведеш, зрадиш, то віддаси її на ганьбу і муку. Тому старайся.

Рейневан не відповів. Князь випростався в сідлі.

– Нехай також тобі в цьому починанні допоможе думка, що, видаючи на згубу єретиків, ти рятуєш свою безсмертну душу. Якщо завдяки тобі ми витнемо їх до ноги, всеблагий Господь, поза сумнівом, зарахує тобі цей вчинок.

Рейневан не відповів і цього разу. Тільки дивився. Князь не зводив з нього очей.

– Ах, який погляд, який погляд, – він скривив губи. – Достоту як у Гельфрада Стерчі, з яким тебе все-таки так багато пов'язує й пов'язувало. Ти ж не спробуєш залякувати мене, як Стерча з ешафоту? Не скажеш: *hodie mihi, cras tibi*, що сьогодні мене, а завтра тебе спіткає? Не скажеш цього?

– Не скажу.

– Розважливо. Бо я за кожну вимовлену силабу* тобі відплатив би. А точніше – твоїй дівчині. За кожну силабу – одне прикладання розпеченого заліза. Не забувай про це, Беляво. Ні на мить не забувай.

– Не забуду.

– Їдь!

* * *

У Гродзькій брамі сиділи навпочіпки жебраки, прокажені та волоцюги. Князь Ян, вельми задоволений собою, наказав маршалові Боршніцу кинути їм жменю монет. Жебраки билися за мідяки, кортеж їхав, підкови гучною луною дзвеніли під склепінням брами.

– Милостивий князю?..

– Що?

– Якщо Белява... – Гинче Боршніц кашлянув у кулак. – Якщо Белява виконає... Якщо зробить те, що ви йому наказали... Відпустите дівчину на свободу? Йому також подаруєте?

* *Силаба (гр. syllabe) – склад.*

Ян Зембицький сухо засміявся. Цей сміх, у принципі, мав бути достатньою відповіддю Боршніцові. Однак князь волів відповісти більш розлого.

– Бог, – почав він, – милосердний, – пробачає й вибачає. Однак часом він заходить у своєму милосерді так далеко, що, певно, й сам не відає, що робить. Мені це колись сказав вроцлавський єпископ Конрад, а єпископ – це ж не якийсь собі попик, на справі знається. Отож перш ніж, – говорив єпископ, – Господь грішника пробачить, треба тут, у цій юдолі сліз, зробити так, щоб грішник за свої гріхи та провини як слід постраждав. Так говорив єпископ, а я думаю, що він правильно казав. Отож Рейнмар з Беляви та його шльондра постраждають. Дуже постраждають. А коли після страждань вони постануть перед лицем Господа, тоді вже нехай їм Бог пробачає, якщо така Його воля. Зрозумів, маршале?

– Зрозумів, князю.

Небо синіло, обіцяючи снігову завію. І ще щось гірше. Гірше через те, що невідоме.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ П'ЯТИЙ,

у якому Рейневан робить вибір. Але не все закінчується добре.

Він минув Франкенштейн, об'їхавши місто з південного боку, через Садльно. Голова боліла страшенно, заклинання не допомагали, його не слухалися руки, що ходили ходором від нервів. Біль затьмарював очі.

Він їхав, немов у сні. У страшному сні. Дорога, клодзький гостинець, частина торгового тракту Вроцлав – Прага, раптом перестала бути дорогою, добре знайомим Рейневанові маршрутом. Вона перетворилася на щось таке, чого Рейневан не знав і ніколи не бачив.

У захмарене й без того темне небо раптом влилася, ніби чорнило у воду, вируюча й пульсуюча хмара густої пітьми. Повіяв, пригинаючи дерева, дикий вітер. Кінь мотав головою, іржав, звискував, шарпався. Рейневан їхав, ледве знаходячи дорогу в цій пітьмі єгипетській.

У темряві палахкотять рухливі вогники. І червоні очі. З-за чорних хмар блідо зблискує місяць.

Кінь ірже. Стає дибки.

У місці, де має бути село Тарнув, нема села. Є цвинтар серед дерев-покручів. На могилах – перекошені хрести. Деякі позастромлювані навспак, догори дригом. Між могилами горять багаття, у їхньому мерехтливому світлі видно танцюючі силуети. Цвинтар кишить від потвор. Лемури роздряпують могили пазурами. Видираються з-під змерзлої землі емпузи й некурати. Мурони й мормолики піднімають голови, виють на місяць.*

---

* *Лемури – духи померлих у Древньому Римі. Емпуза – у грецькій міфології чудовисько з оточення Гекати, яке може змінювати вигляд і випиває в людей кров. Некурат («брудний») – загальна назва будь-якого злого духа. Мурон – вбита при народженні дитина, що стала вампіром. Мормолики – примарні істоти, що п'ють кров.*

Між потворами – Рейневан бачить його виразно – сидить Дроссельбарт. Тепер, після смерті, він ще худіший, ніж за життя, більш кадавричний, ніж *cadaver,* він виглядає геть зовсім як мумія, як старий скелет, обтягнутий шкірою. Один із лемурів тримає його зубами за лікоть і жує. Дроссельбарт, здається, взагалі цього не помічає.

– Коли йдеться про благо справи, – верещить він, дивлячись на Рейневана, – індивіди не мають значення! Доведи, що готовий до жертв! Часом треба пожертвувати тим, що любиш!

– Камінь на шанець! – виють лемури. – Камінь на шанець!

За цвинтарем – роздоріжжя. Під хрестом, спершись спиною, сидить Жехорс. Його обличчя напівприкрите, весь він загорнутий у саван – просяклу кров'ю плахту з мішковини.

– Колісниця історії мчить, – він говорить невиразно, через силу. – Жодна сила вже не здатна її зупинити. Пожертвуй нею! Ти повинен нею пожертвувати! Заради справи! Заради Чаші! Чаша повинна тріумфувати!

– Камінь на шанець! – скрекочуть, підскакуючи, вухаті шрателі*. – Кинь її, як камінь на шанець!

– Зрештою, вона й так втрачена, – говорить, піднімаючись із придорожньої канави, Бісклавре. Невідомо, як і чим він говорить, замість горла й нижньої щелепи в нього криваве місиво. – Ян Зембицький не випустить її з лап. Не має значення, що ти зробиш, ти однаково її не врятуєш. Вона вже мертва. Вона втрачена.

З канави по другий бік підводиться Гельфрад фон Стерча. Без голови. Голову він тримає під пахвою.

– Ти клявся, – говорить голова. – Ти дав *verbum nobile,* слово шляхтича. Ти повинен нею пожертвувати. Я пожертвував... собою. Я виконав обов'язок. Я поклявся йому... *Hodie mihi, cras tibi... Hodie mihi, eros tibi...*

---

* *У німецькій міфології – істота, схожа на гнома.*

Копита б'ють об землю. Рейневан галопує, похилившись у сідлі. Десь тут має бути село Баумгартен. Але його нема. Є голі столітні дерева, дикий ліс, зимова пуща.

– Ви були гарною парою, – волає з-за дерева зеленошкіра істота, очі якої світяться, як фосфор. – *Joioza* і *bachelar.* Були! Були!

– Камінь на шанець! – виють, піднімаючись із бурелому, бліді віхти. – Камінь на шанець!

З-за стовбурів показуються альпи, високі, темношкірі та біловолосі альпи зі шпичастими вухами.

– *Tempus odii,* – напливає на нього їхній настирливий, добре чутний шепіт. – *Tempus odii,* час ненависті...

Тут має бути село Буковчик. Його нема.

– Нова Ера! – кричить, вискакуючи, як з-під землі, Крейчірж, проповідник Сиріток. Він весь залитий кров'ю, кривавить з відрубаної вище ліктя руки й зі страшної рани на голові.

– Нова Ера! А старий світ хай загине у вогні! Пожертвуй нею! Пожертвуй нею для діла!

– Камінь на шанець! Камінь на шанець!

– Настане Царство Боже! – виє Крейчірж. – Справжнє *Regnum Dei!* Затріумфуємо! Істинна віра тріумфує, неправедності настане кінець, світ зміниться! Щоби так сталося, ти повинен нею пожертвувати!

– Ти повинен нею пожертвувати!

По схилу пагорба довжелезним, безкінечним походом-хороводом спускається *Totentanz, danse macabre.* Сотні вбраних у порвані савани мертвяків витанцьовують і скачуть, вихиляються у диких та гротескних па. Майорять і тріпочуть пообтріпувані хоругви та прапори. Гримлять пекельні барабани. Чути торохтіння кісток, клацання зубів. І дикий хорал, який виводять скрипучі голоси:

Ktož jsů boží bojovnicí
A zákona jeho!

Над труп'ячим воїнством кружляють і каркають тисячі ворон, воронів і галок. Вітер доносить огидний трупний сморід.

Торохкотять кості, клацають зуби. Звучать верески й пекельне виття. І пісня.

Ktož jsů boží bojovnicн

A zákona jeho!

«Камінь на шанець. Ти повинен нею пожертвувати.»

Рейневан нахиляє обличчя до гриви, пришпорює коня.

Копита гримлять по мерзлій землі.

* * *

Кошмар закінчився ще раптовіше, ніж почався. Пітьма миттю розвіялася. Повернувся нормальний світ. Нормальне грудневе небо, в якому повис блідий, як сир, місяць. Село Франкенбург виявилося там, де й мало бути. Гавкали собаки. Дим сповзав зі стріх, далі стелився по цілині. Далеко, на півдні, в напрямку їзди, отже, певно, в Барді, дзвонили на нону.

Рейневан їхав. Кінь мотав головою, бокував.

Голова боліти перестала.

* * *

Він проминув Бардо, яке все ще мало на собі сліди руйнувань і пожеж. Переїхав на лівий берег Ниси. Піднявся на хребет над поворотом ріки, проїхав біля села Айхау, з'їхав у Клодзьку улоговину.

У Клодзьку дзвонили на вечірню.

Він об'їхав місто з півночі, ще раз переправившись через Нису. Добрався до роздоріжжя – місця, де мендзилеський гостинець перетинався з трактом, що вів до Левіна та Находа.

І тут, під селом, назви якого він не знав, його зупинила гуситська глідка* Роз'їзд, патруль, що складався з трьох кінних арбалетників.

* *Hlidka (чеськ.) – патруль.*

– Я з Фогельзангу, – відповів він на оклик. – Рейнмар з Беляви. Ведіть до командування.

* * *

Сирітки були на марші. Покинувши постій під Ренгерсдорфом, армія Краловця йшла на північ. «Вони йдуть прямісінько в долину Сьцінавки, – подумав він. – Мені не треба їх намовляти, не треба переконувати, вони й без моєї участі роблять точнісінько те, чого хотів князь Ян. Невже це Божий знак? Мені не треба нічого робити. Я нікого не зраджу. Принаймні діями. Просто мовчатиму. Приховаю, що сталося. Ютта буде врятована...»

Колона, яку з флангу охороняли вершники та піхотинці, мала завдовжки чи не з півмилі – до її складу входило, на око, десь зо сто п'ятдесят бойових возів і з півсотні транспортних, які називалися спижними* Минуло трохи часу, поки патруль довіз Рейневана до гейтманів. Аж у голову колони, яка була вже далеко за Шведельдорфом.

– Рейневане! – Ян Краловець з Градека справляв враження сильно здивованого. – Ти живий? Казали, що тебе в Клодзьку пан Пута замучив. Що ви потрапили йому до лап, ти і Жехорс... Яким чудом...

– Не час про це, брате. Не час.

– Розумію, – обличчя Краловця взялося льодом. – Говори, з чим прибув.

Рейневан глибоко вдихнув. «Ютто, – подумав він. – Ютто, вибач».

– Ян Зембицький іде на вас з півночі з тисячею важкоозброєної кінноти. Вони збираються вдарити на вас на марші. Зробити вам друге Крацау.

Краловець зціпив зуби, почувши цю назву. Інші гейтмани злегка зашуміли. Серед них був Ян Колда з Жампаха. Був Матей Шала-

* *Спижа – провіант (заст.).*

ва з Ліпи. Був іще один, схожий на Матея і з таким самим гербом, а отже, поза сумнівом, його брат Ян. Був Бразда з Клінштейна, який сидів на великому лицарському сивому коні, як завжди, з родовими остеревами Роновичів. Був знайомий Рейневанові з вигляду Вілем Єнік з Мечкова, гейтман Літомисла. Був Пйотр з Ліхвіна, якого звали Поляком, теперішній комендант захопленого навесні замку Гомоле. І саме чорний як ворон Пйотр Поляк озвався першим.

– Що ще, – запитав він злим голосом, – тобі наказали передати Зембицький і Пута? До чого ти маєш нас схилити?

– Мав, – з притиском відповів Рейневан, повернувшись обличчям не до поляка, а до Краловця. – Я мав схилити вас якраз до того, що ви зараз робите. До маршу на північ, у долину Сьцінавки. Ви самі лізете в засідку, Янові Зембицькому просто в пащу. Якби я був провокатором, як натякає пан з Ліхвіна, мені вистачало б мовчати. А я вас попереджаю. Рятую вас від катастрофи й загибелі. Ви навіть не знаєте, чого мені це коштує. Якщо ви вважаєте мене шпигуном, вбийте. Більше я не скажу ні слова.

– Це Рейневан, – сказав Бразда з Клінштейна. – Це один з нас! І він же нас застерігає. А що він мав би досягти тим, що він нас застерігає?

– Те, що ми зупинимося на марші, – повільно сказав Вілем Єнік. – Що дамо тоді ворожим військам час, який їм потрібен. Що дамо час втекти з добром селам, які ми йдемо пограбувати. Я цього чоловіка не знаю...

– А я знаю, – гостo відрізав Краловець. – Наказую зупинити колону. Брате Вілеме, патрулі й роз'їзди на північ і в бік Клодзька. Брате Петре, брате Матею, сформуйте кінноту.

– Ставимо градбу*?

– Ставимо, – підтвердив Крапловець, підводячись у стременах та озираючись. – Там, за отою річкою, під пагорбом. Як називається оте сільце, що ми його проїжджали? Хтось знає?

---

* *Hradba – мур, фортечна стіна (чеськ.).*

– Старий Велислав.

– Ну то там і станемо. Далі, браття! Швидко!

* * *

Як ставлять вагенбург, возову градбу, Рейневан бачив уже добрих кілька разів. Але ще ніколи – в такому справному виконанні, як зараз. Сирітки Краловця метушилися, як ошпарені, а порядок та організація викликали подив. Спочатку утворили центр, ядро, кільце зі спижних возів, усередині якого сховали в'ючних коней та худобу. Навколо центру швидко почала складатися власне градба: чотирикутник бойових возів. Їздові вправно підганяли вози на відповідні позиції. Коней випрягали і відводили до центру. Вози ставили за системою «колесо на колесо» – так, щоб ліве заднє колесо попереднього возу можна було зв'язати ланцюгами з переднім правим колесом наступного, через що стіна возів мала форму східців. У проміжках, які залишали що кожні кілька возів, ставили артилерію: гуфниці, тарасниці, малі гармати. Кожна зі стін складалася з п'ятдесяти бойових возів, весь вагенбург був квадратом зі стороною щонайменш двісті кроків.

Ще не почало смеркатися, а вагенбург уже стояв. І чекав.

* * *

– Ми планували брати Клодзько зрадою, – повторив Бразда з Клінштейна, замислено завмерши з ложкою над горщиком. – От тільки ніц з того не вийшло. Наших, котрі в місті були, усіх повилапували. І на смерть замучили. Був серед них Жехорс, кажуть, страшно катували його на ешафоті, на ринку. А подейкували, що й ти там теж паскудний кінець знайшов. Я тішуся, що ти вцілів.

– І я тішуся, – зціпив зуби Рейневан. – А Бісклавре теж загинув. Його вбили. Це кінець Фогельзангу.

– Ти залишився. Вижив.

– Вижив.

Бразда знову почав сьорбати, але ненадовго.

– Якщо шлезаки не надійдуть... Якщо виявиться, що... В тебе можуть бути клопоти, Рейневане. Ти не боїшся?

– Ні.

Вони мовчали, сьорбали поливку. Піднімався дим з вогнищ. Хропли коні у внутрішньому кільці вагенбурга.

– Браздо!

– Що?

– Я не бачив при штабі жодного проповідника. Ні Прокупека, ні Крейчіржа...

– Прокупек... – Ронович висякався, витер носа. – Прокупек у Празі, кар'єру робить. Ось-ось у єпископи виб'ється. Крейчірж поліг під Крацау, зарубали його разом з тими його пращівничатами, так йому дісталося, що не було що збирати. Ми мали ще одного священика, але той був немоцний, слабував. Помер. Під Душниками його поховали-сьмо. Десь зо дві неділі тому.

– Отже ви... – Рейневан відкашлянув. – Отже ми залишилися без духовної розради?

– Є горілка.

* * *

Досить швидко й досить раптово – як-не-як було двадцять шосте грудня – стало темно. І тоді повернулися роз'їзди, патрулі, кіннота Пйотра Поляка. На площу вагенбурга, що мерехтіла вогнями, стали вливатися вершники.

– Ідуть! – доповів Кроловцеві захеканий Пйотр Поляк. – Ідуть, брате! Німчук Рейневан правду казав, ідуть! Самі лицарі, добра тисяча коней! На хоругвах шльонські орли, та й опавські знаки видно! Спустилися в улоговину, вже під Клодзьком! До світанку будуть тут!

– Ударять? – запитав Ян Колда. – Збиралися ж бо, як під Крацау, напасти на колону на марші. А як помітять, що ми напоготові? Ударять?

– Бог один знає, – відповів Краловець. – Але виходу в нас однаково нема, мусимо чекати. Помолімося, Божі воїни! Отче наш, що на небі...

* * *

Було холодно, почав порошити дрібний і сухий сніг.

* * *

– Що за село перед нами?

– Міковець, милостивий князю. А далі то вже буде Шведельдорф...

– Отже, час! Час! Хоругви – уперед! Під знаками підемо в атаку!

Хорунжі виступили наперед. Першою затріпотіла перед фронтом війська хоругва Зембиць, з орлом наполовину чорним, наполовину червоним. Біля неї здіймався єпископський знак – чорні орли та червоні лілії. Поруч зблиснув білим і червоним штандарт Опави. Поруч – свидницька хоругва, чорні орли та червоно-білі шахівниці. І чорний орел Вроцлава.

З обох боків від вбраного в міланський обладунок Яна Зембицького стали воєначальники. Юний Вацлав, дідич Опави, князь Глубчиць. Командир єпископської хоругви Миколай Цедліц з Альценау, староста Отмухова, із золотою пряжкою на червоному щиті. Єпископський маршал Лаврентій фон Рорау. Гродкувський староста Тамш фон Танненфельд. Командир свидницького контингенту підстароста Гінко Стош. Єжи Цеттріц, командир вроцлав'ян, якого легко було впізнати за червлено-срібною головою тура на гербі.

– Уперед!

– Милостивий князю! Молодий Курцбаху, з роз'їзду!

– Сюди давай, сюди! І кажи! Які новини? Де гусити?

– Стоять... – відповів із сідла юний лицар із трьома золотими рибами на щиті. – Стоять під Старим Велиславом...

– Вони не на марші?

– Ні. Стоять табором.

Командири зашепотіли. Гінко Стош вилаявся. Танненфельд сплюнув. Ян Зембицький розвернув коня.

– Це нічого! – вигукнув він. – Це нічого!

– Твій шпигун явно зрадив нас, князю, – сухо заявив Георгій Цеттріц. – З несподіванки нічого не вийде. І що тепер?

– Це нічого, я сказав! Ударимо!

– На вагенбург? – пробурмотав Лаврентій фон Рорау. – Милостивий князю... Чехи напоготові...

– А от і ні! – заперечив князь. – Белява не зрадив. Він би не зміг! Це боягуз і слабак! Він знає, що він у мене в руках, що я можу його страшно пригнітити, його та його шльондру... Він би не наважився... Краловець, ручаюся, нічого про нас не знає, він не поставив вагенбург, а розбив звичайний нічний табір! Наша перевага зросла! Дійдемо до світанку, ще затемна вдаримо на сплячих, розпорошимо їх і виріжемо. Вони не витримають атаки, рознесемо їх! Бог з нами! Минула північ, зараз уже двадцять сьоме грудня, день святого Йоанна Євангеліста, мого патрона! Іменем Бога і святого Йоанна, уперед, панове лицарі!

– Уперед! – крикнув Вацлав Опавський.

– Уперед! – завторив їм Миколай Цедліц, отмуховський староста. Якось ніби не так упевнено.

– Уперед! *Gott mit uns!*

* * *

На возах вагенбурга, між возами й під ними, чекали напоготові дві з половиною тисячі Божих воїнів. Тисяча чекала в безпосередньому резерві, готова замінити полеглих і поранених. Посередині площі скупчився штурмовий загін Сиріток – двісті коней легкозбройної кінноти.

Вогнища позагашували. Біля возів тліли червоним казанки з жаром.

– Ідуть! – доповідали, повертаючись, глідки. – Ідуть!

– Готуйсь! – закомандував гейтманам Краловець. – Рейневане, ти біля мене.

– Я хочу битися на возі. У першій лаві. Прошу, брате.

Краловець довго мовчав, покусував вус. У місячному світлі не можна було розгледіти вираз його обличчя.

– Розумію, – нарешті відповів він. – А радше здогадуюся. У проханні відмовляю. Ти залишаєшся біля мене. Обидва підемо, коли настане час, з кіннотою до бою. На нас іде тисяча коней, хлопче. Тисяча коней. На возі, в полі... всюди, повір мені, однакові шанси на те, щоби збулося твоє прагнення померти.

* * *

Вагенбург завмер у зосередженості й тиші, у мертвій тиші, яку лише зрідка порушувало хропіння коня, брязкіт зброї або кашель когось із воїнів.

Земля почала відчутно дрижати. Спочатку трохи, а потім дедалі сильніше. До вух Рейневана долинув глухий тупіт копит, які били по мерзлій землі. Сирітки почали нервово кашляти, коні – хропти. На возах і під возами жевріли і мерехтіли вогники ґнотів.

– Чекати, – час від часу повторював Краловець. Командири передавали наказ по лінії.

Тупіт копит наростав. Набирав сили. Сумнівів уже не було. Схована в темряві кіннота переходила з клусу в галоп. Вагенбург Сиріток був ціллю атаки.

– Господи Ісусе, – раптом сказав Краловець. – Господи Ісусе... Таж не настільки! Таж вони не можуть бути аж настільки дурні!

Тупіт копит наростав. Земля двигтіла. Дзвеніли ланцюги, якими були зчеплені вози, бряжчали і дзвеніли, стикаючись, вістря ґізарм та алебард. Дедалі сильніше тремтіли долоні, стиснуті на ратищах. Наростав нервовий кашель.

– Двісті кроків! – закричав від возів Вілем Єнік.

– Готуйсь!

– Готуйсь! – повторив Ян Колда. – Ну, хлопці, тримайте сраки при купі!

– Сто кроків! Ви-и-и-идно-о!

– Пали!!!

Вагенбург зблиснув вогнем тисячі цівок. І оглушливим гуркотом тисячі пострілів.

* * *

Серед звискування коней, серед крику, серед гармидеру і брязкоту, темряву раптом освітив вогонь. Спочатку він був невпевнений, ледве зблискував, однак вітер, що здійнявся на передсвітанку, роздмухав його, і врешті-решт вогонь вибухнув із силою та люттю. Яскравим, високим полум'ям розгорілися стріхи хат Шведельдорфа і Старого Велислава, запалали стоги під Червоною горою, стодоли, сараї та кліті над Велиславкою. Одні було підпалено за наказом Краловця, інші наказав своїм підпалити в момент атаки князь Ян. Мета була одна й та сама: щоби стало світло. Достатньо світло, аби можна було вбивати.

* * *

Залп вагенбурга мав воістину вбивчі наслідки. Під зливою куль і стріл, які вдарялися об обладунки, перша лава атаки завалилася, наче прибита вітром; у скопище збитих з ніг коней і людей влетіла, чавлячи все копитами, друга лава, її коні спотикалися об коней, які були поранені і вже впали, падали самі, шаліли, скидали вершників зі страшним вереском та іржанням. З вереском коней змішувався і злітав у нічне небо людський крик.

До возів дійшла аж третя лава, і хоча розгін її атаки було значною мірою пригальмовано, вагенбург задрижав, затрясся під ударом панцирної кінноти. Вози загойдалися під напором. Але

вистояли. А на припертих до них лицарів звалилася лавина заліза. Придушені своїми товаришами, які напирали ззаду, позбавлені змоги відступити або втекти, вони захищалися, як могли, від ударів, що падали на них. Гуситські ціпи, сокири та моргенштерни трощили шоломи, алебарди розтинали наплічники, бердиші відрубували руки, лупили цвяховані палиці, сулиці та альшписи пробивали панцирі.

Сховані під возами алебардники стріляли із самострілів, всаджали стрілу за стрілою в кінські животи, інші підтинали коням ноги насадженими сторчма косами. Вереск, брязкіт заліза здіймалися над полем бою, на лезах криваво зблискували заграви пожеж.

Першою не встояла й розсипалася єпископська хоругва. Проріджена під час наступу залпом, біля вагенбурга вона застрягла, настромилася, мов на великого їжака, на ліс наставлених пік, гізарм і рогатин. Побачивши це, Миколай Цедліц геть підупав духом. Викрикуючи якісь нерозбірливі й безглузді команди, староста Отмухова раптом розвернув коня, кинув на землю щит із золотою пряжкою, і звичайнісінько втік. Його слідом почвалував маршал Лаврентій фон Рорау. За ними обома кинулася навтьоки уся хоругва. Точніше, те, що від неї залишилося.

Наступним був Вацлав, князь Глубчиць, син Пшемека Опавського. Вацлав, який захоплювався таємними вченнями, всю дорогу пригадував собі загадковий гороскоп, який перед походом склали для нього придворні астрологи. Тепер, коли опавські лицарі почали падати під ударами гуситських ціпів, князь Вацлав вирішив, що кон'юнкції є несприятливими, а перспективи – недобрими. І що час додому. За його наказом весь контингент з Опави перейшов у відступ. Доволі панічний.

Ян Зембицький, Гінко Стош і Георгій Цеттріц захрипли, викрикуючи накази. Лицарство відступило з-під вагенбурга, щоби перегрупуватися. Це була остання й найбільша помилка ко-

мандирів у цій битві. Сирітки встигли тим часом набити гуфниці і тарасниці, стрільці вже мали в руках гаківниці та пищалі, готові були арбалетники. З оглушливим громом вагенбург знову розцвів вогнем і димом, на відступаючих сілезців упав смертельний град ядер. Знову кулі та стріли дірявили бляхи, знову валилися з вереском покалічені коні. А ті, хто ще був спроможний, кинулися в безладну втечу.

Злякано дременув, обігнавши всіх своїх підвладних, гродкувський староста Тамш фон Танненфельд. Разом з рештою вцілілих свидницьких лицарів утік з поля бою підстароста Стош. Глухі до розпачливих закликів князя Яна і Цеттріца, кинулися врозсип вроцлавські та зембицькі лицарі.

– Тепер! – заревів Ян Краловець з Градека. – Тепе-е-е-ер! На них, Божі воїни! На них! Бий!

Зі стін вагенбурга моментально пересунули кілька возів, через утворені щілини на поле вилилася чеська кіннота. На легших і свіжих конях, менш обтяжені обладунками, гуситські кіннотники миттю наздогнали втікаючих сілезців. Тих, кого наздоганяли, сікли та кололи без жалю, без пардону.

Слідом за кіннотою з-за возів вилетіла піхота. Тим із сілезців, хто вцілів під мечами кавалерії, тепер довелося вмирати під ціпами.

– На них! Ги-и-ир на ни-и-и-их!

Поле затягнуло димом і смородом паленого. Пожежі догорали. Але на сході вже займався кривавий світанок.

* * *

– Гир на них! – ревів Рейневан, галопуючи в наступі між Салавою і Браздою з Клінштейна. – Бий, убивай!

Вони наздогнали сілезців, впали на них, наче яструби, почалася дика січа. Мечі гримотіли по бляхах, іскри сипалися з клинків. Рейневан рубав щосили, кричав, криком додаючи собі відваги.

Сілезці виривалися з побоїща, втікали. Рейневан галопом кинувся навздогін.

І тут його помітив Стінолаз.

* * *

Стінолаз у битві участі не брав, не мав такого наміру. Він прибув під Велислав, потайки їдучи слід у слід за шльонським військом, із єдиною метою. З виключно єдиною метою він привів сюди десятьох Чорних Вершників із Сенсенберга. Передбачаючи розвиток подій, вони влетіли на поле бою, мов привиди. Кружляли й видивлялися.

Те, що в хаосі бою, дикому сум'ятті та темряві, яку мерехтливо освітлювали пожежі, Стінолаз зумів видивитися Рейневана, було чистим випадком. Усмішкою фортуни. Якби не ця усмішка, нічого не дали би Стінолазові ні магія, ні гашш'иш.

Помітивши Рейневана, Стінолаз модульовано закричав. Чорні Вершники, як один, розвернули коней. Хриплячи з-за заборол, помчали у вказаному напрямку. У шаленому галопі вони рубали та сікли тих, хто опинявся у них на шляху, розштовхували, перекидали, затоптували.

– *Adsumus! Adsu-u-umu-u-us!*

Рейневан помітив їх. І обмер.

Але на випадок та на усмішку фортуни мали шанс усі, ніхто не мав на них монополії. Особливо тієї ночі.

Коли вслід за кіннотою гуситська піхота вискочила з-за возів у погоню за сілезцями, декотрі з артилеристів покинули гармати і приєдналися до переслідувачів. Але не всі. Деякі так полюбили свою вогнепальну зброю, що навіть у погоню не рушали без неї. Гуфниці, лафети яких були на колесах, годилися для таких маневрів просто ідеально. І треба ж було статися так, що три артилерійські обслуги виштовхали і викотили свої гуфниці в поле просто на атакуючих Чорних Вершників. Побачивши, до

чого воно йде, гармаші розвернули лафети. І приставили ґноти до запалів.

Град свинцевих сіканців, обрізків заліза й січених цвяхів значив для закованих у панцирі Вершників не більше, ніж горох, і, як горох, відбився від нагрудників. Однак кут піднесення цівок гуфниць був таким, що більшість сіканців дісталася коням. І зчинила серед них справжнісіньку бойню. Жоден з десяти коней не витримав залпу, жоден не встояв на ногах. Кілька Вершників були придушені, кількох коні убили, смикаючись, копитами. Інші підводилися з землі, з харчанням вставали, поводили навколо себе очманілим від гашш'ишу поглядом. Їм не дали охолонути.

З-за возів вагенбурга вибіг останній резерв Сиріток. Легкопоранені. Їздові возів. Ковалі та лимарі. Жінки. Підлітки. Озброєні тим, що випустили з рук убиті. Чорних Вершників відбили і повалили вила, партизани та гізарми, а повалених обсіли, як мурахи. Піднялися і впали ручиці, сокири, довбні, орчики і молоти, лупцячи у вразливі місця: у заборола шоломів, у фартухи, у налокітники, у наколінники. У щілини обладунків вторглися леза ножів, гостряків і серпів. Харчання перетворилося на дике скрипіння, від якого волосся ставало дуба.

Чорні Вершники вмирали довго. І важко. Довго не хотіли розставатися з життям. Але гусити били, били, били й били. Скільки треба.

Стінолаз бачив усе це, і Рейневан бачив усе це. Рейневан бачив Стінолаза, Стінолаз бачив Рейневана. Вони дивилися один на одного через криваве поле бою поглядом, який затьмарювала ненависть. Аж раптом Рейневан скажено заревів, пришпорив коня й кинувся на Стівнолаза, вимахуючи мечем.

Стінолаз кинув трензелі, різким рухом підняв обидві руки, виконав ними в повітрі складний жест. Його моментально оточило сяйво, яке тріщало й сипало іскрами, навколо простягнутих долонь почала рости й набухати вогняна куля. Але Стінолаз не зумів

навести чари. Не встиг. Рейневан галопував, а з боку поля битви на Стінолаза мчала група вершників, ще трохи – і вони б на нього напосілися. З боку ж возів гналася громада піхоти з Літомисла, озброєної ціпами та алебардами. Стінолаз прокричав заклинання, замахав руками, як крилами. На очах Рейневана та остовпілих Сиріток з кульбаки вороного огира зірвався, тріпочучи, великий птах. Зірвався, піднявся в повітря і з диким скрекотом полетів у небо. Полетів і зник.

– Чари! – гаркнув Матей Салава з Ліпи. – Папістські чари! Тьху!

Щоби зігнати злість, він гримнув вороного огира сокирою по голові. Огир упав на коліна, потім звалився набік, напружено випрямив ноги.

– Там! – заревів Салава, показуючи. – Там вони, псяві! Туди втікають! На них, браття! Бити! За Крацау!

– За Крацау! Бити! Нікого не щадити!

* * *

Вирвавшись із сум'яття битви, Ян Зембицький панічно втікав, витискаючи в галопі з коня залишки сил.

Він прямував на північ, у бік Шведельдорфа, який уже догорав. Він не знав докладно, куди прямує, зрештою, йому було однаково. Очамрілий від страху, він тікав туди само, куди й решта. Аби чимдалі від побоїща.

Він наздогнав кількох лицарів на білих від мила конях, які ледве переставляли ноги.

– Різіне? Боршніце? Курцбаху?

– Милостивий князю!

– Гайда, швидше! Тікаймо!

– Туди... – важко видихнув Гинче Боршніц, показуючи напрям. – За річку...

– Гайда!

Ідея з річкою виявилася дурною. Найгіршою, яка тільки могла бути. Мало того, що на тлі палаючих халуп Шведельдорфа їх було видно як на долоні, то ще й береги потоку виявилися болітцем, яке ніколи не замерзало. Коли підкови розкришили тонесеньку кірку криги на поверхні, важкі лицарські коні провалилися й загрузли. Деякі – по черево.

Перш ніж до них устиг повністю дійти трагізм ситуації, їх наздогнали переслідувачі. Навколо закишіло кінними в саладах і капалінах. Різін завив, поколотий списами. Курцбах заридав, зіщулився в сідлі, дістав булавою по голові, впав під коня. Боршніц заревів, став сікти навколо себе мечем, інші вчинили за його прикладом. Ян Зембицький загубив свій меч під час втечі, побачивши, як його оточують гусити, схопив підвішену біля сідла сокиру, замахнувся нею, викрикуючи блюзнірства, та в паніці махнув настільки незграбно, що криве топорище вислизнуло з його пальців, а сокира полетіла к бісовій мамі. Гусити обсіли його з усіх боків. Він дістав по спині, потім по голові, під шоломом оглушливо загуділо, він зсунувся із сідла, впав. Спробував підвестися, дістав ще раз, у бік, обух прогнув лати, прогнуті лати зламали ребра, князь закашлявся, йому забило дух. Він дістав по спині ще раз, упав навзнак, побачив, як на покришений навколо лід струменями бризкає кров. Почув, як поруч тонко виє під ударами мечів Курцбах. Як кричить Боршніц, якого вже добивають. І сам також почав кричати.

– Пардону! Пардо-о-ону-у-у! – завив він, зриваючи з голови армет. – Я князь...

– *Hodie mihi, cras tibi.*

Князь затрясся. Він упізнав Рейневана.

* * *

Рейневан поставив ногу йому на груди. І підняв те, що тримав у руках. Князь побачив, що це. І йому стало недобре.

– Ні-і-і-і! – він завив, як пес. – Не роби цього! Я віддав накази! У Зембицях! Дівка загине! Якщо ти до мене торкнешся, дівка загине!

Рейневан високо підняв рогатину. І з розмаху, з усієї сили вгаратав її князеві в живіт. Спеціальне чотиригранне обкуте вістря пробило бляхи фартуха. Князь заревів від болю, спазматично підкулив ноги, обіруч учепився за ратище. Рейневан ногою притиснув його до землі, висмикнув рогатину. Світ навколо став сліпучо ясним, білим, світлим.

– Ви-и-куп! – вив Ян. – Дам ви-и-и-икуп! Зо-о-оло-ото-о! Го-о-оспо-о-оди Ісу-у-усе! По-о-оща-аді-і-іть!

Рейневан сильно розмахнувся. Вістря рогатини з тріском встромилося в щілину між нагрудником і фартухом, ввійшло аж до гака. Ян Зембицький закричав, захлиснувся, кров з рота вихлюпувалася на підборіддя та обладунок.

– По-о-оща-а... По-о-о-ща-ахх... А-а-а-аххх...

Рейневан якусь хвилину морочився із наконечником, який заклинило, нарешті висмикнув його. Підняв рогатину і вдарив. Вістря пробило бляху. Князь Ян уже не міг кричати. Тільки зойкнув. І ригнув. Кров бризнула на півсажня вгору.

Рейневан вперся ногою в нагрудник, смикнув ратище, намагаючись витягнути застрягле вістря.

– Знаєш що, Беляво? – сказав Ян Колда, який стояв поруч. – Я думаю, що з нього вже досить.

Рейневан відпустив рогатину. Йому насилу вдалося подолати спазм пальців. Відступив на крок. Його трохи трясло. Він узяв себе в руки. Колда протяжно харкнув, сплюнув.

– З нього досить, – повторив він. – Цілком досить.

– Айно, мабуть, таки так, – кивнув Рейневан. – Мабуть, таки цілком.

* * *

Так-от загинув і такої дочекався епітафії Ян, князь Зембиць, П'яст з роду П'ястів, нащадок по прямій лінії Семовита й Мешка, кров з крові і плоть з плоті Хороброго і Кривоустого. Загинув

двадцять сьомого грудня 1428 року, або, як сказав би літопис, *vicesima septima die mensis Decembris Anno Domini MCCCCXXVIII.* Загинув у битві під сільцем Старий Велислав, за якусь милю на захід від Клодзька. Як стверджують одні літописці, загинув, як його пра-пра-і-ще-щось-там-дід, Генрик Побожний: *pro defensione christiane fidei et sue gentis.* Інші кажуть, що загинув через власну дурість. Але так чи інакше, загинув. Помер.

А разом із ним загинула чоловіча лінія зембицьких П'ястів.

* * *

Битва все ще тривала. Деякі з сілезців, які втікати не могли або не хотіли, чинили запеклий опір. Збившись у групки, вони відбивалися від Сиріток, які запекло атакували. Деякі билися поодинці. Як Георгій Цеттріц, командир вроцлав'ян. Під Цеттріцем було вбито вже двох коней: першого – на самому початку битви, під вагенбургом, а другого – під час утечі. Тож не було як утікати. Без шолома, із закривавленим волоссям, Цеттріц був до того ж поранений у ногу: гуситська гізарма вколола його в стегно, продірявивши набедреник, викуваний у Нюрнберзі. Кров текла по бляхах бейгвантів. Спершись на вербу на межі, Цеттріц хитався, ледве стояв, але мужньо вимахував півторараучним мечем, відганяв нападників, які його оточували, а занадто настирливих рубав, аж дзвеніло. Його оточувало вже кільце порубаних, коли котромусь із чехів нарешті вдалося штрикнути його глевією в щоку так, що аж хряснули покришені зуби. Цеттріц похитнувся, але встояв на ногах. Виплюнув кров на нагрудник, по-блюзнірському виматюкався. І відігнав атакуючих розмашистими ударами півторака.

– Клянуся честю, пане Цеттріце! – заволав, під'їжджаючи ступою, Бразда з Клінштейна. – Може, досить?

Георгій Цеттріц виплюнув кров. Подивився на остереви на грудях Бразди. Важко зітхнув. Схопив меч за клинок і підняв – на знак, що здається на милість. Після чого знепритомнів.

– Бог переміг, – сказав стомленим голосом Ян Краловець з Градека.

– Бог так хотів, – додав він без найменшого пафосу. – І відтятий Моавові ріг, і рамено його розтрощене.*

– Бог переміг! – підняв закривавлений меч Пйотр Поляк. – Ми перемогли, Божі воїни! Пихате німецьке лицарство лежить тут у пилюці! Хто нас тепер стримає?

– Ми помстилися за Крацау! – крикнув, витираючи кров з обличчя, Матей Салава з Ліпи. – Бог із нами!

– Бог із нами!

Тріумфальний крик тисячі горлянок Божих воїнів, здавалося, остаточно розігнав півтемряву та імлу. Пробиваючись крізь дими пожеж, вставав і займався день. *Dies illucescens*.

– Я мушу їхати, – повторив Рейневан, усією силою волі стримуючи зуби, яким раптом заманулося клацати. – Я повинен їхати, брате Яне.

– Ми зламали їх, – повторив Ян Краловець з Градека. – Ми відтяли ріг Моавові. Ян Зембицький убитий, Свидниця і Вроцлав знекровлені. Нас тепер ніхто не стримає. Ми використаємо цю перемогу. Шльонськ тепер на нашій милості. Хочеш помсти? Іди з нами.

– Я мушу їхати.

Сонце пробилося крізь хмари. День обіцяв бути морозним. Двадцять сьоме грудня 1428 року. Понеділок після Різдва Христового.

Краловець глибоко зітхнув.

– Ну, якщо мус, то мус... Тоді їдь. *Spanembohem!***

* * *

На голові повішеника сиділа ворона.

День, хоч і морозний, був гарний та сонячний, майже зовсім безвітряний. Повішеник злегка тільки погойдувався і крутився

---

* *Книга пророка Єремії, 48; 25.*

** *З Богом, на все добре (чеськ.).*

на скриплячому шнурі, що вороні, здавалося, зовсім не заважало. Вчепившись кігтями у рештки волосся трупа, птах методично і спокійно видзьобував, що там ще можна було видзьобати.

Блищала під грудневим сонцем черепиця на вежах Зембиць. Дорогою в напрямку Гродзької брами тяглася вервичка біженців. Звістка про наближення гуситів розходилася, видно, швидко.

Рейневан поплескав коня по змиленій шиї. Шість миль, що відділяли Старий Велислав від Зембиць, він подолав за неймовірно короткий час – півтори години. Результатом було те, що кінь знесилів до краю. Кінцевий відрізок дороги він уже ледве йшов. Та й то із зупинками.

Ворона зірвалася з голови повішеника, з карканням відлетіла, щоб сісти трохи вище, на горизонтальній перекладині шибениці.

– Рейнмар з Беляви, гадаю?

Чоловік, який його запитував, з'явився невідомо звідки. Немов з-під землі виріс. Він сидів на рябому конику. Одягнений був по-міщанськи. Обличчя мав звичайне й непримітне, а вимову – польську.

– Рейнмар з Беляви, звичайно, – сам собі відповів він. – Я саме чекаю тут на вашу милість.

Рейневан замість відповіді потягнувся до меча. Чоловік з непримітним обличчям навіть не здригнувся.

– Я чекаю, – спокійно сказав він, – без жодних лихих намірів. Тільки для того, щоби передати інформацію. Важливу інформацію. Я можу говорити? Ваша милість вислухає спокійно?

Рейневан не збирався підтверджувати. Незнайомий це помітив. Коли він заговорив, у його голосі зазвучали металеві й недобрі нотки.

– До міста тобі зараз нічого в'їжджати, Рейнмаре з Беляви. Ти їхав швидко, не жалів коня. А проте спізнився.

Рейневан переборов розпач, який раптом почав його охоплювати. Подолав слабкість. Опанував серце, яке стало підніматися

до горла. Руки, які почали тремтіти, сховав за лукою сідла. До болю зціпив зуби.

– Панни, якій ти поспішав на порятунок, у Зембицях уже нема, – сказав незнайомий. – Спокійно! Без дурниць! Пацієнції*, пацієнції більше! Вислухай мене...

Рейневан і не думав слухати. Дістав меча і пришпорив коня. Кінь смикнувся, загріб копитом, зафиркав, підняв і повернув голову. І не ступив ні дюйма вперед.

– Більше пацієнції, – повторив незнайомий. – Не роби дурниць. Твій кінь не рушить з місця, а ти до мене не наблизишся. Вислухай мене, будь ласка.

– Кажи. Кажи, що з Юттою.

– Панна Ютта де Апольда жива і здорова. Але вона покинула Зембиці.

– Звідки... – Рейневан глибоко вдихнув. – Звідки мені знати, що ти не брешеш?

Незнайомий недобре усміхнувся.

– *Veritatem dicam, quam nemo audebit prohibere* [56], – його добра латина видавала в ньому поляка не гірше, ніж акцент. – Панни Ютти вже нема в Зембицях. Ми вирішили, що в руках князя Яна вона в небезпеці. Що люди, опіці яких князь її доручив, не гарантують їй тілесної недоторканності. Тому ми вирішили сальвувати** панну Ютту із зембицького ув'язнення. Нам пофортунило – сальвували. І взяли, так би мовити, *sub tutelam****

– Де вона тепер?

– У безпечному місці. Спокійно, юначе, спокійно. Їй нічого не загрожує. Волосина з голови не впаде. Вона, як я зазначив, під нашою опікою.

– Себто під чиєю? Під чиєю, чорт забирай?

– Ти неймовірно нездогадливий.

---

* *Пацієнція (лат. patientia) – стриманість, терпіння (заст.).*

** *Сальвувати (з лат. salvare – рятувати) – рятувати (заст.).*

*** *Під захист (лат.).*

– Інквізиція?

– *Tu dicis,* – усміхнувся незнайомий. – Ти сказав.

Рейневан знову спробував спонукати коня рушити вперед, а кінь знову зафиркав і затупотів на місці.

– Інших ви за магію палите, – сплюнув Рейневан. – Лицеміри срані. Я не питаю, чого ви хочете від мене і яка мета шантажу, здогадуюся, в чім річ. І лояльно попереджаю: я щойно прикінчив одного мерзотника-шантажиста. І твердо вирішив прикінчувати наступних, усіх, хто з'явиться. Передай це Гжегожеві Гейнче. А тебе, посланцю, я запам'ятаю, будь упевнений. Не знатимеш ні дня, ні години.

– Пацієнція, Рейнмаре, пацієнція, – скривив губи незнайомий. – Тримай себе в руках і контролюй поведінку. Бо брак контролю може мати важкопередбачувані, неприємні консеквенції* Дуже неприємні консеквенції.

– Для Ютти? Розумію.

– Не розумієш. Сховай меч і вислухай мене. Вислухаєш?

– А в мене є вихід? Адже інакше будуть неприємні консеквенції. Адже Ютта у ваших лапах. У ваших льохах...

– Ні в яких вона не в льохах, – перебив незнайомий. – Ніхто її не скривдить, пальцем не зачепить, нічим не образить і не посягне на честь. Ютта де Апольда під нашою опікою. Звичайно, вона усамітнена... Зрештою, з відома й за згодою її матері, пані Агнеси, чашникової з Шенау. Панна Ютта перебуває в безпечному місці. Відокремлена й ізольована від небезпек цього світу. Від певних ідей, які колись привели на багаття Майфреду да Піровано. І від тебе. Особливо – від тебе. І наразі відокремленою та ізольованою панна Ютта залишатиметься.

– Наразі?

– Протягом деякого часу.

– Якого часу? Доки? Коли ви її звільните?

---

* *Консеквенція (лат. consequentia) – наслідок.*

– Коли настане час. І за деякими кондиціями.

– Ну ж бо! – рявкнув Рейневан, усе ще марно намагаючись зрушити коня. – По суті! Я слухаю! Що це за кондиції? Кого я цього разу повинен зрадити? Кого продати? Кого видати на смерть? А коли я зроблю, що ви хочете, ви віддасте мені Ютту, так? А може, ще докладете тридцять срібників?

– Пацієнція! – підняв руку незнайомий. – Не гарячкуй, не скипай. Я сказав тобі те, що мав сказати. Тепер повертайся до своїх. До Сиріток, які, як доносить поголос, швидко посуваються на північ і з хвилини на хвилину будуть тут. Повертайся. І чекай звісток від нас. Велебний Гейнче переказує тобі слова пророка Осії: прості Господні дороги, і праведні ходять по них, а грішні спіткнуться на них.* Час тобі перестати спотикатися, Рейнмаре з Беляви. Час повернутися на прямі дороги. Ми спробуємо допомогти тобі в цьому.

– Не сумніваюся, що спробуєте.

– Чекай звісток. Ми знайдемо тебе.

– Ви такі впевнені, що знайдете?

– Знайдемо, – усміхнувся посланець Інквізиції. – Без проблем. Адже ти – як майоран. З'являєшся часто. У кожній страві. Мене звати Лукаш Божичко.

– Я запам'ятаю.

Лукаш Божичко засміявся, анітрохи – принаймні з вигляду – не переймаючись погрозою, яка прозвучала в Рейневановому голосі. Закинув плащ на плече. Розвернув рябого коня. Пришпорив його. І клусом поїхав у бік Гродзької брами. До якої рухалося все більше й більше біженців.

Рейневан довго дивився йому вслід. Він вмирав від втоми та невиспаності. Але знав, що не має часу ні на відпочинок, ні на сон. Натягнув повіддя, повернув у бік Франкенштейна. Кінь фиркав. Дорога була повна людей. Вість про Сиріток, які надходили з

* *Книга пророка Осії, 14: 10.*

рейдом, поширювалася блискавично, Шльонськ знову охоплювала паніка.

А Ютта була в руках Інквізиції.

Небо на півдні затягувалося хмарами, темніло, провіщуючи настання снігових завій.

І значно гірших речей.

КІНЕЦЬ ДРУГОГО ТОМУ

ПРИМІТКИ АВТОРА

Розділ перший

[1] «...Якубек з Вржешовіц, гейтман Біліни» – «гейтман» навмисне пишеться так, щоб відрізнити від гетьмана, який у нас означає воєначальника дуже високого рівня, часом навіть головнокомандувача. У гуситів «hejtman» (лат. capitaneus) був просто командиром, до нього ближчий за значенням козацький отаман, який також, зрештою, походить безпосередньо від німецького Hauptmann'а. У гуситів «hejtmanem» був уже командир бойового возу та його екіпажу, що налічував 16-21 чоловік. «Гейтман» також міг означати не тільки військового командира, а й адміністративного управляючого – наприклад, титул «hejtman zemsky» слід перекладати «староста». Саме так є в конкретному випадку Якубека з Вржешовіц – титул «гейтмана Біліни» робив його старостою (управляючим) міста та міського округу, а також військовим командиром збройного контингенту, який виставляла Біліна, – так званої «міської готовності».

[2] «...Das Fechtbuch» пера Ганса Талхоффера» – анахронізм. Славетний підручник бою холодною зброєю був написаний і виданий дещо пізніше, його датують 1443 роком. З «Flos duellatorum» Фіоре да Чівідале анахронізму нема, твір був відомий уже в 1410 році.

Розділ другий

[3] «Паноші Яна Местецького...» – слово «паноша» у чеській та середньовічній польській традиції та мові мало кілька значень, я вживаю найпопулярніше: молодий, ще не пасований шляхтич на службі в лицаря, тобто просто зброєносець (армігер). У польській мові від XVII ст. слово змінило значення і почало означати чванливого багача, що дійшло до наших днів у слові «паношитися».

[4] «Cave, ne cadas...» – «стережися, щоб не впасти». Коли в римській державі сенат влаштовував переможному воєначальникові тріумф, раб, який стояв за спиною тріумфатора, пови-

нен був час від часу повторювати: «Respice post te, hominem memento te; cave, ne cadas» (Озирайся назад, пам'ятай, що ти людина, стережися, щоб не впасти). Іншими словами: «Не пишайся виявленими тобі почестями, не звертай з дороги заслуг, бо народ, який уміє винагороджувати, зуміє скинути самовпевненого в ніщо».

[5] «Nescis, mi fili, diem neque horam» – «Не знаєш, мій сину, ні дня, ні години», Матвій, 25; 13. У подальшій частині промови Самсон безпомилково передбачає майбутнє. Ян Сміржицький зі Сміржиць пережив гуситські лихоліття, вийшов із них з великим маєтком і великими земельними наділами в Північній Чехії. Однак він почав змову проти Їржі з Подебрад* – звинувачений у державній зраді та засуджений, у 1453 році поклав голову під катівський меч.

Розділ третій

[6] «...літери V.I.T.R.I.O.L., що означало...» – V.I.T.R.I.O.L. – це таємна, загадкова та багатозначна формула алхіміків, яку часто вживають на позначення процесу трансмутації, тобто перетворення нешляхетних металів на шляхетні. Цю абревіатуру найчастіше інтерпретували як початкові літери формули Visita Inferiora Terrae Rectificando Invenies Occultum Lapidem, тобто «Досліджуй нижчі сфери Землі, вдоскональ їх, і знайдеш схований камінь». Йдеться, природно, про філософський камінь, славетний lapis philosophorum.

[7] «Ego vos invoco...» і далі – ритуал кон'юрації і заклинання спираються – досить вільно – на «Гептамерон» П'єро ді Абано, один із небагатьох автентичних повністю збережених чарівницьких гримуарів.

[8] «Verum, sine mendacio, certum et verissimum...» – «Правдою є, без обману, вірно й найправдивіше: те, що знизу, таке саме, як

* *Чашник Їржі з Подебрад (1420 – 1471) був обраний королем Чехії у 1458 році. Здобув репутацію «гуситського короля», був відомий ініціативами, спрямованими на примирення католиків і поміркованих гуситів.*

те, що вгорі; а те, що вгорі, таке саме, як те, що внизу, а чудо здійснюється силою Єдності» («Смарагдова таблиця», переклад автора).

[9] «Completum est...» – «Те, що я мав сказати про сонячні речі, я сказав» (там само).

Розділ четвертий

[10] «...головнокомандувачем Табора і верховним Справцею» – введений для колориту богемізм, чеськ. «spravce» – це управитель, керівник.*

Розділ п'ятий

[11] «...з п'яти озброєних бургманів...» – убогу безземельну шляхту, змушену найматися на службу в заможних феодалів, називали клієнтами або манами. Клієнтів, служба яких полягала головним чином у дозорі та обороні замку феодала, називали бургманами.

[12] «На біскупів не дивитись...»:

Nie patrzając na biskupy,
Ktyrzy maj№ ziotych kupy;
Вож nam ci wiar№ zelïyli,
Boïe daj, by sik polepszyli...

Dwyr nam pokazii kapiany,
Kanoniki i dziekany;
Wszystko w коньciele zdworzaio,
Naboïecstwa bardzo maio... –

Бернат з Любліна. Текст з'явився аж у 1522 році. Але що там.

[13] «Pictoribus atque poetis...» – «Художники та поети мають право посягати на все» (Горацій).

[14] «Non enim est aliquid absconditum...» – «Бо немає нічого захованого, що не виявиться, і немає таємного, що не вийде наяв» (Марк, 4; 22).

---

* *Слово «справця» у цьому значенні трапляється і в руських хроніках.*

[15] «Maior sum quam cui possit Fortuna nocere» – «Я на такій висоті, куди й Доля сягнути не може» (Овідій, «Метаморфози», 6, 195; переклад Андрія Содомори).

[16] «Quem dies vidit veniens superbum...» – «Кого ранок бачить піднесеним, вечір бачить скинутим» (Сенека).

[17] «Мені дали шість бочівок як хабар...» – хабарництво єпископа Конрада в надаванні пребенд і церковних посад у вроцлавській дієцезії підтверджує (за Длугошем) Єва Малечинська (Ewa Maleczyńska, Ruch husycki w Czechach i w Polsce, KiW 1959).

[18] «Aurea prima sata est aetas...» – Овідій, «Метаморфози», 1, 89. Переклад Андрія Содомори.

Вік золотий було вперше посіяно. Чесність і Правду
Всюди без примусу, з власної волі в той час шанували.
Люд ще ні кари, ні страху не знав, бо тоді не читав ще
Грізних законів, карбованих в мідь; ще юрба не тремтіла
Перед обличчям судді – проживала й без нього в безпеці.

Розділ шостий

[19] «...жейдлік вина коштує три гроші, а півпінти пива – п'ять пеняжів...» – жейдлік вміщав близько півлітра. Чотири жейдліки становили пінту, вісім пінт ішло на скопик, чотири скопики містили відро, чотири відра давали бочку, яка мала близько два з половиною гектолітра ємності. Якщо йдеться про монетарні одиниці, то основною на той час у Чехії (і не тільки!) був празький гріш, який ще називали «білим» або «широким». Гріш поділявся на 7 пеняжів = 14 гелерам = 28 оболам. Під час гуситських війн гріш не карбували взагалі, що не заважало йому бути найпопулярнішою монетою, як у платежах, так і в розрахунках.

[20] «...хто не пошкодує флорина або угорського дуката...» – флорин, або гульден, або злотий ринський завжди мав нижчий курс, ніж угорський дукат. У 1419 році, році дефенестрації, за угорський дукат платили 23 празькі гроші, а за флорин – тільки 19. Буремний час гуситських вій не міг не викликати спекулятив-

ного зростання вартості золотої монети, тому в мене Гунцледер встановлює курс на рівні тридцяти грошів.

Розділ сьомий

[21] «Керетяни і пелетяни» – біблійне: збиранина, набрід (II книга Самуїла, 8; 18 і 15; 18).

[22] «...моя сім'я вже багато років є манами Бергових...» – чеська й моравська шляхта, на відміну від польської, де кожний сірома був «рівним воєводі», поділялася на стани. Найвищий ранг мав панський стан, що складався з найдавнішої та найбагатшої шляхти. Маєтки чеських панів часто були настільки величезними та розлогими, що їх називали «панствами» (panstvi; це слово перейшло в польську мову, де стало назвою політичної організації). Нижча шляхта охоплювала дрібнопомісних шляхтичів і лицарів. Найнижче в ієрархії стояли клієнти (clientes), яких ще називали манами, – убога й позбавлена земельних наділів шляхта, змушена залишатися на службі в багатої шляхти. Або в кліру – єпископам та архієпископам служили цілі армії манів.

[23] «E lo spirito mio, che gia cotanto...» – «Божественна комедія», «Чистилище», пісня XXX. Переклад Євгена Дроб'язка.

Моєму духу, що не трепетав
Уже давно у неї на прикові,
Бо вже давно її не зустрічав,
Не очі – сили потайні, чудові,
Йдучи од неї, й почуття міцне –
Дали впізнать колишній чар любові.

Розділ дев'ятий

[24] «Par montaignes et par valees...» – Кретьєн де Труа, «Івен». У перекладі автора.

Через гори і долини
Через пущ розлогих хащі
Через дивний, дикий край,
Багато місць, повних жаху
І смертельних небезпек.

[25] «Памбу їден знає» – Памбу (або Памбічек) – від «Pan Buh» (Господь Бог), чеський народний колоквіалізм.

[26] «...вертель пива» – 23,25 літра.

Розділ десятий

[27] «Gruonet der walt allenthalben...» – «Carmina Burana», переклад мій.

Зеленню весь ліс зелениться
Ах, чому ж усе ще далеко мій любий?
Поїхав на коні, поїхав.
Ах, хто ж мене кохатиме?

Розділ дванадцятий

[28] «...ти, синку мерсебурзьких єпископських міністеріалів...» – міністеріали були лицарями-слугами, обтяженими особистою залежністю від своїх панів. Як справжніх рабів, їх могли, наприклад, продавати або обмінювати, їм не можна було одружуватися без згоди хазяїна, а їхні діти ставали його власністю. У XIII столітті інститут міністеріалів практично зник, поклавши підвалини під верству нижчої шляхти, убогого – але вже вільного – лицарства.

[29] «Die Ketzer und in dem christlichen Glauben irresame Leute...» – «Єретиків та людей, що у християнській вірі блудять, карати й винищувати...», історичний фрагмент тексту присяги, яку в рамках боротьби з гуситською єрессю повинен був у 1422 році під загрозою кари скласти кожен мешканець Лужиці, якому виповнилося чотирнадцять років. Поширюючи обов'язок складання цієї присяги на мешканців Шльонська, я роблю так зване «обґрунтоване історичне припущення». Інакше кажучи: вигадую.

Розділ чотирнадцятий

[30] «...упійманому гуситові пан Швіговський наказав напхати в пельку й в горлянку пороху...» – історичний факт. Його подають «Stare letopisy czeskie».

[31] «Quibus viventibus non communicavimus...» – «З ким ми не мали спільноти за життя, з тими не будемо у спільноті й після смерті»; слова, які приписують папі Левові Великому.

[32] «...Не більше ніж одну унцію і тридцять атомів» – калькуляція була така: I hora = 4 puncta = 40 momenta = 480 uncie = 21600 atomi.

Розділ п'ятнадцятий

[33] «Правда – річ Христова...» – кантилена Анджея Галки, див. відповідну примітку у «Вежі блазнів».

[34] «Una cosa voglio vedere...» – інвокацію я сконструював, досить вільно спираючись на «Aradia, or the Gospel of the Witches» Чарльза Дж. Леланда. І сам себе переклав. Ось результат:

Одну річ бачити прагну,
Річ, що любові стосується,
У вітрі, у воді, у квітах
Змія сичить, жаба кумкає.
Не покидай мене, благаю, прошу.

Розділ сімнадцятий

[35] «Slyste rytieri bozi...» – пісня «з тієї епохи», з так званого «Їстебницького канціоналу» (перша половина XV ст.).

[36] «...у тому числі зо триста списів кінноти...» – тактичний підрозділ кінноти. який називали списом, складався зазвичай лицаря, зброєносця, озброєного пахолка та кінного стрільця з арбалетом. Бували списи силою в три чоловіки, бували й такі, що налічували шістьох.

Розділ вісімнадцятий

[37] «...армією, що налічувала понад сім тисяч...» – мені трапилися джерела, які оцінювали сили гуситів під Нисою на 25 тисяч чоловік. Авторів, певно, переконала пропаганда Фогельзангу. Або ж вони спиралися на німецькі джерела, які пояснювали й виправдовували розгромні поразки від гуситів «величезною перевагою ворога». Насправді в сукупності Табор і

Сирітки (а під Нисою, зважмо, б'ється тільки Табор, без Сиріток) ніколи не були в стані виставити на рейд сильнішу армію, ніж 15-18 тисяч чоловік, а зазвичай це було 7-9 тисяч. У звичайній для гуситів пропорції кінноти і піхоти як один до десяти. Плюс бойові вози, зазвичай один на 20-25 піхотинців.

[38] «...пісню, що підвищувала результат до трьох тисяч» – деякі джерела (навіть чеські!) спираються, мабуть, саме на вояцькі пісні, бо оцінюють втрати сілезців під Нисою на чотири й навіть (sic!) дев'ять тисяч убитих. Це перебільшення, якщо не просто нісенітниця. У визнаних найбільшими та найкривавішими битвах гуситських часів втрати з боку переможених становили, згідно з найновішими дослідженнями: під Вишеградом – між 300 і 500 убитих, під братовбивчим Малешовим – близько 1500, під Усті-над-Лабем – 4000, під Гільтерсрідом у Верхньому Палатинаті – 1200 (гуситів!), під австрійським Вайдгофеном – 900 (теж гуситів!), під трагічними Ліпанами – 1300. Під Нисою втрати переможених не могли бути вищими. Я прийняв, що це було близько тисячі вбитих, і не вважаю, що сильно помиляюся.

[39] «Корець жита...» – корець або стрих = 93 літри.

[40] «Один у світі...» – мікс автентичної проповіді Яна Желівського та автентичних хіліастських маніфестів (у моїй редакції).

[41] «In medio quadragesime Anno Domini MCCCCXXVIII...– «У середині Великого Посту Року Божого 1428 пішли воєначальники секти Сиріток, Ян Краковець, Прокоп Малий, званий Прокупеком, і Ян Колда з Жампаха на Шльонськ з 200 кінних і 4000 піших та зі 150 бойовими возами до міста Клодзька. Міста Мендзилесє й Льондек спалили, та численні села й поселення навколо понищили і ненаситним вогнем великої завдали шкоди».

«Фрагмент хроніки» (як цей, так і наступні) є моєю вигадкою та компіляцією, однак шаблоном послужила мені автентична хроніка Бартошека з Драгоніц, свідка тієї епохи. Я старався також

копіювати Бартошекову латину, яку деякі дослідники називають «варварською». Тож якби що, прошу насміхатися з Бартошека, а не з мене.

Розділ дев'ятнадцятий

[42] «Necessitas in loco, spes in virtute, salus in victoria» – «Необхідність бою, задана місцем, надія в мужності, порятунок у перемозі». Насправді це слова гетьмана Жулкевського перед битвою під Клушином.*

[43] «Anno Domini MCCCCXXVIII feria IV ante palmarum...» – «Року Божого 1428 в середу перед Пальмовою Неділею обложили вікліфісти із секти Сиріток з гарматами та обложними махінами град Клодзько, в якому були воєначальники пан Пута з Частоловиць і пан Миколай фон Мошен, і за допомогою сих гармат і катапульт, а також штурмом та різними іншими способами замок хотіли здобути й опанувати; однак залога оборонялася воістину мужньо».

[44] «Et sic Orphani...» – «І так Сирітки у понеділок перед Великоднем з-під Клодзька відступили».

Розділ двадцятий

[45] «Rustica gens optima flens» – «Селянське поріддя найкраще, коли плаче (а найгірше, коли веселе)». Прислів'я тієї епохи. Понадчасове. Завжди актуальне.

Розділ двадцять перший

[46] «Ах, мій смутку...» – твір, відомий як «Скарга помираючого», з 1461 року, але правдоподібно є перекладом значно старшої чеської пісні.

Ach, mój smętku, ma żałości!
Nie mogę się dowiedzieci,

---

* *Насправді це цитата з «Анналів» Тацита (книга 2; 20): «Hostem a tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant: utrisque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoria» – «У ворогів до тилу примикало болото, в римлян – ріка й гори; і тим, й іншим нікуди було податися: вони могли розраховувати тільки на свою доблесть, їх порятунок був тільки в перемозі».*

Gdzie mam pirwy nocleg mieci,
Gdy dusza z ciała wyleci...
Fałszywy mi świat powiedał,
Bych ja długo żyw byci miał,
Wczora mi tego nie powiedał,
Bych ja długo żyw byci miał...

Розділ двадцять третій

[47] «Adsum favens... Sit satis laborum...» – Апулей, «Метаморфози», книга 11. Там, де Ютта перестає говорити латиною («...годі плакати й нарікати...»), – переклад Йосипа Кобіва та Юрія Цимбалюка.

[48] «Auf Johanni bluht der Holler...»:

На Святого Йвана бузина зацвітає,
Буде кохання ще солодше!

Бузина (Holunder, Holder, Holler, *Sambucus nigra*) – кущ, присвячений Великій Богині, що цвіте в період купальської ночі, літнього сонцестояння, – був сильно пов'язаний з еротичною магією.

[49] «Petersilie, Suppenkraut wachst in uns'ren Garten...»:

Ростуть у нашому саду петрушка, капуста,
Нареченою є прекрасна Ютта, далі чекати вже не повинна,
За кущиком бузини поцілувала Рейневана.
Червоне вино, біле вино, завтра буде весілля!

Еротична народна (перероблена мною) німецька співанка, що звертається до магічних та афродизіякальних властивостей петрушки та бузини. Згадка про «червоне та біле вино» – це алегорія втрат дівоцтва.

Текст – як і попередній – за «Hexenmedizin», Claudia Muller-Ebeling, Christian Ratsch, Wolf Dieter Storl, AT Verlag, Aarau 1999.

[50] «Найвища серед божеств, володарка тіней...» – знову Апулей.

[51] «...говорить натхненний Майстер Екхарт...» – те, що в цьому абзаці говорить Майстер, я почерпнув переважно з книги

«Часи соборів» (Le temps des cathedrales) Жоржа Дюбі, в перекладі Кристини Долятовської (Cuyklady, Warszawa 2002).

[52] «...vocatus sum Hermes Trismegistus...» – «Звати мене Гермес Трісмегіст*, бо я володію трьома частинами філософії всього світу» («Смарагдова таблиця», переклад автора).

Розділ двадцять четвертий

[53] «Палець і одне ячмінне ячменю – це був типовий калібр...» – палець (prst) становив 1,992 см, ячмінне зерно (jecne zrno) – 0,498 см.

[54] «Heran ihr Sterblicken...»:

Ну ж бо, смертні,
Марно плачете:
Так, як я вам заграю,
Танцювати будете.

[55] «Sum sponsa formosa, mundo et speciosa...» – Діва з танцю Смерті говорить: «Я наречена вродлива, перед світом красна». Смерть відповідає: «Ти вже змінена, уже своєї барви позбавлена».

Розділ двадцять п'ятий

[56] «Veritatem dicam, quam nemo...» – «Правду кажу, яку ніхто не зможе заперечити» (Gesta Francorum).

144057/1

Стрийська міська ЦБС Львівської області

* *З образом Гермеса Трісмегіста («тричі найбільшого») у середньовіччі пов'язувалися таємні («герметичні») вчення.*

ЗМІСТ

Розділ перший 9
Розділ другий 45
Розділ третій 67
Розділ четвертий 105
Розділ п'ятий 127
Розділ шостий 185
Розділ сьомий 208
Розділ восьмий 233
Розділ дев'ятий 245
Розділ десятий 268
Розділ одинадцятий 292
Розділ дванадцятий 309
Розділ тринадцятий 343
Розділ чотирнадцятий 359
Розділ п'ятнадцятий 369
Розділ шістнадцятий 403
Розділ сімнадцятий 426
Розділ вісімнадцятий 440
Розділ дев'ятнадцятий 460
Розділ двадцятий 485
Розділ двадцять перший 500
Розділ двадцять другий 529
Розділ двадцять третій 542
Розділ двадцять четвертий 567
Розділ двадцять п'ятий 602
Примітки автора 628

Літературно-художнє видання

Анджей Сапковський

БОЖІ ВОЇНИ
Книга II

Відповідальна за випуск *Є. Ковалевська*
Відповідальний за наповнення серії *В. Пузій*
Редактор *М. Кіяновська*

Підписано до друку 27.02.2006 р. Формат 60x84/16.
Ум.-друк. арк. 37,2. Обл.-вид. арк. 26,25.
Гарнітура SchoolBookC.
Друк офсетний. Наклад 2000 прим.
Зам. № 7/03.

Друкарня ПП «Діса-Плюс», м. Харків,
вул. 23 Серпня, 31 а, 44, тел.: (057) 736-05-32

ТОВ «Гамазин», 04071, м. Київ, а/с 110
Телефон для оптових покупців: (044) 467-50-24

Анджей Сапковський (Andrzej Sapkowski) – відомий польський фантаст, автор славнозвісного «Відьмака».

Нова трилогія цього модного нині автора переносить читача до Чехії часів гуситських воєн. Пригоди Рейневана з Беляви, лікаря, чарівника, палкого коханця та хороброго вояка, почалися у першому романі «Вежа блазнів».

«Божі воїни» друга книга трилогії.

Спекотного літа 1427 запах крові стояв у Празі. Папська булла перетворилася на вогонь та меч для гуситів, які, назвавши себе божими воїнами, стали на криваву стежку війни. Релігійна війна в центрі Європи залишає по собі згарища й купи трупів. І звісно, не обминає Рейневана, сміливого воїна, але безталанного коханця. Майстер потрапляти в халепи та скрутні ситуації, Рейневан все-таки виходить сухим з води – волею провидіння та завдяки допомозі товаришів. Разом із Божими воїнами він веде боротьбу за істинну віру, мститься за кривди та несправедливість. І нарешті знаходить справжнє кохання...

ISBN 966-365-101-6

9 789663 651019